

@DÜNYA ƏDƏBİYYATI

Min bir geca

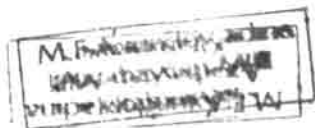
LLG(5)
M64

MİN BİR GECƏ

SƏKKİZ CİLDDƏ

1 CİLD

1-38-ci gecələr

"ŞÖRQ-QORB"

BAKİ

2007

246489.

*Bu kitab "Min bir gecə. I cild" (Bakı, Azərnəşr, 1973)
nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır.*

Rus dilindən tərcümə edən: **İbrahim Yaqubov**

Redaktoru: **Məhərrəm Qasımlı**
filologiya elmləri doktoru, professor

Rəsmlərin müəllifi: **Oqtay Sadıqzadə**

ISBN 978-9952-34-141-6 (I cild)

ISBN 978-9952-34-140-9

398.2-dc22

Ərəb nağılları

Min bir gecə. Səkkiz cildə. I cild.
Bakı, "Şərq-Qərb", 2007, 344 səh.

"Min bir gecə" nağılları şifahi xalq ədəbiyyatının ən monumental abidələrindəndir. Bu nağıllar xalqın "şirin xəyalların cüzibəsinə" uymaq arzularının, Şərq xalqlarının – ərəblərin, farsların, hindlilərin təmtəraqlı təxəyyül coşğunluğunun sərbəst söz oyunu ilə son dərəcə mükəmməl ifadəsidir. Sözlərdən toxunan bu abidə çox qədimdə yaranmışdır; onun rəngarəng ipək sapları dünyaya uzanaraq öz əsrarəngiz söz xalısını bütün yer kürəsinin üzərinə sərməmişdir.

© "Şərq-Qərb", 2007

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN

**"Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında"**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

"1001 GECƏ" HAQQINDA

Maksim Qorki şifahi xalq ədəbiyyatından danışarkən, onun gözəlliyini, uydurma və əfsanəsini, gələcəyə böyük bir inamla baxdığını çox düzgün və inan-dırıcı şəkildə izah etmiş, xüsusilə "1001 gecə" yaxud "Şəhrizad nağılları"ndan bəhs edərkən onun, heyratımız kamilliklə öməkçi xalqın arzu və istəklərini, şirin və məzəli nağıllar, hekayətlər və təmsillər vasitəsilə gözəl ifadə etdiyini təsdiq etmişdir.

Doğrudan da, Şərqi ölkələrində elə özəmətli şifahi və yazılı abidələr vardır ki, onlar bir xalqın malı olmaqdan çox bəşəri mənəviyyət daşıyaraq dünya mədəniyyətində xəzinəsinə daxil olmuşdur. Firdovsinin "Şahnamə"si, Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"si, Ömər Xəyyamın fəlsəfi rübailəri, Qabus Vəşmginin "Qabus-namə"sinə, hind xalqının eramızın əvvəllərində yaratdığı "Pancatantra" yaxud "Kəlilə və Dimnə"si, Nəxşəbinin "Tutina"si sırasında oxunuşa daha şirin, dərin mənalı "1001 gecə" nağılları xüsusilə böyük dairələr fəth edərək, əsrlər boyu Yaxın və Orta Şərqi xalqlarının, sonra Avropa xalqlarının ruhunu fəth etmiş, ağızdan-ağıza, dildən-dilə keçə-keçə öz rəngarəngliyini artıraraq bir çox əsərlərin yaranmasına bir mənəbə olmuşdur. İstər Şərqi və istərsə Qərbi ölkələrində bu əsər o qədər geniş yayılıb şöhrət qazandı ki, onu davam etdirmək xəyalına düşənlər "Şəhrizadın sonrakı nağılları" adı ilə yeni əfsanə və rəvayətlər uydurmağa başladılar. Lakin bu sonrakı nağıl və əfsanələr heç bir müvəffəqiyyət qazanmadığı üçün tez bir zamanda unudulub sıradan çıxdı. Beləcə də Türkiyədə "1001 gecə"yə cavab olaraq yaradılan "1001 gün" hekayələri də, bəzi məziyyətlərinə baxmayaraq, öz sərhədlərini qırıb kənara çıxa bilmədi. Təsədüfi deyildir ki, "1001 gecə" nağılları dünyanın məşhur klassiklərinin rəğbətini qazanmışdır, onların sırasında Gete, Bokkaçço, Balzak, Anatol Frans, Andersen, Dikkens, Jukovski, Puşkin, Lev Tolstoy, Qorki kimi dahi şəxsiyyətlərin də adları çəkilir.

"1001 gecə" nağıllarının mənşəyindən bəhs edən Şərqi və Qərbi alimlər bəzən Sasani dövründə yaranmış "Min əfsanə" kitabını xatırlayaraq "Xvatay-namək", "Yadigari-Zəriran", "Ərdəvirafnamək" kimi orta fars dilində mövcud olan abidələr sırasında həmin "Min əfsanə"nin də adı çəkilir ki, çox ehtimal, o da başqa əsərlər kimi; orta fars dilindən ərəb dilinə tərcümə edilmişdir. Əsərin baş surətlərinin Şəhriyar, Şahzaman, Şəhrizad, Dünyazad adlanması və özlərinin də Ərəbistanda deyil, məhz qədim İran imperiyası ərazisində yaşamaları əsərin qeyri-ərəb mənşəyindən gəldiyi ehtimalını güvvətləndirir. Bəzən şərqişünas alimlər həmin "Həzər əfsanə" adlanan əcaib hekayələr kitabının məhz Hindistan-dan nəşət etdiyini irəli sürərək sonralar ərəbcəyə əvvəl "Əlifleyla" (1000 gecə) adı ilə tərcümə edildiyini söyləmişlər. Guya ərəblər tam rəqəmləri şümsüz hesab etdikləri üçün ona 1 rəqəmini də artırıb "1001 gecə" şəklində salmış və mümkün qədər həmin əfsanələrə ərəb donu geyindirməyə çalışmışlar. Çox təəssüf ki, orta fars dilində olan həmin "Həzər əfsanə" bizə qədər gəlib çatmadığından bu müd-

dənin nə qədər doğru olub-olmadığını hələlik qəti bir hökm kimi demək olmaz. Əsərin Sasanilər dövründə mövcud olması barədə bir çox sübutlar gətirilmişdir ki, bunlardan birisi təqribən 1000 il bundan əvvəl vəfat etmiş məşhur tarixçi Məsudinin "Həzər əfsanə"nin adını çəkməsidir. Hicri 385 (miladi - 995)-ci ildə vəfat edən Əbül Fəreəc ibn Nədim də bu fikirdə olmuşdur ki, "Həzər əfsanə" hətta eramızdan qabaq pərakəndə halda mövcud olmuşdur. XI əsrin görkəmli Azərbaycan şairi Qətran Təbrizi də özünün bir şeirində həmin "Həzər əfsanənin" adını çəkir. Lakin ingilis alimi Vilyam Len isə əsərin məhz ərəb xalqına məxsus olduğunu və ərəb xilafətindən qabaq mövcud olmuş "Həzər əfsanə" ilə heç bir əlaqəsi olmadığını irəli sürür. Alman alimi Hammer, Hollandiya alimi Doqviya və Danimarka alimi Estron isə "1001 gecə" hekayələrinin əsasən Hindistandan nəşət etdiyini söyləyirlər. Bu əsərin əsrlər boyu inkişaf tarixini əyani göstərmək istəyən bir tədqiqatçı onu elə bir boyunbağıya bənzətməmişdir ki, onun danələri aramsız surətdə dəyişdirilərək əsas sapı toxunulmaz qalmışdır. Əsərin mözmünə gəldikdə onu cavahırlatla dolu olan bir sandığa bənzətməyə, üzərinə rizə daşlar tökülmüş və onların arasında həmin inciləri tapmaq çətinləşmişdir. Artıq bu gün elm aləmində belə qəbul edilmişdir ki, "Min bir gecə" nağılları qonşu Şərqi xalqları ilə yanaşı, əsasən, ərəb xalqlarının yaratdığı misilsiz bir abidədir ki, o bizi orta əsr Şərqi şəhər həyatı, o zamankı xalqların yaşayış tərzini və əxlaq normalarını elə heyratəngiz bir şəkildə tanış edir.

"1001 gecə" hekayələrini, bəzən Bağdad, Misir, İran və hind hekayələri, bəzən də sənətkarlar, tacirlər, div, əcinə, pəri əfsanələri adı altında qruplaşdırırlar. Mütəxəssislərin fikrincə, məsələn, Sindbadnamə hekayələri, heyvanları nitqəndirmə yolu ilə düzələn təmsillər - Hindistan; div, pəri iştirak edən nağıllar - İran; Harun ər-Rəşid, Məmun və başqa ərəb xəlifələrinin iştirak etdiyi hekayələr isə ərəb xalqlarına mənsubdur. Burası doğrudur ki, xüsusilə Harun ər-Rəşid zamanı Bağdadda vəziyyət yaxşı olduğundan xalqın yüksək təbəqələri nağıl və əfsanə dinləməyi çox sevmiş və hər xalqdan gələn maraqlı rəvayət, hekayət, nağıl və əfsanələri yazıya köçürüb saxlamışlar. Təsədüfi deyildir ki, bir çox məzəli hekayət və sərgüzəştlərin sonunda: "Bunlar qızıl suyu ilə yazılıb xəzinədə saxlanmalıdır" cümləsi təkrar edilmişdir. Tarixdən məlumdur ki, bu dövrdə hind, Çin, İran və türk xalqları olan yerlərə səfər edən ərəb səyyahları da o yerlərdə eşitdikləri cürbəcür hekayət və rəvayətləri toplayıb gətirir və bu vasitə ilə "1001 gecə" kitabı bir-birinə oxşamayan rəngarəng nağıl və əfsanələrlə zənginləşirdi. Bəzən hər nağıldan sonra ona öz fantaziyasını da əlavə edərək dinləyicilərinin zövqünü daha çox oxşayan ifadə və ibarə artırır. Buna görə də əsərin ilk nağıllarında xalq fantaziyası daha güclü olub getdikcə öz yerini real hadisələrə, alleqorik hadisə və təmsillərə verir. Coğrafi şəraitə görə qurulan hekayələr də özlərinin fabula və süjet xətti etibarilə bir-birindən fərqlənir. Məsələn, Bağdad hekayələrində daha çox didaktik mözmun olduğu, qadınlara böyük hörmət və ehtiram bəsləndiyi halda Misirdə yaranan hekayələr daha açıq-saçıq, qeyri-əxlaqi ibarə və ifadələrlə dolu olub qadınların heysiyyəti təhqir edilir və s. Buna görə də əsərin dinləyiciləri də ona müxtəlif münasibət bəsləmişlər. Aşağı - zəhmət-

keç təbəqənin oxucu və dinləyiciləri onu böyük həvə və maraqla qarşıladığı halda, ruhanilər onu pisləməyə çalışmışlar. Hətta bəzə bir fikir yayılmışdır ki, guya bir evdə "1001 gecə" nağılları başdan-ayağa qədər oxunarsa o ev dağılar. Bu fikir isə iki cür təfsir edilir: birinci, guya bu nağıllar o qədər maraqlıdır ki, onu aludəliklə oxuyub dinləyənlər işdən-gücdən qalar. İkincisi, guya bu kitabda təsvir edilən əcaib-qərib hadisələr, açıq-saçıq sevimlər oxuyanın fikrini qarışdırır və onu düz yoldan sapdırır.

"1001 gecə" nağılları diqqətli gözəndən keçirildikdə onların doğrudan da müxtəlif zamanlarda və müxtəlif yerlərdə yarandığının şahidi olur. "1001 gecə" hekayələrində VIII əsrdən XIII əsərə qədər yaşamış tarixi şəxsiyyətlərin adlarına təsadüf edirik. Məsələn, "Xəlifə əl-Mötəbid-billah və Əbülhəsən Xorasanı" hekayəsində tarixi hicri 289 (miladi 901) göstərilirsə, "Vaizəyi-Bağdadi ilə bir alimin mübahisəsi" rəvayətinin tarixi hicri 561 (miladi 1165), "Qozbel" hekayəsində isə tarixi hicri 653 (miladi 1255) göstərilir. "1001 gecənin" "Balıqçı" nağılında səhrlənmiş 4 rəngli balıqlardan bəhs olunur. Alimlərin fikrincə, bu rənglər o zaman mövcud olan 4 məzhəbə inanan adamları təmsil edir. Bunlar guya müsəlman, yəhudi, xristian və ateşpərəst imişlər. Tarixi əsərlərdən məlumdur ki, Misir padşahı Nasir Məhəmməd öz ölkəsində yaşayan bu 4 məzhəbə inananların başlarına 4 rəngdə əmmamə qoymaqlarına əmr vermişdi ki, ilk nəzərdə onların hansı məzhəbə inandığını nəzərə çarpsın. Belə olduqda, o zaman "Balıqçı" hekayəsinin, hətta XIV əsrdə yarandığını ehtimal etmək olar. Əsərdə islam dininin təriflənməsi və başqa məzhəblərin pislənməsi də sonrakı dövrlərin məhsuludur. Maraqlıdır ki, "Qərib, Əcib və Səhimülleyl" hekayəsində top-tüfəngin adı çəkilir ki, bu da XV əsrin sonunu, yəni həmin alətlərin ixtirasından sonrakı dövrü göstərir. Bütün bu tarixlərdən aydın olur ki, "1001 gecə" əsrlər boyu daima dəyişmişdir. "1001 gecə"ni tədqiq edən alimlər onun Misirdə XVI əsrdə indiki şəkildə salındığını irəli sürürlər. İlk dəfə bu əsəri "1000 gecə" adı ilə tərtib edən Əbü Əbdullah əl-Cəhşiyari hər gecəyə müstəqil bir nağıl salmaqla 480 gecə (nağıl) toplamışdır. Onun vəfatından sonra əsəri 1000 və sonra 1001 gecəyə çatdırılan az material əldə etdiklərindən, hər gecə deyilən hekayənin mətnini çox kiçiltmiş və onlara yerli-yersiz lətifə və rəvayətlər artırmışlar. Digər tərəfdən əsərin birinci hissəsində "gecələr" nağıl edilən hadisənin ən mürəkkəb yerində qırıldığı üçün sonrakı gecəyə ciddi maraq oyatdığı halda, əsərin ikinci 500 gecəsində hekayətlər çox qısa olub, həm də sabaha maraq göstərməyən yerində bitir ki, bu da əsərin gətirdikə zəifləməsinə səbəb olur.

"1001 gecə" əsərinin son tərtibi XVIII əsrin əvvəllərində misirli bir şeyxə məxsusdur. Bu son variantın əlyazmaları bir növ stabilləşmiş və başqa dillərə edilən tərcümələrə əsas olmuşdur.

"1001 gecə"nin xarici dillərə tərcüməsi də çox maraqlı yol keçmişdir. Çünki hər alim bu əsəri öz dilinə tərcümə edərkən ona öz xalqının gözü ilə baxmış, öz xalqının zövqünü nəzərə almış və özünün mədəni səviyyəsi ilə onu artırıb-əskiltmişdir. Əsəri ilk dəfə fransız dilinə 1712-ci ildə tərcümə edən Antuan Qollan "Min bir gecə" nağıllarının təqribən dördüdə birini tərcümə etmiş ki, bunların

başlıcası "Əlibaba və qırx quldur", "Ələddin və şəhri çirək" hekayələri idi. Sonralar bu hekayələr müstəqil nağıl kimi başqa dillərə də tərcümə olunmağa başladı. Xüsusilə Sindbad hekayələri Avropada daha çox şöhrət qazanaraq müstəqil şəkildə latın, fransız, italyan, alman, polyak, macar, erməni, slovak və rus dillərində nəşr edildi. Qollanın fransız dilinə tərcümə etdiyi əlyazma nüsxəsi naqis olduğundan, ingilis alimi Vilyam Len böyük axtarışdan sonra daha 4 mətn əldə edərək onların ən mükəmməlini ingilis dilinə tərcümə etdi və ona izahatlar da yazdı. Ondan sonra yenə ingilis alimi Riçard Berton 1885-ci ildə daha mükəmməl bir nüsxə tapıb onu ingilis dilinə tərcümə etmişdir. Riçard Bertonun bu tərcüməsi öz mükəmməlliyinə baxmayaraq, qeyri-elmi və yarıtmaz hesab edilir. O, hadisələri istədiyi kimi şərh etmiş, külli miqdarda nalayiq sözlərin işlənməsinə yol vermiş və əsəri süni yollarla "maraqlı" etməyə çalışmışdır. O, müasir aristokrat oxucuların zövqünü oxşamaq xətrinə, hətta realistik yaradılmış nağıl və hekayələri də eybəcər lətifə və məzəhlərlə doldurmuş və ərəb xalqının milli həsiyyətinə toxunan ifadələr işlədərək, onları qeyri-mədəni, yarımvəhşi bir xalq kimi qələmə verməyə çalışmışdır. Belə bir təsir sonra 1899-cu ildə fransız alimi Mardrusun tərcüməsində də öz əksini tapmışdır. Lakin başqa fransız alimi Zotanberin Paris Milli kitabxanasında tapdığı mükəmməl bir nüsxəyə əsasən keçən əsrin 80-ci illərində nəşr etdiyi kitabda yuxarıdakı meyil yoxdur.

"Min bir gecə" 2 dəfə alman dilinə tərcümə edilmişdir ki, onların içərisində əsrimizin 20-ci illərində nəşr edilən Liqqmanın tərcüməsi daha dolğun və oxunaqlıdır. Amerika alimi Makdonald, Oksford kitabxanasında tapdığı "Əlibaba və qırx quldur" nağılını 1910-cu ildə tərcümə və nəşr etmişdir.

Avropa dillərinə tərcümələr içərisində ən çox şöhrət tapan məşhur Danimarka ərəbşünası Estrupun 1890-cı ildə ərəbcə Misir nəşrindən daniya dilinə etdiyi tərcümədir. Lakin Estrup da əsəri mümkün qədər oxunaqlı və maraqlı etmək üçün sərbəstliyə yol vermiş, xüsusilə orijinalda gətirilən seirlərə laqeydlilik göstərərək onlardan ən xoşa gələnini saxlamış və qalanını ixtisar etmişdir. Buna baxmayaraq, Estrupun nəşr etdiyi kitab rəssam Xentsin çox nəfis miniatürləri ilə bəzəndiyi üçün geniş yayılmış və Skandinaviya ölkələrində oxucuların ruhunu oxşamışdır. Estrup orijinala uyğun olmayan maraqlı bir əsər ortaya qoysa da, bu kitab başqa dillə tərcümə üçün əsas götürülə bilməzdi. Belə olduqda, get-gedə "1001 gecə"nin əsli tamamilə itib gedə bilərdi. Buradaca Fridrix Engelsin xalq kitabı haqqında dediyi fikir yada düşür. O demişdi: "Biz tələb etməyə haqlıyıq ki, xalq kitabı öz dövrünə müvafiq olsun, əks təqdirdə o daha xalq kitabı ola bilməz".

Bütün tərcümə təhriflərinə baxmayaraq, "1001 gecə" əsəri istər Şərqdə, istər Qərbdə ölkələrində və Amerikada çox geniş şöhrət qazanmışdır. Şərqi ölkələrində Şahnaməxanlar kimi Əlifləyləxanlar da onu məclislərdə, meydanlarda, oxuyub (nağıl edib) xalq əsərinə gözəl və maraqlı hekayətlərlə tanış etmişlər. Avropada və Amerikada bu əsər əsasən yüzlərlə təmsil və rəvayətlər yaranmış,

¹ F.Engels – Alman xalq kitabları (bax K.Marks, F.Engels əsərləri, cild 2, səh. 26) (rus dilində).

müxtəlif kitablar nəşr edilmiş, "Bağdad oğrusu", "Ələddin və sehrli çirək", "Əlibaba və qırq quldur" kimi məşhur nağıllar əsasında səhnə əsərləri və kinofilmlər yaradılmışdır.

"1001 gecə" tədqiqatçıların verdiyi məlumatlara görə dünya kitabxanalarında bu nəhəng abidənin ərəb dilində bir neçə əlyazması mövcuddur. Lakin çox təəssüf ki, bu əlyazmaları sabit mətnə malik olmayıb, onların bir-birindən ciddi fərqləri vardır. Bu fikirlər iki cəhətdən maraqlıdır: əvvəlcə, bunların hamısında eyni hekayət və rəvayətlər yoxdur. Birində olan nağıl o birində tapılmadığı kimi, o birində olan rəvayət əvvəlində yoxdur və ya hər ikisində mövcud olan nağıllar tamamilə ayrı yerdə (ayrı gecədə) söylenir, özü də birində, məsələn, 10 gecədə söyləndiyi halda, o birisində həmin hekayə 18 gecəni əhatə edir. Avropa alimləri bütün "1001 gecə" əlyazmalarını Bağdad və Misir variantları deyərək əsasən 2 qrupa bölürlər. Çox təəssüf ki, hələ bu günə qədər bu misilsiz abidənin elmi-tənqidi mətnini yaratmağa çalışan olmamışdır, çünki bu əsərin bir-birilə tutuşdurulması eyni nüsxələri mövcud deyildir. Məşhur rus ərəbşünası akademik Kraqovski və bu əsəri 8 cildə rus dilinə tərcümə edən Litman və Salyenin fikrincə, Sankt-Peterburqda alim Ginzburqun evində saxlanılan qədim əlyazması öz mükəmməlliyi ilə bütün məlum əlyazmalarından üstündür. Bu əlyazma uzun müddət diqqətsizlik nəticəsində Ginzburqun şəxsi kitabxanasında hərəkətsiz qalmışdır. Əsərin rus dilinə tərcüməsi qarşıya bir vəzifə kimi qoyulmuşdu o, bu qədim əlyazmanı əvvəl hissə-hissə, sonra bütünlüklə Şədrin adına ümumi kitabxanaya vermiş və o, yuxarıda adları çəkilən alimlərin tədqiqat obyektinə olmuşdur. Bu əlyazma ciddi yoxlandıqda aydın olmuşdur ki, o həttə mükəmməl hesab edilən Misir variantından da mükəmməldir. Bu əlyazmasında mövcud olan "Bir saatlıq xəlifə" hekayəsi başqa əlyazma nüsxə və çaplardan, demək olar ki, 2 dəfə artıqdır. Əlbəttə, bu nüsxə Avropa "1001 gecə" şünaslarının nəzərindən kənarda qalmışdır. Ümumiyyətlə, ərəbşünas alimləri tərcümədə qabaq "1001 gecə"nin ərəb dilində nəşrini lazım bildiklərindən onu orijinaldan bir neçə dəfə çap etmişlər. İlk dəfə 1835-ci ildə bu abidə Misirin yaxınlığında Bulak adlı yerdə 4 cildə nəşr olunduğu üçün, ədəbiyyat tarixində bu çap "Bulak nəşri" adı ilə şöhrət qazanmışdır. 5 il sonra ingilis ərəbşünası Maknaten əsəri Kəlkəttədə nəşr etmişdir, daha sonra əsərin Beyrut nəşri, Qahirə nəşri və sairə meydana çıxmışdır ki, bunların içərisində Bulak və Kəlkəttə nəşrləri daha etibarlı hesab edildiyindən başqa dillərə tərcümələr də məhz bu nəşrlər əsasında olunmuşdur.

"1001 gecə"nin ilk dəfə fars dilinə tərcüməsi də Bulak nəşri əsasında olmuşdur. Əsəri fars dilinə 1844-cü ildə azərbaycanlı alim Əbdüllətif Ət-Təsuci Təbrizi tərcümə etmişdir. Təbrizli xəttat Mirəli Xoşnevisin xəttilə 2 cildə çap edilən bu tərcüməyə Əbdüllətif kiçik bir müqəddimə yazaraq deyir: "Gizli qalmasını ki, keçmiş əsrlərin ağıllı, müdrik adamların gah əfsanə şəklində və gah da heyvanların dilindən məzəli hekayətlər uydurmaqdan əsil məqsədləri oxuculara öyüd və nəsihət vermək olmuşdur. Onlar öz fikirlərini bacarıqca qəsdən bəzəkli surətdə verirlər ki, oxuyanlara maraqlı olsun və onlar əfsanə xətrinə həvəslə oxuduqlarını yaxşı yadda saxlayıb sonra fikrə dalarək onların içərisində gizlədilmiş qiymətli incilər ələ gətirsinlər və ibrətli mənalardan dər əlsinlər. "1001 gecə"nin

geniş biliyə malik olan müəllifi belə bir üsuldən istifadə edərək keçmiş adamların başına gələn cəzaib-qəzaib əhvalatlardan əfsanələr düzəldib heyvanların dilindən maraqlı hadisələr söyləmiş və ara-sıra şeirlər və lətifələr onları bəzəmiş ki, kamal əhlini zövqə gətirsin və ədiblərin bələğətini artırsın. Buna görə də bu kitabı hər təbəqədən olan savad əhli böyük həvə və maraqla oxuyur, onu eşidənlər də öz rəğbətini gzlədə bilmirlər".

Azərbaycanlı alimin bu kiçik müqəddiməsindən aydın olur ki, o tərcümə etdiyi əsərin mahiyyətini yaxşıca dərk etmiş və onu ləyaqətli bir surətdə oxuculara çatdırmışdır. Bu tərcümə Tehrandə bir neçə dəfə təkrar çap edilmişdir. Bunların içərisində Müzəffərəddinşah zamanı nəşr edilən son kitabı xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bunun üstündə yazılmış məlumatda oxuyuruq: "Bu əsər bir neçə dəfə çap edilmişdir. Lakin kağıza qənaət və mətbəə xərcinin azaldılması xətrinə bu çaplar lazımı qədər gözəl və oxunaqlı olmamışdır. Buna görə də tehranlı tacir Hacı Şeyx qabaqki nəşrlərə 7 cüzv də artıraraq onu daha mükəmməl etdirmiş ki, oxucular daha dolğun fayda görsünlər. Bundan başqa bəzi ixtisara düşmüş "Gecə"lər də buraya əlavə edilmişdir. Kim inanmasa özü bu nəşrləri yoxlaya bilər".

Hicri 1314 (miladi 1896)-cü ildə "Əlifləylə" (Min gecə) adı ilə çap edilmiş bu nüsxəyə XIX əsrin sonlarında yaşamış naməlum bir rəssam tərəfindən çoxlu miniatürlər çəkilmiş və doğrudan da bu çapı özündən əvvəlki nüsxələrdən ciddi surətdə fərqləndirmişdir.

Əsərin birinci cildi (536 gecə) xəttat Cəfərqulu Faridinin, ikinci cildi isə Əlinəqi Talqininin gözəl nəstəliyi xətti ilə çap edilmişdir.

İranda "1001 gecə" əsəri hicri 1313 (miladi 1896)-cü ildə bir də şeirlə tərcümə və çap edilmişdir. Onun mütercimi şair Əbülfət xan Dehqan İsfahani bu tərcüməni "Həzrə dastan" adlandırmışdır.

1936-cı ildə "1001 gecə" nağılları Tehrandə "Həzər-o yekşəb" adı ilə təkrarən litografiya üsulu ilə 5 cildə nəfis surətdə çap edilmişdir. Bu cildlərdəki şəkillər bir rus rəssaməsinin əsərlərindən iqtibas edilmişdir. Alim Məhəmməd Rəməzani tərəfindən çapa hazırlanan bu nəşr də Əbdüllətif Təbrizin tərcüməsindən alınmış və nəşrin qeyd etdiyinə görə, bəzi şübhəli yerlər ərəb mətninə əsasən təhih edilmişdir. Bu nəşrə görkəmli İran alimi Əliəsgər Hikmət geniş müqəddimə yazaraq əsəri lazımı qədər təhlil etmişdir. O həm tarixi, həm ədəbi bir abidə kimi "1001 gecə"nin məziyyətlərini, bugünkü nəslə keçmiş Şərqi xalqlarının ədəb-ənənələrini çox şirin çatdırıb bu əsərin hələ bu gün də öz əhəmiyyətini itirmədiyini qeyd edərək yazır: "1001 gecə"də qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan Bağdadın sirlə dolu əhvalatları, qədim Misirin, Bizansın ictimai vəziyyəti, bir sözlə, keçmiş əsrlərdə yaşayış tərz, nədimlik, eys-ışrət məclisləri, döyüş meydanları, ticarət və zirarət qaydaları maraqlı hadisələr içində oxuculara təqdim edilmişdir. Bu əsərdə pak məhəbbət, sədaqət, fədakarlıq, düzlük, səxavət, ədalət... təbliğ edilərək, həzəl, rəya, paxıllıq, qorxaqlıq, zülm, yalan pislənilib ifşa edilmişdir. Burada müəyyən elmi məsələlər, dövlət idarə etmək şərtləri, hazırcavablıqlar, hikmət, nəsihət və təmsillər böyük məharətlə çarpazlaşmışdır".

Oktyabr inqilabına qədər "1001 gecə" rus dilinə ərəb dilindən tərcümə edilməmişdir. Lakin fransız alimi Qollanın tərcüməsi əsasında bəzi hissələr

XVIII əsrin 60-cı illərində ara-sıra özünü göstərmişdir. Keçən əsrlərdə rus dilinə tərcümələrin ən yaxşısı XIX əsrin axırında Doppelmayerin tərcüməsi hesab edilir. Bir az sonra Len tərəfindən ingilis dilində nəşr edilmiş kitab əsasında Şelqunova əsəri müəyyən ixtisarla tərcümə etmişdir. Əsərin oxuculara böyük təsirini görən naməlum bir mütercim 6 il sonra "1001 gecə"ni bir də tərcümə və nəşr etdirir. Bu son variant rus dilinə tərcümələrin həcm etibarilə ən mükəmməli hesab edilə bilər. Nəhayət, sovet alimləri Salye və Litman həmin əsəri akademik Kraqkovskinin redaktəsi ilə mükəmməl surətdə ilk dəfə ərəb dilindən tərcümə edib, 8 cildə nəşr edirlər. Çox düzgün olaraq Azərbaycan dilinə tərcümə də məhz bu kitabdan edilmişdir.

Yeri gəlmişkən demək lazımdır ki, "1001 gecə"nin özündə ara-sıra nəşr mətninin zینətləndirilməsi üçün şeir parçaları vardır. Bu şeirlər isə əsərin başqa dillə tərcüməsi zamanı vəziyyəti ağırlaşdırır. Buna görə də çox zaman mütercimlər ya bu şeirləri mümkün qədər ixtisar etmiş, ya da onları özünün və ya başqa şairlərin həmin mətnə uyğun olan orijinal şeirləri ilə əvəz etmişlər. Bu cəhətdən 1844-cü ildə Əbdülməlik Təbrizinin ərəbcədən fars dilinə tərcümə etdiyi "1001 gecə" kitabında da şahzadə Bəhmənimirzənin tapşırığı ilə şeirlər XIX əsrin görkəmli şairlərindən Süruş İsfahaniyə tapşırılmış və o da məşhur orta əsr Azərbaycan və fars şairlərinin əsərlərindən seçdiyi parçalarla, müvafiq şeir tapmadıqda özünün şeirləri ilə əsəri doldurmuşdur. Maraqlıdır ki, bu tərcümədə onun istifadə etdiyi ilk rübai Azərbaycan xalqının klassik şairəsi Məhsəti xanım Gəncəvinindir. Buna görə Litman və Salyenin ərəb dilindən rus dilinə tərcümə etdikləri "1001 gecə" əsərində də şeirləri tərcümə edən şair Reviçin sərbəst hərəkət etdiyi aydın nəzərə çarpır. O, şeirləri mümkün qədər ərəb dilindəki şeirlərə yaxınlaşdırmağa çalışsa da, yenə onun vəzn və formasını saxlaya bilmədiyi üçün klassik Şərq poeziyasının özünə məxsus gözəlliyi aradan çıxmışdır.

"1001 gecə"nin 4 cildə nəşr edilmiş osmanlı dilinə tərcüməsində isə şeirlər tərcümə edilmədən ərəb dilində saxlanmışdır.

"1001 gecə"nin birinci hissəsini (təqribən 446 gecəni) fars dilindən Azərbaycan dilinə şair Əlabbas Müznib tərcümə etmiş və o da Süruşun və başqa klassik şairlərin şeirlərini əsasən kənara qoyaraq, əsəri özünün orijinal şeirləri ilə bəzəməyə çalışmışdır. Maraqlı burasıdır ki, Müznib bəzən mətnə heç dəxli olmayan və hətta öz müasirini tənqid atəşinə tutan şeir parçaları da mətnə əlavə edir ki, bunlar tərcümənin dəyərini olduqca azaldır. Müznib də əsəri "Əlifləylə" ("1000 gecə") adlandırmışdır. 1910-cu ildə həm xırda risalələr, həm də birlikdə çap edilmiş bu tərcümə bütün nöqsanlarına baxmayaraq, Azərbaycan oxucularının böyük hörmətini qazanmış əsərin ikinci hissəsi isə çapdan çıxmamışdır.

Oxuculara təqdim etdiyimiz həmin bu kitab həm nəsr, həm də şeir tərcüməsi baxımından daha mükəmməl olub orijinala yaxındır. Heç şübhə etmirik ki, "1001 gecə" əsərinin bu nəşri yüksək zövqə malik olan Azərbaycan oxucularının tələblərinə, əsasən, cavab verəcəkdir.

Məmmədağa Sultanov

Şahriyar şahla qardaşının ahvalatı

Hər iki dünyanın sahibi Allaha həmd olsun! Ağamız Məhəmməd peyğəmbərə və onun övladına salavat və salam! Allah onu qiyamət gününəcən əbədi salamlarla salamlasın!

Bundan sonra isə: doğrudan da ilk nəsillər barəsindəki nağıllar sonrakı nəsillər üçün ibrət dersi olmuşdur ki, insan başqalarının başına gələn işlərdən agah olsun, onlardan ibrət götürsün, həm də keçmiş xalqlar barəsində, onların başına gələn əhvalatlar haqqında rəvayətləri başa düşsün, özünü günah iş görməkdən saxlasın. Qədim adamlar haqqındakı rəvayətləri sonrakı xalqlar üçün ibrət dersi kimi nağıla çevirənə əhsən!

“Min bir gecə” nağıllarındakı gözəl, ibrətamiz hekayət və əhvalatlar da həmin rəvayətlərə aiddir.

Xalqların yaratdıqları əfsanələrdə çoxdan olub keçənlər barəsində belə rəvayət eləyirlər ki, (Allah hər şeyi biləndir, ən qadirdir, ən rahimdir və ən səxavətlidir) qədim zamanlarda, keçən əsr və qərinələrdə Hindistan və Çin adalarında sasanilər¹ sülaləsindən bir padşah var idi, bu padşahın çoxlu qoşun-ləşkəri, keşikçi dəstələri, nöker-naibi, iki də oğlu var idi: böyük oğlu yaşa dolmuşdu, o biri hələ cavan idi, hər ikisi də igid pəhləvan idi, ancaq böyük qardaş kiçik qardaşdan çox-çox qoçaq idi. O öz məmləkətində oturub rəiyyətinə haqq-ədalətlə padşahlıq eləyirdi, onun padşahlıq elədiyi yerlərin camaatı sidq-ürəkdən onu istəyirdi; bu padşahın adı Şəhriyar şah, kiçik qardaşının adı Şahzaman şah idi; o, İranın Səmərqənd məmləkətinə padşahlıq eləyirdi. Hər iki qardaş öz məmləkətində yaşayırdı, özü də hər ikisi düz iyirmi il idi ki, öz rəiyyətlərinə haqq-ədalətlə padşahlıq eləyirdi, bolluq içində şad-xürrəm ömür sürürdü. Günlərin bir günü böyük qardaşın könlünə kiçik qardaşı düşür, onu görmək istəyir, o öz vəzirinə buyurur ki, gedib qardaşını gətirsin. Vəzir padşahın buyuruğunu eşidən kimi, tədarük görüb yola düşür; az gedir, üz gedir, dərə, təpə düz gedir, gəlib sağ-salamat Səmərqəndə çatır. Şahzaman şahın hüzuruna gedir, təzim eləyib Şəhriyarın salamını ona yetirir, sonra da qardaşının onun üçün darıxdığını, onu görmək istədiyini xəbər verir. Şahzaman böyük qardaşının yanına getməyə razı olub yol tədarükü görməyə başlayır. O, çadırları çıxartmağı, dəvələri, qatırları yükləməyi, nökerlərə, keşikçi dəstələrinə yol tədarükü görməyi əmr eləyir, sonra da vəzirini öz yerinə qoyub qardaşının məmləkətinə yola düşür. Amma gecənin bir aləmində birdən yadına düşür ki, bir şey yadından çıxıb sarayda qalıbdır, odur ki, Şahzaman şah geri qayıdır. O, saraya girəndə nə görse yaxşıdır? Görür ki, arvadı qara qulla bir yataqdadır.

Şahzaman şah bunu görəndə gözələrinə qaranlıq çökür, dünya başına dolanır, öz-özünə deyir: “Mən hələ şəhərdən çıxmamış bu məlun arvad belə iş görürsə, qardaşımgildə çox qalsam, onda gör nələr eləyəcək!”. O, qılıncını siyirib yatan yerdə hər ikisini öldürür, dayanmayıb elə o dəqiqə geri qayıdır, yola düşməyi əmr eləyir, onlar az gedirlər, çox gedirlər, gəlib qardaşının şəhərinə yetişirlər. Şəhərin konarına çatanda, qardaşına xəbər vermək üçün onun yanına qasidlər göndərir. Şəhriyar

da qardaşının pişvazına çıxır, çox şad olub onu salamlayır. Şəhriyar qardaşının şərəfinə şəhəri bəzətdirmişdi. İki qardaş oturub şad-xürrəm söhbət eləməyə başlayır, söhbət elədikləri yerdə, birdən arvadının əhvalatı Şahzaman şahın yadına düşür, o qəm deryasına batır, rəngi-ruhu sapsarı saralır, bədəni taqətdən düşür. Qardaşı onun bu halını görüb fikirləşir ki, məmləkəti, padşahlığı qoyub gəldiyinə görə xiffət çəkir, odur ki, onu sorğu-suala tutmur, ondan heç bir şey soruşmur. Ancaq sonralar, günlərin bir günü Şəhriyar şah qardaşına deyir: “Ay qardaş, görürəm, sən lap əldən düşmüşən, rəngin də sapsarı saralıbdır”. Qardaşının bu sözlərini eşidib Şahzaman onun cavabında deyir: “Qardaş, mənim ürəyimdə böyük bir dərdim var”, amma arvadının gördüyü işləri ona nağıl eləmir. Onda Şəhriyar qardaşına deyir: “Gəl sənə özümə şikarə aparım, bəlkə ürəyin açılsın”. Şahzaman onun təklifindən boyun qaçırır, qardaşı da ova tək gedir.

Şahın sarayında bağa baxan pəncərələr var idi. Şahzaman şah bu pəncərələrdən birinin qabağında oturub tamaşa eləyirdi; birdən gördü ki, sarayın qapısı taybatay açıldı, iyirmi qaravaşla iyirmi qul çıxdı, qardaşının arvadı da onların arasındadır, özü də o, qaravaşlardan seçilir, o elə gözəl-göycəkdir ki, yemə, içmə, xəttü-xalina, gül-camalına tamaşa elə. Onlar hovuzun yanına gəlib paltarlarını soyundular, qullarla bərabər əyləşdilər, padşahın arvadı birdən qışqırdı: “Ya Məsud!” Elə o dəqiqə bir qara qul gəlib onu bağrına basdı, onlar sarmaşiq kimi birbirinə sarıldılar. Padşahın qardaşı bunu görüb öz-özünə dedi: “Allah haqqı, bu dərdin yanında mənim dərdim heç nədir!” O saat da qışqancılıq dərdi, qəm-qüssəsi dağıldı. Şahzaman şah öz-özünə dedi: “Mənim başıma gələn əhvalat bunun yanında toy-bayramdır!” Sonra da istəhi açıldı, o, yeyib-içməyə başladı. Elə ki qardaşı ovdan qayıtdı, onlar birbirilə salamlaşdılar, Şəhriyar şah öz qardaşı Şahzaman şaha baxdı, gördü ki, onun rəngi özünə gəlib, yanaqları qıpqırmızı qızarıbdır, əvvəllər bir az yeyən kimi süfrədən qırağa çəkilən qardaşı, indi duyunca yeyir. Bunu görüb böyük qardaş kiçik qardaşa dedi: “Ay qardaş, sən bura gələndə rəngin sapsarı idi, indi yanaqların qıpqırmızı qızarıbdır. Bir də görüm, bu necə olan işdir?” Qardaşının bu sözünü eşidən Şahzaman şah onun cavabında dedi: “Mənim əhvalımın dəyişməsinin səbəbini sənə nağıl elərəm, amma rəngi-ruhumun açılmasının, yanaqlarımın qızarmağının səbəbini soruşma”. Onda Şəhriyar qardaşına dedi: “Əvvəlcə sən danış, mən də qulaq asım, görüm sənəin dəyişib taqətdən düşməyinin səbəbi nə idi”.

¹ Sasanilər, yəniəfsanəvi Sasan şahın nəslı, yaxud III-VII əsrlərdə İranı idarə edənlər – Şəhriyar şahın həmin sülaləyə aid edilməsi poetik anaxronizmdir, həm də belə hallar “1001 gecə”də az deyildir.

Belə olanda, Şahzaman şah qardaşına dedi: "Ay qardaş, bil və ağah ol ki, sən vəzirinlə sifariş göndərüb mənə öz yanına çağıranda, mən yol tədarükü görüb şəhərdən çıxdım, birdən yadıma düşdü ki, sənün üçün bəxşiş götürmək istədiyim mirvari yadımdan çıxıb sarayda qalıb. Odur ki, mən saraya qayıtdım. Sarayda nə görsem yaxşıdır? Gördüm ki, arvadım qara qulla yatağında yatıbdır; mən hər ikisini öldürdüm, çıxıb sənün yanına gəldim. Mənim əhvalımın pozulmasının da, taqətdən düşməyimin də səbəbi bu idi; o ki qaldı rəng-ruhumun açılmasına, yanaqlarımın qızarmasına, izin ver bunun səbəbini sənə deməyim".

Qardaşının bu sözlərini eşidən Şəhriyar ona dedi: "Səni Allaha and verirəm, yanaqlarının təzədən qızarmasının səbəbini də mənə danış!" Şahzaman da naçar qalıb gördüklərinin hamısını ona nağıl elədi. Əhvalatı eşidən Şəhriyar üzünü qardaşı Şahzamana tutub dedi: "Bunu öz gözümle görmək istəyirəm!" Onda Şahzaman ona belə bir məsləhət verdi: "Car çəkdir ki, ova gedirsən, amma özün mənim otağında gizlən, onda hər şeyi öz gözünle görüb, dediklərimə inanarsan".

Padşah o saat buyurdu ki, car çəkib ova getdiyini xəbər versinlər; qoşun-leşgər şəhərdən çıxıb çadırları qurdu, padşah da şəhərdən çıxdı; ancaq sonra o öz çadırında əyləşib nökrələrinə dedi: "Mənim çadırıma heç kəs girməsin!" Sonra da libasını dəyişib, xəlvətcə saraya gəldi, qardaşının olduğu otağa girdi, bağa baxan pəncərənin qabağında bir müddət əyləşdi, bir də gördü ki, qabaqda xanım, dalınca da qul-qaravaş bağa girdilər, günorta azanına kimi orada qalıb, Şahzamanın dediyi kimi kef çəkildilər. Bunu gören Şəhriyar şahın ağı başından çıxdı, o, qardaşı Şahzamana dedi: "Dür, bu saat çıxıb gedək, başına belə iş gələn adam görməyincə bizə padşahlıq eləmək haramdır!" Yoxsa bizə yaşamaq-dansa ölmək yaxşıdır!".

Onlar sarayın gizli qapısından çıxıb az getdilər, üz getdilər, dərə, təpə düz getdilər, gəlib şor dənizin qırağında bir çəmənliyə çatdılar; bu çəmənliyin ortasında bir ağac vardı, onun da yanından balaca bulaq axırdı. Onlar bulaqdan su içib oturdular ki, dincəlsinlər. Günorta azanından bir saat keçmişdi ki, birdən dəniz təlatümə gəldi, dənizdən qara bir duman çıxıb göyə qalxdı, onların oturduğu çəmənliyə tərəf gəlməyə başladı. Bunu görüb qardaşlar qorxdular, tez ağacın kəlləsinə dırmaşdılar (ağac çox uca idi), oturub gözləməyə başladılar ki, görsünlər işin axırı necə olacaq. Birdən gördülər ki, onların qabağında nataraz, yekə-başlı, enlisinəli cin peyda oldu, onun başında böyük bir sandıq var idi. O, quruya çıxıb qardaşların oturduqları ağacın yanına gəldi, keçib onun kölgəsində əyləşdi, sandığın ağzını açdı, içindən bir sandıqça çıxartdı,

bu sandıqçanın da ağzını açdı, onun içindən qədd-qamətli elə bir cavan, gözəl-göyçək xanım çıxdı ki, gəl görəsən. Cavanəzən elə gözəl idi ki, aya deyirdi, sən çıxma, mən çıxım, günə deyirdi, sən çıxma, mən çıxım. Bunu şair Ətiyya çox yaxşı deyib:

Döndərir sübhə qaranlıq gecəni¹,
Qərq olub nuruna hər yan parlar.

Çöhrəsində odu var min günəşin,
Soyunarkən edir ulduzları xar,

Ona aləm baş əyib səcdə edir,
Açır öz örtüyünü varlıqlar.

İldırımlar çıxır hirsənsə fəqət,
Göz yaşı sel kimi çağlar, çağlar.

Cin xanıma baxıb dedi: "Ey pakizələr pakizəsi, ey toy gecəsi qaçırdığım gözəl, mən bir az yatmaq istəyirəm". Bunu deyib o, başını gözəlin dizi üstə qoydu, elə o saat da yuxuya getdi. Bu dəmdə xanım başını qaldırıb yuxarı baxdı, ağacda oturmış iki padşahı gördü. Cinin başını yavaşca dizi üstə götürüb yerə qoydu, ayağa qalxıb ağacın altında dayandı, padşahlara him-cimlə dedi: "Düşün aşağı, cindən qorxmayın". İş belə gören padşahlar onun cavabında dedilər: "Səni Allaha and veririk, bizi bəlaya salma". Gözəl xanım onlara dedi: "Əgər aşağı düşməsəniz, mən cini yuxudan oyadaram, o da hər ikinizi min əzabla öldürər". Padşahlar qorxub ağacdən düşdülər. Xanım onlara dedi: "Tez olun, mənə muradıma yetirin, yoxsa bu saat cini yuxudan oyadaram!". Qorxudan canına vəlvələ düşmüş Şəhriyar şah qardaşı Şahzaman şaha dedi: "Ay qardaş, onun dediyini elə!" Şahzaman isə onun cavabında dedi: "Eləməyəm! Əvvəlcə sən elə!" Onlar him-cimlə bir-birini qabağa verməyə başladılar, bunu gören xanım onların üstünə qışqırıb dedi: "Bu nədir? Mən görürəm ki, siz bir-birinizə him-cim eləyirsiniz. Əgər gəlib mənə deyənə eləməsəniz, cini yuxudan oyadacağam!". Cinin qorxusundan hər iki qardaş onun dediyini elədi. Xanım qardaşlara dedi: "Özünü gözəlin!" Sonra da əlini salıb qoltuğundan bir kisə, kisənin də içindən bir boyunbağı çıxartdı; bu boyunbağıya beş yüz yetmiş dənə qaşlı üzük keçirilmişdi, xanım həmin boyunbağını göstərib dedi: "Heç

¹ Şeyrlərin tərcüməsi Ələkbər Ziyatayındır.

bilirsiniz bu üzüklər nə üzüklərdir?” Qardaşlar da dedilər: “Yox, bil-mirik!” Onda xanım məsələni açıb dedi: “Mən cinin acığına bu üzük-lərin sahibləri ilə əlaqədə olmuşam. Siz də mənə hələ bir üzük verin”. Qardaşlar da hərəsi öz barmağından bir üzük çıxarıb ona verdi. Sonra xanım qardaşlara dedi: “Bu cin toyum olan gecə mənə oğurlayıb sandıqçanın içinə qoydu, sandıqçanı da böyük sandıqda gizlətdi. O, sandığa yeddi yerdən ışıq-ışım ışıldayan qıfıl vurub, dalğaların şahə qalxdığı yerdə nərildəyən dənizin dibinə atdı. Ancaq o bilmirdi ki, əgər arvad bir şey eləmək istəsə, heç kəs onun qabağını ala bilməz, bu barədə bir şair yaxşı deyib:

Saxtadır andı, bil, qızın-qadının,
Gözləmək olmaz ondan əhdə vəfa,

Qadının lütfü, üzrü, ya qəzəbi
Bağlıdır ancaq hissə, ehtirasa.

Saxtadır, saxta eşqi, istəməyi,
Gizləniş paltarında hiylə, riyə.

İbrət al Yusifin həyatından,
Az ziyan çəkmədi qadından o da.

Niyə Adəm qovuldu cənnətdən?
Onu yoldan çıxartdı çün Həvva.

Başqa bir şair də belə deyib:

Mənə xoşdur cəfası sevgilimin!
O qədər çox deyil suçum, bədbəxt! –

Aləmin tutduğu bu köhnə işi,
Mən də təkrara etmişəm cürət.

Kimi sehriylə ovlamır de, qadın! –
Yeri var, aləm eyləsə onu mədh...”

Xanımın bu sözlərini eşidən hər iki padşah mat-məəttəl qaldı, biri o birisinə dedi: “Bax, cindir, amma onun başına gələn əhvalat bizimkin-dən də betərdir! Hələ heç kəsin başına belə bir oyun gəlməyib!”

Onlar oradan uzaqlaşdı Şəhriyar şahın şəhərinə qayıtdılar. Şəh-riyar şah saraya girib öz arvadının, qul-qaravaşların hamısının boynunu vurdurdu.

Bu əhvalatdan sonra Şəhriyar şah hər gecə bir bəkirə qız alır, gecəni onunla yatır, sonra da öldürürdü, bu minval ilə üç il keçdi.

Bundan təngə gəlmiş şəhər əhli fəryad edir, öz qızlarını götürüb hələ bir tərəfə qaçırdı. Axırda iş o yerə gəlib çatdı ki, şəhərdə padşaha layiq bir qız belə qalmadı.

Padşah, həmişəki kimi, yenə vəzirinə əmr elədi ki, onun üçün qız gətirsin; vəzir saraydan çıxıb nə qədər axtardısı qız tapa bilmədi, pad-şahın qəzəbinə gələcəyindən qorxa-qorxa kor-peşman öz evinə gəldi. Vəzirin iki qızı var idi: böyüyünün adı Şəhrizad, kiçiyinin adı Dünyazad idi. Böyük qız çoxlu kitablar, salnamələr, qədim padşahlar haqqında rəvayətlər, qədim xalqlar barəsində əfsanələr oxumuşdu, özü də, deyil-diyinə görə, qədim xalqlara, keçmiş padşahlara və şairlərə aid min cild tarixi kitab yığmışdı. Qız atasına dedi: “Mən görürəm ki, çox pəri-şansan, dörd-qəm dəryasına batmısan; de görək sənə nə olub? Axı, bir nəfər bu barədə yaxşı deyib:

Pis gün deyildir daimi,
Bilsin bunu qoy dərhlilər.

Qəm-qüssə də şadlıq kimi,
Bir gün gəlib, bir gün gedər”.

Qızından bu sözləri eşidən vəzir padşahla onun arasında olan əhva-latı əvvəldən axıracan, yerli-yerində qızına nağıl elədi. Onda Şəhrizad atasına dedi: “Ata can, sənə and verirəm Allaha, mənə bu padşaha ərə ver, mənə ya sağ qalaram, ya da müsəlman qızlarının əvəzinə girov olub onların canını padşahın əlindən qurtararam”. Qızının bu sözlərini eşidən vəzir dedi: “Sənə and verirəm Allaha, özünü beləyə salma!” Ancaq Şəhrizad razı olmayıb dedi: “Başqa çarə yoxdur!” Bunu eşidən vəzir qızına dedi: “Qorxuram ki, öküzün eşşəyin əkinçi ilə əhvalatı sənənin də başına gəlsin”. Onda Şəhrizad atasından soruşdu: “Onların başına nə əhvalat gəlib ki?”

ÖKÜZLƏ EŞŞƏYİN ƏHVALATI

Vəzir həmin əhvalatı nağıl eləməyə başlayıb dedi: “Qızım, bil və agah ol ki, varlı-hallı, naxır-naxır mal-qarası olan bir tacir var idi; onun arvadı, uşaqları var idi; Allah-təalanın izni ilə o, heyvanların, quşların dilini bilirdi. Bu tacir kənddə yaşayırdı, onun evində bir öküz, bir eşşək vardı. Günlərin bir günü öküz eşşəyin tövləsinə girib görür ki, tövlə tərtemiz süpürülüb, yerə su səpilib, axurunda ələnmiş arpa-saman var, eşşək özü də yatıb dincəlir: nə var ki, tacirin hərdən bir vacib işi olanda onu minib gedir, o saat da qayıdıb gəlir. Günlərin bir günü tacir öküzün eşşəyə dedi ki, bu sözləri eşitdi: “Canına sağlıq! Mən işləyib yoruluram, sən də dincəliyərsən, özü də ələnmiş arpaynan saman yeyir-sən, hələ sənə qulluq da eləyirlər, işin-gücün də elə bu olur ki, sahibimiz hərdən səni minib bir yerə gedir, sonra da qayıdıb gəlir, mən isə elə hey yer şumlamalı, dəyirman daşlarını hərləməli oluram”. Eşşək də onun cavabında dedi: “Sən gəl belə bir iş gör: elə ki səni çölə apardılar, boyunduruğu boynuna qoydular, yat yerə, durma, lap səni döysələr də durma, dursan da yenə də yat. Onda səni evə götürüb qabağına paxla tökəcəklər, vur özünü naxoşluğa, yemə, bir gün, iki gün, ya da üç gün heç nə yemə, içmə, belə işin, çəkdiyin əziyyətin ağrısı canından çıxar”. Tacir də onların bu söhbətinə qulaq asırdı. Cütçü axşam yemini götürüb öküzün qabağına tökəndə, öküz lap azca yeyib dayandı; səhər cütçü onu çölə aparmağa gələndə gördü ki, heyvan naxoşlayıb; cütçü qəmgin olub, öz-özünə dedi: “Demə öküz buna görə cütü çəkmirmiş”. Sonra da tacirin yanına gedib dedi: “Ay ağa, öküz işləyə bilməz, dünən axşamdan bəri yem yeməyib, ağzını heç nəyə vurmayıb”. İşdən agah olan tacir onun cavabında dedi: “Get eşşəyi apar, öküzün yerinə onu qoş, bütün günü yer şumla”.

Elə ki eşşək bütün günü yer şumlayıb yorulandan sonra axşam-üstü tövləyə qayıtdı, öküz, mərhəmət eləyib bu gün onu əziyyətdən qurtardığına görə eşşəyə dil-ağız elədi, amma eşşək ona heç bir cavab verməyib, gördüyü işə çox peşman oldu. Ertəsi gün də səhər cütçü gələnə yenə eşşəyi apardı, onu cütə qoşub axşama kimi yer şumladı; axşam evə qayıdanda eşşəyin boynu yağır olmuşdu, özü də elə yorulub əldən düşmüşdü ki, daha nə deyim. Öküz eşşəyə baxdı, yenə ona dil-ağız elədi, sonra da onu tərəflədi, eşşək isə onun cavabında dedi: “Mən rahatca yatıb dincələrdim, ancaq dilimi dinc saxlamadım, odur ki, onun belasını düşdüm! – Sonra da əlavə eləyib dedi: – Onu da bil ki, mən sənə səmiyi məsləhətçinəm; sahibimizin bu gün cütçüyə dedi ki, sözləri

eşitdim; o dedi ki, əgər öküz yerindən durmasa, apar onu ver qəssaba, qoy kəssin, dərisini də parça-parça doğrasın. Bax, mən sənə halına yanırım, odur ki, səni xəbərdar eləyirəm. Vəssalam!”

Eşşəyin bu sözlərini eşidib öküz ona dil-ağız eləyib dedi: “Mən səhər cütə gedəcəyəm!” Sonra öküz yemini elə yedi ki, lap axurun dibini də yaladı. Tacir də onların bu söhbətini əvvəldən axıracan eşitmişdi. Elə ki, səhər açıldı, tacir arvadı ilə bərabər gələn tövlənin yanında əyləşdi, sonra cütçü də gəldi, gedib öküzü tövlədən çıxardı, öküz sahibini görə kimi quyruğunu qaldırıb götürüldü, tacir saqqanaq çəkib elə güldü ki, qəşş eləyib arxası üstə yıxıldı. Bunu görə arvadı tacirdən soruşdu: “Nəyə gülürsən?” Tacir də onun cavabında dedi: “Mən bir sirt eşitdim, amma onu sənə açma bilmərəm, açsam ölərəm”. Arvadı onun sözüne məhəl qoymayıb dedi: “Sən, lap əlsən də, hökmen bu sirri mənə açıb gülməyinin səbəbini deməlisən!” Tacir onun cavabında dedi: “Mən ölümdən qorxuram, odur ki, sirri sənə açma bilmərəm”. Tacirin arvadı onun bu sözlərini eşidib hirsli-hirsli dedi: “Sən yəqin mənə lağa qoyursan”, sonra da tacirin yaxasından yapışdı o vaxtadan əl çəkmədi ki, axırda nələc qalıb sirri açmağa razı oldu, özü də kefi bərk pozuldu; tacir uşaqlarını çağırdı, qazı ilə şahidlərin dalañca adam göndərdi ki, vəsiyyətini eləsin, sonra sirri arvadına açıb əlsün, çünki o, arvadını bir könüldən min könülə sevirirdi, həmdə arvadı öz dayısı qızı, uşaqlarının anası idi, özü isə bu dünyada yüz iyirmi il ömür eləmişdi. Sonra tacir bütün qohum-qardaşını, məhəllə adamlarını çağırtdırıb əhvalatı onlara danışdı, bunu da dedi ki, sirri açan kimi öləcək. Orada olanlar onun arvadına bir ağızdan dedilər: “Səni Allaha and veririk, bu işdən əl çək, qoy sənənin ərin, uşaqlarının atası ölməsin”. Amma tacirin arvadı razı olmayıb dedi: “Sirri deməyincə mən ondan əl çəkməyəcəyəm! Qoy əlsün!” Hamı səsinə kəsib lal-dinməz oturdu. İş belə görə tacir ayağa qalxıb həyəətə çıxdı ki, dəstəməz alıb namaz qılsın, sonra da sirri açıb əlsün. Tacirin bir xoruzu, əlli toyuğu, bir də iti var idi. Tacir həyəətə çıxanda gördü ki, it acıqlı-acıqlı xoruzu məzəmmət eləyib deyir: “Sən sadıq eləyirsən, sahibimiz isə ölməyə hazırlaşır”. Bunu eşidən xoruz itdən soruşdu: “Necə yəni ölməyə hazırlaşır?” İt də əhvalatı əvvəldən axıracan ona nağıl elədi, xoruz əhvalatı eşidib qışqırdı: “Vallah, ağamızı bir damcı da ağı yoxdur! Bax, mənə əlli arvadım var, gah biri ilə barışıram, gah o biri ilə savaşıram; ağamızın isə vur-tut bir arvadı var, onun da öhdəsindən gələ bilmir. Onun yerinə olsa idim, tut çubuqlarını götürüb gəderdim anbara, arvadı o qədər döyərdim ki, ya ölərdi, ya da tövbə eləyərdi, bir də mənə bir şey soruşmazdı”.

Vəzir öz qızı Şəhrizadə nağıl eləyirdi: "Tacir də xoruzun itə dedi: sözləri eşidirdi; mən də, tacirin öz arvadının başına gətirdiyini sənə başına gətirərəm".

Atasının bu sözlərini eşidən Şəhrizad ondan soruşdu: "Tacir öz arvadına nə elədi ki?"

Vəzir də əhvalatın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Tacir tut çubuqlarını kəsdi, aparıb onları anbarda gizlətdi, sonra gedib arvadına dedi: "Gəl gedək anbara, orada hamısını sənə danışım, elə orada da ölüm ki, heç kəs mənə necə öldüyümü görməsin". Bunu deyib arvadını anbara apardı. Onlar anbara girdilər, tacir qapını bağlayıb arvadını o qədər döydü ki, az qaldı arvad hışunu itirsin; arvad qışqırıb dedi: "Mən dediyimə peşman olmuşam!" Sonra da ərinin əl-ayağına düşüb tövbə elədi, onunla bərabər anbardan çıxdı, arvadın qohum-qardaşı, ora yığılan adamlar sevindilər, ər-arvad ölənə kimi şad-xürrəm ömür sürdülər".

Atasının sözlərini eşidən qız dedi: "Başqa çarə yoxdur, gərək mən deyəni eləyəm!"

Belə olanda, vəzir onu geyindirib-keçindirdi, Şəhriyar şahın yanına apardı. Şəhrizad öz kiçik bacısını öyrədirib ona demişdi: "Mən padşahın hüzuruna çatan kimi sənə dalınca adam göndərəcəyəm, sən gəlib görəcəksən ki, şah nəfsini öldürüb, onda mənə deyərsən: "Bacı can, söhbət elə, bizə bir şey nağıl elə ki, yuxusuz gecəmiz qısalısın". Onda mən sənə elə bir əhvalat nağıl elərəm ki, Allahın köməyi ilə bizə nicat verər".

Bəli, Şəhrizadın atası vəzir öz qızını padşahın hüzuruna apardı, padşah vəzirə görüb şad oldu, ondan soruşdu: "Mənə lazım olanı tapıb gətirmisənmi?"

Vəzir də ona ərz elədi: "Bəli!"

Şəhriyar şah, Şəhrizadə sahib olmaq istədi, ancaq qız ağladı; bunu gören padşah ondan soruşdu: "Sənə nə oldu?"

Şəhrizad da onun cavabında dedi: "Padşah sağ olsun, mənə bir kiçik bacım var, onunla vidalaşmaq istəyirəm".

Padşah Şəhrizadə sahib oldu, sonra Dünyazadın dalınca adam göndərdi, Dünyazad da bacısının yanına gəldi, onu qucaqladı, yanında yerdə əyləşdi. Elə ki onlar oturub söhbət eləməyə başladılar, kiçik bacı Şəhrizadə dedi: "Bacı can, sən allah bizə bir şey nağıl elə ki, uzun gecəmiz qısalısın".

Şəhrizad onun cavabında dedi: "Padşah izin versə, can-başla nağıl elərəm".

Yuxusuzluq mərzindən əziyyət çəkən padşah bu sözləri eşidib çox şad oldu ki, nağıla qulaq asacaq, odur ki, izin verdi.

Tacirlə cinin nağılı

1-ci gecə

Şəhrizad nağılı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, tacirlər arasında bir adlı-sanlı tacir vardı, o çox dövlətli idi, çoxlu ölkələrlə alış-veriş eləyirdi. Günlərin bir günü o, borclarını yığmaq üçün bir ölkəyə yola düşdü, yolda isti

onu əldən aldı, o, bir ağacın altında əyləşdi, əlini xurcunun gözüne salıb bir parça çörək, xurma çıxartdı, xurma ilə çörəyi yeməyə başladı. Xurmanı yeyib çəyirdəyini təzəcə atmışdı ki, bir də gördü nataraz bir ifrit siyirmə qılınc qabağında peyda oldu. İfrit tacirin lap yanına gəlib, ona dedi: "Dur ayağa, sən ki, mənim oğlumu öldürdün, əvəzində mən də səni öldürəcəyəm!" İfritin bu sözlərini eşidən tacir ondan soruşdu: "Necə yeni mən sənin oğlunu öldürdüm?" İfrit də onun cavabında dedi: "Sən xurmanı yeyib çəyirdəyini atdın, çəyirdək oğlumun sinəsinə dəydi, oğlum da elə o dəqiqə öldü". İşin bu yerdə olduğunu görüb tacir bərkdən dedi: "Allahın qüdrəti qarşısında hər şey acizdir! Əgər mən sənin oğlunu doğrudan da öldürmüşəmsə, bunu qəsdən eləməmişəm. Keç mənim günahımdan". İfrit də dedi: "Yox, mən hökmən səni öldürəcəyəm". Sonra da tutub taciri yerə yıxdı, qılıncını qaldırdı ki, onu vursun, tacir ağladı, qışqıra-qışqıra dedi: "Mən özümü Allaha tapşırıram! – Sonra da bu şəri oxudu:

Fələyin bir günü qorxuyla keçir, bir günü dinc,
Bir üzü qəmsə həyatın, bir üzü ləzzətdir.

Kim bizim tənə edirsə bu qara bəxtimizə,
Anlasın: alilərə ancaq əzab qismətdir.

Görməmişəmni, küləkdən sınaq şıl-küt olur
O ağaclar ki, müəzzəmdir, uca qamətdir.

Görməmişəmni, suyun üstə üzən çör-çöpdür,
Gizlənir inci dərinlikdə – o, pürqiymətdir.

Fələk əyləndisə, bir dəm üzümə xoş baxaraq,
Qəlbimi parçalayır indi neçə müddətdir.

Göyləri qaplamış ulduzların ucbatından
Tutulur ay, tutulur gün, bu necə hikmətdir?

Qurumuş şaxələri olsa da çox bir ağacın,
Meyvəli şaxəyə daş atmaq elə adətdir.

Nə qədər xoşdu günün, razı idin bəxtindən.
Düşünürdün ki, bəla versə də o, – nemətdir".

Elə ki tacir şəri oxuyub qurtardı. İfrit ona dedi: "Sözünü qısa elə! Allaha and olsun ki, səni hökmən öldürəcəyəm!" Tacir bu sözləri eşidib

dedi: "Ay cin, bil və ağah ol ki, həm mənim boynumda borc var, həm çoxlu pulum var, arvad-uşağım var, həm də özge adamların mənim yanımda qoyduqları girov şeyləri var. İzin ver evə gedim, kimə borc-luyamsa, bir-bir hamının borcunu verim, ilin əvvəlində qayıdıb sənin yanına gəlim. Sənə söz verirəm, özü də Allaha and içirəm ki, sənin yanına qayıdaram, onda hər nə istəsən eləyərsən. Dediklərimə də Allah özü zəmindir".

Cin bir də and içirib onu buraxdı, tacir də öz məmləkətinə qayıdıb, borclarını bir-bir verdi, işlərinin hamısını yerbəyer elədi. O, başına gələn əhvalatı arvad-uşağına danışdı, vəsiyyəet elədi, ilin axırına kimi onların yanında qaldı; elə ki vaxt gəlib çatdı, dəstəmaz alıb namaz qıldı, kəfənini qoltuğuna vurub, arvad-uşağıynan, qonum-qonşuların, qohum-qardaşın halallaşub naçar yola düşdü; onlar tacirin dalınca fəryad qopartdılar. Tacir az getdi, üz getdi, dərə, təpə düz getdi, gəlib həməni yerə çatdı (o gün isə təzə il girmişdi), oturub başına gələn əhvalatı ağlamağa başladı, bir də gördü ki, bir nurani qoca ona yaxınlaşdı, özü də qocanın yanında boynuna zəncir bağlanmış bir ceyran da var. Qoca kişi tacirə salam verib, ona uzun ömür arzuladı, sonra da soruşdu: "Sən burada tək-tənha niyə oturmusan, axı bura cinlər məskənidir?" Tacir də qocanın cavabında ifritnən olan əhvalatı ona danışdı, ceyranın sahibi, qoca buna təəccüb eləyib dedi: "Qardaş, Allah haqqı, sən doğrudan da namuslu adamsan, danışdığın əhvalat da çox qərribə əhvalatdır, onu yazsalar, az-çox ağıllı adam gözücu oxuyan kimi ondan ibrət götürər!"

Sonra da qoca keçib tacirin yanında əyləşdi, ona dedi: "Qardaş, Allaha and olsun, sənin bu ifritnən olan əhvalatının axırını görməyincə mən heç yerə getməyəcəyəm!" Bunu deyib qoca kişi tacirin yanında əyləşdi, onlar söhbət eləməyə başladılar; qorxudan tacirin canına vəl-vələ düşdü, onu vahimə basdı, o, qəm dəryasına batıb fikrə getdi, ceyranın sahibi də onun yanında idi. Birdən başqa bir qoca kişi onlara yaxınlaşdı, onun yanında iki qara tazi vardı; qoca salam verdi, salamdən sonra onlardan soruşdu: "Siz burada niyə oturmusunuz, bura cinlərin məskənidir?" Əhvalatı əvvəldən axıracan ona danışdılar; o hələ oturub yerini rahatlamamışdı ki, üçüncü qoca kişi onlara yaxınlaşdı, onun da yanında bir ala qatır var idi. Qoca kişi onlara salam verib soruşdu ki, burada niyə oturublar, onlar da əhvalatı ona əvvəldən axıracan danışdılar, – ey ağa, əhvalatı təkrar eləməyin mənası yoxdur, – bu qoca da onların yanında əyləşdi. Birdən səhradan nəhəng bir toz sütunu fırlana-

fırlana gəldi, toz çəkilib gedəndən sonra məlum oldu ki, bu həmin ifritdir, özü də onun əlində siyirmə qılınc var, gözələrindən od yağır. İfrit onların yanına gəldi, tacirin əlindən yapışdı darta-darta dedi: "Dur ayağa, necə ki, sən mənim bələmi, sonbeşiyimi öldürmüşsən, mən də səni eləcə öldürəcəyəm!" Tacir hönkür-höknür ağladı, qocaların üçü də zar-zar ağlayıb şivən qopardı.

Birinci qoca, ceyranın sahibi o birilərdən ayrılıb ifritin əlini öpdü, ona dedi: "Ay cinlərin tacidarı! Əgər bu ceyranla olan əhvalatımı mən sənə nağıl eləsəm, sən də mənim əhvalatımı qərribə hesab eləsən, bu tacirin qanının üçdə birini mənə bağışlarsanmı?" Cin onun cavabında dedi: "Bəli, qoca, əgər sən mənə əhvalatı nağıl eləsən, həmin əhvalat da mənə qərribə gəlsə, onun qanının üçdə birini sənə bağışlaram".

BİRİNCİ QOCANIN HEKAYƏTİ

Belə olanda qoca dedi: "Ay cin, bil və agah ol ki, bu ceyran mənim dayım qızıdır, mənim canım-ciyərimdir. Mən onu alanda o lap cavan idi, otuz ilə qədər onunla ömür sürdüm, ancaq ondan uşağım olmadı; mən bir kənz aldım, ondan bir oğlum oldu, bu uşaq ondördgəcəlik ay kimi göyçək idi, qaşı, gözü ilə qəşəng idi ki, daha nə deyim! O böyüyüb yekə oğlan oldu, on beş yaşına çatdı; bu vaxt mən bir şəhərə səfər eləməli oldum, cürbəcür mallar götürüb yola düşdüm. Dayım qızı – bu ceyran hələ uşaqlıqdan cadugərliyi, sehrbazlığı öyrənmişdi; mən səfərə gedən kimi ovsun oxuyub oğlumu buzova, kənizimi, onun anasını inəyə döndərir, hər ikisini naxırçıya verir ki, aparıb naxıra qatsın.

Mən xeyli vaxtdan sonra səfərdən qayıtdım, nə oğlumu gördüm, nə də anasını. Belə olanda, onları dayım qızından soruşdum, dayım qızı cavab verib dedi: "Arvadın öldü, oğlun da qaçdı, hara getdiyini də bilmirəm". Mən qurban bayramınacan qəm dəryasına batıb gözyaşlı oturdum. Elə ki qurban bayramı gəldi, naxırçıya xəbər göndərdim ki, bir dəne kök inək gətirsin. Naxırçı da bir kök inək gətirdi (həmin inək bu ceyranın ovsunladığı kənizim imiş), mən etəklərimi yığıb qollarımı çırılaladı, bıçağı götürdüm ki, inəyi kəsim, amma inək elə böyüməyə, zarıyıb göz yaş tökməyə başladı ki, gəl görəsən; buna çox təəccüb elədim, inəyə yazığım gəldi. İnəyi buraxdım, naxırçıya dedim: "Get başqa inək gətir". Bunu eşidən dayım qızı qışqıra-qışqıra inadla mənə

dedi: "Bunu kəs! Mənim bundan yaxşı, bundan kök inəyim yoxdur!" Mən inəyi kəsmək üçün ona yaxınlaşdım, amma heyvan yanıqlı-yanıqlı böyüməyə başladı, işi belə görəndə mən ayağa qalxdım, inəyi kəsib dərisini soymağı həmin naxırçıya buyurdum. O da inəyi kəsib dərisini soydu, ancaq inəkdən nə ət əmələ gəldi, nə də piy – o bir dəri, bir sümük idi. Mən inəyi kəsməyimə peşman oldum, amma mənim peşmançılığımın faydası yox idi, inəyin cəmdəyini də, dərisini də naxırçıya verib ona dedim: "Get bir kök buzov gətir!" Naxırçı da gedib bir buzov gətirdi, demə bu buzov mənim oğlum imiş; buzov məni görəndə kimi ipi qırıb qaça-qaça yanıma gəldi, mələyə-mələyə, ah-zar eləyə-eləyə mənə sürünməyə başladı. Ona yazığım gəldi, buzov qoy qalsın". Amma dayım qızı, bax bu ceyran, mənim üstümə qışqırıb dedi: "Bu buzovu hökmən elə bu gün kəsmək lazımdır, axı bu gün əziz gündür; əziz gündə ən yaxşı heyvanı kəsərlər, buzovlarımızın içində bundan yaxşısı, bundan kökü yoxdur!"

Onun bu sözlərini eşidib cavabında dedim: "Sənin sözüne baxıb kəsdiyim inəyin necə anq çıxdığını öz gözünlə gördün. Biz o heyvanı nahaq kəsdik, ondan heç bir fayda görmədik, onu kəsməyimə də çox peşman olmuşam, indi də, dünya-ələm yığılıb gəlsə də, bu buzovu kəsən deyiləm". Bunu eşidən dayım qızı hirsli-hirsli dedi: "O mərhəmətli, şəfqətli böyük Allaha and olsun, bu əziz gündə sən o buzovu kəsəcəksən, yoxsa nə sən mənim ərimdən, nə də mən sənin arvadın!" Mən onun əsil məqsədini bilmirdim, odur ki, ondan bu ağır sözləri eşidəndə buzova yaxınlaşdım, bıçağı götürdüm..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Bacısı ona dedi: "Bacı can, sənin danışdığın bu əhvalat çox gözəl, çox yaxşıdır, həm xoşagələndir, həm də şirindir!"

Şəhrizad da onun cavabında dedi: "Əgər padşahın mənə rəhmi gəlsə, ölməyib sağ qalsam, sabah gecə danışacağım əhvalatın yanında bu heç bir şeydir!"

Bunu eşidən padşah özlüyündə fikirləşdi: "Vallahi ki, mən əhvalatın axırını eşitməyincə, onu öldürməyəcəyəm!"

Sonra onlar şəhər gün yayılanacan yatdılar. Şəhər padşah gedib ədalət taxtında əyləşdi, vəzir də kəfəni qoltuğuna vurub padşahın hüzuruna gəldi. Padşah gün batanacan ədalətlə divan elədi, kimini qulluğa götürdü, kimini qulluqdan çıxartdı, amma vəzirə heç nə buyurmadı, vəzir də bu işə çox təəccüb elədi. Sonra da Şəhriyar şah divan işlərini qurtarıb öz otağına gəldi.

2-ci gecə

Elə ki ikinci gecə oldu, Dünyazad üzünü bacısı Şəhrizada tutub dedi: "Bacı can, tacirən cin əhvalatının dalını danış".

Şəhrizad da dedi: "Padşah izin versə danışaram!" Bu sözləri eşidən padşah Şəhrizada buyurdu: "Danış!"

Şəhrizad da nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi:

"Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qoca buzovu kəsmək istəyəndə birdən ürəyi sızıldadı, naxırçıya dedi: "Qoy bu buzov naxırda qalsın" (Bunların hamısını qoca cinə nağıl eləyirdi, cin də qulaq asır, onun sözlərinə çox təəccüb eləyirdi). Ceyranın sahibi əhvalatın dalını danışdı deyirdi: "Ay cinlərin şahənşahi, məsələ belə idi, dayım qızı, bax bu ceyran gözlərini zilləyib mənə baxa-baxa deyirdi: "Buzovu kəs, o kökdür!" Ancaq buzovu kəsməyə heç cür əlim gəlmirdi, odur ki, mən naxırçıya dedim buzovu götürüb aparsın, o da buzovu götürüb apardı.

Ertəsi gün mən evdə oturmuşdum, bir də gördüm ki, naxırçı içəri girib dedi: "Ay ağa, muştuluğumu ver, sənə bir şad xəbər deyim". Mən də ona dedim: "Muştuluğun mənim boynumdur!" Bunu eşidən naxırçı dedi: "Ay tacir, mənim bir qızım var, o uşaqlıqda, evimizdə yaşayan bir qarıdan cadugərliyi öyrənibdir. Dünən sən buzovu mənə verib tapşırdın ki, apar qat naxıra, mən yolüstü evə getdim, qızım buzovu gören kimi iki əlilə üzünü örtüb ağlamağa başladı, sonra da gülə-gülə mənə dedi: "Ata can, məgər mənə heç saya salmışsan ki, evə yad kişini gətirir-sən!" Onun bu sözlərini eşidib soruşdum: "Yad kişi hani, qızım, özü də sən niyə həm ağlayırsan, həm də gülürsən?" Qızım da cavab verib dedi: "Sənin yanındakı bu buzov bizim ağanın oğludur, onu tilsimə salıblar, özü də onu anası ilə bir yerdə tilsimə salan onun analığıdır. Bax mən buna gülürdüm; ona görə ağlayırdım ki, atasının kəsdiyi inək bunun anası idi". Mən buna çox təəccüb elədim, gün çıxan kimi bunu sənə xəbər verməyə gəldim".

Ay ifrit, elə ki mən bu sözləri naxırçıdan eşitdim, durub onunla bərabər getdim, elə şad idim, elə sevinirdim ki, daha nə deyim? Şərab içməmiş sərməst idim; gəlib naxırçının evinə çatdıq, onun qızı salam verib əlimi öpdü, bu dəmdə buzov yanıma gəlib mənə sürünməyə başladı. Mən çobanın qızından soruşdum: "Sənin bu buzov barədə dediklərin doğrudurmu?" Qız da mənə cavab verib dedi: "Bəli, ağa, bu sənin

oğlundur, sənin ciyərpərandır". Bu sözləri eşidib qıza dedim: "Ay qız, sən onu döndərüb adam eləsən, mən mal-qaramın hamısını, var-dövlətimin hamısını, bu saat atanın əlində olanların da hamısını sənə verərəm". Qız gülümsünüb üz elədi: "Ay ağa, mənim pula tamahım yoxdur, mən bu işi iki şərtlə görərəm: birinci şərtim budur ki, mənə oğluna alasan, ikinci şərtim də budur ki, mənə icazə verəsən onu tilsimə salan adamı tilsimləyim, onu döndərüb heyvan eləyim, yoxsa o, sonra mənim başıma belə açar".

Ay cin, naxırçı qızından bu sözləri eşidib ona dedim: "Sənin istədiklərimdən əlavə, atanın əlində olan bütün mal-qaram, var-dövlətim də sənə çatır. Dayımın qızına gəldikdə, onun qanı sənə halaldır".

Naxırçı qızı bunu eşidib bir kasa götürdü, içinə su doldurdu, sonra suya dua oxudu, buzova su çiləyib dedi: "Əgər Allah-təala səni buzov yaradıbsa, elə buzov da qal, dəyişmə, yox, əgər səni tilsimə salıblarsa, onda Allah-təalanın hökmü ilə dönüb adam ol!" Birdən buzov silkeləndi, dönüb adam oldu, gördüm ki, bu mənim oğlumdur, mən ona tərəf cumub dedim: "Səni Allaha and verirəm, danış görüm mənim dayım qızı səninlə ananın başına bu nə oyundur gətirib!" Oğlum da başlarına gələr əhvalatı mənə danışdı; belə olanda, ona dedim: "Bala, Allah-təala səni xilas eləyəni, öz ixtiyarını sənə verəni sənin üçün göndərəcəkdir".

Ay cin, bundan sonra mən naxırçı qızını oğluma aldım, o da mənim dayım qızını, bu ceyranı tilsimə salıb dedi: "Bu gözəl heyvandır, vəhşi deyil, görkəmi də adamı iyrəndirmir". Naxırçının qızı, canını Allaha təslim eləyəncən oğlum gecəli-gündüzlü onunla ömür sürdü; o rəhmətə gedəndən sonra oğlum hind ölkələrinə, yəni səninən o keçib-gedən əhvalatı olan bu tacirin məmləkətinə səyahətə getdi; belə olduqda, mən də dayım qızını, bu ceyranı özümə götürüb ölkələri gəzməyə başladım ki, görüm oğlumun başına nə iş gəlib, bəxtim də məni tacirin oturub ağladığı bu yerə gətirib çıxartdı. Mənim başıma gələn əhvalat bax budur".

Onda cin qocaya dedi: "Bu doğrudan da qəribə əhvalatdır, mən tacirin qanının üçdə birini sənə bağışladım".

Cinin bu sözünü eşidib yanında iki tazi olan qoca qabağa çıxdı, ona dedi: "Əgər mənimlə bu iki qardaşımın, yəni bu itlərin başına gələn əhvalatı sənə danışsam, sən də mənim nağıl elədiyim əhvalatı bundan da qəribə, əcaib hesab eləsən, bu tacirin günahının üçdə birini də mənə bağışlarsanmı?" Cin də onun cavabında dedi: "Əgər sənin danışdığın əhvalat bundan da qəribə, bundan əcaib olsa, onun günahının üçdə birini də sənə bağışlaram".

İKİNCİ QOCANIN HEKAYƏTİ

Qoca əhvalatı ifritə danışmağa başlayıb dedi: "Ya cinlərin şahənşahi, bil və agah ol ki, bu iki tazi mənim qardaşımdır, mən üçüncü qardaşam. Atamız öləndə ondan üç min dinar¹ pul qalmışdı, mən dükan açıb alver etməyə başladım, qardaşımların da hərsi özünə bir dükan açdı. Ancaq mən dükanda çox qalmadım, çünki mənim böyük qardaşım, bax, bu tazılardan biri, var-yoxunu min dinara satıb cürbəcür mal aldı, səfərə çıxdı. Düz bir il ondan xəbər-əət çıxmadı, günlərin bir günü mən dükanda oturmışdım, bir də gördüm ki, bir dilənçi gəlib dükanımın qabağında dayandı. Mən ona dedim: "Allah versin!" Amma dilənçi ağlaya-ağlaya dedi: "Sən məni tanımadın?" Onun bu sözlərini eşidib, ona diqqətlə baxdım, nə görsəm yaxşıdır? Gördüm ki, bu adam mənim qardaşımdır! Mən ayağa qalxdım, qardaşımları salamladım, onu dükanın içinə apardım, nə üçün bu günə düşdüyünü soruşdum. O cavab verib dedi: "Heç soruşma! Bəxtim gətirmədi, pullar əlimdən çıxdı". Mən onu hamama apardım, öz paltarından ona geyindirdim, götürüb onu öz evimə apardım; sonra da oturub dükanın haqq-hesabını elədim, gördüm ki, min dinar qazancım var, sərmayəm də iki min dinar olubdur. Mən bu pulları qardaşımları bölüşdüm, sonra da ona dedim: "Elə bil ki, səfərə çıxmısan, qərib ölkəyə getməmişən"; qardaşım şad olub pulları götürdü, gedib bir dükan açdı.

Günlər gəlib keçdi, bir gün digər qardaşım, o biri tazi – öz varını-yoxunu satıb səfərə çıxmaq istədi. Biz onu nə qədər dilə tutduq, bizə qulaq asmadı, xeyli mal aldı, səyyahlara qoşulub səfərə çıxdı. Düz bir il ondan da xəbər-əət çıxmadı, sonra o da böyük qardaşım kimi dilənçi kökündə yanıma gəldi, mən də ona dedim: "Ay qardaş, axı mən sənə dedim ki, getmə!" O ağlaya-ağlaya mənə dedi: "Ay qardaş, olacağı çərə yoxdur, indi mən kasıb adamam, mənim birçə dirhəmi² də yoxdur, mən elə lütəm ki, əynimdə köynəyim də yoxdur". Ay cin, mən götürüb onu da hamama apardım, öz təzə paltarlarımdan bir dəst onun əyninə geydirdim, sonra da onu götürüb dükanıma apardım, yeyib-içəndən sonra mən ona dedim: "Qardaş, mən hər ilbaşı dükanımın haqq-hesabını eləyirəm, nə qədər gəlirim olsa, onu ikimizin arasında böləcəyəm". Ay ifrit, mən dükanımın hesabını elədim, gördüm ki, iki min dinarım var, mən xaliqə dua elədim, şükr onun kərəminə! Sonra

mən qardaşıma min dinar verdim, qardaşım da gedib dükan açdı, xeyli vaxt beləcə ömür sürdük.

Bir müddətdən sonra, günlərin bir günü qardaşımlar yanıma gəlib məndən xahiş elədilər ki, onlara qoşulub səfərə çıxım, amma mən razılıq verməyib onlara dedim: "Siz səfərdən nə xeyir gördünüz ki, mən də səfərə çıxım?" Onların sözüne baxmadım. Biz öz dükanlarımızda oturub alver eləyirdik, qardaşımlar hər il səfərə çıxmağı mənə təklif eləyirdilər, mən isə razı olmurdum, bu minval ilə altı il keçdi. Sonra günlərin bir günü mən onlara səfərə çıxmağa icazə verib dedim: "Qardaşlar, mən də sizinlə səfərə çıxıram, amma gəlin oturub hesablayaq, görək nə qədər pulumuz var". Məlum oldu ki, onların heç bir şeyləri yoxdur, var-yoxlarını eys-ışrətə qoyublar. Elə ki gördüm məsələ belədir, mən onlara bir kəlmə də söz demədim, oturub öz dükanımın haqq-hesabını çəkdim, mallarımı, olan-qalan şeylərimi satıb pul elədim; gördüm ki, əlimdə altı min dinar nağd pulum var. Çox şad oldum, pulları yarı böldüm, qardaşımları dedim: "Bax, üçümüzün də bir yerdə üç min dinar pulumuz var, bu pula alver eləyəcəyik". O biri üç min dinarı yərə basdırdım, dedim ki, işdir, birdən qardaşımların başına gələn əhvalat mənim də başıma gələr, onda, qayıdandan sonra heç olmasa mənim üç min dinarım olar, bu pula hərəməz bir dükan açarıq. Qardaşımlar razı qaldılar, mən də onların hərsinə min dinar verdim, min dinar da özümə götürdüm, biz lazım olan mallardan aldığımız, yol tədarükü gördük, gəmi tutduq, mallarımızı gəmiyə vurduq.

Bir gün, iki gün yol getdik, düz bir ay səfər eləyəndən sonra mallarımızla bərabər sağ-salamat gəlib bir şəhərə çatdıq. Bir dinara on dinar qazanc götürüb yola düşmək istəyirdik ki, dəniz kənarında bir qıza rast geldik, onun üst-başı cır-cındır idi; o, əlimi öpdü, sonra mənə dedi: "Ay ağa, rəhm eləyib mənə əl tuta bilərsənmi?" Yeri düşər, mən də əvəzini çıxaram!" Qızın cavabında dedim: "Bəli, rəhm etmək, əl tutmaq mənim adətimdir, heç əvəzini çıxmasan da, sənə kömək eləyərim". Qız mənim bu sözlərini eşidib dedi: "Ağa, məni al, öz vilayətinə apar. Mən özümü sənə ixtiyarına verirəm, mənə rəhmən gəlsin, axı mən rəhmə, köməyə layiq adamlardanam, mən də xələtli qalmaram, əvəzini çıxaram. Mənim bu halım səni şübhəyə salmasın". Elə ki mən qızın bu sözlərini eşitdim, ürəyim ona meyil elədi, qadir Allah-təalanın hökmünə əməl elədim, qızı aparıb ona paltar aldım, onu başdan-ayağa geyindirdim, ona gəmidə yaxşı yorğan-döşəkdən yer saldırdım, qeydinə qaldım, əlimdən gələn hörməti elədim. Sonra səfərimiz uzandı, mən bir könüldən min könülə qıza vuruldum, gecəbəğündüz ondan ayrılmadım, qıza görə qardaşımları soyudum, onlar da bunu görüb

¹ Dinar – XII-XV əsrlərdə Misirdə tədaviyə olan qızıl pul

² Dirhəm – XII-XV əsrlərdə Misirdə tədaviyə olan gümüş pul

qısqandılar, dövlətimə, çoxlu malıma paxıllıq elədilər, bizim pulumuza tamah saldılar, odur ki, gecə-gündüz gözələrinə yuxu getmirdi. Qardaşlarım mənə öldürüb pullarımı götürmək üçün dilbir olub dedilər: "Qardaşımızı öldürək, onda pullarının hamısı bizim olar". Şeytan da qardaşlarımızın qılına girib onları yoldan çıxartdı, bu işə şimikdirdi. Mən arvadımın yanında yatdığım yerdə, onlar hər ikimizi götürüb dənizə atdılar, bu vaxt arvadım ayıldı, silkənib cinniyə oldu, o mənə də götürüb apardı, gedib bir cəzirəyə çıxdı. Sonra o, az müddətə yox oldu, səhərə yaxın qayıdıb yanıma gəldi, mənə dedi: "Mən sənin arvadınam, Allah-təalının köməyi ilə mən səni dənizdən çıxarıb ölümündən xilas elədim. Bil və agah ol ki, mən cinniyəyəm, səni gören kimi Allahın izni ilə bir könüldən min könülə sənə vuruldum, özü də mən Allaha da, onun peyğəmbərinə də inanıram (Ona salavat və salam olsun!). Sənin yanına qız şəklinə gəldim, sən də götürüb mənə özünə arvad elədin, mən də səni dənizdə batmaqdan xilas elədim. Ancaq sənin qardaşlarının ölindən qəzəblənmişəm, mən onları hökmən öldürməliyəm". Onun bu sözlərini eşidib təəccüb elədim, mənə ölümündən qurtardığı üçün ona dil-ağız elədim, sonra da ona dedim: "Mənə qardaşlarımı öldürməyə gəldikdə, yox, onları öldürmə!" Sonra da qardaşlarımın mənə aramda olan əhvalatı əvvəldən axıracan ona nağıl elədim. O, əhvalatdan xəbərdar olub dedi: "Mən bu gecə ora uçub gəmini batıracağam, onları da dənizdə qərq eləyəcəyəm". Arvadımın bu sözlərini eşidib onun cavabında dedim: "Səni Allaha and verirəm, belə iş görmə! Axı belə bir həkimanə söz var: "Ey yamanlığa yaxşılıq eləyən, pis adamın gördüyü iş elə onun bəsidir. Hər necə olsa, yəne də mənə qardaşlarımdır". Cinniyə razı olmayıb dedi: "Mən hökmən onları öldürməliyəm". Mən ona yalvarmağa başladım: belə olanda o mənə qanadına aldı, mən gözümü yumub-əçincə bir də gördüm ki, evimin damındayam. Mən evimin qapısını açdım, yerə basdırdığım pulları çıxartdım, dua eləyib hamıya xoş gün, can sağlığı istədim, sonra da mal aldım. Axşam evə qayıdanda nə görsəm yaxşıdır? Gördüm ki, bu iki təzi həyətdə bağlanmışdır, bunlar mənə gören kimi zingildəyə-zingildəyə yerlərindən qalxdılar, etəyindən yapışdılar.

Gözümü yumub-əçincə bir də gördüm ki, arvadım qabağımda hazır oldu, mənə dedi: "Bunlar sənin qardaşlarındır". Arvadımın bu sözlərini eşidən kimi mən ondan soruşdum: "Onları bu kökə kim salıb?" Arvadım da mənə cavabında dedi: "Mən bacıma xəbər göndərdim, o da sənin qardaşlarını tilsimə salıb təzi elədi, bu təzilər düz on ildən sonra tilsimdən çıxa biləcəklər". İndi qardaşlarımın dönüb təzi olduqları vaxtdan düz on il keçibdir, mən də baldızımın yanına gedirdim ki, tilsimi

acsın, onlar dönüb adam olsunlar, bura gəlib çatanda bu taciri gördüm, o da başına gələn əhvalatı mənə danışdı, mən də işinizin necə qurtaracağını görmək üçün burada ləngidim".

Əhvalatı eşidən cin qocaya dedi: "Bu çox qərribə əhvalatdır, tacirin günahının da, qanın da üçdə birini sənə bağışladım".

İş bu yerə çatanda qatırın sahibi, üçüncü qoca cinə dedi: "Mən sənə eşitdiyim bu iki əhvalatdan da əcaib bir əhvalat danışım, sən də, ay cin, onun günahının, qanın qalanını mənə bağışla". Cin onun cavabında dedi: "Yaxşı".

ÜÇÜNCÜ QOCANIN HEKAYƏTİ

Qoca əhvalatı nağıl eləməyə başlayıb dedi: "Ay cümlə cinlərin sultanı və tacidarı, bil və agah ol ki, bu qatır mənə arvadım idi. Mən səfərə çıxıb düz bir il evdə olmadım, işlərimi görüb qurtarandan sonra səfərdən qayıtdım, gecə vaxtı gəlib evə çatdım. Gördüm ki, arvadım bir qara qulla xəlvətə çəkilib danışır, gülür, dilxoşluq eləyir. Arvadım mənə gören kimi tez ayağa qalxıb su dolu kuzəni götürdü, ona dua oxudu, suyu üstümə atıb dedi: "Dönüb it ol!" Mən elə o saat dönüb it oldum, arvadım mənə evdən qovdu; mən küçəyə çıxdım, dolana-dolana gedib bir qəssab dükəninin qabağına çatdım. Elə ki, gəlib dükən qabağına çatdım, başladım sümük gəmməyə; bu dəmdə dükənçi mənə gördü, götürüb öz evinə apardı. Qəssabın qızı mənə gören kimi üzünü örtüb dedi: "Yad kişi ilə evə gəlməyin bəs deyil, hələ onu içəri də gətirirsən!" Ata qızından bu sözləri eşidib ondan soruşdu: "Hanı kişi?" Qızı onun cavabında dedi: "Bu it kişidir, onu arvadı tilsimə salıb, mən onu döndərüb adam eləyə bilərəm". Ata qızının bu sözlərini eşidib dedi: "Qızım, səni Allaha and verirəm, onu döndərüb adam elə". Qız su dolu kuzəni götürüb, ona dua oxudu, sonra da həmin sudan azca üstümə çiləyib dedi: "Dönüb əvvəlki kimi adam ol!" Mən də dönüb adam oldum, qızın əlindən öpüb dedim: "Mən istəyirəm ki, arvadım mənə tilsimə saldığı kimi, sən də onu tilsimə salasan". Qız da mənə bir az su verib dedi: "Bu suyu götür, arvadın yatdığı yerdə üstünə çiləyib, onu nəyə döndərmək istədiyini deyinən, o da dönüb sən dəyən olar". Mən suyu götürüb getdim, evə girəndə gördüm ki, arvadım yatıb, suyu onun üstünə çiləyib dedim: "Dönüb qatır ol!" Ay cinlərin sultanı və tacidarı, arvadım o saat dönüb gördüyün bu qatır oldu".

Cin qatırdan soruşur: "Doğrudurmu?" qatır başını tərpətib, him-cimlə danışmağa başladı, onun dediklərinin mənası belə idi: "Bəli, Allah haqqı, onun nağıl elədiyi əhvalat mənə başıma gələn əhvalatdır!"

Elə ki üçüncü qoca başına gələn əhvalatı nağıl eləyib qurtardı, cin şadlığından elə əsdi ki, daha nə deyim; sonra da tacirin qanının üçdə birini ona bağışladı...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu. Bacısı ona dedi: “Bacı can, danışdığın əhvalat çox şirin, çox xoşagələn, ürəkaçan idi”.

Şəhrizad da bacısının cavabında dedi: “Əgər padşah rəhm eləyib məni öldürməsə, sağ qalsam, bu üzümüzə gələn gecə elə nağıl danışacağam, bu nağıl onun yanında nədir ki!”

Padşah Şəhrizadın bu sözlərini eşidib öz-özünə dedi: “Allaha and olsun, bu əhvalatın hamısını axıracana eşitməyincə onu öldürməyəcəyəm, çünki bu əhvalat çox qərribə əhvalatdır!”

Sonra onlar yatdılar, padşah səhər gedib ədalət taxtında oyləşdi, qoşun, vəzir-vüzara gəldilər, divan¹ adamla doldu. Padşah gün batana-can divan işlərinə baxdı, kimini qulluqdan çıxartdı, kimini qulluğa götürdü, qadağan qoydu, ömrlər verdi. Sonra divan dağıldı, Şəhriyar şah da öz otağına – Şəhrizad xanımın yanına gəldi.

Elə ki üçüncü gecə oldu, Dünyazad üzünü bacısına tutub dedi: “Bacı can, əhvalatın dalını danış”.

Şəhrizad da bacısının cavabında dedi: “Canla-başla! Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, üçüncü qoca cinə o biri əhvalatdan daha əcəyib əhvalat nağıl elədi, cin buna mat qaldı, şadlığından bütün bədənini əsə-əsə gülüb dedi: “Tacirin günahının qalanını da sənə bağışlayıram, onu buraxıram”. Tacir qocalara üz tutub onlara razılıq elədi, qocalar da xilas olduğuna görə ona gözyadınlığı verdilər, sonra da onların hərəsi öz ölkəsinə getdi. Ancaq balıqçı nağılı bu əhvalatdan da qərribədir”.

Şəhrizadın bu sözlərini eşidən padşah ondan soruşdu: “Bəs həmin əhvalat necə olub?”

Balıqçı nağılı

Şəhrizad nağılı danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, biri var idi, biri yox idi, bir balıqçı var idi, o çox qoca idi, onun arvadı, üç uşağı var idi, özü də çox kasıb idi. Onun birçə adəti var idi, gündə nə az, nə çox, dörd dəfə tor atardı; günlərin bir günü balıqçı günortaçağı evdən çıxıb dənizin kənarına gəldi, səbəti yere qoydu, otəklərini yığdı, suya girib torunu atdı. Tor suyun dibinə yatanacan dayandı, sonra ipləri yığıb gözləməyə başladı; bir azdan

¹ “Divan” sözü burada sultan sarayı oyanlarının “yığıncağı” mənasında işlənmişdir; bəzən bu söz “divanxana” mənasında da işlənir.

sonra gördü ki, tor ağırlaşıbdır, o, toru çəkib çıxartmaq istədi, amma nə qədər dartırsa, toru çəkib çıxarda bilmədi; belə olanda, balıqçı torun bir ucunu əlində tuta-tuta sudan qırağa çıxdı, yerə paya vurub torun ucunu ona bağladı, paltarlarını soyunub torun yan-yörəsində suya baş vurmağa başladı, suyun altında xeyli əlləşdi, axırda toru çıxartdı. Buna çox şad oldu. Özü də sudan çıxdı, paltarlarını geyib tora yaxınlaşanda nə görsə yaxşıdır? Gördü ki, tora bir eşşək cəmdəyi düşüb, özü də tor yırtılıbdır. Bunu gören balıqçı qəm deryasına batıb dedi: "Allahın qüdrəti qarşısında hər şey acizdir. Bu doğrudan da qərribə ruzidir! – Sonra da bu şəri oxudu:

Məhv olmağa məhkum olan insan, mənə dinlə,
Gəl boş yerə əlləşmə ki, haqq almayacaqsan.

Qarşındakı deryaya gedir, bax, o balıqçı,
Etmiş yolunu göy onun ulduzla cırağban.

Girmiş dənizə, dalğa döyür, amma balıqçı
Çəkmir gözünü göy sulara atdığı tordan.

Qarmaqdakı ovdan sevinib, razı qalır o,
Rahat yatacaqdır evə döndükdə o buradan.

Yəqin, alacaqdır bu ovu sübh açılında,
Öz isti otağında yatan varlı bir insan.

Sən bir işə bax kim, birisi ovlamalı ov,
Bir başqası həzz almalıdır ovlanan ovdan".

Sonra balıqçı öz-özünə dedi: "Cəld ol, yubanma! Allah-təala istəsə mərhəmət ələyib hökmən ruzi verəcək! – Sonra da bu şəri oxudu:

Sənə bir dərd üz verərsə, səbrdən paltar geyin,
Səbr edib dözməkdədir mərdənəlik, şöhrət və şan.

Yaxşılardan qullara hərgah şikayət edərsən,
Yaxşı olmazlar sənə qullar belə heç bir zaman".

Şəri oxuyandan sonra balıqçı eşşəyin cəmdəyini tordan çıxarıb atdı, toru sıxdı, sıxıb qurtarandan sonra onu açdı, suya girdi, "Ya Allah!" deyib toru təzədən dənizə atdı. Tor suyun dibinə yatanacan gözlədi; tor yenə

ağırlaşdı, özü də əvvəlkindən də bərk ilişib qaldı, balıqçı fikirləşdi ki, tora iri balıq düşüb, odur ki, torun ipini payaya bağladı, soyunub suya girdi, torun ilişdiyini açana kimi suya baş vurdu. Toru dartıb qırağa çıxaranacan xeyli əlləşdi, ancaq gördü ki, tora bir küp düşübdür, özü də küpün içi dolu qumdur, lildir. Bunu gören balıqçı qəm deryasına qorq olub dedi:

"Bu qədər qızışma, ey çərx,
Kərəm eylə, rəhmə gəl sən.

Yemək axtarıb bütün gün,
Tapa bilmədim fəqət mən.

Sürünür həyatda aqıl,
Sürür ömrünü səfeh şən".

Sonra da balıqçı küpü götürüb kənara atdı, toru sıxdı, təmizlədi, Allaha tövbə, inabə ələyib üçüncü dəfə suya girdi, yenə toru atdı. Tor suyun dibinə yatanacan gözlədi, sonra toru çəkib çıxartdı, gördü ki, torun içində saxsı qırıntılarından, şüşə parçalarından, sür-sümükdən başqa heç bir şey yoxdur. Bunu görəndə balıqçı qəzəbindən ağlayıb bu şəri dedi:

"Tale yazanı pozmağa qadir deyil insan:
Elmin, biliyin zərəcə yox faydası, karı!

Bir yerdə bilinməz sayı xoşbəxtlərin, amma
Bəxt ulduzu az məsud edir başqa diyarı.

Arifləri dövrən ayaq altında edib xar,
Cahilləri qaldırmadadır zirvəyə sarı.

Gəl, gəl, ey ölüm! Yerdə sürünməkdə qızıl quş,
Quzğunların uçmaqda fəqət göydə qatırı.

Dünya belədir: alilər etdikcə tənəzzül,
Alçaqların artır şərəfi, rütbəsi, varı.

Qartal yem üçün çox dolaşır, lap düşür əldən,
Bayquşsa asanlıqla edir öldə şikarı".

Sonra o, üzünü göyə tutub dedi: "İlahi, sən bilirsən ki, mən gündə dörd dəfə tor atıram, bu gün üç dəfə tor atmışam, bir dəfədə olsun balıq tuta bilməmişəm. İlahi, bu dəfə sən mənim ruzimi yetir!"

Balıqçı "Ya Allah!" deyib toru dənizə atdı, tor suyun dibinə yatanacan gözlədi, bir azdan onu dartmağa başladı, ancaq nə qədər dartdısa, toru çəkib çıxara bilmədi, demə tor dənizin dibində ilişmişdi. Balıqçı "Allahın qüdrəti qarşısında hər şey acizdir!" – deyib sonra bu şəri oxudu:

"Bu deməkdirsə həyat – min lənət!
Nə görüb onda gözüm – qəm, möhnət.

Birinin sübhü buludsuzsa əgər,
Alacaq üstünü axşam zülmət.

Bilir ellər: elə vaxtım vardı,
Yoxdu aləmdə mənim tək xoşbəxt".

Balıqçı soyunub suya baş vurdu, toru çəkib qırağa çıxaranacan xeyli əlləşdi, toru açanda gördü ki, tora bir mis güyüm düşüb; güyümün içinə nə isə doldurulub, ağzı qurğuşunla möhürlənibdir, özü də bizim Süleyman ibn Davudun¹ möhürü ilə möhürlənibdir (Onların hər ikisinin ruhu şad olsun!) Balıqçı güyümü görən kimi şad olub dedi: "Mən onu misgər bazarında sataram, bu güyüm on dinar qızıl pula gedər!" Sonra da o, güyümü tordan çıxardıb kənara qoymaq istədi, amma gördü ki, güyüm çox ağırdır, özü də ağzı möhkəm bağlıdır; balıqçı bunu görüb öz-özünə dedi: "Baxım görüm bunun içində nə var! Əvvəlcə açıb içinə baxım, sonra sataram!" O, bıçağı çıxatdı, qurğuşunu güyümün ağzından qoparanacan xeyli əlləşdi, sonra güyümü yanı üstə yerə yığıb silkələməyə başladı ki, içindəkilər tökülsün, amma onun içindən heç nə tökülmədi, balıqçı bu işə mat qaldı. Sonra güyümün içindən tüstü çıxıb həm asimana qalxdı, həm yerin üzünü sürünməyə başladı, tüstü çıxıb qurtarandan sonra bir yerə yığılıb sıxıldı, əsdi, dönüb cin oldu, balıqçı gördü ki, onun başı asimanda, ayaqları yerdedir. Cin çox bədheybətdir, onun başı elə bil gümbəz, əlləri yaba, ayaqları dor ağacı, ağzı lap mağadır, dişləri daşa oxşayır, burun pəreləri elə bil borudur, gözləri iki çıraqlı kimi yanır, özü də qaşqabaqlı, çox idbar bir şeydir.

¹ Məsəlmanların nağıllarında sevimli qəhrəmanlardan biridir. "1001 gecə"də onun adı tez-tez çəkilir. Revayətə görə, Süleyman peyğəmbərin üzününün qasında Allahın doxsan doqquz adından ən böyüyü həkk olunmuşdu; bu adı bildiyinə görə guya ins-cins, quşlar və küləklər onun ixtiyarında idi.

Cini görən kimi balıqçının dişləri əsməyə, dişləri bir-birinə dəyib qaçqıldamağa başladı, onun boğazı qurudu, gözlərinə elə qaranlıq çökdü ki, qabağındakı yolu görmədi. Cin balıqçını görən kimi bərkdən ona dedi: "Lailahə illəllah, Süleyman nəbiyullah!"

Sonra da o qışqıra-qışqıra dedi: "Ay Allahın peyğəmbəri, məni öldürmə! Mən daha heç vaxt sənin sözündən çıxmaram, nə desən, həmişə ona itaət elərəm!" bu sözləri eşidən balıqçı ona dedi: "Ay cin, sən deyirsən ki: "Həzrət Süleyman Allahın peyğəmbəridir", Həzrət Süleyman min səkkiz yüz ildir ki, ölüb, axırəzzamana da az qalıb. Başına gələn əhvalatı danış, sənə nə olub sən bu güyümə niyə girmisən?"

Balıqçının sözlərini eşidən cin ona dedi: "Lailahə illəllah!" Ay balıqçı, sevin şad ol!" Bunu eşidən balıqçı ondan soruşdu: "Sən məni nə ilə şad eləyəcəksən? Cin də onun cavabında dedi: "Buna sevin ki, elə bu dəqiqə səni min əzabla öldürəcəyəm". Balıqçı cinin bu sözünü eşidib onun cavabında qışqıra-qışqıra dedi: "Ay cinlərin ağası, belə iş görsən, onda sən Allahın qəzəbinə gələrsən! Ay məlun, axı sən məni niyə öldürürsən? Mən ki, səni güyümün içindən qurtarmışam, dənizin dibindən qaldırıb quruya çıxartmışam!" Cin yenə də dedi: "Özün de görüm, səni necə öldürüm, necə əzab verib o dünyaya göndərim!" Balıqçı cinin bu sözlərini eşidib qışqıra-qışqıra ona dedi: "Axı mənim günahım nədir, sən niyə mənimlə belə rəftar eləyirsən?" Cin də onun cavabında dedi: "Ay balıqçı, başıma gələn əhvalata qulaq as". Cinin bu sözlərini eşidən balıqçı ona dedi: "Danış, amma qısa elə, yoxsa az qalır ürəyim partlasın!"

Onda cin başına gələn əhvalatı danışmağa başlayıb dedi: "Ay balıqçı, bil və agah ol ki, mən mürtəd cinlərdən biriyəm, biz iki cinlik – biri mənəm, biri də Sahrdir. Süleyman ibn Davudun sözündən çıxmışdıq, (Allah onların hər ikisinə rəhmət eləsin!) Süleyman peyğəmbər də öz vəzirli Asəf ibn Bərxiyani bizim dalımızca göndərmişdi, getmək istəməsəm də, o məni söyə-söyə zorla qabağına qatıb Süleyman peyğəmbərin hüzuruna apardı. Süleyman peyğəmbər məni görüb Allahı köməyə çağırırdı, mənə dini qəbul etməyi, ona biət etməyi təklif elədi, mən də bunu qəbul etmədim. Belə olanda, Süleyman peyğəmbər buyurdu ki, həmin bu güyümü gətirsinlər, güyümü gətirdilər, o da məni güyümün içinə salıb ağzını qurğuşunla möhürlədi. Allahın ən böyük adlarından birini onun üstünə həkk elədi, sonra da cinlərə əmr elədi, onlar da aparıb məni dənizin ortasında suya atdılar. Mən yüz il dənizin dibində qaldım, ürəyimdə dedim: kim məni dənizin

¹ Allahdan başqa Allah yoxdur, Süleyman onun peyğəmbəridir.

dibindən çıxarsa, mən onu ömürlük var-dövlət sahibi eləyəcəyəm. Amma yüz il keçdi, heç kəs mənə dənizin dibindən çıxartmadı. Bundan sonra yüz il də keçdi, mən dedim: kim mənə suyun dibindən çıxardıb, azad eləsə, mən ona xəzinə yeri göstərəcəyəm. Amma heç kim mənə suyun dibindən çıxardıb azad eləmədi. Dörd yüz il də beləcə qaldım, sonra dedim: kim mənə buradan çıxardıb azad eləsə, mən onun üç arzusunu yerinə yetirəcəyəm. Ancaq yenə də mənə heç kəs suyun dibindən çıxartmadı, onda mən bərk qəzəbləndim, öz ürəyimdə dedim: indi kim mənə buradan çıxarsa, onu o saat öldürəcəyəm, özü də ona təklif eləyəcəyəm ki, necə ölmək istədiyini özü desin! Bax, sən mənə suyun dibindən çıxarıb azad eləmişən, odur ki, mən də sənə təklif eləyirəm: de görüm necə ölmək istəyirsən?"

Cinin bu sözlərini eşidən balıqçı ona dedi: "Ay Allahın bəlası! Axı mən elə indi gəlib səni suyun dibindən çıxardıb azad eləmişəm! Gəl sən mənə öldürmə, Allah da səni bəlalardan saxlar, – sonra da ələvə eləyib dedi: – Gəl mənə nahaq yerə öldürmə, yoxsa Allah sənin qənimini göndərər, o da səni həlak eləyər". Cin balıqçının cavabında dedi: "Sən hökmən ölməlisən, de görüm səni necə öldürüm?"

Balıqçı gördü ki, cin dediyindən dönmür, belə olan surətdə ona dedi: "Barı səni dənizin dibindən çıxardıb xilas elədiyimə görə mənə rəhm elə". Balıqçının bu sözlərini eşidən cin onun cavabında dedi: "Elə mənə dənizin dibindən çıxardıb xilas elədiyinə görə səni öldürürəm də!" Balıqçı yenə cinə dedi: "Ay cinlərin şeyxi, mən sənə yaxşılıq elədim, sən də bunun əvəzində mənə pislilik eləyirsən: Şeirdə deyilən bu kəlam düz imiş:

Namərdlərə hörmət elədim, əksini gördüm.
Təqsir və günah mendedir, əlbəttə ki, məndə.

Namərdə havadarlıq edən, hörmət edən şəxs
Vermiş kimidir kaftara yer öz sinəsində".

Balıqçının cavabında cin dedi: "Uzatma, sən hökmən ölməlisən!" Balıqçı fikrə getdi: "O cindir, mən isə insan. Allah mənə kamil ağıl verib. Bax, o mənə necə öldürməyi fikirləşənədek, mən də onu məhv eləmək üçün düşünüb ağıllı bir tədbir taparam".

Sonra balıqçı cinə dedi: "Mən hökmən ölməliyəm, eləmi? Cin də onun cavabında dedi: "Bəli!" Belə olanda, balıqçı cinə dedi: "Səni Süleyman ibn Davudun (Hər ikisinin ruhu şad olsun!) üzüyündə həkk olunan Allahın ən böyük adına and verirəm, səndən bir şey soruşacağam,

mənə düzünü deyinən". Cin onun cavabında dedi: "Yaxşı, qısa elə, soruş!" – özü də o Allahın ən böyük adını eşidən kimi əsim-əsim əsdi, silkələndi. Balıqçı üzünü ona tutub dedi: "Sən deyirsən ki, bu güyümün içində idin, amma sənin nə əlin onun içinə yerləşər, nə də ayağın. Bəs necə olub ki, sən bütöv onun içinə yerləşmişən?" Cin onun cavabında qışqıra-qışqıra dedi: "Olmaya sən buna inanmırsan ki, mən onun içində idim?" Balıqçı yenə ona dedi: "Səni öz gözlərimlə güyümün içində görməsəm, buna heç vaxt inanmaram".

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dördüncü gecə oldu, bacısı üzünü ona tutub dedi: "Yuxun gəlmirsə, nağılın dalını danış".

Şəhrizad da nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, balıqçı cinə dedi: "Səni öz gözlərimlə güyümün içində görməsəm, buna heç vaxt inanmaram". Belə olan surətdə, cin silkələndi, dənizin üzərində tüstüyə döndü, sonra bir yerə yığıldı, yavaş-yavaş güyümün içinə girməyə başladı; elə ki, tüstünün hamısı güyümün içinə girdi, balıqçı tez-tələsik üstü möhürlü qurğuşun tıxacı qapıb güyümün ağzını tıxadı, cinin üstünə qışqırıb dedi: "İndi özün de görək necə ölmək istəyirsən?! Allaha and olsun, mən səni dənizə atıb, burada ev tikəcəyəm, kim də balıq tutmağa gəlsə, onu balıq tutmağa qoymayıb deyəcəyəm: "Burada bir cin var, kim onu çıxarsa, o təklif eləyir ki, özün də görüm necə ölmək istəyirsən?"

Balıqçının sözlərini eşidən, özü də güyümün içində dustaq olduğunu gören cin oradan çıxmaq istədi, ancaq nə qədər əlləşdisə çıxa bilmədi, çünki həzrəti Süleymanın möhrü onu qoymurdu. Cin balıqçının onu aldatdığını başa düşüb dedi: "Mən səninlə zarafat eləyirdim!" Balıqçı da onun cavabında dedi: "Ay cinlərin ən mürdər, ən alçağı, yalan deyirsən!" Sonra da güyümü dənizin qırağına apardı; bunu gören cin qışqıra-qışqıra dedi: "Yox, yox". Balıqçı da dedi: "Hə! hə! hə!" İşin gerçək olduğunu gören cin şirin dilini işə saldı: "Ay balıqçı, mənim başıma nə oyun açmaq istəyirsən?" Balıqçı da onun cavabında dedi: "Səni dənizə atacağam; sən ki, orada min səkkiz yüz il qalmısan, mən də səni qiyamətin

gününədək orada qalmağa vadar eləyəcəyəm. Sənə demədim ki: "Sən mənə rəhm elə, Allah da sənə rəhm elər, mənə öldürmə, yoxsa Allah da səni öldürər?" Amma sən mənim sözümə baxmadın, fikrin-zikrin elə mənə aldatmaq idi, buna görə də Allah məni sənin qənimin elədi, mən də səni aldatdım".

Balıqçının bu sözlərini eşidən cin dedi: "Aç məni burax, sənə mərhəmət elərəm". Balıqçı da dedi: "Yalan deyirsən, məlun! Səninlə mənim əhvalatım Yunan şahın vəziri ilə təbib Dubanın əhvalatı kimidir". Bunu eşidən cin balıqçıdan soruşdu: "Yunan şahın vəziri ilə təbib Duban kimdirlər; onların əhvalatı necə əhvalatdır?"

YUNAN ŞAHIN VƏZİRİNİN HEKAYƏTİ

Balıqçı əhvalatı danışmağa başlayıb dedi: "Ay cin, bil və agah ol ki, qədim zamanlarda, keçən əsrlərdə İran torpağında, Rum¹ məmləkətində Yunan adlı bir padşah var idi. O şahlar şahı idi, onun varı-dövləti başından asırdı, qoşun-ləşkərinin sayı-hesabı yox idi, cürbəcür keşikçiləri, nöker-naibi var idi, amma onun bədənini cüzam yarası basmışdı; təbiblər, həkimlər nə qədər əlləşirdilərsə onu sağalda bilmirdilər. Padşah cürbəcür dərman içir, həb atır, cürbəcür yağlı dərman sürürdü, amma şəfa tapmırdı ki, tapmırdı. Xülasə, heç bir həkim onu sağalda bilmirdi. Bir gün Yunan şahın şəhərinə Duban adında böyük bir həkim gəlir, o pirani bir qoca idi. Bu həkim Yunanıstan, İran, Bizans, Ərəbistan və Suriya üləmələrinin kitablarını oxumuşdu, o, həm həkim, həm də münəccim idi, bu elmlərin qayda və əsaslarını, onların faydasını, zərərini öyrənmişdi, özü də bütün bitkiləri, onların göyünü, qurusunu, faydalısını, zərərlişini bilirdi, hikmət elmini də öyrənmişdi, bütün elm-ləri tamam-kamal bilirdi.

Bu həkim şəhərə gəlib bir neçə gün orada qalandan sonra günlərin bir günü eşidir ki, Allah-təala padşahı imtahanə çəkib, ona cüzam azarı veribdir, bunu da eşidir ki, nə qədər alim, təbib varsa, heç biri onu müalicə eləyə bilməyib. Həkim bunu eşidib gecəni şəhərə kimi çoxlu kitab oxudu; elə ki şəhər açıldı, gün çıxıb dünyanı nura qorq elədi, ən yaxşı libasını geyib Yunan şahın hüzuruna getdi. Həkim padşaha təzim elədi, əylilib onun qabağında yeri öpdü, ona axirət gününəcən şən-şöhrət, xoşbəxtlik arzu elədi, özü də bunu çox gözəl sözlərlə söylədi, sonra da

¹ Yaxın Şərqi ölkələrində Bizans imperiyasını belə adlandırırlar.

özünün kim olduğunu bildirmək üçün üzünü padşaha tutub dedi: "Padşah sağ olsun, eşitdiyimə görə sənin bədənini yara basıbdır, özü də çoxlu təbib səni bu mərzədən qurtarmaq istəyib, amma heç biri bacarmayıb. Padşah sağ olsun, mən səni sağaldaram, özü də sənə nə dərman içirderəm, nə də bədəninə yağlı dərman sürtərəm".

Yunan şah təbibin sözlərini eşidib çox təəccüb elədi, sonra ona dedi: "Axı sən necə müalicə edəcəksən? Allaha and olsun, əgər məni sağalt-san, səni dünya malından elə qane elərəm ki, nəvə-nəticələrinə də bəs eləyər, özü də səni öz himayəmə götürərəm, ürəyin nə istəsə verərəm, süfrəmin əziz qonağı, mənim həmpiyaləmə olarsan!" Sonra Yunan şah təbibə fəxri libas¹ bağışladı, mehribanlıqla ondan soruşdu: "Deməli, sən məni bu azardan dava-dərmanlı qurtaracaqsan?" Təbib də onun cavabında dedi: "Bəli, mən səni sağaldacağam". Padşah buna çox təəccüb elədi, sonra da təbibdən soruşdu: "Ay təbib, sən məni haçan, nə vaxt sağaldacaqsan? Oğlum, bir az tez ol!" Təbib də onun cavabında dedi: "Baş üstə, lap günü sabah sağaldaram". Padşahın yanından mürex-xəs olandan sonra həkim şəhərə gedib bir ev tutdu, öz kitablarını, dava-dərmanını, zəhərlərini ora apardı; sonra da bir uzun çomaq götürdü, onun toppuzunu oyub bəzi zəhər və toz dərmanlardan ora doldurdu, bir dənə də kos düzəltdi. Ertəsi günü şəhər, hər şeyi hazırlayıb qurtarandan sonra həkim padşahın hüzuruna gəldi, onun otağına girib təzim elədi, əylilib onun qabağında yeri öpdü, sonra da ondan xahiş elədi ki, cıdır meydanına çıxsın, çomaqla kosu vura-vura oynasın. Padşah öz əmirləri, saray adamları, vəzir-vüzərası ilə, əyanlarla bərabər saraydan çıxdı. Elə ki padşah cıdır meydanına çatdı, həkim Duban tez onun yanına gəldi, çomağı ona verib dedi: "Padşah sağ olsun, bu çomağı al, kosu vura-vura oyan-buyana qaç, əlin, bədənini tərləyənəcən kosla oyna, elə ki gördün dərman qolundan keçib bədəninə yayıldı, tez saraya qayıdıb hamama get, çiməndən sonra uzanıb yat. Tamam sağalarsan, vəssalam".

Yunan şah çomağı həkimdən alıb, dəstəsindən yapışdı, ata mindi, kosu qabağa tullayıb, atını onun dalınca səyirtirdi, topu haqlayan kimi çomağın toppuzu ilə vurdu. Padşah o vaxtadan atı çapıb kosla oynadı ki, tor sel kimi bədənindən, çomağın dəstəsindən axdı. Bu vaxt həkim Duban gördü ki, dərman padşahın bədənində əməlli-başlı yayılıb; belə olan surətdə, həkim padşaha dedi ki, tez saraya qayıtsın, hamama gedib çimsin. Yunan şah tələsik saraya qayıdıb ömrü elədi ki, hamamı tez

¹ Fərqlənən əlaməti olaraq bir adama verilən padşah öynindən çıxmış libas. Bəxşiş alana libasdan başqa bahalı qılınc və yəhəri ilə birlikdə at verilir.

boşaltsınlar, hamamı o saat boşaldılar, padşahın yataq ağaları, qullar bir-birini qabaqlamağa çalışıb qaça-qaça padşahın hüzuruna gəldilər, onun üçün alt paltarı hazırladılar. Padşah hamama girib yaxşıca çimdi, sonra paltarını geyinib hamamdan çıxdı, saraya qayıtdı, uzanıb yatdı.

Yunan şah burada qalsın, sizə kimdən deyim, həkim Dubandan, onun başına belə əhvalat gəldi: elə ki padşah yatmağa getdi, həkim öz evinə qayıdıb gecəni yatdı, səhər durub padşahın hüzuruna gəldi, içəri girmiyə izin istədi. Padşah ömr elədi ki, onu içəri buraxsınlar; həkim içəri girib təzim elədi, padşahın qabağında əyləyib yeri öpdü, şaha işarə ilə avazla bu şəri oxudu:

"Ləyaqət də qiymətlənir sənin adınla,
Başqasına verilməmiş heç zaman bu ad.

Ey üzünün nuru ilə alınlardakı
Xəbəsiyin zülmətini qovən ali zat,

Əsrin üzü qəzəbli və tutqun olsa da,
Sənin üzün işıq saçsın hər zaman, hər vaxt.

Sən feyziyyətə gətirdin məni dünya malından,
Elə bil ki, seyləb etdi dağları gürşad.

Varlandırdın məni sən öz səxavətinlə,
Bu səbəbdən adın-sanın ucaldı qat-qat".

Həkim şəri oxuyub qurtaran kimi padşah ayağa qalxdı, onu qucaqlayıb bağrına basdı, sonra da öz yanında əyləşdirdi, ona bahalı libaslar bağışladı (axı, padşah çimib çıxdandan sonra öz bədəninə baxıb görmüşdü ki, onda cüzam yaralarından əsər-ələmət qalmayıb, bədəni ağappaqdır, gümüş kimi tərtemizdir: padşah buna çox şad olmuşdu, onun nəfəsi də açılmışdı). Səhər padşah divanxanaya gedib ədalət taxtında əyləşdi, padşahlığın saray adamları, əyanları şahın hüzurunda hazır oldular, həkim Duban da padşahın hüzuruna gəldi, şah həkimi görən kimi ayağa qalxıb onu öz yanında əyləşdirdi. Padşah süfrəsini açdılar, süfrədə üreyin istəyən hər cür təam, içmək var idi, padşah Dubanla bərabər çörək yeyib səhərdən axşamacan onunla söhbət elədi. Axşam padşah həkim Dubana fəxri libaslardan, çoxlu ənəmdən başqa, iki min dinar da pul verdi, onu öz padşah atına mindirdi, sonra həkim Duban evinə qayıtdı. Yunan şah hələ də onun məhəmətinə heyran olub deyirdi:

"Bu həkim mənə nə dərman içirdi, nə də bədənime yağlı dərman sürtdü, elə-belə bayırdan müalicə elədi. Vallahi ki, doğrudan böyük hikmətdir! Mən bu adama hörmət eləməliyəm, iltifat edib onu ömrümün axırınacan müsahibim eləməliyəm, özümle bir süfrədə əyləşdirməliyəm!" Yunan şah bədəninin sağalmağına, mərəzdən xilas olmağına çox sevinib gecəni rahat yatdı; səhər açılana isə Yunan şah gəlib ədalət taxtında əyləşdi, padşahlığın əyanları onun hüzurunda hazır dayandılar, vəzir-vüzərə, əmirlər onun sağ-solunda əyləşdilər. Sonra Yunan şah buyurdu ki, həkim Dubanı onun hüzuruna gətirsinlər; həkim padşahın hüzuruna gəlib təzim elədi, qabağında əyləyib yeri öpdü, padşah da ayağa qalxdı, həkimi öz yanında əyləşdirdi. Padşah həkimlə bir süfrə başında yeyib-içdi, ona dedi ki, Allah ömrünü uzun eləsin. Yenə ona ənəm verdi, libas bağışladı, gecəyəcən oturub onunla söhbət elədi, sonra yenə də əmr elədi ki, həkimə beş faxir libas, min dinar pul verilsin. Həkim padşahın canına dua eləyə-eləyə öz evinə getdi. Səhər açıldı, padşah başında saray əyanları vəzir-vəkil, əmirlər divanxanaya gəldi.

Padşahın bir xəbis, iyrenc, çox bədxah, simic, paxıl vəziri var idi, bu vəzirin mayası paxıllıqdan yoğrulmuşdu; vəzir padşahın həkim Dubanı özünə məhrəm elədiyini, ona belə etibar elədiyini görüb paxıllığı tutdu, onun üreyində həkimə qarşı kin-küdurət oyandı. Axı belə bir kəlam var: adamların hamısında paxıllıq var; bir də belə deyirlər ki, haqsızlıq adamın üreyində olur, qüvvət bu haqsızlığı aşkar eləyir, zəiflik isə onu gizləndirib saxlayıb biruzə vermir. Həmin bu vəzir padşahın hüzuruna gəlib təzim elədi, əyləyib onun qabağında yeri öpdü, padşaha ərz elədi: "Padşah sağ olsun, mən sənə sayəndə, sənə kölgəndə böyümüşəm, odur ki, böyük bir sirri sənə açmalıyam. Əgər mən bu sirri açmayıb sənəndə gizlətsəm, onda mən bic-vələdüzzinə olaram". Vəzirin bu sözlərindən təşvişə düşmüş padşah ondan soruşdu: "O nə sirdir?" Vəzir də padşahın cavabında dedi: "Ay nəcib şah, qədim adamlar demişlər: "İşin axırını fikirləşməyən öz bəxtindən küssün". Mən də görürəm ki, padşahım düz iş görmür, öz həkiminə, şahlığını öləndən almağa çalışan adama rəhm eləyir. Şahım həmin adama həddindən artıq ehtiram, iltifat göstərüb onu özünə həmdəm eləyib, mən də buna görə şahım üçün qorxuram".

Vəzirin bu sözlərini eşidib padşah təşvişə düşdü, onun rəngi sapsarı saraldı. Padşah vəzirdən soruşdu: "Sən kimi deyirsən, kimə işarə eləyirsən?" Vəzir onun cavabında dedi: "Ey dili-qafil, yatmışansa ayıl! Mən həkim Dubanı deyirəm". Vəzirin bu sözünü eşidib padşah ona dedi: "Vay sənə halına, həkim Duban mənim dostumdur, o mənim

üçün hamıdan əzizdir, çünki o, dava-dərmansız, bir çomağın gücü ilə mənə sağaltdı, axı nə qədər həkim gəlib mənə dava-dərman verdi, amma heç biri mənə sağalda bilmədi, bu saat dünyanın hər yerini gözsən, nə məşriqdə, nə də məqribdə onun kimi həkim tapa bilməzsən, sənə onun barəsində belə sözlər danışarsan, bu gündən mən ona məvacib qoyuram, mən padşahlığımı lap yarısını ona versəm, yenə də azdır. Mənə elə gəlir ki, sən bunu paxıllıqdan deyirsən. Sindibad şah haqqında eşitdiyim əhvalatda olduğu kimi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki beşinci gecə oldu, bacısı üzünü Şəhrizada tutub dedi: “Yuxun gəlmirsə, nağılın dalını danış”. Şəhrizad da nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi:

“Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Yunan şah vəzirinə dedi: “Ay vəzir, sən bu həkimə paxıllığın tutub, odur ki, sən istəyirsən mən həkimə öldürüm, sonra da öz qızılquşunu öldürmüş Sindibad şah kimi peşman olum”. Bunu eşidən vəzir padşahdan soruşdu: “Qibleyi-ələm sağ olsun, bağışla, həmin əhvalat necə olubdur?”

SİNDİBAD ŞAHIN HEKAYƏTİ

Padşah əhvalatı vəzirə danışmağa başlayıb dedi: “Allaha daha yaxşı məlumdur, belə rəvayət eləyirlər ki, İranda bir şahənşah var idi, bu padşah eys-ışrətə, seyrə, şikara çıxmağa çox həris idi. Onun ələ öyrənmiş bir qızılquşu var idi, padşah gecə-gündüz bu quşu öz yanında saxlardı, gecələr də quş onun qolunun üstündə olardı, şikara gedəndə padşah qızılquşu özü ilə aparardı. Padşah qızılquş üçün qızıldan fincan qayıtdırıb onun boynundan asmışdı, qızılquşa həmişə bu fincandan su verərdi. Günlerin bir günü padşah taxtında oyləşmişdi, birdən qızılquşlara baxan baş quşbaz padşahın hüzuruna gəlib ona ərz elədi: “Padşah sağ olsun, şikara getmək vaxtıdır”. Baş quşbazın bu sözlərini eşidən kimi padşah qoşun-ləşkərə, nökrə-naibə yola çıxmağı əmr elədi, qızılquşu qolunun

üstə aldı. Ovçular gəlib bir dəyərə çatdılar, ov toru qurdular, birdən gördülər ki, tora bir ceyran düşüb, adamlar ceyranı dövrəyə aldılar, padşah üzünü onlara tutub dedi: “Ceyran kimin başının üstündən tullanıb qaçsa, onu öldürəcəyəm”.

Onda ovçular toru yavaş-yavaş dartmağa başladılar, birdən ceyran gəlib düz padşahın qabağında şaha qalxdı, qabaq ayaqlarını döşünə yığıb diz çökdü, elə bil ki, padşahın hüsurunda təzim edib yeri öpmək istəyirdi. Padşah da başını tərpedib ceyrana işarə elədi, elə bu dəmdə ceyran onun başı üstündən tullanıb səhraya qaçdı. Padşah gördü ki, onunla gələn əyanlar bir-birinən him-cimlə danışirlər, odur ki, vəzir-dən soruşdu: “Ay vəzir, onlar nə deyirlər?” Vəzir də padşahın cavabında ərz elədi: “Onlar deyirlər ki, sən demişdin: “Ceyran kimin başının üstündən tullanıb qaçsa, onu öldürəcəyəm”. Vəzirin bu sözlərini eşidən padşah dedi: “Başıma and olsun ki, ceyranı tutub gətirməyincə mən ondan əl çəkməyəcəyəm!” Bunu deyib padşah atını ceyranın dalınca səyirtirdi; o, ceyranı qova-qova dağlardan asdı. dərələrdən keçdi. Bir də gördü ki, ceyran qalın meşəyə girmək istəyir, padşah tez qızılquşu onun dalınca buraxdı, qızılquş ceyrana çatıb qanadları ilə onun gözlərinə döyməyə başladı, o qədər vurdu ki, axırda ceyran kor oldu, gicəlib yerində qaldı. Padşah özünü çatdırıb dəyənəklə ceyranın başından vurdu, sonra atdan düşüb ceyranı kəsdi, dərisini soyub yəhərin qasından asdı. Günorta idi, bu yerdə ins-cins görünmürdü, özü də quru kollarıqda bir damcı da su yox idi. Padşah susuzluqdan yanırdı, at da susuz idi; elə bu vaxt padşah başını dolandırıb dörd tərəfə göz gəzdirdi, gördü ki, bir ağacdən su axır, özü də bu su lap yağa oxşayırdı. Padşahın əllərində meşin əlcək var idi, o, fincanı qızılquşun boynundan çıxardıb su ilə doldurdu. Padşah su dolu fincanı qabağına qoyan kimi qızılquş qanadı ilə vurub fincandakı suyu dağıtdı. Bunu gören padşah fincanı götürdü, ikinci dəfə onu yağa oxşayan su ilə doldurmağa başladı, fincan dolandan sonra padşah qızılquşun susuz olduğunu güman eləyib fincanı onun qabağına qoydu, qızılquş yenə də qanadı ilə vurub fincanı yıxdı, içindəki yağa oxşayan su dağıldı. Padşah qızılquşun əlindən acıqlandı, fincanı üçüncü dəfə doldurub atın qabağına qoydu, amma qızılquş üçüncü dəfə də qanadı ilə vurub fincanın suyunu dağıtdı. Padşah qəzəblənib qışqırdı: “Ay mələm quş, səni görüm Allahın bəlasına gələsən. Sən mənə də, atı da, özünü də susuz qoydun!” Sonra da qılını siyirib qızılquşun qanadlarını vurdu.

Onda quş başını yuxarı qaldırmağa başlayıb işarə ilə padşaha bildirdi: “Bir bax, gör ağacın kəlləsində nə var”. Padşah da başını

qaldırıb ağacın kölləsində əfi ilan balası gördü, demə həmin yağa oxşayan su onun zəhəri imiş. Padşah qızılquşun qanadlarını vurub kəsdiyinə çox peşman oldu, amma əli heç yerə çatmadı, iş-işdən keçmişdi; o, ayağa qalxdı, atını mindi, ceyranı da qucağına aldı, ovu ilə bərabər gəlib çadırına çatdı. Ceyranı aspaza verib buyurdu: "Apar bunu qızart!" Sonra da padşah gedib taxtında öyləşdi, qızılquş da qolunun üstündə idi. Quş qəfildən qıy çəkib öldü; padşah da, onu ölümdən qurtaran qızılquşu öldürdüyünə peşman oldu, qəm deryasına batıb qışqırdı. Bax, Sindibad şahın başına gələn əhvalat belədir".

Yunan şahın bu sözlərini eşidən vəzir dedi: "Padşah sağ olsun, axı həkim mənə nə pislik eləyib? Mən ki, ondan heç bir yamanlıq görməmişəm, təkcə sənə yazığımı gəldiyinə görə bu sirri sənə açdım, onu da bil ki, mənim sözlərimdə xilaf yoxdur, yoxsa sən də padşahlardan birinin oğluna hiylə quran vəzir kimi məhv olarsan". Vəzirindən bu sözləri eşidən Yunan şah ondan soruşdu: "Həmin əhvalat necə olubdur?"

XAIN VƏZİR NAĞILI

Vəzir əhvalatı danışmağa başlayıb dedi: "Şahım, bil və agah ol ki, bir padşahın bir vəziri var idi, bu padşahın oğlu şikara çox həvəskar idi, özü də şikara çıxanda atasının vəziri həmişə onun yanında olardı. Oğlanın atası, padşah həmin vəzirə əmr eləmişdi ki, şahzadə hara getsə, vəzir də həmişə onun yanında olsun. Günlərin bir günü oğlan ova çıxır, atasının vəziri də onunla gedir, onlar, atları yan-yanı sürürlər. Birdən vəzir yenə bir vəhşi heyvan görüb şahzadəyə deyir: "Bu da sənin üçün vəhşi heyvan, atını onun dalınca sal". Vəzirin bu sözlərini eşidib şahzadə atını vəhşi heyvanın dalınca o qədər çapır ki, axırda gözəndən itir, heyvan da səhrada yox olur. Şahzadə kırıxıb qalır, hara, hansı səmtə gedəcəyini bilmir, birdən görür ki, yolun kənarında bir qız oturub ağlayır.

Şahzadə qıza yaxınlaşıb ondan soruşur: "Sən kimsən?" Qız da onun cavabında deyir: "Mən hind şahlarından birinin qızıyam, səhraya seyrə çıxmışdım, məni yuxu basdı, atdan yıxıldım, indi adamlarımızı itirmişəm, azıb çölün düzündə qalmışam". Qızın bu sözlərini eşidən şahzadənin ona yazığı gəlir, o, qızı tərkine alıb atını sürür. Onlar bir qədər yol gedirlər, qabaqlarına bir xarabalıq çıxır, qız şahzadəyə deyir: "Ay ağa, mən atdan düşmək istəyirəm, vacib iş üçün", şahzadə də onu xarabalığın yanında atdan düşürdü. Qız xarabalığa girib, xeyli yubanır, Şahzadə gözləməkdən yorulub onun dalınca xarabalığa girir. Birdən

görür ki, həmin qız qulyabanıdır, öz uşaqlarına deyir: "Balalarım, mən bu gün sizin üçün ötlü-yağlı, kök bir cavan oğlan gətirmişəm". Uşaqları isə ona deyirlər: "Ana can, onu gətir, yeyib qarnımızı doyduraq". Şahzadə onların bu sözlərini eşidib yəqin eləyir ki, öləcək, canının qorxusundan bədəni tir-tir titrəməyə başlayır. Şahzadə tez xarabalıqdan çıxır; qulyabanı da gəlir, görür ki, deyəsən cavan qorxubdur, özü də qorxudan tir-tir titrəyir. İş belə görüb qulyabanı cavandan soruşur: "Sən nədən qorxursan?" Şahzadə onun cavabında deyir: "Mənim bir düşmənim var, mən ondan qorxuram". Belə olanda qulyabanı cavandan soruşur: "Bəs sən dedin ki, padşah oğlusan?" Şahzadə də deyir: "Bəli, padşah oğluyam". Onda qulyabanı cavana deyir: "Sən niyə düşməninə bir qədər pul verib onu razı salmırsan?" Şahzadə deyir: "Onu pul ilə razı salmaq olmaz, ona təkcə mənim canım lazımdır, odur ki, mən öz canım üçün qorxuram. Mən məğmun adamam". Qulyabanı bu sözü eşidib Şahzadəyə deyir: "Sən ki, deyirsən məğmun adamsan, onda Allahı köməyə çağır, o da səni düşməninin əlindən xilas eləyər, sənə nicat verər". Şahzadə üzünü göyə tutub sidq-ürəkdən deyir: "İlahi, şükür kərəminə, sən dara düşənlərə həmişə kömək olmusan, indi də mənə belədən qurtar, şəri məndən uzaq elə! Sən hər şeyə qadirsən!" Qulyabanı cavanın duasını eşidən kimi çıxıb gedir, şahzadə də atasının yanına gəlib vəzirin onun başına gətirdiyi işi ona nağıl eləyir; padşah da vəzirə çağırtırıb onun boynunu vurdurur.

Şahım, sən əgər bu həkimə etibar eləsən, o, səni elə hiylə ilə öldürər ki, heç özün də bilməzsən. Mərhəmətlə özünə həmdəm elədiyin bu adamın fikri-zikri səni öldürməkdir. Sən özün gördün ki, o, davadərmansız, bir çomağın gücü ilə səni sağaltdı, bəs qorxmursan ki, başqa bir şeylə də səni öldürə bilər".

Yunan şah bu sözləri eşidib vəzirə dedi: "Ay vəzir, ay mənim xeyrixahım, sən düz deyirsən, elə sən deyən olacaq! Doğrudan da bu həkim xain adamdır, məni öldürməyə gəlir; o ki məni davadərmansız, bir çomağın gücü ilə sağaltdı, eləcə də iyləməyə bir şey verib məni öldürə bilər".

Bundan sonra Yunan şah vəzirə dedi: "Ay vəzir, bəs indi necə eləyək?" Vəzir də padşaha ərz elədi: "Elə bu saat həkimin dalınca adam göndərüb onu hüzuruna çağırırdı, gələn kimi də boynunu vurdur. Canın onun əlindən də, şərindən də qurtarar. Nə qədər ki, o səni aldatmayıb sən onu aldat". Onda padşah vəzirə dedi: "Ay vəzir, sən düz deyirsən!" Sonra da həkimin dalınca adam göndərir; həkim başına gələcək qəzavü-qərdərdən bixəbər şad-xürrəm gəlir; bu barədə bir şair yaxşı deyib:

Toxda, ey tale olından dad edən,
Arxalan dünyanı xəlq etmiş kəsə.

Baş verən hər işdə Allah hökmü var,
Bir iş olmaz Tanrı lazım bilməsə.

Həkim padşahın hüsuruna gəldikdə bu şəri oxudu:

“Yaxşılıq bilməz bir insan tək mənə zənn eyləsən,
Bəs kiminçün yazmışam bu nəsi, bu əşarı mən?

Mən özüm dillənməmiş sən hər zaman yetdin dada,
Bir saat, bir an tərəddüd etmədən, ləngitmədən.

Bunca əhsan gördüyüm halda necə vəsf etməyim,
Necə tərif etməyim, ey şah, sənə mən həşrəcən?

Yad edincə lütfünü, dərdim, qədim yüngülləşir,
Doğrudur, çiyimdə yükür minnətin ta qəbrəcən.

Sonra da bu mənada şeir dedi:

Tapşır fəlayə nə müşgülün var,
Qəlbində qəmə ayırma məskən.

Keçmiş zamanı çıxart yadından,
Kam al bu anın səadətindən.

Bəzən qara gün öz arxasınca
Ağ gün gətirir, ömür keçir şən.

Allah nəyi məsləhət bilirsə,
Yalnız o olur; ona sığın sən.

Bir də bu şəri dedi:

Dünyanın azad olub qeydindən,
Arxalan qəlbi böyük Allaha sən.

Yetə bilməz yerinə sən dediyin,
Yetər ancaq yerinə Tanrı deyən.

Sonra da bu şəri oxudu:

Cəhd elə qəlbin şad olsun, çəkmə qəm,
Məhv olar aqıl, qapılsa möhnətə.

Fikir aciz bəndəyə lazım deyil,
Fikrə dalma, dal həmişə işrətə.

Padşah həkim Dubandan soruşdu: “Bilirsenmi səni nə üçün çağırırdım?” Həkim də onun cavabında dedi: “Allah-təaladan başqa heç kəs özgeşinin sirrini bilməz”. Onda padşah həkimə dedi: “Mən səni çağırırdım ki, öldürdüm”.

Həkim Duban padşahın bu sözlərinə çox təəccüb eləyib ondan soruşdu: “Şahım, günahım nədir ki, mənə öldürmək istəyirsən?” Padşah onun cavabında dedi: “Mənə xəbər çatıb ki, sən xain adamsan, özü də mənə öldürməyə gəlmişən, nə qədər ki, sən mənə öldürməmişən, mən səni öldürəcəyəm”.

Sonra padşah qışqırıb cəlladı çağırıb, ona buyurdu: “Bu yalançının boynunu vur, bizi onun şərindən qurtar!” Bunu eşidən həkim padşaha dedi: “Sən mənə rəhm elə, Allah da sənə rəhm elər, öldürmə mənə, yoxsa Allah da səni öldürər”. Sonra da padşaha çox yalvardı, mən sənə yalvaran kimi, ay cin, sən isə mənə öldürmək istədin.

Bəli, Yunan şah həkim Dubana dedi: “Nə qədər ki, mən səni öldürməmişəm, rahat ola bilmərəm, axı sən dava-dərmansız, bir çomağın gücü ilə mənə sağaltdın, indi də qorxuram ki, iyləməyə bir şey verib mənə öldürəsən”. Həkim Duban padşaha dedi: “Şahım, sənə elədiyim yaxşılığın əvəzini belə çıxırsanmı? Yaxşılığa yamanlıq eləyirsən! Padşah qışqırıb dedi: “Səni hökmən elə bu saat öldürmək lazımdır!” Bəli, həkim başa düşdü ki, onu öldürəcək, odur ki, hönkür-hönkür ağladı, bu şeirdə deyildiyi kimi, elədiyi yaxşılığa peşman oldu, axı padşahı sağaltmasaydı, bu bəla da başına gəlməzdi:

Atası aqıl olmuş olsa belə,
Ağlı naqısdı, bil ki, Meymunənin¹.

Büdrəməkdir nəsibi əvvəl-axır,
Yolunu ehtiyatla getməyən.

¹ Məhəmməd peyğəmbərin axırıncı arvadı idi. 681-ci ildə vəfat etmişdir.

Həkim şəri deyib qurtarmamışdı ki, cəllad onun başının üstünü aldı, gözlərini bağladı, qılıncı siyirib padşaha dedi: "İzin ver". Onda həkim hönkür-hönkür ağlaya-ağlaya padşaha dedi: "Öldürmə məni, yoxsa Allah da səni öldürər. – Sonra da bu şəri oxudu:

Düzgün xar olur, yalançı xoşbəxt,
Düzgünlüyüm eyləyib məni xar.

Düzgünlük edib, ölərsəm hərgah,
Lənət oxusun mənə adamlar".

Şəri oxuyandan sonra həkim padşaha dedi: "Şahım, sənə elədiyim yaxşılığın əvəzini belə çıxırsanmı? Sənin bu işin mənə təmsahnan adamın əhvalatını xatırladır". Padşah həkimin bu sözünü eşidib ondan soruşdu: "O nə əhvalatdır?" Həkim də onun cavabında dedi: "Mən bu vəziyyətdə həmin əhvalatı danışa bilmərəm. Səni Allaha and verirəm, mənə rəhm elə, Allah da sənə rəhm elər!" Bunu deyib həkim hönkür-hönkür ağladı; bu zaman padşahın həmdömlərindən biri ayağa qalxıb dedi: "Şahım, bu həkimin günahını mənə bağışla, axı onun sənə bir pislik elədiyini biz görməmişik, biz ancaq bunu görmüşük ki, səni, heç bir həkimin, heç bir təbibin sağalda bilmədiyi bir mərəzdən qurtarıb".

Padşah onun cavabında dedi: "Siz bilmirsiniz ki, mən bu həkimə nə üçün öldürürəm? Ona görə öldürürəm ki, mən ona rəhm eləsəm, onda hökmən özüm öləcəyəm. Axı dava-dərmansız, bir çomağın gücü ilə məni sağaldan adam, iyləməyə bir şey verib məni öldürə də bilər. Qorxuram ki, o məni öldürüb əvəzində xələt alsın, çünki o xain adamdır, buraya da elə məni öldürmək üçün gəlib. Hökmən onun boynunu vurdurmaq lazımdır, təkcə o öləndən sonra mənim canım rahat olar".

Həkim padşaha dedi: "Mənə rəhm elə, Allah da sənə rəhm eləyər, məni öldürmə, yoxsa Allah da səni öldürər!" Sonra da, ay cən, həkim gördü ki, padşah sözündən dönməyəcək, hökmən onu öldürəcək, odur ki, padşaha dedi: "Şahım, əgər sən hökmən mənim boynumu vurduracaqsansa, onda mənə möhlət ver evə gedim, qohum-qardaşıma, qonşularıma məni dəfn etməyi tapşırım, tövbə eləyim, təbətə kitablarımı paylayım. Kitablarımdan arasında bir kitab var ki, onun misli yoxdur, onu da gətirib sənə bağışlayım, sən də onu öz xəzinəndə saxla". Padşah həkimin bu sözlərini eşidib ondan soruşdu: "O kitabda nə var ki?" Həkim də padşahın cavabında dedi: "Həmin kitabda elə şeylər var ki, deməklə başa gəlməz, oradakı sirlərin ən kiçiyi budur ki, sən boynumu

vurduqdan sonra üç vərəq açarsan, həmin səhifədən üç sətir oxuyarsan, onda mənim kəsilməmiş başım səninlə danışmağa başlar, nə soruşsan, cavab verər".

Padşah buna da çox təəccüb elədi, şadlığından bədəni əsə-əsə həkimdən soruşdu: "Ay həkim, mən sənin boynunu vurdurandan sonra kəsilməmiş başın danışacaq?" Həkim də onun cavabında dedi: "Bəli, şahım, danışacaq". Padşah bunu eşidib ucadan dedi: "Bu çox təəccüblü işdir!"

Sonra da padşah gözətçilər qoşub həkimə buraxdı, həkim də evinə gedib elə həmin gün bütün işlərini gördü, ertəsi günü divanxanaya gəldi, bütün əmirlər, vəzirələr, saray adamları, şahlığın canişinləri, əyanları bura yığılmışdılar, divanxana elə bil çiçəkli bağ idi. Bəli, həkim divanxanaya gəlib padşahın hüsurunda dayandı, onun sağında da, solunda da gözətçi dayanmışdı, həkimin əlində bir köhnə kitab, bir də küpə var idi, küpənin də içində toz dərmanı. Həkim əyləşib dedi: "Bir dənə iri nimçə gətirin". Ona iri nimçə gətirdilər, həkim toz dərmanı nimçəyə boşaldıb hamarladı, sonra da padşaha dedi: "Şahım, tut bu kitabı, mənim boynum vurulmayınca onu açma, elə ki, boynumu vurdurdun, başımı nimçənin içinə qoydur, tapşır ki, kəsilən yerə bu dərman tozundan səpsinlər, onda qan kəsilsin, sonra da kitabı açarsan". Yunan şah kitabı həkimdən aldı, sonra ömr elədi ki, onun boynunu vursunlar, cəllad yerindən qalxdı, gəlib həkimin boynunu vurdu, onun başı nimçənin içinə düşdü. Padşah da həkim deyən kimi elədi, onun başının qan axan yerinə toz dərman səpdi, qan dayandı, həkim Duban gözlərini açıb dedi: "Şahım, kitabı aç!" Padşah da kitabı açdı, ancaq gördü ki, vərəqlər bir-birinə yapışıbdır, belə olanda padşah barmağını dilinə vurub islatdı, birinci, ikinci, sonra üçüncü vərəqi açdı, vərəqlər çox çətin açılırdı. Bu minval ilə padşah altı vərəq açdı, amma kitabda heç bir yazı görməyib həkimə dedi: "Ay həkim, bu kitabda heç nə yazılmayıb". Həkim onun cavabında dedi: "Bir neçə vərəq də aç"; padşah üç vərəq də açdı, bir o qədər vaxt keçmədi ki, zəhər bir dəqiqənin içində başdan-ayağa onun bədənə yayıldı. Onda padşah qorxudan əsə-əsə qışqırıb dedi: "Vay, mən zəhərləndim!" Həkim Duban da padşahı bu halda görüb dedi:

"Hökmlərlikləri zülm ilə, əsarətlə keçən
Necə tac sahibinin ömrü, adı getdi bada..."

Adil olsaydılar onlar, belə etməzdi fələk,
Pisə pisləklə əvəz verdi nəhayətdə qəza.

Onlara indi də bir-bir xəbər etməkdə fələk,
İttiham etmək əbəsdür zamanı dünyada”

Hökimin başı sözünü deyib qurtaran kimi padşahın canı çıxdı, o, yerə sərilirdi.

Ay cin, bil və agah ol ki, əgər Yunan şah həkimi öldürməsəydi, yəqin Allahın da ona rəhmi gələrdi, amma padşah həkimə rəhm eləməyib onun boynunu vurdurdu, Allah da padşahın canını aldı. Ay cin, əgər sən mənə rəhm eləsəydin, yəqin ki, Allah da sənə rəhm eləyərdi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki altıncı gecə oldu, bacısı Dünyazad Şəhrizada dedi: “Nağılın dalını danış”. Şəhrizad bacısının cavabında dedi: “Şahım icazə versə, nağılın dalını danışaram”. Şəhrizadın bu sözlərini eşidən padşah ona buyurdu: “Danış!”

Şəhrizad da nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, baliqçı cinə dedi: “Əgər sən mənə rəhm eləsəydin, mən də sənə rəhm eləyərdim, amma sən hökmən məni öldürmək istəyirdin, odur ki, mən də səni güyümün içinə saldım ki, öldürüm, indi güyümü dənizə atacağam”. Baliqçının bu sözlərini eşidən cin fəryad eləyib dedi: “Ay baliqçı, amanın günüdür, səni Allaha and verirəm, belə iş görmə! Mənə rəhm elə, pisliyimin əvəzini çıxma. Mən zalım olmuşamsa, sən yaxşı ol; axı dillər əzbəri olan misal var, deyirlər ki: “Yaxşılığa yaxşılıq hər kişinin işidir, yamanlığa yaxşılıq nər kişinin işidir”. Ümamənin Ətiqəyə elədiyi kimi eləmə”. Bunu eşidən baliqçı cindən soruşdu: “Ümamə Ətiqəyə nə eləmişdi?” Belə olanda cin baliqçıya dedi: “Mən zindandayam, heç indi əhvalat danışmağın yeridir! Sən məni bu güyümün içindən azad eləsən, onda mən həmin əhvalatı sənə yerli-yerində nağıl elərəm”.

Baliqçı da onun cavabında dedi: “Bu söhbəti boşla, mən hökmən səni dənizə atacağam, özü də ümidini üz, daha səni heç kəs dənizdən

çıxartmayacaq. Mən sənə çox yalvarıb-yaxardım, amma sən, bir günahım olmaya-olmaya məni öldürmək istəyirdin, özü də mənim sənə heç bir pisliyim dəyməmişdi, mən yaxşılıq eləyib səni zindandan qurtarmışdım, sən mənimlə çox pis rəftar elədin, başıma oyun gətirdin. Bil ki, səni hökmən dənizə atacağam; özü də kim səni dənizdən çıxartsa, başıma gətirdiyin oyunu ona yerli-yerində danışacağam ki, o, səni təzədən dənizə atsın. Sən ömrünün axırınacan, ölənəcən dənizin dibində qalacaqsan”.

Baliqçının bu sözünü eşidib cin ona dedi: “Məni azad elə. İndi yaxşılıq əyyamıdır, mən də sənə söz verirəm ki, heç vaxt sənin sözündən çıxmaram, sənə elə kömək edərdəm ki, var-dövlətin aşib-daşar.”

Belə olanda, baliqçı cini Allahın ən böyük adına and içirdi ki, onu buraxarsa, baliqçıya heç bir pislik eləməyəcək, həmişə ona yaxşılıq eləyəcək; bundan sonra güyümün ağzını açdı, tüstü asımana qalxdı, güyümün içindən tamam çıxdı, dönüb əsil cin oldu. Cin ayağı ilə güyümü itələyib dənizə saldı. Bunu görən baliqçı fikirləşdi ki, cin onu öldürəcək, o qorxudan əsə-əsə öz-özünə dedi: “Bu yaxşı əlamət deyil!” Sonra özüne ürək verib cinə dedi: “Ay cin, Allah-təala demişdir: “Əhdə vəfa eləyin”. Doğrudan da, o dünyada əhdinə vəfa eləyib-eləmədiyini soruşacaqlar, sənə and içdin, söz verdin ki, məni aldatmayacaqsan, yoxsa Allah da sənin cəzanı verər, Allah səbirlidir, gec eləyər, güc eləyər. Axı mən də sənə həkim Dubanın Yunan padşaha söylədiklərini dedim: “Sən mənə rəhm elə, Allah da sənə rəhm elər!” Cin baliqçının bu sözlərini eşidib, güldü, yola düzəlib baliqçıya dedi: “Ay baliqçı, gəl dalımcı!”

Baliqçı hələ də xilas olduğuna inanmırdı, amma o, cinin dalınca düşüb getdi. Onlar az getdilər, çox getdilər, axırda şəhərdən çıxdılar, sonra qabaqlarına bir dağ çıxdı, bu dağı aşib çölə endilər, çölün ucubacağı görünmürdü, bir az getmişdilər ki, qabaqlarına bir göl çıxdı. Cin suya girib gölün ortasına getdi, sonra baliqçıya dedi: “Gəl dalımcı!” Baliqçı da onun dalınca gölün ortasına getdi, cin dayandı, baliqçıya buyurdu ki, tor atıb baliq tutsun. Baliqçı gördü ki, göldə rəngbərəng: ağ, qırmızı, göy, bir də sarı baliqlar var. O, buna çox təəccüb elədi. Sonra baliqçı torunu çıxarıb açdı, suya atdı, toru çəkəndə gördü ki, tora dörd baliq düşüb, baliqların da hərəsi bir rəngdədir. Baliqçı baliqları görəndə çox şad oldu, cin ona dedi: “Sən bu baliqları şahə bəxşiş apar, o, sənə çoxlu pul verər, sən də varlı olarsan, Allah xətrinə məni

bağışla, doğrusu mən indi heç bir yeri tanımıram, axı mən min səkkiz yüz il həmin dənizinin dibində qalmışam, yer üzünü indicə görürəm. Özü də bu göldən gündə bir dəfədən çox balıq tutma”.

Cin balıqçı ilə xudahafizləşib dedi: “Allah sənin həsrətini mənə qismət eləməsin” – sonra da ayağını yerə vurdu, yer aralandı, cin yerə girdi, balıqçı da cinlə olan əhvalatı, bu əhvalatın necə baş verdiyini fikirləşə-fikirləşə, ona təəccüb eləyə-eləyə şəhərə qayıtdı.

O, balıqları götürüb gəldi, evinə çatan kimi bir ləyəni gətirib, onun içinə su doldurdu, sonra balıqları ora buraxdı, balıqlar dirilib çırpınmağa başladılar. Sonra balıqçı ləyəni başına qoyub, cinin ona tapşırığı kimi, padşahın sarayına getdi. Balıqçı padşahın hüsuruna gəlib balıqları ona bağışladı, padşah balıqları görüb çox təəccüb elədi, çünki o hələ ömründə belə qərribə balıqlar görməmişdi.

Padşah vəzirinə buyurdu: “Aparın bu balıqları aşpaz qıza verin” (bu qızı üç gün bundan əvvəl Rum padşahı ona bağışlamışdı, qızın necə öhrək bişirdiyini padşah hələ bilmirdi); vəzir balıqları aparıb qıza verdi, onları qızartmağı tapşırıb dedi: “Padşah sənə deyir ki: “Ay gözümün nuru, biz səni çətin işdə yoxlayırıq! Sən bu gün öz aşpazlıq məharətini, qabiliyyətini göstər; bir nəfər bu balıqları şahə bəxşiş gətirib”.

Vəzir nə lazımsa qıza tapşırıb şahın hüsuruna qayıtdı, padşah da ona buyurdu ki, balıqçıya dörd yüz dinar versin. Vəzir də balıqçıya dörd yüz dinar verdi, balıqçı pulları alıb xələtinin cibinə qoydu, yuxıla-dura, bədrəyə-bədrəyə evinə tərəf qaçdı; ona elə gəlirdi ki, bunlar hamısı yuxudur! Sonra da balıqçı evə lazım olan şey-şüy alıb şad-xürrəm arvadının yanına gəldi.

Balıqçı burada qalsın, sizə kimdən deyim, həmin qızdan, görün onun başına nə əhvalat gəldi. Qız balıqları götürüb təmizlədi, tavanı ocağın üstünə qoydu, sonra da balıqları tavaya saldı. Elə ki, balıqların bir üzü qızardı; qız balıqları çevirdi ki, o biri üzü də qızarsın, birdən mətbəxin divarı aralandı, oradan qədd-qamətli bir cavan xanım çıxdı, onun yanaqları gipgirdə, üzü ay kimi gözəl idi, gözlərinə sürmə çəkilmişdi, başında qıraqları göy tiftikli kələğayı, qulaqlarında sırğa, bileklərində bir cüt bilərzik, barmaqlarında çoxlu üzük var idi, üzüklərin bəhəli qaşları ışıq-ışım ışıldayırdı, onun əlində bambuq ağacından çubuq var idi. Bu gözəl xanım çubuğu tavaya vurub dedi: “Ay balıqlar, əhd-peymanımıza sadıqsınızmi?” Bunu gören aşpaz qız qəşş eləyib huşunu itirdi, arvad həmin sözləri bir də dedi, iki də dedi, balıqlar

tavadan başlarını qaldırdılar, adam kimi dil açıb dedilər: “Bəli, bəli, – sonra da bu şəri oxudular:

Sən qayıtsan, fikrimiz mütləq qayıtmaqdır bizim,
Sadiq ol, madam ki, əhdə-ilqara biz sadiqik”.

Elə ki xanım bu sözləri eşitdi, tavanı üzüqoylu çevirib çıxdığı yere girdi, mətbəxin divarı birləşib, əvvəlki kimi oldu.

Bundan sonra aşpaz qız ayılıb gördü ki, balıqların dördü də yanib kömürə dönübdür, öz-özünə dedi: “Əvvəldən oxum daşa dəydi” – təzədən qəşş elədi, huşunu itirib yerə sərildi.

Elə bu vaxt birdən vəzir mətbəxə girdi, bu qoca vəzir gördü ki, qız dəli olmuş qarı kimi sayıqlayır, cümə axşamı ilə şənbəni dolaşır salır¹. Vəzir ayağı ilə qızı itələdi, qız ayılıb hönkür-hönkür ağlamağa başladı, başına gələn əhvalatı yerli-yerində vəzirə nağıl elədi; vəzir əhvalatı eşidəndə çox təəccüb eləyib, qıza dedi: “Doğrudan da bu çox qərribə əhvalatdır!” Sonra da vəzir balıqçının dalınca adam göndərüb onu gətirdi, balıqçı onun hüsuruna gələn kimi vəzir onun üstünə qışqırıb dedi: “Ay balıqçı, get bizə həmin balıqlardan dörd dənə də gətir!” Vəzirin bu sözlərini eşidən, balıqçı oradan çıxdı, düz gölün qırağına getdi, torunu suya atdı, sonra toru çəkib gördü ki, torun içində lap elə əvvəlkilərə oxşayan dörd balıq var. O, balıqları gətirib vəzirə verdi, vəzir də onları qızın yanına aparıb dedi: “Dur ayağa, bu balıqları mənim yanımda qızart, dediyin əhvalatı mən öz gözlərimlə görüm”. Qız ayağa qalxdı, balıqları təmizlədi, tavanı ocağın üstünə qoyub balıqları onun içinə saldı; qız, balıqları elə tavanın içinə təzəcə salmışdı ki, birdən divar aralandı, həmin gözəl xanım əvvəlki kimi geyinib-keçinmiş halda, yenə də əlində çubuq peyda oldu. Gözəl xanım çubuğu tavaya vurub dedi: “Ay balıqlar, ay balıqlar, qədim zamandakı əhd-peymanımıza sadiq-sinizmi?” Birdən balıqlar başlarını tavadan qaldırıb, bayaqkı şəri dedilər:

“Sən qayıtsan, fikrimiz mütləq qayıtmaqdır bizim,
Sadiq ol, madam ki, əhdə-ilqara biz sadiqik”.

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

¹ Cümə axşamı müsəlmanların əziz günüdür, şənbə isə yəhudilərin və xristian dininə mənsub olub, bazar günü əvəzinə şənbəni bayram edən tarixətə qail olan adamların əziz günüdür.

7-ci gecə

Elə ki yeddinci gecə oldu, Şəhrişad nağlın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, balıqlar adam kimi dil açıb danışmağa başlayanda gözəl xanım çubuqla tavani üzüqoylu çevirib çıxdığı yerə girdi, divar yenə də birləşdi. Vəzir bunu görüb ayağa qalxdı, öz-özünə dedi: "Belə işi padşahdan gizlətmək olmaz!" Sonra da padşahın hüsuruna gəlib öz gözü ilə gördüyü əhvalatı yerli-yerində ona nağl elədi. Padşah vəzirin danışdığı əhvalatı eşidib dedi: "Mən bunu hökmən öz gözümle görməliyəm!" Sonra da balıqçının dalınca adam göndərüb buyurdu ki, həmin balıqlardan dördünü də gətirsin, özü də üstüncə üç nəfər gözetçi qoydu. Balıqçı yenə də gölün qırağına gedib o saat dörd dənə balıq tutdu, onları padşahın hüsuruna gətirdi, padşah da əmr elədi ki, ona dörd yüz dinar versinlər. Sonra padşah vəzirə buyurdu: "Dur bu balıqları mənim gözümün qabağında sən özü qızart!" Vəzir də padşahın cavabında ərz elədi: "Baş üstə, itaət borcumdur!". Vəzir tava gətirdi, balıqları təmizlədi, tavani ocağın üstünə qoydu, balıqları onun içinə saldı, elə bu vaxt gördü ki, birdən divar aralandı, oradan dağ boyda zırpı bir qara qul çıxdı, bu qara qul lap Ad¹ tayfasının adamına oxşayırdı; o, əlinde yaşıl ağac budağı tutmuşdu. Qara qul dəhşətli səslə dedi: "Ay balıqlar, ay balıqlar, qədim zamandakı əhd-peymanınıza sadıqsınız mı?" Balıqlar tavadan başlarını qaldırdılar, adam kimi dilə gəlib onun cavabında dedilər: "Bəli, bəli, əhd-peymanımıza sadıq".

Sən qayıtsan, fikrimiz mütləq qayıtmaqdır bizim, Sadıq ol, madam ki, əhdə-ılqara biz sadıq!"

Qara qul bunu eşidib tavaya yaxınlaşdı, əlindəki yaşıl budaqla tavani üzüqoylu çevirdi, sonra da çıxdığı yerə girdi. Padşahla vəzir baxıb gördülər ki, balıqlar yanib qapqara kömürə dönübdür; bunu gören padşah çaşb qaldı, sonra öz-özünə dedi: "Ey dili-qafil, belə bir əhvalatı

¹ Quranda yazılan əfsanəyə görə, itaət etmədikləri üçün Allah Ad tayfasını məhv etmişdir.

gizlətmək olmaz, yəqin ki, bu balıqlarda bir sır var!" Padşah əmr elədi ki, gedib balıqçıyı gətirsinlər; balıqçı onun hüsuruna gəldi, padşah ondan soruşdu: "Ay balıqçı, düzünü deməsən, vay halına, bu balıqları haradan tutmusan?" Balıqçı padşaha ərz elədi: "Sənin şəhərinin kənarındakı dağın o tayında, dörd dağın arasındakı gölündən". Belə olanda, padşah balıqçıdan soruşdu: "Ora neçə günlük yoldur?" Balıqçı cavab verib dedi: "Ay sultanlar sultanı, ora yarım saatlıq yoldur". Padşah buna çox təəccüb elədi; sonra buyurdu ki, əyanlar yola çıxsınlar, qoşun-ləşkər elə bu saat atlara suvar olsun; balıqçı cinə lənət yağdıra-yağdıra onların qabağına düşdü. Onlar dağı aşıb ucu-bucağı görünməyən elə bir səhraya çıxdılar ki, ömürlərində belə səhra görməmişdilər. Şah da, qoşun əhli də buna çox təəccüb qaldılar. Onlar gördülər ki, səhrada dörd dağın arasında bir göl var, gölün də içində dörd rəngdə: qırmızı, ağ, sarı, bir də göy balıqlar üzür. Padşah buna mat qalıb dayandı, sonra üzünü vəzir-vüzəraya, əyanlara tutub soruşdu: "Sizlərdən heç bu gölü gören olubmu?" Padşahın cavabında onlar bir ağızdan dedilər: "Padşah sağ olsun, biz ömrümüzə bu gölü görməmişik". Padşah pirani qocalardan soruşdu, onlar da cavab verib dedilər: "Biz bu yerdə ömrümüzə göl görməmişik". Padşah işin bu yerdə olduğunu görüb dedi: "Allaha and olsun, bu gölün, bu balıqların sirrindən əgah olmayınca mən nə öz şəhərimə qayıdacağam, nə də səltənət taxtında əyləşəcəyəm!"

Padşah əyanlara, qoşun əhlinə əmr elədi ki, bu dağların dörd tərəfində çadır qursunlar, sonra da vəzir hüsuruna çağırıldı (bu vəzir dünya-görmüş, ağıllı, hər şeydən xəbərdar adam idi), vəzir gəlib onun hüsurunda dayandı, padşah ona dedi: "Mən bir iş görmək istəyirəm, səni bu işdən əgah eləyirəm. Mən, bu qərribə balıqları olan gölün sirrini öyrənmək üçün gecə-tək gedəcəyəm, sən də çadırının ağzında əyləş, yanına gəlmək istəyən əmirlərə, vəzir-vüzəraya, saray əyanlarına, canişinlərə, məni soruşanların hamısına dəginən ki, şah naxoşdur, əmr eləyib ki, heç kimi onun yanına buraxmayım. Özü də mənim bu fikrimi heç kəsə demə".

Sonra padşah libasını dəyişdi, qılıncını belinə bağlayıb dağlardan birinə dırmaşdı, yol alıb getdi, bir də gördü ki, səhər açıldı, amma o dayanmayıb, axşama kimi yol getdi, bir vaxt gördü ki, bədəni qan-tər içindədir. Sonra yenə gecəni səhərəcən yol getdi, birdən gördü ki, uzaqda bir şey qaralır. Padşah öz-özünə dedi: "Allah kərimdir, bəlkə bir adam tapıb bu gölün, bu qərribə balıqların sirrini ondan öyrəndim!"

Padşah qaraltıya yaxınlaşanda qara daşdan və demirdən tikilmiş bir imarət gördü, özü də imarətin darvazasının bir tayı açıqdı. Padşah

buna çox şad oldu, yavaşca darvazanı döydü, ancaq hay verən olmadı, onda padşah iki-üç dəfə qapını döydü, yenə də ona hay verən olmadı, ələcsiz qalıb darvazanı bərk döyməyə başladı, bu dəfə də ona hay verən olmadı. Onda padşah öz-özünə dedi: "Yəqin imarətdə heç kəs yoxdur". Sonra da özünə ürək-dirək verib darvazadan içəri girdi, sütunlu eyvana yaxınlaşıb qışqırdı: "Ay imarət əhli, mən qərrib səyyaham, sizdə yeməyə bir şey tapırlarmı?". Padşah bu sözləri bir də dedi, iki də dedi, ancaq yenə də ona hay verən olmadı, onda padşah özünə ürək-dirək verib eyvandan keçdi, imarətin içinə girdi, gördü ki, içəridə də heç kəs yoxdur, amma imarət ipəklə bəzənib, yerə naxışlı xalçalar döşənib, pəncərələrdən pərdələr asılıb. Həm də gördü ki, imarətin həyətinə içəri həyət var, içəri həyətdə bir-biri ilə üzbəüz dörd təpə, daş səki, ortasından su fəvvarə vuran hovuz var. Bu hovuzun da dövrəsində saf qızıldan qayrılmış dörd dənə şir var, özü də bu şirlərin ağzından fəvvarə vuran su elə bil mirvari, yaqut dənələridir, imarətin yan-yörəsində quşlar uçuşur, imarətin üstünə qızıldan tor çəkilibdir, bu tor quşları çox yüksəyə uçmağa qoymur. Padşah sarayı bomboş görüb təəccüb elədi, bu səhra, göl, balıqlar, dağlar, bu imarət bəresində soruşub öyrənmək üçün bir adam tapmadığına görə qəm deryasına batdı. Sonra padşah qapının ağzında əyləşib fikrə getdi, birdən onun qulağına səs gəldi, qulaq verib gördü ki, kim isə yanıqlı səsle, avazla oxuyur:

"Çəkdiyim dərdi, qəmi gizlətdim,
Əlimi üzməli oldum yuxudan.

Qorxu, möhnət məni almış araya,
Və deyir: gözləmə taledən aman.

Rəhm edin var-yoxu əldən gedənə,
Sevəli, atmış onu şöhrət-şan.

Qısqanardım mən onu mehədən də,
Döndü bəxt, qaldı gözüm baxmaqdan.

Qarşılaşmışsa əgər düşmənlə,
Yay düz atırırsa, nə etsin oxatan?

Başının üstünü almışsa bəla,
Bəxt əlindən hara qaçsın o cavan?".

Padşah bu yanıqlı səsi eşidib ayağa qalxdı, səs gələn tərəfə getdi, gəlib bir otağa çatdı, otağın qapısından pərdə asılmışdı; o, pərdəni

qaldırdı, gördü ki, taxtın üstündə bir cavan oğlan əyləşibdir, taxt yer-dən bir dirsek hündürdür, bu cavan elə gözəldir ki, elə bil ondürdgeçəlik aydır, qədd-qamətli, geniş alınlıdır, yanağının üstündə ənbər kimi ətir saçan bir girdə xal var, şair bu bərədə yaxşı deyib:

Aləmdir o qamət, o siyah tel ağ alında,
Eylər bu gözəllik hamını eşqə giriftar.

Ağ üzde siyah xal görərək, eyləmə rixənd,
Qaymaqgölünə bir yaraşıqdır qara xallar.

Padşah cavanı görüb çox şad oldu, ona salam verdi, cavanın əynində misri güləbətinlə işlənmiş uzunətəkli ipək don, başında daş-qaşlı tac vardı, amma nədənsə o pərişan idi. Cavan padşahın salamını ədəblə alıb, sonra ona dedi: "Ay ağa, gerek sənin hüzurunda ayağa duraydım, amma sən mənim günahımdan keçməlisən". Padşah onun cavabında dedi: "Ay cavan, mən sənin günahından keçmişəm. Mən sənə qonağnam, vacib bir işdən ötrü sənə yanına gəlmişəm; səndən xahişim budur ki, gölün, balıqların, bu imarətin, bir də sənə burada tək-tənha oturub yanıqlı-yanıqlı oxumağının sirrini mənə açasan". Padşahın bu sözlərini eşidən kimi cavanın göz yaş sel kimi yanaqlarından axıb sinəsinə töküldü, o, doyunca ağlayıb ürəyini boşaldandan sonra dedi:

"Deyin o bəxti kəmə, tale birin
Bəxtiyar, – bir başqasın eylər zəbun.

Sən yatırsan, yatmır Allah heç zaman,
Gündüzü və ömrü sonsuzdur onun!"

Sonra da o, dərindən ah çəkib bu şəri oxudu:

"Pənəh Allaha!" – de, Allaha sığın,
Qoyma bassın səni dər-d-qəm yığını.

"Niyyə baş verdi bu iş?" – etmə sual,
Pozmaq olmaz fələyin yazdığını".

Padşah çox təəccüb eləyib ondan soruşdu: "Ay bala, de görüm sənə dərindən nədir ki, belə ağlayırsan?" Padşahın cavabında cavan dedi: "Mən necə ağlamayım ki, beləcə qalmışam, yerimdən tərponə

bilmirəm?" Bunu deyib o əlini uzatdı, donunun ötəyini qaldırdı; padşah baxıb gördü ki, göbəyindən ta başının saçınacan adamdır, aşağı tərəfi isə daşa dönüb. Oğlanı bu halda görüb padşah qəm dəryasına batdı, onun qanı qaraldı, ah çəkə-çəkə cavana dedi: "Ay bala, sən mənim dərdimin üstünə bir dərd də qoydun! Mən balıqların, onların əmələ gəlməyinin sirrini səndən öyrənmək istəyirdim, indi sən də bu günə düşməyinin sirrini soruşmalıyam. Allahın qüdrəti qarşısında hər şey acizdir. Ay cavan, tez ol, bu əhvalatı mənə nağıl elə!"

Padşahın cavabında cavan dedi: "Gözün də, qulağın da məndə olsun". Padşah bu sözləri eşidib dedi: "Gözüm də, qulağım da səndədir!" Onda cavan dedi: "Doğrudur, balıqların da, mənim də başıma çox qərribə əhvalat gəlib, onu yazsalar, az-çox ağıllı adam gözücu oxuyan kimi ondan yaxşı ibrət götürər". Padşah cavanın bu sözlərini eşidib ondan soruşdu: "Bəs dediyin bu əhvalat necə olubdur?"

TİLSİMƏ SALINMIŞ CAVANIN ƏHVALATI

Cavan əhvalatı danışmağa başlayıb dedi: "Ay ağa, mənim atam bu şəhərin padşahı idi. Qara Cəzirələrin hökmdarı Mahmud idi. O, həmin bu dörd dağda yaşamış, yetmiş il ömür eləmişdir; atam vəfat elədi, mən də ondan sonra sultan oldum. Mən əmim qızını aldım, o məni bir könüldən min könülə sevir, mən bir yana gedəndə, qayıdıb gələncə yeyib-icməzdi. O, mənimlə beş il yaşadı, günlərin bir günü o, hamama gəldi, mən də əspaza buyurdum ki, tez şama bir şey bişirsin; sonra da həmin bu otağa gəlib, yatağımızda uzandım, iki qıza da əmr elədim ki, mənim yanımda otursunlar; biri baş tərəfimdə, o biri ayaq tərəfimdə. Arvadım yanımda olmadığına görə mən diltor idim, yuxum da gəlmirdi, gözlərim yumulu olsa da özüm oyaq idim. Birdən eşitdim ki, baş tərəfimdə oturan qız ayaq tərəfimdə oturan qıza dedi: "Ay Məsudə, heyif bizim ağamıza, heyif onun cavanlığına! Bizim bu lənətə gəlmiş fahişə xanım onun başına bələdir!" Ayaq tərəfimdə oturan qız da dedi: "Hə, elədir, yalançı, xəyanətkar arvadların Allah bəlasını versin! Hər gecə başqa yerə gedən o fahişə, ağamız kimi cavana layiq deyil". Onda baş tərəfimdə oturan qız dedi: "Ağamız səfehdir, o məst olub, arvadından heç xəbər tutmur". Amma o biri qız bunu eşidib dedi: "Ay dili yanımsız, heç ağamızın bundan xəbəri var ki? Arvadı bəyem onun razılığı ilə gedir? Yox, xanım hər axşam yerinə uzanandan qabaq

onun piyaləsinə nə işə eləyir, sonra da içinə bəng¹ atır, ağamız yuxuya gedib bərk yatır, arvadının nələr elədiyindən də, hara getdiyindən də xəbəri olmur. Arvad da bəngi ona içirdəndən sonra geyinib-keçinir, üzünə eneik-kirşan sürüb gedir, bir də səhər açılanda gəlir. Sonra da gəlib onun burnuna nəsə tutur, ağamız da yuxudan ayılır".

Mən qızların bu sözlərini eşitdikdə gözlərim qaraldı, heç bilmədim haçan gecə oldu. Arvadım hamamdan gəldi, süfrə salıb çörək yedik, həmişəki kimi oturub oradan-buradan söhbət elədik, sonra o buyurdu ki, yatağa uzanandan əvvəl içdiyim içkini gətirsinlər, arvadım piyaləni mənə uzatdı, mən də özümü o yerə qoymadım, piyaləni aldım, həmişəki kimi özümü elə göstərdim ki, guya içirəm, ancaq mən piyalənin içindəkini köynəyimin yaxasından içəri töküüb, elə həmin dəqiqə uzandım, özümü yatmış göstərüb xoruldamağa başladım. Bir də gördüm ki, arvadım dedi: "Səhərəcən yat, heç ayılma! Vallah səndən zəhləm gedir, səni görən gözüm yoxdur, səninlə oturub-durmaqdan elə tənə gəlməşəm ki, lap ürəyim partlayır, bircə bilmirəm haçan Allah sənin canını alaçaq".

Bunu deyib arvadım ayağa qalxdı, ən yaxşı paltarını geydi, üz-gözünə ətir sürtdü, mənim qılıncımı belinə bağladı, imarətin darvazasını açıb bayıra çıxdı. Mən də tez durub onun dalınca düşdüm, arvadım imarətdən çıxıb şəhər bazarından keçdi, gəlib şəhər darvazasına çatdı, o nə işə dedi, qıfıllar yerə düşdü, darvaza taybatay açıldı, ancaq mən onun dediklərini başa düşmədim. Arvadım şəhər darvazasından bayıra çıxdı, mən də onun dalınca qarabaqara gətdim (o məni görmürdü); o, gəlib küllüyə çatdı, çəpərə yaxınlaşdı, bu çəpərin dalında kərpicdən tikilmiş bir daxma var idi. Arvadım daxmanın qapısını açıb içəri girdi, mən də daxmanın damına çıxıb bacadan aşağı baxmağa başladım, bir də gördüm ki, əmim qızı qara qula yaxınlaşdı, bu qara qulun alt dodağı yorğan boyda, üst dodağı başmaq boyda idi, onun alt dodağı yeri süpürürdü. Qara qulu cüzam yarısı basmışdı; cır-cındır geymiş bu qul həsir üstə uzanmışdı. Arvadım təzim elədi, öyilib onun qabağında yeri öpdü, bu vaxt qara qul başını qaldırıb dedi: "Ay başı daşlı, bu vaxtacan hardasan? Qohumlarımız, qaralar bizə gəlmişdilər, şərab içdilər, hərsi bir arvad götürüb gəldi, mənə sənəzət içmədim".

Arvadım onun cavabında ərz elədi: "Ağam, ay mənim sevgilim, ay gözümün nuru, sən bilmirsən ki, mən əmim oğlunun arvadıyam, özün

¹ Hindistanda bitən bağça çətonəsidir. Onun çiçəklərindən çəkilən şirədən güclü nar-kotik dərman alınır. Həmin dərman "həşiş" adı ilə məşhurdur.

də ondan zəhləm gedir? Onunla oturub-durmaqdan elə tənə gəlmişəm ki, lap ürəyim partlayır! Əgər sənün üçün qorxmasaydım, gün çıxmamış onun şəhərini elə xarabalığa çevirərdim ki, orada bayquşlar ulayardı, qarğalar qarıldayardı, tülkülər, canavarlar yuva salardı, bu şəhərin daşlarını Qaf dağının o tayına daşıtdırırdım”.

Arvadımın bu sözlərini eşidib qara qul dedi: “Yalan deyirsən, məlun! Qaraların mərdliyinə and içirəm ki, (elə fikir eləmə ki, bizim mərdliyimiz ağlarkı kimidir) sən bir də evində oturub belə yubansan, sənünlə əşnalığı pozacağam, öz bədənəmlə sənün bədənini örtməyəcəyəm. Ay məlun, sən bizi lağa qoyub bundan ləzzət alırsan, ay murdar, ay qancıq, ay ağların ön alçağı!”

Qara qulun dediyi sözləri eşidəndə (mən bacadan baxıb onların söhbətini də eşidirdim, elədiklərini də görürdüm), dünya başıma dolandı, gözlərimə qaranlıq çökdü, özüm də heç bilmirdim ki, haradayam. Əmim qızı qara qulun yanında ayaq üstə dayanıb ağlayırdı, özünü alçaldıb deyirdi: “Ay sevgilim, ay ürəyimin parçası, sən də mənə acıqlansan, bəs onda mənə kim rəhm eləyəcək? Sən mənə qovsan, ay sevgilim, ay gözümün nuru, bəs onda mənə kim saxlar?” Arvadım o vaxtadan ağlayıb yalvardı ki, axırda qara qul onun günahından keçdi, onda əmim qızı şad oldu, ayağa qalxıb qara qula dedi: “Ağam, yeməyə bir şeyin varmı kənizin yesin?” Arvadımın cavabında qara qul dedi: “Kasanın ağzındakı qapağı götür, onun içində bişmiş siçan sümükləri var, götür onları ye; küpənin dibində də arpa suyu qalıb, götür onu iç”. Arvadım da ayağa qalxdı, yeyib-içdi, sonra əlini, ağzını yuyub qara qulun yanına girdi. Əmim qızının elədiyini görəndə ağlım başımdan çıxdı, mən daxmanın damından düşüb içəri girdim, əmim qızının belinə bağlayıb gətirdiyi qılıncı qapıb siyirdim ki, onların hər ikisini öldürüm. Əvvəlcə qılıncı qara qulun boynuna endirdim, elə bildim ki, onun işini bitirmişəm...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, tilsimə salınmış cavan, padşaha dedi: “Mən qılıncı endirib qulun boynunu vurdum, demə qılınc şah damarlarına qədər işləməmişdi, təkcə boğazının dərisini, bir

də ətini kəsmişdi, mən elə fikirləşirdim ki, onu cəhənnəmə vasil eləmişəm. Qara qul bərkdən xırıldadı, arvadım onun səsinə eşidib bir balaca tərpendi, mən geri dönüb qılıncı yerinə qoydum, qayıdıb şəhərə gəldim, imarətimə gedib yatağında uzandım, səhərəcən yatdım. Əmim qızı gəlib mənə yuxudan oyatdı; bir də gördüm ki, o, saçını kəsdirib, yas paltar geyibdir. Arvadım mənə dedi: “Əmoğlu, nə eləsəm, mənə heç nə demə. Mənə xəbər gəlib ki, anam rəhmətə gedib, atam cihadda şəhid olub, iki qardaşımdan birini vurub öldürüblər, o biri də dərəcə yığılıb ölüb, odur ki, mənə ağlamağa, yas saxlamağa haqqım var”. Arvadımın bu sözlərini eşidib əvvəlcə dinmədim, sonra ona dedim: “Kefin istədiyini elə, sənə heç bir söz deməyəcəyəm”. Əmim qızı da düz bir il elə hey dua oxuya-oxuya yas saxladı, bir ildən sonra, günlərin bir günü mənə dedi: “Mən sənün imarətində günbəzli bir sərdaba tikdirib, orada öz dərdimi çəkəcəyəm, tək-tənha qalacağam. O sərdabanın da adını “Qəmxana” qoyacağam”. Mən də onun cavabında dedim: “Get kefin istəyəni elə”. Əmim qızı da qəmxana tikdirdi, onun da içərisində günbəzvarı sərdaba düzəltdirdi, sonra da gedib qara qulu ora gətirdi, qara qul ona heç bir fayda vermirdi, işi-peşəsi elə hey şərab içmək idi. Mən onu yaraladığım gündən qara qul danışmırdı, amma hələ sağ idi, ona görə ki, hələ əcali çatmamışdı. Arvadım hər gün səhər-axşam onun yanına gedir, günbəzvarı sərdabaya girib ağlayırdı, ona dua eləyirdi, şərab verirdi, bir səhər, bir də axşam cürbəcür dərman içirdirdi, bu minval ilə bir il də keçdi, mən də səbir eləyirdim, arvadıma fikir vermirdim. Amma günlərin bir günü mən qəfildən arvadımın yanına girdim, gördüm ki, o ağlaya-ağlaya qara qula ərz elədi: “Ay mənim səadətəm, sən niyə məndən qaçırsan? Ay mənim ruhum, canım, ay sevgilim, mənimlə söhbət elə, mənə bir şey danış!” – Bunu deyib əmim qızı bu şəri oxudu:

Atsan hərgah mənə qalmaz tavanam,
Sən əzizsən mənə, hər kəsdən əziz.

Al apar sən hara getsən, mənə də,
İstəsən torpağa kəm cismimi tez.

Yanaşib qəbrimə çəksən adımı,
Dillənər hər sümüyüm tənirsiz.

Sonra ağlaya-ağlaya bu şəri oxudu:

Xoşlannam əgər yanımda olsan,
Getsən, tapa bilmərəm mən aram.

Qorxsam da ölümdən – ölləm hərgah
Torpaqda səninlə birgə yatsam.

Bu şəri də oxudu:

Xoşbəxtliyə çatsam hər cəhətdən,
Xosrov¹ kimi şahlıq eylesəm mən.

Bir heç bilərəm bu cah-calalı,
Sən getsən əgər gözüm önündən”.

Elə ki əmim qızı doyunca ağladı, sözünü deyib qurtardı, mən ona dedim: “Ay əmqızı, bəsdır yas saxladın! Ağlamağın nə faydası var? Nə qədər ağlasan da, bunun heç bir xeyri olmayacaq”. Mənim bu sözlərimi eşidib əmim qızı dedi: “Mənim işlərimə qarışma! Mənim bu işlərimə qarışsan, özümü öldürərəm”. Mən dinmədim, onu beləcə qoyub çıxdım. Əmim qızı yasdən çıxmıdı, bu minval ilə bir il də keçdi; elə ki, üçüncü il girdi, günlərin bir günü onun yanına getdim, ancaq mən başıma gələn bu işə görə bərk qəzəblənmişdim (bu müsibət qurtarmaq bilmirdi!), gördüm ki, əmim qızı gümbəzvarı sərdabadadır, özü də deyir: “Ağam, niyə mənə cavab vermişsən?” Sonra da bir şəri oxudu:

Sənmi aldın o novcəvani, məzar,
Sənmi etdin o nurlu cöhrəni zay?

Nə cahandır, nə asiman – qucağın,
Necə birləşdi səndə həm gün, həm ay?”

Elə ki onun bu sözlərini, oxuduğu şəri eşitdim, cin vurdu başıma, əmim qızına dedim: “Bu ahu-zar haçan qurtaracaq! – Sonra da bu şəri oxudum:

Sənmi aldın, məzar, o əntəri, sən
Səndəmi gizləlib yox oldu xəbis?

Nə nohurken, nə hisli-paslı tiyan,
Necə birləşdi səndə lehmə və his?”

Əmim qızı mənim bu sözlərimi eşidən kimi dik ayağa qalxıb dedi: “Vay sənə halına, itin biri it! Deməli, bu oyunu mənim başıma sən açmışan, mənim məşuqumu sən yaralayıb ürəyimi parçalamısan, onu

¹ Sasanilər sülaləsindən iki İran şahının adıdır. Əfsanəyə görə, onlar çox böyük dövlət və qüdrət sahibi olmuşlar.

cavan ikən zillətə sən salmışan? Düz üç ildir ki, o nə ölüdür, nə də diri!” Əmim qızının bu sözlərini eşidib özümdən çıxdım, ona dedim: “Ay fahişələrin ən mürdər, ay yava arvadların, satqın qara qulların aşnalarının ən alçağı, bəli, bunu mən eləmişəm!” Bunu deyib qılını siyirdim, arvadımı öldürmək istədim. Elə ki o mənim sözlərimi eşitdi, onu öldürmək istədiyimi gördü, qəhqəhə çəkib güldü, qışqıra-qışqıra dedi: “Rədd ol, itin biri it! Nə olub keçənləri qaytarmaq olar, nə də ölüləri diriltmək! Başıma bu oyun açan adamı, ürəyimə sağalmaz dağ vuran adamı Allah mənim əlimə verib!”

Arvadım bunu deyib ayağa qalxdı, başa düşmədiyim sözlər pıçıldadı, sonra da dedi: “Səni tilsimə salıram, dönüb yarı daş, yarı adam ol!” Mən də, gördüyün kimi, o saat dönüb yarı daş oldum, indi nə ayağa dura bilərəm, nə də otura bilərəm, nə ölüyəm, nə diri. Məni döndərərək yarı daş, yarı adam eləyəndən sonra əmim qızı bütün şəhəri, onun bazarlarını, bağlarını tilsimə saldı. Şəhərimizdə dörd dinə qail adamlar: müsəlmanlar, xaçpərəstlər, yəhudilər, bir də atəspərəstlər var idi; arvadım onları döndərərək bəliq elədi; ağ bəliqlər müsəlmanlardır, qırmızı bəliqlər atəspərəstlərdir, göy bəliqlər xaçpərəstlərdir, sarı bəliqlər isə yəhudilərdir. Dörd cəzirəni də gölü əhatə edən dağlara döndərdi. Hələ bunlar bir yana dursun, əmim qızı hər gün gəlib məni döyür, incidir, qanıma qəltan olanacan yüz şallaq vurur. Bax, kürəyimdə sağ yer yoxdur. Sonra da göbəkəndən yuxarı əynimə qəzildən toxunmuş köynək, üstündən də bu bəzəkli paltarı geyindirir”. Cavan bunu deyib, ağlaya-ağlaya bu şəri oxudu:

“O haqq divanına daim mən hazıram, Allah!
Sənin yolunda dözər bəndən hər ağır dərde.

Yamanca zülm elədi mən fəqirə insanlar,
Fəqət güman edirəm ruh behiştə kəmə yetə.

Cəfaya dözməyə artıq canımda güc yoxdur,
Köç etmək istəyirəm zülm evindən axirətə”.

Bunu eşidən padşah üzünü cavana tutub dedi: “Ay cavan, mən dedim ki, sən mənim dərdimi yüngülləşdirərsən, amma sən mənim dərdimin üstünə bir dərddə qoydun. Ay cavan, de görüm arvadın haradadır, yaralı qulun olduğu sərdaba haradadır?” Cavan da padşahın cavabında dedi: “Qara qul gümbəzvarı sərdabanın içində yatır, arvadım da qapı ilə üzbəüzdəki otaqdadır. O, bura gündə bir dəfə gün çıxanda

gəlir; içəri girən kimi də gəlib paltarını soyundurur, mənə yüz şallaq vurur, mən ağlayıram, fəryad eləyirəm, amma tərpənə bilmirəm ki, onu kənara itələyim. Məni şallaqla döyüb yorulandan sonra arvadım şərab, dava-dərman götürüb qulun yanına sərdabəyə gedir. O sabah səhər sübhçağı bura gələcək”.

Cavanın bu sözlərini eşidib padşah dedi: “Ay cavan, Allaha and olsun, mən hökmən sənə yaxşılıq eləyəcəyəm, özü də bu yaxşılığa görə mənə rəhmət oxuyacaqlar, onu qiyamət gününəcən yazıb oxuyacaqlar!”

Bunu deyib padşah əyləşdi, onlar gecəyəcən söhbət elədilər, sonra da yatdılar; elə ki səhər oldu, dan yeri söküldü, padşah yuxudan durdu, üst paltarını soyundu, qılını siyirib qara qulun yatdığı sərdabəyə getdi. Padşah sərdabaya girdi, gedib qara qula çatanacan gördü ki, burada çoxlu şam, çıraq, buxurdan¹, yağ qabı var, elə ki qara qula yaxınlaşdı, qılını bir dəfə zərblə endirib, qara qulu öldürdü, onun meyitini dalına alıb bayıra çıxartdı, aparıb imarətin həyətinəki quyuya saldı. Sonra sərdabaya qayıdıb, qara qulun paltarlarına büründü, onun yerində uzandı, özü də qılını siyirib hazır saxladı.

Bir dəqiqə keçməmişdi məlun cadugər arvad gəldi, içəri girən kimi əmisi oğlunun paltarını soyundurdu, şallağı götürüb onu döyməyə başladı. Cavan fəryad eləyə-eləyə dedi: “Ay əmqızı, bu dərdim elə mənə bəsdir də! Ay əmqızı, mənə rəhm elə!” Arvadı onun cavabında dedi: “Bəs sən mənə rəhm elədin ki, aşnamı əlimdən aldın?” Arvadı yorulub əldən düşənəcən, cavanın küreyi qanına qəltan olanacan onu döydü, sonra qəzildən toxunmuş köynəyi, üstündən də bezəkli paltarı onun əyninə geyindirdi, bundan sonra bir piyalə şərab, bir kasa da dərman götürüb sərdabəyə qara qulun yanına getdi. Arvad sərdabaya girib ağlayıb-sızıldamağa başladı, qara qula dedi: “Ağa, heç olmasa mənə bir kəlmə söz de, ay ağa, heç olmasa mənimlə danış! – Sonra da bu şəri oxudu:

Nə qədər tərslik edib gen qaçaqaşsan məndən?
Nə qədər göz yaşını töksün gözü, ey insafsız?

Məni hicrinlə üzürsən, bəri bir “of” demədən,
Yada lütfünlə şəfa bəxş eləyirsən yalnız”.

Arvad yenə ağlaya-ağlaya dedi: “Ay ağa, mənimlə danış, heç olmasa mənə bir kəlmə söz de!” Padşah da səsini alçaldıb qara qulların ləhcəsində, dili dolşa-dolşa astadan dedi: “Lahövlə və la

qüvvətən, illah və billah!” Arvad onun sözlərini eşidən kimi şadlığından qışqırıb qəşş elədi, sonra ayılıb dedi: “Ay ağa, doğrudan dilin açılıb?” Padşah arvadın bu sözlərini eşidib astadan dedi: “Ay məlun, sən məgər buna layiqsən ki, bir adam sənə danışıq?” Arvad ondan soruşdu: “Niyə layiq deyiləm?” Padşah da dedi: “Ona görə layiq deyilsən ki, sən səhərdən axşamacan ərinə incidirsən, ona zülm eləyirsən, o da ah-zar eləyib Allahı çağırır, səni də, məni də qarğıyır, axşamdan, səhərəcən məni yatmağa qoymur. O mənim dincliyimi əlimdən alıb, səhətimi xarab eləyib, yoxsa mən, yəqin ki, çoxdan sağalardım. Bax, mən buna görə sənə cavab vermirdim”. Arvad bu sözləri eşidib dedi: “İcəzə versən, mən onun tilsimini açaram”. Padşah da onun cavabında dedi: “Get onun tilsimini aç, biza də dinclik ver”.

Arvad işi belə görüb dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!” Sonra da sərdabadan çıxıb imarətə getdi, bir kasa götürüb onun içinə su doldurdu, nəse bir əfsun oxuyub suya üfərdi, kasanın içindəki su köpükləndi, luq-quldadı, ocaq üstə qoyulmuş qazandakı kimi qaynamağa başladı. Sonra da arvad həmin sudan cavanın üstünə çiləyib dedi: “Səni and verirəm oxuduğum əfsuna, bir də dediklərimə, əgər sən mənim cadu-tilsimimlə bu kökə düşmənsə, dönüb əvvəlki adam ol”. Birdən cavan silkələndi, tilsimdən çıxdığını görüb şad oldu, sonra da dedi: “Lailahə illəllah. Məhəmmədən rəsulullah!” Arvadı isə onun üstünə qışqırıb dedi: “Çıx get buradan, bir də buralara ayağımı basma, yoxsa səni öldürərəm!” Cavan da imarətdən çıxdı. Arvad qayıdıb sərdabəyə getdi, aşağı enib dedi: “Ağa, bir ayağa qalx, gəl mənim yanıma ki, sənin o gül camalına tamaşa eləyim”.

Padşah da onun cavabında astadan dedi: “Sən nə elədin? Sən mənə dinclik verməyən ağacın budaqlarından məni qurtardın, ancaq ağacın kökündən qurtarmadın”. Arvad bu sözləri eşidib ondan soruşdu: “Ağa, ay sevgilim, o ağacın kökü nədir?” Padşah da onun cavabında dedi: “Səni lənətə gələsən, məlun arvad! Ağacın kökü bu şəhərdə, bir də o dörd cəzirədə yaşayan adamlardır. Hər gün gecə yarısı olan kimi balıqlar başlarını göldən çıxardıb Allahı çağırırlar, səni də, məni də qarğıyırlar. Bax, məni sağalmağa qoymayan da budur. Tez get onları tilsimdən qurtar, qayıt yanıma gəl, əlimdən tutub məni ayağa qaldır. Mən deyəsən sağalıram”.

Arvad padşahın bu sözlərini eşidib (o elə bilirdi ki, danışan qara quldur) çox şad oldu, sonra da bərkdən dedi: “Ay ağa, baş üstə, gözüüm üstə, bu saat sənin buyuruğun yerinə yetirərəm. Bismillah!” Bunu deyib arvad şad-xürrəm yerindən qalxdı, qaça-qaça gedib gölə çatdı, göldən bir az su götürdü...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

¹ İçərisində otirli maddələr yandırılan qab.

Elə ki doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cadugər arvad göldən bir az su götürüb başa düşülməyən dildə əfsun oxudu, balıqlar atılıb düşməyə, başlarını qaldırmağa başladılar, o saat göldən çıxdılar, şəhər əhalisi tilsimdən qurtardı, şəhər də dönüb əvvəlki şəhər oldu, tacirlər alver etməyə başladılar, hərə öz işinə getdi, cəzirlər də dönüb əvvəlki kimi oldu.

Elə ki şəhər tilsimdən çıxdı, cadugər arvad tez padşahın yanına gəlib dedi: "Ey sevgilim, o mübarək əlini mənə ver, ayağa dur". Padşah da onun cavabında pıçıldayıb dedi: "Bir az da yaxın gəl!" Arvad gəlib lap padşahın yanında dayandı, padşah da qılıncı siyirib onun düz sinəsinə soxdu, qılıncın işildayan ucu onun kürəyindən çıxdı. Sonra padşah qılıncı bir də endirdi, onu iki parça eləyib yerə sərdi, sərdabadan çıxdı, gördü ki, tilsimə salınmış cavan dayanıb onu gözləyir, padşah oğlanı gören kimi ona dedi: "Gözün aydın ki, tilsimdən qurtardın!" Cavan da padşaha razılıq eləyib onun əlindən öpdü; sonra padşah oğlandan soruşdu: "Öz şəhərində qalmaq istəyirsən, yoxsa mənimlə bərabər mənim şəhərimə getmək istəyirsən?" Cavan da padşahdan soruşdu: "Padşah sağ olsun, heç bilirsənmi buradan sənə şəhərinə necə nə qədər yoldur?" Padşah da dedi: "Buradan mənim şəhərimə iki gün yarımlıq yoldur". Cavan oğlan padşahın bu sözlərini eşidib dedi: "Şahım, qəflət yuxusundan ayıl! Buradan sənə şəhərinə necə tələsik gedən yolçu üçün düz bir illik yoldur, sən bu yolu iki gün yarımına ona görə gəlmisən ki, şəhər tilsimə salınmışdı. Şahım, mən bir gözqırpmı olsa da səndən ayrılmayacağam".

Padşah cavandan bu sözü eşidib çox şad oldu, ona dedi: "Şükür Allahın kərəminə ki, səni mənə yetiribdir! Mənim ömrümdə uşağım olmayıb, sən mənim yeganə oğlumsan".

Onlar çox şad olub qucaqlaşdılar, sonra gedib cavanın sarayına çatdılar; tilsimə salınmış padşah öz sağlamlığının əyanlarını çağırıb onlara buyurdu ki, səfər tədarükü görsünlər, yol azuqəsi, başqa nə lazımsa hər şeyi hazırlasınlar. Əyanlar da yol tədarükü görməyə başladılar, yol tədarükü görmək on gün çəkdi, sonra cavan oğlan şahla bərabər yola

düşdü; padşahın üreyi öz şəhəri üçün elə darıxırdı ki, daha nə deyim; axı necə oldu ki, o öz şəhərini qoyub bura gəlib çıxdı? Yola düşdülər, onlarla bərabər əlli qul gedirdi, bu qullar böyük bəxşilər aparırdılar. Onlar düz bir il gecə-gündüz yol getdilər. Allahın köməyiylə sağ-salamat gəlib şəhərin kənarına çatdılar, padşah vəzirinin yanına qasid göndərdi ki, sağ-salamat gəlib çıxdığını ona xəbər versin. Padşahın qayıdacağına ümidini itirmiş vəzir, qoşun-ləşkər onun pişvazına çıxdılar, hüzuruna gəlib onun qabağında yeri öpdülər, sağ-salamat gəldiyinə gözəydliliyi verdilər. Padşah gəlib öz ədalət taxtında əyləşdi, sonra da cavanın başına gələn əhvalatı yerli-yerində vəzirə nağıl elədi, vəzir də bu əhvalatı eşidib, belədən qurtardığına görə ona gözəydliliyi verdi, bundan sonra da hamı rahat oldu.

Padşah da bir çox adama bəxşiş verdi, sonra vəzirə buyurdu: "Bizə balıq gətirən o balıqçını mənim hüzuruma çağır". Şəhər əhalisinin tilsimdən qurtarmasına bais olan balıqçının dalınca adam göndərdilər; balıqçını gətirdilər, padşah ona xələt verdi, sonra ondan hal-əhval tutdu, uşaqları olub-olmadığını soruşdu. Balıqçı da padşahın cavabında ərz elədi ki, iki qızı, bir oğlu var, padşah da əmr elədi ki, gedib onları hüzuruna gətirsinlər, qızın birini özünə, o birini də cavana aldı, balıqçının oğlunu xəzinədar elədi. Sonra da cavanın şəhərinin, yəni Qara Cəzirlərin sultanlığını vəzirinə tapşırı, onlarla gələn əlli nəfər qulu vəzirə göndərdi, oranın əmirlərinə bəxşiş yolladı. Vəzir padşahın əlinədən öpüb elə o saat, o dəqiqə yola düşdü, padşahla cavan bu şəhərdə qaldılar. O ki qaldı balıqçıya, o öz dövrünün ən varlı-sanlı adamı oldu, onun qızları da ölənin günə kimi padşah arvadı oldular. Amma bu, hamı başına gələn əhvalatdan təəccüblü deyil.

Hamballa üç qızın nağılı

Bağdad şəhərində bir hambal var idi, o subay idi. Günlərin bir günü hambal bazarda öz zənbilinə dirşəklənmişdi, birdən izara¹ bürümüş bir arvad gəlib düz onun qabağında dayandı, özü də arvadın büründüyü izar Mosul ipəyindən idi, onun ayağında zərbaftalı, naxışlı nələyin vardı, nələyinin burnuna tikilmiş şerid yellənirdi. Bu arvad hambalın qabağında dayanıb rübəndini azca qaldırdı, onun göz-ləri, kiprikləri, göz qapaqları göründü, özü də arvad elə gözəl idi ki, yemə, içmə xəttü-xalına, gül camalına tamaşa elə. O, üzünü hambala

¹ Ərəb qadınlarının küçəyə çıxarkən büründükləri kotan və ya ipək parçadır.

tutub mülayim, xoş səsle dedi: "Götür zənbili, gəl dalımca". Elə ki hambal gördü eşitdiyi doğrudur, tez zənbilini götürüb dedi: "Ya bəxt, yetir qismətimil!" Sonra da arvad bir evin qabağında ayaq saxlayıb darvazanı döydü. Bir xaçpərəst aşağı düşdü, arvad ona bir dinar verib zeytun rəngində bir şüşə aldı, zənbilə qoyub hambala dedi: "Götür, gəl dalımca!"

Hambal işi belə görüb öz-özünə dedi: "Allaha and olsun ki, bu gün mənim xoşbəxt günüdür, işim düz gətirən gündür!" Sonra da zənbili götürüb arvadın dalınca getdi. Arvad meyvə-tərəvəz dükəninin qabağında dayanıb Şam almaları, Türkiyə heyvası, Oman şaftalısı, yasəmən, Dəməşq suzanbağı, payız yelpənəyi, Misir lumusu, Sultaniyyə portağalı və ətirli mərsin, çobanyastığı, qaymaqçıçəyi, bənövşə, nar, bir də ətirli itburnu çiçəyi aldı, bunların hamısını hambalın zənbilinə yığdı dedi: "Götür, gəl!"

Hambal da zənbili götürüb onun dalınca getdi, arvad qəssab dükəninin qabağında dayandı, üzünü qəssaba tutub dedi: "On ritl¹ ət çək". Qəssab da ət çəkdi, arvad qəssabın pulunu verdi, ət götürüb xurma yarpağına bükdü, zənbilə qoyub hambala dedi: "Hambal, götür, gəl!" Hambal da zənbili götürüb onun dalınca getdi. Arvad gedib baqqal dükəninin qabağında dayandı, dükəncidən püstə içi (içki ilə qəlyanaltı eləmək üçün), Tihamə kişmiş, badam içi alıb hambala dedi: "Götür, gəl dalımca!"

Hambal zənbili götürüb onun dalınca getdi, arvad qənnadı dükəninin qabağında dayandı, bir məcmeyə alıb, dükanda olan şirniyyatın hamısından: şəkərbura, şəkərçörəyi, şəkərli meyvə şirəsindən bişirilmiş şirniyyat, lumulu qoğal, badam qurabiyəsi, Zeynəbteli, rahəthülqum, xülasə hər cür şirniyyat alıb məcmeyəyə yığdı, sonra da məcmeyini zənbilin içinə qoydu. Hambal işi belə görüb ona dedi: "Əgər sən mənə desəydin, eşşəyi də özümlə gətirərdim ki, bu şeyləri ona yükləyim". Arvad bunu eşidib gülümsündü, hambalın peysərinə bir şapalaq ilişdirib dedi: "Yeyin ol, çox danışma! Allah qoysa, haqqını alarsan".

Sonra da arvad ətər dükəninin qabağında dayanıb on cür su aldı: güləb, narınc ətəri, suzanbağı ilə söyüd şirəsi, bir də iki kəllə qənd, içində müşk-ənəbəri güləbdən, döyülmüş xüng, səbur, ənəbər, müşk, İskəndəriyyə şamları aldı, bunların hamısını zənbilə doldurub hambala dedi: "Götür zənbili, gəl dalımca!" Hambal da zənbilini götürüb arvadın dalınca getdi.

¹ 449, 28 qrama bərabər çəki ölçüsüdür.

Arvad uca sütunlu, gözəl, hündür bir imarətin qabağında dayandı, bu imarətin böyük həyəti var idi, onun darvazası qoşataylı, qara taxtadan idi, özü də darvazanın taylarına saf qızıldan nazik qurşaqlar çəkilmişdi. Arvad üzünü açıb darvazanı astadan döydü, hambal da onun dalında dayanıb bu arvadın gözəlliyinə heyran olub fikrə getmişdi. Birdən darvaza taybatay açıldı, hambal da baxdı ki, görsün darvazanı açan kimdir. Nə görsə yaxşıdır? Hambal gördü ki, darvazanın içində sərv qamətli, döşlü-başlı, gözəl-göyçək, nazənin, ay kimi nur saçan, eyibsiz, qədd-qamətli, ceyran kimi piyaləgözlü bir arvad dayanıb, onun alını açıq, üzünü alma kimi qıpqırmızı, qaşları şaban ayında təzə çıxan ay kimidir. Onun yanaqları elə bil qaymaqçıqəyi, ağzı Süleyman möhürü¹ idi, al dodaqları elə bil mərcan, dişləri qəşng düzülmüş mirvari dənələri, ya da ağkırpik çiçəkləri idi, gərdəni elə bil ceyran boynu, sinəsi mərmər çarhovuz, döşünün gilələri nar dənələri idi, qarnı qəşng idi, göbəyi beş misqal qoz yağı tutardı, bu barədə şair yaxşı deyib:

Bu gözəl qəsrə günəş şölə saçır, ay bəzəyir;
Yamyaşıl zənbağı seyr et, güzər et bağça-bağa.

Necə gör ağla qara bir-birinə şövq verir,
Qara saçlar necə gör xoş yarasır ağ buxağa.

Hüsnü o gülyanağın izhar edir ad-sanını,
Hüsnü yüksəkdir onun, ad-sanı ondan aşağı.

Əyilərkən gülrəm yumrulanan budlarına,
Qəddinin eşqi məni vadar edir ağlamağa.

Hambal bu arvadı görən kimi ağlı başından çıxdı, ürəyi yerindən qopdu, az qaldı zənbil başından yerə düşsün, məftun olub dedi: "Mənim hələ ömrümdə bundan xoş günüm olmayıb!" Qapıçı arvad, bazarlıq eləyən arvada dedi: "İçəri gəl, bu yazıq hambalın şələsini yerə qoy!" Bazarlıq eləyən arvad, onun dalınca da hambal içəri girdilər; onlar bir qədər gedib böyük bir həyətdə çatdılar, həyətdə böyük bir sütunlu imarət, qübbəli yan tikililər, oturacaqlı küləfirəngilər, kiçik sərdablar var idi, sərdabların üstünə örtük salınmışdı, həyətin ortasında böyük bir hovuz, onun da içində bir qayıq var idi, bu qayıqı bütöv bir ağac parçasından oyub düzəltdilər. Həyətin bir tərəfində ardıc ağacından qay-

¹ Zənbaq fəsiləsindən olan bitkidir, burada gözəlin ağzı həmin bitkinin çiçəyinə oxşadılır.

rilmiş, daş-qaşla bəzənmiş bir taxt var idi, taxtın qabağında qırmızı atlas pərdə salınmışdı, bu pərdənin qoz boyda, qozdan da iri mirvaridən düymələri vardı, pərdənin dalından bir arvad göründü, bu arvad elə gözəl idi ki, yemə, içmə onun xəttü-xalına, gül camalına tamaşa elə, onun üzünü ay kimi girdə, ceyran gözləri canalan, qaşları kaman idi. Qəddi əlif, nəfəsi ənərbəbu idi, püstə dəhanı şəkər idi, o elə gözəl idi ki, aya deyirdi: sən çıxma, mən çıxım, günə deyirdi: sən çıxma, mən çıxım. Bu arvad elə bil səma ulduzu, ya qızıldan tikilmiş gümbəz, ya da duvaqdan çıxmış gəlin idi, bu barədə şair yaxşı deyib:

Qardan ağ dişləri səf-səf düzülüb,
Andırır dürrü, ya kirpikgülnü.

Qara zülfündəki parlaqlıqdan
Sübhün aydınlığı solğun görünür.

Bu arvad da taxtın üstündən qalxıb bacılarının yanına gəldi, onlara dedi: "Nə dayanmışınız? Zənbili bu yazıq hambalın başından götürün!" Bunu eşidib bazarlıq eləyən arvad hambalın arxasına, qapıçı arvad da qabağına keçib zənbildən yapışdılar, bu biri arvad da onlara kömək elədi, zənbili hambalın başından götürüb yerə qoydular, zənbilin içində nə varda çıxarıb yerbəyer elədilər, hambala iki dinar verib dedilər: "Hambal, çıx get!" Amma o, yerindən tərpənməyib, hələ ömründə görmədiyi bu gözəl-göyçək qızlara tamaşa eləyirdi; onu da deyək ki, bu arvadların kişiləri yox idi. Hambal dayanıb içgilərə, meyvelərə, etirlərə, orada olan başqa şeylərə mat-mat baxır, yerindən tərpənmirdi. Arvad hambalın dayanıb-durduğunu görüb ondan soruşdu: "Sənə nə oldu, niyə çıxıb getmirsən? Olmaya haqqını az hesab eləyirsən?" Sonra da arvad üzünü bacısına tutub dedi: "Bir dinar da ver ona!"

Amma hambal xanımın bu sözünü eşidib onun cavabında dedi: "Ay xanımlar, verdiyiniz zəhmət haqqı çoxdur, mənim haqqım heç iki dirhəm də deyil, ancaq mənim ağlım da, ürəyim də sizdədir: siz niyə burada tək-tənhasız, yanınızda bir nəfər də olsun kişi yoxdur, heç kəs də sizi əyləndirmir. Siz bilirsiniz ki, minarə dörd dayaq üstə durur, sizin işə döndürücü adamınız yoxdur. Arvadlar üçün kişilərlə əylənmək xoşdur, bir şair bu barədə yaxşı deyib:

Məclisin zinətidi dörd alət:
Ərgənün, ud, rübab, bir də setar.

Yasəmən, lələ, ətirşah, zanbaq
Dediym çalğılarla yaxşı tutar.

Məclisə dörd məziyyət hakimdi:
Güllü bağ, zər piyalə, yar və dinar.

Siz isə burada üç nəfərsiz. Dördüncü adam lazımdır ki, sizə ağıllı, fərasətli, zarafətçi, sırt saxlayan ər olsun”.

Hambalın sözlərini eşidən qızlar (onun sözləri qızlara xoş gəlmişdi) güldülər, sonra da ona dedilər, “Bəs bizə kim ər ola bilər?” Biz qızıq, sirrimizi saxlaya bilməyən adama onu deməyə qorxuruq. Biz belə rəvayət oxumuşuq ki, İbn əs-Sumam deyib:

Saxla öz qəlbində öz əsrarını,
Bilsə bir dostun, səhah aləm bilər.

Saxlaya bilmirsə hərgah sahibi,
Bəs necə saxlar o sirri özgələr?

Bu barədə Əbu Nuvas¹ da deyib, özü də çox əla deyib:

Sirrinə qəlbində gizlin tutmayan
Nifrətə layiqdir, ancaq nifrətə”.

Hambal bu sözləri eşidib onun cavabında dedi: “Sizin canınıza and içirəm ki, mən ağıllı, etibarlı adamam, mən çoxlu kitab, salnamə oxumuşam. Mən yaxşını göstərirəm, pisi gizlədirəm, axı, şair bu barədə yaxşı deyib:

Özgədən saxlar özgenin sirrin
İnsanın ən nəcib və yaxşısı.

Bağladım bir qıfilla sirrimi mən
Və yox etdim həmin saat açarı”.

Belə məharətlə deyilmiş şəri eşidib qızlar hambala dedilər: “Sən bilirsen ki, bu yemək-icməyə çoxlu pul xərcləmişik; sənə bizə verməyə

¹ Xilafətin çiçəkləndiyi dövrün ən böyük ərəb şairlərindən biridir (eramızın təxminən 810-cu ilində öldürülmüşdür). O öz əsərlərində eşq və şərabı tərənnüm edir, onun bözi şeirləri kobud şəkildə olsa da satirikdir.

pulun var? Ta sən bizə bir qəder pul verməsən, qoymarıq ki, yanımızda əyləşib bizə həmpiyalə olasan, bizim gül camalımıza, xəttü-xalımıza tamaşa ələyəsən. Məgər sən bu atalar misalını eşitməmişən: “Pulsuz məhəbbət bir buğda dənəsinə də dəyməz?!” Qapıçı qız da əlavə ələyib dedi: “Ay mənim əzizim, əgər sən özünün bir şeyin varsa, onda sən özün də bir şeydən, əgər bir şeyin yoxsa, onda heç bir şeydən də çıx get”. Bacıların bu sözlərini eşidib bazarlıq ələyən qız onlara dedi: “Ay bacılarım, ondan əl çəkin. Allaha and olsun, o, bu gün bizim yanımızda heç bir günah iş görməyib, onun yerində başqası olsaydı, bizimlə başqa cür danışırdı. Ondan nə qədər çatırsa, əvəzində mən verirəm”. Bazarlıq ələyən qızın bu sözlərini eşidib hambal çox şad oldu, əyləşib qızların qabağında yeri öpdü, sonra da onlara dedi: “Çox sağ olun”. Onda bayaq taxtda uzanan qız hambala dedi: “Allaha and olsun, səni öz yanımızda bir şərtlə saxlaya bilərik: sənə aid olmayan şeyi soruşmayacaqsan; artıq-əskik danışsan, döyüləcəksən”. Hambal bayaq taxtda uzanan qızın cavaabında dedi: “Ay xanımlar, mən razıyam, baş üstə! Bax, mən lal oldum”.

Bazarlıq ələyən qız ayağa qalxdı, kəmərinə darddı, parçaları düzüb şərabı süzgəcdən keçirdi. O, göyertini səhəngin yanına qoydu, gedib nə lazımsa hamısını gətirdi, sonra da şərabı süfrəyə qoyub bacıları ilə bərabər əyləşdi, hambal da onların arasında əyləşib elə bildi ki, yuxu görür. Bazarlıq ələyən qız şərab kuzəsini götürdü, birinci piyaləni doldurub içdi, bir də, iki də doldurub içdi, sonra da piyaləni doldurdu, hambala uzadıb bu şəri oxudu:

“Mey camını qoyma bir dem əldən,
Mey çarə tapar nə dərdin olsa”.

Hambal da piyaləni əlinə alıb təzim elədi, “Çox sağ olun” deyib bu şəri oxudu:

“İçirsən – arif olsun həmpiyalən,
Qədərbilməz ədəbsizlərlə içmə.

Səhər ruzigandır mey: bağda xoş ətir,
Üfunətlər yayar qəbiristan içrə.

Bu şəri də dedi:

Bir ceyran əlindən al piyalə,
Etsin səni məst gözəlliyilə”.

Sonra da hambal arvadların əllərindən öpüb şərabı içdi, kefləndi, yırgalanıb dedi:

“Qanuna görə haramdır al qan,
Yalnız üzümün qanı halaldır.

Ey ahu baxışlı, mey gətir, mey;
Qurban sənə bu can ilə maldır”.

Bundan sonra arvad piyaləni doldurub ortancıl bacısına uzatdı, ortancıl bacı piyaləni onun əlindən alıb “Çox sağ ol” dedi, şərabı içdi, sonra da piyaləyə şərab süzüb onu bayaq taxtda uzanan bacısına verdi, başqa bir piyaləyə də şərab doldurub hambala uzatdı, hambal əyilib onun qabağında yeri öpdü, ona “sağ ol” dedi, şərabı içib şairin bu sözlərini oxudu:

“Mey ver, a saqi, mey ver,
Çəşsun könüldə arzu.

Mey ver, deyim ki, mey yox,
Kövsər suyu budur, bu!”

Sonra da o, ev sahibəsinə yaxınlaşıb dedi: “Ay xanım, mən sənin qulunam, əsirinəm, nökrerinəm!” – Sonra bu şəri oxudu:

Kölələrdən biri durmuş qapının ağzında,
Ona göstərdiyin hörmət çıxma bilməz yaddan.

O sənin gözələrinin vurğundur, qoy baxsın,
Əliboş, boynuburuq qoyma onu, ey canalan”.

Ev sahibəsi də onun cavabında dedi: “Arxayın ol, iç sağlığına, onda xoş günə çıxarsan!” Hambal da piyaləni götürdü, qızın əlindən öpüb dedi:

“Üzünün gül rənginə bənzər şərab verdim ona,
Al şəfəqdən rəng alan cam az qalırdı odlana”.

Xoş təbəssümlə alıb mey camını dilbər dedi:
“İnsanın üz rəngini nuş etdirirsən insana!”

“Yox, – dedim, yox, göz yaşındır od vurub ahım ona,
Döndərib ağ rəngini birdən-birə gülgün qana”.

Qız da onun cavabında bu şəri oxudu:

“Gözlərim ağlar qalib madam ki, eşqimdən mənim,
Ver içim, mən təbəyem sən verdiyin hər fərmana!”

Arvad da piyaləni alıb içdi, taxtdan düşüb bacısının yanında əyləşdi, onlar (hambal da onlarla bərabər) içir, qəhqəhə çəkib güldür, mahnı oxuyur, şeir oxuyur, qəzəllərdən beytlər deyirdilər; hambal da onlarla dilxosluq eləyir, öpüşür, qızları dişləyir, sıgallayır, bədənlərindən yapışdırır, əlləşdirirdi; arvadlarınsa gah biri ona yemək verir, gah da birisi onu vurur, gah biri sillələyir, gah da o biri ona gül verirdi. Hambal onlarla bir kefləyirdi ki, gəl görəsən, elə bil behiştə ceyrangözlü hurilərin arasında əyləşmişdi.

Şərab onları məst eləyənəcən, ağılları başlarından çıxanacan beləcə keflədilər; elə ki içki öz işini gördü, onlar sərxoş oldular, qapıçı arvad ayağa durub soyundu, hörüklərini açıb saçını boynuna dağıtdı, sonra da hovuzla tullandı.

Sonra o biri arvadlar da növbəylə soyunub hovuzla atıldılar. Onlar hamballa şux zarafatlar eləyir, əcayib hərəkətlər və bəməzə sözlərlə ona sataşırdılar. Arvadlar sudan çıxıb paltarlarını geyinəndən sonra yenə də şərab içməyə başladılar, bir müddət piyalə onların arasında gəzdi, sonra hambal ayağa qalxıb paltarını soyundu, hovuzla düşdü, arvadlar bir də gördülər ki, hambal suda üzür. O, hovuzdan çıxıb ev sahibinin dizi üstə əyləşdi, əllərini qapıçı arvadın dizləri üstə, ayaqlarını da bazarlıq eləyən arvadın dizləri üstə qoydu...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki onuncu gecə oldu, Şəhrizadın bacısı Dünyazad ona dedi: “Sən nağılın dalını bizə danış qurtar”.

Şəhrizad da dedi: “Can-başla. Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, arvadlar hamballa yeyib-içib gecəyəcən şux zarafatlar edərək vaxtlarını eys-işrət içində keçirdilər”.

Qızlar saqqanaq çəkib elə güldülər ki, qəşş eləyib arxası üstə yığıldılar, sonra onlar yenə gecəyəcən söhbət elədilər. Elə ki gecə oldu, arvadlar hambala dedilər: "Ay ağa, sən allah, dur başmaqlarını gey, çıx get! Göstər görək kürəyin enlidir, ya yox? Hambal onların bu sözlərini eşidib dedi: "Allah and olsun, ruhumun bədənimdən çıxmağına razı olaram, sizi qoyub getməyə razı olmaram! Gəlin səhəri bir yerdə açaq, sabah da hərə öz işinə gedər". Bazarlıq eləyən arvad onun bu sözlərini eşidib dedi: "Siz mənim canım, qoyun bu gecə bizdə qalsın, biz bir az da onu ələ salırıq! Kim bilir, bir də ömrümüzdə onun kimi bir adama rast gələcəyik, ya yox? Axı o, məzəlidir, hazır cavabdır!" Onda o biri arvadlar hambala dedilər: "Sən bu şərtlə gecəni yanımda qalarsan ki, biz nə desək, ona tabe olacaqsan, nə də görsən onun səbəbini soruşmayacaqsan". Hambal da onların cavabında dedi: "Yaxşı". Belə olan surətdə, arvadlar ona dedilər: "Dur ayağa, qapının üstündəki yazını oxu, gör nə yazılıb".

Hambal ayağa qalxdı, gördü ki, qapının üstündə qızıl suyu ilə yazılıb: "Hər kəs ona aid olmayan şeyi soruşsa, xoşuna gəlməyən cavab eşidəcək". Onda hambal arvadlara dedi: "Siz şahid olun ki, mənə aid olmayan şey barədə danışmayacağam!" Belə olanda, bazarlıq eləyən arvad ayağa qalxdı, ona yemək hazırladı, əyləşib bir yerdə çörək yedilər, sonra şamları, çiraqları yandırdılar, onların üstünə ənbər, əzəy səpdilər. Yenə əyləşib bir yerdə içməyə başladılar, sevgililərini yad elədilər, sonra keçib ayrı yerdə oturdular, süfrəyə təzə meyvə, içki gəldi, yenə yeyib-ichməyə, söhbət eləməyə başladılar. Amma birdən qapı döyüldü, arvadlardan biri ayağa qalxıb qapıya gətdi, sonra da qayıdıb dedi: "Bu axşam kef məclisimiz lap tamam-kamal oldu". Bunu eşidib arvadlar ondan soruşdular: "Nə olub bəyem?" Qapıya gedən arvad da onların cavabında dedi: "Qapı ağzında üç nəfər qərrib adam dayanıb, özləri də qələndərlər, hər üçünün saqqalı, başı, bıığı qırıqdır, özü də hamısının sağ gözü kordur, həmişə belə adamlara rast gəlmək olmaz. Onlar səyahətdən qayıdana oxşayırlar. Deyirlər ki, Bağdada, bizim şəhərə birinci dəfədir qədəm qoyurlar. Bizim qapımızı da ona görə döyüblər ki, gecəni yatmağa yer tapa bilməyiblər, belə fikirləşiblər ki, bəlkə bu evin sahibi bizə tövlənin, ya da bir daxmanın açarını verir, biz də gecəni orada qalarırıq. Onlar axşama düşüblər, burada heç kəsi tanımırırlar ki, gedib gecəni onun evində qalsınlar. Ay bacılar, onların hamısı gülməlidir..." Qapıya gedən arvad o biri arvadları o vaxtancan dilə tutdu ki, axırda onlar dedilər: "Çağır gəlsinlər, ancaq qabaqlarında şərt qoy ki, onlara aid olmayan şeyi soruşmasınlar, yoxsa xoşagəlməz söz eşidəcəklər!"

Arvad şad olub qapıya gətdi, üç nəfər saqqalı, başı qırılmış taygöz qələndərlər qayıtdı. Onlar salam verdilər, təzim eləyib geri çəkildilər, arvadlar da onları görüb ayağa qalxdılar, qələndərlərin salamlarını aldılar, salam-duadan sonra yer göstərdilər, qələndərlər də keçib əyləşdilər. Onlar baxıb gördülər ki, bura bər-bəzəkli imarətdir, səliqəli süfrə salınıb, süfrədə göyerti, yanan şamlar, ətirli tüstü yayan buxurdanlar, yemək-ichmək, meyvə var, bir də üç qız; işi belə görüb bir ağızdan dedilər: "Vallah, yaxşıdır!" Sonra qələndərlər dönüb hambala baxdılar, gördülər ki, o şaddır, yorğun və sərxoşdur, sonra da öz adamları hesab eləyib dedilər: "O da bizim kimi qələndərdir, o da qərrib, o köçəridir". Hambal bu sözləri eşidib ayağa qalxdı, düz onların gözünün içinə baxıb dedi: "Düz oturun, çərən-pərən danışmayın! Qapının üstündəki o yazını oxumadı? Siz heç fəqirə oxşamırsız. Bizim evə gəlməyiniz bəs deyil, hələ bir dilinizi də dinc qoymursuz!" Qələndərlər onun cavabında dedilər: "Ay fəqir, Allah xətrinə keç günahımızdan! Başımız sənə ayağının altında". Onların bu sözlərini eşidib arvadlar ayağa qalxdılar, qələndərlərlə hambalı barışdırdılar, sonra da gətirib qələndərlərin qabağına yemək qoydular. Onlar çörək yeyib söhbət eləməyə başladılar; qapıçı arvad qələndərlər üçün içki süzürdü, piyalə onların arasında əldən-ələ gəzirdi; bu dəmdə hambal birdən qələndərlərə dedi: "Ay qardaşlar, bəlkə bildiyiniz qərribə əhvalatlardan, macərələrdən birini bizə danışasız?" Hambalın bu sözlərini eşidib qələndərlər cusa gəldilər, musiqi alətləri istədilər, qapıçı arvad da gedib dəf, ud, bir də İran arfası gətirdi, qələndərlər də durub onları köklədilər, onların biri dəfi, o birisi udu, biri də arfanı götürdü, sonra da onlar çalıb-oxumağa, qızlar da şadlıq eləməyə, bərkdən deyib-gülməyə başladılar, bir hay-küy qopdu ki, gəl görsən. Onlar beləcə kef elədikləri vaxt birdən qapı döyüldü, qapıçı arvad ayağa qalxdı ki, gedib görsün qapını döyən kimdir.

Qapını ona görə döydülər ki, – Şəhrizad deyirdi, – həmin gecə Harun ər-Rəşid¹ öz vəzirli Cəfər, bir də cəlladı Məsrurla şəhəri gəzməyə çıxmışdı ki, görsün bir əhvalat baş verib, ya yox. Xəlifənin belə bir adəti var idi ki, o, şəhəri gəzməyə çıxanda tacir libası geyirdi. Onlar həmin gecə şəhərin bu başından vurub o başından çıxdılar, sonra yolları bu evin qabağından düşdü, onlar çalıb-oxumaq səsi eşitdilər, xəlifə ayaq saxlayıb Cəfərə dedi: "Mən bu evə girib xanəndələrə qulaq asmaq, onları görmək istəyirəm". Xəlifənin bu sözlərini eşidib Cəfər ərş elədi: "Ya əmirəlmöminin, bu adamlar sərxoşdurlar, qorxuram ki,

¹ 786-809-cu illərdə hökmranlıq edən ərəb xəlifəsidir. Öz rəiyyəti arasında o qədər də məşhur olmamışdır və "1001 gecə" nağıllarının qəhrəmanına az bənzəyir.

onların bızə bir ziyanı dəysin". Xəlifə öz sözünün üstündə durub dedi: "Mən hökmən bu evə girecəyəm! Sən fikirləş, ora girməyimiz üçün bir bəhanə tap". Xəlifənin cavabında Cəfər dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra da gedib qapını döydü, qapıçı arvad gəlib qapını açdı, Cəfər qabağa keçdi, əyləlib yeri öpdü, üzünü qapını açan arvada tutub öz elədi: "Ay xanım, biz Təbəriyyədən¹ gəlmişik. Özümüz də tacirlik. On gündür ki, Bağdaddaymış, mallarımızı satıb qurtarmışıq, özümüz də tacirxanaya düşmüşük. Bu gün bir tacir bizi axşama öz evinə qonaq çağırırdı, biz də onun evinə getdik, o bizi yemək-icməyə qonaq elədi, biz də yeyib-içdik, oturub bir müddət söhbət elədik, sonra da izin alıb onun qulluğundan mürexxəs olduq. Biz qərrib adamlarıq, gecə bayıra çıxdıq, yolu azdıq, karvansarını tapa bilmədik, gəlib bura çıxdıq, lütf eləyin, izin verin, bixaxt da olsa evinizə buyuraq, bu gecəni sizdə qalaq, Allah da sizdən razı olar!" Qapıçı arvad tacir libasında olan bu adamlara baxdı, gördü ki, hamısı abırılı adamlardır, sonra bacılarının yanına qayıdıb Cəfərin dediklərini onlara danışdı, bacıları diltor olub ona dedilər: "Qoy gəlsinlər".

Ona qapıçı arvad gedib qapını açdı, onlar da bunu görüb soruşdular: "Rüsxət verirsiz içəri girək?" Qapıçı arvad da onların cavabında dedi: "Keçin içəri". Qapıçı arvadın sözünü eşidən kimi xəlifə, Cəfər, Məsrur içəri girdilər, qızlar qonaqları görəndə kimi ayağa qalxdılar, yer göstərərək onları əyləşdirdilər, hörmət eləyib dedilər: "Allah qonağının gözümüz üstə yeri var, ancaq bizim də bir şərtimiz var". Qızların bu sözlərini eşidib qonaqlar soruşdular: "O nə şərtidir?" Qızlar da onların cavabında dedilər: "Sizə aid olmayan şey barədə danışmayın, yoxsa xoşagəlməz söz eşidərsiz". Qonaqlar da qızların cavabında dedilər: "Yaxşı". Sonra da onlar keçib əyləşdilər, yeyib-icməyə, söhbət etməyə başladılar. Xəlifə qələndərlərə baxıb gördü ki, onların hər üçünün sağ gözü kordur; buna çox təəccüb elədi, sonra da qızlara baxdı, onların belə gözəl, belə eysibz olduğunu görüb mat-məəttəl qaldı. Sonra söhbət başladı, xəlifəyə dedilər: "İç". Xəlifə onların cavabında dedi: "Mən ağanı ziyarət etməyə gedəcəyəm"². Xəlifənin bu sözlərini eşidən kimi qapıçı arvad ayağa qalxdı, gedib zərlə işlənmiş süfrə götürdü, sonra da xəlifənin qabağına çini parç qoydu, içinə söyüd şiresi süzdü, bir qaşığı qar, bir parça qənd saldı. Xəlifə ona "Çox sağ ol" deyib özlüyündə fikirləşdi:

¹ Fələstində şəhərdir.

² Ziyarətə getməyə hazırlaşanda müsəlmanlar islam dininin göstərişlərinə ciddi əməl edirlər, islam dini isə məlum olduğu kimi içki içməyi qadağan edir.

"Allaha and olsun, bu mərifətinə görə mən sabah bu qıza hökmən xələt verəcəyəm!"

Onlar söhbət etməyə başladılar, şərab onları məst elədikdə ev sahibəsi ayağa qalxdı, qonaqlara təzim elədi, sonra da bazarlıq eləyən arvada otağın ortasından tutub dedi: "Ay bacılar, borcumuzu verək". Onun cavabında bacıları dedilər: "Yaxşı!" Onda qapıçı arvad ayağa qalxıb otaqda yır-yığış elədi, zir-zibili aparıb tulladı, ətirli quru otlar yandırılan buxurdanları aparıb təzələrini gətirdi, otağın ortasını silib təmizlədi. O, qələndərləri hündür yerdə kürsüdə əyləşdirdi, xəlifəni, Cəfəri, Məsruru otağın o biri başındakı kürsüdə əyləşdirdi, sonra da hambalın üstünə qışqırıb dedi: "Sənin məhəbbətin bu imiş! Sən ki özgə deyilsən, bu evin adamsan!" Bunu eşidib hambal ayağa qalxdı, kəmərinə çəkib bərkitdi, sonra da qapıçı arvaddan soruşdu: "Sənə nə lazımdır?" Arvad da onun cavabında dedi: "Yerində dayan!" Sonra bazarlıq eləyən arvad ayağa qalxıb otağın ortasına balaca bir kürsü qoydu, gedib sərdabın qapısını açdı, hambala dedi: "Mənə kömək elə!" Hambal baxıb gördü ki, orada zəncirlə bağlanmış iki dənə qara qançiq it var; arvad ona dedi: "İtləri gətir". Arvadın bu sözünü eşidib hambal qançiq itləri sərdabdan çıxarıb evin ortasına gətirdi.

Ev sahibəsi qançiq itləri evin ortasında görüb ayağa qalxdı, qollarını dirseyə qədər çırmaladı, şallağı götürüb hambala buyurdu: "Bu qançiq-ların birini yanıma gətir!" Ev sahibəsinin bu sözünü eşidib hambal qançiqin birini zəncirindən darta-darta onun yanına apardı, qançiq zingil-dəyir, arvada tərəf dartınırdı, arvad isə onun başını şallaqlamağa başladı. Qançiq it şivən qopartdı, amma arvad buna məhəl qoymayıb qolları yorulanacan onu şallaqla döydü. Sonra da şallağı bir tərəfə tulladı, qançiq iti bağrıma basdı, onun göz yaşını silib öpdü, hambala buyurdu: "Bunu apar, o birisini gətir." Hambal da o biri qançiq iti gətirdi, arvad bayaqkı qançiq itin başına gətirdiklərini bunun da başına gətirdi.

Xəlifənin üreyinə xal düşdü, nəfəsi daraldı; o, hökmən bu itlərin əhvalatını bilmək istədi. Odur ki, xəlifə Cəfərə göz vurdu, Cəfər də xəlifəyə tərəf çevrilib onun cavabında him-cim elədi: "Dinmə!"

Sonra ev sahibəsi qapıçı arvada dedi: "Dur ayağa, öz borcunu ver", qapıçı arvad da dedi: "Baş üstə!" Sonra da ev sahibəsi gedib taxtın üstündə əyləşdi (bu taxt ardıc ağacından qayrılmışdı, ona qızıl və gümüşdən qurşaq çəkilmişdi), üzünü qapıçı arvada bazarlıq eləyən arvada tutub dedi: "Nəyiniz varsa gətirin!" Ev sahibəsinin bu sözünü eşidib qapıçı arvad gedib onun yanında əyləşdi, o biri, bazarlıq eləyən arvad da otaqlardan birinə girdi, örtüyün içində ud gətirdi, bu örtük atlasdan

idi, üstündə iki dənə yaşıl bafta, iki dənə zərlə işlənmiş günəş şəkli var idi, arvad gəlib ev sahibəsinin qabağında dayandı, örtüyün içindən udu çıxartdı. O, simləri köklədi, udu əməlli-başlı sazlayıb çala-çala bu qəsidəni oxudu:

“Vəslinizdir, vəsliniz arzum-kamım,
Bir düyündür qəlbde hicranım mənim.

Sizdən ayrı od tutub cismim yanar,
Başlanır dəhşətli tufanım mənim.

Eşqinizdir ağlımı alt-üst edən,
Çox yaman keçməkdə dövrənim mənim.

Sevginiz madam ki, qəlbde yurd salıb,
Bir ziyan görməz şərəf-şanım mənim.

Eşqiniz azad edib hər qayğıdan,
İndi çox asudədir canım mənim.

Eşq olan yerdə nə lazım özge şey,
Saflaşib eşq ilə vicdanım mənim.

Gülməsin əğyar məni ağlar görüb,
Tənə sevmir qəlbi-nalanım mənim.

Düşmüşəm tabu tavandan; sizsiniz
Dərdimin dərmanı, Loğmanım mənim.

Göz yaşım axmaqdadır sellər kimi,
Sırrımı faş etmiş əfqanım mənim.

Bildirib dünyaya gizlin dərdimi
Ahu-naləm, çəmni-giryanım mənim.

Bir mürüvvət göstərin, rəhm cəyləyin,
Sizsiniz dərdim və dərmanım mənim.

Hər ümidim bağlıdır madam sizə,
Qalacaq yollarda karvanım mənim.

Qəmzəsilə qan tökən gözlərdədir
Qətl olunmam haqda fərmanım mənim.

Eşqiniz yüz baş kəsib, yüz qan töküüb.
Deməyin var burada böhtanım mənim.

Mən təsəlli ummuram bir kimsədən,
Eşqinizdir dini-imanım mənim.

Tutduğum yol adlanır sevda yolu,
Sevgidir amalım, ərkanım mənim.

Gözlerimdə nursunuz – sizsiz cahan,
Zindanımdır, əsil zindanım mənim.

Vəslisiz halım yenə bir hal deyil,
Sığmayır dünyaya həycanım mənim!”

Ev sahibəsi qəsidəni eşidib dedi: “Ah, ah, ah!” Sonra da əl atıb öz paltarını cırdı, huşunu itirib yerə yıxıldı, xəlifə ona baxanda nə görə yaxşıdır? O gördü ki, arvadın bədənində şallaq yerləri, sınıq yerləri qalıb, xəlifə bu işə mat-məəttəl qaldı. Qapıcı arvad ayağa qalxdı, onun üzünə su çilədi, gedib onun üçün bərbəzəkli libas gətirdi, onu geyindirdi, qonaqlar bu əhvalatı görüb işin nə yerdə olduğunu başa düşdülər. Onda xəlifə Cəfərə dedi: “Sən bu arvadı, onun əndamındakı şallaq yerlərini gördün? Mən daha səbir eləyə bilmirəm, gərək hökmən bu arvadın, o iki itin əhvalatını öyrənəm!” Xəlifənin bu sözlərini eşidib Cəfər onun cavabında ərz elədi: “Ağa, bu arvadlar şert qoyublar ki, bizə aid olmayan şey barəsində danışmayaq, yoxsa xoşagəlməz söz eşidərik”.

Bu demdə ev sahibəsi bazarlıq eləyən arvada dedi: “Sən allah, bacı can, mənə olan borcunu ver, sonra da mənim yanıma gəl”. Bazarlıq eləyən arvad onun cavabında dedi: “Baş üstə, gözüüm üstə!” Sonra udu götürüb sinəsinə basdı, barmaqlarını simlərə toxundurub çala-çala oxumağa başladı:

“Mən necə vəsf edim hicran dağımı,
Dardayam, darda; xilaskarım hani?

Necə təsvir eləyər qəsidə ona
Dərdli qəlbimdə qopan tufanı.

Səbir edim bəlkə? – Fəqət aşıqlar
Tez ölür qeyb eləse cananı.

Günü ah-vayla keçir, yasla keçir,
Salarır rəngi və qalmır tavanı.

Məni çoxdan bəri tərk etsə də o,
Yenə qəlbimdədir ancaq məkanı.

Ey əzizim, dönəcəksən bəs haçan?
Yada sal etdiyimiz peymanı.

Yoxsa bırıllıq unuttun məni sən,
Atdın eşqin sitemindən yanarı

Vəsle yetsek də rahatlanmayacaq
Xeyli vaxt könlümüzün ah-fəğanı”.

Ev sahibəsi ikinci qəsidəni eşidib qışqıra-qışqıra dedi: “Allaha and olsun, yaxşıdır!” Sonra da birinci dəfəki kimi əl atıb öz paltarını cırdı, huşunu itirib yerə yıxıldı. Bazarlıq eləyən arvad yenə ayağa qalxıb onun üzünə su çilədi, əyninə təzə libas geydirdi; belə olan surətdə, ev sahibəsi ayağa qalxıb bazarlıq eləyən bacısına dedi: “Haqqımı artır, borcumu bütöv ver. Bircə bu hava qalıb”.

Bazarlıq eləyən arvad da udu götürüb çala-çala bu qəsidəni oxudu:

“Nə qədər tərslik edib gen qaçaçaqsan məndən?
Nə qədər göz yaşı töksün gözü, ey sevgili yar?

Məni hicrinlə üzürsən, acıyıb “of” demədən,
Amma lütfünlə şəfa tapmadadır hərcaytlar.

Əgər aşıqlərə etsəydi fəlek zərrəcə rəhm,
Bil ki, etməzdilər onlar bu qədər nələvü-zar.

Bari sən insafa gəl, rəhm elə öz aşıqına,
Qoymamış məndə, inan, cövrü cəfa səbrü-qərar.

Çox əziyyət çəkib, az görmüşəm eşqində şəfa,
Kimə sirr açmaq olar, kimdən haray ummaq olar?

Bəli, eşqintək hey artır gözümlün yaşları da,
Günüm ah-vayla keçir, qəlbi üzür qüssə-qubar.

Nakam eşqin önünü siz alın, ey möminlər,
Nə bu hicranlara səbrim, nə qəmə tabım var.

Necə yol vermədedir qəlbin, a zalım, söylə,
Sənə yadlar bu qədər məhrəm ola, dostsa kənar.

Bəs haçan, söylə, vüsəlin görərəm bəhrəsini,
Bəs haçan zülm etməkədən doyacaqsan, ey yar?”

Ev sahibəsi üçüncü qəsidəni də eşidən kimi yenə qışqırdı, əl atıb paltarını cırdı, üçüncü kərə huşunu itirib yerə yıxıldı, yenə əndamında şallaq yerləri göründü. Bunu görüb qələndərlər dedilər: “Kaş biz bu evə girməyib küllükdə yataydıq! Kefimiz pozuldu, az qalır lap ürəyimiz partlasın”. Qələndərlərin bu sözlərini eşidən xəlifə üzünü onlara tutub soruşdu: “Siz bəyəm bu evin adamı deyilsiz?” Qələndərlər də ərz elədilər: “Yox, biz bura indicə gəlmişik”. Xəlifə buna təəccüb eləyib dedi: “Amma sizin yanınızdakı o adam onların işindən xəbərdardır!” Xəlifə bunu deyib him-cimlə hambalı göstərdi. Onlar da bunu ondan soruşdular, hambal onların cavabında dedi: “Allaha and olsun, eşq aləmində hamımız bir cürük! Mən Bağdadda böyümüşəm, bu günəcən ömrümdə bu evə ayaq basmamışam, özü də mənim onların yanına gəlməyim çox qərībdir”. Hambalın bu sözlərini eşidib qələndərlər dedilər: “Allah haqqı, biz elə bildirdik ki, sən onların adamısan, indi görürük ki, sən də bizim kimisən”. İşin belə olduğunu görüb xəlifə bərkdən dedi: “Biz yeddi nəfər kişiyik, onlar üç nəfər arvad, özü də onların dördüncüsü yoxdur! Bu arvadlardan soruşun görək bu nə əhvalatdır, xoşla deməsələr, zorla dedirdərik”. Xəlifənin bu sözüne hamı razı oldu, amma Cəfər onlara dedi: “Mənim fikrim başqadır! Gəlin bu arvadlarla işimiz olmasın, axı biz burada qonağıq, özü də onlar bizi evə buraxanda şərt qoyublar, biz də həmin şərtə razı olmuşuq. Bu bərədə heç söz salmasaq lap yaxşı olar. Səhərə az qalıb, hərə çıxıb öz yolu ilə gedər”. Sonra da xəlifəyə göz vurub dedi: “Səhərin açılmağına çoxu bir saat qalıb, sabah onları öz hüzuruna gətirərsən, hamısını soruşub öyrənərsən”. Amma xəlifə onun bu sözlərini eşidən kimi başını qaldırıb, acıqlı-acıqlı qışqırdı: “Mən daha səbir eləyə bilmərəm. Qoy qələndərlər onlardan soruşsunlar!” Cəfər xəlifənin cavabında yenə dedi: “Mənim fikrim başqadır!” Bundan sonra onlar astadan pıçıladaşmağa başladılar ki, bu əhvalatı arvadlardan əvvəlcə kim soruşsun, onlar axırda dedilər: “Hambal soruşsun!”

Bu yerdə ev sahibəsi qonaqlardan soruşdu: “Ay Allah bəndələri, siz nə pıçıladaşırsız?” Ev sahibəsinin bu sözlərini eşidən hambal ayağa

qalxıb dedi: "Ay xanım, Allahın bu bəndələri istəyirlər ki, itlərin sirrini sən onlara açasan: bu nə işdir, sən niyə onları incidirsən, sonra da özün ağlayırsan, itləri öpürsən, bir də bacının əhvalatını danışasan, axı nə üçün onu kişini döyən kimi gallaqla döyüblər? Qonaqlar səndən bu sirri soruşub öyrənmək istəyirlər".

Ev sahibəsi hambalın bu sözlərini eşidən kimi üzünü qonaqlara tutub soruşdu: "Hambal düz deyirmi, siz sirri bilmək istəyirsiniz?" Ev sahibəsinin cavabında lal-dinməz oturan Cəfərdən başqa hamı dedi: "Bəli". Arvad qonaqlardan bunu eşidən kimi bərkdən dedi: "Ay qonaqlar, siz doğrudan da mənim ürəyimi elə sındırdız ki, daha nə deyim! Axı biz əvvəldən şört kəsdik: o adamlar ki, onlara aid olmayan şeyi soruşsalar, xoşagəlməz söz eşidəcəklər! Bu bəsiniz deyil ki, sizi evimizə buraxmışıq, sizə öz çörəyimizi vermişik? Amma təqsir sizdə deyil, təqsir sizi bura gətirib çıxaranıdır". Arvad bu sözləri deyib boş əlini üç kərə döşəməyə vurub qışqırdı: "Tez olun!"

Arvad bu sözü deyib qurtarmamışdı ki, döşəmənin altından əllərində siyirmə qılınc yeddi qul çıxdı. Ev sahibəsi qışqıra-qışqıra qullara buyurdu: "Bu çox danışanların qollarını bağlayın, sonra da bir-birinə sariyin!" Qullar da ev sahibəsinin dediyi kimi qonaqların əl-qolunu bağladılar, sonra ona dedilər: "Ay hörmətli xanım, əmr elə onların boyunlarını vuraq!" Arvad da qulların cavabında dedi: "Bir az onlara möhlət verin, boyunlarını vurmaqdan əvvəl qoyun soruşum görüm kimdirlər, nəçidirlər".

Ev sahibəsinin bu sözünü eşidib hambal dedi: "Ya Allah, sən özün kömək ol! Ay xanım, özgələrin günahına görə mənim boynumu vurdurma! Allaha and içirəm, bu qələndərlər olmasaydı, gecəmiz çox yaxşı keçərdi; onlar adam dolu şəhərə girsələr, şəhəri xaraba qoyarlar. Axı şair bu barədə deyib:

"Mərhəmətsiz ola bilməz ağalar,
Əfv edirlər, kölə etmişə günah.

Yad edin kəsdiyimiz duz-çörəyi,
Bir günahçın məni məhv etməyin, ah!"

Hambal sözünü deyib qurtaran kimi arvad güldü..."
Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki on birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, ev sahibəsi qəzəbindən güldü, sonra da kişilərə dedi: "Sizin cəmi bir saat ömrünüz qalıb, öz əhvalatınızı mənə danışın. Əgər siz öz camaatınızın adlı-sanlı adamları, ayanları, ya da hakimləri olmasaydız, yəqin, cürət eləyib bunu soruşmazdız".

Ev sahibəsinin bu sözlərini eşidib xəlifə Cəfərə dedi: "Vay gündür, Cəfər, bizim kim olduğumuzu deyinən, yoxsa səhv eləyib bizi öldürərlər. Özü də onunla əmelli-başlı danış, yoxsa bədbəxt olarıq!" Xəlifənin cavabında Cəfər ona dedi: "Sənə hələ bu da azdır". Xəlifə onun üstünə qışqırıb dedi: "Zarafatın öz vaxtı var, işin öz vaxtı!"

Bu arada arvad qələndərlərin yanına gəldi, onlardan soruşdu: "Siz qardaşı?" Qələndərlər də dedilər: "Yox, Allaha and içirik, biz fəqirlik, qərib adamıq".

Belə olanda, arvad üzünü onların birinə tutub soruşdu: "Sən anadangəlmə taygözsən?" Qələndər onun cavabında dedi: "Allah haqqı yox! Mənim başıma çox qəribə bir əhvalat gəlib, mənim bir gözümlə çıxardıblar, özü də başıma gələn əhvalatı yazsalar, az-çox ağıllı adam gözücə oxuyan kimi ondan ibrət götürər". Arvad o biri qələndərlərdən də bunu soruşdu, onlar da əvvəlki qələndər kimi dedilər: "Ay xanım, Allaha and olsun, biz hərəmi bir məmləkətdənlik, özü də hər üçümüz torpaqları, qulları olan padşahların oğlanlarıyıq". Arvad qələndərlərin bu sözlərini eşidib onlara buyurdu: "Onda bir-bir başınıza gələn əhvalatı, bura necə gəlib çıxdığınızı danışın, sonra da başınızı aşağı salıb öz yolunuzdan gedin".

Arvadın bu sözlərini eşidən hambal qabağa çıxıb dedi: "Ay xanım, mən hambalam, bu bazarlıq eləyən arvad məni şələ götürmək üçün şərbət dükanından qəssab dükanına, qəssab dükanından meyvə-tərəvəz dükanına, o dükandan baqqal dükanına, baqqal dükanından qənnadı, ətər dükanına, oradan da bu evə gətirdi, bir də ki, burada sizinlə olan əhvalatdır. Bu da mənim əhvalatım. Vəssalam!" arvad gülüb ona dedi: "Başını aşağı sal, çıx get!" Amma hambal onun cavabında ərz elədi: "Yoldaşlarıma başıma gələn əhvalatları eşitməyincə getməyəcəyəm!"

BİRİNCİ QƏLƏNDƏRİN ƏHVALATI

Belə olanda, birinci qələndər qabağa çıxdı, üzünü arvada tutub dedi: "Ay xanım, bil və agah ol, mənim saqqalımın qırılmasının, bir gözümün çıxarılmasının əhvalatı belədir. Mənim atam padşah idi, onun bir qardaşı var idi. Atamın bu qardaşı başqa bir şəhərdə padşahlıq edirdi. İş belə gətirdi ki, anam məni doğan gün əmimin də bir oğlu oldu. Günlər, aylar, illər dolandı, biz hər ikimiz böyüyüb boya-başə çatdıq. Mən tez-tez əmimlə gedib aylarla onlarda qalırdım, əmim oğlu da mənə çox hörmət edirdi. Mənim adıma heyvan kəşir, mənim üçün şərab süzürdü. Günlərin bir günü əmim oğlu ilə əylənib şərab içməyə başladıq, elə ki, beynimiz qızdı, əmim oğlu mənə dedi: "Ay əmioğlu, mənim səndən böyük bir ricam var, mən bir iş görəcəyəm, sən gerek ona zidd çıxmıyasan". Əmioğlumun bu sözlərini eşidib dedim: "Baş üstə, gözüm üstə". Əmioğlum məni Allahın adına and içdirib o saat ayağa qalxdı, gedib bir arvadla qayıtdı, bu arvad izara bürünmüşdü, boyun-boğazında o qədər ləl-cəvahirat var idi ki, daha nə deyim, özü də ondan ətir iyi gəlirdi. Sonra əmioğlum mənə dedi: "Bu arvadı götür filan qəbiristanə get (o, qəbiristanın nişanlarını mənə danışdı, mən də bildim hansı qəbiristanı deyir), mən də sizin dəlincə gəlirəm. Elə ki qəbiristanə çatdın, bu arvadla gedib filan sərdabanın yanında dayan, məni orada gözlə". Onun sözünü yerə sala bilmədim, çünki and içmişdim. Mən də arvadı götürüb yola düşdüm, az getdik, çox getdik, gəlib qəbiristanə çatdıq, əmioğlum deyən sərdabanı tapıb onun yanında əyləşdik; biz təzəcə əyləşmişdik ki, bir də gördüm əmioğlum əlində bir qab su, bir də kisə gəldi, kisenin içində gəc, bir də külüng var idi. O külüngü götürüb qəbirlərdən birinin yanına getdi, qəbri açıb daşlarını bir tərəfə yığdı, sonra da sərdabanın içində torpağı külünglə qazımağa başladı, balaca bir dəmir qapıya çatdı, onu qaldıranda bir quyu açıldı, özü də quyuda tağı pilləkən var idi. Sonra əmioğlum arvada dedi: "Bax, bura görüb bəyəndiyin həmin yerdir". Arvad tağı pilləkənə aşağı endi, əmioğlum mənə dedi: "Ay əmioğlu, mərhəmət elə, verdiyin sözü axıracan yerinə yetir. Elə ki, mən aşağı düşdüm dəmir qapını yerinə qoy, onun üstünə torpaq tök, elə ələginən ki, lap əvvəlki kimi olsun, onda mənə verdiyin sözü yerinə yetirmiş olarsan. Sonra da bu su ilə kisedəki gəcdən palçıq tutarsan, qəbrin üstünə əvvəlki kimi daşla örtərsən ki, heç kəs deməsin: "Bu qəbri təzəlikcə açıblar, qəbir özü isə köhnədir. Mən düz bir ildir ki, bundan ötrü hazırlıq görürəm, özü də Allahdan başqa heç kəs bundan xəbəri yoxdur. Bax, mənim

ricam budur". Sonra da mənə dedi: "Ay əmioğlu, Allah sənə xiffətini mənə göstərməsin!" Bunu deyib əmioğlum pilləkənə aşağı endi.

Elə ki əmioğlum gözəndən itdi, mən dəmir qapını yerinə qoydum, o deyən kimi elədim, qəbir əvvəlki kimi oldu, ancaq mən elə bil sərxoş idim. Sonra da əmimin sarayına qayıtdım (əmim isə şikarə getmişdi), həmin gecəni səhərəcən yatdım. Şəhər açıldı, gecəki əhvalatın — əmioğlumun başına gələn əhvalatın fikri məni götürdü, onun sözünə baxıb gördüyüm bu işə çox peşman oldum, amma necə dəyərlər, sonrakı peşmançılığın faydası olmaz, özü də mənə elə gəldi ki, bu əhvalatı yuxuda görmüşəm. Odur ki, əmioğlumun ondan-bundan soruşmağa başladım, amma ondan soruşmaq verən olmadı, belə olanda, mən qəbiristanə getdim, həmin sərdabanı axtarmağa başladım, amma nə qədər axtarımsa, tapa bilmədim. Mən gecəyəcən bu sərdabadan o sərdabanın, bu qəbirdən o qəbrin yanına getdim, amma həmin sərdabaya gedən yolu tapa bilmədim ki, bilmədim. Kor-peşman saraya qayıtdım, boğazımdan nə çörək, nə su keçirdi, ürəyimə dammışdı ki, yəqin əmioğlumun başında bir qəzavü-qəder var. Mən dərd-qəm deryasına batdım, uzandım yatdım, amma səhərəcən gözümə yuxu getmədi, elə ki şəhər açıldı, tez durub qəbiristanə getdim; əmioğlumun başına gətirdiyim iş yadımdan çıxmırdı, çox peşman olmuşdum ki, onun sözünə qulaq asdım. Mən qəbiristanı ələk-vələk elədim, amma nə həmin qəbri, nə də həmin sərdabanı tanıya bilmədim, yenə qəm deryasına qarq oldum. Bu minval ilə yeddi gün keçdi, amma mən sərdabaya gedən yolu tapa bilmədim ki, bilmədim; əmioğlundan elə nigaran qalmışdım ki, az qalırdı dəli olam.

Mən çıxıb atamın yanına getmək fikrinə düşdüm, bu da mənə təsəlli oldu; yol alıb getdim. Gəlib atamın şəhərinə çatdım, amma bir də gördüm ki, şəhər darvazası ağzında bir dəstə adam var, onlar məni görəndə kimi tutub əl-qolumu bağladılar, bu işə lap mat qaldım, axı mən şəhər hökmdarının oğlu idim, bu adamlar isə atamın rəiyyəti, mənim nökrərlərim idilər. İşin bu yerdə olduğunu görüb onlardan qorxdum, canıma lərzə düşdü. Mən ürəyimdə dedim: "Ey dili-qafil, yəqin atamın başına bir iş gəlib?" Sonra da adamlardan soruşdum ki, mənim əl-qolumu niyə bağlayıblar, bunun səbəbi nədir, amma onlar mənə cavab vermədilər. Bir azdan sonra onlardan biri (bu adam mənim nökrəm idi) mənə dedi: "Sənənin atanın bəxti qara gəlib, qoşun-ləşkər onun üstünə qalxıb, vəzir də sənənin atası öldürüb, onun taxtında əyləşib. Biz də onun əmri ilə səni gözleyirdik".

Bu xəbərdən mən huşumu itirdim, onlar da məni elə beləcə götürüb apardılar, gözümü açanda gördüm ki, vəzirin hüsurundayam. Vəzirlə

mənəm aramda köhnədən ədavət var idi, ədavətin də səbəbi bax bu idi. Mən ox atmağı çox sevərdim, günlərin bir günü öz sarayımızın damında dayanmışdım, birdən vəzirin evinin damına bir quş qondu, vəzir də öz damında dayanmışdı. Mən quşu vurmaq istədim, ox quşdan yan keçib vəzirin gözüne dəydi, onun gözü çıxdı, görünür, bu onun alınına yazılmışdı, qədim bir kəlamda deyildiyi kimi:

Tale hər bəndəsinə seçmiş özəldən bir yol,
Taleyin seçdiyi yoldan çıxma bilməz heç kəs.

Ömrümüz harda tamamdırsa biter orada da o,
Fələyin yazdığını pozmağa cəhd etmə əbə.

Elə ki vəzirin gözü çıxdı, – deyib qələndər başına gələn əhvalatın dalını danışdı, – o mənə heç nə deyə bilmədi, çünki atam şəhərin padşahı idi, bax, vəzirlə mənəm aramda ki ədavətin səbəbi bu idi. Elə ki mənəli-əli-qolu bağlı vəzirin hüzuruna getirdilər, o əmr elədi ki, mənəm boynumu vursunlar; işin bu yerdə olduğunu görəndə vəzirdən soruşdum: “Mən nə günahın sahibiyəm ki, boynumu vurdurursan?” Vəzir kor gözüni göstərərək dedi: “Bundan da böyük günah olar?” Mən də onun cavabında dedim: “Mən bunu qəsdən eləməmişəm”. Mənəm bu sözlərimi eşidib vəzir dedi: “Sən qəsdən eləməmişsən, mən qəsdən eləyirəm!” Sonra da o əmr elədi: “Onu yaxın gətirin!” Mənəli vəzirin yaxınına apardılar, o da barmağını soxub sağ gözümlü çıxartdı. O vaxtdan da, necə görürsünüz, bir gözəldən kor olmuşam. Sonra da buyurdu ki, əl-qolumu bağlayıb mənəli bir sandığın içinə qoysunlar; elə ki əl-qolumu bağlayıb mənəli sandığın içinə qoydular, vəzir cəllada buyurdu: “Qılıncını siyir, götür onu şəhərdən kənara apar, orada onun boynunu vur. Qoy onun nəşini qurd-quş yesin!” Vəzirin bu sözlərini eşidən cəllad mənəli götürüb apardı, şəhərdən çıxdıq, sonra da səhrada mənəli sandığın içindən çıxartdı; əl-qolum bağlı, ayaqlarım buxovlu idi. Cəllad mənəli gözümlü bağlayıb sonra boynumu vurmaq istəyirdi, elə hönkür-hönkür ağladım ki, onun gözləri yaşardı, mən onun üzünə baxıb bu şəri oxudum:

“Zənn edirdim, sizsiniz arxam, xilaskarım mənəm,
Düşmən ox yağdırsa, əynimdə zireh paltarsınız.

Sağ əlin imdadına çatmazsa birdən sol əlim,
Qoy – deyirdim – çatmasın, siz ki, mənə qəmxarsınız.

Oxlayır, qoy oxlasın yadlar mənə, madam ki, siz
Dünyanın dərindən azad, sağ-səlamət varsınız.

Dadıma çatmırsınız, heç çatmayın, qəm çəkmərim,
Vay o gündən ki, görəmişəm düşmənlə xoş rəftarsınız.

Sonra da bu şəri oxudum:

Bərk ayaqda dost deyil, qardaş sanırdım mən sizi,
Nə biləydim yadlara sirdaş, mənə əğyarsınız.

Öz yayımda sivri uclu ox sanırdım mən sizi,
Nə biləydim siz mənə, yalnız mənə oxlarsınız”.

Cəllad oxuduğum bu şeirləri eşidib (o atamın da yanında cəllad idi, atam ona çox yaxşıq eləmişdi) mənə dedi: “Ağa, indi mən sənin üçün nə eləyim, axı mən əmr quluyam!” Amma sonra mənə dedi: “Çıx get, öz başına əlac elə, bir də bu yerlərə qayıtma, yoxsa özün də bada gedərsən, mənəli də bada verərsən, axı bu barədə şair də yaxşı deyib:

Aradan çıx sənə üz versə kəder,
Ağlayır, ağlasın ardınca oban.

Başqa ev tapmaq olar qütbətdə,
Başqa can tapmağa yoxdur imkan.

Nə həyat var ləkələnmiş evdə?
Get ara başqa bir ev, başqa məkan.

Xeyrini yaxşı bilir insan özü,
Qasidi xeyrin üçün yorma, aman...

Gəzdiyindən ovunu aslan özü,
Güclü-qüvvətli olur, bil, hamıdan”.

Mən cəlladın əlini öpdüm, ölümdən qurtardığıma inanmadım, bir gözümlü kor olmağı ölümdən qurtarmağımın yanında heç nə idi. Mən yol alıb getdim, gəlib əməlin şəhərinə çatdım, atamın başına gələn işi, öz başına gələn əhvalatı əvvəldən axıracan ona nağıl elədim, əməlin sözlərini eşidib hönkür-hönkür ağladı, sonra da mənə dedi: “Sən dərdimin üstünə bir dərd də qoydun, qədim bir idi, iki elədin; sənin

əmin oğlu da yoxa çıxıb, onun yerini heç soraq verən də yoxdur". Bunu deyib əmin elə hönkür-hönkür ağladı ki, bihuş oldu, mən də qəm dəryasına qorq oldum. Sonra o, gözüme dərman qoymaq istədi, amma gözümlə yerində boş çuxur görüb dedi: "Bala, sən canının əvəzinə bir gözünü vermisen!" Mən də əmin oğlunun əhvalatını gizlədə bilmədim, axı o, elə bu əminin oğlu idi, açib hamısını əvvəldən axıracan əminə nağıl elədim, əmin mənim sözlərimi eşidib oğlundan soraq aldığına çox şad oldu; sonra da mənə dedi: "Gedək, sərdabanı mənə göstər". Mən də əminin cavabında dedim: "Ay əmi, Allaha and olsun, sərdabanın yerini itirmişəm! Mən həmin əhvalatdan sonra bir neçə dəfə gedib sərdabanı axtardım, amma onun yerini tapa bilmədim ki, bilmədim".

Sonra əminlə bərabər qəbiristana getdim, bir sağa, bir sola baxdım, sərdabanı tanıdım. Mən də, əmin də çox şad olduq, mən onunla bərabər sərdabaya girdim, torpağı o yan-bu yan eləyib dəmir qapını qaldırdım, əminlə əlli pillə aşağı endik; elə ki quyunun dibinə çatdıq, birdən bizə tərəf tüstü gəlməyə başladı, gözümlə qaraldı, əmin bu sözləri dedi: "Allahın qüdrəti qarşısında hər şey acizdir!" Bu sözləri deyən heç vaxt məğmun olmur. Biz elə bir az da getmişdik ki, birdən qabağımıza bir otaq çıxdı, bu otaq ağzınacan un, yarma, başqa yeməli şeylərlə dolu idi, otağın tən ortasında bir taxt var idi, taxtın qabağından pərdə asılmışdı. Əmin taxta baxıb oğlunu, onunla bura düşən arvadı gördü, onlar qucaqlaşmışdılar, birdən hər ikisi dönüb kömür oldu, elə bil ki, onları götürüb zəbanə çəkən təndirin içinə atdılar. Elə ki əmin bunu gördü, oğlunun üzünə tüpürüb dedi: "Sən elə buna layiqsən, ay donuz! Bu dünyada cəzan budur, o dünyada isə cəzan daha çox, daha əzablı olacaq..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki on ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qələndər başına gələn əhvalatı arvada danışdı, oradakıların hamısı – Cəfər də, xəlifə də qulaq asırdılar. Qələndər əhvalatının dalını danışdı deyirdi: "Sonra

əmin başmağının burnu ilə öz oğlunu vurdu (oğlu kömürə dönüb yerində qalmışdı), əminin bu işinə çox təəccüb elədim, əmioğlunun dərdindən qəm dəryasına batdım: axı bu necə olan işdir ki, arvadla bərabər o dönüb kömür kimi qapqara oldu. Onda mən əminə dedi: "Ay əmi, sən allah, ürəyimə az dərd doldur!" Əmin oğlunun başına gələn bu əhvalat, onun bu arvadla bərabər qaralıb kömürə dönməyi ürəyimdə bir qubar olub, bu iş məni lap dəli elədi. Onların bu kökə düşməyi bəs deyilmiş ki, sən hələ onu başmağınla da vurursan!"

Mənim bu sözlərimin cavabında əmin dedi: "Ay qardaşoğlu, mənim oğlum lap uşaq vaxtından öz bacısına vurulmuşdu. Mən ona bacısı ilə bir yerdə olmağı qadağan eləmişdim, ürəyimdə isə deyirdim ki, onlar hələ uşaqlıqlar. Elə ki oğlum böyüdü, onlar murdar bir iş gördülər, mən bunu eşidəndə inanmadım, amma ona möhkəmcə açıqlanıb dedim: "Nə səndən qabaq, nə də səndən sonra heç kəsin görmədiyi murdar işlər görmə, səyyahlar bunu bütün dünyaya yayırlar, onda ölənəcn padşahların arasında elə biabır olarıq, elə rüsvay olarıq ki, daha nə deyim! Belə işdən özünü saxla! Yox məni cin atına mindirərsən, səni öldürərəm!" Sonra da mən onu bacısından, bacısını ondan ayırdım, demə məlun qız bir könüldən min könülə ona vurulmuşdu, şeytan qılıqlarına girib, onları bu işə şirnikdirmişdi. Elə ki oğlum bacısını ondan ayırdığımı görür, gəlib burada yerin altında bu otağı özü üçün qazır, sonra oranı qaydaya salır, gördüyün kimi yemək-ichmək ehtiyatı gətirir. Özü də o, mənim başımın altına yasdıq qoyur, mən şikara gedəndə bura köçür: amma Allahın ona da, arvada da qəzəbi tutdu, odur ki, onların hər ikisini yandırdı, o dünyada isə cəzaları daha çox, daha əzablı olacaq".

Əmin ağladı, mən də onunla bərabər ağladım, o mənə baxıb dedi: "Onun yerində sən mənim oğlumsan!" Mən bu dünya, onun fani olması barədə, vəzirin atamı öldürüb onun taxtında əyləşməyi, mənim gözümlə çıxartmağı, əmin oğlunun başına gələn qəribə əhvalat barəsində bir az fikirləşdim, mənə ağlamaq üz verdi, əmin də mənimlə bərabər ağladı.

Sonra da yuxarı çıxdıq, dəmir qapını yerinə qoyduq, üstünə torpaq töküb qəbri əvvəlki kimi elədik, qayıdıb evimizə gəldik. Elə təzəcə əyləmişdik ki, birdən təbil, şeypur, nağaralar çalındı, meydanda pəhləvanların nərəsi, qılınç-qalxan cingiltisi, adamların qışqırığı, atların kişnəməsi bir-birinə qarışdı. Atların ayaqları altından toz ərşə qalxdı, aləm qaranlıq qorq oldu. Ağlınız başımızdan çıxdı, biz bayırda nələr baş verdiyindən bixəbər idik, işin nə yerdə olduğunu soruşduq, onda bizə dedilər: "Sənin atamı yıxıb onun taxtında əyləşən vəzir qoşun-

ləşker yığıb, köçəri qulları muzdlı tutub üstümüzə yeridibdir, onun qoşun-ləşkəri elə çoxdur ki, qum dənəsinin sayı var, onların sayı yoxdur, bu qoşunun qabağında heç kəs dayana bilməz. Onlar qəflətən şəhərə soxulublar, şəhər əhalisi onların qabağında dayana bilməyib şəhəri təslim eləyib". Bundan sonra əmimi öldürdülər, mən də şəhərin o biri başına qaçdım, öz-özümə fikirləşdim: "Əgər mən vəzirin əlinə keçsəm, o mənə öldürəcək!" Mən qəm deryasına qər qoldum, atamın, əmimin başına gələn əhvalatın fikri mənə götürdü, sonra da fikirləşdim ki, indi başıma nə çarə qılı. Onda öz-özümə dedim: "Mən şəhərə çıxsam, şəhər adamları, atamın qoşun-ləşkəri mənə tanıyacaqlar, o saat da işim bitəcək, məhv olacağam". Çox fikirləşəndən sonra çarə tapdım, bığ-saqqalımı qırıxıb yerə tökdüm, libasımı dəyişib şəhərdən çıxdım, üz tutdum bu şəhərə, ümidim bu idi ki, bəlkə bir nəfər Allah bəndəsi mənə Allahın yer üzündəki rəsulu əmirəlmömininin yanına apardı, mən dərdimi, başıma gələn qəzavü-qədri ona danışdım.

Mən bu axşam gəlib bu şəhərə çatdım, dayanıb fikirləşirdim, bilmirdim hara gedim, elə bu dəmdə bir də gördüm ki, bu qələndər dayanıb. Ona salam verib dedim: "Qəribəm!" Mənim cavabımda o da dedi: "Mən də qəribəm!" Biz dayanmışdıq, bir də gördük ki, bu yoldaşımız, bu biri qələndər gəlib bizə salam verdi, sonra da dedi: "Qəribəm!" Biz də ona dedik: "Biz də qəribik!" Biz yol aldığımız qara getirdi, gəlib sizin yanınıza çıxdı. Bığ-saqqalımı mən buna görə qırıxdırmaşam, gözümün də nə üçün kor olduğunu bildiniz.

Qələndərin əhvalatını eşidib arvad ona dedi: "Başını aşağı sal, çıx get". Amma qələndər onun cavabında dedi: "O birilərinin əhvalatını eşitməyincə getməyəcəyəm!" Onun başına gələn əhvalata hamı təəccüb qaldı, xəlifə də Cəfərə dedi: "Allah haqqı, mən ömrümdə bu qələndərin başına gələn əhvalat kimi bir əhvalat eşitməmişəm!"

İKİNCİ QƏLƏNDƏRİN ƏHVALATI

Belə olanda, ikinci qələndər qabağa çıxdı, arvadın qabağında yeri də başıma qəribə bir əhvalat gəlib, bu əhvalatı yazsaqlar, az-çox ağıllı adam onu gözücu oxuyan kimi ondan yaxşı ibrət götürər. Mən padşah oğlu padşah idim. Quranı yeddi oxunuşda oxuyurdum, çoxlu kitab oxuyurdum, onları üləmalara danışurdum, nücum elmini, şairlərin kəlamlarını öyrənirdim, mən bütün elmləri o vaxtadan cidd-cəhdlə öyrəndim ki,

öz zamanəmin adamlarından çox-çox qabağa getdim, mənim xəttim də bütün mirzələrin xəttindən yaxşı idi. Şöhretim bütün ölkələrə, məmləkətlərə yayıldı, padşahlar da bundan xəbərdar oldular, mənim şöhrətimin xəbəri Hindistan padşahına çatan kimi, o, atamın yanına adam göndərüb mənə öz hüzuruna çağırdı. Hindistan padşahı atama bəxşişlər, padşaha layiq əntiqə şeylər də göndərmişdi. Atam da yol tədərükü görüb mənə altı gəmi ilə yola saldı, biz düz bir ay dənizlə yol getdik, axırda gəlib bir sahilə çatdıq, özümüzə gətirdiyimiz atları gəmidən quruya çıxartdıq, bəxşişləri on dəvəyə yükləyib bir az yol getdik. Mən birdən gördüm ki, uzaqda toz ərşə qalxdı, bir saat keçməmişdi ki, toz dağıldı, əlli nəfər atlı peyda oldu – bu atlılar zireh geymişdilər, şir kimi qaşqabaqlı idilər. Biz onlara diqqətmən baxdıq, nə görsək yaxşıdır? Gördük ki, bu atlılar yolkəsənlərdir, onlar bizim az olduğumuzu, özü də Hindistan padşahına on dəvə yükü bəxşiş apardığımızı görüb üstümüzə cümdular, nizələrinin uclarını sinəmizə dayadılar. Biz də onlara bildirdik: "Biz Hindistan padşahının adamlarıyıq, bizə toxunmayın!" Amma onlar bizə dedilər: "Biz nə onun torpağındanıq, nə də onun rəiyyətiyik". Quldurlar bunu deyib nökrələrimizin bir qismini qırdılar, bir qismi də qaçıb canını qurtardı, mən də ağır yaralandım, sonra bir təhər qaçıb canımı qurtardım. Onlar mənim pullarımı da, padşaha apardığımız bəxşişləri də qarət elədilər, mən bilmirdim ki, hara gedim, şah idim, dönüb dilənçi oldum. Az getdim, çox getdim, gəlib bir dağın başına çatdım, bir mağaraya girib şəhər açılanacan orada qaldım; elə ki şəhər açıldı, yenə də yola düzəldim, gəlib bir şəhərə çatdım, bu şəhər qala idi, odur ki, qorxusuz idi; şəhər qışdan çıxmışdı, bura bahar gəlmişdi, hər tərəf qızılgül idi. Bu şəhərdə güllər açmış, çaylar daşmışdı, quşlar cəh-cəh vururdu, bu barədə şair yaxşı demişdir:

Həmin şəhərdə hər zaman əmin-amanlıq hökm edir,
Şəhər əhalisindən heç kəs heç kəsə deyil yaman.

Onun geniş həyətləri xatırladır geniş bağı,
Olur ömürlük aşığı camalına bir an baxan.

Mən bu şəhərə çatdığımı çox şad oldum, çünki yol getməkdən yorulub əldən düşmüşdüm, dərd-qəmdən sapsarı saralmışdım, özüm də çox pərişan idim, bilmirdim ki, hara gedim. Mən bir dərzi dükandan keçirdim, dərzi dükanda əyləşmişdi, ona salam verdim, o da mənim salamımı alıb dedi: "Xoş gəlmisən!" Sonra da mənə iltifat eləyib əyləşməyə yer göstərdi, nə üçün gəldiyimi soruşdu. Mən də başıma gələn əhvalatı

əvvəldən axıracan ona nağıl elədim. Dərzi mənim dərdimdən pərişan oldu, mənə dedi: "Ay cavan, sən başına gələn əhvalatı nəbada bir adama danışasan, yoxsa bu şəhərin padşahından sənə xətər dəyər: o sənin atanın düşmənidir, onda intiqam almağa əlinə girəvə düşər".

Sonra dərzi yemek-icmek getirdi, mən yeyib-ıçdım, o da mənimlə yedi-ıçdı, oturub axşamacan onunla söhbət elədim. O, dukanının yanında mənə yer düzəltdi, yorğan-döşək getirdi, mən üç gün onun yanında qaldım, sonra dərzi məndən soruşdu: "Sənin əlində bir peşən var ki, çörək pulu qazana biləsən?" Mən də onun cavabında dedim: "Mən qanunşünasam, aliməm, mirzəyəm, hesabdaram, xəttatam". Dərzi mənim sözlərimi eşidib dedi: "Sənin peşənə bizim yerlərdə iş tapılmaz, bizim şəhərdə bir nəfər də yazı-pozu bilən, elmlərdən xəbərdar adam yoxdur, bu şəhərin camaatı asan yolla var-dövlət qazanmaqdan başqa bir şey bilmir". Dərzinin bu sözlərini eşidib dedim: "Allaha and olsun, sənə dediyim o peşələrdən başqa mənim əlimdən heç bir iş gəlmir". Belə olanda dərzi mənə dedi: "Belini bərk bağla, balta, ip götür, çölə çıx, odun doğra. Allah kömək eləyib sənə nicat verənəcən bir təhər başını dolandır, amma kim olduğunu nəbada bir adama deyərsən, yoxsa səni öldürürlər". Sonra da dərzi mənə balta, ip aldı, mənə odunçulardan birinə qoşub tapşırırdı ki, menden muğayat olsun, mən də odunçu ilə gedib axşamacan odun doğradım. Sonra da odun sələsini başıma qoyub getirdim, onu yarım dinara satdım, pulun bir azını yemek-icməyə xərclədim, qalanını saxladım, bir il bu minval ilə ömür sürdüm.

Bir ildən sonra, günlərin bir günü həmişəki kimi çölə çıxdım, bir qədər uzağa getdim, bir meşəyə çatdım, gördüm ki, orada nə qədər istəsən odun var. Mən meşəyə girdim, bir yoğun ağac kötüyü gördüm, qazıyıb onu yerden çıxartmağa, torpağını təmizləməyə başladım, birdən baltanın ağzı mis qurşağa dəydi, mən onun torpağını təmizlədim, bir də gördüm ki, bu qurşaq quyunun taxta qapısına çəkilib! Onda mən qapını açdım, gördüm ki, quyunun dibinə pilləkən var, mən də həmin pilləkənlə aşağı endim, qabağıma bir qapı çıxdı, qapını açıb içəri girdim, bir də gördüm ki, hündür sütunlu gözəl bir qəsrin içindəyəm. Qəsrin içində bir gözəl-göyçək xanım gördüm, o elə bil saf ləl-cavahir idi, onu kim görseydi, o saat dörd-qəmi dağılırdı, o danışanda adamın qəm-qüssəsi yadından çıxırdı, ağıllı, dərrakəli adamın ağı başından olurdu, o sərvəddə idi, döşləri bir cüt nar kimi qabağa çıxırdı, ay parçası kimi zərif üzü şəfəq saçırı, qara zülfü ona baxanı eşq zəncirinə salırdı, püştə ağzı şəkər idi, xülasə, bu cavan xanım o qədər gözəl idi ki, yemə-icmə onun xəttü-xalına, gül camalına tamaşa elə, bu bərədə bir şair yaxşı deyib:

İncəbəldir, saçı zülmət gecəyə bənzər onun;
Titrəyən budları guya iki səyyar təpədir.

Biri də belə deyib:

Dörd gözəllik sahibi bir şuxdur o,
Dörd əlamətdir məni məftun edən:

Ağ alın, zülf adlanan zülmət gecə,
Gül yanaq, güldən zərif nazik bədən.

Mən onu görüb, belə qəşəng dilbəri yaradanın qarşısında üzüqoylu düşdüm, cavan xanım da məni görüb dedi: "Sən kimsən: bəni-adəmsən, ya cinsən?" Mən də dedim: "Bəni-adəm!" O, mənim bu cavabımı eşidib soruşdu: "Bəs səni bura kim getirib? Mən düz iyirmi beş ildir ki, buradayam, hələ heç vaxt burada adam üzü görməmişəm." Cavan xanımın bu sözlərini eşidib (onun sözləri mənə çox şirin gəldi, bir könüldən min könülə ona vuruldum) ona dedim: "Ay xanım, məni bəxt ulduzum getirib bura çıxardı ki, dörd-qəmi dağılsın". Sonra da başıma gələn əhvalatı əvvəldən axıracan nağıl elədim, o qəm dəryasına qərq olub ağladı, sonra da mənə dedi: "Mən də başıma gələn əhvalatı sənə danışım. Bil və ağah ol ki, mən Abnos cəzirələrinin hökmdarı Efitamus padşahın qızıyam. Atam məni əmim oğluna ərə verdi, gəlin gedən gecə Circis ibn Ricmus adlı cin məni qaçırdı, o, İblisin xalası nəvəsidir, məni götürüb göynən uçdu, sonra da burada yerə endi, gedib pal-paltar, bəzək-düzək, parça mallar, müxtəlifat, yemek-icmek, başqa şeylər getirdi. O, hər on gündən bir gəlir, bir gecə burada qalır, sonra da çıxıb öz yolu ilə gedir, çünki məni ata-anasının razılığı olmaya olmaya götürüb qaçırbırdı. O mənə deyibdir ki, işdir, gecə-gündüz, nə vaxt mənə bir şey lazım olsa, taxcadaki iki sətir yazıya əlimi sürtdüm, əlimi oradan çəkən kimi onu burada hazır görürəm. O, dörd gündür ki, gedib, onun gəlməyinə altı gün qalıb. İstəyirsən beş gün yanımda qal, onun gəlməyinə bir gün qalmış çıx get." Onun bu sözlərini eşidib dedim: "Yaxşı, əgər şirin xəyalım doğru çıxsın, çox gözəl olar".

Mənim cavabımı eşidib arvad çox şad oldu, ayağa qalxdı, əlimdən tutub məni apardı, birtaylı qapıdan keçib mənimlə bərabər yaraşıqlı, gözəl bir hamama girdi. İşin nə yerdə olduğunu görüb mən paltarımı soyundum, arvad da soyundu, mən çimib çıxdım, o, kürsüdə əyləşdi, məni də öz yanında əyləşdirdi. Sonra da gedib mənə müşk-ənbərli şərbət getirdi, onu mənə içirdi, bundan sonra da gedib yemek getirdi,

biz oturub bir yerdə çörək yedik, söhbət elədik. Sonra arvad mənə dedi: "Uzan dincəl, axı sən yorulmusan". Ay xanım, mən uzandım, başıma gələnlərin hamısı yadımdan çıxdı, ona "çox sağ ol" dedim. Yuxudan ayılındı gördüm ki, o mənim ayaqlarımı ovuşdurur, mən onun canına dua elədim, sonra da əyləşib bir az söhbət elədik. arvad mənə dedi: "Allah haqqı, ürəyim lap darıxırdı, axı mən düz iyirmi beş ildir ki, burada, yerin altında tək-tənhayam, adam üzünə həsrətəm, bir adam yoxdur ki, mənimlə söhbət eləsin. Şükür Allaha ki, səni mənə yetiribdir!" Sonra da məndən soruşdu: "Ay cavan, ürəyin şərab istəyir?" Mən də onun cavabında dedim: "Gətir!" Bunu eşidib arvad gedib anbardan ağzı möhürlü köhnə şərab gətirdi. O, süfrəyə göyerti düzüb bu şəri dedi:

"Hərgah gəlişindən halı olsaydım, əziz dost,
Güllərlə deyil, yolları köksümle bəzərdim.

Addımla, – deyərdim, – üzüm üstəndən, gözüm üstəndən...
Kırpiklərimi gül qədəmin altı düzərdim".

Arvad şəri oxuyub qurtarandan sonra mən ona "çox sağ ol" dedim, bir könüldən min könülə ona vuruldum, dörd-qəmim tamam dağıldı, biz oturub keçəcəm söhbət elədik, gecəni onunla qaldım, onu da deyim ki, hələ ömrümdə belə xoş gecəm olmamışdı. Səhər yuxudan ayıldım, günortayacan kef üstəndən kef elədik, mən çoxlu şərab içdiyimdən elə sərxoş olmuşdum ki, heç özümü bilmirdim. Mən ayağa qalxdım, sağa-sola ləngər vura-vura ona dedim: "Ay gözəl xanım, dur gedək, mən səni yerin altından çıxardım, bu cinin əlindən qurtarım!" Arvad mənim sözlərimi eşidib güldü, sonra da mənə dedi: "Tamahımı az elə, özü də heç dinib-danışma! On günün bir günü cinin, doqquzu sənin olacaq". Arvadın bu sözlərini eşidib, şərabın gücünə dedim: "Mən bu saat o yazı olan taxçanı sındıracağam, qoy cin gəlsin, mən də onu öldürüm! Mən cinləri öldürməyə alışmışam!"

Arvad mənim sözlərimi eşidib sapsarı saraldı, sonra da mənə ucadan dedi: "Sən allah, belə iş görmə! – Sonra da, bu beyti dedi:

Bir iş ki, bitə ölümle-qanla,
Gəl sən o işə girişmə əsla.

Sonra da bu beytləri oxudu:

Gözlərin yol çəkməsin, onsuz da bil
Cox çevikdir hicranın boz köhləni.

Ayrılıqdır son sözü hər dostluğun,
İzləyir hər gün, hər an firqət səni".

Amma arvad bu beytləri deyib qurtaran kimi, mən onun sözlərinə əhəmiyyət verməyib, taxçaya möhkəm bir təpik vurdum..."
Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki on üçüncü gecə oldu. Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, ikinci qələndər qadına deyirdi: "Elə ki mən taxçaya təpik vurdum, ay xanım, özümə gəlməyə macal tapmamışdım bir də gördüm hər tərəf qaranlığa qərq oldu, göy guruldadı, ildırım çaxdı, yer tərpəndi, göy yerə yatdı, mən də tamam ayıldım, arvaddan soruşdum: "Nə olub?" Arvad mənim cavabımda dedi: "Cin bizim yanımıza gəlir! Sənə demədim ki, belə iş görmə? Allah haqqı, sən məni bada verdin! Canını qurtar, gəlidiyin yolla qaç get!"

Mən elə bərk qorxdum ki, baltam, başmağımın bir tayı yadımdan çıxıb orada qaldı, iki pillə qalxandan sonra dönüb baxdım, bir də gördüm ki, birdən yer aralandı, bir cin yerdən çıxıb arvada dedi: "Sən niyə belə bərk silkələyib məni narahat elədin? Sənə nə olub?" Arvad da onun cavabında dedi: "Mənə heç nə olmayıb. Ürəyim darıxır, mən bir az şərab içdim ürəyim açılsın, sonra da ayağa qalxıb bayıra çıxdım, ancaq başım elə ağırlaşmışdı ki, büdrəyib taxçaya yıxıldım". Cin onun sözlərini eşidib dedi: "Sən yalan deyirsən, fahişə!" Sonra da otağın içinə sağa, sola göz gəzdirdi, baltanı görüb arvadın üstünə qışqırdı: "Bu şeylər açıq-aşkar bəni-adəmdir! Sənin yanına kim gəlmişdi?" Arvad da onun cavabında dedi: "Mən onları indi görürəm! Onlar, yəqin sənə əyləşib, sən də bura gətirmisən". Cin arvada dedi: "Sən çərən-pərən danışsən, bu sözlərlə məni aldada bilməzsən, ay yavanın biri yava!" Sonra da cin arvadı lüt soyundurub yerdə çarxıya çəkdi, ona işkəncə verməyə başladı ki, arvad açıb hamısını desin.

Arvadın ağlamaq səsinə eşidəndə ürəyim parça-parça oldu, qorxudan əsə-əsə pilləkənnən yuxarı qalxdım; elə ki yuxarı çıxdım, qapını

əvvəlki kimi öz yerinə qoydum, üstünə torpaq tökdüm, arvad, onun gözəlliyi yadıma düşdü, iyirmi beş il bir yerdə yaşadığı o məlun cinin ona necə zülm elədiyi, mənim ucbatımdan yazığın başına nələr gəldiyi yadıma düşdü, elədiyim işə elə peşman oldum ki, daha nə deyim. Yəni də atam, onun padşahlığı, odunçu olmağım, xoş keçən günlərdən sonra bəxtimin qara gəlməyini fikirləşib hönkür-hönkür ağladım, bu beyti dedim:

"Düşmə ruhdan, səni bir dərddə düşər etsə fələk,
Bu günün qəmlə keçib bəlkə sabah xoş keçəcək".

Yola düzəlib dərzi yoldaşımın yanına gəldim, gördüm ki, o mənim yolumu gözləyir, nigaran qaldığından elə qovrulur ki, elə bil onu isti tavaya salıblar. O, məni gören kimi dedi: "Dünən gecə üreyim sənə dalınca qalmışdı, qorxdum ki, vəhşi heyvana rast gəlmisən, ya da başına ayrı bir bəla gəlib. Allaha şükür ki, sağ-salamatsan!" Mənim fikrimi çəkdiyinə görə ona "çox sağ ol" deyib öz otağıma getdim, başıma gələn əhvalatın fikri məni götürdü, çərən-pərən danışdığımıza, taxçaya təpik vurmağıma görə özümü çox məzəmmət elədim, amma cıfayda, iş-ışdən keçmişdi. Elə bunları fikirləşirdim ki, birdən dərzi dostum içəri girib mənə dedi: "Ay cavan, həyətdə bir iranlı qoca səni soruşur, sənə baltanı da, başmağını da əlində tutubdur. O, baltanı, başmağı gətirib odunçulara göstərib sonra deyib ki: "Müəzzin sübh azanı verəndə bayıra çıxdım, bunları gördüm, bu şeylərin kimin olduğunu bilmirəm. Bunların sahibi kimdir, onu mənə göstərin". Odunçular da sənə baltanı tanıyıb yerini ona nişan veriblər, o mənim dükanımda oturub səni gözləyir. Dur get onun yanına, "sağ ol" de, baltanı, başmağını ondan al".

Onun bu sözlərini eşidib sapsarı saraldım, qanım qaraldı, elə bu vaxt birdən hücrəmdə yer ayrıldı, iranlı peyda oldu, demə o cin idi. Cin arvadı o qədər incidib ki, daha nə deyim, amma arvad heç nəyi boynuna almayıb, onda cin baltanı, başmağı götürüb, ona deyib: "Əgər mən İblisin cinsindənəm, Circisəmsə, gedib bu balta ilə başmağın sahibini bu saat bura gətirərəm!" Cin hiylə ilə odunçuların yanına gəlib, sonra da otağıma girib mənə möhlət-zad vermədi, məni götürüb uçurtdu, göyə qalxıb-əndi yerin altına girdi, mən heç özümdə deyildim. Sona o mənimlə bərabər arvadla olduğum saraya girdi, mən də həmin arvadı gördüm, o anadangəlmə lüt uzanmışdı, özü də yerdə dörd payada çarmıxa çəkilmişdi, böyürlərindən qan axırdı. Mənim gözlərimdən yaş axdı, cin də arvadı ayağa qaldırıb ona dedi: "Ay yavanın biri yava,

sənə aşnan budur?" Amma arvad onun cavabında mənə baxıb dedi: "Mən onu tanımıram, onu heç vaxt görməmişəm". Arvadın sözlərini eşidib cin qışqırdı: "Sənə verdim bu əzabdan sonra da boynuna almırsan!" Arvad da onun cavabında dedi: "Mən ömrümdə heç vaxt onu görməmişəm, Allah da mənə izin vermir ki, ona böhtan atım". Arvadın bu sözlərini eşidib cin dedi: "Əgər sən onu tanımırsansa, götür bu qılncı, onun boynunu vur". Cinin bu sözlərini eşidib arvad qılncı götürdü, gəlib başının üstə durdu, mən ona qaş-gözləndim, gözümün yaş sel kimi axdı. Arvad da qaş-gözlə nə dediyimi başa düşüb him-cimlə mənə dedi: "Bu işlərin hamısını sən bizim başımıza gətirdin!" Mən də onu him-cimlə başa saldım: "Sən gerek indi günahından keç-sən", dilim isə elə bil bu şəri deyirdi:

"Qəlbimdə coşan eşqi deyər bilmir ağır-dil,
Eşq hissini yalnız baxışım eyləyir izhar.

Yaş söz deməyə vermir aman biz görüşəndə,
Dillər susur, ancaq dil ağır odlu baxışlar,

Canan nə deyir – mən duyuram xoş baxışından,
Çöhrəmdəki xətlər nə deyir, hali olur yar.

Gözlərdəki eyham gözə məlum olar ancaq,
Qəlbini dediyi sözləri qəlb sahibi anlar".

Mən şəri qurtarandan sonra, ay xanım, qılncı qızın əlindən yerə düşdü, cinə dedi: "Tanımadığım, mənə heç bir pislik eləməyən bir adamın boynunu mən necə vurum? Dinim mənə belə iş görməyə yol vermir!" Bunu deyib o, geri çəkildi, cin də ona dedi: "Öz aşnanı öldürmək sənə üçün asan deyil, axı o, gecəni sənəylə yatıb, odur ki, sən belə zülmə dözüb olanı boynuna almaq istəmirsən! Elə bir-birinin tayı olanlar bir-birinə rəhm eləyər!" Bundan sonra cin mənə dedi: "Ay bəni-adəm, sən bu arvadı tanıyırsan?" Mən də onun cavabında ərz elədim: "Axı bu arvad kimdir? Mən bu vaxtadan heç onun üzünü görməmişəm". Cin cavabımı eşidib mənə dedi: "Elədirsə, bu qılncı götür, onun boynunu vur, onda mən səni buraxaram, sənə zülm eləməyərəm, inanaram ki, sən onu heç tanımırsan". Mən də cinin cavabında: "Yaxşı!" deyib qılncı götürdüm, cəld qabağa çıxdım, qılncı qaldırdım. Arvad bunu görüb him-cimlə mənə qandırdı: "Mən sənə pislik eləmədim, sən də onun əvəzini belə çıxırısan?" Onun him-cimlə nə dediyini başa

düşüb, mən də ona him-cimlə dedim: "Mən öz canımı verib səni bu belədən qurtararam". Bizim dilimiz isə elə bil deyirdi:

"Qəlbinin xəlvəti istəkləri
Bildirər birçə baxışdan yara yar.

Baxaraq göz-gözə söylər: "Bilirəm
Nə edib çərx sənə, qəlbində nə var".

Xoşdur ağ üzdə o mənalı baxış
Ki, edə fikrini sözsüz aşkar.

Biri kirpiklə yaza məktubunu,
Biri gözden oxuya – orada nə var".

Gözlərimdən yaş sel kimi axdı, qılıncı yerə atdım, cinə dedim: "Ey zorlu cin, ay igid pəhləvan! Əgər ağıldan kəm, dindən naqis bir arvad mənim boynumu vurmağı rəva görmədisə, bəs mən onu ömrümdə görmədiyim bir halda, boynunu vurmağı özümə necə rəva görə bilərəm? Mən lap ölüm bədəsini içib həlak olsam da, belə işi görməyi özümə rəva bilmərəm". Mənim bu sözlərimi eşidib cin qışqıra-qışqıra dedi: "Siz özünüz aranızda nə iş olduğunu yaxşı bilirsiniz! Mən indi sizin gördüyünüz işin axırını sizə göstərəm!" Bunu deyib cin qılıncı qapdı, arvadın bir qolunu vurub yerə saldı, sonra o biri qolunu vurdu, onun əl-ayağının dördünü də vurub yerə saldı, mən bunu görüb fikirləşdim ki, yəqin öləcəyəm. Arvad mənə qaş-göz elədi, elə bil mənimlə vidalaşdı, cin bunu görüb dedi: "Hə, sən aşnana qaş-göz eləyirsən!" Bunu deyib cin qılıncı endirib onun boynunu vurdu. Bundan sonra cin mənə dedi: "Ey bəni-adəm, bizim qanuna görə arvad pis yola gedibse, onu öldürməyə yol verilir, mən bu arvadı toy gecəsi qaçırtmışam, onda onun on iki yaşı var idi. O, məndən başqa heç kəsi tanıyırdı, mən on gündən bir iranlı qiyafəsində bir gecəliyə onun yanına gəlirdim, mənə aldatdığını görüb onu öldürdüm, o ki qaldı sənə, mən bunu yəqin eləməmişəm ki, sən də onunla bərabər mənə aldatmışan, odur ki, mən sənə hökmən bir xəter yetirməliyəm. De görüm sən nə istəyirsən".

Ay xanım, cinin bu sözlərini eşidib çox şad oldum, ondan soruşdum: "Axı mən səndən nə istəyirəm?" Mənim bu sözlərimi eşidib cin cavabımda dedi: "De görüm, səni döndərüb it eləyim, eşşək eləyim, ya meymun eləyim". Mən çox istəyirdim ki, cin mənim günahımdan keçsin, odur ki, ona dedim: "Allaha and olsun, əgər sən mənim günahımdan

keçsən, sənə pislik eləməyən müsəlmanın günahından keçdiyin üçün Allah da sənin təqsirindən keçər". Mən ona çox yalvarıb-yaxardım, ağlaya-ağlaya dedim: "Məni nəhaq yerə incidirsən, mənim heç bir günahım yoxdur". Amma cin mənim yalvarıb-yaxarmağıma baxmadı, mənə dedi: "Uzun müşərrəf eləmə! Mən səni lap öldürə də bilərəm, amma mən sənə rəhm eləyib deyirəm seç". Cinin bu sözlərini eşidib dedim: "Ay cin, mənim günahımdan keçmək sənə daha çox yaraşır. Yaxşı adam paxıl adamın günahından keçdiyi kimi". Bu sözü eşidib cin məndən soruşdu: "Bu əhvalat necə olub?"

YAXŞI ADAMLA PAXIL ADAMIN ƏHVALATI

Mən həmin əhvalatı danışmağa başlayıb dedim: "Ay cin, belə rəvayət eləyirlər ki, bir şəhərdə iki adam var idi, onların evləri yan-yanı idi, evlərini bir-birindən təkə bir divar ayırırdı. Bunların biri o birinin paxıllığını eləyirdi, onu gözə gətirirdi, əlləşirdi ki, ona pislik eləsin. O elə hey yaxşı adamın paxıllığını çəkirdi, onun paxıllığı o yerə gəlib çıxmışdı ki, boğazından nə çörək keçirdi, nə su, gözüne şirin yuxu da gətirmirdi, amma onun paxıllıq elədiyi yaxşı adamın güzəranı günbəgün yaxşılaşırdı, qonşusu ona hər dəfə pislik eləyəndə, onun malı-dövləti artıb çoxalırdı. Günlərin bir günü yaxşı adam xəbər tutdu ki, qonşusu paxıllığından ona pislik eləyir, odur ki, qonşusunun üzündən qurtarmaq üçün həmin yerdən çıxıb getdi, özü də dedi: "Allaha and olsun, onun ölindən lap bu dünyanı tərk eləyərdim!" O, başqa şəhərə köçdü, orada özünə torpaq aldı (bu torpaqda bir köhnə quyu vardı, onun suyu ilə torpağı suvarırdılar), quyunun yanında hücrə tikdirdi, lazım olan hər şey aldı, sidq üreklə namaz qılıb Allaha dua eləməyə başladı.

Kasıblar hər tərəfdən axışıb onun yanına gəlirdilər, onun şöhrəti həmin şəhərə yayıldı, bu xəbər gedib paxıl qonşusuna da çatdı, paxıl qonşusu onun xoşbəxt olduğundan, həm də şəhər ağalarının onun yanına gəlib-getdiklərindən xəbər tutdu. Paxıl da onun hücrəsinə gəlib içəri girdi, ev sahibi – yaxşı adam onu açıq üreklə qarşılayıb, ölindən gələn hörməti elədi. Paxıl adam ona dedi: "Səninlə söhbətəm var, bir belə uzaq yolu elə ondan ötrü gəlmişəm. Mən sənə şad xəbər gətirmişəm, dur gedək sənin hücrəndə gözək". Yaxşı adam da ayağa qalxdı, onun ölindən tutdu, onlar bir yerdə hücrənin axırınacan getdilər, bu vaxt paxıl yaxşı adama dedi: "Fəqirlərinə deginən ki, öz hücrələrinə getsinlər. Mən sənə bir sirt açacağam, onu görə heç kəs eşitməsin". Paxıl

qonşusunun bu sözünü eşidən yaxşı adam fəqirlərə dedi: "Öz hücrələrinizə gedin". Onlar da yaxşı adamın buyurduğu kimi elədilər, öz hücrələrinə getdilər, sonra yaxşı adamla paxıl bir qədar getdilər, gəlib köhnə quyunun yanına çatdılar. Paxıl aranı xəlvət görüb, yaxşı adamı itələyib quyuya saldı, onu ölmüş bilib öz yoluna düzəldi.

Demə bu quyuda cinlər olurdu, onlar yaxşı adamı göydə tutub yavaş-yavaş aşağı endirdilər, bir daşın üstündə oturdular, sonra da cinlərdən biri o birindən soruşdu: "Heç bilirsiniz bu kimdir?" Cin onun cavabında dedi: "Yox, bilmirəm". Belə olanda, cinlərdən biri dedi: "Bu yaxşı adamdır, paxıl qonşusunun elindən köçüb bizim şəhərə gəlir. O, həmin hücrəni tikdirib dua oxumaqla, Quran oxumaqla bizim fikrimizi dağıdır; paxıl qonşusu yanına gəlib onunla görüşdü, sonra onu hiylə ilə itələyib quyuya, bizim yanımıza saldı. Bu yaxşı adamın xəbəri bu gün axşam şəhərin sultanına çatıbdır. Sultan da öz qızının xətrinə sabah bunun yanına gəlmək fikrindədir". Bunu eşidən cinlərdən biri soruşdu: "Onun qızına nə olub ki?" Bayaقدan danışan cin ona cavab verib dedi: "Onun qızını cin vurub; Meymun ibn Dəmdam adlı cin o qıza vurulubdur, əgər bu qoca ona şəfa verən dərmandan xəbərdar olsaydı, yəqin ki, qızı müalicə olardı. Qızın dərmanı da lap sadə şeydir". Cinlərdən biri ondan soruşdu: "O nə dərmandır?" Danışan cin onun cavabında dedi: "Bu qocanın hücrəsində bir qara pişik var, bu pişiyin quyruğunun ucunda dirhəm boyda ağ xal var. Qoy həmin ağ xaldan yeddi dənə tük çəksin, onları yandırıp tütüsünü şahzadə qıza versin, belədən cin onun başının üstündən çəkilsin, bir də ona yaxın gəlməz, qız o saat sağalar".

Ay cin, yaxşı adam da quyunun dibində cinlərin bu söhbətini eşidirdi. Elə ki şəhər açıldı, gün çıxıb aləmi nura qorq elədi, dilənçilər qocanın yanına gəlib gördülər ki, o, quyudan çıxır, buna görə qoca onların gözündə lap böyüdü. Bu yaxşı adamın qara pişikdən başqa heç bir dərmanı yox idi, o da qara pişiyin quyruğunun ucundakı ağ xaldan yeddi dənə tük çəkib cibində gizlətdi. Gün təzəcə çıxmışdı ki, padşah saray əyanları ilə bərabər onun yanına gəldi, yerdə qalan adamlarına da bayırda dayanmağı əmr elədi. Padşah yaxşı adamın yanına giren kimi o, padşaha dedi: "Xoş gəlmisən!" Sonra da padşahı öz yanına çağıraraq ondan soruşdu: "İstəyirsənmi deyim mənim yanına nə üçün təşrif gətirmisən?" Padşah qocanın bu sözlərini eşidib ona dedi: "Yaxşı, deginən". Onda qoca padşaha dedi: "Sən mənə baş çəkməyə gəlmisən, ürəyindəki mətləbin isə öz qızının naxoşluğu barədə məndən soruşmaqdır". Qocanın bu sözlərini eşidib padşah dedi: "Doğrudur, ey mömin

qoca!" Yaxşı adam padşaha dedi: "Bir adam göndər gedib qızını bura gətirsin. Güman edirəm ki, Allah-təalının köməyiylə qızın elə bu dəqiqə sağlacaq".

Qocanın bu sözlərini eşidib padşah çox şad oldu, öz şəxsi keşikçilərini göndərdi, onlar da gedib qızı gətirdilər; qızın əl-qolu zəncirlə bağlı idi, yaxşı adam qızı öyləşdirdi, üstünə örtük saldı, tükləri çıxardıb örtüyün altında yandırdı, ona tütü verdi. Qızın başının üstünü alan cin qışqırıb qızdan əl çəkdi, çıxıb getdi, qızın ağı başına gəldi, o, üzünü örtüb soruşdu: "Bu nə işdir, mənə bura kim gətirib?" Sultan buna elə şad oldu ki, daha nə deyim. O, qızının gözələrindən, yaxşı adamın elindən öpdü, sonra da üzünü padşahlığın əyanlarına tutub onalardan soruşdu: "Siz necə bilirsiniz? Qızımı sağaldan adam nəyə layıqdır?" Padşahın bu sözlərini eşidib əyanlar dedilər: "Sənin qızını almağa layıqdır". Padşah da onların cavabında dedi: "Siz doğru deyirsiniz". Sonra da padşah öz qızını yaxşı adama verdi, o da padşahın kürəkəni oldu. Bir az keçəndən sonra vəzir öldü, padşah əyanlardan soruşdu: "Kimi vəzir olmaq?" Əyanlar onun cavabında dedilər: "Sənin kürəkənini". Yaxşı adamı vəzir elədilər, bir az keçəndən sonra sultan özü də öldü, belə olan surətdə soruşdular ki: "Kimi padşah qoyaq?" Cavab verib dedilər: "Vəzir". Vəzir padşah qoydular, o, hökmdar oldu.

Günlerin bir günü padşah at üstə yolla gedirdi, paxıl onun rastına çıxdı, birdən baxıb gördü ki, paxılığını çəkdiyi qonşusu padşah libasındadır, öz şahlığının əmirləri, vəzir-vüzərası, əyanları arasındadır! Padşahın nəzəri paxıla sataşdı, o geri çevrilib vəzirələrindən birinə buyurdu: "Get o adamı mənim hüzuruma gətir, ancaq nəbada onu, qorxudasan". Padşahın buyurğunu eşidən vəzir gedib paxıl qonşusunu onun hüzuruna gətirdi. Padşah paxıl qonşusunu öz hüzurunda görüb vəzirələrindən birinə buyurdu: "Bu adama mənim xəzinəmdən min misqal¹ qızıl verin, gedin onun üçün iyirmi tay mal gətirin, özü də keşikçi qoşun aparıb onu sağ-salamat öz şəhərinə çatdırsın". Sonra da padşah ona elədiyi pislik üçün paxıla heç bir cəza verməyib, onunla xudahafizləşdi, atını sürüb getdi. Ay cin, gördümmü yaxşı adam paxılın günahından necə keçdi, özü də paxıl əvvəldən ona paxıllıq oluyordu, sonra da onun yanına gedib, işi o yerə gətirdi ki, yaxşı adamı öldürmək məqsədilə itələyib quyuya saldı, amma yaxşı adam paxılın pisliliyinin övəzini pislilikdən çıxmadi, günahından keçib onu buraxdı".

Bunu deyib, ay xanım, mən cinin qabağında hönkür-hönkür ağladım, sonra da bu şəri oxudum:

¹ Misqal – təxminən 4,5 qrama bərabərdir.

"Günah işləsəydi bir şəxs, belə qayda vardı çoxdan;
Keçərək həmin günahdan onu əfv edərdi mərdlər.

Bilərəm ki, təqsirim var, xatəlar çıxıb əlimdən,
Gedib əcdadın yolulə mənə sən də rəhm göstər.

Biri min günah da etsə, görək əfv edə o şəxsi,
O adam ki, xaliqindən pay umar, mürüvvət istər".

Bu sözlərimi eşidən cin mənə dedi: "Yox, mən səni nə öldürəcəyəm, nə də günahından keçəcəyəm! Mən səni hökmən tilsimə salacağam!" Bunu deyib cin məni göyə qaldırdı, o, elə hündürə qalxdı ki, oradan yeri kasa boyda gördüm, özü də onun dörd tərəfi su idi. Sonra da məni bir dağın kəlləsinə qoydu, bir ovuc torpaq götürüb nə isə mızıldadı, tilsim oxudu, sonra ovcundakı torpağı mənim üstümə atıb dedi: "Dönüb meymun ol!"

Elə həmin vaxtdan mən dönüb yüzyaşlı meymun oldum. Mən özümü iyirənc meymun kökündə görüb günümə ağladım, amma qara bəxtimin başıma gətirdiyi bu oyuna mərd-mərdənə dözürdüm, bilirdim ki, zamanə heç kimə rəhm eləmir. Mən dağdan aşağı endim, gördüm ki, bərrü-biyabandayam. Düz bir ay yol getdim, gəlib bir şor sulu dənizin kənarına çatdım. Bir müddət burada qaldım, günlərin bir günü birdən gördüm ki, dənizin ortasında bir gəmi var, külək sahilə tərəf əsirdi, gəmi də sahilə tərəf gəlirdi. Elə ki gördüm gəmi sahilə tərəf gəlir, qaçıb ləpədən keçəndə bir daşın dalında gizləndim, gəmi gələnə-cən gözlədim, gəmi sahilə yan alan kimi dırmaşıb gəmiyə çıxdım, bu vaxt gəmidəki adamlardan biri qışqırıb dedi: "Bu bədbəxti rədd eləyin!" Gəmiçi bu sözü eşidib cavabında dedi: "Biz onu öldürərək". O bayaqki adam qışqıra-qışqıra dedi: "Mən onu, bax, bu qılncı öldürərəm!" Bu sözləri eşidib mən gəmiçinin ələyindən yapışdım, hönkür-hönkür ağlamağa başladım, göz yaşım sel kimi axdı, gəmiçinin mənə rəhmi gəlib dedi: "Ay tacirlər, bu meymun mənə pənah gətirib, mən də ümid əlimi ona uzadacağam. Mən onu öz himayəmə götürürəm, heç kimin onunla işi olmasın, heç kəs ona deyib-dolaşmasın". Sonra da gəmiçi mənimlə mehriban dolanmağa başladı, o mənə nə deyirdisə, mən hamısını başa düşürdüm, o nə işi tapşırırdısa, gedib canla-başla görürdüm, gəmidə ona xidmət eləyirdim, o da məhrini mənə saldı. Əlli gün külək gəminin gətirdiyi səmtə əsdi, biz gəlib böyük bir şəhərə çatdıq, sahilə yan aldıq, bu şəhərdə adam gur idi, Allah bilir nə qədər adam var idi.

Elə ki biz şəhərə çatdıq, gəmimiz sahilə yan aldı, birdən padşahın qulları gəlib gəmiyə qalxdılar, tacirlərə gözaydınlığı verdilər ki, sağ-salamat gəlib çıxıblar, sonra da dedilər: "Padşahımız sizə gözaydınlığı verir ki, sağ-salamat səfərdən qayıtmısınız, bir də bu kağızı göndərib ki, hərəniz bura bir sətir yazasız". Məsələ belə idi, padşahın bir xəttat vəziri var idi, o ölmüşdü, sultan da Allaha and içmişdi ki, ölən vəziri kimi xəttat olan bir adamı özünə vəzir eləyəcəkdir. Qullar bükülü kağızı tacirlərə verdilər, bu kağız on dirsək uzunluğunda, bir dirsək enində idi, yazı-pozu bilənlərin hamısı axıra kimi bir-bir kağıza yazdı. Mən də meymun şəklində ayağa qalxıb bükülü kağızı onların əlindən qapdım, onlar qorxdular ki, mən kağızı cıramam, mənə qabaqlarına qatıb qışqıra-qışqıra qovmağa başladılar, amma mən onlara him-cimlə başa saldım ki: "Mən yazmağı bacarıram!" Gəmiçi də işarələrlə onlara dedi: "Qoyun yazsın, cızma-qara eləsə, qovarıq, yaxşı yazsa, mən onu özümə oğluluğa götürürəm. Mən hələ ömrümdə bunun kimi hər şeyi başa düşən meymun görməmişəm". Belə olanda mən qələmi əlimə alıb mürək-kəbə batırdım, Rükə xətti ilə bu beytləri yazdım:

Çox yazılmış mürüvvət əhlindən,
Görməyibdir mürüvvətinə yazı.

Üstümüzdən heç əskik olmayasan,
Çünki sən sən mürüvvətin atası.

Reyhani xətti ilə də bu beytləri yazdım:

Deyir aləm səxavət əhli sənə,
Yetişib hər fəqirə çünki payın.

Versə də Nil cahanə min bəhrə,
Ola bilməz səxadə bil ki, tayın,

Süls xətti ilə də yazdım:

Məhv olur həm yazıcı, həm də qələm,
Məhvə məhkum deyil, amma ki, yazı.

Elə yaz, bir də dirilsən gəlsən,
Yazdıqandan qala könlün razı.

Bir də Nəsx xətti ilə yazdım:

Elə ki yolları hicran kəsdi,
Ayrılıq dərdi ağır gəldi ona.

Özü lal oldu, qələm dilləndi,
Və gileyləndi mürək-kəbə qabına.

Sonra da Tumar xətti ilə yazdım:

Əbədi sanma sən öz şahlığını,
Bir qonaqdır hamı dünyədə, qonaq.

Yaxşılıq toxumu səp, ölsən xakın –
Yaxşılıq barı yetirsən ancaq.

Mühəkkik xətti ilə də bu beytləri yazdım:

Hər mürekkəb tökəndə öz qabına,
Sən onun yaxşılıq da qat gözüne.

Xeyirxahlıqla yazdığın yazılar
Qoy dağıtsın sənə yer üzünə.

Sonra mən бүкүлү kağızı onlara uzatdım, onların da hərəsi bir sətir yazdı, bundan sonra qullar бүкүлү kağızı götürüb padşahın hüzuruna apardılar.

Padşah бүкүлү kağızı alıb baxır, mənim xəttimdən başqa heç kimin xəttini bəyənmir, oradakılara buyurur: “Bu xəttin sahibinin dalınca gedin, onu qatıra mindirib, çalğı çala-çala bura gətirin. Onun əyninə bahalı libas geyindirib mənim hüzuruma gətirin”. Padşahın bu sözlərini eşidib hamı gülümsünür, padşah bunu görüb qəzəblənir, onlara deyir: “Ay məlunlar, mən əmr eləyirəm, siz isə mənə gülürsünüz!” Padşahın bu sözlərini eşidib onun cavabında deyirlər: “Padşah sağ olsun, gülməyinizin səbəbi var”. Onda padşah onlardan soruşur: “Gülməyinizin səbəbi nədir?” Onlar da padşaha ərz eləyirlər: “Padşah sağ olsun, sən əmr elədin ki, biz gedib bu xəttin sahibini sənə hüzuruna gətirək, amma məsələ belədir ki, bunu yazan adam deyil, meymundur, özü də o gəmiçinin yanında”. Padşah bu sözləri eşidib onlardan soruşur: “Siz doğru deyirsiniz?” Onlar da padşahın cavabında ərz eləyirlər: “Sənin mərhəmətinə and olsun ki, doğru deyirik!” Padşah çox təəccüb eləyir, şadlıqdan əsım-əsim əsir, sonra da onlara buyurur: “Mən o meymunu gəmiçidən almaq istəyirəm!” Bunu deyib padşah gəmiyə qasid göndərir, ona bir qatır, libas və çalğıçılar verib buyurur: “Bu libası hökmən meymuna geyindirin, sonra gəmidən götürün, qatıra mindirib gətirin!” Padşahın adamları gəmiyə gəldilər, mənə gəmiçidən aldılar, əynimə libas geyindirdilər, sonra da qatıra mindirib padşahın hüzuruna apardılar. Mən belə görən şəhər camaatı çaşib qaldı, aləm bir-birinə deydi, hamı tamaşaya çıxdı.

Elə ki mən padşahın hüzuruna gətirdilər, o mənim qabağıma çıxdı, mən əyilib onun qabağında üç dəfə yeri öpdüm; sonra padşah mənə buyurdu ki, əyləşim, mən də dizüstü əyləşdim, orada olan adamların hamısı mənim mərifətimə mat qaldı, padşah hamıdan çox təəccüb elədi. Sonra padşah buyurdu ki, camaat dağılıb getsin. Hamı dağılıb getdi, bir mən, bir qibleyi-ələm, bir onun hərəm ağaları, bir də balaca bir qul-beçə qaldıq. Padşah əmr elədi, gətirib süfrə saldılar, qaçan, uçan nə varsa hamısından süfrədə var idi: kəklik əti də, bildirçin əti də, başqa quşların ətindən də var idi. Padşah mənə işarə elədi ki, onunla süfrəyə əyləşim, mən ayağa qalxdım, onun yanına gəldim, əyilib yeri öpdüm, sonra da əyləşib çörək yeməyə başladım, doyunca yeyib-ıçdım, gəlib süfrəni yığdılar, mən yeddi dəfə əllərimi yudum, qələmdən istədim, qələmi götürüb mürekkəbə batırdım, bu şəri yazdım:

Gedək baxaq içi boş qablara biz həsrət ilə,
Anaq qızartmanı, gözəldə nəm, ürəkdə kədər.

Axır gözüm yaşı, hərdən xəyala gəldikcə,
Döyülmüş etlə, qızarmış qəşəng xoruz-beçələr.

Mənim əziz xəyəmdir qızıl balıq qutabı,
Bu cür qutab nəzərimdə bütün cahane dəyər.

Yeyən bilir ki, qovurma yamanca dadlı olur,
Ona əlavə olunsun bir az da turşu əgər.

Zaman olur, səni aclıq tamam salır əldən,
O vaxt ağızda şəkərdən şirin dadır kökəllər.

Fəqət nökrə dolu boşqabları yığanda, mənə
Qəzəb boğur, heç olur çəkdiyim o ləzzətlər.

Qərībədir fələyin iqtizası: cəbr elə, döz,
Qabaqca ağladar insanı, sonra xoşal edər.

Sonra da ayağa qalxdım, gedib uzaqda əyləşdim, padşah mənim yazdığımı götürüb oxudu, çox təəccüb eləyib dedi: “Lap möcüzədir! Bu meymundur, amma elə yaxşı kəlamlar bilir, elə gözəl xətti var ki, daha nə deyim! Allah haqqı, bu lap möcüzələrin möcüzəsidir!” Bu dəmdə şüşə qabda xüsusi bir içki gətirib padşaha verdilər, padşah alıb içdi, sonra da şüşə qabı mənə uzatdı, mən də əyilib onun qabağında yeri öpdüm, alıb içdim, sonra da qabın üstündə bu beytləri yazdım:

Qəlbə od vurdu sual-sorğu, fəqət,
Qəm usandırmadı bir an da məni.

O zamandan göziyəm əllərdə,
Gül dodaqlar öpür hər yanda məni.

Bir də bu beytləri yazdım:

Hava tutqundur, elə mey ver ki,
Ağlımı qəflətən alsın əldən.

Elə saf olsun o mey, bilməyim heç,
Ağ şərabdır, ya qədəhdir görünən.

Padşah bu şeirləri də oxudu, ah çəkib dedi: “Əgər bu meymunda olan savad bir adamda olsaydı, o öz zamanəsinin adamlarından bir baş yuxarı olardı!” Sonra padşah şahmat taxtasını mənə tərəf itələyib soruşdu: “Mənin şahmat oynamaq istəyirsənmi?” Onun cavabında başımla işarə elədim ki: “Bəli”. Yaxın gəlib şahmatı düzdüm, padşahla iki əl oynayıb uddum, bunu görüb padşahın ağlı başından çıxdı. Sonra mən qələmi götürüb mürekkəbə batırdım, şahmat taxtasının üstündə bu beytləri yazdım:

İki düşmən qoşunu eylədi cəng,
Coşdu, çaxnaşdı döyüş getdikcə.

Hər iki ordunu zülmət bürüdü,
Yatdılar bir döşək üstündə gecə.

Padşah bu beytləri də oxuyub mat-məəttəl qaldı, çox şad oldu; sonra da padşah karıxıb qaldı, hərəmağasına buyurdu: “Sən şah qızı Sitt əl-Hüsnün yanına gedib ona deyin: “Padşah səni öz hüzuruna çağırır!” Qoy gəlib bu qərribə meymuna tamaşa eləsin”. Hərəmağası padşahın bu sözlərini eşidib getdi, sonra da şah qızı ilə bərabər qayıdıb gəldi, şah qızı məni görən kimi yaşınıb atasına dedi: “Ata can, sən necə rəva bilib dalımcı adam göndərirsen, məni çağırırdırsan ki, yad kişilərə göstərsən?”

Qızının bu sözlərini eşidib padşah təəccüb elədi, sonra da qızına dedi: “Ay Sitt əl-Hüsn, balaca qulbəçədən, bir də səni tərbiyə eləyib, böyüdən hərəmağasından başqa mənim yanımda heç kəs yoxdur, mən

də ki, sən atanam. Bəs sən kimdən yaşınırsan?” Atasının cavabında şah qızı ərş elədi: “Bu meymun cavan oğlandır, şahzadədir. Onu tilsimə salıblar, özü də onu tilsimə salan cin İblisin nəslindəndir, adı da Cirsidir, bu oğlan onun arvadım, Efitamus padşahının qızını öldürübür. Sənin meymun dediyin bu cavan oğlan əslində elmlı, ağıllı kişidir”. Qızının bu sözlərini eşidib padşah çox təəccüb elədi, mənə baxıb soruşdu: “Qızım sənin barəndə düz deyir?” Onun cavabında mən də başımı tərpedib him-cimlə bildirdim: “Bəli”. Sonra da hönkür-hönkür ağladım. Onda padşah qızından soruşdu: “Bəs sən nə bildin ki, onu tilsimə salıblar?” Atasının bu sözlərini eşidən qızı onun cavabında ərş elədi: “Mən balaca olanda yanımda bir qarı olurdu. O, çox bıc cadugər idi, cadugərliyi də mənə o qarı öyrədib, mən də cadugərliyi yaxşı öyrənib yadda saxlamışam. Cadugərlik yollarından yüz yetmişini öyrənmişəm, bu yolların ən kiçiyini eləsəm, sən şəhərinin daşlarını Qaf dağına daşıdırıb özünü denizə, adamlarını da onun ortasında balığa döndərə bilərəm”. Qızının bu sözlərini eşidib padşah ona dedi: “Ay qızım, sən mənim canım, bu cavanı tilsimdən qurtar, onda mən onu öz vəzirim eləyəyəm, axı bu cavan çox ağıllıdır, çox fərəstlidir”. Şah qızı da atasının cavabında dedi: “Canla-başla”, sonra da bıçağı götürüb yerdə bir dairə çəkdi...” Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki on dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, ikinci qələndər arvada deyirdi: “Ay xanım, şahzadə qız bıçağı götürdü, bıçağın üstündə yəhudi adları yazılmışdı, otağın ortasında bir dairə çəkdi, onun ortasında adlar, cadu yazdı, ovsun oxudu, sonra da başa düşülən, başa düşülməyən sözlər dedi, bir dəqiqə keçməmişdi ki, aləm qaranlıq qərq oldu, birdən bədhəyət bir cin göydən enib qabağımızda peyda oldu, onun qolları elə bil yaba, qıçları elə bil dor ağacı idi, gözələrindən od yağdı. Biz ondan bərk qorxduq, şah qızı qışqırıb dedi: “Burada sənə nə yer var, nə də rahatlıq!” Cin dönüb şir oldu, qızın üstünə qışqırdı: “Ay yalançı, sən andına, əhdü-peymanına xilaf çıxmısan! Axı biz and içmişdik ki, bir-birimizin işinə qarışmayaq”.

Cinin bu sözlərini eşidib şah qızı onun cavabında dedi: "Ay mөлun, mөгər mən and içmişdim ki, sənün belə-belə alçaq işlərinə qarışmayım?" Şah qızının bu sözlərini eşidib cin qışqırdı: "Onda al payını!"

Bu zaman şir ağzını açıb qızın üstünə cumdu, amma qız tez öz saçından bir tük çəkib əlində silkələdi, ona nə isə pıçıldadı, tük dönüb iti qılınc oldu, qız qılıncı şirə endirdi, şir iki parça oldu. Onun başı dönüb əqrəb oldu, qız bunu görüb tez dönüb iri ilan oldu, əqrəb olmuş mөлun ilan üstünə cumdu, onların arasında bir vuruşma başladı ki, gəl görəsən. Sonra əqrəb dönüb qartal oldu, ilan dönüb çalağan oldu, qartalın dalınca uçdu, bir müddət onu göyde izlədi, belə olduqda qartal dönüb erkək qara pişik oldu, qız isə dönüb zol-zol canavar oldu, onlar sarayda xeyli vuruşdular.

Erkek pişik gördü ki, basılır, tez dönüb iri bir nar oldu, özü də nar sarayın heyətindəki hovuzun ortasına düşdü, canavar da hovuzun qırağına cumdu, nar sudan havaya qalxdı, sarayın qabağındakı sal daşların üstünə düşüb parçalandı, dənələri dağıldı, sarayın heyəti nar dənələri ilə doldu. Onda canavar silkələndi, dönüb xoruz oldu, nar dənələrini dənələməyə başladı, birçə nar dənəsi də qalmadı, hamısını dənələdi, Allahın izni ilə nar dənələrindən biri hovuzun qırağında görünməyən yere düşüb qalmışdı. Xoruz banlamağa, qanad çalmağa başlayıb dimdiyi ilə nə isə işarə elədi, amma onun nə dediyini biz başa düşmədik, bu vaxt xoruz elə bərkədən banlayıb üstümüzə qışqırdı ki, biz elə bildik bu saat saray üstümüzə uçaq, özü də xoruz sarayın heyətini dörd dövrə vurmağa başladı. O, nar dənəsini hovuzun qırağında gizlənmiş görüb üstünə cumdu ki, onu da dənəsin, amma nar dənəsi birdən hovuzun içinə, suya atıldı, dönüb balıq oldu, suyun dibinə getdi. Onda xoruz da dönüb yekə bir balıq oldu, o biri balığın dalınca suyun dibinə cumdu, bir müddət suyun altında qaldı, sonra birdən biz qışqırıq, ah-vay eşidib qorxduq.

Elə bu demdə cin alov şəklində peyda oldu, ağzını açdı, onun ağzından od tökülürdü, gözələrindən, burnunun deşiklərindən tüstü qarışıq od çıxırdı. Qız da çıxdı, bu dəfə o, alovlu nəhəng kösəvə oxşayırdı, qız bir müddət onunla vuruşdu, başımızın üstünü alov aldı, saraya tüstü doldu. Tüstdən göz-gözü görmürdü, yanmaqdan qorxub biz hovuzda, suya tullanmaq istəyirdik, bu vaxt padşah dedi: "Allahın qüdrəti qarşısında hər şey acizdir! Biz həqiqətən Allahın bəndələriyik; ömrümüzü ona bağışlayırıq! Kaş meymunu döndərüb adam eləməyi ona tapşırımaydıq! Biz onun boynuna çox ağır iş qoyduq, bu elə bir cindir ki, dünya üzündə olan cinlərin heç biri onun öhdəsindən gələ bilməz. Kaş biz bu mey-

munu heç görməyəydik, Allah ona da, onun bura gəldiyi saata da lənət eləsin! Biz Allah-təala xətrinə yaxşılıq eləyib onu tilsimdən qurtarmaq istəyirdik, amma gör başımıza nə bəla gəldi!"

O ki qaldı mənə, ay xanım, mənim dilim bağlı idi, buna görə də padşaha heç bir söz deyə bilmirdim, biz özümüzə gəlməyə macal tapmamışdıq ki, alovla bürünmüş cin qışqırdı, otaqda bizim yanımda peyda oldu. O, bizim üstümüzə alov püskürdü, amma qız cini haqlayıb onun üzünə alov üfürdü, qızın da püskürdüyü alovdan, cinin də püskürdüyü alovdan bizə qığılclar deydi, qızın qığılclarından bizə xəter demədi, cinin püskürdüyü alovun qığılclarından biri mənim gözüme deydi, bir gözümlə yandırır kor elədi, onda mən hələ meymun idim. Cinin püskürdüyü alovun qığılclarından padşaha da deydi, onun üzünün yarısını, saqqalını, çənəsini yandırdı, alt dişlərini tökdü, bir qığılclar da hərəmağasının sinəsinə deyib yandırdı, hərəmağası elə o dəqiqə ömrünü Allaha bağışladı, biz də naümid olduq, fikirləşdik ki, hökmən öləcəyik.

Biz beləcə karıxıb qalmışdıq ki, birdən gördük kimsə qışqırır: "Allahü-əkber! Allahü-əkber!.. Allah böyükdür! Allah-təala məxluqatın sahibi olan Məhəmmədin dininə qail olmayanlardan üz döndəribdir!" Demə şah qızı cini yandırır bir qalaq külə döndəribdir. Qız bizə yaxınlaşıb dedi: "Mənə bir kasa su gətirin!" Gedib bir kasa su gətirdilər, o, kasadakı suya nəse dedi, amma onun dediyi sözləri biz başa düşmədik, sonra da sudan üstümə sıçradıb dedi: "Tilsimdən qurtar, səni Allahın ən böyük adına and verirəm ki, dönüb adam ol".

Şah qızının bu sözlərindən sonra mən silkələndim, bir də gördüm ki, lap elə əvvəlki adamam, amma bir gözümdə qorur; elə bu vaxt qız qışqırdı: Ateş! Ateş! Ata can, mən daha sağ qalmaram! Mən cinlərlə vuruşmağa adət eləməmişəm, o bəni-adəm olsaydı, çoxdan onu öldürmüşdüm. Mən elə nar dənələri heyətə dağılanda gücdən düşdüm, nar dənələrini dənələdim, birçə dənəsi qalmışdı, demə cinin canı elə o dənədə imiş, əgər mən həmin nar dənəsini dənələsə idim, cin yəqin ki, elə o saat ölmüşdü. Ancaq mən bunu bilmirdim, görünür bəxt-taleyim belə imiş, birdən o peyda oldu, mən də onunla yerin altında, suda, havada bərk vuruşdum, hər dəfə mən onu bir tilsimə salmaq istəyəndə o da məni başqa tilsimə salmağa çalışırdı, biz beləcə çox vuruşduq, o birdən mənim üstümə alov göndərdi, onu da deyim ki, alovdan tək-tək adam canını qurtara bilir. Amma mənim bəxtim gətirdi, mən də özüm yanmamışdan qabaq islam dinini qəbul eləməyi

cinə təklif elədim, onu yandırıb külə döndərdim. Mənə gəldikdə, mən ölürəm, mənim əvəzime Allah sizə kömək olsun”.

Bu sözləri bizə deyib, şah qızı Allahı köməyə çağırmağa başladı, o elə hey Allaha yalvarırdı ki, onu oddan saxlasın, birdən qara qığılcımlar onun sinəsinə çatıb üz-gözünə yayılmağa başladı; elə ki qara qığılcımlar qızın üzünə yayıldı, o hönkür-hönkür ağlayıb dedi: “La ilahe illallah, əşhedü ənnə Məhəmmədən rəsulullah!” Sonra da biz şah qızına baxdıq, bir də gördük ki, o da dönüb bir qalaq kül oldu, cinin kül olduğu qalağın yanında qaldı. Bunu görüb biz də şah qızının dərdindən qəm dəryasına qərq olduq; özlüyümdə dedim ki, kaş onun yerində mən olaydım, mənə belə yaxşılıq eləmiş bu gözəl qızın dönüb kül olmağını görməyəydim, amma nə eləmək olardı, görünür Allahın hökmü belə imiş.

Elə ki padşah öz qızının dönüb bir qalaq kül olduğunu gördü, olan-qalan saqqalını da yolub yerə tökdü, özünə əl qatdı, əynindəki libası cırıq-cırıq elədi, mən də onun kimi özümə əl qatdım, hər ikimiz qızın dərdindən hönkür-hönkür ağlamağa başladırıq. Saray adamları, əyanlar gəlib gördülər ki, şah bihuş haldadır, iki qalaq da kül var. Onlar buna mat qaldılar, bir qədər padşahın başına dolandılar, padşah özünə gələndən sonra qızı ilə cinin əhvalatını onlara nağıl elədi, qızın başına gələn iş saray adamları, əyanlar üçün böyük bədbəxtlik idi, arvadlar, qızlar şivən qopartdılar, şah qızına yeddi gün yas saxladılar.

Padşah, qızının məzarı üstündə böyük türbə tikdirdi, türbənin içində çoxlu şam, چراغ yandırdılar, cinin külünü isə küləyə verdilər ki, Allahın lənətinə gəlsin. Bundan sonra padşah bərk naxoşladı, az qaldı ki, canını Allaha tapşırsın, o, bir ay yorğan-döşəkdə naxoş yatdı, sonra sağalıb ayağa durdu, saqqalı da təzədən çıxdı, padşah məni hüzuruna çağırıb dedi: “Ay cavan, nə qədər ki, sən gəlib bizim yerə çıxmamışdın, biz taleyimizin bədbəxtliklərindən uzaq idik, şad-xürrəm ömür sürürdük. Kaş biz nə səni görəydik, nə sənin o murdar halını! Sənin ucbatından biz beləyə düşdük: əvvəla, qızım əlimdən getdi, mən onu yüz kişiyyə dəyişməzdim, ikincisi də, alov mənim başıma belə gətirdi, dişlərim töküldü, mənim hərəməğam öldü. Amma biz nə bu işdən-əvvəl, nə də bu işdən sonra səndən heç bir xeyir görməmişik. Ancaq bunların hamısı – bizim başımıza gələnlər də, sənin başına gələnlər də Allahın işidir; Allaha çox şükür olsun ki, qızım səni qurtardı, amma heyif ki, özü məhv oldu! Bala, mənim şəhərimdən çıx, sənin ucbatından başımıza bir belə belə gəldi, bu elə kifayətdir. Bunların hamısı mənim də, sənin də

alınma yazılmışdı. Yaxşıqla çıx get, onu da bil ki, mən bir də səni görəsəm, onda öz bəxtindən küs, mən səni öldürəcəyəm”.

Padşah mənim üstümə qışqırdı, mən də, ay xanım, onun sarayından çıxdım, amma sağ qaldığıma özüm də inanmırdım; özü də saraydan çıxandan sonra heç bilmirdim hara gedim. Yolkəsənlərin ucbatından yarı yolda qalmağımı, onların əlindən canımı qurtarmağımı, bir ay gecə-gündüz yol gedib yad adamların şəhərinə çatmağımı, dərziyə, sonra da yerin altında arvada rast gəlməyimi, məni öldürmək istəyən cinin əlindən sağ-salamat qurturmağımı, ürəyimdən keçənlərin hamısını əvvəldən axıracan bir də fikrimdən keçirtdim, sonra Allaha dua eləyib dedim: “Bir gözümlə kor olsa da, yaxşı ki sağ-salamat qalmışam!” Mən şəhərdən çıxmamış, əvvəlcə hamama getdim, saqqalımı qırıxdırdım, qəzildən toxunmuş qara dərviş əbası geydim, üz tutdum bərrü-biyabana; ay xanım, başıma gələn əhvalatı, bir gözümlə kor olmağımı yadıma salıb hər gün hönkür-hönkür ağlayırdım. Başıma gələnlər yadıma düşən kimi ağlamağa başlayıb bu şəri oxuyurdum:

“Özüm də bilmirəm haçan, nə yolla tapdı dərd məni,
Əlimdən aldı qüssə-qəm rahatlığı, səadəti.

Qəsəm, bu canlı-cansız, cahanı xəlf edən kəsə,
Dözər canım bu dərdlərə – var onda nə dəyanəti.

Tikanlı, qumlu səhrada susuz, yarımcı olsa da,
Görünməz onda zərrəcə giley-güzar əlaməti.

Qidası zəhrimar, suyu zəhərli qətran olsa da,
Bu qüssə sarsıdan deyil bu əzmi, bu mətanəti.

Zəhər ya qətranın dadı deyil bu dərd qədər acı,
Fələk rəva görüb mənə bu dərdi, bu müsibəti.

Ürək böyük məlalımı özündə saxlayır nəhan,
Fəqət rahat qoyan deyil onu sevimli niyyəti.

O dağları, dənizləri yerindən oynadan bu dərd
Ürəkdə bərqərar olub, pozub canımda rahatı.

“Heyat şirin, ömür şirin!” deyənlərə budur sözüm:
“Mənim şirin həyatımı pozub zamanə möhnəti”.

Mən ölkələri, şəhərləri sərgərdan gözə-gözə Dar əs-Salama, yəni Bağdada yol aldım ki, əmirəlmömininin yanına gedib başıma gələn əhvalatı ona nağıl eləyim. Bu axşam gəlib Bağdada çatdım, bu birinci qardaşıma rast gəldim, gördüm ki, o çaşıb qalıbdır, mən ona "salameleyküm" dedim. Sonra da onunla söhbət eləməyə başladım, birdən bu üçüncü qardaş bizim yanımıza gəldi, bizə salam verib dedi: "Mən qərībəm". Biz də onun cavabında dedik: "Biz də qərībik, biz də xoşbəxt gecədə bura gəlib çıxmışıq". Sonra üçümüz də birlikdə yol aldım, bir-birimizin başına gələn əhvalatdan heç birimizin xəbəri yox idi, az getdik, çox getdik, bəxt-taleyimiz bizi gətirib sizin qapıya çıxartdı, biz də evinizə girdik. Bax, mən buna görə biş-saqqalımı qıxdırmışam, mənim bir gözüm buna görə kor olubdur".

Ev sahibəsi ikinci qələndərin başına gələn əhvalatı eşidib ona dedi: "Başını aşağı sal, öz yolunla get". İkinci qələndə onun cavabında dedi: "Yoldaşlarımın başına gələn əhvalatı eşitməyincə çıxıb getməyəcəyəm".

ÜÇÜNCÜ QƏLƏNDƏRİN ƏHVALATI

Belə olanda, üçüncü qələndər qabağa çıxdı, üzünü ev sahibəsinə tutub dedi: "Ay nəcib xanım, mənim başıma gələn əhvalat bu iki nəfərin başına gələn əhvalatın tayı deyil. Yox, mənim əhvalatım çox qərībə, çox əcaəbi əhvalatdır, elə buna görə də mən biş-saqqalımı qıxdırmışam, bir gözdən kor olmuşam. Bu iki nəfərin başına gələn əhvalatın taxsırı onların bəxt-taleyindədir, amma mənim başıma gələn əhvalatın təqsiri mənim özümdədir. Əhvalat belə olub, mən şah oğlu şah idim, atam öləndən sonra mən taxt-səltənətdə öyləşdim, ölkəyə padşahlıq eləməyə başladım, rəiyyətlə ədalətlə, mərhəmətlə dola-nırdım.

Mən gəmi ilə səyahətə çıxmaqdan doymazdım, şəhərimiz də ucubacağı görünməyən bir deryanın ortasında idi, özü də bizim dörd tərəfimizdə çoxlu böyük cəzirelər var idi. Mənim dənizdə əlli böyük ticarət gəmim, səyahətə çıxmaq üçün onlardan bir az kiçik əlli də gəmim var idi, bunlardan başqa müqəddəs müharibə üçün yüz əlli silahlanmış dava gəmilərim var idi. Mən cəzirelərə tamaşa eləmək üçün on gəmiylə dənizə çıxdım, düz bir aylıq ehtiyat yemək-içmək götürdüm, iyirmi gün yol getdik, günlərin bir günü gecə qabaq tərəfdən külək əsdi, dəniz təlatümə gəldi, iri dalğalar bir-birinə dəyməyə başladı. Biz kor-peşman olub qəm deryasına batdıq, aləm zülmətə qərğ oldu, bunu görüb dedim:

"Özünü beləyə salan belədən qurtarsa da, tərifi-nəməli adam deyil!" Biz üzümüzü göyə tutub Allah-təalaya dua eləyib yalvarmağa başladım ki, bizə kömək olsun, amma səhər sübh açılanacan külək qabaq tərəfdən əsdi, iri dalğalar şahə qalxdı; elə ki səhər açıldı, külək dayandı, dəniz sakitləşdi, sonra gün çıxdı. Biz bir cəzirəyə yan aldım, quruya çıxdım, bir şey bişirib yedik, sonra iki gün dincimizi aldım, yenə gəmilərə minib iyirmi gün yol getdik. Bir az gedəndən sonra gördük ki, dənizin suyunun rəngi dəyişib; gəmiçi daha dənizi tanıya bilmirdi, belə olanda gözetçiye dedik: "Dor ağacına dırmaş, dörd tərəfə əməlli-başlı bax". Gözetçi də dor ağacına dırmaşdı, ətrafa baxıb gəmiçiye dedi: "Ay gəmiçi, sağ tərəfimizdə suyun üzündə balıq gördüm, dənizin ortasında, uzaqda da gözüme bir şey dəydi, özü də, gah qara, gah da ağ görünür". Gözetçinin bu sözlərini eşidən kimi gəmiçi çalmasını başından götürüb yerə çırpdı, saqqalını yolmağa başlayıb qışqıra-qışqıra dedi: "Bilin ki, evimiz yıxıldı, heç birimiz buradan sağ-salamat qurtara bilməyəcəyik!"

Gəmiçi bu sözləri deyib hönkür-hönkür ağlamağa başladı, biz də hamımız qara günümüze ağlamağa başladım, sonra mən gəmiçidən soruşdum: "Ay gəmiçi, bir danış görək, axı gözetçi nə görüb?" Bu sözlərimi eşidən gəmiçi mənə dedi: "Ağa, bil və ağah ol ki, qabaq tərəfdən külək əsməyə başlayan həmin gün biz yolu azdıq, külək yalnız ertəsi günü səhər dayandı. Biz iki gün cəzirədə qaldım, sonra dənizdə azdıq, həmin gecədən iyirmi bir gün keçir, getdiyimiz səmtə külək əsməyə başlamır ki, bizi qovub təzədən ora aparsın. Biz sabah axşamçağı bir dağa çatacağıq, bu dağ qara daşdandır, onun adı Ahənrubalı¹ dağdır (su gəmini zorla çəkib o dağın ətəyinə tərəf aparır), gəmimiz ora çatan kimi dağılıb parça-parça olacaq, gəminin mıxlarının hamısı öz yerindən çıxacaq, gedib o dağa yapışacaq, çünki Allah-təala həmin Ahənrubalı dağın içinə elə bir sirli şey qoyub ki, dəmir qismində nə varsa, hamısını özünə çəkir. Bu dağda o qədər dəmir var ki, onu bir Allah-təala bilir, qədim vaxtlardan bəri çoxlu gəmi bu dağa dəyib parça-parça olubdur. Onun yanında, dənizin içində, on sütunun üstündə misdən gümbəz var, o gümbəzin də üstündə bir atlı dayanıb, onun atı da misdəndir, həmin atının elində mis nizə var, sinəsi üstə qurğuşun lövhə asılıbdır, özü də o lövhənin üstündə adlar, cadu-ovsun sözləri həkk olunubdur. Adamları öldürən elə həmin atın üstündə oturan süvaridir; elə ki həmin süvari atın üstündən yıxıldı, onda adamların canı ölümdən qurtaracaq".

Ay xanım, gəmiçi bu sözləri deyib elə hönkür-hönkür ağladı ki, biz bu belədən canımızı qurtara bilməyəcəyimizi yəqin elədik, hərə öz

¹ Ahənruba - farsca maqnit deməkdir.

dost-aşnası ilə halallaşdı, vəsiyyətimizi elədik ki, işdir, birdən sağ qalan oldu. Həmin gecə heç birimizin gözüne yuxu getmədi; elə ki səhər açıldı, bir də gördük ki, həmin dağa yaxınlaşıyıq, özü də su çəkib bizi onun yanına aparır. Çox çəkmedi ki, gəmi dağın dibinə çatdı, dağılıb parça-parça oldu, gəmidə nə qədər dəmir, mix vardısı hamısı öz yerindən çıxdı, gedib Ahənrubalı dağa yapışib qaldı; axşamçağı biz hamımız suda üzə-üzə bu dağın başına dolanırdıq, adamlarımızın bir parası batmışdı, bir parası da sağ qalmışdı. Amma çoxu batmışdı, sağ qalanların da bir-birindən xəbəri yox idi, çünki ləpələr, üzbəüz əsən külək onların hərəsini bir səmtə çəkib aparmışdı.

Mənə gəldikdə, ay xanım, Allah-təala mənə nicat verdi, demə mən onun dəryasında çox bədbəxtliyə düşər olub zillət çəkməli, imtahanından çıxmamış idim; xülasə, mən gəminin taxtalarından birinin üstünə çıxdım, külək onu gətirib lap dağın qırağına kip yapışdırdı, mən də dağın kəlləsinə gedən yolu tapdım, bu yol lap pilləkən kimi idi, elə bil dağı çapıb pilləkən düzəltdimşidilər. Onda mən Allah-təalanın adını çəkdim..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

15-ci gecə

Elə ki on beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, üçüncü qələndər arvada deyirdi (oradakıların isə hamısının qolları bağlı idi, qullar da əllərində siyirmə qılınc onların başlarının üstünü kəsdirib durmuşdular): "Onda mən Allah təalanın adını çəkdim, üzümü göyə tutub ona yalvardım, dağın kələ-kötür yerlərindən yapışa-yapışa yuxarı dırmaşmağa başladım, mən bir azca dırmaşmışdım ki, Allahın izni ilə külək o saat yatdı, Allah-təala mənə yuxarı qalxmağa kömək elədi, mən sağ-salamat dağın başına çatdım. Amma mənim birçə çarəm vardı, o da günbəzin içinə getmək idi, mən nicat tapdığımı çox şad oldum.

Günbəzin içinə girən kimi dəstəməz alıb iki rükət namaz qıldım, mənə nicat verdiyinə görə Allaha dua elədim, sonra da günbəzin içində yığılıb yatdım, gecənin bir ələmində yuxuda gördüm ki, bir adam mənə deyir: "Ay Əcib ibn Xəlib, elə ki yuxudan oyandın, ayaqlarının altındakı yer qazığın: yerdən bir mis yay, bir də üç dənə qurquşun ox çıxacaq,

onların üstündə cadu-ovsun sözləri yazılmış olacaq. Ox-kamanı götürüb günbəzin üstündəki süvariye ox at, adamların canını böyük bəladan qurtar. Elə ki sən süvariye ox atdın, süvari özü dənizə, onun nizəsi isə sənənin yanına düşəcək, onda nizəni götürüb atın durduğu yerdə yerə basdırarsan. Sən nizəni yerə basdırıb qurtaran kimi bir də görəcəksən ki, su qalxmağa başladı, gəlib dağın kəlləsi ilə bərabər oldu, elə bu vaxt dənizdən sən dayandığın yerə tərəf bir qayıq gələcək, onun içində mis adam olacaq (sən vurub dənizə saldıq yox, başqası), o, əlində avar gəlib sənənin yanında dayanacaq. Elə ki gördün qayıq gəlib sənənin yanında dayandı, keçib qayıqdakı adamın yanında əyləşərsən, amma nəbədə Allahın adını çəkərsən, həmin adam avar çəkməyə başlayacaq, on gün dənizdə yol gedib sənə Qorxusuz dənizə çatdıracaq, ora çatandan sonra bir adam taparsan, o da sənə ölkənə aparar. Bunların hamısı sənə birçə şərtlə müəssər olacaq ki, Allahın adını çəkməyəsən".

Sonra mən yuxudan ayıldım, cəld ayağa qalxdım, yuxuda mənə deyilən kimi elədim, süvariye ox atıb onu dənizə saldım, onun nizəsi mənim yanıma düşdü, mən də həmin nizəni götürüb yerə basdırdım. Elə ki mən nizəni yerə basdırdım, dəniz təlatümə gəldi, su qalxmağa başladı, o qədər qalxdı ki, mənimlə bərabər oldu, heç birçə dəqiqə keçməmişdi ki, dənizin ortasında bir qayıq gördüm, özü də o, mənə tərəf gəlirdi, bunu görüb o böyük Allaha dua elədim. Qayıq gəlib mənim yanıma çatanda gördüm ki, onun içində bir mis adam var, özü də onun döşündə qurğuşundan lövhə var, həm də o lövhədə adlar, cadu-ovsun sözləri həkk olunub, mən bir kəlmə də söz deməyib, dinməz-söyləməz qayığa əyləşdim, həmin adam bir gün, iki gün, üç gün, xülasə düz on gün tamam olunca avar çəkdi, mən birdən baxıb Qorxusuz cəzirələri gördüm, onda mən elə şad oldum ki, daha nə deyim, şadlığımın Allahın adını çəkib dedim: "Ya Allah! La ilahə illəllah! Allahü-əkbər!"

Mən bu sözləri deyib qurtarmamışdım ki, bir də gördüm qayıq mənə dənizə atdı, sonra geri dönüb dənizin içərilərinə yol aldı. Mən üzə bilərəm, həmin gün gecəyəcən üzümdü, bir də gördüm ki, bərk yorulmuşam, qollarım, çiynilərim ağrıyır, elə əldən düşmüşəm ki, daha nə deyim; mən hər dəqiqə qorxu içində idim. Öləcəyimi yəqin eləyib kəlməyi-şəhadətimi dedim, amma birdən külək qalxdı, dəniz təlatümə gəldi, dağ boyda bir dalğa mənə götürüb elə tulladı ki, bir də gördüm qurudayam, demə Allahın hökmü belə imiş. Mən ayağa qalxdım, paltarlarımı sıxıb yerə sərdim, sonra da yığılıb gecəni səhərəcən yatdım; elə ki səhər açıldı, mən durdum, dörd tərəfə zənlə baxdım ki, gördüm hansı tərəfə gedim. Bir meşəlik gördüm, meşəyə girib onun içərisini dörd dövrə

vurdum, məlum oldu ki, mənim olduğum yer balaca bir cəziredir, onun dörd tərəfi dənizdir. Onda öz-özümə dedim: "Hər dəfə bir bələdan qurtaran kimi, ondan da böyük bəlaya düşürəm!"

Oturub başıma gələnleri fikirləşdim, Allahdan ölüm istədim, elə bu vaxt bir də gördüm ki, uzaqdan bir gəmi gəlir, gəminin içində adam var, özü də gəmi mənim olduğum bu cəzirəyə tərəf gəlir. Mən ayağa qalxıb ağacın kəlləsinə durmaşdım, birdən gəmi gəlib lap cəzirəyə yan aldı, gəmidən on nəfər qul düşdü, onların hamısının əlində bel var idi, qullar yol alıb cəzirənin içərisinə getdilər, cəzirənin ortasına çatan kimi belləri işə salıb yeri qazdılar, bir qapıya çatan kimi onu qaldırıb quyunun ağzını açdılar. Sonra da qayıdıb gəmidən çörək, un, yağ, bal – yaşamaq üçün hər nə lazımsa götürüb bura – yer altına daşıdılar; xülasə, qullar gəmidə olan azuqənin hamısını yerin altındakı mənzilə daşıyıb qurtaranacan gəmiyə gedib qayıtdılar. Bundan sonra onlar əllərində bərbəzəkli gözəl libaslar gəmidən aşağı düşdülər, onların arasında uzun ömür sürmüş bir qoca var idi. Bəxt-təleyi ona çox əziyyət versə də, rəhm də eləmişdi. O, elə bil göy kəfənə bükülmüş bir yana atılmış ölü idi, həm də elə bil məqribdən, məşriqdən əsən küləklər onu döyəcləmişdi, bu barədə şair yaxşı deyib:

Məni haldan salıb, zay etdi fələk;
Belə işlərlə fəxr edir o müdam.

Bir zaman yol gedər yorulmazdım,
İndi yol getməmiş yorulmadayam.

Qoca kişi bir gözəl cavanın əlindən tutmuşdu, bu cavan elə gözəl, elə göyçək idi ki, elə bil ay parçası idi, onun gözəlliyi dillərdə gəzirdi. O, elə bil tər yaşıl budaq idi, bu cavanı kim görsə idi, onun gözəlliyinə, zərifliyinə valeh olardı; onun barəsində şair deyən kimi:

Görseydi onu gözəllik hərgah,
Sallardı başın, təəccübündən

"Tay varmı buna" – desəydilər, o:
"Yoxdur belə can!" – deyərdi hökmən.

Ay xanım, onlar o vaxtadan getdilər ki, gəlib həmin qapıya çatdılar, hamiləliklə yeraltı mənzilə endilər, bir saat, ya bir az çox yerin altında qaldılar, sonra qullar, bir də qoca yerin üstünə çıxdılar, ancaq cavan

çıxmadı, onlar qapını əvvəlki kimi bağladılar, sonra gedib gəmiyə mindilər, gəmi yola düşüb gözdən itdi. Elə ki onlar çıxıb getdilər, mən ağacdən düşdüm, onların torpaq töküüb ördükləri yerə gəldim, torpağı qazıyıb kənara verdim, o vaxtadan səbirlə əlləşib torpağı kənara verdim ki, qapıya çatdım, gördüm qapı taxtadandır, özü də dəyirman daşı enində. Mən qapını qaldırdım, bir quyu gördüm, quyuya təhlükə enirdi, mən buna çox təəccüb eləyib pilləkənlə aşağı düşdüm; elə ki pilləkənin aşağısına çatdım, sahmanlı, təmiz bir otaq gördüm, otağa cürbəcür xalçalar salınmışdı, ipək döşəklər düzülmüşdü. Həmin cavan hündür bir taxtda uzanıb mütəkkəyə dirsəklənmişdi, onun əlində yelpik, qabağında cürbəcür ətir, çiçəklər var idi, özü də tək idi.

Cavan məni görəndə kimi sapsarı saraldı, mən ona salam verib dedim: "Özünə toxtaqlıq ver, özü də heç qorxub eləmə, məndən sənə xəter gəlməz, mən də sənə kimi bəni-adəmə, özü də padşah oğluyam, təleyim məni sənənin yanına götürüb çıxardıb ki, sən tək qalmayasan, vaxtını mənimlə şad-xürrəm keçirəsən. Sənə başına nə əhvalat gəlib ki, tək-tənha yerin altına köçməli olmusan?"

Mənim bəni-adəm olduğumu yaqin eləyib cavan çox şad oldu, onun rəngi özüne gəldi, məni yaxınına çağıraraq dedi: "Ay qardaş, mənim başıma qərribə bir əhvalat gəlib! Mənim atam ləl-cəvahirat taciridir, onun çoxlu malı, qulları, kölə tacirləri var, onlar ən uzaq ölkələrə gəmilərlə atamın mallarını aparıb satırlar, onların özlərinin də dəvə karvanları, çoxlu pulları var. Mənim atamın övladı olmurdu, günlərin bir günü atam yuxuda görür ki, bir oğlu olub, amma onun ömrü az olacaq. Atam qışqıra-qışqıra, ağlaya-ağlaya hövlnak yuxudan ayılır. O biri günü gecə anamla bir yerdə yatır, həmin günü atam yanında saxlayır. Doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz dəqiqə keçəndən sonra anam məni doğur. Ömrünün axırına yaxın Allah-təala məni ona veriyi üçün atam qurban kəsir, fəqir-füqəranı yedirib-içirdir, onlara nəzir-niyaz verir. Sonra da o, münəccimləri, təqvimçiləri, o vaxtın uləmlərini, doğum işinin bilicilərini, ulduz falına baxanları çağırır, onlar da mən anadan olan günü ulduzların vəziyyətini yoxlayıb atama deyirlər: "Sənənin oğlun on beş il ömür sürəcək, onun başında bəla var, əgər bu bəla sovuşub keçsə, onun ömrü uzun olacaq. Onun ölümünə səbəb isə bu olacaq: Qorxulu dənizdə bir Ahənribəli dağı var, onun üstündə misdən bir at, bir də süvari var, həmin süvarinin sinəsi üstündə qurğuşun lövhə var. Süvari atdan yıxılından əlli gün sonra sənənin oğlun öləcək, oğlunun qatili həmin süvarini vurub yıxan adam olacaq. Həmin adam padşahdır, adı da Əcib ibn Xədidir".

Bu sözləri eşidib atam qəm deryasına qorq olur. O mənə on beş yaşına çatanacan gül-çiçək içində bəslədi, on gün bundan qabaq atama xəbər gəldi ki, süvari dənizə yxılıb, özü də onu vurub dənizə yıxan adam Xədi bəy oğludur, adı da Əcibdir. Atam da bunu eşidib qorxuya düşdü ki, mənə öldürərlər, odur ki, mənə götürüb bu yere getirdi. Bax, mənə başıma belə bir əhvalat gəlib, tək-tənha olmağım da elə buna görədir”.

Cavanın bu sözlərini eşidib çox təəccüb elədim, öz-özümə dedim: “Bu işlərin hamısını mən eləmişəm! Amma Allaha and olsun, mən bu cavanı heç vaxt öldürməyəcəyəm”. Sonra özümü cavana tutub dedim: “Ay ağa, Allahın köməyi ilə sən nə naxoşlayacaqsan, nə də öləcəksən! Allahın köməyi ilə sən dərddən, qəm-qüssədən uzaq olacaqsan; mən burada qalıb sənə qulluq eləyəm, bu günləri sənə yanında qalanda sonra çıxıb öz yolumla gedərəm”.

Bu sözləri deyib cavanın yanında əyləşdim, biz gecəyəcən söhbət elədik, sonra mən ayağa qalxıb bir iri şamı, bir də çirağı yandırdım, sonra süfrə başına əyləşdik. Yeyib-içəndən sonra mən ayağa qalxıb süfrəyə şirniyyat düzdüm, oturub şimildərdən ləzzətlə yeyə-yeyə gecə yarıdan keçənəcən söhbət elədik. Sonra cavan öz yatağına uzandı, mən onun üstünə yorğan saldı, özüm də uzanıb yatdım. Səhər mən yuxudan durub bir az su qızdırdım, cavanı yavaşca yuxudan oyatdım; elə ki o yuxudan ayıldı, mən onun üçün isti su gətirdim, o da əl-üzünü yuyub mənə dedi: “Ay cavan, elədiyin hörmət üçün Allah sənə əvəzini versin! Allaha and olsun, mən başıma gələn əhvalatdan, bir də o adı Əcib ibn Xədi bəy olan adamdan canımı qurtarsam, atamı vadar eləyəcəyəm ki, sənə xələt versin. İşdir, mən ölsem, hər şeyi sənə halal eləyirəm”.

Cavanın bu sözlərini eşidib onun cavabında dedim: “Allah o pis günü sənədən uzaq eləsin, Allah o günü mənə sənədən qabaq qismət eləsin!” Sonra da süfrəyə yemək düzdüm, oturub çörək yedik, buxurdana ətirli quru ot tökü bəy yandırdım, o ətirləndi, mən nərd düzəltdim, biz nərd oynamağa başladım. Sonra da ləzzətlə şirniyyat yeyib gecəyəcən nərd oynadıq, mən şamları yandırıb onun yanına düzdüm, səhərə az qalmış cavan uzanıb yatdı, mən də onun üstünə örttdüm, sonra özüm də uzanıb yatdım. Ay ağa, gündüzümüz də, gecəmiz də bu minval ilə keçirdi. Ürəyimdə cavanın məhəbbəti özüne yer elədi, mən öz dərdimi yaddan çıxarıb ürəyimdə dedim: “Münəccimlər yalan deyiblər! Allaha and olsun, mən onu öldürməyəcəyəm”.

Beləcə mən düz otuz doqquz gün ona qulluq elədim, onunla bir süfrədə çörək yedik, elə ki otuz doqquzuncu gecə oldu, cavan sevinə-

sevinə mənə dedi: “Qardaş, şükür Allaha ki, mənə ölümdən qurtardı, özü də sənə mərhəmətin, sənə xoş qədəmin sayəsində ölümdən qurtardım. Mənim Allahdan istəyim budur ki, sənə də sənə məmləkətinə də əvəz versin. Amma, qardaş, sənədən bir ricam var, mənim üçün su qızdır, mən əl-üzümü yuyum, bir az da yuyunum”. Cavanın bu sözlərini eşidib onun cavabında dedim: “Canla, başla”. Sonra da gedib onun üçün çoxlu su qızdırdım, isti suyu onun yanına gətirdim, onu sidr ağacının unu ilə əməlli-başlı yuyundurdum, sonra ona kisə çəkdim, qulluq eləyib paltarlarını dəyişdirdim, onun üçün hündür yer saldı; cavan yorğan-döşəyin üstünə tullandı, hamamdan sonra dincəlməyə uzanıb mənə dedi: “Qardaş, bir qarpız kəs yeyək, üstünə də şəkər çuğunduru şirəsi tök”.

Cavanın bu sözlərini eşidib mən anbara getdim, buludun içində bir qarpız var idi, onu götürüb gətirdim. Sonra cavana dedim: “Ağa, bıçağın varmı?” Onda cavan dedi: “Odur, başımın üstündə, o yuxarı ləmədə”. Mən də tələsik yuxarı çıxdım, bıçağın dəstəsindən yapışıb aşağı düşməyə başladım, birdən ayağım bürədi, bıçaq əlimdə cavanın üstünə yığıldım. Bir də gördüm ki, cavanın alnına əvvəldən yazıldığı kimi, əlimdəki bıçaq onun ürəyinə sancıldı, oğlan o saat öldü.

Elə ki oğlan öldü, özü də gördüm ki, onu mən öldürmüşəm, bərkədən qışqırıb özümə əl qatdım, əynimdəki paltarımı cırıq-cırıq eləyib dedim: “Doğrudan da bizi Allah yaradıb, odur ki, ömrümüzü də ona bağışlayırıq! Ay müsəlmanlar, üləmaların, münəccimlərin bu cavan üçün göstərdikləri beləli qırx günün bir gecəsi qalmışdı, özü də bu gözəl cavanın ömrü mənim əlimdə qurtarmalı idi. Ah, kəs mən o qarpızı kəsməyeydim! Bu, doğrudan da müsibət idi. Amma qoy Allah yazdı-ğını pozmasın!..”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki on altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əcib arvada deyirdi: “Elə ki, gördüm mən o cavanı öldürmüşəm, ayağa qalxıb pilləkənlə yuxarı çıxdım, qapını quyunun ağzına qoyub üstünü torpaqla örttdüm, dənizə nəzər salıb gördüm ki, bir gəmi suyu yara-yara cəzirəyə

tərəf gəlir. Gəmini görüb qorxdum, öz-özümə dedim: "İndi onlar gəlib uşağı öldürülmüş görəcəklər, o saat biləcəklər ki, mən öldürmüşəm, hökmən mənə öldürəcəklər". Mən hündür ağacın yanına gəldim, tez onun kəlləsinə dırmaşıb yarpaqların arasında gizləndim, ağacın kəlləsində özümə təzəcə yer eləmişdim ki, qullar gəmidən düşdülər, cavanın atası, o qoca da onların arasında idi. Onlar həmin yerə çatdılar, torpağı yana verib qapını tapdılar, pilləkənnən aşağı endilər, gördülər ki, cavan uzanıbdır, hamamdan sonra üzü işım-ışım ışıldayır, əynində təmiz paltar var, ürəyinə bıçaq sancılıbdır. Bunu görüb onlar qışqırıb ağlamağa başladılar, özlərinə əl qatdılar, ağı deyib hönkür-hönkür ağladılar, qoca qəşş eləyib yerə yıxıldı, bunu görüb qullar fikirləşdilər ki, qoca oğlundan sonra yaşamaz.

Onlar cavanı öz paltarlarına bürüdülər, üstünə ipək əba saldılar, gəminin yanına gətirdilər, qoca da onların dalınca gəldi. O, oğlunun cənazəsini görüb yenə yerə yıxıldı, öz baş-gözünə döydü, üzünü cırmaq-ladı, saqqalını yolub yerə tökdü. Qoca oğlunu yadına salıb elə hönkür-hönkür ağlamağa başladı ki, qəşş eləyib yerə yıxıldı, belə olanda qullardan biri ayağı qalxdı, gedib bir ipək parça gətirdi, qocanı götürüb taxtın üstünə qoydular, onun baş tərəfində əyləşdilər, bu vaxt mən onların başı üstündə ağacın kəlləsində əyləşib hər şeyi görürdüm, mənim çəkdiyim bu dərdədən, qüssədən başım ağarmamışdan əvvəl ürəyimin yağı əridi, dərdimdən bu şəri oxudum:

"Gizli nemətləri çoxdur xudanın,
Bəzən arif də görə bilmir onu.

İndi şər saydığının az sonra
Anlayırsan xeyir iş olduğunu.

Çox zaman təhlükə şadlıqla bitir.
Bil bunu, şad elə öz məzlumunu".

Ay xanım, qoca gün qüruba əylənəcən bihuş oldu, sonra özünə gəldi, qorxduğu işin oğlunun başına gəldiyini görüb üz-gözünü cırmağa, baş-gözünə döyməyə başladı, sonra bu şəri oxudu:

"Fəryad qoparıb ağlayıram mən gecə-gündüz,
Hicriylə onun gözlərimin tökdüyü qandır.

Bilmir bu ata qəlbi nə etsin, necə etsin,
Bax gör balamın yatdığı yer hansı məkandır.

Övladımı torpaqda görünəcə, kor olaydım,
Onsuz keçən ömrün hər anı ahu-fəğandır.

Qəlbim necə dincəlsin, ey insanlar, ölüm-dərd
Bağrım başını məskən edib, orada nəhəndir.

Kaş mən də onunla bir öləydim: atalarçın
Qeyb etmək əziz oğlunu zənn etmə asandır.

Yatmaq dilərim yatdığı torpaqda onunla,
Onsuz mənə qəm-qüssəli zindan bu cahandır.

Birlikdə nə xoş tale idik, getdi o əfsus!
Hicran aradan sürgün edib vəsli haçandır.

Xoşbəxtliyi hicran yayı birdən oxa tutdu,
Hicran oxunu dəf edəcək hansı cavandır?

Ömrün ən əziz vaxtı əcəl yıxdı bu gənci,
Övladımın abad sarayı indi virandır,

Dillənsənə ey çərxi-fələk, neylədin, ah, sən!
Köksündən onun indi qızıl çeşmə rəvandir.

Dostlar, o dirilsin deyə lazımsa əgər can,
Öz oğluna bədbəxt atanın töhfəsi candır.

Yox, yox, sənə mən gün demərəm, gün batır axşam,
Məhtab desəm hərgah, o da batmış nə zamandır.

Səndəndir əzabım, gileyim çərxi-fələkdən,
Gündüz və gecəm səniz, inan, ahdır, amandır.

Biz yoxsa yaman bir nəzərə, bəd gözə gəldik,
Bəd gözlülərin tez ya gec iqbalı yamandır".

O bərkədən qışqırdı, ruhu bədənindən çıxdı, bunu görüb qullar şivən qopartdılar: "Ağamız vay!" Sonra da başlarına torpaq tökməyə başlayıb elə hönkür-hönkür ağlamağa başladılar ki, daha nə deyim. Onlar öz ağalarının da cənazəsini gəmidə oğlunun yanına qoydular, yelkənləri açdılar, dənizdə gözədən itdilər. Belə olanda, mən ağacdən düşüb yer altındakı mənzilə endim, cavanın fikri məni götürdü. Onun bəzi şeylərini görüb bu beytləri dedim:

"Dostların gözlərində yaş görürək,
Ağlaram, göz yaşım axar hər gün,

Ayrılıqın qərar verən o fələk,
Barı bir gün bizi görüşdürsün".

Sonra da, ay xanım, mən yerin altından çıxdım, gündüzlər cəzireni gəzirdim, gecələr yerin altındakı otağa düşürdüm, bu minval ilə bir ay keçdi, mən elə hey cəzirenin məğrib tərəfinə baxırdım. Dəniz günbə-gün dayazlaşırdı, axırda onun məğrib tərəfində su quruyub lap azaldı. Elə ki ay başa çatdı, dənizin məğrib tərəfi qurudu, mən şad olub buradan sağ-salamat çıxacağımı yəqin elədim. Mən dayaz suya girdim, gedib böyük dünyanın sahilinə çıxdım; yer elə qumsal idi ki, dənizə dizi-nəcən quma batardı, mən özümə ürək verib bu qumlu səhranı keçdim, birdən uzaqda od tutub yanan bir şey gördüm, dörd tərəfə alov saçırdı. Orada kömək tapacağımıza ümid eləyib, üz tutub oda tərəf getdim, bu beytləri də dedim:

"Bir gün açılar mənim də bəxtim,
Matəmlə sevinc cahanda təndir.

Qalmaz bu ağır günün nişanı,
Dünya hamıya əvəz verəndir".

Mən üz tutub oda tərəf getdim. Elə ki gəlib ora çatdım, gördüm ki, bu imarətdir, onun darvazası misedndir, gün çıxıb aləmi nura qər qərləyən kimi imarət işım-ışım işıldamağa başlayır, uzaqdan alova oxşayır. Mən imarəti görüb çox şad oldum, darvaza ilə üzbəüz oturdum; təzəcə əyləşmişdim ki, bir də gördüm gözəl libas geymiş on nəfər cavan, yanlarında da bir qoca gəldilər, həm də onların hamısının sağ gözdən kor olmalarına çox təəccüb elədim, cavanlar mənə görüb salam verdilər, sonra bura nə üçün gəldiyimi, başıma nə əhvalat gəldiyini soruşdular. Mən də başıma gələn belələri, çəkdiyim zilləti onlara əvvəldən axıracan nağıl elədim, onlar çox təəccüb elədilər, götürüb mənə imarətə apardılar. Baxıb gördüm ki, imarətin heyətində dövrələmə on dənə taxt var, bu taxtların hərəsinin üstünə yorğan-döşək salınıb, özü də yorğanların hamısının üzü göy parçadandır; bunların ortasında da bir kiçik taxt var, onun da üstündəki yorğan-döşəyin üzü göy parçadandır. Elə ki biz imarətə girdik, cavanların hərəsi keçib öz taxtı üstə əyləşdi, qoca da keçib ortada olan kiçik taxtın üstündə əyləşdi,

sonra da mənə dedi: "Ay cavan, bu imarətdə qal, amma bizim başımıza nə gəldiyini, bir gözümüzün niyə kor olduğunu soruşma". Sonra qoca taxtdan enib cavanların hərəsinə ayrıca qabda yemək, ayrıca piyalədə içki verdi, yeyib-içəndən sonra onlar oturub başıma gələn barəsində mənə sorğu-sulala tutdular, mən də başıma gələn belələri gecədən xeyli keçənə qədər onlara bir-bir nağıl elədim.

Əhvalatdan halı olan cavanlar pirani qocaya dedilər: "Ay pir, bizim üçün göstərilən o şeyi gətirərsənmi? Axı vaxtdır". Qoca cavanların bu sözlərini eşidib onların cavabında dedi: "Canla, başla". Sonra da ayağa qalxıb imarətin içindəki sərdağa getdi, bir azdan başında məcmeyi gəldi, məcmeyinin içində on dənə iri nimçə var idi, bu nimçələrin üstünə göy örtük salınımışdı. Qoca cavanların hərəsinin qabağına bu nimçələrdən birini qoydu, on dənə şam yandırıp nimçələrin hərəsinə bir dənə şam qoydu. Sonra da nimçələrin üstündəki göy örtükləri götürdü, nimçələrin içində kül, döyülmüş kömür, bir də ocaq hisi var idi. Cavanların hamısı qollarını çirmələdilər, ağlayıb sızıldadılar, üz-gözlərini qaraladılar, əyinlərindəki paltarları cırıq-cırıq elədilər, özlərinə əl qatıb üz-gözlərini, sinələrini yumruqlamağa başladılar, özü də onlar hey deyirdilər: "Biz sərələnib oturmuşduq, amma dilimiz başımıza bəla aqdi!..." Onlar səhərə az qalanacan beləcə özlərinə əzab verdilər; elə ki qoca gördü səhərə az qalıb, ayağa qalxdı, onlar üçün su qızdırdı, cavanlar da durub əl-üzlərini yudular, cırıq-cırıq olmuş libaslarını çıxarıb təzələrini geydilər.

Ay xanım, elə ki mən bunu gördüm, ağlım başımdan çıxdı, fikrim dolaşdı, ürəyimə qorxu düşdü, başıma gələnlər tamam yadımdan çıxdı, özümü saxlaya bilməyib cavanlarla danışmağa başladım, onlardan soruşdum: "Doyunca kef eləyəndən sonra bu iş nəyə lazımdır? Belə işləri ancaq dəlilər eləyər, sizin ki Allaha şükür, ağlınız başınızdadır. Sizin üçün ən əziz olan şeyə and verirəm, mənə agah ələyin ki, sizə nə olub, nə üçün bir gözünüz kordur, niyə kül, his sürtüb üz-gözünüzü qaraldırırsız?" Mənim bu sözlərimi eşidən cavanlar başlarını mənə tərəf döndərüb dedilər: "Ay cavan, çox da cavanlığın aldanma! Sən gəl bunu bizdən soruşma". Bundan sonra onlar ayağa qalxdılar, mən də ayağa qalxdım, qoca bizə yemək verdi, biz yeyib qurtardıq, nimçələr yığıldıqdan sonra onlar oturub gecəyə qədər söhbət elədilər.

Elə ki gecə oldu, qoca ayağa qalxıb şamları, çiraqları yandırdı, ortaya yemək-içmək gəldi, yeyib qurtarandan sonra biz gecə yarıyacan söhbət elədik, sonra cavanlar qocaya dedilər: "Bizim üçün göstərilən o şeyi gətir, yoxsa yatmaq vaxtıdır". Cavanların bu sözlərini eşidib

qoca ayağa qalxdı, gedib məcməyinin içində qara qum gətirdi, cavanlar da birinci gecə elədiklərini yenə elədilər.

Bu minval ilə mən düz bir ay onların yanında qaldım, onlar da hər gecə kül sürtüb üzlərini qaralayır, sonra yuyur, libaslarını dəyişirdilər. Mən bu işə lap mat qalmışdım, nigarançılığım o yerə çatmışdı ki, nə yeyə bilirdim, nə içə bilirdim. Belə olanda, mən onlara dedim: "Ay cavanlar, siz doğrudan da məni belə nigaran qoyub üz-gözünüzü qaralamağınızın sirrini mənə açmayacasız?" Mənim bu sözlərimin cavabında cavanlar dedilər: "Sırrımızı açmamağımız sən üçün daha yaxşıdır". Mən onların gördükləri işlərdən elə nigaran qalmışdım ki, daha nə yeyir, nə içirdim.

Mən yenə üzüm cavanlara tutub dedim: "Siz bunun sirrini hökmən mənə açmalısınız". Amma onlar mənə dedilər: "Onda sən də bədbəxt olub bizim kökümüzə düşərsən". Onların bu sözlərini eşidib dedim: "Siz hökmən sirri mənə açmalısınız, yoxsa buraxın çıxıb ata-anamın yanına gedim ki, sizin bu işlərinizi görməyim. Axı atalar məsəli var, deyirlər: "Sizdən uzaqda olmağım daha yaxşıdır, nə gözüm görər, nə ürəyim ağrır".

Cavanlar mənim bu sözlərimi eşidib getdilər, bir qoç gətirib kəsdilər, qoçun dərisini soyub mənə dedilər: "Bu dərinə götür, içinə gir, sonra da onu içəridən tikginən. Ruh adında bir quş gəlib səni götürüb göyə qaldıracaq, sonra aparıb bir dağın başında qoyacaq; elə ki quş səni dağın başına qoydu, dərinə yırtıb bayıra çıxarsan, quş səni görən kimi qorxacaq, səni orada qoyub uçub gedəcək. Günortayacan yol gedərsən, qabağına qərribə bir qəsr çıxacaq; sən qəsrə girərsən, onda sən istədiyinə çatarsan, çünki biz həmin qəsrə girmişik, üzümüzü də ona görə qaralayırıq, bir gözəndən də ona görə kor olmuşuq. Biz oturub sənə nağıl eləməyə başlasaq, söhbət uzun çəkər, axı hərəməzin başına bir cür qərribə əhvalat gəlib, ona görə də bir gözəndən kor olmuşuq".

Cavanların bu sözlərini eşidib çox şad oldum; onlar mənə dedikləri kimi elədilər, quş məni götürüb göyə qalxdı, aparıb bir dağın başında yerə qoydu. Mən dərinin içindən çıxıb az getdim, çox getdim, gəlib həmin qəsrə çatdım, qəsrin içinə girdim, bir də gördüm ki, qəsrə qırx kəniz var, hamısı da ay kimi gözəldir, yemə, içmə, onların xəttü-xalına, gül camalına, tamaşa elə. Bu gözəl qızlar məni görən kimi ərz elədilər: "Gözümüz üstə yerin var! Xoş gəlmisən, bizim ağamız, biz düz bir aydır ki, sənə yolunu gözləyirik! Şükür olsun Allahın kərəminə ki, bizə layiq olan, bizim də ona layiq olduğumuz adamı bizə yetiribdir". Sonra onlar məni hündür bir kürsüdə əyləşdirib dedilər: "Bu gündən sən bizim

ağamızsən, bizim hakimizsən, biz də sənə kənizlərinik, sənə itaətindəyik, ürəyin nə istəsə, əmr elə..."

Mən bütün bu işlərə mat-məttəl qaldım, qızlar süfrə açdılar, mənə yemək gətirdilər, mən də əyləşib onlarla bərabər çörək yedim, sonra qızlar şərab gətirib mənim başıma yığışdılar. Bu qızlardan beşi ayağa qalxdı, yerə həsir saldılar, onun üstünə çoxlu çiçək, meyvə, yemək düzdülər, gedib şərab gətirdilər, biz şərab içməyə əyləşdik, qızlar udu götürdülər, çalib-oxumağa başladılar, piyalə, meyvə dolu nimçə aramızda əldən-ələ gəzdi. Mən elə şad oldum ki, bu dünyanın dörd-qəmi tamam yadımdan çıxdı, belə olan surətdə, mən dedim: "Bax, əsil ömür buna deyərler!"

Yatmaq vaxtı gələcək mən qızlarla bir yerdə oldum; elə ki yatmaq vaxtı çatdı, onlar mənə dedilər: "Sənə yanında yatmaq üçün hansımızı bəyənirsən, seç, özünlə apar". Mən də onlardan birini götürüb özümə apardım. Onun üzü ay kimi gözəl idi, gözlərinə sürmə çəkilmişdi, zülfü şəvə kimi qapqara, püstə dəhəni azca aralı, qaşları çatma idi, bu qız elə bil zərif reyhan idi, ona baxanın ağı başından çıxırdı. Xülasə, o elə gözəl idi ki, yemə, içmə onun xəttü xalına, gül camalına tamaşa elə, belə gözəl barədə şair yaxşı deyib:

Şümşadı onun qəddinə oxşatmayın, hətta
Tay tutmaq ona doğru deyil vəhşi qəzal.

Kim görmüş o nazik bədənə vəhşi qezalda,
Ya harda tapar qönçə dodaqlardakı balı?

Aşıqları qul etmədədir işvəsi, nazı,
Can almadadır şux baxışı, türfə camalı.

Bir bütdür o afət, o bütə səcdə edən mən,
Bir körpə uşaq halıdır aşıqların halı.

Mən də ona bir şairin bu beytlərini dedim:

"Yalnız sənə əksin dolaşır gözde, könlüdə,
Səndən savayı fikrimi bir məşğul edən yox,

Müştəkil sanıram vəslini gah, gah da ki asan,
Əşqin canımı hey alır, hey qaytarır, ey şux!"

Mən də gecəni onunla yatdım, hələ ömrümdə bundan yaxşı gecə görməmişdim, səhər qızlar məni hamama aparıb çimdirdilər, əynimə ən yaxşı libas geyindirdilər, bizə yemek-ichmək gətirdilər, biz də oturdurduq, doyuncə yeyib-icdik, gecəyəcən şərab piyalələri aramızda əldən-ələ gəzdi. Sonra mən qızlardan birini, hüsnü gözəl, incəbel bir qızı seçdim; belə qız barədə şair yaxşı deyib:

Yanbayan durmuş iki sandıqcadır bir cüt məmə,
Kimdə cürət var ol atsin ya ona, yaxud buna.

Ya ona, ya kim buna qəsd etmək istərsə biri,
Sancılar kirpikləri ox tək o şəxsin bağına.

Bu qızla gecəm elə xoş keçdi ki, daha nə deyim; xülasə, ay xanım, mən düz bir il bu qızlarla eyş-işrət içində ömür sürdüm. O biri ilin əvvəllərində qızlar dedilər: "Ah, kaş biz səni heç görməyəydik! Əgər sən bizim sözü müə baxsan, onda xoşbəxt olarsan". Bunu deyib qızlar hönkür-hönkür ağlamağa başladılar, mən də buna çox təəccüb elədim, onlardan soruşdum: "Nə olub ki?" Onlar da dedilər: "Biz hamımız padşah qızıyıq, özü də biz burada çoxdan bir yerdə ömür sürürük. Biz hər il buradan qırx günlüyə çıxıb gedirik, sonra da qayıdıb bütün ili yeyib-icirik, günümüzü eyş-işrətdə keçiririk, sonra yenə gedirik. Bizim adətimiz belədir. Amma qorxuruq ki, biz burada olmayanda sən bizim sözü müzdən çıxasan. Bax, biz qəsrin açarını sənə veririk; qəsrə qırx xəzinə var, otuz doqquzunun qapısını açıb baxa bilərsən, amma qırxıncı otağın qapısını nəbada açasan, dözməyib açsan, onda bizdən ayrılacaqşan". Qızların bu sözlərini eşidib onların cavabında dedim: "Mən o otağı açmaram, sizdən də ayrılarmam".

Belə olanda, qızlardan biri yanıma gəlib məni qucaqladı, ağlaya-ağlaya bu beytləri dedi:

"Dönmüş olsaydı əgər hicran vüsal əyyamına,
Gülməyən həsrətli çöhrəm bir gülərdi, şübhəsiz.

Gözlərim baxsaydı hərəgah bir də həsrət gözlərə,
Mən keçərdim taleyin keçmiş suçundan tərtemiz.

Bir də bu beytləri dedi:

Hicran bizi son kərə üzüb ayrı salanda,
Duydum, yarımın odlu bir hiss ruhuna axdı.

Canan kimi göz yaşlarımı saplara düzdüm,
Məşuqum onu inci teki boynuna taxdı".

Onun ağladığını görüb mən dedim: "Allah haqqı, dünya dağılsa da mən o qapını açmaram!" Sonra da mən onunla xudahafizləşdim, onlar bayıra çıxdılar, uçub getdilər, mən qəsrə tək-tənha qaldım.

Elə ki axşam oldu, mən birinci otağın qapısını açıb içəri girdim, bura elə bil cənnət idi, burada bir bağ var idi ki, gəl görəsən, ağaclar yam-yaşıl idi, onların budaqlarından dəymiş meyvələr sallanmışdı, quşlar cəh-cəh vururdu, su aşırıb-daşırdı. Bunları görəndə ürəyim açıldı, ağaclar arasında gəzməyə, çiçəklərin ətrini iyləməyə, o böyük qadir Allaha dua eləyən quşların cəh-cəhinə qulaq asmağa başladım; bu bağda qırmızı rəngliden tutmuş sarımtılacan hər cür alma var idi, bu barədə şair yaxşı deyib:

Birləşibdir iki rəng alma yanağında, baxın,
Biri üz allığıdır, digəri hicran rəngi.

Mən heyvaya baxdım, onun ətrini iylədim, heyvanın ətri elə xoş idi ki, müşk-ənbər onun yanında heç nə idi, şair elə doğru deyib:

Dünyanın ləzzəti bu heyvadadır,
Hansı bir meyvə əvəz eylər onu?

Müşkü-ənbər qoxulu, mey dadlı,
Rəngi zərtək, özü – aytək yumru.

Sonra mən şaftalıya baxdım, şaftalı nə şaftalı, elə bil işim-işim işil-dayan yaqut idi, sonra bayıra çıxıb xəzinənin qapısını bağladım. Ertəsi gün o biri xəzinənin qapısını açdım, içəri girib gördüm ki, bura böyük bağdır, iri xurma ağacları baş-başa verib, balaca bir çay da axır, çayın hər iki tərəfində qızılgül, yasəmən, mərzə, ətirli itburnu, nərgiz, qərənfil kolları bitir. Bu çiçəklərin arasında külək əsir, onların ətrini sağa-sola yayır, gül-çiçəyin ətri məni elə məst elədi ki, daha nə deyim.

Bayıra çıxıb otağın qapısını bağladım, bundan sonra mən üçüncü otağın qapısını açıb gördüm ki, bura böyük bir otaqdır, bura əlvan mermər, daş-qaş, ləl-cəvahiratla bəzənmişdir, cənnət ağacından, sən-dəl ağacından qayrılmış qəfəslərdə bülbül, göyərçin, qaratoyuq, qumru quşları, bildirçinlər var. Bu quşlar səs-səse verib elə cəh-cəh vururdular ki, adamın ruhu uçurdu. Bunu görüb ürəyim açıldı, dörd-qəmim dağıldı, səhərəcən burada yatdım.

Sonra mən dördüncü otağın qapısını açdım, bura elə böyük idi ki, içində qırx dənə sərdab var idi, özü də hamısının qapısı açıq idi. Mən ora girib gördüm ki, içəridə mirvari, yaqut, zəbərcəd, zümrüd, qiymətli daş-qaş o qədərdir ki, onları sayıb qurtarmaq olmaz. Mən karıxıb qaldım, sonra öz-özümə dedim: "Bir belə ləl-cavahirat heç bir padşahın xəzinəsində yoxdur!" Bunları görüb mən şad oldum, ürəyim açıldı, dər-d-qəmim dağıldı, öz-özümə dedim: "Mən indi öz zamanəmin padşahıyam, bu var-dövlət, Allahın izniylə, mənəmdir, qırx kənizim var, özü də onların menden başqa heç kəsləri yoxdur".

Mən bir-bir otaqları gezdim, otuz doqquz gün keçdi, bu vaxtda otaqların hamısını açdım, bircə qırxıncı otaq qaldı, axı qızlar mənə tapşırıbmışdılar ki, ora girməyim.

Amma, ay xanım, ürəyim qalmışdı o qırxıncı otaqda, bədbəxtlikdən şeytan da bir tərəfdən qılığımı girib mənə başdan ələyirdi, elə hey mənə deyirdi ki, get o otağın da qapısını aç. Axırda səbrim tükəndi, özümü saxlaya bilmədim (qızların gəlməyinə bircə gün qalırdı). Mən həmin otağın yanına gəldim, qapını açıb girdim, mənə elə bir ətir vurdu ki, ömrümdə burnuma belə ətir dəyməmişdi. Bu ətir mənə bihuş elədi, mən yerə yığıldım, beləcə bir saat bihuş qaldım, sonra özümə ürək verib otağa girdim, gördüm ki, otağın döşəməsinə zəfəran səpilib, par-par parıldayan qızıl şamdanlar, müşgü-ənber iyi verən çiçəklər var. İki dənə iri ətir qabı gördüm, onlar ağzınacan bal qarışıq əzvay şirəsi, ənberlə dolu idi, otağı onların ətiri basmışdı; həm də, ay xanım, mən orada kömür kimi zil qara bir at gördüm, onun qabağındakı ağ büllur axurun içində təmizlənmiş küncüt var idi; bir dənə də belə büllur axur var idi, bu axurun içində müşk-ənberli güləb var idi. Atın belinə yəhər qoyulmuşdu, ağzına cilov vurulmuşdu, özü də yəhər saf qızıldan idi. Mən atı görüb ona çox təəccüb elədim, sonra da öz-özümə dedim: "Yəqin bu atda böyük bir sirr var!"

Şeytan qılığımı girib mənə yoldan çıxartdı, mən də atın yüyənindən tutub onu bayıra çəkdim, atlanıb yəhərə mindim, at yerindən tərpənmədi, mən onu mahmızladım, amma at yenə yerindən tərpənmədi, onda qamçını götürüb onu qamçıladım, elə bil at bunu gözleyirdi, o elə kiş-nədi ki, elə bil göy guruldadı, iki qanadını açıb uçdu, mənə göyə qalxdı, bir müddət göydə gözəndi. Sonra aşağı enib bir damın üstə düşdü, mənə damın üstə yıxdı, quyuğunun üzümə çırpıb sağ gözümü çıxartdı, gözümün giləsi axıb yanağıma töküldü.

At uçub getdi, mən damdan düşdüm, nə görşəm yaxşıdır? Bir də gördüm ki, həmin on nəfər kor cavanın yanında, onlar da mənə

gören kimi dedilər: "Burada sənə nə yer var, nə rahatlıq!" Onların cavabında mən öz elədim: "Bax, mən də sizin tayınız oldum; istəyirəm ki, siz mənə iri nimçədə his verəsiniz, mən də üzümü qaraldım, bir də ki, sizin yanınızda oyləşməyə izin verəsiniz". Bu sözlərimi eşidən cavanlar mənə dedilər: "Allaha and olsun, sən bizim yanımızda oyləşməyəcəksən, çıx get buradan!" Elə ki, onlar mənə qovdular, qəm dəryasına qər qaldım, başıma gələn belələrin fikri mənə götürdü.

Mən onların yanından çıxdım. Dərdimdən az qalırdı ürəyim partlasın, gözlerimdən yaş sel kimi axırdı, gizlicə öz-özümə deyirdim: "Oturub kef ələyirdim, amma dilim başıma belə oldu!" Mən biğ-saq-qalımı qırxdırdım, üz qoydum berrü-biyabana. Allahın köməyilə bu gün axşam sağ-salamat gəlib Bağdada çatdım.

Mən bu iki adama rast gəldim, gördüm ki, karıxıb qalıblar, salam verib dedim: "Mən qərībəm!" Onlar da mənə dedilər: "Biz də qərībik!" Biz sağ gözəndən kor olan üç nəfər qələndər tapışdıq. Ay xanım, mənə biğ-saq-qalımı qırxdırdığımı, bir gözəndən kor olmağımın əhvalatı belədir".

Belə olanda, arvad qələndərə dedi: "Başını aşağı sal, çıx get!" Amma qələndər onun cavabında öz elədi: "Bax, bunların əhvalatını eşitməyincə mən getməyəcəyəm!" Bundan sonra arvad üzünü xəlifəyə, Cəfərə, Məsrurə tutub dedi: "Başınıza gələn əhvalatı bizə nağıl ələyin!"

Arvadın bu sözünü eşidib Cəfər qabağa çıxdı, darvaza ağzında qapıçı arvada danışdığı əhvalatı bir də bu arvada danışdı; onun danışığını eşidən arvad onlara dedi: "Mən sizi bir-birinizə bağışlayıram".

Hamı bayıra çıxdı, onlar dalana çıxandan sonra xəlifə qələndərlərdən soruşdu: "Ay Allah bəndələri, hələ heç dan yeri sökülməyib, bəs gecənin bu vaxtı hara gedəcəksiz?" Qələndərlər onun cavabında dedilər: "Ay ağa, Allaha and olsun, heç özümüz də bilmirik hara gedək". Qələndərlərin bu sözünü eşidib xəlifə onlara dedi: "Gedək bu gecəni bizdə qalın". Sonra da Cəfərə buyurdu: "Götür onları apar, sabah mənə hüzuruma gətirərsən olub keçən əhvalatı yazarıq". Cəfər də xəlifənin əmrinə itaət elədi, xəlifə də öz sarayına getdi, amma nə qədər əlləşdisə, bu gecə yuxuya gedə bilmədi; elə ki səhər açıldı, gedib ədalət taxtında oyləşdi, xilafətin əyanları yığılan kimi xəlifə Cəfərə buyurdu: "Get həmin üç arvadı, qancıq itləri, bir də qələndərləri hüzuruma gətir".

Xəlifənin sözünü eşidən kimi Cəfər ayağa qalxdı, gedib onları xəlifənin hüzuruna gətirdi, arvadlar pərdənin dalına keçdilər, Cəfər onlara dedi: "Tanımaya-tanımaya bizə elədiyiniz yaxşılığa görə günahınızdan

keçirik, indi isə mən sizi xəbərdar ələyirəm: Siz əl-Abbasi¹ nəslinin beşinci xəlifəsi, əs-Səffah ibn Məhəmmədin qardaşı əl-Mehdi Məhəmmədin oğlu və Əbu Cəfər əl-Mənsur ibn Məhəmmədin oğlu Musa əl-Hadinin qardaşı Harun ər-Rəşidin hüsurundasız. Başınıza gələn əhvalatı ona doğru-düzgün danışın!”

BİRİNCİ QIZIN NAĞILI

Elə ki arvadlar əmirəlmömininin adından Cəfərin dediyi sözləri eşitdilər, onların ən böyüyü qabağa çıxdı, üzünü xəlifəyə tutub ərz elədi: “Ya əmirəlmöminin, mənim başıma elə bir əhvalat gəlib ki, onu yazsalar, az-çox ağıllı adam gözücu oxuyan kimi ondan yaxşı ibrat götürür...” Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki on yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, arvad əmirəlmömininin hüsurunda qabağa çıxıb ərz elədi: “Mənim başıma çox qəribə əhvalat gəlib: Bu iki qara qancıq it mənim bacılarımdır, biz bir ata-anadan olan üç doğma bacı idik, bu iki qız isə ögey bacılarımdır, biri kürəyində şallaq yeri olandır, biri də o bazarlıq ələyən qızdır, bunlar ögey anamızdan olublar. Elə ki atamız vəfat elədi, hərə öz vərsə payını aldı, bir neçə gündən sonra da mənim anam öldü, o da bizə üç min dinar qoyub getdi, bu pulu da biz üç bacı öz aramızda bölüşdürdük, hərəminə min dinar düşdü. Mən yaşda onların ən kiçiyi idim. Bacıları özələrinə cəhiz alıb hərəsi bir kişiye ərə getdi, onlar bir müddət ər evində ömür sürdülər, sonra günlərin bir günü bacılarımla ərləri mal yığdılar, hərəsi öz arvadından min dinar pul aldı, mənə atıb hamısı bir yerdə çıxıb getdilər.

Onlardan düz beş il soruq verən olmadı, ərləri bacılarımla pullarını batırdılar, özlərini də boşayıb qərib ölkədə qoyub getdilər, beş ildən

sonra böyük bacım əynində cır-cındır paltar, başında köhnə izar, hisli-paslı, dilənçi kökündə yanıma gəldi. Mən əvvəlcə onu tanıya bilmədim, sonra zənn ilə baxıb haçandan haçana tanıyıb ondan soruşdum: “Sən niyə bu kökə düşmüşsən?” O mənə dedi: “Bacı can, danışmağın daha xeyri yoxdur, görünür Allah alnıma belə yazıbmış!” Mən bacımdan bu sözləri eşidib daha onu sorğu-suala tutmadım, hamama göndərdim, ona təzə paltar geyindirib dedim: “Bacımsan, sən mənə həm atamın, həm anamın əvəzisən! Bizə çatan vərsədən payıma düşənə Allahın köməyiylə artırmışam, gen-bol dolanıram. Sən də, mən də birlik”. Mən ona əlimdən gələn hörməti elədim, gözümün yağını yedirdim, bu minval ilə o, düz bir il yanımda qaldı, biz o biri bacımdan nigaran idik, ürəyimiz onun yanında qalmışdı. Bir az sonra günlərin bir günü o biri bacım da gəlib çıxdı, o, böyük bacımdan da pis kökdə idi. Mən ona böyük bacımdan da artıq hörmət elədim, öz pullarımdan hər ikisinə verdim.

Ancaq bir müddətdən sonra, günlərin bir günü onlar mənə dedilər: “Bacı can, biz ərə getmək istəyirik! Biz ərsiz qala bilmirik!” Bacılarımla bu sözlərini eşitək onlara dedim: “Ay bacıları, mən sizi bir cüt gözüm kimi istəyirəm, ərdə nə görmüşünüz ki! İndi yaxşı kişi tək-tükdür, mən sizin dediyinizdə xeyirli bir şey görmürəm. Axı siz ki, ərdə olmusuz”. Ancaq bacıları mənim sözlərimə məhəl qoymadılar, mənəndən razılıq almayıb ərə getdilər, mən də himayəkarlıq ələyib öz pulumla onları geyindirib yola saldim.

Onlar öz ərləri ilə bərabər çıxıb getdilər, az müddət bir yerdə ömür sürdülər, sonra ərləri bacılarımla olan-qalan nələri vardısı, əllərindən aldılar, onları atıb getdilər. Bacılarımla pis günə düşüb yenə mənim yanıma gəldilər, üzrxahlıq ələyib dedilər: “Günahımızdan keç! Sən yaşda bizdən kiçik olsan da, bizdən ağıllısan! Biz daha heç vaxt ağzımıza ər sözü gətirmərik! Bizi öz yanına qaravaş götür ki, bir tikə çörəyimiz olsun”. Onların bu sözünü eşidib dedim: “Xoş gəlmisiz, ay bacıları, gözüm üstə yeriniz var, mənim sizdən artıq heç kəsım yoxdur”. Sonra da onlara əvvəlcədən də çox hörmət elədim, bu minval ilə bir il ömür sürdük.

Mən gəmi yükləyib Bəsrəyə göndərmək fikrinə düşdüm, böyük bir gəmi tutdum, çoxlu mal, bizə lazım olacaq hər şeyi alıb gəmiyə yüklədim, sonra da bacılarıma dedim: “Ay bacıları, mən gedib qayıdanacan evdə qalmaq istəyirsiniz, yoxsa mənimlə getmək istəyirsiniz?” Mənim bu sözümü eşidən bacıları dedilər: “Biz də səninlə gedirik, səndən ayrılı bilmərik”. Belə olanda, mən bacılarıma da özümə apardım. Pullarımı iki yere bölüb yarisını özümə götürdüm. Yarisını da əmanət saxlamağa

¹ Məhəmməd peyğəmbərin əmisidir, 750-ci ildən 1258-ci ilədək (Monqollar tərəfindən Bağdad alınanaqəd) Şərqi Xilafəti idarə etmiş Abbasilər sülaləsinin banisidir.

verib dedim: "İşdir gəminin başına bir qəzavü-qədər gəlsə, özümüz ölməyib sağ qalsaq, evə qayıdandan sonra heç olmazsa bir az pulumuz olar, o da bizim əlimizdən tutar".

Biz gecə-gündüz yol getdik, gəmiçi yolu gözəndən qaçırdı, yolu azdıq, gəmi bizə lazım olan dənizə yox, başqa dənizə girdi, ancaq bizim bundan bir müddət xəbərimiz olmadı. On gün yaxşı külək əsdi, on gündən sonra keşikçi dor ağacına çıxdı ki, görsün nə var, nə yox, o birdən qışqırdı: "Şad xəbər!" Sonra da aşağı düşüb məmnun-məmnun dedi: "Gördüm uzaqda bir şəhər qaralır, özü də göyərçinə oxşayır".

Biz çox şad olduq, günortadan bir saat keçmişdi ki, uzaqda bərk vuran bir şəhər göründü. Belə olanda, gəmiçidən soruşduq: "Bizim yaxınlaşdığımız bu şəhərin adı nədir?" Gəmiçi dedi: "Allah haqqı, bilmirəm! Mən ömrümdə nə bu dənizdə olmuşam, nə də bu şəhəri görmüşəm. Ancaq Allaha şükür ki, hər şey yaxşı qurtardı, bircə sizin şəhərə getməyiniz qalıb. Görün mallarınızı sata bilərsən, satın, oradan da nə lazımsa alın, yox, işdir, əgər mallarınızı sata bilməzsən, onda iki gün dincələrik, nə lazımsa ehtiyat götürüb yenə yola düşərik". Biz şəhərə yan aldıq. Gəmiçi sahilə çıxıb şəhərə getdi, bir qədər keçəndən sonra qayıdıb gəldi, bizə dedi: "Durun ayağa, gedin görün Allah-təala bu şəhər əhlinin başına nə gətirib, Allaha dua eləyin ki, onun qəzəbinə gəlməyəsiz!"

Biz də gəmidən düşüb şəhərə tərəf getdik, şəhər darvazasına çatdıq, darvazanın ağzında dayanmış əli dəyənəkli adamlar gördüm: elə ki onlara yaxınlaşdım, birdən gördüm ki, onlar Allahın qəzəbinə gəlib daşa dönüblər! Biz şəhərə girib gördük ki, orada ins-cins hər nə varsa daşa dönübdür, şəhərdə nə bir sağ-salamat adam var, nə də bir tüstülənən ocaq. İşin bu yerdə olduğunu görüb çaşıb qaldıq, sonra bazarları gəzdik, gördük ki, dükanlarda mallar, qızıl-gümüş necə vardısı, eləcə də qalıb, buna şad olduq, sonra dedik: "Bəlkə burada bir pis niyyət var!"

Biz şəhərin küçələrinə dağılışdıq, bir-birimizi yaddan çıxarıb hərəməz bir tərəfə üz tutduq. Bacılarım özləri üçün qızıl-gümüş, mal götürməyə başladılar, mənə qalaya qalxdım, gördüm ki, bu qala çox yaxşı tikilib. Gedib padşahın sarayına girdim, gördüm ki, burada qab-qacağın hamısı qızıldandır. Padşah da öz taxtında əyləşib, saray adamları, canişinlər, vəzir-vüzəra onun yan-yörəsində əyləşib, padşahın əyində elə bir libas var ki, görən kimi mat qaldım. Mən padşaha yaxınlaşanda gördüm ki, onun əyləşdiyi taxta ləl-cəvahiratdan bəzək vurulub, padşahın əyindəki libas qızıldandır, libasındakı qaş-daşın hərəsi bir ulduz kimi

par-par parıldayır, dörd tərəfində də əlli nəfər siyirmə qılınc qul dayanıbdır, bu qullar cürbəcür libas geyiblər.

Bunu görən kimi ağlım başımdan çıxdı, bir az gedib hərəməxanaya girdim, hərəməxanaya girdim, hərəməxananın divarlarından qızıl haşiyəli pərdələr asılmışdı, padşahın arvadı taxtın üstündə uzanmışdı, onun əyindəki paltar təzə mirvari ilə bəzənmişdi, başında tac vardı, tacın üstündə cürbəcür qaş-daş, boynunda mirvari, həmayil var idi. Padşah arvadının əyindəki libas, qaş-daş necə vardısı elə də qalmışdı, özü isə Allahın qəzəbinə gəlib qara daşa dönmüşdü.

Mən bir açıq qapı görüb ora girdim, gördüm ki, yeddi pillə yuxarıda bir otaq var, özü də buranın döşəməsi mərmərdəndir, yerə zərbaftalı xalılar döşənilibdir. Otaqda ardıc ağacından qaynalmış taxt var, taxt ləlcəvahirat, qaş-daşla bəzənibdir, bu qaş-daşın arasında iki dənə nar boyda zümrüd var, özü də taxtın qabağında mirvari ilə işlənmiş pərdə asılıbdır. Birdən gördüm ki, pərdənin dalından işıq gəlir, mən yuxarı qalxıb gördüm ki, balaca kürsünün üstündə qaz yumurtası boyda bir dürr var, o, şam kimi yanır, dörd tərəfə işıq saçır. Bu taxtın üstündə cürbəcür ipək paçalar var, bu parçalara baxanda adamın ağı başından çıxır. Mən bunları görüb mat-məəttəl qaldım. Yanan şamları görüb öz-özümə dedim: "Bu şamları yaqın ki, bir adam yandırır".

Sonra mən gəzə-gəzə gedib başqa bir binaya girdim, otaqları bir-bir gəzib tamaşa etməyə başladım, bu gördüklərimə elə mat qaldım ki, öz dərd-sərim yadımdan çıxdı, mənə fikir götürdü.

Elə ki gecə oldu, mən saraydan çıxıb getmək istədim, amma gəldiyim qapını tapa bilmədim, azıb qaldım, odur ki, pərdəli taxt olan otağa qayıdıb taxtın üstündə əyləşdim, uzanıb yorğanı başıma çəkdim. Quran-dan bəzi duaları oxuyub yatmaq istədim, ancaq nə qədər əlləşdimə gözüme yuxu getmədi. Gecəyansı birdən gördüm ki, kimsə avazla, pəsdən quran oxuyur, mən çox şad olub səs gələn tərəfə getdim, gəlib bir otağa çatdım, amma gördüm ki, otağın qapısı bağlıdır. Qapını açıb içəri baxdım, bir də gördüm, ki, bura ibadət xanadır, mehrab da var, içəridə asma çil-çıraq, iki dənə də şam yanır. Namaz xalçasının üstündə gözəlgöyçək bir cavan əyləşib, onun qabağında quran var, özü də o, ucadan quran oxuyur. Mən çox təəccüb elədim, necə olub ki, bütün şəhər əhlinədən təkə bu cavan Allahın qəzəbinə gəlməyib, sağ-salamat qalıb, sonra içəri girib ona salam verdim, o da başını qaldırıb salamımı aldı.

Mən cavana dedim: "Səndən rica eləyirəm, səni o oxuduğun Allahın Quranına and verirəm, mənə bu işdən agah elə".

Bu dəmdə cavan mənə baxıb gülümsədi. Sonra da mənə dedi: "Ay Allahın bəndəsi, əvvəlcə sən də görüm bura nə üçün gəlmişən, sonra mən də bu şəhər camaatının başına gələn əhvalatı, mənim nə üçün sağ-salamat qaldığımı sənə nağıl elərim".

Cavanın bu sözlərini eşidib mən öz əhvalatımı ona nağıl elədim, o da əhvalatımı eşidib təəccüb qaldı, sonra ondan soruşdum ki, bu şəhər camaatının başına nə gəlib. Cavan dedi: "Bacı can, mənə möhlət ver".

O, oxuduğu Qurani ördü, atlas köynəyinin içinə qoydu, yanında əyləşməyi mənə buyurdu, mən ona baxanda gördüm ki, o, ondördgəcəl ay kimi göyçək, incəbəl, qədd-qamətli, şəkər kimi şirindil bir cavandır, bu bərədə şeirdə yaxşı deyilib:

Seyrə dalmışkən münəccim bir gecə ulduzları,
Süslü, məğrur bir cavandan vəcdə gəldi gözləri.

Gördü rüxsarında xallar-nöqtələrdir müşkədən,
Zülmət hamisi Zühəl tünd rəngləmişdir telləri.

Çöhrəsi al rəngini Mərrixdən almışdır onun,
Rami bürcündən bir oxdur kirpiyindən hər biri.

Duzluluq almış Ütariddən sözü, göz dəyməsin –
Deyə qoymuşlar keşikçi göydə Dübbi-əkberi.

Bu gözəllik qarşısında sarsılıb müdrik qoca
Çaşdığından səcdə etdi, öpdü heyrətdən yeri.

Allah-təala onu eyibsiz xəlf eləyibdir. O, gün kimi nur saçır, yanaqları qıpqırmızı idi. Şair bu bərədə yaxşı deyib:

And içir qəlbim o tənəz qamətə, ox kirpiyə,
İşvekar, süzgün baxışlar qəsd edir min-min cana.

And içir qəlbim dümağ alında zülmət zülfünə,
İri budlar titrədikcə az qalır qəlbim yana.

"Yox, bir an göz qırpmayq olmaz!" söyləyir qaşlar mənə,
Mən necə diz çökməyim ondan gələn bir fərmana.

And içir qəlbim qızıl güdən qəşəng rüxsarına,
Dişlərin dürt səpləri heyrət verir hər insana.

And içir qəlbim: onun yeganədir ağ gerdəni,
Aferin köksündə bir cüt nar yetirmiş bağbana.

And içir qəlbim ki, quyruqtək, əsən kök budları
Başqa bir rəvnaq verir güldən zərif endamına.

And içir qəlbim: ipəkdir ondakı yumşaq dəri,
Cəm edilmiş hər gözəllik bəxş edilmiş tək ona.

Adlı-sanlı bir nəsiləndir, səxavət kanıdır,
Düzlüyə məftun dili heç vaxt açılmaz böhtana.

And içir qəlbim ki, ənəbər ondan almış rayihə,
Ətrinin bir cüzi də çatmış gül ilə reyhana.

Mən cavana zənn ilə baxdım, bir könüldən min könülə ona vuruldum, ah çəkib dedim: "Ay ağa, səndən soruşduğumu mənə danış".

Onda cavan mənə dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur! Ay Allahın bəndəsi, bil və ağah ol ki, bu şəhər mənim atamın şəhəridir, o, bu şəhərin padşahı idi, Allahın qəzəbinə gəlib elə taxtında oturan yerdə dönüb qara daş olubdur. Pərdənin dalında öz taxtında gördüyün padşahın arvadı da mənim anamdır; şəhərin camaatı atəşpərəst idi, onlar Allah-təalaya yox, oda sitayiş eləyirdilər, özü də onlar oda və işığa, zülmət və istiyyə, fırlanan göy qübbəsinə and içirdilər. Atamın uşağı olmurdu, ömrünün axırında Allah-təala mənə ona əta elədi, o da mənə böyüdüb boya-başa çatdırdı, baxtım oyaq idi. Bizdə bir qoca qarı var idi, özü də müsəlmandı, gizlində Allaha, onun rəsuluna inanırdı, amma üzdən özünü elə aparırdı ki, guya ata-anamın dininə qaildir. Qarının sədaqətli, düz adam olduğunu görüb atam ona inanırdı, özü də elə bilirdi ki, qarı da onunla həmdindir. Elə ki mən böyüdüm, atam mənə qarıya verib buyurdu: "Al bu oğlumu, ona tərbiyyə ver, dinimizin qayda-qanununu ona öyrət. Ona əməlli-başlı tərbiyyə ver, onu öz yanından bir addım da uzağa buraxma".

Qarı da mənə atamdan aldı, islam dininin qayda-qanununu, dəstəmaz alıb namaz qılmağı mənə öyrətdi, o, elə hey mənə Quran oxutdurub deyirdi: "Allah-təaladan başqa heç kəsə səcdə etmə". Elə ki mən bunların hamısını axıracan öyrəndim, günlərin bir günü qarı mənə dedi: "Ay bala, sən bunu atanın gizli saxla, ona deyib etmə, yoxsa o səni öldürər". Mən də bunu atama demədim, bir müddət ondan gizli saxladım, elə bu vaxt, günlərin bir günü qarı öldü; şəhər camaatı arasında bə-bic işlər, fitnə-fəsad artmışdı, adamlar tamam yollarını azmışdılar.

Şəhər əhli beləcə ömür sürürdü, günlərin bir günü elə bil göy güruldadı, qeybdən elə bir səs gəldi ki, yaxın da, uzaq da onu eşitdi: "Ay şəhər əhli, tövbə eləyin, oda səcdə etməkdən əl çəkin, rahim Allaha

səcdə eləyin!" Şəhər camaatı vahiməyə düşdü, şəhərin padşahı olan atamın hüsuruna yığışib ona dedilər:

"Bu vahiməli səs nə səsidir biz eşidirik? Biz qorxudan tamam çəşib qalmış" . Camaatın bu sözlərini eşidən atam onlara dedi: "Siz bu səsdən qorxmayın, əl-ayağa düşməyin, dinimizdən də dönməyin". Atamın bu sözlərini eşidib camaatın ürəyi toxtaqlıq tapdı, onlar oda səylə səcdə etməkdən əl çəkmədilər, özü də əl pis-pis işlər görməyə başladılar ki, daha nə deyim.

Şəhər əhlinin qeybdən gələn səsi eşitdikləri gündən düz bir il keçdi, yenə də qeybdən səs gəldi, xülasə, üç il ərzində camaat qeybdən gələn bu səsi hər il bir dəfə eşitdi, amma onlar bunu əvvəlki kimi o vaxtadan qulaq ardına vurdular ki, axırda Allah-təalının qəzəbinə gəldilər, gün tulu eləyəndən sonra öz dəvələri, heyvanları ilə bərabər dönüb qara daş oldular. Şəhər əhlindən heç kəs xilas olmadı, bir menden başqa, özü də bu əhvalat olan gündən bəri mən elə hey dua eləyirəm, Allaha yalvarıram, Quran oxuyuram. Təklidən bağrım çatlayır, yanımda bir adam yoxdur ki, onunla söhbət eləyim, ürəyim açılsın".

Cavanın bu sözlərini eşidib (mən bir könüldən min könülə ona vurulmuşdum), ona dedim: "Ay cavan, gəlsənə mənimlə Bağdada gedəsən, orada şəriət üləmalarını görsən, onlardan elm, ağıl, dərin şeylər öyrənersən. Bil və agah ol ki, sən qulluğunda dayanan bu kənz öz qəbiləsinin başçısıdır, mərd kişilərin, qul-qaravaşın, nökr-naybin hökmdarıdır; özü də mənim mal vurulmuş gəyim var. Bəxtimiz gətirib bizi bu şəhərə çıxardıb, buna görə də bu işlərdən agah olmuşuq, sənə də rast gəlmişəm".

Mən cavanı o vaxtadan dilə tutdum, hiylə işlətdim ki, axırda o, mənimlə getməyə razı oldu..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki on səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, arvad o vaxtadan cavanı dilə tutdu ki, axırda o dedi: "Yaxşı". Sonra da arvad dedi: "Mən gecəni onun ayaqları altında yatdım, özü də elə şad idim ki, daha nə deyim".

Elə ki şəhər açıldı, biz ayağa qalxıb xəzinəyə getdik, vəznə yüngül, qiymətdə ağır nə vardisa götürüb qaladan şəhərə endik, yolda gəmiçi ilə qullara rast gəldik, demə onlar məni axtarmağa çıxmışdılar. Məni görüb şad oldular, mən də gördüklərimi onlara nağıl elədim, sonra da bu cavanın başına gələn əhvalatı, bu şəhərin nə üçün Allahın qəzəbinə gəlib bu kökə düşdüyünü danışdım. Əhvalatı eşidib hamı buna mat-məəttəl qaldı. Elə ki bacılarım məni, özü də yanımda həmin cavanı gördülər, mənə paxıllıqları tutdu, əlimdən acıqlanıb dilbir oldular ki, mənim başımı batırırlar. Sonra biz şadlığımızdan lap qanadlanıb uça-uçə gəlib gəmiyə mindik, axı, əlimizə var-dövlət keçmişdi, düzü mən çoxu cavana görə sevinirdim.

Biz səmt küləyini gözleməyə başladıq: elə ki külək əsdi, yelkənləri aşıb yola düşdük. Bacılarım da bizim yanımda əyləşmişdilər, biz söhbət etməyə başladıq, birdən bacılarım menden soruşdular: "Bacı can, sən bu gözəl-göyçək cavanı neyləyəcəksən?" Mən də onların cavabında dedim: "Mən onu özümə er etmək fikrindəyəm". Sonra da cavana tərəf dönüb ona dedim: "Ağa, sənə deyəcək bir sözüm var, gəl sən mənim sözümü yerə salma. Elə ki bizim şəhərə, Bağdada çatdıq, məni öz kənzin, arvadın elərsən, sən mənim ərim olarsan, mən də sən arvadın". Bu sözlərimin cavabında cavan da mənə dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Belə olanda, mən bacılarıma dedim: "Bu cavan mənə bəsidir, götürdüyümüz var-dövlət sizin olsun, axı onlar da bu cavanındır". Bacılarım bu sözlərimi eşidib: "Lap yaxşı də eləyirsən", - dedilər də, ürəklərindəki pis niyyətdən əl çəkmədilər.

Biz gecə-gündüz yol getdik, özü də səmt küləyi əsirdi, gəməmiz az getdi, çox getdi, axırda Qorxulu dənizdən çıxıb qorxusuz sulara girdi. Biz bir neçə gün də yol gedib Bəsre şəhərinə yaxınlaşdıq, uzaqdan qala divarları işıldadı, bu vaxt axşam düşdü. Elə ki biz yuxuya gedirik, bacılarım dururlar, məni yorğan-döşəyimdən götürüb dənizə atırlar, oğlanı da mənim kimi götürüb dənizə atırlar. O yaxşı üzə bilmirdi, odur ki, batdı, görünür Allah onun bəxtinə çox əzab çəkmək yazmış. Mənə gəldikdə (kaş mən də onunla bataydım), Allahın hökmü belə imiş ki, mən gerek xilas ola idim; elə ki mən ayılıb özümü dənizdə gördüm, Allah mənə bir parça taxta yetirdi, mən də həmin taxtanın üstünə çıxdım, ləpələr məni xeyli o yan-bu yana atandan sonra bir cəzirenin sahilinə tulladı.

Şəhər açılana kimi cəzirədə yol getdim; elə ki şəhər açıldı, adam ayağı enində bir cığır gördüm, bu cığır quruya gedib çıxırdı. Gün çıxdı, mən paltarlarımı gündə qurutdum, cəzirədə olan meyvələrdən yedim,

üstündən su içdim, sonra da cıgırı tutub az getdim, çox getdim, gəlib quruya çıxdım, buradan şəhərə iki saatlıq yol idi.

Birdən gördüm ki, xurma ağacı yoğunluğunda bir ilan sürünə-sürünə mənə tərəf elə bərk gəlir ki, daha nə deyim, həm də o özünü gah sola, gah da sağa verə-verə vurnuxur; elə ki ilan mənə yaxınlaşdı, bir də gördüm tez-tez süründüyündən bu uzun ilan dili bir qarış çıxıb, özü də o, toz-torpağın içi ilə sürünür. Nizə uzunluğunda nazik bir əjdaha daldan onu qovurdu, ilan da gah sağa, gah sola sürünə-sürünə əlləşirdi ki, onun əlindən qurtarsın, ancaq əjdaha onun quyuğundan yapışmışdı, ilan gözündən yaş axırdı, bərk süründüyündən dili bayıra çıxmışdı. Mənim ilana yazığım gəldi, yerdən bir daş götürüb əjdahanın başına vızıldatdım, daş əjdahanın başına dəyən kimi öldü, ilan da o saat qanad açıb göyə qalxdı, gözden itdi.

Mən oturub bu işə mat qaldım, özü də gördüm ki, çox yorulmuşam; məni mürgü tutdu, heç bilmədim elə oturan yerdə məni haçan yuxu apardı, bir vaxt ayılıb gördüm ki, ayaq tərəfimdə bir qız oturub, bu iki it də onun yanındadır, həm də qız oturub mənim ayaqlarımı ovuşdurur. Mən xəcalət çəkdim, durub oturdum, qızdan soruşdum: "Bacı can, sən kimsən?" Qız dedi: "Nə tez məni yaddan çıxartdın? Sən mənə yaxşılıq eləmişən, mənim düşmənim öldürmüşən. Mən həmin ilanam, məni əjdahanın əlindən sən qurtardın. Mən cinniyəyəm, o əjdaha da cin idi; o mənim düşmənim idi, sən sayəndə canım onun əlindən qurtardı. Elə ki sən məni onun əlindən qurtardın, mən qanadlanıb göyə qalxdım, bacıların səni götürüb dənizə atdıqları həmin gəmiyə tərəf getdim, gəmidə nəyin vardısı hamısını sənə evinə daşdım, gəmini də batırdım. O ki, qaldı sənə bacılarına, mən onları döndərib qara it eləmişəm: sən onlarla olan əhvalatından mən xəbərdar idim, oğlan isə dənizdə batdı".

Sonra həmin qız məni də, itləri də götürüb göyə qalxdı, bizi aparıb evimin damına qoydu, gördüm ki, gəmidə olan var-dövlətimin hamısı həyətimin ortasındadır, bir inə də itməyib. Sonra ilan mənə dedi: "Səni Süleyman peyğəmbərin (Ona salam olsun!) üzüyündə həkk olunmuş Allah-təalanın o böyük adına and verirəm ki, bu itlərin hərəsinə gündə üç yüz şallaq vurasan, yoxsa gələcək səni də döndərib onların tayı eləyəcəm!" Onun bu sözlərini eşidib cavabında dedim: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Mən də, ya əmirəlmöminin, o vaxtdan hər gün onları şallaqla döyürəm, ancaq mənim onlara yazığım gəlir, onlar da yaxşı bilirler ki, döyməyimin günahı mənə deyil, ona görə də mənəndə incimirlər.

Bu da mənim başıma gələn əhvalat".

İKİNCİ QIZIN NAĞILI

Xəlifə qızın başına gələn əhvalatı eşidib buna çox təəccüb elədi, sonra üzünü ikinci arvada tutub buyurdu: "Bəs sən kürəyin-dəki o şallaq yerlərinin səbəbi nədir?" Qız xəlifənin cavabında öz elədi: "Ya əmirəlmöminin, mənim bir atam var idi, o öləndə mənə çoxlu pul qaldı, onun ölümündən sonra mən bir müddət tək ömür sür-düm, sonra öz zamanəsinin ən xoşbəxt adamına ərə getdim.

Mən onunla birçə il ömür sürdüm, bir ildən sonra o öldü, şəriətə görə onun var-dövlətindən mənim payıma səksən min dinar qızıl pul düşdü, belə olduqda, mən var-dövlətdə hamıdan artıq oldum, mənim var-dövlətimin sədəsı aləmə yayıldı. Mən özümə on dəst libas tikdirdim, özü də hərəsi min dinara. Günlərin bir günü evdə oturmuş-dum, birdən qapı açıldı, bir küpəgirən qarı içəri girdi, onun yanaqları sallanmışdı, qaşları paxıl adamın taxılı kimi seyrək idi, çürük dişlərinin kötlükləri qalmışdı, üz-gözünü civzə basmışdı, bərələ gözələrinin şorbası axırdı, ağarmış saçlarını toz basmışdı, qotur bədəni tir-tir titrəyirdi, rəngi bozarmışdı, burnunun suyu axırdı, xülasə, bu qarı, lap şair deyənən tayı idi:

Əfv olunmaz günahı – min bəd əməl sahibidir,
Xeyir iş tutmamış ömründə o ifritə qarı.

Elə bədir ki, qaçan vaxtı tutub yüz qatırı
Oynadır bir tükün üstündə o ifritə qarı.

Qarı içəri girib salam verdi, qabağımda baş əyib yeri öpdü, sonra da mənə öz elədi: "Qızım yetimdir, bu axşam onun xeyir işidir, qızgördüyə gələcəklər, biz bu şəhərdə qərribik, burada heç kəsi tanıyırmıq, üreyimiz sınıqdır. Allah xətrinə, sən onun qızgördüsünə gəl ki, şəhərimizin xanımları sənə gəldiyini eşidib onlar da bizə təşrif gətirsinlər. Bu işi görəsən, qızının sınıq ürəyi şad olar, axı onun Allah-təaladan başqa heç kəsi yoxdur". Bu sözləri deyib qarı hönkür-hönkür ağladı, ayaqlarından öpüb bu şəri dedi:

"Qəlbim sevinir ki, gəldiniz siz,
Getdik – desəniz, davam gətirməz.

Çün gətirdiyimiz məkandan heç vaxt,
Heç kəs bizə bir xəbər yetirməz".

Qarının sözlərini eşidib ona yazığum gəldi, qavabında dedim: "Baş üstə, gözüm üstə!" Sonra da dedim: "Allah qoysa sənin qızına bezi işlərdə kömək eləyərim, qızı adaxlısına göstərəndə o, mənim paltarımı geyər, qiymətli bəzək-düzək şeylərini taxar". Mənim bu sözlərimi eşidib qarı çox şad oldu, əyilib ayaqlarından öpdü, sonra da dedi: "Allah sənə kömək olsun, sən ki, mənə sevindirdin, Allah da səni sevir-dirsən! Ay xanım, indi hələlik zəhmət çəkmə. Şama hazırlaş, gəlib səni apararam". Bunu deyib qarı əlimdən öpdü, çıxıb getdi, mən də hazırlaş-dım, geyinib-keçindim, bir də gördüm ki, qarı gəldi, içəri girib mənə dedi: "Ay xanım, şəhər xanımları gəliblər, mən onlara dedim ki, sən də gələcəksən, onlar bunu eşidib çox şad oldular, oturub intizarla sənə yolunu gözləyirlər". Mən ayağa qalxdım, izara büründüm, kənizlərimi də özümle götürüb yola düşdük; az getdik, çox getdik, gəlib süpürülmüş, su səpilmiş bir dalana çatdıq, bu dalanda sənə meh əsirdi. Hündür, tağlı bir darvazanın qabağında dayandıq, darvazanın üstündə mərmərdən tikilmiş gümbəz vardı, bu gümbəz elə uca idi ki, elə bil yerdən qalxıb göyə yapışmışdı, darvazanın üstündə belə bir şeir yazılmışdı:

Şadlıq eviyəm – gerek sinəmdə
Məclis qurulub, düzəlsin işrət.

Mərmər hovuz axan gümüş su
Verməkdədir hər xəyalə vüsət.

Nərgiz gülü, yasəmən və mərsin
Hər bir qonağa saçır tərvət.

Elə ki biz qapıya çatdıq, qarı qapını döydü, gəlib qapını açdılar, biz xəli döşənmiş qabaq otağa girdik, burada çıraqlar, onların da yanlarında şamlar yanırdı, qiymətli olvan daşlar var idi. Qabaq otaqdan keçib misli-bərabəri olmayan bir otağa girdik, burada hər yere ipek döşənmişdi, çilçirəq, iki sıra şam yanırdı. Hündür yerdə ardıc ağacından qayrılmış taxt qoyulmuşdu, özü də bu taxt ləl-cəvahirat, qaş-daşla bəzənmişdi, onun qabağından düyməli pərdə asılmışdı, biz içəri girib göz açmağa macal tapmamışdıq ki, pərdənin dalından bir cavan xanım çıxdı, mən ona baxdım, ya əmirəlmöminin, nə görşəm yaxşıdır? Gördüm ki, bu cavan xanım elə gözəldir ki, aya deyir sən çıxma, mən çıxım, günə deyir sən çıxma, mən çıxım, alnı şəhər şəfəqi kimi nur saçır, xülasə, belə gözəl barədə şair yaxşı deyib:

Süs verməyə layiq o kəyan qəsrinə hüsnün,
Sən bəhsə girərsən o saray türfələrile.

Qeyser sarayında sənə tay yoxdur, üzərin
Şahmar qanını ənik edib öz hünərilə.

Gözlər, elə bil, türfə gözəllikləri bir-bir
Cəm etmiş üzündə can alan şux nəzərilə.

Qəm axşamıdır zülfün, üzün – nəşə səbəhi,
Birleşmiş o qəm axşamı şadlıq səhərilə.

Arvad taxtın üstündən düşdü, üzünü mənə tutub ərz elədi: "Xoş gəlmisən, əziz bacımın gözüm üstə yeri var, min dəfə xoş gəlmisən!" Sonra da bu beytləri dedi:

Dili olsaydı evin, şadlığını bildirərək,
Söyləyərdi: "Nece yüngülmüş, əzizim, ayağın!"

Fərəhindən yerə sığmaz, göyə sığmazdı o ev,
Əllərindən öpüb eylərdi dısan qonağın".

Sonra o əyləşib mənə dedi: "Bacı can, mənə bir qardaşım var, o səni haradasa toyda, ya bayramda görüb (onu da bil ki, o məndən də gözəldir), bir könüldən, min könülə sənə vurulub, axı sən həm gözəl-sən, həm şərəflisən, həm də sənə zərər qədər eyib yoxdur, qardaşım eşidib ki, sən öz qəbilənin başçısısan, o da öz tayfasının başçısıdır, o sənə kəndirini öz boynuna keçirmək istəyir. Qardaşım bu hiyləyə əl atıb ki, mən sənə görüşüm; o, Allahın və onun rəsulunun qoyduğu şəriətlə səni özünə arvad etmək istəyir, izin verilən şey də ki, eyib deyil". Onun sözlərini eşidib gördüm ki, bu evdə girə düşmüşəm, arvadın cavabında dedim: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Belə olanda, o şad olub əl çaldı, qapı açıldı, gözəl qıyafəli, sərv-qədd, gözəl-göycək, nazikbədən, zərif, qaşları kaman bir cavan içəri girdi, o elə gözəl idi ki, bir baxışda adamı sərməst eləyirdi, bu barədə bir şair yaxşı deyib:

Ondördgeçək parlaq aya bənzəri vardır,
Xoşbəxtliyi isbat edir əslində bu görkəm.

Bu sözlər də Allaha layiq deyilib:

Yar gəldi, gözüm baxdı ona, heyretə düşdü;
Əhsən belə bir can yaradan xaliqə, əhsən!

Guya ki, təcəssüm eləyib onda gözəllik,
Almış baxanın aqlını, idrakını əldən.

Mahir bir əlin çəkdiyi rəssam işidir o,
Dünyada hənz bənzərini görməmişəm mən.

Elə ki mən bu cavanı gördüm, bir könüldən min könülə ona vuruldum, o gəlib mənim yanımda əyləşdi, bir az söhbət elədik, sonra arvad bir də əl çaldı, birdən sərdabın qapısı açıldı, oradan qazı ilə dörd nəfər şahid çıxdı, onlar salam verib əyləşdilər, cavana mənim kəbinimi kəsib getdilər. Bundan sonra cavan mənə dedi: "Xoşbəxt axşamdır!" Sonra da əlavə eləyib dedi: "Ay xanım, mənim bir şərtim var". Onun bu sözünü eşidib soruşdum: "Ağa, o nə şərtidir?" Cavan yerindən qalxdı, Quranın surətini gətirdi, üzünü mənə tutub dedi: "And iç ki, heç kəsə baxmayacaqsan, heç kimə meyil etməyəcəksən!" Mən də and içdim, cavan çox şad olub məni qucaqladı, onun məhəbbəti ürəyimdə birə min artdı. Bizim üçün süfrə açdılar, doyunca yeyib-ıqıdık, gecə oldu, cavan məni özü ilə apardı, biz gecəni bir yerdə keçirdik.

Düz bir ay beləcə şad-xürrəm ömür sürdük, bir aydan sonra mən ondan izin istədim ki, gedib bazardan bir az parça alım, o da mənə izin verdi, mən izara büründüm, həmin qarı ilə qızı özümlə götürüb bazara getdim. Qarının tanıdığı bir cavan tacirin dükanı yanında əyləşdim, qarı mənə dedi: "Bu lap cavandır, onun atası ölüb; atasından ona çoxlu pul qalıb, onda cürbəcür mal var, üreyin hər nə istəsə onun dükanında tapılar. Bu cavanda olan parçalardan yaxşısı bazarda heç kimdə yoxdur". Sonra da qarı oğlana dedi: "Xanıma layiq səndə bahalı nə parça varsa, ver baxaq". Qarının cavabında cavan dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Qarı oğlanı tərifləməyə başladı, mən qarıya dedim: "Onu bizim üçün tərifləmək lazım deyil, biz istədiyimiz parçanı alıb öz evimizə qayıtmalıyıq. İstədiyimiz parçaları versin, biz də onun pulunu verək". Amma tacir pul almaq istəməyib dedi: "Bu gün bunlar sizə qurbandır, axı siz mənim qonağımsız". Onda qarı mənə dedi: "Əgər o, pulunu almasa, mallarını qaytar ver özünə". Tacir qarının bu sözlərini eşidib dedi: "Allah haqqı, mən səndən heç bir şey almayacağam! Bu parçaların hamısını sənə bir öpüşə bağışlayıram. Bu öpüş dükanımda

olan hər nə varsa, hamısına dəyər". Tacirin bu sözlərini eşidən qarı ona dedi: "Bir öpüşdən sənə nə fayda?" Sonra da mənə dedi: "Qızım, sən eşitdinmi cavan nə dedi? Ona bir öpüş versən sənə heç nə olmaz, amma əvəzində axtardığın malları alarsan". Qarının bu sözlərini eşidib onun cavabında dedim: "Sən bilmirsən ki, mən and içmişəm?" Amma qarı dedi: "Qoy o səni öpsün, amma özün danışma; onda heç bir günahın olmaz, bu pullar da cibində qalar".

Qarı bu işin günah olmadığını o vaxtacan, özü də elə şirin dilə dedi ki, axırda mən razı oldum. Sonra mən gözlerimi yumub, izarın ucu ilə üzümü camaatdan gizlətdim, cavan izarın altından ağzını yanağıma yapışdırdı, məni öpüb elə bərk idlədi ki, yanağımın bir parça etini qopartdı, ağrıdan mən huşumu itirdim. Qarı mənim başımı dizi üstə qoydu, haçandan-haçana özümə gəldim, gördüm ki, dükən bağlıdır, qarı mənim ayıldığımı görüb qəmli-qəmli dedi: "Allah bundan bəterindən saxlasın!" Sonra da mənə dedi: "Dur gedək evə, özünə ürək ver ki, biabır olmayasan, özü də elə ki evə çatdın, özünü vur naxoşluğa, yatağa uzanıb yorğanı çək başına, mən də gedib sənə dərman gətirərəm, yanağının dişdəm yeri sağalar, sonra ayağa durarsan".

Başıma gələn bu əhvalatın fikri məni götürdü, bir azdan sonra ayağa qalxdım, elə qorxurdum ki, daha nə deyim, addım-addım gəlib öz evimə çatdım. Özümü naxoşluğa vurdum.

Elə ki gecə oldu, bir də gördüm ərim içəri girdi, mənə baxıb dedi: "Ay xanım, bu başmaq seyrində sənə nə oldu?" Mən də ərimə dedim: "Naxoşlanmışam, başım ağrıyır". Mənim bu sözlərini eşidib ərim mənə zənn ilə baxdı, sonra şamı yandırdı, lap yaxına gəlib soruşdu: "Sənin yanağındakı bu yara nədir, özü də yanağının lap yumşaq yerində?" Onun cavabında dedim: "Elə ki bu gün səndən izin alıb parça almaq üçün bazara yol aldım, odun şələsi yüklənmiş bir dəvə məni divara sıxdı, izarımı da cırdı, gördüyün kimi yanağıma da yaraladı; axı bu şəhərin küçələri lap dardır". Mənim bu sözlərini eşidib ərim qışqıra-qışqıra dedi: "Mən səhər hökmdarın yanına gedib deyəcəyəm ki, şəhərdəki odunçuların hamısını dar ağacından asdırsın!" Mən də ona dedim: "Sən allah, öz gənin günahlarını öz boynuna götürmə! Mən eşşəyə minmişdim, onun ayağı büdrədi, mən yerə yığıldım, bir taxta parçası mənim yanağıma cırdı". Mənim bu sözlərimin cavabında ərim qışqıra-qışqıra dedi: "Mən səhər Cəfər Bərməkini görüb əhvalatı ona danışaram, o da bu şəhərdəki eşşəkçilərin hamısını öldürtdürər. Mən ona dedim: "Sən mənim ucbatıma hamını öldürmək istəyirsən, amma başıma gələn əhvalat Allahın izni ilə olan işdir". Bu sözlərini eşidib ərim lap bərkdən

qışqıra-qışqıra dedi: "Hökmən dediyim kimi ələyədəyəm!" O, dediyindən dönmədi, axırda mən də hirsənib onunla kobud danışdım.

Belə olanda, ya əmirəlmöminin, ərim hər şeyi başa düşüb dedi: "Sən andına xilaf çıxmısan!" O bərkədən qışqırdı, qapı açıldı, yeddi nəfər qara qul içəri girdi, ərim onlara əmr elədi, qara qullar mənə taxtın üstündən sürüyüb evin ortasına atdılar. Ərim qara qulların birinə buyurdu ki, baş tərəfimdə əyləşib çiyinlərimdən yapışsın, o biri qara qula əmr elədi ki, dizlərimin üstündə oturub çıxarımı saxlasın, bir qara qul da əlində siyirmə qılınc gəlib ərimə dedi: "Ağa, qılıncı endirib onu iki parça ələyim, qulların da hərəsi onun bir parçasını aparıb Dəclə çayına atsınlar ki, balıqlara yem olsun!" Ərimin qəzəbi lap artdı, bu beyləri dedi:

"Saf eşqə xəyanət kimi qorxunc günah olmaz,
Məhv olmalıdır sevgilim, etmişsə xəyanət.

Məhv ol – deyərəm eşqimə, məşuqəmə, çünki
Həcdir əgər özgəylə bölünmüşsə məhəbbət".

Sonra da o, qara qula buyurdu: "Ya Səəd, qılıncı endir". Elə ki qara qul ərimin bu sözünü eşitdi, gəlib üstümdə əyləşdi, mənə dedi: "Ay xanım, ömrünün axırındır, kəlməyi-şəhadətini deginən, bir də söylə görək bizdən nə istəyirsən". Onda mən qara qula dedim: "Ay rəhmli qul, mənə bir az möhlət ver ki, sənə vəsiyyətlərim". Bunu deyib başımı qaldırıb baxdım, o cah-caldan sonra alçalıb bu günə düşməyimi görəndə öz halıma hönkür-hönkür ağladım, göz yaşım sel kimi axdı, ərim mənə qəzəblə baxıb bu beyləri dedi:

"Çatdırın fəryadımı daş qəlbli zalim afətə,
Tərk edib öz yarını, əğyarı tutmuş dildara;

Soruşun: bizdən nə tez döndün, səni bezdirməmiş,
Bəs deyildirmi tövətdin yüz günah, yüz macərə?"

Bunu eşidib, ya əmirəlmöminin, mən ağlayıb ərimə baxa-baxa bu şəri oxudum:

"Öz eşqini, öz andını birdən yerə vurdun,
Rahatsan həmin gündən, əziyyətdə mənəm, mən.

Sevdəyə düşəndən yuxu bilmir gözüüm heç vaxt,
Qəm-qüssə sinəmdən süzülür, göz yaş gözədən.

Qəlbimdə qulun, sən onu satdın; bə deyirdin:
"Dönməz bu könül, qəbrə qədər, verdiyi sözədən".

Dərs oldu mənə; indi rahatlıq dilərəm, ah,
Sevda bu cavan ömrümü məhv etdi lap erkən.

Ölsəm bu sözü başdaşıma həkk ələyin siz:
"Nakam cavanın qəbridir, ey yolçu, bir əylən!

Vardır gümanım, eşq, əzab məhrəmi bir şəxs
Hörmətlə xatırlar mənə üstümdən ötərkən".

Şəri deyib qurtaran kimi ağladım, ərim bu şəri eşidib, mənim ağladığımı görəndə daha da qəzəblənib bu beyləri dedi:

"Elə bilməyin ki, atdım o yarı mən öz xoşumla,
Belə bir qərara, dostlar, mənə canan etdi təhrik.

Birə qane olmayıb yar, yenə bir şəri də tapdı,
Bunu el bilir: məhəbbət qəbul eyləməz şeriklik".

O, beyləri deyib qurtaran kimi mən ağlaya-ağlaya ona yalvarmağa başladım, özlüyümdə dedim: "Onu sözlə aldadacağam" lap var-yoxumun hamısını əlimdən alsın, tək mənə rəhm ələyib öldürməsin". Sonra da mən ona dərdimdən şikayət ələyib bu şəri oxudum:

"Rəhmdil olsan, əzizim, qətlimə verməzsən hökm,
Hökmü hər qışqanlığın sərtidir, qərəzkardır, inan.

Məni eşqin yükləmiş, lakin ağır yük çəkməyə
Qalmamışdır mənə taqət, qalmamışdır mənə can.

Ölməyim yandırmır, amma dəfn edərkən sən məni,
Təniyan olmaz; mənə yalnız bu dərdidir yandıran".

Bu şəri deyib qurtaran kimi ağladım, ərim mənə baxıb üstümə qışqırmağa, mənə söyməyə başladı, sonra da bu şəri dedi:

"Soyuyub bizdən təmənen, həmdəm oldun əğyara,
Belə bir kəmetinalıq eyləməzdik əsla biz.

Sən ki, tərk etdin bizi, tərk eylədik biz həm səni,
Elə zənn etmə, a zalım, heç tükənməz səbrimiz.

Sən tək biz həm könül versək bir özgə dildara,
Sən günahkarsan bu işdə, yox bizim təqsirimiz".

Elə ki ərim bu şəri deyib qurtardı, qulun üstünə qışqırıb əmr elədi: "Onu iki parça elə, bizi onun əlindən qurtar: onun sağ qalmaqının bizə heç bir faydası yoxdur". Biz şeirlə deyishən vaxt, ya əmirəlmöminin (mən öləcəyimi yaqin eləmişdim, odur ki, ümidimi hər şeydən üzüb, özümü Allah-təalaya tapşırıdım), bir də gördüm ki, qarı içəri girib ərimin ayaqlarına düşdü, onun ayaqlarından öpüb ağlaya-ağlaya dedi: "Ay bala, sənə qulluq eləyib böyütməyim xətrinə arvadın günahından keç! O elə bir günah iş görməyib ki, sən onu candan eləyəsən! Sən cavansan, mən qorxuram ki, onun günahına batasan; axı belə deyirlər ki, adam öldürən özü də öldürüləcək. Bir də ki, bu mürdar arvad nədir ki, ondan ötrü günah batasan? Əl çək ondan, onun özünü də, məhəbbətini də üreyindən çıxart".

Qarı bu sözləri deyib ağlaya-ağlaya onun yaxasından yapışib o vaxtadan əl çəkmədi ki, axırda o razı olub dedi: "Mən onun günahından keçirəm, amma ona hökmən elə bir cəza verəcəyəm ki, nişanəsi ömrünün axırınacan qalsın".

Bu sözləri deyib ərim qullara əmr elədi, onlar mənə soyundurdular, sürüyüb fələqqəyə saldılar, üstümdə oturdular, sonra ərim ayağa qalxdı, gedib heyva çubuğu götürdi, çubuqla kürəyimə, böyürlərimə var gücü ilə o qədər vurdu ki, mən özüməndən getdim, sağ qalacağım ümidimi itirdim. O, qullara əmr elədi ki, gecə olan kimi mənə aparıb öz əvvəlki evimə atsınlar, qarını da özləri ilə götürsünlər ki, mənim evimi onlara nişan versin. Qullar da öz ağalarının əmr elədiyi kimi mənə aparıb öz evimə atdılar, mən səhər açılanacan bihuş qaldım.

Mən bədənəmə məlhəm qoyub dava-dərman sürtə-sürtə yavaş-yavaş özümü müalicə etməyə başladım, bir müddətdən sonra sağaldım; amma böyürlərimdə, gördüyün kimi, şallaq yerinə oxşayan göy zollar qaldı. Mən özümə gəlib sağalanacan dörd ay tək-tənha yorğan-döşəkdə yatdım. Sağalıb ayağa durandan sonra başıma bu əhvalat gələn evə getdim, gördüm ki, həmin ev tamam uçub dağılıbdır, dalan da başdan-başa dağılıb, evin yerində isə bir yığın zirzibil qalıb, o evin başına nə gəldiyini də bilmədim. Sonra da bu ögey bacımın yanına gəldim, bu iki qara iti onun yanında gördüm, mən ona salam verib əyləşdim, başıma gələn əhvalatı əvvəldən axıracan ona danışdım, başıma gələnləri eşidib ögey bacım mənə dedi: "Bacı can, bəxt-taleyin dönüklüyündən yaxasını kim qurtarıb ki? Allaha şükür ki, axırı yaxşı olub, bələdən sağ-salamat qurtarmısan". Bu beyti də dedi:

"Sevgidə, varda, rütbədə tərsinə dönsə taleyin,
Eyləmə dərdir-sər, gülüm, bir belə dövr edir fələk".

Sonra da öz başına gələnəri, iki doğma bacısının başına gələn əhvalatı, axırda bunların nə ilə qurtardığını mənə nağıl elədi. Mən də onun yanında qaldım. Sonra da bazarlıq eləyən bu arvad gəlib bizə həmdəm oldu, o gedib gündüzümüdə, axşamımıza lazım olan hər şeyi alıb gətirirdi, biz də dünən gecəyəcən bu minval ilə ömür sürürdük. Dünən də bacımız həmişəki kimi bizə şey-şüy almağa getdi, bu hambal onunla gəldi, bir də bu üç nəfər qələndərin gəlişi sayəsindəki əhvalat oldu. Biz şərt kəsib qələndərləri evimizə buraxdıq, onlara əlimizdən gələn hörməti elədik. Gecədən bir az keçmişdi ki, Mosuldan gəlmiş üç nəfər hörmətli tacir üçün qapımızı açdıq, onlar başlarına gələn əhvalatı bizə danışdılar, biz onlarla danışib şərt kəsdik, amma onlar şərtə əməl eləmədilər. Ancaq biz onlarla yaxşı rəftar eləyib başlarına nə iş gəldiyini soruşduq, onların günahından keçdik, sonra onlar bizim evdən çıxıb getdilər. Bu gün səhər biz hələ özümüdə gəlməyə macal tapmamışdıq ki, bizi sənin hüsuruna gətirdilər. Bizim başımıza gələnələr, bax bunlardır".

Xəlifə bu əhvalata lap mat qaldı, onu yazıb xəzinədə saxlamağı əmr elədi...

Şəhrizad bu yerə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki on doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xəlifə bu əhvalatı dəftərxanada yazıb dövlət xəzinəsində saxlamağı əmr elədi, sonra da özünün birinci arvada tutub dedi: "Sənin bu bacılarını tilsimə salan o cinniyyəni çağıra bilirikmi?" Arvad xəlifənin cavabında öz elədi: "Ya əmirəlmöminin, cinniyyə mənə öz tükündən bir neçə dəne veribdir, özü də deyib: "Elə ki mən sənə lazım oldum, bu tüklərdən birini yandır, mən lap Qaf dağının o tayında da olsam, o saat sənənin yanında hazır olaram". Arvadın bu sözlərini eşidib xəlifə ona buyurdu: "Get tükləri gətir mənə ver".

Arvad gedib tükləri gətirdi, xəlifə tükün birini götürüb yandırdı, o dəqiqə gurultu, şaqqıltı qopdu, hamı da bunu eşitdi, birdən həmin cinniyyə peyda oldu, özü də müsəlman idi. Cinniyyə özünü xəlifəyə

tutub ərz elədi: "Salaməleyküm, ya Allahın xəlifəsi!" Xəlifə də onun salamını aldı: "Əleykəssalam, Allah sizə kömək olsun, onun kölgəsi üstünüzdən əskik olmasın!" Xəlifənin bu sözünü eşidib cinniye ərz elədi: "Bil və agah ol ki, bu arvad mənə yaxşılıq eləyib, mən də onun yaxşılığının əvəzini çıxmaya bilmərəm. O, düşməni öldürüb mənə ölümdən qurtardı, mən də gördüm ki, bacıları onun başına belə iş gətiriblər, bunun əvəzini onlardan çıxmağı lazım bildim, əvvəlcə onları öldürmək istədim, amma qorxdum ki, bu onun üçün böyük dərd olar; odur ki, hər ikisini tilsimə saldım, döndərib it elədim. Ya əmirəlmöminin, əgər sən istəyirsən ki, onlar tilsimdən çıxsınlar, sənə, bir də bu arvadla olan hörmətimə görə onları tilsimdən qurtara bilərəm, axı mən də müsəlmanam". Cinniye'nin bu sözlərini eşidib xəlifə ona buyurdu: "Onları tilsimdən qurtar, sonra da biz bu döyülmüş arvadın işinə baxmağa başlarıq, onun başına gələn əhvalatı yoxlarıq, əgər mənə məlum olsa ki, o düz demişdir, onu incidəndən əvəzini çıxaram".

Bunu eşidib cinniye xəlifəyə ərz elədi: "Ya əmirəlmöminin, mən bu saat onları tilsimdən qurtararam, sonra da bu arvadın başına iş açan, onu incdən, pullarını əlindən alan adamın kim olduğunu sənə deyərəm. Özü də həmin adam sənə ən yaxın adamındır".

Bunu deyib cinniye bir kasa su götürdü, kasadakı suya dua oxudu, bezi naməlum sözlər dedi, sonra da sudan itlərin üzünə çiləyib dedi: "Dönüb əvvəlki kimi adam olun!" İtlər də dönüb əvvəlki kimi adam oldular. Bundan sonra cinniye xəlifəyə ərz elədi: "Ya əmirəlmöminin, bu arvadı döyən adam əl-Məmunun qardaşı, sənə oğlun əl-Amindir¹. Bu arvadın gözəlliyi, füsunkarlığı xəbəri ona çatır, o, hiylə qurub onu şəriətlə özünə arvad eləyir. Arvadı döyməkdə onun təqsiri yoxdur; axı bu arvadı alanda o şert qoyur, onu Qurana and içdirir ki, heç bir iş etməyəcək. O elə fikirləşirdi ki, arvadı andına xilaf çıxıb, buna görə də onu öldürmək istəyirdi, ancaq Allah-təaladan qorxub onu öldürmür, döyüb öz əvvəlki evinə göndərir. İkinci qızın əhvalatını isə Allah yaxşı bilir".

Cinniye'nin sözlərini eşidib arvadın nə üçün döyüldüyündən agah olduqdan sonra xəlifə lap mat-məəttəl qaldı, sonra bərkdən dedi: "O böyük Allaha şükür olsun ki, bu iki qızı mənə bağışladı, onların tilsimini qırıb əzab-əziyyətdən qurtardı, bu arvadın əhvalatından mənə

¹ Əl-Amin - Harun ər-Rəşidin oğlu və varisidir. 809-cu ildən 813-cü ilə qədər xəlifə olmuşdur. 813-cü ildə qardaşı əl-Məmun onu taxtdan salıb özü onun yerində əyləşmişdir. 833-cü ilə qədər xəlifəlik etmişdir. Onun xəlifəlik elədiyi dövr ərəb xilafəti tarixinin ən parlaq dövrlərindən biridir.

agah elədi! Allaha and içirəm, mən elə bir iş görəcəyəm ki, o, məndən sonra yazılacaq!"

Xəlifə öz oğlu əl-Amini hüzuruna çağırtdırıb ikinci arvadın əhvalatını ondan soruşdu, əl-Amin də hamısını ona nağıl elədi. Bundan sonra xəlifə qazını, şahidləri öz hüzuruna çağırtdırdı, həmin üç nəfər qələndəri, birinci arvadı, onun tilsimə salınmış bacılarını hüzuruna gətirməyi əmr elədi, sonra üç bacını padşah oğlanları olduqlarını deyən üç qələndərə ərə verdi, qələndərləri öz saray əyanları elədi, onlara lazım olan hər şeyi verdi, aylıq pul kəsdi, Bağdaddakı sarayında onlara otaq verdi. Döyülmüş arvadın isə kəbinini kəsdirib təzədən onu öz oğluna arvad elədi, ona çoxlu pul verdi, özü də əmr elədi ki, həmin evi əvvəlkindən də yaxşı tiksinsinlər. Bazarlıq eləyən arvadı xəlifə özü aldı, gecəni onunla yatdı, səhər isə onun üçün otaq ayırdı, ona qulluq etməyə qaraşlar verdi, aylıq pul kəsdi, öz kənzlərinin yanında ona yer verdi. Camaat xəlifənin cəmərdliyinə, onun rəhmədli olmağına, müdrikliyinə heyran oldu, bundan sonra xəlifə əmr elədi ki, onların başlarına gələn əhvalatların hamısını yazsınlar".

Onda Dünyazad bacısı Şəhrizadə dedi: "Bacı can, Allah haqqı, bu çox yaxşı, çox gözəl, misli-bərabəri olmayan bir nağıldır, ancaq başqa bir əhvalat danış ki, yuxusuz gecəmizi başa vuraq". Şəhrizad bacısının cavabında dedi: "Padşahımız izin versə, canla-başla danışaram!"

Şəhrizadənin bu sözünü eşidib padşah dedi: "Danış əhvalatı, özü də bir az tez ol!"

Ziş alma əhvalatı

Səhrizad nağılı danışmağa başlayıb dedi: "Qərinələr, əsrlər hökmdarı qibleyi-aləm sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, günlərin bir günü gecə xəlifə Harun ər-Rəşid öz vəziri Cəfəri hüzuruna çağırıb dedi: "Mən şəhərə çıxıb, əlində ixtiyar olan hökumət adamlarının rəiyyətlə necə rəftar elədiyini xalqdan soruşub öyrənmək istəyirəm; kimdən ki, şikayət elədilər, onları işdən çıxardırıq, kimdən ki, razılıq eləyib təriflədilər, onlara ənam verərik". Xəlifənin bu sözlərini eşidib Cəfər ərz elədi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Xəlifə Cəfəri, bir də Məsruru özü ilə götürüb şəhərə çıxdı, şəhərin bu başından vurub o başından çıxdılar, küçələri, bazarları gəzməyə başladılar. Onlar bir dalandan

keçəndə bir qocaya rast gəldilər, o, başında bir balıq toru ilə zənbil, əlində ağac yol gedirdi. Özü də tələsmədən addım-addım yeriyr, belə bir şeir oxuyurdu:

"Məni aydın gecəyə oxşadaraq,
Dostlar: "Aydən da, – deyir, – parlaqsan".

Deyirəm: "Sahibi-mənsəbə əgər
Hörmət, izzət qazanar arif olan.

Bu biliklərlə, bu ürfanla əgər
Məni birlikdə girov qoysan, inan,

Aldığın cüzi dinar, dirhəmlə
Sürmək olmaz cəmi bir gün güzəran.

Günü ah-vayla keçir, dərddə keçir,
Varmı, ah, yoxsul üçün qəlbi yanan?

Əlləşir – yayda yavanlıq tapmır,
Titrədir qışda onu şaxta-boran.

Qovur ev itləri hər bir küçədə,
Söyərək təhqir edir hər nadan.

Kimə izah edir öz dərdlərini,
Bir kömək görməyir, əfsus, ondan.

Ömrü yaz-qış belə sürməkdənsə
Məsləhətdir ölə yoxsul insan".

Xəlifə bu şəri eşidib Cəfərə dedi: "Sən bir bu kasıb adama bax, onun oxuduğu şərə bax! Şərin sözləri də onun kasıb olduğunu deyir".

Sonra xəlifə qocanın yanına gedib, ondan soruşdu: "Ay qoca, sən nə peşənin sahibisən?" Qoca onun cavabında ərz elədi: "Ay ağa, mən balıqçıyam, özü də külfət sahibiyəm, günortaçağı evdən çıxdım, Allah-təala indiyəcən mənim külfətimin ruzisini yetirməyib. Bu saat özüm-dən elə zəhləm gedir ki, lap Allahdan ölüm istəyirəm". Qocanın bu sözlərini eşidib xəlifə ona dedi: "Bəlkə bizimlə çayın kənarına qayıdasan? Dəclənin kənarında dayanıb mənim bəxtimə torunu çaya atasan, nə çıxsas onu səndən yüz dinara alaram".

Xəlifənin bu sözlərini eşidib balıqçı çox şad oldu, xəlifəyə dedi: "İtaət-karam! Sizinlə çaya qayıdaram!"

Qoca onlarla bərabər çayın qırağına qayıdıb torunu suya atdı, bir qədər gözlədi, sonra ipi dartıb toru sudan çıxartdı, gördü ki, tora ağzı qıfıllı bir sandıq düşübdür, özü də sandıq ağırdır. Xəlifə sandığı görüb əli ilə onu yoxladı, gördü ki, sandıq ağırdır, balıqçıya yüz dinar verdi, balıqçı da çıxıb getdi, Məsrur ilə vəzir sandığı götürüb saraya gətirdilər. Onlar şamları yandırdılar (sandıq xəlifənin qabağında idi), sonra Cəfərlə Məsrur gedib sandığın qıfılını sındırdılar, gördülər ki, onun içində xurma yarpağından toxunmuş, ağzı qırmızı yun sapla tikilmiş bir zənbil var. Onlar zənbilin ağzını sökdülər, gördülər ki, bir xalça parçası var, xalçanı qaldıranda bir izar gördülər, bir cavan arvadın başını bədənindən üzüb izara büküblər, arvadın bədənini saf gümüş kimi ağappaqdır.

Elə ki xəlifə bu kökə salınmış arvad ölüsünü gördü, qəm deryasına batdı, gözünün yaşı sel kimi axdı, sonra öz vəzirini Cəfərə dedi: "Ay köpək vəzir! Mənim hökmranlıq elədiyim zamanda adamları öldürüb çaya atırlar, qiyamət günü bunun cavabını məndən istəyəcəklər. Bu arvadı öldürən adamın mən hökmən cəzasını verəcəyəm, onu elə əzabla öldürəcəyəm ki, daha nə deyim!" Sonra da vəzirinə dedi: "And içirəm nəslimin əl-Abbasi xəlifə oğlanları ilə olan qohumluğuna, əgər sən bu arvadın qatilini tapıb gətirməsən ki, mən həqq-ədalətlə onun qanını alım, hökmən səni sarayımın darvazası ağzında dara çəkdirəcəyəm, özü də səndən başqa qırx nəfər qohum-əqrəbası da dara çəkdirəcəyəm!"

Xəlifə bərk qəzəbləndi, Cəfər qəm deryasına qər q olub şəhərə çıxdı. O, yol gedə-gedə öz-özünə dedi: "Mən nə bilim bu arvadı kim öldürüb ki, onu tutub xəlifənin hüzuruna aparım? Başqa bir adamı tutub aparsam, onda da şüglizimlə olaram. Heç bilmirəm başıma nə kül töküm!"

Cəfər beləcə qəm deryasına batıb üç gün-üç gecə öz evində oturdu, dördüncü gün xəlifə saray əyanlarından birini göndərüb onu öz hüzuruna çağırırdı; Cəfər də durub xəlifənin hüzuruna gəldi; elə ki Cəfər gəlib xəlifənin hüzurunda dayandı, xəlifə ondan soruşdu: "Hanı arvadın qatili?" Cəfər onun cavabında ərz elədi: "Ya əmirəlmömininin, mən öldürülənlərin nəzarətçisi deyiləm ki, qatilin kim olduğunu biləm". Onun bu sözlərini eşidib xəlifə qəzəbləndi, onu öz sarayının darvazası ağzında dara çəkməyi əmr elədi, sonra da carçıya tapşırı ki, Bağdadın küçələrində car çəkib desin: "Xəlifənin vəzirini Cəfər Bərməkinin, bir

də onun qohum-əqrəbasından qırx nəfər bərməkilərin saray darvazası ağzında dara çəkilməyini kim görmək istəyirsə, gəlib tamaşa eləsin".

Bunu eşidən camaat şəhərin bütün küçələrindən axışib gəldi ki, Cəfər ilə qohum-əqrəbasının dara çəkilməyinə tamaşa eləsinlər, ancaq adamlar onların nə üçün dara çəkildiyini bilmirdilər. Dar ağacı quruldu, Cəfər ilə qohum-əqrəbasını gətirib dar ağacının altında saxladılar, dayanıb xəlifənin iznini gözləməyə başladılar (xəlifə yaylığını yellətməklə izin verəcəkdə), camaat Cəfər ilə qohum-əqrəbasının halına qalib ağlayırdı.

Elə bu vaxt gözəl qiyafəli, təmiz geyimli, aybənizli, gözləri huri gözləri kimi iri, alını nur saçan, bığ yeri təzəcə tərlemiş, üzü ənənə xallı bir cavan camaatı oyan-buyana itələyə-itələyə qabağa keçdi, gəlib Cəfərin düz qabağına dayandı.

Cavan ucadan Cəfərə dedi: "Ya əmirlərin ağası, fəqirlərin pənahı, sən bu dar ağacından xilas olacaqsan. Ölüsünü sandıqdan tapdığınız o arvadı mən öldürmüşəm! Heyfini məndən alın, mənə dara çəkin!"

Cəfər cavanın dediyi sözləri eşidib xilas olduğuna sevindi, ancaq cavan üçün qəm deryasına qər q oldu. Onlar bir-birilə danışdıqları vaxt bir də gördülər ki, taqətdən düşmüş bir qoca adamları itələyə-itələyə camaatın içindən keçib qabağa çıxmaq istəyir. Qoca Cəfərlə cavanın yanına gəlib vəzirə dedi: "Ya vəzir, ya hörmətli əmir, bu cavanın sözlərinə inanma! O arvadı məndən başqa heç kəs öldürməyib, onu öldürən doğrudan da mənəm! Onu öldürdüyümə görə mənə cəzam nədirsə ver, yoxsa Allah-təalının hüsurunda səndən cavab istəyəcəyəm!" Qocanın bu sözlərini eşidən cavan Cəfərə dedi: "Ya vəzir, bu əldən düşmüş qoca dəli olub, o nə danışdığını heç özü də bilmir. O arvadı mən öldürmüşəm! Cəzam nədirsə ver!" Cavanın sözlərini eşidən qoca ona dedi: "Ay bala, sən hələ cavansan, hələ ömrün qabaqdır, amma mən qocalıb əldən düşmüşəm, bu dünyadan bezmişəm. Qoy mən öz canım bahasına səni də, vəzirini də, onun qohum-əqrəbasını da ölümdən qurtarım. O arvadı özgeşi yox, mən öldürmüşəm! Səni Allaha and verirəm, tez ol, mənə dara çəkdir! Ondan sonra mənə gün-güzəranım yoxdur!"

Vəzir bu sözləri eşidib çox təəccüb elədi, cavanla qocanı götürüb xəlifənin hüsuruna apardı, səcdə eləyib yeri ördü, sonra üzünü xəlifəyə tutub ərz elədi: "Ya əmirəlmöminin, o arvadı öldürəni hüsurunuza gətirmişik". Xəlifə bu sözləri eşidib vəzirdən soruşdu: "Hanı qatil?" Onda Cəfər dedi: "Bu cavan deyir ki, arvadı mən öldürmüşəm, qoca

da deyir ki, cavan yalan danışır, həmin arvadı mən özüm öldürmüşəm. Bax, onların hər ikisi sənin hüsurundadır”.

Vəzirin bu sözlərini eşidib xəlifə bir cavana, bir də qocaya baxıb soruşdu: “O arvadı hansınız öldürmüşüz?” Xəlifənin cavabında cavan dedi: “Mən öldürmüşəm!” Amma qoca qışqıra-qışqıra dedi: “O arvadı özgeşi yox, mən öldürmüşəm!” Belə olanda, xəlifə Cəfərə buyurdu: “Apar onların hər ikisini dara çəkdir”. Xəlifənin bu sözlərini eşidən Cəfər bundan narazı qaldı, üzünü xəlifəyə tutub dedi: “Əgər arvadı bunlardan biri öldürübse, o birisini dara çəkdirmək haqsızlıq olar”. Belə olanda, cavan xəlifəyə ərz elədi: “Yeri-göyü yaradan o Allaha and olsun, o arvadı mən öldürmüşəm”. Sonra da cavan əhvalatı, xəlifənin zənbilin içindən tapdığı arvadı necə öldürdüyünü əvvəldən axıracan nağıl elədi, xəlifə əhvalatdan agah olub başa düşdü ki, arvadı elə bu cavan öldürüb.

Xəlifə bu iki adamın əhvalatına mat qalıb cavana dedi: “Sən nə haqla o arvadı öldürmüşsən, özü də səni döyüb incitməmiş özxoşuna onu öldürdüyünü boynuna alırsan, həm də özün bura gəlib deyirsən: “Mənim cəzamı verin!” Xəlifənin cavabında cavan dedi: “Ya əmirəlmöminin, bil və agah ol ki, öldürülən o arvad mənim kəbinli-talaqlı arvadıdır, özü də əmim qızıdır, bu qoca da onun atasıdır, mənim də əməmdir. Mən onu bakirə qız almışam, Allah-təalanın izni ilə mənim ondan üç oğlum olub, o, mənə bir könlüdən min könlü sevir, mənə gözümdən qırağa qoymurdu, mən ömrümdə ondan bir nanəcilik görməmişdim, özüm də onu bir könlüdən min könlü sevirəm. Bu ayın əvvəllərində o bərk naxoşladı, gedib onun üstünə həkim gətirdim, bir azdan sonra yavaş-yavaş onun əhvalı yaxşılaşmağa başladı; bir gün mən onu hamama aparıb çimdirmək istədim, o mənə dedi: “Mənim ürəyim bir şey istəyir, hamama getməmişdən əvvəl onu tap mənə gətir”. Mən arvadıma dedim: “Baş üstə, gətirərəm, bəs o ürəyin istəyən şey nədir?” Onda o mənə dedi: “Ürəyim alma istəyir, iyləyib ondan bir dişləm etmək istəyirəm”.

Onun bu sözünü eşidən kimi o saat şəhərə gedib alma axtarmağa başladım, amma nə qədər axtardım, tapa bilmədim, lap biri bir dinara da olsaydı, hökmən alardım. Bu mənə çox ağır gəldi, amma çarəsiz qalıb əliboş, kor-peşman evə qayıdıb arvadıma dedim: “Əmiqızı, şəhəri başdan-baş axtardım, ancaq heç yerdə alma tapa bilmədim”. Əmim qızının xəstə ola-ola, qanı qaraldı, həmin axşam halı lap xarablaşdı.

Gecə fikir mənə gətirdi, şəhərəcən gözüme yuxu getmədi. Elə ki şəhər açıldı, mən evdən çıxdım, bir-bir bağları gəzib dolandım, ancaq yenə alma tapa bilmədim. Bir qoca bağbana rast gəldim, onda alma

olub-olmadığını soruşdum; o mənə dedi: “Ay oğul, indi alma çətin olar, heç kəsde tapılmaz. Təkcə əmirəlmömininin Bəsredəki bağında alma tapmaq olar, özü də bağban almaları xəlifə üçün qoruyub saxlayır”.

Mən yenə evə əliboş qayıtdım, əmim qızına olan məhəbbətimə, ona olan hörmətimə görə Bəsreyə səfərə hazırlaşmağa başladım. Ora gedib qayıtmamış on beş gün çəkdi, üç dinar verib Bəsre bağbanından üç alma aldım. Elə ki gəlib almaları arvadıma verdim, arvadım çox şad oldu, almaları alıb öz yanına qoydu, onun mərezi, qızdırması nədənsə artdı, beləcə on gün də xəstə yatdı, bundan sonra sağaldı.

Mən evdən çıxıb öz dükanıma gətdim, alış-verişə başladım; günortacağı dükanda oturub alver eləyirdim, bir də gördüm ki, dükanımın qabağından bir qara qul keçdi; bu qara qul mənim gətirdiyim almalarından birini əlində oynadırdı. Bunu görüb mən qara quldan soruşdum: “Ay mehriban qul, bu almanı haradan almısan? Yerini də mən də gedib alım”. Qara qul gülüb mənə dedi: “Bu almanı mənə məşuqəm verib. Mən burada deyildim, gəlib gördüm ki, o xəstədir, yanında da üç dənə alma var. Məşuqəm mənə dedi: “Bu almaları ərim, o qurumsaq gedib Bəsredən üç dinara alıb gətirib”. Mən də bu almanı ondan aldım”.

Elə ki qara qulun bu sözlərini eşitdim, ya əmirəlmöminin, gözlerimə qaralıq gəldi, dünya başıma dolandı. Tez ayağa durub dükanı bağladım. Elə bərk qəzəblənmişdim ki, lap ağılma başımdan çıxmışdı, evə gəlib almalara baxdım, gördüm ki, almanın ikisi qalıb, belə olanda, arvadımdan soruşdum: “Bəs almanın biri hanı?” arvadım da dedi: “Bilmirəm, xəbərim yoxdur”. Onda mən qara qulun dediyi sözlərin doğru olduğuna inanıb bıçağı götürdüm, daldan arvadıma yaxınlaşıb onu yerə yıxdım, sinəsinə çökdüm, bir kəlmə danışmağa macal verməyib başını kəsdim. Elə ki onun başını bədənindən ayırdım, tez-tələsik onu bir zənbilin içinə qoydum, üstünü izarla örtüdüm, sonra zənbilin ağzını tıkdım, onu bir parça xalçaya bürüyüb sandığın içinə qoydum, sonra sandığı öz qatırıma yüklədim, aparıb öz əlimlə Dəclə çayına atdım.

Ya əmirəlmöminin, səni Allaha and verirəm ki, tez ol, mənə dara çəkdir, qorxuram ki, arvadım məhşər günü mənə sorğu-suala çəksin. Elə ki mən onu Dəclə çayına atdım (heç kəs bundan xəbərləmədi), bir də gördüm ki, böyük oğlum hönkür-hönkür ağlayır (anasının başına gətirdiyim işdən onun xəbərləmədi). Mən oğlumdan soruşdum: “Ay bala, niyə ağlayırsan?” Oğlum cavab verib dedi: “Anam üçün gətirdiyin o almalarından birini götürüb qardaşımla küçəyə oynamağa çıxdım, birdən bir qara qul almanı əlimdən qapıb məndən soruşdu: “Bu alma

səndə haradan?" Mən də dedim: "Bu almaları atam gedib Bəsrədən xəstə anam üçün alıb gətiribdir, atam üç almaya üç dinar pul verib". Qara qul mənim sözlərimə heç fikir verməyib almanı götürdü, mən bu sözləri ona iki dəfə, üç dəfə dedim, amma qara qul sözlümə məhəl qoymadı, hələ məni döydü də, almanı da götürüb apardı; mən qorxdum ki, anam almaya görə məni döyər, odur ki, qorxudan qardaşlarımı da götürüb şəhərdən kənara çıxdım, indi də axşam olub, mən anamdan qorxuram. Ata can, səni Allaha and verirəm, ona heç nə demə, yoxsa qanı qaralar, halı daha da pisləşər".

Oğlumun bu sözlərini eşidib o saat başa düşdüm ki, qara qul əmim qızına böhtan atıb, mən yəqin elədim ki, əmim qızı heç bir günah iş görməyib, onu nəhaq yerə öldürmüşəm. Mən hönkür-hönkür ağlamağa başladım, bir də gördüm ki, bu qoca əmim, arvadımın atası gəldi, mən əhvalatı ona danışdım, o da mənim yanımda öyləşib hönkür-hönkür ağladı. Biz gecə yarınsacan ağladıq, əmim qızına beş gün təziyə saxladıq, günahı olmaya onu öldürdüyümə görə bu günə kimi peşmançılığını çəkirəm, yas saxlayıram. Bu bədbəxtliyin taxsırı o qara quldadır, əmim qızını mən buna görə öldürmüşəm. Səni əcdadlarının ruhuna and verirəm ki, məni tez öldür, ondan sonra mənə yaşamaq haramdır. Onun nəhaq tökülmüş qanını məndən al".

Xəlifə cavanın bu sözlərini eşidib çox təəccüb elədi, sonra da dedi: "Vallahi ki, mən o məlun qara quldan başqa heç kəsi dara çəkdirməyəcəyəm, mən hökmən elə bir iş görəcəyəm ki, dərdiməndlər səfa tapsınlar, Allah-təala da məndən razı qalsın..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iyirminci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xəlifə and içdi ki, qara quldan başqa heç kəsi dara çəkdirməyəcək, çünki bu işdə cavanın təsiri yox idi. Sonra xəlifə özünü Cəfərə tutub buyurdu: "Bu işə bais olan o məlun qara qulu tapıb mənim hüzuruma gətir, tapıb gətirməsən onun yerində səni dara çəkdirəcəyəm!"

Xəlifənin bu sözlərini eşidib Cəfər ağlaya-ağlaya çıxıb şəhərə getdi, yolda öz-özünə deyirdi: "Bu ikinci dəfədir ki, ölüm başımın üstünü alır, səhəng hər dəfə salamat qalmaz! Bu işdən sağ-salamat qurtarmaq çox çətindir, ancaq məni bir dəfə qurtaran Allah, bu bələdan da qurtarar! Allaha and olsun, üç gün evdən bayıra çıxmıyacağam, o adil Allah dadıma çatar!"

Cəfər düz üç gün-üç gecə evdən bayıra çıxmadı, elə ki dördüncü gün şəhər açıldı, o, qazıları, şahidləri çağırtdırıb vəsiyyətini elədi, ağlaya-ağlaya öz uşaqları ilə halallaşdı; birdən xəlifənin qasidi gəlib Cəfərə dedi: "Əmirəlmöminin bərk qəzəblənib, məni də sənin dalınca göndərib, O, and içib ki, səni elə bu gün dara çəkdirsən".

Qasidin bu sözlərini eşidib Cəfər hönkür-hönkür ağladı, onun uşaqları da, qulları da, evdəkilərin hamısı ağlamağa başladılar. Cəfər hamı ilə hallaşdıqdan sonra kiçik qızının yanına getdi ki, onunla da halallaşsın; Cəfər kiçik qızını o biri uşaqlarının hamısından çox istəyirdi, kiçik qızını bağrına basıb öpdü, ondan ayrıldığı üçün ağladı.

Cəfər birdən qızının qoltuğunun altında nəşə girdə bir şey olduğunu duydu.

Belə olan surətdə, Cəfər qızından soruşdu: "Qoltuğundakı nədir?" Qızı da atasının cavabında dedi: "Ata can, almadır, özü də onun üstündə ağamız xəlifənin ismi yazılıbdir. Almanı qulumuz Reyhan gətirib, dörd gündür ki, bu alma məndədir, özü də o, məndən iki dinar pul alıb sonra almanı mənə verib. Cəfər qul ilə alma barəsində bu söhbəti eşidib çox şad oldu, əlini qızının qoltuğuna soxub almanı çıxartdı, baxan kimi tanıyıb dedi: "İlahi, ey darda qalanların pənahı, şükr sənin korəminə!"

Cəfər əmr elədi ki, gedib qulu onun yanına gətirinslər. Elə ki qul gəldi, Cəfər ona dedi: "Reyhan, vay halına bu alma sənə haradandır?" Reyhan onun cavabında dedi: "Ay ağa, Allaha and olsun, yalan adamı bələdan bir dəfə qurtarırsa, doğru iki dəfə qurtarır! Mən bu almanı nə sənin sarayından, nə əla-həzrətin sarayından, nə də xəlifənin bağından oğurlamışam. Beş gün bundan əvvəl şəhərdə bir dalandan keçirdim, gördüm ki, küçədə uşaqlar oynayırlar, bu alma da onlardan birinin əlindədir. Mən almanı uşağın əlindən qapdım, özünü də döydüm, o ağlaya-ağlaya mənə dedi: "Ay cavan, bu alma mənim anamındır; özü də xəstədir, bu almanı tapıb gətirməyi atamdan rica eləyib, atam da Bəsrəyə gedib üç dinara üç dəne alma alıb gətirib, mən də həmin almalardan birini anamdan oğurlamışam ki, bir az oynadım". Bunu deyib uşaq hönkür-hönkür ağladı, amma mən ona fikir verməyib almanı götürüb bura gəldim, sonra da kiçik xanımın mənə iki qızıl dinar verib onu məndən aldı. Deyəcəyəm budur".

Əhvalatı eşidən Cəfər bu qarışıqlığa, arvadın ölümünə bais onun öz qulu olduğuna çox təəccüb eləyib qəm dəryasına batdı, amma canı dar ağacından quntardıqına şad olub, bu beytləri dedi:

“Nökərindən gələrsə bədbəxtlik,
Elə canın yolunda qurban onu.

Nə qədər istəsən nöker tapılar,
Tapa bilməzsən amma bir də canı”.

Bu beytləri deyib Cəfər qara qulun qolundan yapışdı, onu xəlifənin hüzuruna apardı, olan əhvalatı əvvəldən axıracan xəlifəyə danışdı, xəlifə bu əhvalata çox təəccüb elədi, elə qəhqəhə çəkib güldü ki, qəşş eləyib arxası üstə yıxıldı.

Xəlifə əmr elədi ki, bu əhvalatı yazıb camaatın arasında yaysınlar, Cəfər də üzünü xəlifəyə tutub ərz elədi: “Ya əmirəlmöminin, bu əhvalata çox da təəccüb eləmə, bu əhvalat Misir vəzirı Nurəddin Əli ilə onun qardaşı Şəmsəddin Məhəmmədin əhvalatından təəccüblü deyil”. Vəzirin bu sözlərini eşidən xəlifə ona buyurdu: “Həmin əhvalatı danış görüm! O necə əhvalatdır ki, bundan qərībədir?” Bu sözləri eşidən Cəfər xəlifəyə ərz elədi: “Ya əmirəlmöminin, mən həmin əhvalatı bu şərtlə nəğil eləyəyəm ki, sən mənim qara qulumun günahından keçib onu dara çəkdirməyəsen”. Onda xəlifə dedi: “Əgər sən danışdığın əhvalat bizim başımıza gələn bu əhvalatdan qərībə olsa, onun qanını sənə bağışlam; yox, əgər maraqlı olmasa, onda sən qulunu dara çəkdirəcəyəm”.

Vəzir Nurəddinlə qardaşının nəğili

Cəfər nəğil danışmağa başlayıb dedi: “Ya əmirəlmöminin, bil və agah ol ki, qədim zamanlarda, Misir məmləkətində ədalətli, dəyanətli bir sultan var idi, bu sultan kasıblara hörmət eləyərdi, gecə-gündüz üləmalarla oturub-durardı; onun bir vəzirı var idi, bu vəzir ağıllı, dünyagörmüş, dövləti idarə etmək işində səriştəli bir adam idi. Özü də vəzir lap əldən düşmüş bir qoca idi, onun iki oğlu var idi. Gözəllikdə onların tayı-bərabəri yox idi, onlar elə bil ay parçası idilər; böyük qardaşın adı Şəmsəddin Məhəmməd, kiçik qardaşın adı Nurəddin Əli idi. Kiçik qardaş böyükdən daha gözəl, daha qəşəng idi, onun gözəl-

liyinin sorağı bir para məmləkətlərə yayılmışdı, onun gözəlliyinə tamaşa etmək üçün adamlar sultanın məmləkətinə gəlirdilər.

Günlərin bir günü onların atası vəfat eləyir, vəzirinin dərdindən sultan qəm dəryasına qerq olur, mehrini onun oğlanlarına salır, onları özünə dost tutur, ənam verib onlara deyir: "Ürəyinizi sıxmayın, atanızın yerində vəzir olacaqsız". Sultanın bu sözünü eşidən vəzirin oğlanları səcdə edib onun qabağında yeri öpürlər, ataları üçün bir ay yas saxlayırlar, sonra da vəzirlik etməyə başlayırlar. Ataları sağlığında olduğu kimi yenə hakimiyyət onların əlində qalır, sultan səyahətə çıxdanda qardaşlardan biri onunla gedir.

Günlərin bir günü, gecə (bu dəfə sultanla böyük qardaş getməli idi) iki qardaş oturub söhbət eləyirdilər, böyük qardaş kiçik qardaşa deyirdi: "Qardaş, muradım budur ki, hər ikimiz bir gündə toy eləyib axşam gəlin götürək". Böyük qardaşın bu sözlərini eşidən kiçik qardaş onun cavabında deyirdi: "Qardaş, ürəyin necə istəyirsə, elə də eləginən, sən deyənə mən razıyam". Onlar beləcə razılığa gəlirlər, sonra böyük qardaş kiçik qardaşına deyir: "Allah qoysa, biz hərəmiş bir qız alarıq, bir gecədə onların yanına girərək, onların hər ikisi də bir gündə doğarlar, Allahın izni ilə sən arvadın oğlan doğar, mənəmkə qız, sonra da biz uşaqlarımızı evləndirərək, onlar da ər-arvad olurlar". Qardaşının bu sözlərini eşidib Nuruəddin ondan soruşur: "Qardaş, qızın üçün oğlumdan nə qədər başlıq alacaqsan?" Şəmsəddin də onun cavabında deyir: "Qızım üçün sənə oğlundan üç min dinar pul, üç bağ, üç kənd alacağam, axı oğlan bu başlıq verməyib kəbin kəsdirsə, yaxşı düşməz". Onda Nuruəddin deyir: "Bu nə başlıq şərtdir ki, sən oğlum üçün qoyursan? Biz ki qardaşlıq, Allahın köməyi ilə hər ikimiz də vəzirlik, bir vəzifənin sahibiyik." Sən gerek öz qızını mənim oğluma başlıqsız-zadsız verəsən, işdir, başlıq vacib olsa, onda gerek camaata göstərmək üçün azca bir şey istəyəsən. Axı sən özün bilirsen ki, kişi cinsi arvad cinsindən üstündür, mənim övladım da kişi cinsidir, özü də bizi sənə qızının adı ilə yox, mənim oğlumun adı ilə yad eləyəcəklər". Bu sözləri eşidən Şəmsəddin qardaşından soruşur: "Qızımın nəyi pisdir ki?" Onun cavabında Nuruəddin deyir: Bizim adımızı əmirilər arasında sənə qızına görə yad eləməyəcəklər. Amma sən mənimlə bir nəfərin öz dostu ilə rəftar elədiyi kimi rəftar etmək istəyirsən. Belə rəvayət eləyirlər ki, bir nəfər öz dostunun yanına gedib ondan nəse bir şey xahiş eləyir, dostu da ona deyir: "Biz sənə istədiyini, Allah qoysa, sabah düzəldərik". Xahişə gələn adam dostunun bu sözünün cavabında bu beyti deyir:

"Bir kəs ki, deyir qayıt, sabah gəl,
Rədd eləyir o səni başından".

Qardaşının misal gətirdiyi beyti eşidib Şəmsəddin ona deyir: "Görürəm ki, sən mənə aldadıb öz oğlunu mənim qızımdan yuxarı tutursan. Doğrudan da sən bir az ağıldan kəmsən, hörmət-zad da bilmirsən. Sən vəzirliyi aramızda bölməkdən danışsən, ancaq onu bilmirsən ki, mənim sənə yazığım gəldi, səni pərt etmək istəmədim, odur ki, səni özüm ilə bərabər vəzir elədim, özü də səni vəzir elədim ki, mənə kömək eləyəsən, mənə havadar olasan. Sən ki belə sözləri ağzına alıb danışsən, Allaha and içirəm ki, lap qızımın ağırlığında qızıl da versən, onu sənə oğluna verməyəcəyəm".

Nuruəddin qardaşının dediyi bu sözlərdən qəzəblənib ona deyir: "Mən sənə qızını oğluma almaram". Şəmsəddin də ona deyir: "Mən də razı olmaram ki, sənə oğlun mənim qızımın əri olsun! Əgər mən yola düşməli olmasaydım, sənə dərsini əməlli-başlı verərdim, ancaq mən səfərdən qayıdandan sonra özünü gözəl! Necə ləyaqətli adam olduğumu sənə göstərərəm, onda bilərsən!"

Qardaşının bu sözlərini eşidib Nuruəddin elə qəzəblənir ki, gözləri qaralır, dünya başına dolanır, ancaq bunu bürzə vermir, həmin gecəni onlar ayrı-ayrı otaqlarda yatırlar. Elə ki səhər açılır, sultan ehramlara tərəf yola düşür ki, oradan keçib Gizəyə¹ getsin, vəzir Şəmsəddin də onunla gedir.

Onlar getməkdə olsunar, sizə kimdən deyim, Nuruəddindən. O elə bərk qəzəblənmişdi ki, gecəni səhərəcən yata bilmir, səhər açılan kimi ayağa qalxıb dəstəməz alır, səhər namazını qılır, sonra öz xəzinəsinə gedib balaca bir torba götürür, onun içinə qızıl doldurur. Qardaşının sözləri, onun yanında alçalması yadına düşür, onda bu şəri oxuyur:

"Səfər et, çünki səfər qaytarar itgin varsa,
Əməyi sev ki, həyat rəvnəqi bir ondan alar.

Nə ədalət tapacaqsan, nə də bəxt yurdunda,
Baş götür qübbətə get, qəlbinə yol tapsa qübar.

Axından qalaraq dursa üfunət qoxuyar,
Saf olar, dadlı olar, durmadan axdıqca sular.

¹ Orta əsrlərdə Qahirənin qərbində balaca bir şəhər idi; indi isə Misir paytaxtının şəhər-kənarı rayonuudur.

Ay görünseydi hər axşam göyün ulduzlaritək
Görməyə canını atardı onu ellər-obalar?"

Yayını etməsə tərək bir hədəfə oxmu dəyər?
Çıxmasa şir yuvasından necə eylər de, şikar?

Bir odun parçasıdır, bil ki, behiştə tuba,
Qızılın sanma ki, mədəndə ikən qiyməti var.

Biri qürbətdə yığır küllü dinar, var-dövlət,
Biri var-dövlətini qürbətə gələcək paylar".

Elə ki Nureddin bu şəri oxuyub qurtarır, nöqərlərindən birini çağırır ona buyurur ki, toxuma yəhəri götürüb Nubiyyə qatırını yəhərləsin (həmin qatır kəhər idi, belə elə hündür idi ki, elə bil gümbəz idi, yəhəri qızıldan, üzəngisi hind poladından idi, çulu elə gözəl idi ki, lap Xosrovlara layiq idi; qatır elə bil duvağı üzündən götürülmüş gəlin idi), bir də buyurur ki, qatırın belinə ipək tərlik, namaz xalçası salsın; torbanı özü namaz xalçasının altından bağlayır, sonra da üzünü nöqərlərinə, qullarına tutub deyir: "Mən şəhərdən qırağa seyrə çıxıram, əl-Kəlyubiyyəyə¹ gedəcəyəm; mən üç gün evə gəlməyəcəyəm; heç biriniz dalmıca gəlməyin, ürəyim sıxılır". Bunu deyib Nureddin tez-tələsik qatıra minir, bir qədər azuqə götürüb Qahirədən çıxır, bərrü-biyabana üz qoyur; hələ günorta olmamış Nureddin Belbeys² şəhərinə çatır. O, qatırdan düşür, özü də, qatır da bir az dincəlir, Belbeysdə bir az çörək yeyir, sonra bir qədər azuqə, qatır üçün yem alıb yenə bərrü-biyabana üz qoyur.

Nureddin əs-Səidiyyə³ deyilən şəhərə girəndə gecə idi, gecəni həmin şəhərdə qalır, karvansarayaya gedib bir az çörək yeyir, xalçasını altına salır, torbanı başının altına qoyur, uzanıb yatır, özü də qəzəbinədən az qalırdı bağı çatlasın.

Nureddin gecəni burada qalır, şəhər açılan kimi qatıra minib Hələb⁴ şəhərinə çatanacan onu qovur; elə ki Hələb şəhərinə çatır, gedib karvansarayaya düşür. O, həmin karvansarayada üç gün qalıb dincəlir, qatıra dincilik verib şəhəri piyada gəzir, daha bu şəhərdə qalmaq istəmir, odur

¹ (Daha doğrusu: əl-Kəlyub) – Qahirənin şimal tərəfində, on kilometrliyində yerləşən bir şəhərdir.

^{2,3} Qahirədən Suriyaya gedən yolda karvan dayanan məntəqələrdir.

⁴ Şimali Suriyada şəhərdir.

ki, qatırına minib şəhərdən çıxır, ancaq hara getdiyini heç özü də bilmir. Nureddin az gedir, çox gedir, yol getirib onu Bəsrə şəhərinə çıxardır, o gedib bir karvansarayaya düşür. Torbanı qatırın üstündən götürür, xalçasını yerə sərir, qatırı elə yəhərli-yüyenli karvansarayaya qapıçısına verir ki, təri soyuyunca onu bir az gəzdirsin. Qapıçı da qatırı ondan alıb gəzdirməyə başlayır.

Demə bu demdə Bəsrə sultanının vəziri öz imarətində pəncərə qabağında oturub, gəlib-gedənlərə tamaşa eləyirmiş, vəzir qatırı, belinə qoyulmuş bahalı yəhəri görür. Vəzirə elə gəlir ki, bu qatır sultanın əyanlarından birindədir, axı belə qatıra vəzirilər, bir də padşahlar minirdilər. Vəzir buna çox təəccüb eləyir, öz nöqərlərindən birini çağırır ona buyurur: "Get o karvansarayaya qapıçısını mənim hüzuruma gətir".

Vəzirin bu sözünü eşidən kimi nöqərlərdən qatırın qapıçısını onun hüzuruna gətirir, qapıçı qabağa keçib təzim eləyir, yeri öpür, vəzir (o çox qoca idi) karvansarayaya qapıçısından soruşur: "Bu qatırın sahibi kimdir, həmin adamın nişanələri necədir?" Vəzirin cavabında qapıçı ərz eləyir: "Ağa, bu qatırın sahibi gözəl qiyafəli bir cavandır; o həşmət, ləyaqət sahibidir, özü də tacir balalarındandır". Karvansarayaya qapıçısının bu sözlərini eşidib vəzir tez ayağa qalxır, karvansarayaya cavanın yanına gedir; elə ki Nureddin vəzirin ona tərəf gəldiyini görür, tez-tələsik ayağa durur, onun qabağına çıxıb salam verir. Vəzir də onun salamını alır, atdan düşüb Nureddini qucaqlayır, sonra da onu öz yanında əyləşdirib soruşur: "Oğlum, haradan gəlmisən, nə üçün gəlmisən?" Vəzirin bu sözlərini eşidib Nureddin onun cavabında deyir: "Ya hökmdar, mən Qahirə şəhərindən gəlmişəm. Mənim atam həmin şəhərin sultanının vəziri idi, atam Allah rəhmətinə gedibdir". Sonra da Nureddin başına gələn əhvalatı əvvəldən axıracan vəzirə nağıl eləyir, axırda da deyir: "Mən özlüyümdə fikirləşib kəsdirmişəm ki, bütün şəhərləri, ölkələri gəzib ayaqdan salanacan vətənə qayıtmayım".

Nureddinin bu sözlərini eşidən vəzir deyir: "Bala, bu fikrindən əl çək, yoxsa özünü bəlaya salarsan. Bu saat dünya xaraba qalıbdır, qorxuram ki, bəxtin gətirməyə, başına bir bəla gələ".

Vəzir bu sözləri deyib Nureddinin torbasını öz qatırına yükləyir, onun qatırının çulunu, bir də xalçasını götürüb, Nureddini öz evinə aparır. Elə ki gəlib evə çatırlar, vəzir bəzəkli bir otaq ayırır, ona əlindən gələn hörməti eləyir, özü də duyur ki, ona mehr salıbdır, odur ki, Nureddinə deyir: "Bala, mən qocalıb əldən düşmüşəm, ancaq mənim

oğlum yoxdur, Allah-teala mənə birçə qız verib ki, o da gözəllikdə sənə layiqdir. Çox oğlanlar ona elçi göndəriblər, amma mən onu heç kəsə verməmişəm, mehrim sənə düşüb, mənim qızımı özünə kəniz götürərsən ki, o, sənə qulluq eləsin, sən də onun əri olasan? Əgər buna razı olsan, onda mən səni götürüb özümle bərabər Bəsrə sultanının hüzuruna apararam, ona deyərəm ki: "Bu cavan mənim qardaşım oğludur", işi o yere getirib çıxardaram ki, sən mənim yerimə vəzir olarsan, mən də evdə oturaram; axı daha mən qoca kişiyyə".

Elə ki Nureddin Bəsrə vəzirinin bu sözlərini eşidib, başını aşağı salıb öz eləyir: "İxtiyar sahibisən, itaət borcumdur!" Vəzir bunu eşidib çox şad olur, nökrələrinə buyurur ki, ona yemək- içmək gətirsinlər, bir də tapşır ki, həmişə əmirlərin toy məclisi olan böyük otağı bəzəyib hazırlasınlar. Sonra da vəzir dost-aşnasını, padşahlığın əyanlarını, Bəsrə tacirlərini öz yanına çağırtdırır. Elə ki adamlar gəlirlər, vəzir onlara deyir: "Mənim bir qardaşım var idi, o, Misir məmləkəti sultanının vəziri idi, Allah ona iki oğul, mənə də bir qız veribdir ki, bu da sizə məlumdur. Qardaşım vəsiyyətləmişdi ki, qızımı onun oğlanlarından birinə verim, mən də buna razılıq vermişdim; qızımın ərə getmək vaxtı çatdı kimi o, oğlanlarından birini, bax, burada oturan həmin bu cavanı göndəribdir. Cavan bura gələn kimi mən kəbin kəsdirib qızımı ona verməyi qərara aldım; deməli, bu cavan evimin adamı olacaq, axı o necə olsa da, mənim üçün yaddan yaxşıdır. Sonra da ürəyi istəyər mənim yanımda qalar, yox, əgər çıxıb getmək istəsə, onda qızım ilə bərabər yola salaram gəder atasının yanına".

Vəzirin evinə yığılan adamlar hamısı bir ağızdan deyir: "Lap ağıllı iş görmüşən!" Sonra da cavana baxırlar, onu bəyənirlər. Belə olanda, vəzir şahidləri, qazını çağırtdırır, Nureddinlə qızının kəbinini kəsdirir, buxurdanlarda ətirli quru otlar yandırır, şərbət içirlər, ovuclarına güləb çiləyirlər, sonra da çıxıb gedirlər, vəzir nökrələrini çağırıb onlara tapşır ki, Nureddini bəylik hamamına aparsınlar, həm də vəzir öz libasından bir dəstini ona verir, məhrəbə, dolça-satıl, ətriyyat, lazım olan başqa şeylər göndərir; Nureddin çimib hamamdan çıxanda vəzirin verdiyi libası geyir, o elə gözəlləşmişdi ki, elə bil ondördgecək ay idi. Nureddin hamamdan çıxıb qatıra minir, heç yerdə ləngiməyib düz vəzirin imarətinə gəlir, sonra vəzirin hüzuruna gedib onun əlindən öpür, vəzir də ona "Səhhəti-vücut" – deyir..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iyirmi birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir ayağa qalxır, Nureddinin qabağına çıxıb ona deyir: "Səhhəti-vücut". Sonra da deyir: "Bu axşam arvadının yanına gedərsən, sabah da mən səni götürüb sultanın hüzuruna apararam. Ümidvaram ki, Allahın köməyi ilə işin yaxşı olar".

Bunlar burada qalmaqda olsunlar, sizə kimdən deyim, onun qardaşı Şəmsəddindən. Sultanla bir müddət səyahət eləyəndən sonra o, evə qayıdır, görür ki, qardaşı evdə yoxdur. Şəmsəddin nökrələrini sorğusuala tutub qardaşını soruşur, onlar da cavabında deyirlər: "Elə ki sən sultanla səyahətə çıxdın, elə həmin gün Nureddin qatırın belinə bahalı yəhər qoydu, sonra qatıra minib bizə dedi: "Mən əl-Kəlyubiyyə tərəfə gedirəm, iki-üç gün evə qayıtmayacağam. Ürəyim sıxılır, heç kəs dəlmə gəlməsin!" Çıxıb getdiyi gündən bu günəçən ondan bir soraq verən yoxdur".

Nökrələrin bu sözünü eşidib Şəmsəddinin qanı qaralır, qardaşının ayrılığı dərindən qəm deryasına batır, öz-özünə deyir: "Bunun təqsiri məndədir, kaş o axşam ona açıqlanmayaydım! Yəqin məndən inciyib, ona görə də çıxıb səyahətə gedib. Hökmən onun dalınca adam göndərmək lazımdır!"

Sonra da Şəmsəddin sultanın hüzuruna gedib onu bu işdən xəbərdar eləyir; sultan bu xəbəri eşidən kimi fərman yazdırıb məmləkətində nə qədər canişin vardısı, hamısının yanına çapar göndərir, sultanla Şəmsəddin səyahətdə olduğu iyirmi gün ərzində Nureddin çıxıb uzaq ölkələrə getmişdi, onu nə qədər axtarırlarsa, soraq verən olmur, çaparlər əliboş qayıdıb gəlirlər.

Şəmsəddin qardaşını tapmaqdan ümidini üzüb öz-özünə deyir: "Uşaqlarımızı evləndirmək barədə qardaşım ilə söhbət eləyəndə həddimi aşdım. Kaş mən o işi görməyeydim! Bu işlərin hamısının günahı məndədir. Mənim kütlüyümdə, bir də bəsiətsizliyimdədir".

Bir müddətdən sonra o, Qahirə tacirlərinin birinin qızı ilə nişanlanır, kəbin kəsdirib arvadının yanına girir. İş belə gətirir ki, Şəmsəddin toy

eləyib gəlin gətirən gecə, Nureddin öz arvadının yanına, Bəsrə vəzirinin qızının yanına girdiyi gecə olur – bu iş xalığın hökmü ilə belə olmuşdu ki, xilqət üçün yazdığı pozulmasın.

Qardaşlar necə əhd eləmişdilərse, elə də olur; onların arvadları uşağa qalırlar, Qahirə vəziri Şəmsəddinin arvadı qız doğur, özü də qız elə gözəl olur ki, Qahirədə onun tayı-bərabəri olmur. Nureddinin arvadı isə oğlan doğur, bu oğlan elə gözəl olur ki, o zaman belə misilsiz gözəl oğlan görməmişdilər, şair bu barədə yaxşı deyib:

“Aləmdir o qamət, o siyah tel ağ alında,
Eylər bu gözəllik hamını eşqə giriftar.

Ağ üzdə siyah xal görürək eyləmə rixənd,
Qaymaqqülünə bir yaraşıqdır qara xallar”.

Başqa bir şair də belə deyib:

“O nəzəninlə əgər qarşılaşmış olsaydı,
Xəcil olub baş əyərdi ona gözəllik özü.

Desəydilər: “Belə afət görübmü gözlərin heç?”
Gözəlliyin “yox” olardı yəqin ki, onda sözü.

Nureddin öz oğlunun adını Bədrəddin Həsən qoyur, uşağın babası çox şad olub onun adına süfrə açır, şənlik məclisi düzəldir. Sonra Bəsrə vəziri Nureddini götürüb özü ilə bərabər sultanın hüzuruna aparır; elə ki onlar sultanın hüzuruna gəlirlər, Nureddin qabağa keçib səcdə eləyir, onun qabağında yeri öpür. Nureddin danışanda ağzından dürr tökülür, onun üreyi möhkəm, özü gözəl, mərhəmətli idi, o, sonra bu şəri oxuyur:

“Var ol, ey şah, nə qədər bir-birini
Qovur aydın gecələr, gündüzlər.

Əmələndən harada söz düşsə,
Əl çalar cərx-i-fələk rəqs eylər”.

Sultan da ayağa qalxıb onların qabağına çıxır, dediyi gözəl beytlər üçün Nureddinə “çox sağ ol” deyir, sonra da öz vəzirindən soruşur: “Bu cavan kimdir?” Sultanın cavabında vəzir cavanın başına gələn əhvalatı əvvəldən axıracan danışır, sonra da deyir: “Bu cavan mənim qardaşım

oğludur”. Vəzirin bu sözünü eşidib sultan ondan soruşur: “O necə sənin qardaşın oğludur ki, biz onun bəresində heç nə eşitməmişik?” Vəzir onun cavabında deyir: “Sultan sağ olsun, mənim bir qardaşım var idi, o, Misir məmləkəti sultanının vəziri idi, qardaşım rəhmətə gedib, onun iki oğlu qalıb, böyük oğlu atasının yerinə vəzir olub, bu da onun kiçik oğludur, mənim yanıma gəlib. Mən də and içib əhd eləmişdim ki, qızımı ona ərə verəcəyəm, indi o gəlib çıxıb, mən də qızımı ona ərə vermişəm. O, cavandır, mən isə qocalıb lap əldən düşmüşəm, qulağım pis eşidir, başım da bir o qədər işləmir, adil sultanımızdan rica etmək istəyirəm ki, onu mənim yerimə qoysun. Axı bu cavan həm mənim qardaş oğlum, həm də qızımın əridir, özü də çox fərasətli, tədbirlidir, buna görə də vəzirliyə layiqdir”.

Nureddin sultanın üreyinə yatmışdı, o, bir də cavana baxır, qoca vəzirinin istədiyi kimi onu özünə vəzir eləyir, o saat buyurur ki, ona faxir libas versinlər, bir də ömrə eləyir ki, öz qatırlarından birini ona versinlər, sonra da ona aylıq şey-şüy, bir də məvacib təyin eləyir. Belə olduqda, Nureddin sultanın əlindən öpür, sonra padşahın hüzurundan mürəxxəs olan kimi birbaşa evlərinə yol alır, hər ikisi çox şad olub deyirlər: “Həsənin ayağı düşdü, bəxtimiz getirdi!” Sonra da ertəsi gün Nureddin sultanın hüzuruna gedir, səcdə eləyir onun qabağında yeri öpür, bu beytləri deyir:

“Gündə bir ləzzət al həyatından,
Kamə yet, tor da qursa bədzatlar.

Qara günlər keçirsən əğyarın,
Sənə ağ günlərin qoy olsun yar!”

Belə olduqda, sultan ona ömrə eləyir ki, gedib vəzərdə öz vəzir yerində əyləşsin; Nureddin də gedib vəzərdə öz yerində əyləşir, vəzirlərin həmişə elədikləri kimi adamların başına gələn işlərə, şikayətçilərin şikayətlərinə baxmağa başlayır, sultan da ona baxıb işlərinə, fərasətinə, ayıqlığına, verdiyi sərəncamlara təəccüb eləyir; sultan Nureddinə mehrini salıb onu özünə məhrəm eləyir. Elə ki divan işləri qurtarır, Nureddin evə gəlir, vəzərdə başına gələn əhvalatı qayınatasına nağıl eləyir; qoca onun sözlərini eşidib çox şad olur, Nureddin bu minval ilə vəzirlik eləyib gecə-gündüz sultandan ayrılmır, sultan da onun məvacibini, ənəmini artırır, belə ki, Nureddinin var-dövləti çoxalır. O özünə gəmilər alır, bu gəmilər onun adı ilə mal götürüb

səfərə çıxır; onun qulları, kənziləri olur, Nureddin çoxlu mülk tikdirir, suvarılan torpaqlar, bağ-bağat alır.

Elə ki onun oğlu Həsənin dörd yaşı tamam olur, Nureddinin qayı-natası vəfat eləyir, Nureddin onu böyük hörmətlə dəfn eləyir. Bundan sonra Nureddin öz oğlunu tərbiyə eləməyə başlayır; oğlan böyüyüb yeddi yaşına çatır, oğlana müəllim tutur, müəllimə tapşır ki, ona oxumaq öyrətsin, savad öyrətsin, onu yaxşı tərbiyə eləsin. Müəllim də Həsənə oxumaq öyrədir, faydalı elmləri öyrənməyə onu məcbur eləyir, Həsən də uzun illər ərzində Quranı dönə-dönə oxuyur; o böyüyüb gəyçək, boy-buxunlu bir oğlan olur, bu barədə şair yaxşı deyib:

"Ondördgeçelik ayda olan cəlvə var onda,
Boylanmadır gün, üzünün pənbe gülündən.

Hüsnün hər üzü, hər cəhəti cəmləşib onda,
Varlıq pay alıb sanki bu dünya gözəlindən".

Müəllim ona atasının imarətində tərbiyə verirdi, oğlan imaretdən bayıra çıxmırdı.

Günlərin bir günü Həsənin atası vəzir Nureddin oğluna faxir libas geyindirdi, onu ən yaxşı qatırlarından birinə mindirdi, sultanın hüsuruna apardı: saraya çatan kimi ata-oğul içəri girib sultanın hüsurunda dayan-dılar. Sultan vəzir Nureddinin oğlu Bədrəddinə baxıb onu bəyəndi, mehrini ona saldı; Həsən atası ilə sultanın hüsuruna camaatın qabağın-dan birinci dəfə keçib gedəndə, adamlar onun gözəlliyinə elə heyran oldular ki, onun gözəl simasına, qəşəng qədd-qamətinə bir də baxmaq üçün yol üstə oturub sultanın hüsurundan qayıtmağını gözləməyə baş-ladılar, bu barədə şair yaxşı deyib:

"Seyrə dalmışkən münəccim bir gecə ulduzları,
Süslü, məğrur bir cavandan vəcdə gəldi gözlləri.

Elə zənn etdi Əkizlər asimandan nur səpib,
O gözəl əndama süs verməkdədir çoxdan bəri.

Gördü rüxsarında xallar – nöqtələrdir müşkidən,
Zülmət hamisi Zühəl tünd rəngləmişdir telləri.

Ağ üzü al rəngini Mərrixdən almışdır onun,
Rami bürcündən bir oxdu kirpiyindən hər biri.

Duzluluq almış Ütariddən sözü göz dəyməsin
Deyə qoymuşlar keşikçi göydə Dübbi-əkəri.

Bu gözəllik qarşısında sarsılıb müdrik qoca,
Çaşdığından səcdə etdi, öpdü heyrətdən yeri".

Elə ki sultan Həsəni gördü, iltifat eləyib mehrini ona saldı, onun atasına dedi: "Ya vəzir, sən gerek vacib-əlvacib onu həmişə özünlə bərabər gətirəsen!" Sultanın bu sözünü eşidib vəzir onun cavabında erz elədi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Vəzir sultanın hüsurundan mürexşəs olub oğlu ilə bərabər evə qayıtdı, bundan sonra hər gün sultanın hüsuruna öz oğlu ilə getməyə başladı.

Elə ki oğlanın on beş yaşı tamam oldu, onun atası vəzir Nureddin naxoşladı, öz oğlunu yanına çağırıb, dedi: "Oğlum, bil və agah ol ki, bu dünya fanidir, insan gəldi-gedərdi, axirət dünyası isə baqidir. Sənə birpara məsləhətlər verəcəyəm, onları öləncən möhkəm yadında saxla".

Vəzir bu sözləri oğluna deyəndən sonra öyüd-nəsihət verməyə baş-layıb dedi ki, adamlarla yaxşı rəftar elə, ehtiyatlı ol, sonra da Nureddin qardaşını, öz doğma yerlərini, məmləkətlərini yad elədi, qohum-qardaşından ayrı düşdüyü üçün höknür-höknür ağlayıb bu şəri oxudu:

"Mən necə vəsf edim hicran dağını,
Dardayam, darda – xilaskarım hanı?

Necə təsvir eləyər qasid ona
Dərdli qəlbimdə qopan tufanı?

Səbir edim bəlkə? – fəqət aşiqlər
Tez ölür qeyb eləsə cananı.

Günü ah-vayla keçir, dərdlə keçir,
Sarılır rəngi və qalmır təvəni.

Məni çoxdan bəri tərk etsə də o,
Yenə qəlbimdədir ancaq məkanı.

Ey əzizim, dönəcəksən bəs haçan?
Yada sal etdiyimiz peymanı.

Yoxsa biryolluq unudun mənı sən?
Atın eşqin sitemindən yananı?

Vəsle yetsək də rahatlanmayacaq
Xeyli vaxt könlümüzün ah-fəğanı”.

Elə ki vəzir Nureddin şəri oxuyub qurtardı, doyunca ağladı, sonra dedi: “Mən səni qoyub getməmişdən əvvəl bil və agah ol ki, sənın bir əmin var, o, Qahirə sultanının vəziridir, mən sənın əmindən izinsiz onu qoyub bura gəlmişəm. Kağız-qələm götür, dediklərimi kağıza yaz”.

Atasının bu sözlərini eşidib Bədrəddin Həsən kağız-qələm götürdü, atasının dediklərini yazmağa başladı, Nureddin də başına gələnləri əvvəldən axıracan ona danışdı. Bir də toy elədiyi günü, vəzirin qızının yanına girdiyi günü, sonra da Bəsrəyə gəlib çatdığı, vəzirle görüşdüğü günü yazdırdı, bunu da yazdırdı ki, öz ömrünün axır günü çatanda yaşı qırxıdan az idi. Axırda da oğluna dedi: “Bu da mənım ona yazdığım kağız, bundan sonra onun köməyi Allahdır”. Sonra da kağızı büküb möhürlədi, bir də oğluna dedi: “Ay bala, Həsən, mənım bu vəsiyyətnəməmi yaxşı saxla, sənın hansı nəsilədən, kimlərdən, hansı qəbilədən olduğun bu kağızda yazılıb, işdir, başına bir qəzavü-qəder gəlsə, onda Misrə gedərsən, orada əmini sorulaşarsan, yol tapıb onun yanına girərsən, əminə xəbər verərsən ki, mən qütbətdə, ürəyimdə onun həsrəti öldüm”.

Bədrəddin Həsən hələ cavan ikən ölüm yatağında olan atasının dərindən hönkür-hönkür ağlaya-ağlaya kağızı alıb bükdü, bir parçaya sarıyıp arxalığının astarının altına tikdi. Nureddin üzünü oğluna tutub dedi: “Mən sənə beş məsləhət verəcəyəm. Əvvəlinci məsləhətim budur ki, heç kəslə dostluq eləyib oturub-durma, onda şərddən-bələdan uzaq olarsan, çünki təkliyə zaval yoxdur. Heç kəsin evinə getmə, heç kəslə işin olmasın, mən bu barədə bir şairin dediği beytləri eşitmişəm:

Umma heç kəsden sədaqət, etibar,
Dönsə bəxtin, tez döner dost-aşnalar.

Tək yaşa, bel bağlama heç bir kəsə,
Verdiyim xoş məsləhətdir, et şüar.

İkinci budur ki, bala, heç kəsin xətrinə dəymə, axı bəxt-taleyin bir gün sənə dost olar, bir gün düşmən. Bu dünyada hər şey borcudur, mən bu barədə bir şairin dediği beytləri eşitmişəm:

Sevdiyin bir məqsədə tez çatmağa cəhd etmə sən,
Lütfkar ol hər kəsə, bir lütfə yetmək istəsən,

Qadir əllər üstə vardır Allahın qadir əli,
Hər cinayətkar cahanda dərs alıb bir canidən.

Üçüncüsü budur ki, lal ol, danışma, qoy özündə olan qüsurlar özge-sinin qüsurlarını yaddan çıxartmağa səni vadar eləsin. Axı belə bir misal var ki, danışmayan belə görməz, mən bu barədə bir şairin dediği beytləri eşitmişəm:

Susmaqdadır insanın nicati,
Lazımsa danışmaq, az danış-din.

Pəşmanlığı birsə, bil, sükutun,
Mindir xətası, danışmağın min!

Dördüncüsü budur ki, bala, sənə tapşırıram, nəbada şərab içəsən. Adamın başına nə belə gəlsə, içkidən gəlir, şərab adamın ağlını əlin-dən alır. Lap dünya dağılsa da dilinə şərab vurma, mən eşitmişəm, bu barədə bir şair belə deyib:

Türk edib saf şərabı, meyxananı,
Meyi hər yerdə pislədim mən hey.

Çünki, meydır açan cinayətə yol,
Doğru yoldan mey azdırır bizi, mey.

Beşincisi də budur ki, bala, pulu saxla, o da səni saxlar; pulu qorusan, o da səni qoruyar. İsrəf xərcələmə, yoxsa adamların ən alçağına möhtac olarsan. Dirhəmləri saxla, onlar şəfa məlhəmidir, mən eşitmişəm, bu barədə bir adam belə deyib:

Pul olmayanda cibdə, dostun da olmayır, bil
Yadlar da dostluq eylər pul ilə cib dolanda.

Pul varsa dost əlindən tərpenmək olmur əsla,
Bir dost belə tapılmaz cibim pulsuz qalanda”.

Nureddin ruhu bədənindən çıxanacan oğlu Bədrəddin Həsənə öyüd-nəsihət verdi; ona müsibət üz verdi, sultan da, əmirilər də bundan çox kədərənib yasa batdılar. Onu dəfn elədilər.

Bədrəddin qəm dəryasına qərç olub atasına düz iki ay yas saxladı, o nə at mindi, nə divanxanaya nə də sultanın hüzuruna getdi.

Belə olanda, sultan Bədrəddinin ölindən qəzəblənib saray adamlarından birini onun yerinə qoydu, həmin adamı vəzir elədi, sonra da ona ömr elədi ki, Nureddinin imarətlərinin, mülklərinin, torpaqlarının başını bağlasın; təzə vəzir də sultanın ömrünə əməl eləyib Nureddinin imarətlərinin, mülklərinin, torpaqlarının başını bağlamağa başladı, sonra da onun oğlu Bədrəddin Həsəni tutub sultanın hüzuruna aparmağı qərara aldı ki, sultan onunla istədiyi kimi rəftar eləsin.

Qoşunun içərisində bir qul var idi, bu qul rəhmətlik vəzirin qullarından biri idi, əhvalatı eşidən kimi atını çaparaq sürüb tez-tələsik Bədrəddin Həsənin yanına gəldi; elə ki qul gəlib çatdı, gördü Bədrəddin Həsən öz evinin qapısı ağzında əyləşibdir, özü də ürkədən dərd çəkdiyindən qəm dəryasına batıbdır. Qul tez atdan düşüb Bədrəddinin əlini öpdü, sonra da ona dedi: "Ay ağa, ay mənim ağamın oğlu, tez ol, tez ol, başına bəla gəlməmiş qaç get!" Qulun bu sözlərini eşidən Bədrəddin Həsən təşvişə düşüb ondan soruşdu: "Nə olub bəyem?" Onun cavabında qul dedi: "Sultan sənin ölindən qəzəblənib, ömr eləyib ki, sənı tutub onun hüzuruna gətirsinlər, bəla da elə indicə mənim dalımca gəlir! Tez ol, qaç, başını bəladan qurtar!" İşin bu yerdə olduğunu görüb Bədrəddin quldan soruşdu: "Heç olmazsa evə girib qurbətdə dolanmaq üçün bir şey götürməyə vaxtım varmı?" Qul onun cavabında dedi: "Ay ağa, tez ol ayağa dur, evin dərdinə qalma! – Sonra da bu şəri dedi:

Aradan çıx, sənə üz versə kəder,
Ağlayır ağlasın arxanca yuvan.

Başqa ev tapmaq olar qurbətdə,
Başqa can tapmağa yoxdur imkan.

Nə heyət var ləkələnmiş evdə?
Get ara başqa bir ev, başqa məkan.

Xeyrini yaxşı bilir hər kəs özü,
Qasidi xeyrin üçün yorma bir an.

Gəzdirdiyindən ovunu aslan özü,
Güclü-qüvvətli olur, bil, hamıdan".

Qulun sözlərini eşidən Bədrəddin xələtinin ətəyi ilə başını örtüb pay-piyada yola düşdü, az getdi, çox getdi, bir də gördü ki, şəhərdən kənara çıxıb; elə ki şəhərdən kənara çıxdı, birdən gördü ki, adamlar

bir-birinə deyirlər: "Sultan təzə vəzirini ölən vəzirinin evinə göndərib ki, onun var-dövlətinin, imarətinin başını bağlasın, onun oğlu Bədrəddin Həsəni tutub hüzuruna gətirsin ki, sultan da onu qətlə yetirsin".

Camaat onun gözəlliyinin, cavanlığının dərdinə qalıb qəm dəryasına qərç oldu; adamların ağzından bunu eşidən Bədrəddin baş götürüb, Allaha pənah deyib, hara gəldi getdi, az getdi, çox getdi, bəxt-taleynin hökmü ilə gəlib atasının qəbrinə çatdı.

Elə ki Bədrəddin gəlib qəbiristanı çatdı, qəbirinlərin arasından keçib atasının qəbri üstə gəldi, fərqiyyəsinin¹ ətəyini başına örtüb qəbrin yanında əyləşdi. Onun fərqiyyəsi zərbafta ilə işlənmişdi. Özü də üstündə bu beytlər yazılmışdı:

"Ləkəsiz çöhrən sənə çox nurludur,
Andırır həm ulduzu, həm şöbnəmi.

Çəkirlər ismin böyüklükdə müdam,
Anılar şən-şöhrətin həşrə kimi".

Bədrəddin atasının qəbri yanında oturmuşdu, bir də gördü ki, sərrafa oxşayan bir yəhudi onun yanına gəldi. Yəhudinin əlində bir torba var idi, torbanın içi qızıl dolu idi, o gəlib bəsərəli Həsənin lap yanında dayandı, ona dedi: "Ay ağa, nə olub ki, belə pərişansan?" Bədrəddin də onun cavabında dedi: "Mən indicə yatmışdım, yuxuda atamı gördüm, qəbrini ziyarət etməyə gəlmədiyim üçün o məni məzəmmət elədi. Mən diksinib hövlənk yuxudan ayıldım, ayağa durdum, qorxdum ki, hava qaralar, mən atamın qəbrini ziyarət etməyə gedə bilmərəm, bu da üreyimdə bir dərd olar". Onun bu sözlərini eşidib yəhudi dedi: "Ay ağa, sənə atan başqa yerlərə alverə gəmilər göndərmişdi, bu gəmilərdən bir neçəsi qayıdıb gəlib, mən bu min dinarı sənə verib hamıdan qabaq gələn gəminin yükünü səndən almaq istəyirəm". Yəhudi bu sözləri deyib qızıl torbasını çıxartdı, ağzınacan qızıl dolu torbadan min dinar sayıb vəzirin oğlu Həsənə verdi, sonra da ona dedi: "Mənə bir qəbz yaz, möhürünü bas".

Vəzirin oğlu Həsən də kağız, qələm çıxarıb yazdı: "Bu qəbzi yazan vəzirin oğlu Həsən atasının gəmilərindən lap əvvəl gələn gəminin yükünü yəhudi İshaqa min dinara satdı, pulunu da qabaqcadan aldı". Yəhudi qəbzi ondan aldı, necə şən-şövkətli adam olduğu Həsənin yadına düşdü, o ağlayıb bu şəri dedi:

¹ Xələtə oxşayan uzun və gənqollu üst paltar

"Siz gedəndən evimi bilmirəm ev,
Qapımı qonşular da açmırlar.

Görmürəm dostları ətrafımda,
Başqalaşmış elə bil ulduzlar.

Mənə sizsiz bu cahan boş görünür,
Sarılib sanki çəmənlər, gül-gülzar.

O qara qarğa ki, hicran götürüb,
Tapmasın bir yuva, tapsın min azar.

Nə uzun çəkdi bu hicran, ay aman!
Qalmamış mənə daha səbrü-qərar.

Dönəcəkdirmi yenə xoş gecələr?
Çıxacaqdırmı bu evdən iki yar".

Sonra da hönkür-hönkür ağladı; elə ki gecə oldu, Bədrəddin başını atasının qəbrinə dayadı, onu yuxu apardı; ay çıxdı, Həsənin başı atasının qəbrindən düşdüynə görə o arxası üstə uzanıb qaldı, ay işığında onun üzü par-par parıldayırdı.

Demə vəzirin qəbrində cinlər olurdular, özü də bu cinlər müsəlman idilər, bir cinniyə qəbirdən çıxıb yatmış Həsəni gördü, onu görən kimi gözəlliyinə, zərifliyinə heyran olub dedi: "Yaradana əhsən! Bu cavan doğrudan da cənnət uşaqlarından olmalıdır!"

Bunu deyib cinniyə həmişəki kimi göyde dövrə vurmaq üçün uçub havaya qalxdı, birdən göyde uçan bir cin gördü, o cin cinniyəyə salam verdi, cinniyə də ondan soruşdu: "Səfərin haradandır?" Onun cavabında cin dedi: "Ordandır". Belə olanda, cinniyə ona dedi: "Mənimlə gedib qəbrin yanında bir cavanın gözəlliyinə tamaşa etmək istəyir-sənmi?" Cin də onun cavabında dedi: "İstəyirəm". Onlar uçdular, gəlib qəbrin yanında yerə endilər, cinniyə cindən soruşdu: "Sən heç ömründə bundan gözəl cavan görmüsənmi?"

Cin də cavana baxıb dedi: "Misli-bərabəri olmayana, əhsən! Amma bacı can, istəyirsən mən də gördüyüm bir şeyi sənə nağıl eləyim". Belə olanda, cinniyə ondan soruşdu: "Axı sən nə görmüsən?" Cin də onun cavabında dedi: "Mən Misir ölkəsində bir qız görmüşəm, o lap bu cavana oxşayır: həmin qız vəzir Şəmsəddinin qızıdır. Onun iyirmiye yaxın yaşı var, o çox gözəldir, zərifdir, ağappaqdır, qədd-qamətlidir, bir yerində eybi yoxdur. Qız iyirmi yaşına qədər qoyanda onun gözəlliyinin xəbəri Qahirə sultanına çatır, bu xəbəri eşidən kimi sultan qızın atasını, vəzirini hüzuruna çağırıb ona deyir: "Ya vəzir, mənə çatan xəbərə görə sənə bir qızın var, mən onu almaq istəyirəm".

Sultanın bu sözlərini eşidən vəzir ona deyir: "Hökmədarımız sultan sağ olsun, üzüm ayağının altında, mənim göz yaşına rəhm elə. Sənə məlumdur ki, qardaşım Nəsrəddin bizdən küsüb gedibdir, onun harada olduğunu da bilmirik, özü də vəzirlik işində o mənim yoldaşım idi; o, qəzəbləndiyinə görə küsüb gedibdir, onun qəzəblənməyinin əhvalatı belə olubdur: günlərin bir günü biz gecə oturub evlənmək barəsində, uşaqlarımızı evləndirmək barəsində söhbət eləyirdik, sözbə gəldik, qardaşım da buna görə qəzəbləndi; qızımın anası onu doğan günü, on səkkiz il bundan əvvəl mən də and içdim ki, qızımı qardaşımın oğlundan başqa heç kəsə verməyəcəyəm. Bu yaxınlarda eşitdim ki, qardaşım Bəsrə vəzirinin qızını alıb, ondan bir oğlu olub, qardaşımın xatiri üçün qızımı onun oğlundan başqa heç kəsə verməyəcəyəm. Mən evləndiyim vaxtı, arvadımın uşağa qaldığı vaxtı, bir də qızımın doğulduğu günü yazmışam, onu əmisi oğluna göbəkəddi eləmişəm; hökmədarımız sultan üçün isə qız qəhət deyil".

Vəzirin bu sözlərini eşidib sultan bərk qəzəblənir, ona deyir: "Mən sultan ola-ola sənə kimi bir adamın qızını istəyirəm, sənə onu mənə verməyib uşaq-muşaq bəhanəsi gətirirsən! Başına and olsun ki, sənənin acığına qızını nökrələrimin ən murdarına verəcəyəm!" Sultanın bir qozbel mehtəri var idi, onun sinəsində də, kürəyində də qozu var idi, sultan əmr eləyib onu hüzuruna gətirdir, güclə vəzirin qızının kəbinini onun üçün kəsdirir, özü də əmr eləyir ki, elə həmin gecə qozbel mehtəri zurna-balabanla qızın yanına aparsınlar, o da qızın yanına girsin. Mən qozbel mehtəri hamamın qapısında qoyub gəldim, nökrələr dörd tərəfdən şam yandırır onu hər tərəfdən ələ salırdılar. Vəzirin qızı da oturub ağlayırdı, dayələri, qaravaşları onu araya alıb oturmuşdular, özü də qız bu oğlana elə oxşayır ki, elə bil bir almadr ikiyə bölünüb. Qızın atasını, vəzirini də zindana salıblar ki, qızın yanına gedə bilməsin. Bacı can, mən hələ ömrümdə o qozbel kimi kifr-bədhəyət adam görməmişəm. Qız isə bu oğlandan da gözəldir..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görəb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iyirmi ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cin cinniyəyə nağıl eləyirdi ki, sultan vəzirin qızının kəbinini qozbel mehtərə

kəsdirir, qız qəm deryasına qorq olur. Özü də bu cavandan başqa, gözəllikdə o qızın tayı-bərabəri tapılmaz; belə olanda, cinniye cinə dedi: "Sən yalan deyirsən! Bu cavan elə gözəldir ki, bütün dünyada onun heç tayı-bərabəri yoxdur". Amma cin sözünün-üstündə durub cinniyyə dedi: "Allaha and olsun, bacı can, o qız bu cavandan da göyçəkdir, amma onu da deyim ki, bundan başqa o qıza heç kəsə yaraşmır, çünki onlar bir-birine elə oxşayırlar ki, lap elə bil bacı-qardaşdırlar. Heyif o qızdan, qozbel onun üçün dörd-bələ olacaq". Onda cinniyyə cinə dedi: "Qardaşım, gəl bu oğlanı götürüb göyə qalxaraq, uçub sənənin dediyin o qızın olduğu vilayətə gedək, baxaq görək onların hansı daha göyçəkdir". Cinniyyənin bu sözlərini eşidib cin onun cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur! Bu lap yaxşı sözdür, sənənin dediyin çox ağıllı fikirdir. Mən onu götürüb apararam". Cin bunu deyib Həsəni götürdü, göyə uçdu; cinniyyə də göyə qalxıb onunla yan-yanı uçuşağa başladı. Onlar Qahirə şəhərinə çatıb yerə endilər, cavanı bir kürsü üstə qoyub onu yuxudan oyatdılar.

Elə ki Həsən yuxudan oyandı, gördü nə Bəsrədədir, nə də atasının qəbri üstədir. O bir sağına, bir soluna baxdı, gördü ki, doğrudan da başqa şəhərdir; o elə ağzını açıb qışqırmaq istəyirdi ki, cin ona bir yumruq ilişirdi. Sonra da cin gedib ona qəşəng bir libas gətirdi, onu geyindirib-kecəndirdi, şam yandırıb sonra da ona dedi: "Bil və agah ol ki, səni bura mən gətirmişəm, Allah xətrinə mən sənənin üçün bəzi işlər görəcəyəm. Bu şamı al, bax, gedərsən o hamama, camaata qarışarsan, gəlin aparılan evə çatanaçan onlarla gedərsən; elə ki gəlinin evinə çatdın, hamıdan qabağa keçib içəri girərsən: özü də heç kəsdən qorxub-eləmə. Elə ki içəri girdin, keçib qozbel bəyin sağ tərəfində dayanarsan, kənizlər, xanəndələr, dayələr sənə yaxınlaşmağa başlayan kimi əlini cibinə salarsan, cibin dolu qızıl olacaq, ovcunu doldurub camaatın arasına atarsan. Hər dəfə əlini cibinə salanda, cibin dolu qızıl olacaq. Kim sənə yaxın gəldi, ona bir ovuc qızıl ver, heç nədən qorxub-eləmə. Sən ümidini xaliqə bağla, bu işlər hamısı onun hökmü ilədir".

Cinin bu sözlərini eşidən Bədrəddin Həsən ona dedi: "Gör bir nə gözəl qızıdır! Bir də, mənə elədiyin bu yaxşılığa səbəb nədir?"

Bədrəddin Həsən bunu deyib şamı yandırdı, hamama getdi, gəlib ora çatanda gördü ki, qozbel ata minibdir, o da tez camaata qarışdı (onun əynində arxalıq, zərbaftalı fərziyyə, başında çalma var idi). O da bəyi hamamdan gətirən camaata qoşuldu, gördü ki, hər dəfə çalib-oxuyan qızlar oxuyub qurtaran kimi adamlar onların dəflərinin içinə pul atırlar. Bədrəddin də əlini cibinə salıb pul çıxartdı, qızların dəfinə atdı, özündə hər dəfə əlini cibinə salanda gördü ki, cibi dolu qızıl puldur. Bədrəddi-

nin qızıl pul verdiyini görüb qızların ağılları başlarından çıxdı; özü də camaat onun gözəlliyinə heyran olmuşdu.

Onlar vəzirin evinə çatanaçan Bədrəddin Həsən qızların dəfinə qızıl pul atdı; elə ki vəzirin evinə çatdılar, qapıçılar adamları içəri buraxmayıb qovmağa başladılar. Belə olanda, qızlar qapıçılara dedilər: "Əgər cavan bizimlə içəri girməsə, biz də içəri girməyəcəyik, o bizə çox hörmət eləyib. Biz onsuz gəlini duvaqdan çıxarmayacağıq!"

Odur ki, Həsəni toya buraxdılar, aparıb qozbel bəyin gözü qabağında əyləşdirdilər; əmirlərin, vəzirlərin, saray adamlarının arvadları iki cərgə düzlülüb ayaq üstə dayanmışdılar, arvadların hərəsi əlində yanan iki şam tutmuşdu, bu arvadlar üzlərində rübənd bəy ilə gəlinin çıxıb gələcəyi otağın qapısının cərgə ilə düzülüşdülər.

Elə ki arvadlar Bədrəddin Həsəni, onun gözəlliyini, zərifiyini, təzə çıxan ay kimi nurlu üzünü gördülər, hamısı ona mehr saldı, çalib-oxuyan qızlar oradakı arvadlara dedilər: "Bilin və agah olun ki, bu göyçək oğlan bizə hey saf qızıl verirdi. Ona əlinizdən gələn hörməti eləyin, nə desə sözünü yerə salmayın". Qızların bu sözlərini eşidib arvadlar əllərində şam Həsənin başına yığışdılar, onun gözəlliyinə, zərifiyyəsinə heyran-heyran, xoşlana-xoşlana tamaşa etməyə başladılar. Elə ki arvadların ağı başlarından çıxdı, onlar rübəndlərini qaldıraraq dedilər: "Xoş o qızın halına ki, bu oğlan onun əri olacaq, ya da ki eridir!"

Bu sözləri deyib arvadlar qozbel mehtərə, bir də bu gözəl qızın ona erə getməyinə bais olan adama lənət yağdırmağa başladılar; özü də arvadlar hər dəfə qozbelə lənət oxuyanda Bədrəddin Həsənə dua eləyirdilər. Bundan sonra qızlar dəf, tükə çalmağa başladılar, vəzirin qızı kənizlərin arasında gəldi; ona ətir səpdilər, üzünə önlük-kirşan sütdülər, saçlarını darayıb hördülər, ətirli tüstü verdilər, gəlinlik libasını geyindirdilər. Onun geydiyi cürbəcür paltarların içində birinin üstündə saf qızılla heyvanların, quşların şəkilləri işlənmişdi, özü də bu paltar qaşlarının üstündən topuğunaçan idi; sonra da boyununa qiyməti min-min dinar olan boyunbağı saldılar, bu boyunbağının hər qaşının qiyməti tobb¹ və qeysərlərin² xəzinəsindən bahalı idi. Gəlin elə bil bədirlənmiş ay idi, yeriyəndə elə bil huri idi; onu belə yaradan xaliqə əhsən! Arvadlar onu araya aldılar, elə bil ki, dörd tərəfində ulduzlar parlayan ayın qabağından bulud çəkildi.

¹ Tobbə – əfsanəyə görə Cənubi Ərəbistanda yaşayan qədim ərəb tayfasının padşahlıqına verilən loqəbdir.

² Qeysərlər – orta əsr ərəb ədəbiyyatında Bizans imperatorlarına verilən addır.

Bəsrəli Bədrəddin Həsən oturmuşdu, adamlar da gözlerini zilləyib ona tamaşa edəyirdilər; gəlin huri yerisi ilə naz-qəmzə ələyə-ələyə bəyin yanına gəldi, elə ki qozbel mehtər onu öpmək üçün ayağa qalxdı, qız üzünü yana çevirdi, sonra elə döndü ki, düz əmisi oğlu Həsənin qabağında dayandı; bunu görüb hamı güldü. Gəlinin Bədrəddin Həsənə tərəf getdiyini görüb camaat hay-küy saldı, çalıb-oxuyan qızlar qışqırdılar; belə olanda, Bədrəddin əlini cibinə saldı, bir ovuc qızıl çıxarıb qızların dəfinin içinə atdı; bunu görüb qızlar şad oldular, ona dedilər: "Biz istədik ki, bu gəlin sənə olsun". Onların bu sözünü eşidib Həsən gülümsündü.

Bəli! Belə olanda, adamlar onu araya aldılar, qozbel mehtər mey-mun kimi tək qaldı, hər dəfə onun üçün şam yandıranda şam söndürdü, özü də qışırmaqdan onun səsi tutulmuşdu, o, qaranlıqda oturub öz-özünə fikirləşirdi.

Bədrəddin Həsənin qabağında dayanan adamlar əllərində yanan şam tutmuşdular; elə ki Həsən baxıb gördü ki, bəy tək-tənha qaranlıqda oturub öz-özünə fikirləşir, adamlar da əllərində yanan şam bəyin əvəzinə onun üzünü araya alıblar, pərt oldu, bu işə çox təəccüb elədi. Amma Bədrəddin Həsən əmisi qızını öz hüzurunda dayanan görüb çox şad oldu, başını qaldırıb onun üzünə baxdı, qırmızı atlas paltar geydiyindən qızın üzü ay kimi nur saçdı. Kənzilər qızın büründüyü izarı başından götürdülər, Həsən onun gül camalını gördü, qız lovğalanıb naz-qəmzə ələməyə başladı, onun gözəlliyini görüb arvadların, kişilərin ağlı başından çıxdı, bu barədə şair yaxşı deyib:

Gün doğdu qamışlıq üstə sanki,
Al geymiş idi həmin füsunkar.

Məst etdi məni ləbin meylə,
Söndürdü çırağı gül yanaqlar.

Qızın paltarını ikinci dəfə dəyişib ona abı rəngli paltar geyindirdilər; elə ki ona abı rəngli paltar geyindirdilər, qız dönüb elə bil ay oldu, özü də kömür kimi qapqara zülfü, qaymaq yanaqları, gülümsər dodaqları, bir cüt nar kimi dik döşləri, zərif əndamı, xumar gözlləri onun hüsn-cəmalını par-par parlayan aya oxşadırdı. Onu bu paltarda gətirdilər, gəlin lap usta şairlərin bu barədə dedikləri kimi idi:

Abı rəngli göylə bəhs etsin deyə
Geydiyi paltar tamam tünd abıdır.

Belə bir paltarda zənn etdim ki, o
Qış səmasında bahar məhtəbidir.

Sonra paltarını üçüncü dəfə dəyişdirib başqa paltar geyindirdilər, uzun, qara hörüklərini açıb tökdülər, onun qara, uzun zülfü elə bil zülmətli gecə idi, qızın canalan baxışı ox kimi ürəklərə sancılırdı.

Gəlinin bu paltarını da dəyişdirib ona başqa paltar geyindirdilər, indi qız şairin çox gözəl dediyi kimi idi:

Elə ki tökdü üzə qapqara gur saçlarını,
Həminin diqqətini, fikrini cəlb etdi o dem,

"Gecəmi uddu, – dedim, – gündüzü?" "Yox, yox, – dedi, – mən
Aya zülmət gecədən pərdə çəkib gizləmişəm".

Bu paltarı da çıxarıb gəlinin əyninə dördüncü dəfə başqa bir paltar geyindirdilər, o lovğalana-lovğalana, tülu ələyən günəş kimi, nazlana-nazlana, ahu kimi başını oyan-buyana döndərüb baxa-baxa yaxına gəldi, onun kiprikləri ox kimi ürəklərə sancılırdı, bunu şair yaxşı deyib:

Şahənə yerişlə gəldi güntək,
Sığmırdı yere-göyə qürurdan.

Rəna üzünün təbəssümündən,
Gün qaçdı, buludda oldu pünhan.

Gəlinin paltarını beşinci dəfə dəyişdirib ona başqa bir paltar geyindirəndə, o elə bil, sərvinaz bir qız, ya da quzu ceyran idi, yanaqlarına tökülmüş qara zülfü elə bil əqrəb idi, qız öz qamətini göstərər, budlarını yırğalaya-yırğalaya yeri yirdi, saçları da çöhrəsinə dağılmışdı, bu barədə şair yaxşı deyib:

Ondördgeçəklik bir aydır üzdən,
Gör bir nə ilahidir o qamət!

Rüxsarına yaqut ad verədim,
Şəhla gözünü gören olar bənd.

Baldırlarını öpən uzun saç
Şahmar ilana verər xəcalət.

Yumşaqsa da bər-bədən və budlar,
Sərtlikdə yeganədir o afət.

Kirpik oxunu atıb uzaqdan,
Düz vurmağı eyləmişdir adət.

Dik döşləri qoymayıf onun mən
Əndamını bir qucam, olur sədd.

Hüsnün özünü qoyur məəttəl
Hüsnündəki incəlik, məlahət.

Rəna boyunun zərifliyindən
Şümşad özü də çəkir xəcalət.

Qızın paltarını altıncı dəfə dəyişdirdilər, əyninə yaşıl paltar geyindirib getirdilər, onun qaməti elə təndürüst idi ki, nizə onu görseydi xəcalət çəkərdi, özü də dünya gözəllərinin gözəli idi, aya deyirdi sən çıxma, mən çıxım, günə deyirdi sən çıxma, mən çıxım. Tər budaq kimi zərif, nar çubuğu kimi əyilən idi, onu gören deyərdi bir də görüm, hüsn-cəmalı, qədd-qaməti, bir şair deyən kimi idi:

Cəldir dediyim o nazənin cəld,
Öz nurunu ondan almış ay, gün.

Göy yarpaq içində körpə nartək
Göy don geyib o yanağı gülün.

Sordum adını o paltarın mən,
Ayüzlü dedi: "Bununla hər gün

Qəlb ovlayıram yığın-yığın mən,
Qəlb ovçusudur adı onunçun".

Gəlinin paltarını yeddinci dəfə dəyişdirdilər, onun bu dəfə geydiyi paltar zəfəran rəngilə portağal rənginə çalırdı, bunu şair yaxşı deyib:

Zəfərani, səndəli, narıncı, müşk-ənbəri
Parçadan paltar geyinmiş əyninə şux nazənin.

Mən o şümşad qədləyə "tərpən" desəm, kök budları
"Yox deyər, – mənəsi yoxdur bunca tez tərpənməyin".

Hüsn-ədələt, mənəşə vəsl istərkən o ay üzlüdə,
"Yox" deyən məğrur gözəl təklifi rədd eylər həmin.

Gəlin gözlerini göyə qaldırıb dedi: "İlahi, bu cavanı mənim ərim elə, canımı bu qozbel mehtərin əlindən qurtar".

Xülasə, gəlini yeddi cür paltarla bəsrəli Bədrəddin Həsənə göstərdilər, qozbel mehtər isə tək-tənha oturmuşdu; elə ki qızı yeddi cür paltarla cavana göstərüb qurtardılar, camaata izin verdilər ki, dağılışıb hərə öz evinə getsin; toyda olan arvad-uşaq hamı dağılışıb getdi, bircə Bədrəddin Həsənə qozbel mehtər qaldı. Kənizlər gəlini götürüb apardılar ki, paltarlarını soyundursunlar, boyun-boğazındakı bər-bəzak şeylərini çıxartsınlar, onu bəyin yanına salmağa hazırlasınlar. Onda qozbel mehtər Bədrəddin Həsənənin yanına gəlib dedi: "Ay ağa, sən bu axşam mərhəmət eləyib bizim könlümüzü açdın; bəlkə indi daha durub gedəsən!" Qozbel mehtərin bu sözlərini eşidən Həsən onun cavabında: "Bismillah!" deyib ayağa qalxdı, qapıdan çıxdı, amma bu dəmdə cin onun qabağını kəsib dedi: "Bədrəddin, dayan! Elə ki qozbel rahatxanaya getdi, sən o saat gəlinin otağına girib taxtın pərdəsini qaldırırsan, keçib taxtın üstündə əyləşərsən, gəlin ora gələn kimi ona deyərsən: "Mən sənənin ərinəm, özüm də padşaham, mən qorxurdum ki, səni gözə gətirərlər, ona görə də bu bəcliyi işlətdim, gördüyün adam da bizim mehtərlərdən biridir". Sonra da gəlinə yanaşıb ondan murad alarsan, elə ki muradına yetdin, sonra ona deyərsən: "Mənəim əlləşdiyim elə bu iş üçün idi".

Bədrəddin cin ilə danışan vaxt mehtər otaqdan çıxıb rahatxanaya getdi, su başına çıxmağa əyləşdi, bu dəmdə cin siçan olub aftafanın içindən çıxdı, mehtərə baxıb ciyildədi. Bunu görüb qozbel öz-özünə soruşdu: "Bu nə işdir?" Siçan şişib böyüməyə başladı, böyüyüb pişik oldu, qozbelə baxa-baxa miyovulda: "Miyov-miyov!" Sonra bir az da böyüyüb it oldu, iki ağız hürdü: "Hav-hav!"

Bunu gören mehtər qorxusundan qışqırdı: "Ay it, rədd ol!" Amma it şişib böyüməyə başladı, o qədər şişdi ki, axırda dönüb eşşək oldu, sonra da ağzını düz qozbelin üzünə tutub qəzəblə anqırdı.

Qozbel lap qorxub qışqırdı: "Ay evdəkilər, hamınız bura gəlin!" Amma eşşək birdən yenə də şişib böyüməyə başladı, o qədər şişdi ki, axırda camış boyda oldu, bütün rahatxanayı tutdu, sonra da adam kimi dil açıb dedi: "Ay qozbel, ay pis iyli murdar, vay sənənin halına!"

Qorxudan mehtərin qarnına sancı doldu, o elə paltarlı-paltarlı su başına çıxmağa oturdu; qorxudan onun dişləri bir-birinə dəyib şaqıl-dayırdı; cin ona dedi: "Olmaya bu dünya sənə dərləq eləyir? Olmaya mənəim sevgilimdən başqa almağa qız tapmadın?"

Cinin bu sözlərini eşidib mehtər cıqırını da çıxartmadı, cin isə dedi: "Cavab ver, yoxsa elə bu saat canını alaram". Mehtər onun cavabında

dedi: "Allah haqqı, bu işdə mənim günahım yoxdur! Məni onlar zorla evləndirdilər, mən bilmirdim ki, bu qızın sevgilisi var, özü də camışdır, gördüyüm bu işə Allahın da, sənə də hüsurunda pəşman olmuşam".

Qozbelin bu sözlərini eşidib cin ona dedi: "And içirəm ki, əgər sən indi buradan çıxsan, ya da gün çıxanacan ağzını açıb bir kəlmə danışsan, sənənin canını alacağam! Elə ki gün doğdu, onda çıxıb öz yolunla gedərsən, bir də ayağını bu evə qoymazsan".

Bu sözləri deyib cin mehtərdən yapışdı, onu qaldıraraq kəlləsi üstə deşiyə soxdu, sonra da dedi: "Beləcə qal, gün çıxanacan sənənin qarovulunu çəkəcəyəm".

Qozbel burada qalsın, sizə kimdən deyim, bəsrəli Bədrəddin Həsəndən. O, qozbellə cini höcətləşən yerdə qoyub otağa girdi, keçib pərdənin dalında taxtın üstündə əyləşdi, birdən gördü ki, gəlin yengə ilə gəlir, yengə otağın qapısı ağzında dayanıb dedi: "Ay sərvə-nəzəm, qalx ayağa, Allah əmanətinə yiyə dur".

Bunu deyib yengə dalı-dalı getdi, gəlin pərdənin dalına keçib taxtın üstünə çıxdı (qızın adı Sitt əl-Hüsn idi), onun qanı qara idi, öz-özünə deyirdi: "Allah and olsun ki, lap məni öldürsə də, onunla bir yastığa baş qoymayacağam!" Elə ki gəlin pərdənin dalına keçdi, Bədrəddini gördü, ona dedi: "Əzizim, sən hələ də buradasan! Mən elə bilirdim ki, sənənlə qozbel mehtər mənə birgə sahib olacaqsınız". Gəlinin bu sözlərini eşidən Bədrəddin Həsən ona dedi: "Axı mehtər nəçidir ki, mənimlə bərabər sənə sahib olsun!" Gəlin bu sözləri eşidib ondan soruşdu: "Axı, mənim ərim kimdir: sənənsən, yoxsa odur?" Bədrəddin dedi: "Ya Sitt əl-Hüsn, biz onu lağa qoymaq üçün bu işi gördük: elə ki kənzilər, çalib-oxuyan qızlar, qohum-qərəban sənənin bu tayı-bərabəri olmayan gözəlliyini gördülər, atan mehtəri on dinara tutdu ki, sən nəzərə gəlməyəsən, indi də qozbel çıxıb gedib öz işinə".

Bədrəddinin bu sözlərini eşidib Sitt əl-Hüsn çox şad oldu, gülüm-sündü, sonra da astadan gülə-gülə ona dedi: "Allah and olsun ki, ürəyim od tutub yanırdı, sən məni rahat elədin!".

Bundan sonra iki sevgili biri-birini bədrinə basdı, murad verib murad aldılar. Sonra da Bədrəddin qolunu onun başı altına, Sitt-əl-Hüsn də qolunu Bədrəddinin başı altına qoydu, qucaqlaşib beləcə yuxuya getdilər, fəir bu barədə yaxşı deyib:

Tərk etmə eşqi, aşiq, qoy tənə etsin əğyar,
Boğmağcın ehtirası olmaz paxılda kirdar.

Bir yorğan altı bahəm aşiqlə yatsa məşuq,
Dünyada bundan əla zənn etmə başqa həzz var.

Onlar qucaqlaşarkən gizlər bu sirri yorğan,
Eylər əvəz balıncı sarmaşmış əl və qollar.

Qəlbərsə bir-birilə bağlarkən əhdü-peyman,
Cingildədi dəmir tas, səs-küy salar paxıllar.

Dost bir nəfər də olsa, bil qədrini o dostun,
Məsud odur cahanda tapsın vəfalı qəmşar.

Bədrniyyət insan ancaq aşıqlərə lağ cəylər,
İslah olunmaz heç vaxt qəlbən xəbis olanlar.

Bədrəddin Həsənlə onun əmisi qızı Sitt əl-Hüsn burada qalınsınlar, görək cin ilə cinniyə nə eləyirlər. Gecənin bir aləmində cin cinniyə deyir: "Get cavanı götür, şəhər açılmamış aparıb öz yerinə qoyna. Yoxsa şəhərə az qalıb". Onda cinniyə gedir, Həsəni yatdığı yerdə götürüb göyə qalxır (Həsən paltarsız, tək cən köynəyində necə yatmışdısa, eləcə idi); cin də onun yanınca uçur, onlar xeyli uçmuşdular ki, şəhər açılır, müəzzin azan verib camaatı şəhər namazına çağırmağa başlayır.

Onda Allah-təala mələklərə izin verir ki, cinin başına odlu ulduzlar yağdırsınlar, mələklər də odlu ulduz yağdırırlar, cin yanib kül olur, cinniyə sağ-salamat qalır. O, ulduzların cini yandıraraq kül elədiyi həmin yerdə Bədrəddini yerə qoyur, əvvəlki yerinə aparmağa qorxur ki, yolda onları da yandırarlar, Allahın izni ilə onlar Suriyanın Dəməşq şəhərinə çatmışdılar, cinniyə Həsəni şəhər darvazalarından birinin yanında qoyur, özü uçub gedir.

Elə ki şəhər oldu, şəhərin darvazaları açıldı, adamlar şəhərdən bayıra çıxıb gördülər ki, darvazanın yanında bir gözəl oğlan var, özü də bu oğlanın başında araçqın, əynində tək cən köynəyi var, ayrı heç bir paltar yoxdur, gecəni yuxusuz qaldığı üçün bərk yatıbdır.

Elə ki adamlar onu gördülər, danışmağa başlayıb dedilər: "Xoş o arvadın halına ki, gecəni bu oğlanla keçirib!" Bir başqa adam belə dedi: "Əsil-nəcabətli adamların balaları bədbəxtdirlər! Bu cavən bir iş üçün indicə meyhanadan çıxıb, ancaq bərk kefli olduğundan gedəcəyi yerin yolunu azıb, şəhər darvazasının yanına gəlib çıxıb, görüb ki, darvaza bağlıdır, yığılıb burada yatıb".

Adamlar dayanıb onun barəsində cürbəcür sözlər danışmağa başladılar. Birdən külək esdi, Bədrəddin Həsənin köynəyini qaldıraraq yuxarı

atdı, onun enli sinəsi, büllür kimi şəfəq saçan ayaqları, baldırları göründü, adamlar onun saf bədəninə valeh olub dedilər: "Allaha and olsun ki, bu cavana söz ola bilməz!"

Bədrəddin yuxudan ayılındı gördü ki, şəhər darvazasının yanındadır, özü də adamlar hər tərəfdən onu dövrəyə alıblar, o buna təəcüb elədi, sonra üzünü camaata tutub dedi: "Ay mərhəmətli adamlar, bir deyin görüm mən haradayam, bir də siz niyə mənim başıma yığılmırsınız? Mənim sizinlə bir işim-zadəm olub? Adamlar da onun cavabında dedilər: "Biz səni şəhər azanında burada görmüşük, sən uzanıb yatmışdın, bundan başqa sənə heç bir işindən xəbərimiz yoxdur".

Sonra da adamlar ondan soruşdular: "Bu gecə harada yatmışdın?" Bədrəddin Həsən də onların cavabında dedi: "Ay camaat, Allah haqqı, mən bu gecə Qahirədə yatmışdım".

Onda adamlardan biri dedi: "Sən tiryək atmısan!" Bir başqası da dedi: "Sən dəli olmusan! Deyirsən ki, gecəni Qahirədə yatmışsan, şəhər də Dəməşq şəhərində ayılıbsan!" Bunu eşidib Bədrəddin onun cavabında dedi: "Ay mərhəmətli adamlar, Allah haqqı, mən yalan demirəm, dünən axşam mən Misirdə idim, dünən bütün günü isə Bəsrədə idim". Bədrəddinin bu sözlərini eşidən adamlardan biri ona dedi: "Yaxşı!" Bir başqası da dedi: "Bu oğlan dəlidir!" Adamlar onun başı üstə əl çalmağa, bir-biri ilə danışmağa başlayıb dedilər: "Heyif bu cavana! Allaha and olsun, o dəli olub, buna şekk-şübhə yoxdur". Sonra da adamlar ona dedilər: "Əməlli-başlı fikirleş, ağılı başına yığ!" Bu sözləri eşidib Bədrəddin onların cavabında dedi: "Mən dünən axşam Misirdə bəy idim!" Belə olanda, adamlar ondan soruşdular: "Bəlkə bu dediklərinin hamısını sən yuxuda görmüsən?" Adamların bu sözünü eşidən Həsən özündən şəklənib dedi: "Allaha and olsun ki, bu dediklərim nə yuxudur, nə də məni qara basıb! Mən toya getdim, mənim qabağımda gəlinin duvağını götürdülər, qozbel mehtər də elə orada oturmuşdu. Qardaş, bu yuxu-zad deyil; əgər yuxudursa, bəs onda qızıl dolu torbam, paltarım, libasım hanı?"

Sonra Bədrəddin ayağa durub şəhərə girdi, küçələri, bazarları gəzib dolandı, özü də hər tərəfdən adamlar onu araya almışdılar, o hara gedirdisə, onlar da onun dalınca düşüb gedirdilər, bir qədər gəzib dolandan sonra o, bir aşpaz dükanına girdi.

Bu aşpaz çox dələduz adam idi, düzünə qalsa, o, oğru idi, amma Allahın izni ilə oğurluğu tövbə eləyib düz yola qayıtmışdı, özünə

aşpaz dükanı açıb başını dolandırır, o, çox qəzəbli adam idi, buna görə də Dəməşqin bütün əhalisi ondan qorxurdu.

Elə ki camaat cavanın aşpaz dükanına girdiyini gördü, aşpazın qorxusundan hamı dağılıb getdi; aşpaz Bədrəddin Həsəni görəndə kimi onun gözəlliyinə, zərifliyinə heyran oldu, mehrini ona saldı, sonra da ondan soruşdu: "Ay oğlan, haradan gəlib hara gedirsən? Başına gələn əhvalatı mənə nağıl elə, nə səni mənə canımdan da əziz oldun".

Aşpazın bu sözlərini eşidib Həsən başına gələn əhvalatı əvvəldən-axıracan aşpaza nağıl elədi; aşpaz onun başına gələnləri eşidib dedi: "Ay ağa, ya Bədrəddin, bil ki, sənə başına gələn bu qəzavü-qəder çox qərilibdir, əcaib işdir. Amma bala, Allah sənə işinə əncam çəkənəcən başına gələn əhvalatı heç kəsə demə; burada mənim yanımda qal; mənim övladım yoxdur, mən səni oğulluğa götürürəm". Aşpazın sözlərini eşidib Bədrəddin onun cavabında dedi: "Yaxşı, əmi can". Bədrəddinin bu sözündən sonra aşpaz bazara getdi, Bədrəddin üçün bahalı gözəl libas alıb onu geyindirdi, sonra da onu qazının yanına aparıb dedi ki, Bədrəddin onun oğludur. Bədrəddin Həsən Dəməşq şəhərində aşpazın oğlu kimi məşhur oldu, onun dükanında oturub müştərilərdən pul alırdı, oğlanın halı aşpazın yanında yaxşılaşdı.

Bədrəddin Həsən burada qalmağa olsun, sizə kimdən deyim, Bədrəddinin əmisi qızı Sitt əl-Hüsndən; elə ki şəhər açıldı, qız yuxudan ayılıb gördü ki, Bədrəddin Həsən yoxdur. O elə bildi ki, Bədrəddin Həsən su başına gedib, odur ki, oturub bir qədər gözlədi; birdən atası içəri girdi, o, çox fikrili idi, sultanın hökm eləyib onun qızını zorla bir qozbel mehtərə ərə verməyinin dərdi onu götürmüşdü. O, özlüyündə demişdi: "Əgər qızım o mürdar qozbellə bir yasdığa baş qoymuş olsa, mən onu öldürəcəyəm!"

Vəzir onun taxtının yanına çatıb dayandı, sonra pərdənin dalında oturmuş qızını səslədi: "Sitt əl-Hüsən!" Qız da onun cavabında ərz elədi: "Ay ağa, buradayam, qulluğunda hazıram!" Sonra da qız pərdənin dalından çıxıb şadlıqdan nazlıca-nazlıca gəlib atasının hüsurunda dayandı, əyilib onun qabağında yeri öpdü; Bədrəddin Həsəni, həmin quzu ceyranı qucaqladığından onun rəngi-ruhu açılmış, hüsni cəməli lap gözəlləşmişdi.

Atası qızının kefinin saz olduğunu görəndə ona dedi: "Ay mələm, olmaya bu mehtərə ərə getdiyinə şadsan!" Atasının bu sözlərini eşidib qız dodaqaltı güldü, sonra da atasının cavabında ərz elədi: "Sən allah, elə dünən axşam başıma gətirdiyiniz iş bəs elər! Adamlar məni həmin

mehtərə görə ələ salıb məzəmmət eləyirdilər, amma o, heç mənim ərimin kəsib atdığı durnağı da ola bilməz. Allah haqqı, mən hələ ömrümdə bu gecəki kimi xoş gecə görməmişəm! Məni masqaraya qoyma, bir də qozbelin adını yanımda çəkmə”.

Qızın bu sözlərini eşidən vəzir ələ bərk qəzəbləndi ki, gözləri kəlsinə çıxdı, qızına dedi: “Ay başı batmış, sən nə danışrsan! Olmaya gecə qozbel mehtərnən bir yastığa baş qoymusan?” Amma Sitt əl-Hüsn atasının cavabında dedi: “Səni Allaha and verirəm, bir də onun adını mənim yanımda çəkmə, Allah onun atasına lənət eləsin, zarafatı da kənara qoy! Mehtəri on dinara tutmuşdular, o, pulunu aldı, çıxıb getdi. Elə ki mən pərdənin dalına keçdim, gördüm ki, ərim taxtın üstündə əyləşib, bundan qabaq çalib-oxuyan qızlar onun qabağında mənim duvağını açdılar, o da onların hamısına bolluca saf qızıl pul verdi, orada olan kasıbların hamısını varlı elədi. Gecəni nəvazişli, qaragöz, çatmaqas ərimin qucağında yatdım”.

Elə ki vəzir qızının bu sözlərini eşitdi, dünya başına dolandı, gözləri qaranlıq gətirdi, onda qızına dedi: “Ay bəşərəf, bu nə sözdür sən danışrsan, yoxsa dəli olmusan?” Atasının cavabında qız dedi: “Ata can, sən mənim ürəyimə yara vurdun! Bəsdir, məni incitmə! Mən öz ərimlə bir yastığa baş qoymuşam, o indi rahatxanaya gedib, özü də mən ondan uşağa qalmışam”.

Qızın atası bu sözləri eşidib çox təəccüb elədi, ayağa qalxıb rahatxanaya getdi, ora girən kimi gördü ki, qozbel mehtərin başı deşikdədir, ayaqları göydə oynayır. Vəzir lap karıxıb qaldı, sonra da dedi: “Bu elə qozbelin özüdür ki, var! Ay qozbel!” Öz adını eşidib qozbel elə bildi ki, onu səsləyən cindir, odur ki, cavab verib dedi: “Təhüm, təhüm”. Qozbelin bu sözünü eşidən vəzir onun üstünə qışqırıb dedi: “Dillən görüm, yoxsa bu qılıncı başını bədənindən ayıraram!” Qozbel onun cavabında dedi: “Ya cinlərin şeyxi, Allaha and olsun ki, necə mənə bura soxmusan, o vaxtdan bəri mən heç başımı da qaldırmamışam! Sən allah, mənə rəhm elə!” Qozbelin bu sözlərini eşidib vəzir dedi: “Sən nə danışrsan? Mən cin deyiləm, qızın atasıyam!” Qozbel də onun cavabında ərz elədi: “Bəsdir! Sən məni öldürmək istəyirsən, amma nə qədər ki, məni bu kökə salan gəlib səni görməyib, öz yolunla çıx get. Siz məni bura ələ ona gətirmişdiz ki, camışların oynasını, cinlərin sevgilisini mənə əre verəsiniz. Onu mənə alan adama, bu işə bais olana Allah lənət eləsin...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iyirmi üçüncü gecə oldu. Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qozbel mehtər qızın atası vəzirə dedi: “Bu işə bais olan adama Allah lənət eləsin!” Vəzir də ona dedi: “Dur, çıx bayıra!” Amma qozbel onun cavabında dedi: “Mən dəli olmuşam ki, cin izin verməmiş çıxıb səninlə gedim? Axı o mənə deyib: “Elə ki gün doğdu, onda buradan çıxıb öz yolunla gedərsən”. Gün çıxıb, ya yox?” Qozbelin bu sözlərini eşidib vəzir ondan soruşdu: “Axı səni bura kim getirib?” Qozbel mehtər də onun cavabında dedi: “Mən dünən bura su başına çıxmağa gəldim, birdən aftadan bir siçan çıxdı, o mənim üstümə qışqırdı, sonra da şişib böyüməyə başladı, o qədər şişdi ki, axırda camış oldu. Sonra da mənə bəzi sözlər dedi, mən onları qulağımda sırğa elədim, cin məni burada qoyub getdi, o gələnə də, onu mənə əre verənə də Allah qənim olsun!”

Qozbel mehtərin bu sözlərini eşidib vəzir yaxına getdi, onu dartıb deşikdən çıxartdı, qozbel gün çıxdığına inanmasa da, qaça-qaça bayıra çıxdı, sultanın hüzuruna gedib, cinin onun başına açdığı oyunları ona nağıl elədi.

O ki, qaldı gəlinin atası vəzirə, o lap karıxıb qalmışdı, heç bilmirdi qızının başına gələnələr barədə nə fikirləşsin, odur ki, port oldu, qızının yanına qayıdıb ona dedi: “Qızım, bir də görüm bu nə əhvalatdır?” Atasının cavabında qız dedi: “Dünən adaxlının qabağında mənim duvağını götürdülər, o, gecəni mənimlə qaldı, mən ondan uşağa qaldım; əgər mənim dediklərimə inanmırsansa, odur kürsünün üstündə onun çalması, libası da döşəyin altındadır, özü də libasına nəse bükübdür, amma nə olduğunu mən bilmirəm”.

Qızının bu sözlərini eşidib vəzir pərdənin dalına keçdi, qardaşı oğlu Bədrəddin Həsənin çalmasını gördü, tez çalmanı götürdü, əlində tutub o tərəf-bu tərəfinə baxdı, sonra da qızına dedi: “Bu vəzir çalmasıdır, özü də Mosulda tikilibdir!” Sonra da onun araqçısına dua kimi bir şey tikildiyini gördü, onu söküb götürdü, Həsənin libasını götürüb açanda gördü ki, libasın arasında bir torba, onun da içində min dinar pul var.

Vəzir torbanı açıb gördü ki, içində bir kağız var, o, kağızı götürüb oxudu, demə bu kağız yəhudinin qahirəli Nureddin Əlinin oğlu Bəd-

rəddin Həsənin adına yazdığı qəbz idi, həm də vəzir gördü ki, torbanın içində min dinar pul var.

Elə ki Şəmsəddin həmin qəbz oxudu, qışqırdı; qəşş eləyib yerə yıxıldı, haçandan haçana özünə gəldi, işin nə yerə olduğunu başa düşüb çox təəccüb elədi, sonra da dedi: "Allahın qüdrəti qarşısında hər şey acizdir!" Sonra da qızından soruşdu: "Qızım, bilirsenmi səninlə geceni qalan kim olub?" Qız atasının cavabında dedi: "Yox, bilmirəm". Onda vəzir qızına dedi: "O mənim qardaşım oğludur, sən də əmin oğludur, bu min dinar da sənəin kəbin haqqındır. Allaha şükür! Ah, nə olaydı, mən bu əhvalatın necə olduğunu yerli yerində biləydim!" Sonra da vəzir araqçının astarından çıxardığı duaya oxşayan şeyi sökdü, onun içindən yazılı kağız çıxdı, həmin kağızda onun öz qardaşı, Bədrəddin Həsənin atası qahireli Nureddinin öz əli ilə bir neçə tarix yazılmışdı. Şəmsəddin öz qardaşının xəttini görüb tanıyan kimi bu beytləri dedi:

Neçə vaxt var ki, ağlaram, ağlar,
Gözə çarpdıqca dostların xoş izi.

Bizi hicran qəmilə məyus edən,
Qoy yetirsin vüsələ qəlbimizi.

Şəmsəddin bu beytləri deyib qurtaran kimi araqçının içindən çıxartdığı kağızı açıb oxudu, Nureddinin Bəsrə vəzirinin qızını alıb onun yanına girdiyi günün tarixini, Bədrəddin Həsənin anadan olduğu günün tarixini, həm də Nureddin vəfat eləyən vaxt onun yaşının neçə olduğunu gördü, buna çox təəccüb elədi, şadlığından əsim-əsim əsdi; qardaşının başına gələn əhvalatı öz başına gələn əhvalat ilə tutuşdurub gördü ki, bunlar bir-biri ilə düz gəlir, özünün evləndiyi tarixlə Nureddinin evləndiyi tarix, onların toy eləyib gəlin gətirdikləri gecenin tarixi, bir də Bədrəddinlə Sitt əl-Hüsünün doğulduqları günün tarixi düz gəlir.

Belə olanda, vəzir həmin kağızı götürüb sultanın hüzuruna getdi, baş verən əhvalatı əvvəldən axıracan ona nağıl elədi; sultan buna çox təəccüb qaldı, sonra da əmr elədi ki bu əhvalatı yazsınlar. Vəzir həmin gün səhərdən axşamacan oturub qardaşı oğlunu gözlədi, amma nə qədər gözlədisə, o gəlib çıxmadı, iki gün, üç gün, xülasə, düz yeddi gün oturub qardaşı oğlu Bədrəddin Həsəni gözlədi, amma ondan soruşmadı. Onda vəzir öz-özünə dedi: "Mən elə bir iş görəcəyəm ki, hələ bu vaxtadan heç kəs belə iş görməyib!"

Bunu deyib vəzir mürəkkəbəbə, qələm götürdü, otağın şəklini kağıza çəkdi, sərdabın yerini, hansı pərdənin harada olduğunu da kağızda nişanladı, otaqda olan şeylərin hamısını bir-bir yazdı, sonra kağızı büküb əmr elədi ki, şeyləri yığsınlar, qardaşı oğlunun fərqiyyəsinə, çalmasını, pul torbasını götürüb öz evinə gətirdi, bir otağa qoyub qapısına dəmir qıfıl vurdu, sonra da möhürlədi ki, qardaşı oğlu bəsrəli Həsən gəlib çıxanacan onlara əl vuran olmasın.

O ki qaldı vəzir qızına, doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz dəqiqə keçəndən sonra o, bir oğlan doğdu; oğlan elə gözəldi ki, elə bil ay parçası idi, özü də atasına oxşayırdı, onun kimi gözəl-göyçək idi, bir yerində eybi yox idi, üzü nur saçırı; uşaq üçün göbək-kəsdil elədilər, qaş-gözüne sürmə çəkildilər, adını Əcib qoyub dayələrə verdilər.

Uşaq bir günlük olanda elə bil ki, bir aylıq, bir aylıq olanda elə bil bir yaşında idi. Aylar keçdi, illər dolandı, oğlanın yeddi yaşı tamam oldu; onda vəzir müəllim tutdu, ona tapşırırdı ki, uşağa tərbiyə versin, oxumaq öyrətsin, əməlli-başlı savad öyrətsin. Əcib dörd il məktəbdə oxudu, o, məktəb uşaqları ilə dalaşırdı, onları söyürdü, uşaqlara deyirdi: "Sizin hansınız mənə tay ola bilər? Mən Qahirə vəzirinin oğluyam!" Uşaqlar tənqə gəlmişdilər, odur ki, günlərin bir günü yığılıb Əcibin əlindən böyüklərinə şikayət elədilər; böyükləri onların cavabında dedi: "Mən sizə bir şey öyrədəm, onu sabah Əcib gələndə ona deyərsiz, onda Əcib məktəbə gəldiyinə peşman olar. Elə ki sabah Əcib məktəbə gəldi, onun dörd dövrəsində əyləşib deyir: "Allah haqqı, kim atasının adını deyə bildi, bu oyunu bizimlə oynayacaq, kim ki, atasının adını deyə bilmədi, deməli, haramzadadır, deməli, bizimlə oynamayacaq!"

Elə ki səhər oldu uşaqlar məktəbə gəldilər. Əcib də gəldi, uşaqlar onu dövrəyə alıb dedilər: "Biz bir oyun oynayacağıq, amma kim atasının adını dedi, o bizimlə oynayacaq, kim ki deyə bilmədi, o bizimlə oynamayacaq". Hamı cavab verib dedi: "Yaxşı!" Uşaqlardan biri dedi: "Mənim adım Məcid dir, anamın adı Ələviyyədir, atamın adı İzzət-dindir". O biri uşaqlar da beləcə bir-bir atası-analarının adlarını dedilər, növbə Əcibə çatdı, o, uşaqlara dedi: "Mənim adım Əcibdir, anamın adı Sitt əl-Hüsündür, atamın da adı Şəmsəddindir, özü də Qahirənin vəziridir". Onda uşaqlar hər tərəfdən qışqıra-qışqıra dedilər: "Vəzir sənəin atan deyil!" Əcib də onların cavabında dedi: "Vəzir doğrudan da mənim atamdır". Onda uşaqlar onu ələ salmağa, əl çalmağa başlayıb dedilər:

"Sənin atanın kim olduğunu heç kəs bilmir! Dur bizim yanımdan çıx get, kim ki, atanın adını bilir, o bizimlə oynayacaq".

Uşaqlar o saat dağılıb Əcibi ələ salmağa başladılar; Əcibin ürəyi ağrıdı, ağlamaqdan az qaldı nəfəsi tutulsun. Belə olanda, böyükleri üzünü Əcibə tutub dedi: "Biz bunu bilirik ki, vəzir sənin babandır, sənin yox, sənin anan Sitt əl-Hüsnün atasıdır. Atanı nə sən, nə biz tanıyıraq, axı sultan sənin ananı qozbel mehtərə ərə vermişdi, onda ananla qozbel yox, cinlər gəlib yatmışdı, sənin atanı heç kəs tanımır. Nə qədər ki, atanın kim olduğunu bilmirsən, özünü uşaqlara tay tutmağı heç ağılına da gətirmə, yoxsa onların arasında bic olarsan. Sən görmürsən ki, tacir oğlunu atasının adı ilə çağırırlar? Bəs səni necə çağırıq? Sənin baban Qahirədə vəzirdir, amma sənin atanı tanıyıraq, ona görə də deyirik ki, sənin atan yoxdur! Ağıllı ol!"

Uşaqların böyüyünün ağzından çıxan bu biabırçı sözləri eşidib Əcib o saat ayağa durdu, anasının, Sitt əl-Hüsnün yanına gəldi, ağlaya-ağlaya ona şikayət eləməyə başladı, amma göz yaşı axıtdığı üçün danışa bilmirdi. Elə ki anası oğlunun sözlərini eşitdi, onun hönkür-hönkür ağladığını gördü, ürəyi ağrıdı, oğlundan soruşdu: "Bala, sən niyə ağlayırsan? De görüm sənə nə olub?"

Əcib həm uşaqların, həm də böyüklerinin ağzından eşitdiyi sözləri anasına danışdı, sonra da anasından soruşdu: "Ana can, bəs mənim atam kimdir?" Onun cavabında Sitt əl-Hüsn dedi: "Sənin atan Qahirənin vəziridir". Onda Əcib anasına dedi: "Yalan danışma, vəzir mənim yox, sənin atandır! Bəs mənim atam kimdir? Sən düzünü deməsən, bu xəncərlə özümü öldürəcəyəm".

Elə ki Sitt əl-Hüsn Əcibin atası barədə söhbəti eşitdi, bəsrəli Bədrəddin Həsənin qabağında duvağını açdıqlarını, onunla olan əhvalatı yadına salıb hönkür-hönkür ağlamağa başladı, sonra bu şəri dedi:

"Qəlbimi ovlayaraq getdilər, ah,
İndi onlar çox uzaqdır məndən.

Getdilər – əldən alıb taqetimi,
Nə yaman dərdə düşər oldum mən!

Getdi onlarla sevincim, fərəhim,
Əskik olmur üreyimdən sis, çən.

Məni həsrətləri ağlatmadadır,
Axır hey göz yaşı, mən "ah" demədən.

İntəhasız həyəcanlar keçirib
Onları görməyə cəhd edərkən,

Görünürlər yenidən gözlerimə,
Yenidən qəlbə dolur ah, şivən.

Mənə paltardır o xoş xatirələr,
Başqa paltar tanımır indi bədən.

Üreyim çoxmu əziyyət çəkəcək,
Ən əziz dostlarımla hicrindən?"

Şəri oxuyub qurtaran kimi ana-bala ağlayıb ah-vay eləməyə başladılar; birdən vəzir içəri girdi, onların hər ikisini gözüyaşlı görəndə üreyinin başı od tutub yandı, onlardan soruşdu: "Niyə ağlayırsız?" Onda Sitt əl-Hüsn uşaqların məktəbdə Əcibin başına açdıqları oyunu atasına nağıl elədi; vəzir də öz qardaşını, onların arasında olan əhvalatı, qızının başına gələn qəzavü-qədəri yadına salıb hönkür-hönkür ağladı; özü də bilmirdi ki, bu işin axırı necə olacaq.

Vəzir o saat divanxanaya gedib padşahın hüsurunda dayandı, əhvalatı ona yerli-yerində nağıl elədi, sonra da sultandan rica elədi ki, soraqlaşılıb qardaşı oğlundan bir xəbər tutmaq üçün Bəsrəyə getməyə ona izin versin, bir də sultandan xahiş elədi, vilayətlərinin hamısına belə bir fərman yazsın ki, qardaşı oğlunu harada tapsa, onu götürüb gətirə bilsin.

Vəzir bu sözləri deyib sultanın hüsurunda ağladı, sultanın ona yazığı gəldi, odur ki, ixtiyarında olan bütün məmləkətlərə, vilayətlərə fərman yazdı.

Vəzir çox şad olub dua elədi, ona Allahdan can sağlığı istədi, o saat çıxıb evinə getdi, yola lazım olan hər şeyi, bir də qızı ilə nəvəsi Əcibi götürüb səfərə çıxdı.

Vəzir üç gün, üç gecə yol gedəndən sonra gəlib Dəməşq şəhərinə çatdı, baxıb gördü ki, bu şəhər başdan-başa bağ-bağatdır, hər tərəfdə arxılarda su şirhaşırıla axır, quşlar cəh-cəh vurur, şair də bu barədə yaxşı deyib:

Sakiniydik biz Dəməşqin bir zaman, şən sakini,
And içirdik, bir daha düşməz bu xoş çağlar ələ.

Baş qoyardıq yasdığa zülmət cökəndən sübhətək,
Əl edərdi sübh tezdən göy budaqlar mənzilə.

Dan yeri yarpaqlara dördanələr eylərdi bəxş,
Yel əsər dürt yağdırardı göy budaqdan səy ilə.

Gül varaqlandıqca quşlar höccələrdi dərşini,
Nöqtə qoymaq yağmura düşmüşdü; xətt salmaq yələ.

Vəzir şəhərin Daşlı meydanına düşdü, çadırları qurdurdu, sonra da öz nöqərlərinə dedi: "Biz burada iki gün dincimizi alırıq!" Nöqərlərin hərəsi öz işinin dalınca şəhərə gəldi: Biri şey satmağa, o birisi şey almağa, biri hamama, o birisi dünyada misli-bərabəri olmayan Əməvilər¹ məscidinə.

Əcib də hərəmağası ilə bərabər şəhərə gəzməyə çıxdı; özü də Əcib qabaqda, hərəmağası onun dalınca gəldirdi, hərəmağasının əlində bir zorba dəyənək var idi, bu dəyənəklə dəvəni vursaydın, yerində qalardı.

Elə ki Dəməşq şəhərinin camaatı qədd-qamətli, üzü ay kimi nur saçan, bir eybi olmayan Əcibi gördü (o misli-bərabəri olmayan gözəl, zərif, naz-nəmət içində böyümüş, şimal mehindən yumşaq, yağısı olan üçün sudan ləzzətli, xəstə üçün can sağlığından şirin idi), hamılıqla onun dalınca düşdülər, bir parası onun dalınca qaçırdı, bir parası ötüb onun qabağına keçirdi, bəziləri də yol üstündə oturdular ki, gəlib keçəndə ona tamaşa ələsinlər. Allahın izni ilə oğlan gəlib öz atası Bədrəddin Həsənin dükəninin qabağında dayandı (bu on iki il ərzində Bədrəddin Həsənin üzünü yumşaq tük basmışdı, o, ağıllı-kamallı bir cavan olmuşdu; əspaz da vəfat etmişdi, o, Bədrəddin Həsəni qazı və şahidlərin hüsurunda özünə oğulluğa götürdüyünə görə pulu, dükanı Bədrəddinə qalmışdı).

Elə ki həmin gün oğlu hərəmağası ilə bərabər gəlib onun dükəninin qabağında dayandı, Bədrəddin öz oğluna baxdı; gördü ki, bu oğlanın gözəllikdə misli-bərabəri yoxdur, ürəyi əsım-əsim əsdi, doğma qan onu çaşa gətirdi, o, məhrini Əcibə saldı.

Bədrəddin Həsən şəkərli nar giləsi bişirmişdi, Allah onun ürəyinə mehr saldı, qanı çaşa gəldi; o, Əcibi çağırırdı, sonra da ona dedi: "Ay ağa, ay ürəyimə, ruhuma sahib olan, ay mənim canıma lərzə salan, bəlkə mənim ürəyimi şad eləyəsən, dükanıma girib mənim bişirdiyim xərekdən yeyəsən?" Sonra da Bədrəddinin gözələrindən bixtiyar yaş axdı, o, kim olduğunu, indi nə günə düşdüyünü fikirləşdi.

¹ Müsəlman memarlığının ən gözəl abidələrindən biridir; həmin məscidi Əməvilər sülaləsindən altıncı xəlifə I Valid tikdirmişdir (705-ci ildən 715-ci ilədək xəlifə olmuşdur.)

Elə ki Əcib atasından bu sözləri eşitdi, ürəyi döyünməyə başladı, o dönüb hərəmağasına baxdı, sonra da ona dedi: "Bu əspazı görə kimin ürəyim birtəhər oldu; elə bil ki, o öz oğlunu itiribdir. Gəl girək onun dükanına, qonağı olaq, qoy ürəyi şad olsun. Bəlkə bu yaxşılığımız ovsanaya düşdü, Allah atamı mənə yetirdi". Əcibin bu sözlərini eşidən hərəmağası onun cavabında dedi: "Vallah, əcəb işdir! Vəzirin oğlu əspaz dükənində çörək yeyəcək! Mən bu dəyənəklə adamları qovuram ki, sənə tamaşa etməsinlər, amma sən əspaz dükanına girmək istəyirsən, sən bu dükana girsən, mən nigaran qalacağam".

Hərəmağasının bu sözlərini eşidən Bədrəddin Həsən çox təəccüb elədi, sonra da hərəmağasına tərəf çevrildi, göz yaşı yanaqlarından axdı; belə olanda Əcib hərəmağasına dedi: "O mənim ürəyimə yatıb". Amma hərəmağası onun cavabında dedi: "Belə sözlər danışma, dükana girmə!" Onda Əcibin atası üzünü hərəmağasına tutub dedi: "Ay böyük, niyə dükanıma girib ürəyimi şad etmək istəyirsən? Ay içi ağ, üzü qara şabalıd, ay kiminsə dediyinə oxşayan..." Bu sözləri eşidib hərəmağası saqqanaq çəkib güldü, sonra da ona dedi: "Sən nə dedin? Sən Allah, sözünü de, özü də qısa elə!" Bədrəddin də o saat bu beytləri dedi:

"Xoşsifət olmasaydı, işbilən olmasaydı,
Evdə hər ixtiyar kim verərdi, kim, ona?"

Vardı hərəmağaya öz yolu bu xadimin,
Göydə mələklər belə olmuşdu xadim ona".

Bədrəddinin dediyi bu beytləri eşidib hərəmağası təəccüb elədi, Əciblə bərabər əspaz dükanına girdi; onların içəri girdiyini görüb Bədrəddin Həsən bir iri qaba nar dənələri doldurdu (nar dənələri badamla, şəkərlə bişirilmişdi), hər ikisi yeməyə başladı; Bədrəddin Həsən onlara dedi: "Siz ki bizi şad elədik, nuşcanlıqla yeyin, sizə halal olsun!" Sonra da Əcib atasına dedi: "Sən də əyləş bizimlə yeginən, bəlkə tikəməz ovsanaya düşdü, Allah axtardığımız adamı bizə yetirdi". Əcibin bu sözlərini eşidən Bədrəddin Həsən ondan soruşdu: "Ay bala, sən bu az yaşında istekli adamından ayrı düşməsən?" Əcib də onun cavabında dedi: "Bəli, əmi can, bir istekli adamımdan ayrı düşmüşəm, odur ki, ürəyim od tutub yanır, həmin istekli adam mənim atamdır, babamla mən ölkələri gəzib onu axtarıq. Başım beləlidir! Görəsən atamı görə biləcəyəmmi?"

Bu sözləri deyib Əcib hönkür-hönkür ağladı, atası da oğlundan ayrı düşdüyünə ağladı, istekli adamlarından, anasından uzaq olması onun yadına düşdü, hərəmağası da onun dərindən qəm dəryasına batdı.

Onlar doyunca yeyəndən sonra Bədrəddin Həsənin dükənindən çıxdılar; elə ki onlar çıxıb getdilər, Bədrəddin Həsənə elə gəldi ki, ruhu bədənindən ayrıldı, o, gördü ki, bir yerdə qərar tuta bilmir.

Belə olanda, Bədrəddin Həsən tez dükanı bağlayıb onların dalınca getdi, özü də bilmirdi ki, Əcib onun oğludur. Böyük darvazadan çıxma-mış onlara çatmaq üçün yeyin-yeyin yeriməyə başladı; hərəmağası Bədrəddinə tərəf dönüb baxdı, ondan soruşdu: "Sən nə istəyirsən?" Onun cavabında Bədrəddin Həsən dedi: "Elə ki siz dükanımdan çıxıb getdiz, elə bil ürəyimi də özünüzlə apardız. Mənim də şəhərdə, darvazanın o tayında işim var, odur ki, dedim sizi yola salım, öz işimi görüm, sonra da dükanıma qayıdım".

Onun bu sözlərini eşidib hərəmağası qəzəbləndi, sonra Əcibə dedi: "Bax, mən elə buna görə qorxurdum! Biz onun bir tikə zəhrimara qalmış çörəyini yedik, o da bunu böyük bir şey hesab eləyir, biz hara gedirik, o da dalımızca gəlir".

Hərəmağasının bu sözlərini eşidən Əcib dönüb dala baxdı, aşpazı dalınca gələn görüb qəzəbləndi, hərəmağasına dedi: "Qoy müsəlman öz yolu ilə getsin, çadırlara çatanda görsək ki, yenə dalımızca gəlir, onda biz onu qovarıq".

Əcib bu sözləri deyib başını aşağı saldı, öz yoluna düzəldi, Bədrəddin Həsən də düz Daşlı meydanacan onların dalınca getdi, onlar gəlib çadırlara çatanda dönüb dala baxdılar, gördülər ki, Həsən yenə onların dalınca gəlir, onda Əcib hirsələndi, qorxdı ki, hərəmağası hər şeyi babasına nağıl elər.

Əcib bərk qəzəbləndi, həm də pərt oldu ki, indi onun barəsində deyəcəklər: "Aşpaz dükanına girdi, sonra da aşpaz onun dalınca düşdü". Əcib bir də dönüb dala baxdı, gördü ki, Həsən gözlərini zilləyib düz onun gözlərinin içinə baxır, özü də elə bil ki, onun ruhu bədənindən ayrılıbdır.

Əcib elə fikirləşdi ki, o bəd nəzərlə baxır, ya da yava adamdır, odur ki, lap bərk qəzəbləndi, yerdən bir daş götürüb atasına vızıldatdı, daş Bədrəddin Həsənə dəydi, o huşunu itirib yerə yıxıldı, üzü qana bulandı.

Əcib ilə hərəmağası çadırlara tərəf getdilər, Bədrəddin Həsən özünə gəlib üzünün qanını sildi, çalmasıdan bir parça cırıb başını sarıdı, özünü məzəmmət eləyib dedi: "Mən uşağı incitdim! Dükanı bağlayıb onların dalınca düşdüm, o da, yəqin, belə güman eləyib ki, mən pis niyyətlə onların dalınca düşmüşəm". Bəsredə qalmış anası Bədrəddin Həsənin yadına düşdü, o qəm deryasına batıb hönkür-hönkür ağladı, bu beyləri dedi:

"Tələdən ədalət diləyib etmə şikayət,
İncitmə onu, çünki deyildir elə bədxah.

Çək ləzzətini ömrün, uzaqlaş kədərindən,
Zövq ilə qəmi ərza əkiz yollamış Allah".

Bundan sonra Bədrəddin öz dükanında əyləşib aşpazlıq eləyirdi, onun əmisi vəzir isə Dəməşq şəhərində üç gün qalandan sonra Hims tərəfə yola düşdü, az getdi, çox getdi gəlib Hims şəhərinə çatdı, yolda harada dayanırıldırsa, vəzir öz qardaşı oğlunu soraqlayırdı. Diyarbəkir, Mərdin, Mosul¹ şəhərlərini keçib Bəsrəyə çatanacan heç yerdə ləngimədi. Elə ki gəlib Bəsrə şəhərinə çatdı, sultanın hüsuruna gedib onunla görüşdü, sultan onu hörmətlə qəbul elədi, onun üçün gözəl mənzil ayırdı, bura səfər eləməyinin səbəbini soruşdu.

Sultanın cavabında vəzir başına gələn əhvalatı ona nağıl elədi, sonra da sultana ərz elədi ki, vəzir Nürəddin Əli onun qardaşındır, sultan da ona rəhmət oxudu, sonra da vəzir Şəmsəddinə dedi: "Ağa, Nürəddin Əli on beş il mənim vəzirim olub, özü də mən onun xatirini çox istəyirdim, o ömrünü Allaha bağışladı, onun bir oğlu vardı, atası öləndən sonra o burada birçə ay qaldı, sonra yoxa çıxdı, bu vaxtacan da ondan bizə soraq verən yoxdur. Amma onun anası, yəni mənim lap köhnə vəzirimin qızı buradadır."

Elə ki vəzir Şəmsəddin sultanın ağzından eşitdi ki, qardaşı oğlunun anası sağ-salamatdır, çox şad oldu, sultana ərz elədi: "Sultan sağ olsun, mən onu görmək istəyirəm". Sultan da vəzirin bu sözünü eşidən kimi o saat ona izin verdi. Şəmsəddin də qardaşı arvadının yanına, yəni qardaşı Nürəddinin evinə getdi. O, dörd dövrə göz gəzdirib evin kəndarını öpdü, qərib ölkədə ölmüş qardaşı Nürəddin Əlini yadına saldı, ağlayıb bu şəri dedi:

"Gəlmişəm dərdli Leyli məclisinə,
Öpürəm bərbəbir divarları mən.

Ən əziz, ən sevimli kimsəm idi,
Burada bir vaxt fərəhlə ömür eləyən".

Bu şəri deyib Şəmsəddin qapıdan içəri girdi, qabağına böyük həyəət çıxdı, o, əlvan mərmər tağı bir qapı gördü, həyəti gəzib, hər yerdə göz yetirdi, qardaşı Nürəddinin qızıl suyu ilə yazılmış adını gördü.

¹ Dəməşqdən Bəsrəyə gedən yol üstə yerləşən Suriya şəhərləridir.

Şəmsəddin yaxın gedib qardaşının adını öpdü, hönkür-hönkür ağladı, sonra qardaşının ondan ayrı düşməyini yadına salıb bu şəri oxudu:

"İldırımın soruşdu qəlbim onu,
Gün çıxanda sualı verdi günə.

Gah sızır, gah üzür vücudumu qəm,
Dil gileylənir ancaq hər yetənə.

Ey özizim, bir az da sürsə bu hal,
Dağlar parça-parça dərdli sinə.

Gözlərim birçə kərə görsə səni,
Dünya cənnət gələrdi bil ki, mənə.

Sanma könlümdə başqa sevdə var,
Onda yer qalmayıb bir özgəsinə".

Şəmsəddin qardaşı arvadının, bəsrəli Bədrəddin Həsənin atasının otağına tərəf getdi. Oğlu qəflədən yoxa çıxandan sonra onun işi-peşəsi gecə-gündüz ağlamaq idi; elə ki aylar keçib, illər dolandı, oğlundan səs-soraq çıxmıdı, ana öz otağının ortasında oğluna mərmərdən sərdaba tikdirdi; o, gecə-gündüz sərdabanın yanında oturub göz yaşa axırdı, gecələr də elə sərdabanın yanında yer salıb yatırdı.

Elə ki vəzir gəlib qardaşı arvadının otağına çatdı, qapı ağzında ayaq saxladı, gördü ki, arvad sərdabanın yanında əyləşib deyir:

"De, qəbir, de sənmi çəkdi sinənə o növcəvami?
Necə söndürüb gözəllik nurunu yox etdi pərdən?"

Nə zəmin, nə asimankən, necə oldu bəs, a zalım,
Qara ağuşunda ayla günəşə yer əylədin sən?"

Arvad bu sözləri deyəndə vəzir Şəmsəddin içəri girdi, salam verdi, ona dedi ki, ərinin qardaşıdır, sonra da əhvalatı ona danışib olub-keçənləri yerli yerində başa saldı, həm də qardaşı arvadına xəbər verdi ki, onun oğlu Bədrəddin Həsən on il bundan əvvəl gecəni qızı ilə qalandan sonra səhər yox olub. Bir də qardaşı arvadına dedi: "Mənim qızım sənin oğlundan uşağa qalib bir oğlan doğubdur; oğlanı mən

saxlayıram, o sənin nəvəndir, onu mənim qızıb doğub, özü də uşaq sənin oğlundan olub".

Elə ki Bədrəddin Həsənin anası öz qaynını gördü, oğlunun soracağını eşitdi, onun ayaqlarına döşənib öpməyə başladı, bu şəri dedi:

"Çox şükürlər, axır gəlib çıxdın,
Verdilər sanki asimani mənə.

Ayrılıqdan əzab çəkən bu canım
Bəxtiyar günlərə qovuşdu yenə".

Sonra vəzir adam göndərdi ki, Əcibə gətirsinlər; elə ki Əcib gəldi, nəvəsi onu bəsrəyə basıb hönkür-hönkür ağladı, vəzir Şəmsəddin qardaşı arvadına dedi: "İndi daha ağlamaq vaxtı deyil, görək sən yığışib bizimlə Misir məmləkətinə gedəsən. Allah kərimdir, bəlkə sənin oğlunu, mənim qardaşım oğlunu bizə yetirdi!"

Vəzinin bu sözlərini eşidən Bədrəddin Həsənin anası onun cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" O saat da ayağa durdu, şeylərini, qızıl-gümüşünü, boyun-boğazını yığdı, kəmənlərini çağırıb yol tədarükü gördü; vəzir Şəmsəddin də Bəsrə sultanının yanına gedib xudahafizləşdi, Bəsrə sultanı vəzirlə Misir sultanına əntiqə şeylər bəxşiş göndərdi.

Şəmsəddin elə o saat yola düşdü, elə ki gəlib Dəməşq şəhərinin kənarına çatdı, Kanunda¹ düşdü, çadırları qurdular, o, öz adamlarına dedi: "Biz sultan üçün bəxşiş, əntiqə şeylər, almaqdan ötrü düz bir həftə burada qalacağıq".

Babasının bu sözlərini eşidib Əcib bayıra çıxdı, hərəmağasına dedi: "Ya Layiq, mən gəzməyə getmək istəyirəm! Gəl gedək bazara, Dəməşqi gezək, görək çörəyini yediyimiz, sonra da daşla vurub başını yarıdığımız həmin aşpaz neyləyir. O, bizə hörmət elədi, amma biz ona pislik elədik".

Hərəmağası onun cavabında ərz elədi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra da Əcib hərəmağası ilə çadırdan çıxdı, qan onu atasına tərəf çəkirdi; onlar elə o saat şəhərə varid oldular, aşpaz dükanına çatanacan dayanmadan yol getdilər. Elə ki dükana çatdılar, gördülər ki, aşpaz öz dükanında əyləşibdir (gün batın çağrı idi), iş elə gətirmişdi ki, aşpaz şəkərli nar qovurması bişirmişdi. Onlar aşpazın yanına çatan kimi Əcib ona baxdı, hiss elədi ki, qanı ona qaynayır, baxıb aşpazın alnında daş

¹ Dəməşqin şimalında yerləşən qəsəbənin adıdır. Burada karvanlar dayanırdı.

yarasının yerini də gördü, sonra ona dedi: "Salaməleyküm! Bil və agah ol ki, mənim yarı canım sənin yanında qalmışdı".

Bədrəddin də uşağa baxdı, onun atalıq qanı çuşa gəldi, bədəni əsım-əsim əsdi, o, başını aşağı saldı, nəşə demək istədi, amma dili söz tutmadı, sonra başını qaldırıb fəğır-fəğır, yavaşca bu şəri oxudu:

"Vəslini istədiyim şəxsi gözüm gördükdə,
Tilsimə düşmüş adamlar kimi bihal oluram.

Bir təlaş hissi mənə sanki deyir: durma, baş əy.
Nə ki, dərdim var açib tökməyə məyyal oluram.

Deyirəm, görsün ona mən nə giley yağdıraram,
Elə ki, göz sataşır gözlərinə, lal oluram".

Sonra da onlara dedi: "Qonağım olun, mənim çörəyimi yeyin, üreymi şad eləyin. Allaha and olsun, elə ki səni gördüm, üreyim nənə yarpağı kimi əsdi, ağlım başımdan çıxdı, odur ki, sən dalınca düşdüm". Bədrəddinin bu sözlərini eşidən Əcib ona dedi: "Allah haqqı, sən bizə mehrin düşüb, biz sənə bir tikə çörəyini yedik, sən də onun əvəzində bizi rüsvay etmək istədin. Biz bir şərtlə qonağın olub sənə çörəyini yeyirik: sən gərək and içəsən ki, dükanından çıxıb bizim dalı-mızca düşməyəcəksən. Yoxsa biz bir də sənə dükanına ayaq basmaq; babam padşaha bəxşış alacaq, biz də düz bir həftə burada qalacağıq".

Əcibin bu sözlərini eşidən Bədrəddin ona dedi: "Qoy siz deyən olsun!" Onda Əcib hərəmağası ilə bərabər aşpaz dükanına girdi, Bədrəddin gətirib onların qabağına bir qab şəkərli nar qovurması qoydu; belə olanda, Əcib aşpaza dedi: "Əyləş sən də bizimlə yeginən! Bəlkə tikəməz ovsanaya düşdü, Allah-təala dərdimizi azaltdı". Əcibin bu sözlərini eşidib Bədrəddin çox şad oldu, əyləşib onlarla bir qabdan xörək yeməyə başladı, özü də gözlərini zilləyib elə hey Əcibə baxırdı, onun üreyi də, ruhu da oğlana bağlanmışdı; elə ki, Əcib gördü aşpaz gözlərini zilləyib ona baxır, onda aşpaza dedi: "Axı mən dedim ki, sən bizə vurulmusan, özün də zəhlətökən adamsan! Bəşdir gözlərini zilləyib üzümə baxdın!" Oğlunun bu sözlərini eşidib Bədrəddin dedi:

"Bir bəni-insan xəbərdar olmadı,
Mən sənənin sırımı tutdum nihan.

Göydə ondördgünlük ayla bəhs edən,
Yerdə aydın bir səhərdən qalmayan.

Ay üzün min xoş dilək bəxş eyləyir,
Vəslə, xoşbəxt günlərə artır güman.

Gül üzün madam ki, cənnətdir mənə,
Can yeqin görməz cəhənnəmdən ziyan.

Abi-kövsərkən mənə gül ləblərin,
Yanğı məhv etməz mənə heç bir zaman".

Bu şəri deyib Bədrəddin gah Əcibi, gah da hərəmağasını yedirdirdi, onlar duyunca yeyəndən sonra ayağa durdular, bəsrəli Həsən qalxıb onların əllərinə su tökdü, qurşağına keçirtirdi ipek məhrəbanı çıxarıb onların əllərini sildi, güləbdən götürüb onların üstünə güləb çilədi. Sonra da dükandan çıxdı, gedib bir parçə müşk-ənberli güləb gətirdi, onların qabağında qoydu, qonaqlarına dedi: "Buyruun, lütf eləyib için!"

Onda Əcib də parçə götürüb bir-iki qurtum içdi, sonra onu hərəmağasına uzatdı, onlar bu qərībā içkidən duyunca, qarınlər şişincə içdilər. Sonra aşpaz dükanından çıxıb getdilər. Az getdilər, çox getdilər, gəlib çadırlara çatdılar, Əcib nənəsinin yanına, yəni atası Bədrəddin Həsənin anasının yanına getdi, nənəsi öz oğlu Bədrəddin Həsəni yadına salıb nəvəsini öpdü, ah çəkib ağlamağa başladı, bu şəri oxudu:

"Ümid eləyirdim üzünü bir də görə mən,
Bundan belə sənəz yaşamaq istəmə mən.

Yalnız səni görməkdir, əzizim, mənim arzum,
Yalnız o xudadan umuram lütfü-kərəm mən".

Sonra da Əcibdən soruşdu: "Ay balam, sən harada idin?" Əcib onun cavabında dedi: "Dəməşq şəhərində idim". Onda nənəsi ona bir qab nar qovurması verdi (bu nar qovurması çox da şirin deyildi), sonra da hərəmağasına dedi: "Otur sən də ağlanla yeginən!"

Onun bu sözünü eşidib hərəmağası öz-özünə dedi: "Allah haqqı, bizim heç istəhamız yoxdur!" Sonra da süfrə başında əyləşdi, o ki, qaldı Əcibə, o əyləşib bir tikə çörək götürdü, nar qovurmasına batırıb yedi, amma tox olduğuna görə ona elə gəldi ki, nar qovurması, o qədər də şirin deyil. O nənəsinə dedi: "Püf! Bu nə pis xörəkdir!" Əcibin bu sözlərini eşidib nənəsi onun cavabında dedi: "Ay bala, sən mənim xörəyimi bəyənmişən? Bu xörəyi mən özüm bişirmişəm, özü də bu xörəyi mənəndən, bir də sənə atan Bədrəddin Həsəndən başqa heç kəs bişirə"

bilmir". Əcib də nənəsinin cavabında dedi: "Xanım, sənın xörəyin pısdır, onu yeyəndə adamın ürəyi bulanır! Biz indı şəhərdə bır aşıpaz gördük, o elə ləzzətli nar qovurması bışırımışıdı ki, ətri adamı məst eləyirdi, adam onun bışirdiyi xörəyin hamısını yemək istəyirdi. Sənin bu xörəyin onunkunun yanında heç nədir".

Əcibin bu sözlərini eşidib nənəsi bərk qəzəbləndi, hərəmağasına baxdı..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağalı yarımçıq qoydu.

24-cü gecə

Elə ki iyirmi dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağalın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əcibin nənəsi onun sözlərini eşidib bərk qəzəbləndi, hərəmağasına baxıb dedi: "Vay sənın halına! Sən mənim nəvəmi korlamısan, onunla aşıpaz dükənına girmisən!"

Nənənin bu sözlərini eşidib hərəmağası qorxuya düşdü, boynuna götürməyib onun cavabında ərz elədi: "Biz aşıpaz dükənına girməmişik, elə-belə dükənın yanında keçmişik". Onda Əcib nənəsinə dedi: "Allaha and olsun, biz aşıpaz dükənına da girmişik, xörək də yemişik, özü də o aşıpazın xörəyi səninkindən yaxşıdır!" Belə olanda, Əcibin nənəsi durub qaynının yanına getdi, bu əhvalatı ona danışdı; qardaşı arvadından bu sözləri eşidib vəzirin hərəmağasına qəzəbi tutdu. Elə ki hərəmağası vəzirin hüzuruna gəldi, vəzir ona dedi: "Sən niyə mənim nəvəmi aşıpaz dükənına aparmısan?"

Hərəmağası qorxuya düşdü, üzünü vəzirə tutub ərz elədi: "Biz aşıpaz dükənına girməmişik!" Amma Əcib babasına dedi: "Biz aşıpaz dükənına da girmişik, doyunca nar qovurması da yemişik, hələ üstündən də aşıpaz bizə buzlu, ballı şərbət də içirdib!" Əcibin bu sözlərini eşidib vəzir lap bərk qəzəbləndi, hərəmağasından bir də soruşdu, amma hərəmağası yenə boynuna almadı.

Onda vəzir qəzəblə hərəmağasının üstünə qışqırıb dedi: "Əgər dediklərin düzdürsə, onda əyləş, bizim gözümüzün qabağında yeg-nən!" Hərəmağası əyləşib yemək istədisə də yeyə bilmədi, götürdüyü çörək tikəsini süfrəyə atdı, vəzirə dedi: "Ay ağa, mən elə dünəndən toxam!"

Belə olanda, vəzir başa düşdü ki, o, aşıpaz dükənında xörək yeyib, odur ki, qullara əmr elədi, hərəmağasını yerə yıxsınlar; elə ki qullar hərəmağasını yerə yıxdılar, vəzir onu əməlli-başlı əzişdirdi.

Hərəmağası fəryad elədi, vəzirə yalvarıb dedi: "Ay ağa, mənı döymə, qoy düzünü deyim!" Onda vəzir əl saxladı, sonra da hərəmağasına buyurdu: "Düzünü deginen!" Hərəmağası da onun cavabında ərz elədi: "Bil və ağah ol ki, aşıpaz nar qovurması bışırirdi, biz onun dükənına girdik, aşıpaz gətirib bizim qabağımıza bır qab nar qovurması qoydu, özü də Allaha and olsun, mən hələ ömrümdə o cür ləzzətli xörək yeməmişəm, süfrədə qabağımızda olan bu xörək kimi də pis xörək görməmişəm."

Hərəmağasının bu sözlərini eşidən Bədrəddin Həsənin anası qəzəblənib hərəmağasına dedi: "Elə lap bu saat dur o aşıpazın yanına get, bır qab nar qovurması al gətir! Onu öz ağana göstər, qoy desin hansı yaxşıdır, hansı ləzzətlidir!" Hərəmağası nənənin cavabında dedi: "Yaxşı!" Bədrəddin Həsənin anası ona bır qab, yarım dinar da pul verdi, hərəmağası bayıra çıxıb, aşıpaz dükənına tərəf getdi, elə ki gəlib həmin dükənə çatdı, aşıpaza dedi: "Ağamın evində sənın bu nar qovurman üstə höcətləmişik, çünki onların da evində nar qovurması bışır-mışdilər. Bu yarım dinarı al, bır qab həmin xörəkdən ver, amma onu da bil ki, sənın xörəyinə görə biz əməlli-başlı kətək yemişik".

Hərəmağasının bu sözlərini eşidib Bədrəddin Həsən şaqqanaq çəkib güldü, sonra da ona dedi: "Allaha and olsun, bu xörəyi məndən, bır də mənim anamdan savayı heç kəs bışirə bilmir. Anam da indı uzaq ölkədədir!"

Bunu deyib Bədrəddin Həsən qabı hərəmağasından aldı, içinə xörək doldurdu, üstünə müşk-ənberli şirə, güləb süzdü, hərəmağası xörək qabını götürüb tez özünü çadırlara yetirdi.

Həsənin anası qabı hərəmağasından alıb, xörəyin dadına baxdı, gördü ki, nar qovurması çox ləzzətlidir, ustalıqla bışirilib, o saat başa düşdü ki, bu xörəyi kim bışirib, o qışqırdı, qəşş eləyib yerə yıxdı.

Qardaşı arvadının bu halını görüb vəzir kaxıxdı, sonra onun üzünə güləb çilədi, Bədrəddin Həsənin anası haçandan-haçana özünə gəldi, qayına dedi: "Əgər mənim oğlumun canı sağdırsa, elə də ondan savayı heç kəs belə nar qovurması bışirə bilməz! Bu aşıpaz elə mənim oğlumdur ki, var, buna şəkk-şübhə ola bilməz, axı bu xörəyi bışirməyi birçə mən bacarıram, Bədrəddinə də bu xörəyi bışirməyi mən özüm öyrətmişəm".

Qardaşı arvadının bu sözlərini eşidən vəzir çox şad olub bərkdən dedi: "Kaş bircə qardaşım oğlunu görə biləydim! Görəsən bəxtimiz gətirəcək, biz görüşə biləcəyikmi? O bir olan Allaha yalvarıram ki, bizi muradımıza çatdırsın!"

Vəzir bu sözləri deyib elə həmin dəqiqə ayağa qalxdı, öz adamlarını çağırıb, onlara dedi: "İyirmi nəfər ayrılın, gedin o aspazın dükanını dağıdıb yerlə yeksən eləyin, aspazın da əl-qolunu öz çalması ilə bağlayın, onu zorla dartıb mənim yanıma gətirin, amma nəbada ona xəter-zad yetirəsiniz ha!"

Vəzirin adamları onun bu sözlərini eşidib cavabında dedilər: "Baş üstə!" Sonra da vəzir o saat "İqamətgahı-səadətə" getdi, Dəməşq şəhərinin canişini ilə görüşdü, sultanın verdiyi kağızlarla onu tanış elədi, bu kağızları vəzir özü ilə götürmüşdü; elə ki vəzir sultanın kağızlarını canişinə verdi, o, əvvəlcə həmin kağızları öpüb gözü üstə qoydu, sonra da vəzirə dedi: "Səni incidən adam hanı? Vəzir də canişinin cavabında ona dedi: "Məni incidən bir nəfər aspazdır". Vəzirin bu sözünü eşidən kimi canişin öz saray adamlarına əmr elədi ki, həmin aspaz dükanına getsinlər; onlar saraydan çıxıb həmin dükana getdilər, gəlib dükanın çatanda gördülər ki, dükan dağılıb, yerlə-yeksən olub, içindəki qab-qacaq da sınıq-sınıqdır, çünki vəzir saraya gedəndə adamları onun buyruğuna əməl etməmişdilər, indi də oturub vəzirin saraydan qayıtmağını gözləyirdilər; Bədrəddin bu işə mat qalmışdı, o, vəzirin adamlarına deyirdi: "Bir bax ha! Axı nar qovurmasının içində nə tapmışız ki, mənim başma bu oyunu açdız?"

Elə ki vəzir Dəməşq şəhəri canişininin yanından qayıtdı (canişin vəzirə izin vermişdi ki, onu incidən aspazı götürüb özü ilə aparsın), çadıra girdi, aspazı onun hüsuruna gətirməyi əmr elədi, adamları gedib öz çalması ilə əl-qolu bağlı aspazı vəzirin hüsuruna gətirdilər. Bədrəddin Həsən öz əmisinə baxıb hönkür-hönkür ağladı, sonra da ona ərz elədi: "Ay ağa, sizin hüsurunuzda mən nə günah iş görmüşəm?" Onda vəzir də ondan soruşdu: "Bu nar qovurmasını sən bişirmisən?" Bədrəddin də onun cavabında ərz elədi: "Bəli, mən bişirmişəm, axı xəreyin içində nə tapmışız ki, mənim boynumu vurdurmaq istəyirsiniz?" Onun cavabında vəzir qışqıra-qışqıra dedi: "Bu sənin üçün ən yaxşı, ən yüngül cəzadır!" Vəzirin bu sözünü eşidib Bədrəddin ona ərz elədi: "Ay ağa, bəlkə günahımı deyəsən ki, mən də bilim?" Vəzir də onun cavabında dedi: "Bu dəqiqə deyərəm", sonra da qışqıraraq nökerini çağıraraq, nöker çadıra girən kimi vəzir ona dedi: "Gedin dövələri gətirin". Nökerlər əl-qolu bağlı Bədrəddin Həsəni götürüb bir sandığın

icinə qoydular, sandığın ağzına qıfıl vurdular, sonra da yola düşdülər, heç yerdə dayanmayıb az getdilər, çox getdilər, gecə olanacan yol getdilər; elə ki gecə oldu, bir yerdə düşdülər, Allah verəndən yedilər, Bədrəddini də sandıqdan çıxardıb ona yemək verdilər, sonra yenə onu sandığa qoyub ağzını qıfılladılar, bu minval ilə gəlib Kəmraya¹ çatdılar.

Elə ki Kəmraya çatdılar, Bədrəddin Həsəni sandıqdan çıxartdılar, vəzir ondan soruşdu: "O nar qovurmasını sən bişirmişdin?" Bədrəddin onun cavabında ərz elədi: "Bəli, ağa, mən bişirmişdim". Belə olanda, vəzir nökerlərinə dedi: "Onun əl-qolunu bağlayın!" Yenə də Bədrəddinin əl-qolunu bağlayıb sandığın içinə qoydular, sonra da yola düşdülər, az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər, gəlib Qahirəyə çatdılar, ər-Rəydaniyyədə² düşdülər. Vəzir buyurdu ki, Bədrəddin Həsəni sandıqdan çıxardıb onun hüsuruna gətirsinlər, sonra da əmr elədi ki, xarrat çağırınsınlar; elə ki xarrat gəldi, vəzir ona dedi: "Bunun üçün taxtadan oyuq qayır". Vəzirin bu sözünü eşidən Bədrəddin Həsən vəzirə soruşdu: "Oyuq sizin nəyinizə gərəkdir?" Vəzir onun cavabında dedi: "Mən səni həmin oyuqda çarxıma çəkəcəyəm, sonra da şəhərdə gözdirecəyəm". Vəzirin bu sözlərini eşidib Bədrəddin bərkdən dedi: "Axı mən nə günahın sahibiyəm ki, başıma bu oyunu açırısan?"

Vəzir də onun cavabında dedi: "Sən bu günahın sahibisən ki, nar qovurmasını çox pis bişirmisən. Bu necə olan işdir ki, sən nar qovurmasına istiot az vurmusan?" Belə olanda, Bədrəddin vəzirə ucadan dedi: "Xəreyin istiotunu az vurduğuma görə sən mənim başıma bu işləri gətirirsən! Əl-qolumu bağlayıb sandıqda dustaq eləməyin sənin üçün azdır! Özü də gündə bircə dəfə mənə çörək verirsən!" Vəzir də onun cavabında dedi: "Xəreyin istiotu az idi, odur ki, ölümdən başqa sənin cəzan yoxdur!" Vəzirin bu sözlərini eşidib Bədrəddin mat-məəttəl qaldı, dərindən qəm deryasına qorq oldu.

Vəzir onun qəm deryasına qorq olduğunu görüb soruşdu: "Nə fikrə getdin?" Bədrəddin də onun cavabında dedi: "Sənin kimi səfeh adamların fikrini eləyirəm. Əgər səndə ağıl olsaydı, mənim başıma bu oyunu açmazdın". Bədrəddinin bu sözlərini eşidib vəzir ona dedi: "Biz gərək sənə elə bir ibrət dərsi verək ki, bir də sən belə işlər görməyəsən". Bədrəddin Həsən də vəzirə dedi: "Doğrusu, mənim başıma gətirdiyin bu işlərin ən kiçiyi məni əməlli-başlı incitdi!" Bədrəddin Həsənin bu sözlərini eşidib vəzir qışqıra-qışqıra ona dedi: "Səni hökmən dara çəkmək lazımdır!" Bu vaxt xarrat oyuğu qayırdı, Bədrəddin də oturub

¹ Dəməşqdən Qahirəyə gedən yol üstə kənddir.

² Qahirənin şimal-şərqində kənddir.

ona baxırdı. Gecə olanacan onlar beləcə höcətləşdilər, o dedi, bu dedi; elə ki gecə oldu, Bədrəddinin əmisi onu sandığa salıb dedi: "Səni sabah dara çəkdirecəyəm!"

Sonra vəzir oturub o vaxtacan gözlədi ki, Bədrəddin bərk yuxuya getdi; elə ki vəzir gördü Bədrəddin bərk yatıb, onda ata mindi, sandığı qucağına alıb şəhərə girdi, atını az sürdü, çox sürdü, gəlib öz evinə çatdı; evinə çatan kimi üzünü qızı Sitt əl-Hüsənə tutub dedi: "Allaha şükür eləginən ki, əmin oğlunu sənə yetirdi! Dur ayağa, otağı gəlin gəldiyin axşamki kimi yığışdır".

Atasının bu sözlərini eşidib Sitt əl-Hüsən ayağa qalxdı, şamları yandırdı, vəzir də həmin gün evin şəklini çəkdiyi kağızı çıxartdı, onlar hər şeyi həmin gecəki kimi elə yerbəyer elədilər ki, kim görse idi, Sitt əl-Hüsənün gəlin gəldiyi gecə olduğuna şəkk-şübhə eləməzdi.

Bundan sonra vəzir qızına buyurdu ki, Bədrəddin Həsənin çalmasını onun öz əlilə qoyduğu yere, şalvarı ilə pul torbasını da döşəyin altına qoysun, sonra da qızına soyunmağı, gəlin gəldiyi gecədəki paltarına qalmağı tapşırıb dedi: "Elə ki əmin oğlu içəri girdi, ona deyəsən: "Sən rahatxanaya gedib məni intizar qoymusan!" Qoy o, gecəni sən ilə yatsın, şəhər açılar, onda biz kağızda yazılan tarixləri ona göstərək".

Bu sözləri qızına tapşırandan sonra vəzir sandığın ağzını açdı, Bədrəddini sandıqdan çıxartdı, əvvəlcə əl-qolunu açdı, sonra paltarlarını soyundurub, şalvarını çıxartdı, xülasə, onun əynində təkə can köynəyi qaldı (Bədrəddin elə bərk yatmışdı ki, heç bir şeydən xəbəri yox idi).

Allahın izni ilə Bədrəddin böyrü üstə çevrildi, yuxudan ayılıb özünü şam işığına qərq olmuş dəhlizdə gördü, öz-özünə dedi: "Bu nə qatma-qarışıq rüyadır!"

Bunu deyib Bədrəddin ayağa qalxdı, bir az gedib ikinci qapıya çatdı, qapıdan içəri baxanda birdən gördü ki, gəlinin duvağı açılan həmin otaqdır, özü də taxt, kürsü, öz çalması, şeyləri də buradadır.

Elə ki Bədrəddin bu şeyləri gördü, karıxıb qaldı, bir ayağını götürüb, o biri ayağını qoya-qoya öz-özünə dedi: "Yatmışam, ya oyağam!"

Bədrəddin alnını ovuşdurmağa başlayıb təəccüblə dedi: "Vallahi ki, bu həmin otaqdır, gəlinin duvağını mənim üçün elə bu otaqda açıldılar! Mən hara, bura hara? Mən ki, sandığın içində idim!"

Bədrəddin öz-özünə danışdı, elə bu dəmdə Sitt əl-Hüsən birdən pərdənin bir qırağını qaldırdı, Bədrəddinə dedi: "Ey mənim sahibim, bura gəlsənə? Sən rahatxanada çox ləngidin". Elə ki Bədrəddin Sitt əl-Hüsənün sözlərini eşitdi, onun üzünü gördü, şaqqaq çəkib gülə-gülə dedi: "Doğrudan da bu qatma-qarışıq rüyadır!"

Sonra da o, pərdənin dalına keçdi, başına gələnəri fikirləşib ah çəkməyə başladı, öz çalmasını, şalvarını, içində min dinar olan pul torbasını görəndə, bilmədi ki, olub-keçənlər barəsində nə fikirləşsin.

Belə olanda Bədrəddin dedi: "Allah bilən yaxşıdır! Bunlar qatma-qarışıq rüyadır!" Onda Sitt əl-Hüsən ona dedi: "Sənə nə olub, nəse dil-xorsan, özü də nəyəse mat-məəttəl qalmısan? Gecə gəlin otağına gələndə sən belə deyildin!" Sitt əl-Hüsənün bu sözlərini eşidən Bədrəddin şaqqaq çəkib güldü, sonra da ondan soruşdu: "Bir de görüm ki, sənənin yanından haçan getmişəm?" Sitt əl-Hüsən onun cavabında öz elədi: "Allah sənə kömək olsun! Allahın adı sənə üstündədir! Sən elə bir az bundan əvvəl su başına çıxdın, indi də qayıdıb gəlmisən. Sənə başına hava gəlib!"

Sitt əl-Hüsənün bu sözlərini eşidib Bədrəddin gülə-gülə dedi: "Sən düz deyirsən! Elə ki sənənin yanından çıxıb su başına getdim, orada məni yuxu apardı, özü də yuxuda gördüm ki, Dəməşq şəhərində on il qalıb aşpazlıq eləmişəm, yuxuda bunu da gördüm ki, guya bir əyan uşağı gəldi, onun yanında hərəmağası var idi..."

Söz bu yerə çatanda Bədrəddin Həsən əlini alnına sürtdü, çapıq yerini ovuşdurub dedi: "Ay xanım, Allaha and içirəm ki, deyəsən bu yuxu deyildir, doğrudan olan işdir, axı həmin oğlan mənə daş atdı, daş alnıma dəyib məni yaraladı. Bu lap doğrudan olan əhvalata oxşayır!"

Sonra Bədrəddin dedi: "Elə ki biz qucaqlaşmış yatmış, mən yuxuda gördüm ki, Dəməşqə gedirəm, özü də nə başımda çalmam, nə də ayağımda şalvarım var, sonra gördüm ki, mən aşpaz olmuşam..." Bu yerə çatanda Bədrəddin bir müddət karıxıb qaldı, sonra üzünü Sitt əl-Hüsənə tutub dedi: "Deyəsən, yuxuda gördüm ki, mən nar qovurması bişirmişəm, özü də istiotunu az vurmuşam... Allaha and içirəm ki, deyəsən su başında məni yuxu basıb, bunların hamısını da yuxuda görmüşəm!..."

Onda Sitt əl-Hüsən Bədrəddindən soruşdu: "Səni Allaha and verirəm, bir de görüm yuxuda daha nə görmüsən?" Bədrəddin Həsən də hamısını ona nağıl elədi, sonra da dedi: "Allaha and olsun, əgər yuxudan ayılmasaydım, onlar məni çarmıxa çəkəcəkdilər!" Bədrəddinin bu sözünü eşidib Sitt əl-Hüsən soruşdu: "Niyə?" Bədrəddin də onun cavabında dedi: "Nar qovurmasına istiot az vurduğuma görə. Onlar elə bil mənim dükanımı dağıdıb yerlə yeksan elədilər, qab-qacağımın hamısını sındırdılar, məni sandığın içinə qoydular, sonra da xarrat gətirdilər ki, o, mənim üçün oyuy qayırınsın, çünki onlar məni dara

çəkinək istəyirdilər. Allaha şükür ki, bütün bu gördüklərim həqiqət deyil, yuxu idi”.

Bədrəddinin bu sözlərini eşidib Sitt əl-Hüsən güldü, onu qucaqlayıb bağrına basdı. Bədrəddin də onu bağrına basdı, sonra da nəse fikirləşib dedi: “Allah haqqı, bu gördüklərim heç yuxuya oxşamır, lap yəqin ki, doğrudan olub keçən əhvalatdır! Heç bilmirəm ki, bu necə olan işdir!”

Bədrəddin başına gələn işə mat-məəttəl qalib yuxuya getdi, özü də o, gah deyirdi ki: “Bu, qatma-qarışıq rüyadır”, gah da ki: “Bu, doğrudan olan işdir”. Xülasə, o beləcə səhəri açdı; elə ki səhər oldu, əmisi vəzir Şəmsəddin onun yanına gəlib salam verdi.

Bədrəddin Həsən onu gören kimi dedi: “Allaha and olsun, nar qovurmasının istiotu az olduğuna görə mənim əl-qolumu bağlatdıran, məni çarmıxa çəkdirmək istəyən, dükanımı dağıtdırıb yerlə yeksan elətdirən sən idin”. Onda vəzir Bədrəddin Həsənə dedi: “Ay bala, bil və agah ol ki, həqiqət aşkar olub, sirli olan iş üzə çıxıbdır; sən mənim qardaşımın oğlusan, mən işi ona görə belə qurdum ki, o gecə mənim qızımın yanına giren adamın sən olduğuna şəkk-şübhəm qalmasın. Özü də mən sənənin həmin adam olduğuna ona görə inandım ki, sən otağı, öz çalmanı, şalvarını, qızılını, öz dəst-xəttinlə yazdığın, atanın, mənim qardaşımın deyib sənə yazdırdığı həmin kağızı tanıydın. Mən bundan əvvəl nə səni görmüşdüm, nə də səni tanıyırdım, anana qaldıqda, mən onu Bəsrədən özümmlə götürüb gətirmişəm”.

Bu sözləri deyəndən sonra vəzir Bədrəddini qucaqlayıb ağladı, Bədrəddin Həsən əmisinin ağzından bu sözləri eşidib çox təəccüb elədi, şadlıqından ağlaya-ağlaya əmisini qucaqladı. Sonra vəzir Bədrəddinə dedi: “Bala, bu işlərin hamısına bəis mənimlə sənənin atanın arasında olan əhvalatdır”. Sonra da vəzir qardaşı ilə onun arasında olan əhvalatı, qardaşının nə üçün Bəsrəyə çıxıb getdiyi Bədrəddinə nəğil elədi.

Sonra vəzir adam göndərüb Əcibi gətirtirdi, atası onu gören kimi bərkdən dedi: “Bax, məni daşla bu oğlan vurdu!” Onda vəzir Bədrəddinə dedi: “O sənənin oğlundur”. Vəzirin bu sözünü eşidən Bədrəddin öz oğlunu qucaqlayıb bağrına basdı, bu şəri dedi:

“Bizi hicran ayırır xeyli uzaq saldıqda,
Ağladım, qövr elədi qüssə, ölüm, dərd sənədə.

Qəşəm etdim ki, bizi bir də görüşdürsə fələk,
Bu ağır günləri mən salmayım heç xatirə də.

Elə ki vəslə yetişdik, elə gücləndi sevinc,
Şadlığımın əriyib göz yaşı oldum yenə də”.

Bədrəddin şəri oxuyub qurtarmamış, anası gəlib onu qucaqladı, bu beyti dedi:

“Bizi bəxt görüşdürəndə, günümüz gileylə keçdi,
Axı qasidin diliylə demək olmayırdı dərdi”.

Sonra da anası, Bədrəddin Həsən yoxa çıxandan sonra olub keçən işləri ona nəğil elədi, oğlu da başına gələnləri anasına danışdı, onlar bir-birlərini tapdıqlarına görə Allah-təalaya dua elədilər.

Vəzir Şəmsəddin öz evinə gəlib çıxandan iki gün sonra sultanın hüzuruna getdi, içəri girdi, onun hüzurunda səcdə elədi, padşahlara layiq ona salam verdi; sultan şad olub onun üzünə güldü, ona izin verdi ki, yaxın gəlsin, sonra da sultan vəzirə sorğu-suala tutub səfərdə başına gələn əhvalatları ondan soruşdu.

Şəmsəddin də başına gələn əhvalatı əvvəldən axıracan, yerli-yerində ona nəğil elədi; sultan ona dedi: “Şükür Allaha ki, sən muradına çatdın, sağ-salamat arvad-uşağının yanına qayıtdın! Sənənin qardaşın oğlu bəsrəli Həsəni hökmən görməliyəm, sabah onu divanxanaya mənim yanıma gətir”. Sultanın bu sözünü eşidib vəzir onun cavabında erz elədi: “İnşallah, qulun sabah sənənin hüzurunda olar”. Sonra da Şəmsəddin xudahafizləşib sultanın hüzurundan mürəxxəs oldu, evə gəlib çatan kimi qardaşı oğlunu çağırırdı, ona xəbər verdi ki, sultan onu görmək istəyir; əmisinin bu sözünü eşidib bəsrəli Həsən onun cavabında dedi: “Qulun borcu ağasına itaət etməkdir!”

Xülasə, Bədrəddin Həsən əmisi ilə bərabər sultanın hüzuruna getdi; elə ki onun hüzuruna çatdı, qabiliyyətlə, mərifətlə ona salam verib bu beytləri dedi:

“Yer öpür hüzurunuzda
əlinizlə yüksələnlər,

Uca bir dilek yolunda
üzü, taleyi gülənlər.

Adınız cahanı tutmuş,
murada çatar ömürlük,

Əlinizlə yer təkəndən
göyə yüksələ bilənlər”.

Sultan bu beytləri Bədrəddinin ağzından eşidib gülümsündü, ona işarə elədi ki, əyləşsin; onda Bədrəddin Həsən keçib əmisi Şəmsəddinin yanında əyləşdi; sonra padşah onun adını soruşdu; Bədrəddin Həsən də onun cavabında ərz elədi: "Sənin nökrünün nökrü, gecəgündüz sənə duaçı bəsrəli Həsənəm".

Onun bu sözlərindən sultanın xoşu gəldi, o, Bədrəddin Həsənin elmli, savadlı olub-olmadığını öyrənmək istədi, odur ki, ondan soruşdu: "Heç qara xalı tərifləyən şeir bilirsen?" Bədrəddin Həsən də onun cavabında: "Bəli, – deyib bu beytləri oxudu:

Könül əsiri olub aybənizli bir cavanın,
Onun fərağı üzüb ağladır həmişə mən.

Üzündəki iri xalın gözəlliyi, rəngi,
Ağacda xurmanı, gözlərdə andırır gileni".

Sultan bu beytləri bəyəndi, sonra Həsənə dedi: "Birini də de gəlsin! Allah atana rəhmət ələsin, heç vaxt qocalmayasan, dişlərin tökülməsin!" Həsən də bu beytləri dedi:

"Mən and içəram ürəklə yüz yol:
Müşkün özüdür üzündə xal.

Təşbihimə heyret etmə əsla,
Heyrətli budur: o xoş ədal.

Ziyyətli nə var – mənimsəmişdir,
Etməş dəni də halalca mal".

Sultan elə şad oldu ki, bədəni əsim-əsim əsdi, sonra da o, Həsənə dedi: "Allah ömrünü uzun ələsin, birini də de gəlsin!" Onda Həsən bu beytləri də oxudu:

"Xalı ziyyətdir üzə, fərz elə ki,
Kəhraba üstünə düşmüş ənbər.

Qaçma məndən uzağa, sən canımın
Canısan, cəvherisən, ey dilbər!"

Bədrəddin Həsənin ağzından bu beytləri eşidən sultan dedi: "Əhsən, sən özünü, Həsən, tamam-kamal göstərdin!.. İndi bizə də görək "əl-xal" sözünün ərəb dilində necə mənası var? Həsən onun

cavabında ərz elədi: "Allah padşahımıza kömək olsun, "əl-xal" sözünün ərəb dilində əlli səkkiz mənası var, bir də deyirlər guya əlli mənası var". Sultan Həsəndən bunu eşidib dedi: "Düz deyirsən!" Sonra da ondan soruşdu: "Sən bilirsenmi gözəlliyin nə kimi nişanələri var?" Həsən də onun cavabında dedi: "Bilirəm: gözəl hüsnü cəmal, zərif dəri, qəşəng burun, mələhetli xəttü-xal, bir də ki, gözəlliyin tacı, qara zülf. Hələ şair eş-Şihabəl Hicazi bu gözəllik nişanələrinin hamısını rəcəz vəznində yazdığı şerində mədh eləyib, Həmin şeir belədir:

Cöhrən gözəldir, sevgilim,
Düzdür, qəşəngdir qamətin.

Burun zərifdir, gözlerin
Timsahdır ülvyyətin.

Gül ləblərin tərifini
Etmək çətindir, çox çətin.

Dil carçısı olmuş müdam
Xoş məqsədin, xoş niyyətin.

Hüsn artıran tünd saçların
Mövzusudur hər söhbətin".

Bədrəddinin dediyi bu şəri eşidib padşah çox şad oldu, ona mərhəmət elədi, sonra da ondan soruşdu: "Belə bir el məsəli var: "Şüreyh¹ tülküdən də bəddir". De görüm bunun mənası nədir? Həsən də dedi: "Padşah sağ olsun, Allah həmişə sənə kömək olsun, bil və ağah ol ki, qarayara naxoşluğu yayılan günlərdə Şüreyh Nəcəf² şəhərinə gedir; o namaz qılanda bir tülkü elə hey gəlib Şüreyhlə üzbəüz çömbəlir, onu təqlid eləyir, onun fikrini namazdan yayındırmaq istəyir. Elə ki Şüreyh görür tülkü ondan əl çəkmir, günlərin bir gününü köynəyini çıxarıb əl ağacına keçirir, köynəyinin qollarını dartıb aşağı sallayır, çalmasını əl ağacının başına keçirir, köynəyinin bel yerinə qurşaq sarıyır, sonra da əl ağacını həmişə namaz qıldığı yerə sancır. Tülkü həmişəki kimi gəlib əl ağacı ilə üzbəüz çömbəlir, Şüreyh bu dəmdə daldan gəlib tülkünün hülqumundan yapışır, camaat da bunu eşidib el misalı eləyir".

¹ İslamın ilk vaxtlarında yaşamış bir şəriətşünasın adıdır.

² Müasir İraqın ərəzində yerləşən kiçik şəhərdir.

Bəsrelə Həsənin sözlərini eşidib sultan onun əmisi Şəmçəddinə dedi: "Sənin qardaşın oğlu doğrudan da dil elmlərini çox yaxşı bilir, mənəm zənnimcə, Qahirədə onun tayı-bərabəri tapılmaz!" Sultanın ağzından çıxan bu sözləri eşidib bəsrelə Həsən ayağa qalxdı, gəlib sultanın qabağında təzim elədi, sonra da qul ağasının yanında necə əyləşirsə, eləcə sultanın hüzurunda əyləşdi.

Həsənin dil elmlərini əməlli-başlı bildiyini görüb sultan çox şad oldu, ona fəxir libas verdi, sonra da onu elə bir işə qoydu ki, Həsən bu işdə özünü yaxşı düzəldə bilirdi; bundan sonra bəsrelə Həsən ayağa durdu, sultana səcdə elədi, yenə də Allaha dua elədi ki, sultanın ömrü həmişə cah-cəlal içində keçsin, sonra da izin istədi ki, əmisi vəzir Şəmçəddinlə bərabər onu sultan öz hüzurundan mürəxxəs eləsin.

Sultan da onu mürəxxəs elədi. Bədrəddin Həsən əmisi ilə bərabər çıxıb evə gəldi, Allah verəndən nə vərdisə gətirib süfrəyə qoydular, onlar da yedilər; elə ki çörəklərini yeyib qurtardılar, bəsrelə Həsən durub arvadı Sitt əl-Hüsnün yataq otağına getdi, sultanın hüzurunda olanları ona nağil elədi, ərinin dediklərini eşidən Sitt əl-Hüsn ona dedi: "Sultan hökmən səni özünə həmsüfrə eləyəcək, lütf eləyib bolluca ənam, bəxşislər verəcək! Allahın izni ilə sən elə ağıllı-kamallısan ki, harada olsan, istər quruda, istər suda həmişə gün kimi parlayacaqsan". Arvadının bu sözlərini eşidən bəsrelə Həsən ona dedi: "Mən sultana bir mədhiyyə – qəsidə yazmaq istəyirəm ki, onun mənə saldıği mehri daha çox artsın". Arvadı da onun cavabında dedi: "Lap yaxşı eləyərsən! Əməlli-başlı fikirleş ki, qəsidən həm rəvan olsun, həm də onun sözləri hikmətli olsun!"

Onda bəsrelə Həsən bir tənha guşəyə çəkildi, vəznə ahəngdar, məzmuncə gözəl bu şəri yazdı:

Şahımın şöhrəti yüksəldi göyə,
Oldu daxil ucalar cərgəsinə.

Əkdı hər yanda ədalət toxumu,
Düşmənin verdi xitam hiyləsinə.

İgid aslandı o, həm dindar şah,
Hökm edir göydə mələk dəstəsinə;

Ona yoxsul yanaşır, zəngin olur,
Çarəsizlər sığınır kölgəsinə.

Onun əhsan çağı əhsanına bax,
Bax döyüş vaxtı qılınc çəkəsinə.

Lütfü, əhsanı bizi bərcəli salıb,
Döndərib qul və müti bəndəsinə.

Canı sağlam ola kaş, ömrü uzun,
Qara gün düşməyə heç vaxt izinə!

Elə ki Bədrəddin Həsən bu şəri yazıb qurtardı, onu əmisi vəzir Şəmçəddinin qullarından birinə verib sultana göndərdi; padşah şəri oxuyub ürəkəndən şad oldu, sonra şəri hüzurunda olanlar da oxudu, onlar Həsəni tərifləyib göyə qaldırdılar. Sonra sultan Həsəni divanxanaya, öz hüzuruna çağırırdı; elə ki Həsən gəlib onun hüzurunda dayandı, sultan üzünü ona tutub dedi: "Bu gündən sən mənəm həmsüfrəmsən, bundan əvvəl sənə təyin elədiklərimdən əlavə min dirhəm də aylıq qoyuram".

Sultanın bu sözlərini eşidib bəsrelə Həsən ayağa qalxdı, sultanın hüzuruna gəlib üç dəfə yeri öpdü, dua eləyib ona Allahdan həmişəlik şan-şöhrət, uzun ömür istədi. Bundan sonra bəsrelə Həsən adlı-sanlı adam oldu, onun şan-şöhrəti ölkələrə yayıldı, o bu minval ilə ömrünün axırnaqan əmisi ilə, öz arvad-uşağı ilə bərabər şad-xürrəm ömür sürdü".

Cəfərin ağzından bu əhvalatı eşidən Harun ər-Rəşid üzünü ona tutub dedi: "Bu əhvalat qızıl suyu ilə yazılmalıdır!"

Harun ər-Rəşid bunu deyib qulu azad elədi, sonra da ömrü elədi ki, ömrü xoş keçmək üçün cavana aylıq təyin eləsinlər, öz kənizlərindən birini ona bağışladı, həm də cavanı öz həmsüfrəsi elədi.

Amma qozbelin, xaçpərəst, mətbəxağası, yəhudi və dərzi nağılı, onların başına gələn əhvalat bu nağıldan da qəribədir".

Padşah Şəhrizadənin bu sözünü eşidən kimi ondan soruşdu: "Həmin əhvalat necə olub?"

Qozbelin hekayəti

Şəhrizad da nağılı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qədim zamanlarda, keçən əsr və qər-nələrde Çin şəhərlərindən birində bir dərzi var imiş, bu dərzi çox əliaçıq, gününü kefdə, eys-işrətdə keçirən adam imiş. O hərdən bir öz arvadı ilə də gözməyə çıxarmış; günlərin bir günü dərzi arvadı ilə bə-rəbər səhər çağı evdən çıxıb gözməyə gedirlər, axşamçağı evə qayıdanda yolda bir qozbelə rast gəlirlər, bu qozbel elə gülməli imiş ki, dilxor adam onu görsəydi gülərdi, dərd-qəmə basmış adam onu görsəydi, dərd-qəmi dağılardı. Dərzi arvadı ilə bərabər qozbelə tamaşa etmək üçün onun yanına gəldilər, sonra da onu öz evlərinə qonaq çağırıb bu

axşam bir yerdə şam eləməyi xahiş elədilər, qozbel heç bir söz demə-yib razı oldu, onlara qonaq getdi.

Dərzi gecə vaxtı bazara gedib balıq, çörək, lumu, bir də şor alıb eve qayıtdı, süfrə salındı, o, balığı qozbelin qabağına qoydu. Onlar çörək yeməyə başladılar, dərzinin arvadı balığın bir böyük tikəsini götürüb qozbelin ağzına qoydu, sonra da əli ilə onun ağzını örtüb dedi: "Vallah, sən bu tikəni görə bir dəfəyə udasan, onu çeynəməyə qoymayaca-ğam!" Qozbel də tikəni bütöv uddu; demə balıq tikəsində iri bir tıx varmış, tıx ilişib qozbelin boğazında qaldı, əcəli çatdığına görə qoz-bel öldü..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iyirmi beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, dərzinin arvadı bir tikə balığı qozbelin ağzına qoydu, əcəli çatdığına görə qozbel o saat ömrünü Allaha tapşırırdı.

Belə olanda, dərzi bərkdən dedi: "Böyük olan Allahın qüdrəti və qüvvəti qarşısında hər şey acizdir! Fağır! Onun əcəli bizim əlimizdə görə tamamilə olaymış!" Ərinin bu sözlərini eşidən arvadı üzünü ona tutub dedi: "Ey dili-qafil, nə dayanmısan, olmaya şairin bu sözlərini eşitməmişən:

Nə üçün sakit edim öz-özümü?
Görmərəm bir də o həmdəmləri mən.

Sadətdir – oturub od üstə,
Ondan imdad ya təsəlli diləyən!"

Bu beytləri eşidən kişi arvadından soruşdu: "Mən nə eləyim?" Arvadı dedi: "Dur ayağa, onu qucağına götür, üstünə ipək yaylıq sal, mən qabağa düşüm, sən də dalmca gəl, indi axşamdır, sən belə deyər-sən: "Bu mənim uşağımdır, bu da onun anasıdır; uşağı baxdırmaq üçün həkimin yanına aparırıq". Arvadının bu sözlərini eşidən kimi dərzi tez

ayağa qalxdı, qozbeli qucağına götürüb getdilər, arvadı da yolda gedə-gedə elə hey deyirdi: "Bala, Allah sənə şəfa versin!" Bala, haran ağnyır, bu çiçək haradan gəlib səni tutdu?" Yolda onları kim görürdüsə, deyirdi: "Onlar naxoş uşaq aparırdılar". Ər-arvad yolda elə hey həkimin evini soraqlaşırldılar; yoldan keçən adamlar bir yəhudi həkimin evini nişan verdilər; onlar həkimin evinin qabağında dayanıb darvazanı döydülər, bir qara kəniz gəlib darvazanı açdı, baxıb gördü ki, darvazanın azğında qucağı uşaqlı bir kişi ilə bir arvad dayanıbdır. Kəniz onlardan soruşdu: "Nə istəyirsiniz?" Dərzinin arvadı onun cavabında dedi: "Uşağımız naxoşlayıb, getirmişik həkim ona baxsın. Bu rübü¹ dinarı apar ver ağana, qoy aşağı düşüb mənim balama baxsın o, bərk naxoşdur". Kəniz onların bu sözlərini eşidib həkim çağırmaq üçün yuxarı qalxan kimi dərzinin arvadı kandan içəri girib ərinə dedi: "Tez ol, qozbeli bura qoy, qaçib canımızı bu belədən qurtaraq".

Arvadının bu sözünü eşidən kimi dərzisi qozbeli yerə oturdub onun kürəyini divara söykədi, tez arvadı ilə bərabər çıxıb getdilər. Onlar getməkdə olsunlar, sizə kimdən deyim, kənizdən; o, yəhudinin yanına gəlib, ona dedi: "Darvazanın ağızında bir kişi ilə bir arvad dayanıb, kişinin qucağında xəstə uşaq var. Onlar rübü dinar verdilər, dedilər ki, aşağı düşüb uşağa baxasan, ona bir dərman verəsən". Yəhudi rübü dinarı görüb şad oldu, tez-tələsik ayağa durdu, qaranlıqda aşağı düşdü, elə ayağını yerə qoymuşdu ki, ölü qozbelə bərk toxundu. İş belə görüb yəhudi bərkdən dedi: "İlahi! Ya Musa, ya on vəsiyyətin gücü! Ya Harun, ya İsa ibn-Nun! Deyəsən mən bu naxoşa toxundum, o da yıxıldı, aşağı düşüb öldü. Bəs indi mən bu ölünü evdən necə çıxardacağam?" Yəhudi tez qozbeli qucağına alıb evə apardı, əhvalatı arvadına danışdı; arvadı ona dedi: "Ey dili-qafil, nə oturmusan? Əgər səhər açılanacan beləcə oturub qalsan, onda sən də, mən də bada gedəcəyik. Tez ölünü götürüb dama çıxmaq, onu bacadan müsəlman qonşumuzun evinə atmaq". Yəhudinin müsəlman qonşu sultanın mətbəxağası idi, o tez-tez evə piy gətirirdi, pişiklər, siçanlar piyin axırına çıxırdılar, hardən yaxşı quyuq gətirəndə isə itlər bacadan enib quyuğu aparırdılar; xülasə, mətbəxağasının gətirdiyi hər şeyi murdar eləyirdilər, korlayırdılar, ona çox ziyan vururdular.

Yəhudi ilə arvadı qozbeli götürüb dama çıxdılar, onu bacadan müsəlman qonşunun evinə salladılar. Onlar qozbeli lap divara söykədilər, sonra da çıxıb getdilər; yəhudi ilə arvadı qozbeli divara söykəyəndən sonra təzəcə çıxıb getmişdilər ki, mətbəxağası evinə gəldi, qapını

açıb əlində şam içəri girdi. O, içəri girən kimi bacanın altında, künçə söykənmiş bir adam gördü, onda dedi: "Aha, vallahi ki lap yaxşı oldu! Demə mənim yeməli şeylərimi oğurlayan bu adam imiş!" Sonra da mətbəxağası onun üstünə qışqırdı: "Deməli, mənim ət-yagımı oğurlayan sənmışsən, amma mən elə bilirdim ki, onları it-pişik daşıyıb aparır! Mən küçədəki it-pişiyin hamısını qırıb nəhaq günaha batmışam, demə sən də bacadan enirmişsən". Bunu deyib mətbəxağası yekə çəkici qapdı, qozbelə yaxınlaşdı, qolaylanıb çəkiclə onun sinəsindən vurdu, bir də gördü ki, qozbel yıxılıb öldü. İş belə görüb mətbəxağası qəm dəryasına batdı, öz-özünə bərkdən dedi: "Allahın qüdrəti qarşısında hər şey acizdir!" Sonra da o öz canı üçün qorxub dedi: "Piyə də, quyuğa da Allah lənət eləsin! Necə oldu ki, bu adamın əceli mənim ölimdə tamam oldu". Sonra da mətbəxağası ölüyə baxıb gördü ki, qozbeldir, ona acıqlı-acıqlı dedi: "Qozbel olmağın az imiş, hələ oğurluq da eləyirdin, mənim ətimi, yağımı daşıyıb aparırdın! Ya rəbbi, mənə kömək ol, sirrimi əyan eləmə!" Bunu deyib mətbəxağası qozbeli çiyninə aldı, səhər açılana az qalmış evdən çıxdı, onu bazar ağzına apardı, dalanın tinindəki dükanın yanında yerə qoydu, sonra da qayıdıb öz evinə gəldi.

Mətbəxağası evə getməkdə olsun, sizə kimdən deyim, sultanın dəlləli xaçpərəstdən. O, sərxoş imiş, birdən onun ağına gəlir ki, səhər ibadətində az qalır, odur ki, evdən çıxıb hamama tərəf gedir. Xaçpərest yırğalana-yırğalana gəlib qozbelin yanına çatır. Paşov eləmək üçün çömbəlib oturanda birdən görür ki, bir adam dayanıb ona baxır. Həmin axşam xaçpərəstin çalmasını oğurlamışdılar, indi də qozbelin dayanıb baxdığını görəndə, ona elə gəlir ki, bu adam onun çalmasını oğurlamaq istəyir, odur ki, yumruğunu düyüb onun peysərindən ilişdirir. Qozbel yerə sərilir, xaçpərest bazar keşikçisini haylayır, bərk kefli olduğundan qozbelin üstünə düşüb onu yumruqlamağa, hülqumlayıb boğmağa başlayır. Keşikçi gəlib görür ki, xaçpərest dizini müsəlmanın sinəsinə qoyub döyür, onda xaçpərəstdən soruşur: "O nə eləyib?" Xaçpərest də onun cavabında deyir: "O mənim çalmanı oğurlamaq istəyirdi". Xaçpərəstin bu sözünü eşidib keşikçi deyir: "Bədir, qalx ayağa, ondan əl çək". Belə olanda, xaçpərest ayağa qalxır, keşikçi yaxın gəlib qozbelə baxanda nə görə yaxşıdır? Görür ki, o ölübdür, işin bu yerdə olduğunu görəndə deyir: "Allah haqqı, lap yaxşı oldu! Xaçpərest müsəlmanı öldürüb!" O bunu deyib xaçpərəstin əl-qolunu bağlayır, götürüb valinin evinə aparır, xaçpərest isə elə hey öz-özünə deyir: "Ya Məsiha, ya həzrəti Məryəm, mənə kömək olun, necə oldu ki, mən onu öldürdüm, axı necə oldu ki, birçə yumruğum dəyən kimi o öldü!" Xaçpərest o saat ayılır, ağı başına gəlir.

¹ Dinarın dördə biri

Dəllal xaçpərəst, bir də qozbel səhər açılanacan valinin evində qaldılar; elə ki səhər açıldı, vali gəlib qatili dar ağacından asmağı, həm də şəhərdə car çəkməyi cəllada əmr elədi. Xaçpərəst üçün dar ağacı qurdular, onu getirib dar ağacının altında saxladılar, cəllad gəlib ipi xaçpərəstin boynuna keçirdi, elə istəyirdi ki, onu dara çəksin, bu dəmdə birdən mətbəxağası adamları itələyə-itələyə camaatın arasından keçib qabağa çıxdı, dara çəkiləcək xaçpərəsti görən kimi cəllada qışqırdı: "Bunu dara çəkməyin, o adamı mən öldürmüşəm".

Mətbəxağasının bu sözlərini eşidən vali üzünü ona tutub soruşdu: "Sən onu nə üçün öldürmüşən?" Mətbəxağası onun cavabında ərz elədi: "Dünən axşam evə gəlib gördüm ki, həmin adam bacadan düşüb evimdəki azuqəni oğurlayıb, onda mən çəkici qapıb onun sinəsindən vurdum, o yıxılıb öldü; belə olanda, mən onu dalıma aldım, aparıb bazar ağzında, filan döngənin yanında, filan yerdə qoydum... – Sonra da ucadan dedi: – Müsəlmanı öldürdüyüm az deyilmiş, hələ günahsız bir xaçpərəstin də ölümünə bais olum! Heç kəsi yox, təkəcə mənə dara çəkin!"

Mətbəxağasının bu sözlərini eşidib vali xaçpərəsti buraxdı, sonra cəllada buyurdu: "Özü boynuna aldığına görə onu dara çək!"

Cəllad valinin sözlərinə əməl elədi, ipi xaçpərəstin boynundan çıxardıb mətbəxağasının boynuna keçirdi, elə istəyirdi ki, onu dara çəksin, bu dəmdə yəhudi həkim camaatın arasından çıxıb qabağa keçdi, üzünü adamlara və cəllada tutub dedi: "Onu dara çəkməyin! həmin adamı dünən axşam mən öldürmüşəm, özgə heç kəs yox. Mən evdə idim, birdən bir kişi ilə bir arvad darvazanı döydülər, bu qozbel də onlarla idi, özü də xəstə idi. Onlar kənizə rübü dinar vermişdilər, kənizim gəlib bunu mənə dedi, pulu da mənə verdi, demə kişilə arvad qozbeli içəri getirib pilləkənin üstə qoyub getmişdilər. Mən naxoşa baxmaq üçün aşağı enəndə ona bərk toxundum, o pilləkənin yuxarısından yumbalanıb aşağı düşdü, o saat da ömrünü Allaha tapşırdı. Arvadımla mən onu qucağıma alıb dama çıxdıq (bu mətbəxağasının evi mənim evimə yapışıqdır), ölünü mətbəxağasının bacasından aşağı salladıq; mətbəxağası evə gəlib qozbeli görür, elə bilir ki, o oğrudur, çəkiclə onu vurur, qozbel yerə sərilir, mətbəxağası elə güman eləyir ki, onu öldürüb. Qəsd-qərəzsiz bir müsəlmanı öldürdüyüm bəs deyil, hələ qəsdən də başqa bir müsəlmanın günahına batım!"

Yəhudinin bu sözlərini eşidən vali cəllada buyurdu: "Mətbəxağasını burax, yəhudini çək dara!" Valinin buyuruğunu eşidib cəllad yəhudini dar ağacının altına getirdi, ipi onun boğazına keçirdi, elə bu dəmdə dərzi camaatın arasından keçib qabağa çıxdı, üzünü cəllada tutub qış-

qırdı: "Əl saxla! Həmin adamı özgeşi yox, mən öldürmüşəm! Dünən gündüz gözəməyə çıxmışdım, axşamçağı evə qayıdanda həmin sərxoş qozbelə rast gəldim, o dəfə çala-çala oxuyuyurdu. Mən onu evimə qonaq apardım, sonra gedib balıq alıb gətirdim, biz oturub çörək yeməyə başladıq; arvadım balığın bir tikəsini götürüb qozbelin ağzına qoydu, sonra da boğazına soxdu, demə balığın tikəsində tıx varmış, tıx ilişib onun boğazında qaldı, qozbel o saat canını təslim elədi. Arvadımla mən onu götürüb yəhudinin evinə apardıq; elə ki, qız aşağı düşüb darvazanı açdı, mən ona dedim: "Get, ağana dəginən ki, darvazanın ağzında bir kişi ilə bir arvad dayanıb, özü də naxoş getiriblər, gəlsin naxoşa baxsın". Həm də mən qıza rübü dinar verdim, o, ağasının yanına qayıtdı, onda mən içəri girib qozbeli pilləkənlə yuxarı qaldırdım, sonra pilləkənin üstünə qoyub aşağı endim, arvadımla bərabər çıxıb getdik; yəhudi də aşağı enəndə qozbelə bərk toxunur, elə güman eləyir ki, qozbeli o öldürüb".

Sonra dərzi yəhudidən soruşdu: "Elədimi?" Yəhudi onun cavabında dedi: "Bəli, elədir!"

Belə olanda, dərzi valiye ərz elədi: "Yəhudini burax, mənə dara çəkdir!" Onun bu sözlərini eşidən vali qozbelin başına gələn əhvalata mat-məəttəl qalıb dedi: "Doğrudan da bu əhvalat lap kitaba yazılmalı əhvalatdır!" – Sonra da cəllada buyurdu: – Yəhudini burax, dərzinə as, çünki təqsirini özü boynuna aldı". Valinin bu sözlərini eşidən cəllad dərzinə dar ağacının altına getirib dedi: "Biz lap yorulub əldən düşdük, birini getiririk, o birini buraxırıq, amma heç kəsi dara çəkmirik". Bunu deyib cəllad ipi dərzinin boğazına keçirdi.

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, qozbeldən. Demə qozbel sultanın təlxəyi imiş, özü də sultan onu gözündən qırağa buraxmırmış; elə ki qozbel içib keflənir, gecə evdən çıxır, bu biri gün günortayacan qayıtmır, sultan hüsurunda olan adamların birindən onu soruşur, həmin adam da sultanın cavabında ərz eləyir: "Padşah sağ olsun, onun ölüsünü valinin yanına getiriblər, vali də əmr eləyib ki, onu öldürən adamı dara çəksinlər; vali həmin adamı dara çəkdirmək istəyən dəmdə ikinci, üçüncü qatıl qabağa çıxıb, özü də hamısı deyir ki: "onu təkəcə mən öldürmüşəm", sonra da onların hərəsi qozbelin ölməyinin səbəbini danışır". Sultan bu sözləri eşidən kimi qapıçını çağırıb ona buyurdu: "Get valinin yanına, həmin adamların hamısını mənim hüsuruma gətir".

Qapıçı gedib gördü ki, cəllad elə bu dəqiqə dərzinə dara çəkəcək; işin bu yerdə olduğunu görən qapıçı qışqırıb cəllada dedi: "Əl saxla!" Sonra da padşahın sifarişini valiye yetirdi, onu da, qozbelin ölüsünü

də, dərzi də, yəhudini də, xaçpərəsti də, mətbəxağasını da – xülasə, hamısını padşahın hüsuruna apardılar.

Elə ki vali sultanın hüsuruna çatdı, öyilib onun qabağında yeri öpdü, bu adamların başına gələn əhvalatı əvvəldən axıracan ona nağıl elədi (əhvalatı bir də nağıl eləməyin faydası yoxdur), padşah əhvalatı eşidib mat-məəttəl qaldı, bu əhvalatı qızıl suyu ilə yazmağı ömr elədi, sonra da hüsurunda dayanan adamlardan soruşdu: "Heç bu qozbelin başına gələn əhvalatdan daha təəccüblü əhvalat eşitmisizmi? Padşahın bu sözünü eşidən xaçpərəst qabağa çıxıb ərz elədi: "Padşah sağ olsun, izin versən başıma gələnləri sənə nağıl elərəm, özü də mənim əhvalatım qozbelin əhvalatından çox-çox maraqlıdır, çox-çox qərİbədİr".

Xaçpərəstin bu sözünü eşidən sultan ona dedi: "Əhvalatını danış, biz də qulaq asaql!"

XAÇPƏRƏSTİN HEKAYƏTİ

Xaçpərəst başına gələn əhvalatı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, mən Allahın izni ilə sizin yerlərə gəlib çıxmışam, həm də mal gətirdiyimə görə bu torpaqlara qədəm qoymuşam, mən özüm Qahirədə doğulmuşam. Əslim orali qibtİlərdəndİr¹, özüm də həmin şəhərdə böyümüşəm; mənim atam dəllal idi; həddi-bülüğa təzəcə çatmışdım ki, atam ömrünü Allaha bağışladı, belə olanda, mən onun yerinə dəllallıq eləməyə başladım. Bu minval ilə ömür sürürdüm, günlərin bir günü oturub müştəri gözləyirdim, bir də gördüm ki, qatır üstə bir cavan gəlir, özü də bahalı libas geymiş bu cavan elə gözəldir ki, daha nə deyim. Cavan məni görüb salam verdi, ona hörmət eləyib ayağa qalxdım, cavan cibindən bir dəsmal çıxartdı, onun içində bir az küncüt vardı; sonra da məndən soruşdu: "Bunun ərdebbi² nəçyədəir?" Mən də onun cavabında dedim: "Yüz dirhəmə". Onda cavan dedi: "Bir neçə nəfər hambal, bir nəfər də ölçən götür. Zəfər darvazasının yanına, əl-Cavali karvansarasına gəl, mənə orada görərsən". İçində nişanə küncüt olan yaylıq cavan mənə verdi, özü çıxıb getdi; mən bir-bir müştərilərə dedim, gördüm ki, hər ərdebbdə yüz iyirmi dirhəmə mənəfəətim var. Dörd nəfər hambal götürüb cavanın yanına getdim, gəlib gördüm ki, o oturub məni gözləyir; mənə görən kimi cavan ayağa durdu, anbarı

¹ Orta ərəb müəllifləri qədim Misir əsli sakinlərinin nəsilərinə belə adlandırırdılar.

² Təxminən iki hektolitə bərabər həcm ölçüsüdür.

açdı, biz oradan küncütü daşdıq; küncütün hamısını ölçdük, gördük ki, əlli ərdebdbdir, onun da pulu beş min dirhəmə eləyir. Belə olanda, cavan mənə dedi: "Sənə hər ərdebdbdən on dinar dəllal pulu düşür; pulları al, öz payını götür, mənim dörd min beş yüz dirhəməmi də özündə saxla; mən olan-qalan küncütün hamısını satın qurtarandan sonra gəlib pulları səndən alaram". Mən də onun cavabında dedim: "Yaxşı!", sonra da onun əlini öpüb çıxıb getdim, həmin gün mən min dirhəmə qazandım.

Cavan düz bir ay gəlib çıxmadı, sonra o günlərin bir günü yanıma gəlib məndən soruşdu: "Pullar hanı?" Mən ayağa qalxıb ona hörmətlə salam verdim, sonra da ondan soruşdum: "Bəlkə mənə qonaq olasan, bizim evdə mənimlə bir tikə çörək yeyəsən?" Amma cavan mənə qonaq olmaq istəməyib dedi: "Pulları hazırla, mən gəlib onları aparacağam", sonra da çıxıb getdi. Mən onun pullarını hazırladım, oturub onun yolunu gözləməyə başladım, düz bir ay da keçdi, amma cavan gəlib çıxmadı ki, çıxmadı; belə olanda, mən özlüyümdə fikirləşdim: "Səxavətdə bu cavanın tayı-bərabəri yoxdur". Bir aydan sonra, o, qatır üstə, əynində gözəl, bahalı libas gəldi, özü də elə bil ki, ondürdgəcəlik ay idi, yanaqları qıpqırmızı, alnı ağappaq idi, üzündəki qara xal elə bil ən bər danəsi idi, bu bərədə şair yaxşı deyib:

Bir bürdə gün ayla birləşibdir,
Xoşbəxt və gözəl yaranmış onlar.

Görkəmləri qəlb açır, verir ruh,
Baxdıqca baxım, deyir baxanlar.

Onlardakı incə davranışda,
Həm sadə gözəllik, həm həya var.

Şadlan və təşəkkür et ki, Allah,
Möcüzələr edib cahanda aşkar.

Elə ki mən cavanı gördüm, əlindən öpdüm, ayağa qalxıb ona dua elədim, sonra da xahiş elədim: "Ay ağa, gəl sən pullarını məndən al". Onda cavan mənə dedi: "Niyə tələsirsən? Mən işlərimin hamısını görüb qurtararam, sonra gəlib pullarımı səndən alaram". Cavan bu sözləri deyib yenə çıxıb getdi. Onda mən öz-özümə bərkdən dedim: "Allah haqqı, bu dəfə o gələn kimi, hökmən onu qonaq aparacağam, axı mən onun pulları ilə alver eləyib çoxlu pul qazanmışam!"

Elə ki ilin axırı çatdı, bir də gördüm cavan əynində əvvəlkindən də bahalı, gözəl libas gəldi; mən onu and verməyə başladım ki, mənə qonaq olsun, bir tikə çörəyimi yesin. Onda cavan mənə dedi: “Bu şərtlə sənə qonaq olaram ki, xərclədiyinin hamısını mənim pulumdan çıxasan”. Mən nələc qalıb dedim: “Yaxşı!” Sonra da gedib yemək-içmək, xülasə, nə lazımsa hazırlayıb gətirdim, süfrəyə düzüb dedim: “Bismillah!” Cavan da süfrə başında əyləşdi, mənimlə bərabər yeməyə başladı, amma gördüm ki, o sol əllə yeyir, mən də buna məəttəl qaldım. Biz çörəyi yeyib qurtardıq, mən onun əlini yudum, silmək üçün dəsmal verdim, gətirib onun qabağına şirniyyat qoydum, sonra da oturub söhbət eləməyə başladım. Bu vaxt mən ondan soruşdum: “Ağa, mənə bir şeydən agah elə: sən niyə sol əllə yeyirdin? Bəlkə əlin ağrıyır?” Mənim sözlərimi eşidib cavan bu şəri dedi:

“Sorma gəl əhvalımı, qiymətli dost,
Gizli bir dərddir məni qəmləndirən.

Öz xoşumla Leylanı tərk eləyib,
Öz xoşumla tutmadım Səlməni mən”.

Bu beytləri oxuyandan sonra cavan əlini köynəyinin qolundan bayıra çıxartdı; nə görsem yaxşıdır? Gördüm ki, onun əli biləyindən kəsilibdir. Bunu görüb mən mat qaldım; belə olanda, cavan mənə dedi: “Sən buna təəccüb eləmə, özü də ürəyində demə ki, sənənlə çörəyi mən lovğalıqdan sol əllə yeyirdim; sağ əlimin kəsilməyi çox qərribə əhvalatdır”. Onda mən cavandan soruşdum: “O necə əhvalatdır?” Cavan mənim cavabımda dedi: “Bil və agah ol ki, mən Bağdad əhliyəm, mənim atam həmin şəhərin adlı sanlı adamı idi; elə ki, mən həddibüluga çatdım, dünyanı gəzib dolayan adamlardan, səyyahlardan, tacirlərdən Misir məmləkəti barədə çoxlu əhvalat eşitdim, bu əhvalatlar əməlli-başlı yadımda qaldı. Atam rəhmətə gedəndən sonra mən çoxlu Bağdad, Mosul malları aldım, həmin malları götürüb səfərə çıxdım; Allahın izni ilə mən sağ-salamat gəlib sizin bu şəhərə çatdım, – sonra da cavan ağlaya-ağlaya bu şəri oxudu:

Gözlünün düşdüyü qorxunc quyuya,
Gözsüzün düşməsi çox nadir olur.

Axmağın qəlbə nihan tutduğu söz,
Aqılın söhbətində zahir olur.

Müminin rizqi çətinliklə gəlir,
Ruzinin sahibi bir kafir olur.

Neyləsin dərddi, məşəqqətli cavan,
Nə buyurmuşsa xuda sadir olur”.

Cavan şəri oxuyub qurtarandan sonra mənə dedi: “Elə ki, gəlib Qahirəyə çatdım, gedib Məsrur karvansarasına düşdüm, taylarımı ora yıxdım, nökrə pul verdim ki, gedib bizim üçün yeməyə bir şey alıb gətirsin, özüm uzanıb yatdım; elə ki yuxudan ayıldım, gedib bir az Beyn əl-Qəsreyn küçəsində gəzişdim, sonra da karvansaraya qayıdıb gecə səhərəcən yatdım. Səhər açılan kimi yerimdən qalxdım, parça taylarımı açıb özlüyümdə dedim: “Gedim bazarlara baş çəkim, görüm malların məzənnəsi necədir?” Parçaların bəzilərindən götürdüm, onları nökrələrimdən birinə verdim, onunla bərabər Circisbazara getdik, bazara çatan kimi dəllallar qabağıma çıxdılar (demə onlar gəlməyimdən xəbərdar imişlər), parçaları məndən alıb ucadan tərifləyə-tərifləyə müştərilərə göstərməyə başladılar, amma parçalar heç öz mayasına da satılmadı, işin belə olduğunu görüb mən qəm dərsinə batdım. Onda dəllal başı mənə dedi: “Ay ağa, mən bir iş bilərəm, sən onu eləsən, mənfəət götürərsən. Sən də başqa tacirlər kimi eləginən, öz parçalarını vergi ağasının, şahidin, bir də sərrafın yanında bir neçə aylığa nişə ver. Hər cümə axşamı, bir də bazar ertəsi günləri gəlib pullarını yığarsan; onda bir dirhəmə iki dirhəm qazanarsan, özün də Qahirəni, Nil sahilini əməlli-başlı gəzib dolanarsan”.

Dəllal başının bu sözlərini eşidib cavabında dedim: “Ağıllı sözdür!” Sonra da dallalları götürüb karvansaraya getdim, onlar parçalarımı götürüb bazara apardılar, mən onların hamısını satdım, qiymətini kəsib kağızı sərrafa verdim, əvəzində qəbz aldım, qayıdıb karvansaraya gəldim. Beləcə günlər gəlib keçdi, ay başa çatdı, mən də hər gün səhərlər quzu əti, şirniyyat aldırıb yeyirdim, bir piyalə də şərab içirdim; bu minval ilə günlər ötdü, aylar dolandı, pullarımı yığmağa başlamalı olduğum ay gəlib çatdı, onda mən hər cümə axşamı, hər bazar ertəsi günləri bazara gedib tacirlərin dükanlarının yanında əyləşirdim, sərraf ilə vergi ağası gedib tacirlərdən pulumu yığdırdılar, günortadan sonra gətirib mənə verirdilər, mən də pulları sayıb pul kisələrinə yığırdım, kisələrin ağzını möhürləyirdim, sonra da onları götürüb karvansaraya gəlirdim. Günlərin bir günü (bazar ertəsi günü) mən hamama gəldim, hamamdan çıxıb karvansaraya qayıtdım, öz mənzilimə gəlib səhər yeməyimi yedim, bir piyalə də şərab içdim, uzanıb yatdım, yuxudan ayıldandan sonra bütöv bir bişmiş toyuğu yedim, üstümə otir səpib bir tacirin dükanına getdim,

həmin tacirin adı Bədrəddin əl-Bustani idi. Tacir məni görüb dedi: "Xoş gəlmisən!" Sonra da dükən-bazar açılanacan oturub bir müddət mənimlə söhbət elədi.

Birdən incəbel, ahuyerişli bir xanım gəldi, onun başındakı gözəl örpəkdən adamı məst eləyən ətir vururdu; elə ki xanım gəlib Bədrəddinə salam verib rübəndini qaldırdı, mən onun gözlərini gördüm, Bədrəddin onun salamını aldı, sonra ayaq üstə dayanıb onunla söhbət eləməyə başladı; mən xanımın məlahətli səsini eşidəndə, bir könüldən min könülə ona vuruldum. Bu dəmdə o, üzünü Bədrəddinə tutub dedi: "Səndə güllü zərbafta parça var?" Xanımın bu sözünü eşidib tacir mənəndən aldığı parçalardan bir paltarlıq çıxartdı, həmin parçanı min iki yüz dirhəmə sövdələşdilər. Sonra xanım tacirə dedi: "Mən parçanı aparıram, pulunu sonra göndərəm". Amma tacir onun cavabında dedi: "Yox, xanım, verə bilmərəm, parçanın sahibi bu adamdır, özü də mən bunları ondan möhlətlə niyə almışam!" Tacirin bu sözlərini eşidən xanım bərkdən dedi: "Ay başı batmış! Mən həmişə səndən cürbəcür parça almışam, özü də bəha qiymətə, istədiyindən çox sənə mənfəət vermişəm, pulunu da həmişə göndərmişəm". Tacir onun cavabında dedi: "Düz deyirsən, amma mən günün bu gün parçanın pulunu ona verməliyəm". Hirsələnmiş xanım parçanı Bədrəddinin başına cırıb dedi: "Siz tacirlər heç kəsə qədər-qiymətini bilən deyilsiz!" Bunu deyib xanım durub getdi.

Elə bil xanım ürəyimi də özü ilə apardı. Mən ayağa qalxıb onu saxladım, dedim: "Xanım, rəhm elə, o mübarək qədəmlərinlə yanıma gəl!" Xanım geri döndü, gülümsəyə-gülümsəyə dedi: "Sənin xətrinə qayıdaram". Sonra da gəlib dükən qabağında mənimlə üz-büz əyləşdi.

Belə olanda, mən Bədrəddindən soruşdum: "Bu parçanı sən necəyə almısan?" Tacir mənim cavabımda dedi: "Yüz dirhəmə almışam". Onda mən tacirə dedim: "Yüz dirhəmə də sənə mənfəət verirəm; kağız ver, sənə bu qədər pula qəbz yazım". Mən parçanı Bədrəddindən aldım, öz dəst-xəttiylə qəbz yazdım, sonra da parçanı xanıma verib dedim: "Götür parçanı apar, pulun ya gələn bazar günü gətir, ya da istəyirsən qonağım ol, sənə peşkəş olsun". Xanım dedi: "Allah sənə kömək olsun, pullarımı sənə qismət eləsin, özü də səni mənə ər eləsin!" (Allah da onun duasını qəbul elədi). Onun cavabında mən bərkdən dedim: "Xanım, bu parça sənindir, belə bir parçanın ayrı rəngini də sənə bağışlaram, tək rübəndini qaldır, bircə kərə sənin o hüsnü cəmalına baxım". Elə ki, mən onun hüsnü-cəmalını gördüm, ürəyimdən min ah qopdu, mən bir könüldən min könülə ona vuruldum, ağılım başımdan çıxdı. Sonra o, rübəndini aşağı saldı, parçanı götürdü, mənə dedi: "Ay ağa, məni dərd-qəm dəryasına batmağa qoyma!" Bunu deyib, o getdi;

mən günortadan xeyli keçənəcək bazarda oturdum, ona elə vurulmuşdum ki, ağılım başımdan çıxmışdı. Bu gözəlin məhəbbəti mənə elə güc gəlmişdi ki, daha nə deyim, mən otura bilməyib ayağa qalxdım, bu xanımın kim olduğunu tacirdən soruşdum. Tacir mənə cavab verib dedi: "O pullu xanımdır. Bir əmirin qızıdır, özü də atası rəhmətə gedib, ona böyük var-dövlət qalıb".

Sonra mən tacirə xudəhafizləşib karvansaraya getdim, mənə şam gətirdilər, amma həmin xanım yadıma düşdü, bir tikə də çörək yeməyib yatağa uzandım. Nə qədər əlləşdimse gözüme yuxu getmədi; səhərin gözü açılan kimi durub başqa bir libas geydim, bir piyalə şərab içdim, bir-iki tikə çörək yeyib həmin tacirin dükənə getdim. Elə ki gəlib onun dükənə çatdım, salam verib dükən qabağında əyləşdim, cavan xanım da həmişəki kimi, əynində dünənkindən də bahalı gözəl libas gəldi, yanında da kənizi var idi. O, Bədrəddinlə deyil, mənimlə salamlaşdı, mənə ömrümdə eşitmədiyim xoş, şirin dilə dedi: "Bir adam göndər mənimlə evə getsin, parçanın pulunu, min iki yüz dirhəmi verim gətirsin". Mən də onun cavabında dedim: "Niyə tələsirsən?" Mənim bu sözümü eşidib dedi: "Allah səni bizə çox görməsin!" Sonra da çıxarib parçanın pulunu mənə verdi; mən əyləşib onunla söhbət eləməyə başladım. Söhbət əsnasında xanım mənim işarə ilə dediyimi, ona sahib olmaq istədiyimi başa düşdü. O, qorxub tez ayağa qalxdı, yola düzəldi, mən isə bir könüldən min könülə ona vurulmuşdum. Mən də bazardan çıxıb onun dalınca getdim, birdən bir qız yanıma gəlib mənə dedi: "Ay ağa, xanımların səninlə danışmaq istəyir!" Qızın bu sözünü eşidib mat qaldım, sonra da ona dedim: "Mən qərribəm, mənə burada taniyan yoxdur". Onda qız mənə dedi: "Ay ağa, nə tez onu yaddan çıxartdın! Mənim xanımlarım bu gün filan tacirin dükənə gələn adamdır". Qızın bu sözünü eşidib onunla bərabər Sərrafbazarına getdim; xanım məni görəndə kimi öz yanına çağırıb dedi: "Sevgilim, sən mənim ürəyimə sahib olmusan, mən bir könüldən min könülə sənə vurulmuşam, səni görəndə qəhqəhədən bəri yuxu da, yemək-ichmək də mənə haram olub". Onun bu sözlərini eşidib cavabında dedim: "Sənin dərdindən ürəyim şam kimi əriyir, amma dərdimi heç kəsə deyə bilmirəm". Belə olanda, xanım mənə soruşdu: "Sevgilim, bizdə, ya sizdə?" Mən də onun cavabında dedim: "Mən qərrib adamam, burada yerim-yurdum yoxdur, karvansarada qalıram. Lütf eləyib izin ver, sizdə olsun". Onda xanım dedi: "Yaxşı, bu gün cümə axşamıdır, o barədə heç söhbət olma bilməz, sabah səhər namazından sonra. Səhər namazını qılarsan, sonra eşşəyə minib soraqlaş-soraqlaş əl-Həbbaniyyə məhəlləsinə gəlersən; elə ki gəlib həmin məhəlləyə çatdın, əbu-Şəm ləqəbli məhəllə rəisi Bərekətin

evini soruşarsan, o saat sənə nişan verərlər, mən həmin evdə oluram. Yubanma ha, mən oturub səni gözləyəcəyəm”.

Mən elə sevindim ki, daha nə deyim, sonra ayrıldıq, mən düşdüyüm karvansaraya getdim, gecəni səhərcən gözüme yuxu getmədi, dan yeri söküləndə gözlerimə inanmadım. Elə ki dan yeri sökülməyə başladı, tez durub libasımı dəyişdim, saçlarıma ətirli yağ çəkdim, üstümə ətir çilədim, dəsmala əlli dinar düynləyib özümə götürdüm, Məsrur karvansarasından çıxıb az getdim, çox getdim, gəlib Züveyla darvazasına çatdım, bir eşək kirləyib mindim, eşəkçiyə dedim: “Məni əl-Həbbaniyyə məhəlləsinə apar”. Mən gözümlü yumub-əçincə eşəkçi məni əl-Həbbaniyyə məhəlləsinin darvazası ağzına çatdırıb eşəyi saxladı; mən eşəkçiyə dedim: “Məhəlləyə gir, soruşlaş gör rəisin evi haradadır”. Eşəkçi getdi, bir azdan qayıdıb mənə dedi: “Gəl!” Onda mən eşəkçiyə dedim: “Sən qabağa düş, mən də dalınca gəlirəm! Sabah səhər tezdən dalıncə bura gəlib məni apararsan”. Eşəkçi də dedi: “İnşallah!” Mən çıxarıb ona rübü qızıl dinar verdim.

Mənim qabağıma iki qız çıxdı, ay bənizli bu qızlar məni gören kimi dedilər: “Keç içəri, xanımımız sənin yolunu gözləyir! Şadlığın səhərcən yatmayıb”. Mən yuxarı qaxdım, yeddi qapısı olan otağa girdim, otağın dörd tərəfə pəncərələri vardı, özü də pəncərələr bağa baxırdı. Bağda üreyin istəyən meyvə ağacları vardı, arxlardan sırhaşır su axırdı, quşlar cəh-cəh vururdu; otaqlar güzgü kimi işıldayan sultan əhəngi ilə ağardılmışdı, adamın şəkli divarlara düşürdü, otağın bağdadısında qızıl suyu ilə, bir də mavi rənglə gözəl, hikmətli şeirlər yazılmışdı, onları oxuyanda adamın ürəyi açılırdı. Otağın döşəməsi əlvən mermərdən idi, ortada bir hovuz var idi, hovuzun qıraqlarında qızıldan tökülmüş quşlar var idi, onların ağzından mirvari, yaqut dənələrinə oxşayan su fəvvarə vururdu; otağa əlvən ipək xalçalar döşənmişdi, kürsülər düzülmüşdü. Mən otağa girib öyləşdim...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

26-cı gecə

Elə ki, iyirmi altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cavan tacir xacpərəstə deyirdi: “Mən içəri girib öyləşdim, təzəcə öyləşmişdim

ki, bir də gördüm həmin xanım gəldi, onun başında ləl-cəvahirata, qaş-daşa tutulmuş naxışlı tac vardı. Məni gören kimi üzümə gülümsündü, qucaqlayıb bağrına basdı. Mən də onun kimi elədim. Sonra o mənə dedi: “Bu yuxu deyil ki? Sən doğrudan mənim yanıma gəlmisən?” Mən də onun cavabında dedim: “Mən sənin qulunam!” Onda xanım mənə bərkdən dedi: “Xoş gəlmisən, səfa gətirmisən! Allaha and olsun, səni gören gündən şirin yuxu da, yemək-icmək də mənə haram olub”. Mən də dedim: “Mənə də”. Oturub söhbət eləməyə başladıq, mən utandığımдан başımı aşağı salmışdım. Bir azdan qızlar süfrə açdırlar ki, gəl görəsən. Süfrədə turşuqovurma, qızardılıb üstünə bal tökülmüş balqabaq, içi doldurulmuş toyuq vardı; biz doyunca yedik, aftafa-ləyən gətirdilər, əllərimi yudum, sonra üstümüze güləb, müşk-ənber çilədik, təzədən oturub söhbət eləməyə başladıq, xanım bu beytləri dedi:

“Hərgah gəlişindən halı olsaydım, əziz dost,
Güllərlə deyil, yolları köksümlə bəzərdim.

Addımla, – deyərdim, – üzüm üstədən, gözümlə üstədən,
Kırpiklərimi gül qədəmin altında düzərdim”.

Sonra xanım başına gələn bəlalardan gileyləndi, mən də başıma gələn qəzavü-qəderdən giley-güzar elədim; onun eşqi məni elə cəsa gətirdi ki, pullarımın hamısı gözümdə heçə döndü. Biz gecəyəcən dilxoşluq elədik, elə ki gecə oldu, qızlar bizə yemək, şərab gətirdilər; bir də gördüm ki, bir süfrə açılıb, gəl görəsən, elə bil əsil kef məclisidir! Biz gecə yarısınaqan yeyib-icdik, sonra da uzanıb yattıq; mən səhərcən onunla yatdım, ömrümdə həmin gecə kimi xoş gecə görməmişdim. Elə ki səhər açıldı, mən ayağa qalxdım, içində qızıl dinarlar olan dəsmalı döşəyinin altına qoydum, onunla xudahafizləşib çıxdım, xanım ağlaya-ağlaya mənə ərz elədi: “Ey sahibim, sənin o gözəl hüsnü-cəmalını bir də haqan görəcəyəm?” Mən də onun cavabında dedim: “Axşam sənin yanında olacağam”. Sonra da bayıra çıxdım, gördüm ki, dünən məni bura gətirən eşəkçi darvazanın ağzında dayanıb məni gözləyir; eşəyə mindim, eşəkçi ilə bərabər Məsrur karvansarasına gəldim. Karvansaraya çatan kimi eşəkdən düşdüm, eşəkçiyə yarım dinar verdim, sonra da ona tapşırdım: “Günbatanacağı yenə gəlib məni apararsan!” Eşəkçi: “Yaxşı”, deyib getdi. Mən çörək yeyəndən sonra nişyə verdiyim parçaların pullarını yığmağa getdim, sonra karvansaraya, öz mənzilimə qayıdıb xanım üçün bütöv quzu qızartdırdım, şirniyyat aldırırdım, bir hambal tutub bütün bu şeyləri zənbilə yığdım, onun haqqını verdim, həmin xanıma göndərdim, ta gün batanaqan öz işlərimi gördüm.

Günbatanacağı eşşəkçi gəldi, mən əlli dinar götürüb dəsmala düyün-lədim, sevgilimin yanına getdim; içəri girən kimi gördüm ki, mərmər döşəməni, mis şamdanları ışıq-ışılqıdayınca silib təmizləyiblər, çiraqları, şamları yandırılar, süfrəyə yemək-içmək düzüblər, şərabı süzüb hazır qoyublar. Sevgilim məni görən kimi qollarını boynuma dolayıb dedi: "Mən səhərdən sənin həsrətini çəkirim!" Sonra süfrəni sahmanladılar, biz doyunca yeyib-içdik, qızlar süfrəni yığışdırdılar, ortalığa şərab gəldi. Biz gecəyarısından ara vermədən şərab içdik, sonra yataq otağına gedib səhərəcən yatdıq; elə ki səhər açıldı, mən ayağa qalxdım, həmişəki kimi, əlli dinarı ona verib bayıra çıxdım. Gördüm ki, eşşəkçi hazır dayanıb məni gözləyir, eşşəyə minib karvan-saraya getdim, bir az yatandan sonra ayağa durub axşam yeməyinə tədarük görməyə başladım, plov üçün qoz, badam, qızardılmış ətirli göyerti, meyvə, xuşgəbər, gül-çiçək aldırıb hamısını ona göndərdim; mənzilimə gəlib dəsmala əlli dinar düyünlədim, bayıra çıxdım, həmişəki kimi eşşəyə minib həmin xanımın evinə getdim. İçəri girdim, yeyib-içdik, səhərəcən yatdıq, sonra ayağa qalxıb, həmişəki kimi, dəsmalı ona verdim, sonra karvansaraya qayıtdım. Bir müddət günüm belə keçdi; günlərin bir günü gecəni yatdım, səhər ayılanda gördüm ki, heç bir dirhəm də, bir dinar da pulum qalmayıb. İş belə görüb öz-özümə dedim: "Bunların hamısı şeytanın işidir. Sonra da bu şəri oxudum:

Var-dövləti qeyb edən bir insan
Batmaqda olan günəşdir ancaq.

Gözden uzaq oldumu, o şəxsin
Anmaz adını adamlar heç vaxt.

Xəlvətcə gözər bazarda həttə,
Yalnız qəm olar onunla ortağ.

Yadək yanaşar qohum da, dost da,
Çox vaxt lağ edər tanış-biliş, lağ!"

Karvansaradan çıxdım. Beyn əl-Qəsreyn küçəsi ilə gözə-gözə gedib Züveyla darvazasına çatdım, bir də gördüm ki, darvazanın ağzında adamlar dəstə-dəstə dayanıblar, bir basırıqdır ki, gəl görəsən. Yanımda bir əsgər dayanmışdı, basabasda mən onu sıxdım, işin tərsliyindən bir də gördüm ki, əlim onun cibindədir, özü də əlimə pul kisəsi deyir, onda mən pul kisəsini əsgərin cibindən çıxartdım. Bu dəmdə əsgər cibinin yüngülləşdiyini duydu, əlini cibinə salıb gördü ki, pul kisəsi

yoxa çıxdı; o mənə tərəf dönüb əlindəki toppuzu başıma endirdi, mən yerə sərilirdim. Adamlar bizi araya aldılar, əsgərin atının cilovundan yapışıb ona dedilər: "Basabasda itələdiyinə görə sən necə rəva görüb bu toppuzla o cavanı vurdun!" Amma əsgər onların üstünə qışqırıb dedi: "Bu məlun oğrudur!" Elə bu dəmdə mən ayıldım, gördüm ki, adamlar ona deyirlər: "Bu gözəl-göyçək cavandır, o heç nə oğurlamayıb!" Kimisi buna inandı, kimisi inanmadı, söz-söhbət qızıxdı.

Camaat məni dartıb əsgərin əlindən almağa başladı, işin bədliyin-dən bu dəmdə vali, rəis, keşikçilər at üstə darvazadan çıxdılar, camaatın bizi dövrəyə aldığı görən vali əsgərdən soruşdu: "Nə olub?" Əsgər də onun cavabında ərz elədi: "Ağa, Allah haqqı, bu adam oğrudur. Mənim cibimdə göy rəngli pul kisəsi var idi, özü də içində iyirmi dinar pulum var idi, mən basabasda camaatın arasında olanda, o, pul kisəsini mənim cibimdən çıxartdı". Belə olanda, vali əsgərdən soruşdu: "Bunu səndən başqa görən olubmu?" Əsgər onun cavabında dedi: "Yox!" İşin bu yerdə olduğunu görüb, vali qışqırıb reisi səslədi, rəis gəlib məni tutdu, Allah da öz kölgəsini mənim üstümdən götürdü. Vali rəisə buyurdu: "Soyundurun onu!" məni soyundurdular, pul kisəsini cibimdən tapdılar. Elə ki pul kisəsini tapdılar, aparıb valiyə verdilər, vali onu alıb açdı, içindəki pulu saydı, gördü ki, pul əsgər deyən kimi iyirmi dinardır.

Belə olan surətdə, vali bərk qəzəbləndi, qışqırıb gözetçiləri səslədi, onlar məni valinin hüzuruna apardılar, o məndən soruşdu: "Ay cavan, düzünü də görüm, bu pul kisəsini sən oğurlamısan?" Onun bu sözlərini eşidib başımı aşağı, saldım, öz-özümə dedim: "Deyim ki, oğurlamamışam, necə deyim, axı pul kisəsini cibimdən tapıblar, deyim ki, oğurlamışam, onda mənə cəza verəcəklər". Sonra başımı qaldırıb valiyə dedim: "Bəli, oğurlamışam". Vali mənim bu sözlərimi eşidib öz qulağına inanmadı, buna mat qaldı, sonra şahidləri çağırdı, onlar gəlib mənim dediyim sözlərə şahid oldular, özü də bu əhvalat əvvəldən axıracan Züveyla darvazasının ağzında baş verdi. Vali cəllada əmr elədi, o da mənim sağ əlimi biləyimdən kəsdi; onda əsgərin ürəyi rəhmə gəldi, o, valiyə yalvardı ki, günahımdan keçsin, vali məndən əl çəkdi, atını sürüb getdi. Başıma yığışan adamlar dağılışıb getmədilər, onlar mənə bir piyalə şərab verdilər, əsgər də pul kisəsini mənə verib dedi: "Sən gözəl-göyçək cavansan, sənə oğurluq yaraşmır". Onun bu sözlərini eşidib mən bu şəri oxudum:

"And olsun o Allaha, deyildir əlim əyri,
Zəhləm bu əməldən gədir, ey xoşsəfət insan.

Birdən-birə çərxin təkəri tərsinə döndü,
Birdən-birə sarsıtdı məni ehtiyac, heyacan.

Yoxdur sənin heç bir günahın, tuşlayıb Allah,
Şahlıq tacını oxla vurub saldı başımdan".

Elə ki əsgər pul kisəsini verib getdi, mən də kəsilmiş əlimi götürdüm, bir əsgəri parçasına büküb, qoltuğuma qoydum, çıxıb getdim; bu əhvalata görə halım çox pərişan idi, rəng-ruhum səpərsarı saralmışdı. Mən az getdim, çox getdim, elə beləcə xəstəhal gəlib həmin xanımın evinə çatdım, özümü yorğan-döşəyə saldım; səpərsarı saraldığını gören xanım məndən soruşdu: "Sənə nə olub? Haran ağrıyır, görürəm halın çox pərişandır?" Mən də onun cavabında dedim: "Başım ağrıyır, naxoşam". O mənim naxoşladığımı görüb qanı qaraldı, dərdimə qalib bərkənd dedi: "Ay ağa, ürəyimi yandırma! Əyləş, başını qaldır, de görüm sənə nə olub? Görürəm ki, çox dərdisən". Onun bu sözlərini eşidib cavabında dedim: "Məni sorğu-suala tutub danışdırma". Onda xanım hönkür-hönkür ağlaya-ağlaya mənə dedi: "Sən deyəsən daha məni istəmirsən! Görürəm ki, tamam dəyişmişən, həmişəki adam deyilsən". Mən lal-dinməz oturub ona cavab vermədim, xanım məni nə qədər söhbətə tutdusa, mən dinmədim.

Elə ki gecə oldu, sevgilim süfrə salıb mənə yemək-ichmək gətirdi, mən yeməyə yaxın düşmədim, qorxdum ki, o sol əllə yediyimi görər, odur ki, dedim: "İndi ürəyim yemək istəmir!" Onda arvad mənə dedi: "De görüm bu gün sənə nə olub, niyə belə dər-d-qəmə batmışsan, niyə belə pərişansan?" Onun cavabında dedim: "Səbr elə, bu saat dəyərəm". Xanım şərab piyaləsini mənə uzadıb dedi: "Al iç bu sənin dər-dini dağıdır! Ləngimə, al iç, başına gələnləri də mənə danış". Belə olanda, mən ondan soruşdum: "Başına gələn əhvalatı hökmən danışmalıyam?" Xanım dedi: "Bəli, danışmalısan!" Mən də dedim: "Əgər hökmən danışmalıyamsa, onda şərabı sən öz əlinlə mənə içirt". Xanım piyaləni doldurdu, mənə içirdi, sonra yenə piyaləyə şərab süzüb mənə uzatdı, mən də piyaləni ondan sol əlimlə aldım, bu dəmdə gözlerimdən yaş axdı. Mən bu şəri dedim:

"Gözü görməkdə ikən, ağılı-huşu başda ikən,
Yol azan bir nəfərin etmək üçün divanını,

Alar idrakını Allah, kor edə gözlerini
Ki, bəla girdabına qər qələsin öz canını.

Elə ki yoldan azan şəxsi cəzalandırdı,
Qaytarar ağılı, bilsin dəyə öz nəqşanını".

Elə ki şəri oxuyub qurtardım, sol əlimi uzadıb piyaləni aldım, ağlamağa başladım, sevgilim ağladığımı görüb fəryad elədi, məndən soruşdu: "Niyə ağlayırsan? Sən mənim ürəyimi yandırıb-yaxdın! Sən niyə piyaləni sol əlinlə aldın?" Mən ona dedim: "Sağ əlimə çiban çıxıb". Xanım mənə dedi: "Əlini qoynundan çıxart, qoy çibani dəşim". Amma mən razı olmayıb dedim: "İndi onu dəsmək olmaz, hələ yetişməyib! Zəhləmi aparma! Mən indi əlimi çıxartmayacağam!"

Sonra mən piyaləni başıma çəkdim, xanım məni o vaxtaccan içirdir ki, mən möhkəm məst olub, elə oturduğum yerdə yuxuya gedirəm. Onda o baxır, əlimin biləkdən kəsildiyini görür, ciblərini axtarır, içində qızıl pul olan kisəni tapır; işin nə yerdə olduğunu başa düşüb qəm dəryasına elə batır ki, dünyada hələ heç kəs belə qəm dəryasına batmayıb. O, mənim ucbatımdan səhərəcən əzab çəkir. Elə ki mən yuxudan ayıldım, gördüm ki, xanım toyuq bişirib. O, toyuq ətinin suyunu mənə verəndə gördüm ki, bu dörd toyuğun suyudur! Sonra da şərab piyaləsini mənə uzatdı; mən yeyib-ichdim, həmişəki kimi pul kisəsini qoyub getmək istəyirdim ki, xanım məndən soruşdu: "Hara gedirsən?" Mən də dedim: "Dəyəcək yerim var, ora gedirəm". Onda o mənə dedi: "Getmə, keç əyləş!"

Elə ki mən əyləşdim, o mənə dedi: "Deməli, sən məni o qədər sevirsen ki, pullarını xərcləyib qurtarandan sonra əlini də mənim yolumda qurban vermisen? Sənə əyan olsun, Allah da buna şahiddir, mən səndən heç vaxt ayrılmayacağam! İndicə görəcəksən ki, mənim sözümdə xilaf yoxdur!" Xanım bu sözləri deyib qazının, şahidlərin dalınca adam göndərdi. Elə ki onlar gəldilər, xanım qazıya dedi: "Bu cavanla mənim köbinimi kəsin, həm də şahid olun ki, başlığımı almışam". Şahidlər də bizim köbin kağızımıza qol çəkildilər, bundan sonra xanım onlara dedi: "Bunu da köbin kağızına yazın, özü də şahid olun ki, mənim bu sandıqda olan pullarım, nə qədər qul-qaravaşım varsa, hamısı bu cavanındır".

Qazı ilə şahidlər öz haqlarını aldılar, köbin kağızını, xanımın yazdığı bəxşışnaməni təsdiq edərək mənə verdilər, sonra çıxıb gəldilər. Elə ki onlar çıxıb gəldilər, xanım qolumdan tutub sərdabın yanına gətirdi, yekə bir sandığın ağızını açıb mənə dedi: "Bax, gör sandığın içində nə var?" Mən əyilib sandığa baxanda nə görsəm yaxşıdır? Gördüm ki, onun içi dəsmalla doludur. Arvad onları göstərərək dedi: "Bu

pullar, mənə verdiyin pullardır, sən hər dəfə içinə əlli dinar düyünləyib mənə verdiyin yaylığı mən getirib sandığa atırdım. Öz pullarına sahib ol, onlar sənənin halalcasına malındır. Bu gündən sən daha varlısan. Mənə görə bəxtin sənə vəfasız çıxdı: sən sağ əlini qurban verdin, özü də mən bunun əvəzini heç nə ilə çıxarma bilmərəm. Mən lap canımı da sənə qurban versəm, yenə az olar; mən sənənin yanında həmişə xəcalətli olacağam". Sonra xanım mənə dedi: "Öz pullarını götür". Mən onun sandığını getirib öz sandığımın yanına qoydum, ona verdiyim pulları da götürüb öz pullarımın üstünə qoydum, ürəyim sad oldu, derd-qəmim dağıldı. Sonra arvadımı öpdüm, ona "çox sağ ol" dedim, o da mənə dedi: "Sən mənim eşqim yolunda öz əlini qurban verdin! Heç sənənin xəcalətindən çıxma bilərəmmi? Allaha and olsun, mən səni elə sevərəm, canımı da sənə qurban versəm, yenə də elə hesab elərəm ki, heç nədir, mən heç cür sənənin xəcalətindən çıxma bilməyəcəyəm".

Bundan sonra o, pal-paltarlarının, qas-daşının, başqa şeylərinin hamısını mənim adıma yazdırdı, həmin gecəni mənim dərdimə qalib səhərəcən yatmadı; mən də başıma gələn əhvalatı əvvəldən axıracan ona danışdım, gecəni səhərəcən onun yanında qaldım. Bu minval ilə günlər keçdi, ay tamam olmağa az qalırdı ki, birdən arvadım taqətdən düşməyə başladı: o, bərk naxoşladı, düz əlli gündən sonra ömrünü Allaha bağışlayıb axirət evinə getdi. Mən onu kəfəyə tutub, torpağa basdırdım, qəbrini üstə Quran oxuturdum, onun ruhu sad olsun deyər, ağır-füqərəyə çoxlu pul sədəqə verdim. Elə ki yasını saxlayıb qurtardım, onun sərdabasından çıxdım, gördüm ki, ondan çoxlu var-dövlət, mülk, torpaqlar qalıbdır; onun mal anbarlarının arasında bir küncüt anbarı da var idi, həmin küncütün bir qismini sənə satdım; o ki qaldı bu müddətə sənənin yanına gəlməməyimə, mənim başım qarışmışdı yerdə qalan küncüti, o biri anbarlardakı başqa şeyləri satmağa. Satdığım şeylərin pulunu hələ indiyəcən tamam-kamal yığa bilməmişəm. Mən sənə bir söz deyəcəyəm, görək mənim sözümlə yerə salmayasan, axı mən sənəninlə duz-çörək kəşmişəm: sənə əmanət qalan küncütün pulunu sənə bağışlayıram. Bax, sağ əlimin kəsilməyinin, çörəyi sol əllə yeməyimin səbəbi budur".

Mən onun bu sözlərini eşidib dedim: "Sən ürəyi rəhmli, xeyir verən adamsan". Belə olanda, cavan məndən soruşdu: "Bəlkə mənimlə bərabər bizim yerlərə gedəsən? Mən çoxlu Qahirə, İskəndəriyyə malları almışam, bəlkə mənə səfər yoldaşı olasan?" Mən də onun cavabında dedim: "Yaxşı, gedərəm". Sonra da təzə ayın əvvəlinəcən ondan

möhlet aldım, olan-qalan nə malım vardısa hamısını satdım, ayrı mallar aldım, cavanla bərabər bu yerlərə, yəni sizin ölkəyə yola düşdüm. Cavan öz mallarını satdı, onların əvəzinə sizin ölkədə başqa mallar aldı. Misir məmləkətinə yola düşdü; mənimsə qismətim bu idi ki, həmin gecə mən burada, qərrib ölkədə, qalım, bu əhvalat da başıma gəlsin. Qibleyi-ələm sağ olsun, məgər bu əhvalat qozbelin əhvalatından qərribə deyil?"

Padşah onun cavabında dedi: "Sizin hamınızı dara çəkmək lazımdır..." Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iyirmi yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Çin padşahı dedi: "Sizin hamınızı dara çəkmək lazımdır!" Onda mətbəxəğası qabağa çıxıb padşahın hüzuruna gəldi, üzünü padşaha tutub yalvara-yalvara ərz elədi: "Sən mənə inansan, qozbel mənə rast gələndən qabaq başıma gələn əhvalatı sənə danışaram, əgər həmin əhvalat qozbelin başına gələn əhvalatdan daha qərribə olsa, günahımızdan keçib bizi bağışlarsanmı?" Padşah da ona dedi: "Bəli". Belə olanda, mətbəxəğası başına gələn əhvalatı danışmağa başlayıb dedi:

MƏTBƏXƏĞASININ ƏHVALATI

"**B**il və agah ol ki, dünən axşam mən bir məclisdə idim, həmin məclisdə Quran oxuyurdular, özü də ora müftilər yığılmışdılar; elə ki, qiraətçilər Quranı oxuyub qurtardılar, süfrə açıldı, süfrəyə düzülen yeməklərin arasında turşaşirli badam da var idi. Biz keçib süfrə başında əyləşdik, həmin badamdan yeməyə başladıq, amma bizlərdən biri yemək istəməyib kənara çəkildi, biz nə qədər və verdikse, o da and içdi ki, badamdan dilinə vurmayacaq. Biz onu vadər eləmək istədik, onda həmin adam bizə dedi: "Məni vadər eləməyin, bir dəfə badam yediyimə görə başıma gələn qəzavü-qədr bəsimdir! – Sonra da bu beyti dedi:

Dəfi vur qoltuğuna, düş yola sən,
Sürmə çək, sürməyə meylin var isə”.

Elə ki, o bu beyti dedi, biz ondan soruşduq: “Səni Allaha and veririk, bir de görək nə üçün badam yemək istəmirsən? Həmin adam cavab verib dedi: “Əgər hökmən badam yeməliyəmsə, onda görək mən əllərimi qırx dəfə sabunla, qırx dəfə sidr köpəyi ilə, qırx dəfə də qələvi ilə yuyam, bu da eləyər yüz iyirmi dəfə, bundan sonra da badam yeyəm”. Belə olanda, məclis sahibi öz nöqərlərinə əmr elədi ki, cavan üçün su, bir də onun istədiyi başqa şeyləri gətirsinlər; cavan da dediyi kimi əllərini yudu, sonra gəlib süfrə başında əyləşdi, əlini qorxa-qorxa uzadıb iyrənə-iyrenə bir badam götürdü, güclə yeməyə başladı. Biz bu işə mat-məəttəl qaldıq, özü də cavanın baş barmağı kəsilib, o dörd barmaqda yeyir.

Onda biz cavadan soruşduq: “Səni Allaha and veririk, bir de görək baş barmağına nə olub?” Allahın izni ilə anadangəlmə belədir, yoxsa sonradan kəsilib?” Oğlan da bizim cavabımızda dedi: “Qardaşlar, təkcə bu əlimin baş barmağı deyil, o biri əlimin də, ayaqlarının da baş barmaqları kəsikdir. Baxın da”. Cavan bunu deyib o biri əlini də göstərdi, biz gördük ki, sağ əli kimi bu əlinin də, ayaqlarının da baş barmaqları kəsikdir. Cavanın düz dediyini görəndə təəccübümüz birə on artdı, odur ki, ona dedik: “Səbrimiz lap tükəndi, sən bizi bu sirdən agah elə görək niyə sənin baş barmaqların kəsikdir, sən niyə əllərini yüz iyirmi dəfə yudun!”

Bizim bu sözlərimizi eşidən cavan dedi: “Bilin və agah olun ki, mənəm atam Harun ər-Rəşidin xəlifə olduğu dövrə Bağdadın ən məşhur tacirlərindən biri idi. Atam içkiyə aludə idi, ud və başqa çalğılara qulaq asmağa həris idi, odur ki, öləndən sonra ondan var-dövlət adında heç bir şey qalmadı. Onu necə lazımsa kəfəne tutdum, üstündə Quran oxutdurdum, dəfn eləyib yas saxladım, gecə-gündüz onun xiffətini çəkdim, sonra yasdən çıxıb onun dükanını açdım, gördüm ki, atam öləndən sonra azca mal qalıb, özü də xeyli borcu var. Atamın borclu olduğu adamlara yalvar-yaxar elədim, onların üreyi rəhmə gəldi, mənə möhlət verdilər, mən də alver eləyib cümədən cüməyə onların borclarını verirdim; bu minval ilə bir müddət keçdi, atamın borclarının hamısını verib qurtardım, mən gecə-gündüz çalışıb öz sərmayəmi artırırdım. Günlərin bir günü dükanda oturmuşdum, birdən gözümlə bir xanıma sataşdı. Hələ mən ömrümdə bu gözəllikdə arvad görməmişdim, onun öynində bərbəzəkli paltar, boyun-boğazında ləl-cəvahirat var idi,

özü də qatıra minmişdi, qabağınca da, dalınca da qul gəlirdi. Həmin xanım qatırı bazarın ağzında qoyub bazara girdi, hərəmağası da dalınca gələ-gələ ona dedi: “Xanım, bazara gir, amma elə eləginən ki, sənin hüsnü-cəmalını görənlər olmasın, yoxsa adamlar təəşşüqdən cuşə gəlib bizə düşmənin gözü ilə baxarlar”. Xanım dükanlara baxanda hərəmağası onun qabağında dayanırdı ki, onu görənlər olmasın; xanım görəndə ki, mənəndən savayı hələ heç kəs öz dükanını açmayıb, dükanının qabağına gəldi, hərəmağası da onun dalınca gəldi, xanım dükanının qabağında əyləşib mənə salam verdi, mən hələ ömrümdə onun sözlərindən yaxşı söz, səsindən şirin səs eşitməmişdim. Sonra xanım üzünü açdı, nə görəsəm yaxşıdır? Gördüm ki, o elə gözəldir ki, elə göyçəkdir ki, aya deyir sən çıxma, mən çıxım, günə deyir sən çıxma, mən çıxım; elə ki onun gül camalını gördüm, sinəmdən min ah qopdu, bir könlümdən min könlü onə vuruldum, gözlərimi zilləyib onə baxa-baxa bu şəri oxudum:

“O ipək çarşablı qoy bilsin: mən
Möhnətimdən qurtarar yalnız ölüm.

Yox, yaxın gəl ölmədim mən belə də,
Gəl ki, ehsançin açılmışdır olim”.

Xanım bu şəri eşidib mənim cavabımda dedi:

“Mən unutsam səni, qalmaz tavanım,
Sən əzizsən mənə, hər kəsəndə əziz.

Gözlərim baxsa əgər qeyrisinə,
Mən sevincsiz yaşayım, göz fərsiz.

Səni yaddan çıxara bilmirəm heç,
Qəlb sənə vəslini istər yalnız.

İçdim eşqin dolu peymanəsini,
Kaş ki, bir yerdə içəydik onu biz.

Al apar sən hara getsən mənə də,
İstəsən torpağa göm cismimi tez.

Yanaşib qəbrimə, çəksən adımla,
Dillənər hər sümüyüm, tənirsiz.

Sorsa yar, haqdan olan istəyimi,
“Əfvinizdir, – deyərəm mən, – yalnız”.

Xanım şəri oxuyub qurtarandan sonra məndən soruşdu: "Ay cavan, səndə gözəl parça varmı?" Mən də onun cavabında dedim: "Xanım, sənın qulun kasıbdır, bir az səbr elə, qoy tacirlər dükənlərini açsınlar, gedib sənın üçün ürəyin istəyən parça tapıb gətirərəm". Sonra da mən xanımla söhbət eləməyə başladım. Onun məhəbbəti ilə eşq dəryasına baş vurub, tacirlər gəlib öz dükənlərini açanacan o gözəl aləmdə gəzib-dolandım; elə ki tacirlər gəlib dükənlərini açdılar, mən ayağa qalxdım, gedib xanımın istədiyi parçaları gətirdim, onların qiyməti beş min dirhəm idi. Xanım parçaları məndən alıb hərəmağasına verdi, hərəmağası da parçaları götürdü, onlar bazardan deməyib çıxıb getdi, mən də bu barədə söhbət salmağa utandım. Tacirlər parçalarını pulunu məndən istədilər, pul mənim ayağımda qaldı, beş min dirhəm borca düşdüm.

O xanımın eşqi məni elə məst eləmişdi ki, axşam evə gələndə gətirib qabağıma yemək qoydular, bir tikə yeyən kimi onun gül camalı, xəttü-xalı yadıma düşdü, əlimi süfrədən çəkdim, uzandım ki, yatım, nə qədər elədimə, gözümlə yuxu getmədi. Bu minval ilə düz bir həftə belə keçdi, tacirlər borclarını məndən istədilər, mən onları dilə tutub bir həftə də möhlət aldım; bir həftə də keçəndən sonra bir də gördüm ki, xanım budur ha qatır üstə gəlir, özü də hərəmağası, iki nəfər qul da onun yanınca gəlirlər. Xanım gəlib salam verdi, sonra da mənə dedi: "Ay ağa, parçaların pulunu bir az yubandırdıq! Sərrafi çağır, pullarını al". Elə ki sərraf gəldi, hərəmağası pulları çıxardıb ortalığa qoydu, amma mən onlara əl vurmadım, bazar açılanacan xanımla söhbət elədim. Belə olanda, xanım mənə dedi: "Get mənim üçün filan-filan şeyləri al gətir". Mən gedib onun ürəyi istəyən şeyləri tacirlərdən alıb gətirdim, yenə də o, pul barədə bir kəlmə söz deməyib şeyləri götürüb getdi; o çıxıb gedəndən sonra mən gördüyüm işə çox peşman oldum, çünki onun üçün aldığım şeylərin qiyməti min dinar idi.

Elə ki xanım uzaqlaşdı, gözəndən itdi, mən öz-özümə dedim: "Belə də məhəbbət olar? O, beş min dirhəm borcunu mənə verdi, min dinarlıq şey götürüb apardı!" Gördüm ki, tacirlərin borclarını verməyə pulum çatmayacaq, öz-özümə dedim: "Malları onun üçün mən almışam, tacirlər də təkcə mənı tanıyırlar! Bu xanım deyəsən haramzadədir: o, mənı cavan görüb hüsnü-cəmalı ilə yoldan çıxarıb ələ saldı, mən də gic kimi onun yaşadığı yeri də soruşmadım". Bir aydan çox keçdi, amma xanım gəlib çıxmadı, mən lap nigaran qaldım, tacirlər də mənı lap tənəgə gətirirdilər, öz pullarını istəyirdilər, mən naçar qalıb torpağımyı satdım, özümü öldürməyi qərara aldım.

Günlərin bir günü mən oturub fikrə getmişdim, hələ fikirdən ayılmamışdım ki, bir də gördüm həmin xanım bazarın ağzında qatırdan düşüb dükanıma tərəf gəlir. Elə ki xanımyı gördüm, dərd-qənim dağıldı, başıma gələnlərin hamısı yadımdan çıxdı, o gəlib oturdu, mənimlə şirin-şirin söhbət eləməyə başlayıb dedi: "Get sərrafi çağır gəlsin, say pulunu al", sonra da aldığı malların pulunu artıqbaartıq mənə verdi. Elə ki xanım pulları verib qurtardı, əyləşib mənimlə elə şirin-şirin söhbət eləməyə başladı ki, şadlığımdan az qalırdı ruhum uça.

Sonra xanım məndən soruşdu: "Arvadın var?" Mən də onun cavabında dedim: "Yox, mən hələ ömrümdə arvad nə olduğunu bilmirəm". Bunu deyib mən ağladım. Belə olanda, xanım məndən soruşdu: "Niyə ağlayırsan?" Mən də onun cavabında dedim: "Elə-belə, keçər gedər!" Sonra mən daxıldan bir neçə dinar götürüb hərəmağasına verdim, bu işdə mənə kömək eləməyi ondan rica elədim. Hərəmağası gülə-gülə mənə dedi: "O özü bir könüldən min könülə sənə vurulub, səndən aldığı parçalar ona heç lazım da deyildi, o, parça almaq bəhanəsilə təkcə səni görməyə gəlirdi. Dərdini aç de ona, o sənın sözünü yerə salmaz". Mən hərəmağasına pul verəndə xanımyı görmüşdü. Mən qayıdıb öz yerimdə əyləşdim, xanıma dedim: "Xanımyı quluna rəhm elə, onun xahişini yerə salma!" Sonra da ürəyimi ona açdım. O da mənə razılıq verib, hərəmağasına dedi: "Mənim məktubumu gətirib buna verərsən". Sonra da mənə dedi: "Hərəmağası nə desə, onu eləyərsən". Bunu deyib xanımyı ayağa qalxdı, çıxıb getdi, mən də tacirlərin pullarını bir-bir verdim, onlar pul qazandı, mənim də qismətim bu oldu ki, onun soracağı itirdim; mən gecəni səhərəcən yata bilmədim. Bir neçə gündən sonra hərəmağası mənim yanıma gəldi, mən onu hörmətlə qəbul elədim, sonra xanımyı kefini-əhvalını soruşdum; hərəmağası mənim cavabımda dedi: "O naxoşdur". Onun bu sözünü eşidib hərəmağasına dedim: "Mənə düzünü de görüm onun halı necədir?" Onda hərəmağası dedi: "Həmin qızı Harun ər-Rəşidin arvadı Sitt-Zübeydə böyüdübdür, özü də bu qız Sitt-Zübeydənin kənzilərindən biridir. Qız öz xanımyıdan bayıra gedib-gəlməyə rüsxət istədi, özünü yaxşı apardığı üçün kənzibəşi oldu; sonra da qız özü barədə söhbət açıb Sitt-Zübeydədən xahiş elədi ki, sənə ərə getməyə izin versin, amma Sitt-Zübeydə onun cavabında dedi: "Mən o cavanı görməyincə səni ona ərə vermərəm. Əgər o cavan sənə yaraşsa, onda səni ona ərə verərəm". İndi biz səni saraya aparmaq istəyirik, əgər saraya keçə bilsən, onda qızı alacaqsan; əgər işin üstü açılrsa, onda boynunu vuracaqlar. Hə, de görək sözün nədir?"

Hərəmağasının bu sözlərini eşidib onun cavabında dedim: “Səninlə gedirəm, özü də mənə dediklərinə dözərəm”.

Belə olanda, hərəmağası mənə dedi: “Elə ki axşam oldu, gedərsən məscidə, namaz qılarsan, gecəni məsciddə yatarsan; mən Sitt-Zübeydənin Dəclə çayının kənarında tikdirdiyi məscidi deyirəm”. Mən də onun cavabında dedim: “Canla-başla gedərim”. Elə ki axşam oldu, mən məscidə getdim, namaz qıldım, gecəni yığılıb orada yatdım, səhər açılmağa az qalırdı ki, bir də gördüm iki nəfər hərəmağası qayıqla gəldi, həm də onlar özləri ilə bir neçə dəne boş sandıq gətirmişdilər. Onlar sandıqları məscidin içərisinə gətirdilər, biri harasa gətirdi, o biri mənim yanımda qaldı; mən yanımda qalan hərəmağasına zənn ilə baxdım, bir də gördüm ki, qızdan mənə məktub gətirən həmin hərəmağasıdır. Bir azdan həmin qız, mənim rəfiqəm bizim yanıma gəldi; elə ki qız yanıma gəldi, mən ayağa qalxdım, onu qucaqlayıb bağrıma basdım, qız da məni öpüb ağladı, biz oturub bir az söhbət elədik. Sonra qız məni sandığa qoydu, sandığın ağzını qıfılladı, yanında çoxlu şey-süyan olan hərəmağasının yanına gedib həmin şeylərin hamısını o biri sandıqlara doldurdu, bir-bir sandıqların ağzını qıfılladı. Sandıqları qayıqla yığıb, onu Sitt-Zübeydənin sarayına tərəf sürdülər. Birdən fikrini mənə gətirdi, öz-özümə dedim: “Eşqim məni verdi bada! Görəsən muradıma çatacağam, ya yox?”

Onda mən sandığın içində hönkür-hönkür ağlamağa, üzümü Allaha tutub yalvarmağa başladım ki, məni bu bələdan xilas eləsin; onlar elə hey qayıqları sürürdülər; o vaxtacıq sürdülər ki, axırda sandıqlarla bərabər gəlib xəlifənin sarayının darvazası ağzında dayandılar, mən olduğum sandığı da o birilərlə bərabər götürüb apardılar. Rəfiqəm hərəmxanının keşişini çəkən bir neçə hərəmağasının, nökrələrin yanından keçib bir nəfər qoca hərəmağasının yanında ayaq saxladı; həmin hərəmağası yuxudan oyanıb qızın üstünə qışqırdı, sonra da ondan soruşdu: “Bu sandıqların içindəki nədir?” Qız da onun cavabında dedi: “Bu sandıqların içindəki şeylər Sitt-Zübeydə üçün gəlir”. Qızın bu sözlərini eşidib hərəmağası ona dedi: “Sandıqları bir-bir aç görüm onların içindəki nədir?” Qız razı olmayıb hərəmağasının cavabında dedi: “Onları açmaq nəyə lazımdır?” Belə olanda, hərəmağası qışqıra-qışqıra dedi: “Uzatma, sandıqların ağzı hökmən açılmalıdır!” Bunu deyib hərəmağası o saat ayağa qalxdı, mən olan sandığın ağzını açmağa başladı. Mən olan sandığı götürüb hərəmağasının yanına apardılar, işin nə yerdə olduğunu görüb ağlım başımdan çıxdı, qorxudan özümü batırdım, sandıqdan su axmağa başladı; qız hərəmağasına dedi: “Ey hərəmxana reisi,

sən özünü də, məni də bada verdin, sandıqdakı şeyləri xarab elədin, onların qiyməti on min dinardır! Bu sandığın içində rəngbərəng paltarlar, bir də dörd mənə¹ abu-Zəmə² var, indi su axıb sandığın içindəki paltarları isladacaq, onların rəngi solacaq”. Qızın bu sözlərini eşidən hərəmağası ona dedi: “Götür” sandıqlarını, çıx get”. Nökrələr mən olan sandığı götürüb tələsik gətirdilər, o biri sandıqları da götürüb ardınca gətirdilər. Onlar sandıqları aparırdılar ki, birdən qulağıma səs gəldi: “İşimiz bitdi, işimiz bitdi! Xəlifə gəlir, xəlifə gəlir!” Elə ki bunu eşitdim, diri-diri öldüm, adama darda kömək olan bu sözləri dilə gətirdim: “Allahın qüdrəti və qüvvəsi qarşısında hər şey acizdir! Oturan yerdə özüm öz əlimlə başıma bəla açdım!” Bu dəmdə xəlifə rəfiqəmdən, kənizdən soruşdu: “Ay başı batmış, de görüm sənin bu sandıqlarının içində nə var?” Qız da onun cavabında ərz elədi. “Mənim bu sandıqlarımın içində Sitt-Zübeydənin paltarlarıdır”. Qızın bu sözünü eşidib xəlifə ona dedi: “Aç bir baxım!” Elə ki xəlifənin bu sözünü eşitdim, yerimdə öldüm, fikirləşdim: “Allah haqqı, axır günümür! Buradan sağ-salamat çıxsam, qızı alacağam, buna söz ola bilməz, yox işin üstü açılsa, boynumu vuracağlar! Vay halıma!” Sonra da bu sözləri dedim: “Allahdan başqa Allah yoxdur, Məhəmməd də onun rəsuludur...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iyirmi səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cavan bu sözləri deməyə başladı: “Allahdan başqa Allah yoxdur!” Cavan başına gələn əhvalatın dalını danışdı dedi: “Bu dəmdə eşitdim ki, qız xəlifəyə ərz elədi: “Bu sandıqların içindəkiləri mənə etibar eləyiblər, onlar Sitt-Zübeydənin şeyləri, paltarlarıdır, özü də Sitt-Zübeydə tapşırıb ki, onları heç kəs görməsin. Qızın bu sözlərini eşidən xəlifə bərkəndə dedi: “Mən hökmən sandıqları açıb baxacağam, görüm içindəkilər nədir!” Sonra da o, hərəmağalrını çağırdı, üzünü onlara tutub buyurdu:

¹ Təxminən bir litro bərabər həcm ölçüsüdür.

² Məkkədə bir su quyusudur, mömin müsəlmanlar onun suyunu şəfəli hesab eləyirlər.

"Sandığı yanıma gətirin". Mən yəqin elədim ki, şəkk-şübhəsiz öldüm, aləm mənim gözümdə daraldı. Hərəmağaları xəlifənin sözünü eşidən kimi sandıqları bir-bir onun yanına aparmağa başladılar, xəlifə gördü ki, onların içindəkilər cürbəcür ətir, parça, bahalı qəşəng paltarlar, cürbəcür şeylərdir; sandıqların hamısını bir-bir açdılar, xəlifə də onların içindəki paltarlara, başqa şeylərə baxdı; mən olan sandıq axıra qalmışdı, hərəmağaları elə əllərini uzadıb sandığı açmaq istəyirdilər ki, qız tez-tələsik xəlifənin yanına gəlib ona ərz elədi: "Sənin qabağındakı bu sandığı biz yalnız Sitt-Zübeydənin hüzurunda açacağıq. Bu sandığın içindəkilər onun sirridir!" Qızın bu sözlərini eşidib xəlifə buyurdu ki, sandıqları götürüb aparsınlar, hərəmağaları da gəlib mən olan sandığı götürüb apardılar, otağın ortasında, sandıqların arasına qoydular (mənim boğazım qurumuşdu). Rəfiqəm məni sandıqdan çıxartdı, sonra da mənə dedi: "Daha sənə qorxu-hürkü yoxdur; rahat nəfəs al, özünə ürək ver, otur Sitt-Zübeydəni gözlə, Allah kərimdir, bəlkə sənə qismət oldum".

Elə bir az oturmuşdum ki, bir də gördüm on nəfər kənz gəlir, özü də kənz qızlar nə qızlar, elə bil hamısı ondördgecəlik aydır; kənzilər gəlib sıra ilə dayandılar, onların da dalınca iridöşlü iyirmi kənz gəldi, Sitt-Zübeydə onların arasında idi, özü də o qədər paltar geymişdi, ləl-cəvahirat taxmışdı ki, yeriye bilmirdi. Elə ki, Sitt-Zübeydə gəldi, dörd tərəfindəki kənzilər kənara çəkildilər, mən ayağa qalxıb onun hüzuruna getdim, əyləşib onun qabağında yeri öpdüm. Sitt-Zübeydə mənə işarə elədi ki, əyləş. Mən də onunla üzbəüz əyləşdim, o məni sorğu-suala tutdu, əsil-nəcəbətini soruşub öyrəndi, mən də onun sorğu-sualına düz-döğru cavab verdim; belə olanda, Sitt-Zübeydə çox şad olub bərkdən dedi: "Ay qız, verdiyimiz tərbiyə boş çıxmayıb".

Sonra Sitt-Zübeydə mənə dedi: "Bil və ağah ol ki, bu qızı öz doğma qızımız hesab eləyirik, etibar eləyib onu sənə Allah əmanəti kimi veririk". Mən o saat əyləşib onun qabağında yeri öpdüm; Sitt-Zübeydə qızın mənə gəlməyinə razı oldu. Sonra da on gün onların sarayında qalmağı mənə əmr elədi, mən də on gün orada qaldım, amma bu on gündə mən qızı görmədim, kənzilərdən biri mənə qulluq eləyirdi, o, nahar, şam yeməyi gətirirdi. Elə ki on gün keçdi, Sitt-Zübeydə öz kənzini mənə ərə vermək bərsində xəlifə ilə məsləhətləşdi, xəlifə də razı oldu; qıza on min dinar başlıq verməyi əmr elədi. Belə olanda, Sitt-Zübeydə şahidlərlə qazının dalınca adam göndərdi, onlar gəldilər, bizim kəbinimizi kəsdilər, sonra şirniyyat, dadlı xörəklər bişirdilər, otaqların hamısında süfrə açdılar. Bu minval ilə on gün də keçdi; elə ki iyirmi gün tamam oldu, qız hamama getdi, sonra bir süfrə açdılar

ki, gəl görəsən, süfrədə üreyin işə, on yemək-ichmək var idi, yeməklərin arasında turşşirinli badam da var idi, onun üstünə müşk-ənbərli güləb süzmüşdülər, bundan başqa qızardılmış toyuğun döş əti, cürbəcür elə ləzzətli xörəklər var idi ki, adam onlara baxanda ağzının suyu axırdı. Allaha and olsun, mən o saat düşdüm bu badamın üstünə, doyuncu yedim, əllərimi sildim, amma yadımdan çıxdı əllərimi yumadım, beləcə axşam qaranlığı düşsəncən oturdum; elə ki axşam oldu, şamları yandırdılar, çalib-oxuyan qızlar əllərində def-dumbul gəldilər, gəlini sarayın bütün otaqlarını gəzdirdilər, başına qızıl səpdilər, bundan sonra onu gəlin otağına gətirib üst paltarlarını soyundurdular, biz otaqda tək qaldıq, bəylik taxtında uzandıq, onu qucaqladım, amma hələ də mura-dima çatdığımı inanmırdım. Qız əllərimin badam iyi verdiyini görüb elə bərk qışqırdı ki, hər tərəfdən kənzilər yüyürə-yüyürə gəlib gəlin otağına doluşdular. Kənzilər qızdan soruşdular: "Bacı can, sənə nə oldu?" Qız dedi: "Bu dəlini mənim yanımdan rədd eləyin! Mən onu ağıllı adam bilirdim!" Onda mən qıza dedim: "Axı mən nə pis iş görmüşəm ki, sən məni dəli hesab eləyirsən?" Qız qışqırıb dedi: "Ay dəli, badam yeyəndən sonra sən niyə əllərimi yumamısan? Allah haqqı, bunun əvəzini səndən elə çıxacağam ki, özün də afərin deyəcəksən! Sənin tək bir adam mənim kimi bir qıza sahib olmağa layiq deyil!" Sonra da qız yanındakı hörmə qırmancı götürüb mənim kürəyimə, yanlarıma o qədər vurdu ki, huşumu itirib yerə yıxıldım; belə olanda, o, kənzilərə dedi: "Onu götürün şəhər valisinin yanına aparın: qoy badam yeyəndən sonra yumadığı əlini kəssinlər!" Qızın bu sözlərini eşidib mən bərkdən dedim: "Allahın qüdrət və qüvvəsi qarşısında hər şey acizdir! Badam yeyib əllərimi yumadığuma görə əlimi kəsəcəklər!" Kənzilər qızın yanına gəlib ona ərz elədilər: "Bacı can, bu dəfə keç onun təqsirindən!" Amma qız onların cavabında bərkdən dedi: "Allah haqqı, mən hökmən onun bədəninin bir yerini kəsəcəyəm!" Bunu deyib qız çıxıb getdi, düz on gün mənim gözüme görünmədi; elə ki on gün keçdi, qız gəlib mənə dedi: "Ay üzü qara, mən sənə bir tov tutum ki, badam yeyib əllərimi yumamağın nə olduğunu biləsən!"

Sonra da qız kənziləri səslədi, onlar gəlib mənim əl-qolumu bağladılar, qız özü iti ülgüc götürüb, ay ağalar, gördüyünüz kimi, baş barmaqlarımı kəsdi, mən huşumu itirib yerə yıxıldım, sonra o, yaraqların üstünə toz derman səpdi, qan kəsildi, mən ona dedim: "Əllərimi qırx dəfə sabun, qırx dəfə sidr tozu, qırx dəfə də qələvi ilə yumamış bir də badam adlı şey yeməyəcəyəm!" Sonra da qız mənim dilimdən söz aldı ki, dediyim kimi əllərimi yumayınca badam yeməyəcəyəm. Siz bu

badamı götürüb süfrəyə qoyanda mənim rəngim sapsarı saraldı, özlüyümdə fikirləşdim: "Bu badamın ucubata mənim baş barmaqlarımı kəsdilər". Siz ki məni badam yeməyə məcbur elədiz, mən də dedim: "Mən hökmən andıma əməl eləməliyəm".

Belə olanda, oradakı adamlar ondan soruşdular: "Bəs sonra sən işin necə oldu?" Cavan da onların cavabında dedi: "Elə ki mən and içdim, qızın ürəyi rahat oldu, gecəni onunla yatdım, biz bir müddət sarayda ömür sürdük, günlərin bir günü qız mənə dedi: "Xəlifənin sarayında yaşamaq yaxşı deyil, axı bura səndən başqa bir adam da ayaq basmayıb, sən də bura Sitt-Zübeydənin mərhəməti sayəsində gəlmişən". Sonra qız mənə əlli min dinar pul verib dedi: "Bu pulu götür, get bizim üçün böyük bir mülk al". Mən də şəhərə çıxıb böyük bir mülk aldım, qız da sarayda özünün nəyi varda hamısını – ləl-cəvahiratını, yığdığı mal-dövlətini, parçalarını, əntiqə şeylərini yığib təzə mülkə getirdi. Bax, mənim baş barmaqlarımın kəsilməyinin əhvalatı belədir".

Biz yeyib-içəndən sonra çıxıb getdik, bundan sonra qozbelin başına həmin əhvalat gəldi, bu da mənim əhvalatım, vəssalam".

Belə olanda, padşah üzünü mətbəxəyə tutub dedi: "Bu əhvalat qozbelin əhvalatından təəccüblü deyil; düzünə qalsa, qozbelin əhvalatı bundan daha qərībədir, odur ki, sizin hamınızı dara çəkəlmək lazımdır". Elə bu vaxt yəhudi qabağa çıxdı, padşahın hüzuruna gəldi, əyilib qabağında yeri öpdü, sonra da padşaha ərz elədi: "Qibleyi-ələm sağ olsun, qozbelin başına gələn əhvalatdan da qərībəsini mən sənə nəğil elərəm". Padşah da yəhudinin cavabında dedi: "De gəlsin, görək sən nəğil necədir". Yəhudi də əhvalatı danışmağa başladı:

YƏHUDİ HƏKİMİN ƏHVALATI

"Cavan vaxtında başıma gələn əhvalatlardan ən təəccüblüsü bu əhvalatdır. Mən Suriyada Dəməşq şəhərində olurdum, orada oxuyurdum; günlərin bir günü evdə oturmuşdum, bir də gördüm ki, Dəməşq şəhəri hakiminin saray qullarından biri yanıma gəlib mənə dedi: "Ağam sənə danışmaq istəyir!" Saray qulunun bu sözünü eşidib bayıra çıxdım, onunla bərabər şəhər hakiminin evinə getdim; elə ki içəri girdim, gördüm hündür yerdə ardıc ağacından bir taxt var; həmin taxta qızıl qurşaqlar çəkilmişdir, taxtda bir xəstə cavan uzanmışdır, bu cavan elə gözəldir ki, misli-bərabəri yoxdur. Mən onun baş tərəfində əyləşib Allaha dua elədim ki, bu cavana şəfa versin; cavan baxışı ilə

mənə işarə elədi, mən də ona dedim: "Ağa, əlini mənə ver, Allah sənə min belədən saxlasın!" Cavan mənim sözümü eşidib sol əlini çıxartdı, mən buna mat qalıb öz-özümə fikirləşdim: "Aman Allah! Bu gözəl-göyçək cavan saray əhli olsa da, tərbiyədən naqisdir! Bu çox təəccüblü işdir!" Mən onun nəbzini yoxladım, ona dərman yazdım, on gün müddətində hər gün ona baş çəkdim; o sağaldı, hamama gedib çimdi, hamamdan çıxdı; şəhərin hakimi mənə yaxşı ənəm verdi, məni Dəməşq şəhərindəki öz xəstəxanasına nəzarətçi qoydu. Mən cavanla bərabər hamama getdim, ömr elədim ki, hamamı boşaltsınlar, nökrələr cavanla bərabər hamama girdilər, onu soyundurdular; elə ki cavan soyundu, nə görsəm yaxşıdır? Gördüm ki, onun sağ əli bu yaxınlarda kəsilib, naxoşluğunun da səbəbi elə bu imiş. Bunu görüb mən mat-məttəl qaldım, onun dərindən qəm deryasına batdım, bədəninə baxanda gördüm ki, kürəyində şallaq yerləri var, buna görə də cavan öz bədəninə məlhəm qoyurdu. Bunu görəndə mənim qanım qaraldı, rəngim saraldı; cavan mənə baxıb işin nə yerdə olduğunu başa düşdü, üzünü mənə tutub ərz elədi: "Ay zəmanəmizin təbiblər təbibi, buna təəccüb eləmə, hamamdan çıxandan sonra başıma gələn əhvalatı sənə nəğil elərəm".

Elə ki biz hamamdan çıxıb evə gəldik, oturub çörək yedik, dincimizi aldığımız cavan mənə dedi: "Eyvana çıxıb fikrini dağıtmaq istəyirsənmi?" Mən dedim: "Yaxşı, gəl çıxaq". Onda cavan qullara əmr elədi ki, bizim yorğan-döşəymizi yuxarı aparsınlar, sonra da onlara tapşırı ki, bir quzu kəsib qızartsınlar, bizə meyvə də gətirsinlər; biz oturub çörək yeməyə başladığımız cavan sol əlilə yeyirdi. Sonra mən oğlana dedim: "Başına gələn əhvalatı mənə nəğil elə".

Cavan başına gələn əhvalatı danışmağa başlayıb dedi: "Ay zəmanəmizin təbiblər təbibi, qulaq as, gör mənim başıma nə əhvalat gəlib. Bil və ağah ol ki, mənim əslim mosulludur, atamın atası öləndə on oğul qoyub getdi, mənim atam da, ya həkim, onların biri idi, özü də böyük oğlu idi. Onların hamısı böyüyüb boya-başa çatdı, hamısı evləndi, atam məni dünyaya getirdi, onun doqquz qardaşının heç birinin övladı yox idi; mən əmillerimin qabağında böyüyürdüm, onlar da mənə baxıb şad olurdular; elə ki mən böyüyüb həddi-büluga çatdım, günlərin bir günü Mosulda camaat məclisinə getdim (özü də cümə günü idi, atam da bizimlə idi), cümə namazını qıldım, atamla əmillerim oturub cürbəcür ölkələrdə olan ecaib şeylərdən, gözəl şəhərlərdən söhbət eləyirdilər. Elə ki Qahirənin adı çəkildi, əmillerim dedilər: "Səyyahların dediyinə görə dünyada Qahirə kimi gözəl şəhər, Nil çayı kimi gözəl çay yoxdur". Mən bu sözləri eşidən kimi könlüm Qahirəni görmək istədi. Bu dəmdə

atam dedi: "Kim ki Qahirəni görməyib, dünyanı görməyib. Qahirənin torpağı qızıldır, Nil çayının tayı-bərabəri çay yoxdur; oranın arvadları huridir, orada olan evlər də ev deyil, saraydır, havası təmizdir, ətri özəvay çiçəyindən də xoşdur. Qahirə belə də olmalıdır. Axı Qahirə bütün dünya deməkdir. Bu bərədə bir Allah bəndəsi yaxşı deyib:

Necə tərk eyləyim, Allah, bu gözəl Qahirəni?
Hansı paytaxt, bu qədər razı salar sonra mənə?

Hansı bir zülf-i-pərişanda belə xoş qoxu var?
Tapar harda bu könül bunca gözəl mənzərəni.

Qoynu cənnət bağitək xeyli gözəldir bu yerin,
Tük mütəkkəylə həsir qarşılar hər yanda səni.

Gözləri heyran edər, ağılı-huşu başdan alar,
Tapar hər kəs burada öz ürəyi istəyəni.

Kafir olsun, ya müsəlman – keçirir xoş güzəran,
Andırır hər bir həyat gülşəni, ya bir meşəni.

Məni sizdən çox uzaq salsın da, dostlar, Allah,
Yaşadar qəlbimiz hər an bu gözəl xatirəni.

Qoru, ey qahirəli, yurduunu ruzgardan da,
Aparar yad elə qoynundakı xoş rəyihəni.

Siz axşamlar kölgə düşəndə onun bağlarını görsəydiz, – deyib atam sözüne davam elədi, – onda doğrudan da möcüzə görmüş olardız, şad olub buna təzim elərdiz".

Cavan başına gələn əhvalatın dalını danışdı dedi: "Onlar Qahirəni, Nil çayını tərif etməyə başladılar; elə ki onlar söhbəti qurtardılar, mən də Qahirənin belə gözəl şəhər olduğunu eşitdim, ürəyim onun yanında qaldı. Söhbəti qurtarıb hamı durdu, hərə öz evinə getdi, həmin axşam uzandım yatam, amma Qahirənin fikri məni elə götürmüşdü ki, səhərcən gözüme yuxu getmədi; yemək-icmək də daha mənə ləzzət vermirdi. Bir neçə gündən sonra əmilərim Misir səfərinə hazırlaşmağa başladılar, mən atamın yanında o vaxtadan ağıladım ki, axırda atam mənim üçün mal aldı, məni əmilərimə qoşdu, onlara dedi: "Onu Qahirəyə ayaq basmağa qoymayın, o öz mallarını qoy Dəməşqdə satsın!"

Sonra mən atamla vidalaşdım, biz Mosuldan çıxıb yola düşdük, az getdik, üz getdik, dərə-təpə düz getdik, gəlib Hələb şəhərinə çatdıq, bir neçə gün orada qalandan sonra yenə yola düşdük, gəlib Dəməşq şəhərinə varid olduq; elə ki bu şəhərə çatdıq, gördük ki, bura elə bil cənnətdir, şəhər başdan-başa meyvə bağlarıdır, bu bağlarda ürəyin istəyən meyvə ağacları var, hər yanda arxılardan su şırışıxır axır, quşlar cəh-cəh vurur. Biz karvansaralardan birinə düşdük, əmilərim alver etməyə başladılar, mənim də mallarımı satdılar, mən bir dirhəmə beş dirhəmə qazanc götürdüm, bir belə pul qazandığıma şad oldum. Əmilərim məni Dəməşqdə qoyub Misirə yola düşdülər; onlar gedəndən sonra mən Dəməşqdə bir evdə qaldım, bu ev elə gözəl idi ki, onu sözlə demək mümkün deyil, özü də bu evin kirayəsi ayda iki dinar idi. Mən o vaxtacı keş elədim, yeyib-icdim ki, bir də gördüm pulum qurtarıb. Gündə bir günü evin darvazası ağzında oturmuşdum, bir də gördüm ki, gözəl libas geymiş bir cavan xanım yanıma gəldi, özü də mən ömrümdə bu gözəllikdə xanım görməmişdim. Mən ona göz vurdum, xanım elə o saat darvazadan içəri keçdi; elə ki arvad içəri keçdi, mən də onun dalınca içəri girib qapını bağladım, xanım rübəndini açdı, izarını başından götürdü, mən ona baxanda nə görsəm yaxşıdır? Gördüm ki, bu xanım elə gözəldir, elə göyçəkdir, yemə, içmə, onun xəttü-xalına, gül camalına tamaşa elə; gözəli görəni kimi bir könüldən min könülə ona vuruldum. Mən ayağa durub süfrə saldım, ləzzətli yeməklər, meyvələr, xülasə süfrəyə lazım olan hər şeyi düzdüm; elə ki süfrəyə hər şeyi düzdüm, oturub yeyib-icdik, mazaqlaşdıq, şərab içib məst olduq, sonra da səhərcən onunla yatdım, bu gecəm elə xoş keçdi ki, daha nə deyim. Şəhər mən ona on dinar verdim, o, qaşqabağını salladı, qaşlarını çatdı, qəzəblənib mənə dedi: "Ay mosullular, tфу sizə! Sən elə bilirən ki, mənə sənin pulun lazımdır!" Sonra da xanım əlini salıb köynəyinin içindən on beş dinar çıxartdı, and içib bərkəndə dedi: "Allah haqqı, bu pulu almasan, bir də mən sənin yanına gəlməyəcəyəm!" Belə olanda, mən pulu aldım, sonra o mənə dedi: "Sevgilim, üç gündən sonra məni gözle, gün batandan sonra, axşam namazına bir az qalmış mən sənin yanına gələcəyəm; bu pullara elə bu yemək-icməkdən alıb hazırla". Xanım mənimlə xudəhafizləşdi, ağılı da əlimdən alıb özü ilə apardı; O, üç gündən sonra gəldi, amma bu dəfə onun öynindəki libası, taxdığı bəzək-düzək əvvəlkindən daha yaxşı idi. O gələncən mən yemək-icməyi düzəldib hazır qoymuşdum; elə ki o gəldi, biz yeyib-icdik, həmişəki kimi səhərcən bir yerdə yatdıq, şəhər o yenə mənə on beş dinar verdi, vədələşdik ki, üç gündən sonra yanıma gəlsin.

Mən yemək-icmək hazırladım, bir neçə gündən sonra o gəldi, bu dəfə onun əynindəki libas əvvəlkilərdən çox-çox qəşəng idi; xanım yanıma gələn kimi məndən soruşdu: "Mənim ağam, mən göyçəyəm, ya yox?" Mən də onun cavabında dedim: "Bəli, Allah haqqı, elə göyçəksən ki, daha nə deyim!" Onda, o dedi: "Mənə izin verərsənmi özümle məndən də göyçək, yaşca məndən də cavan bir qız gətirim, o da bizimlə dilxoşluq eləsin, gülüb-danışsın ki, bir az ürəyi açılsın. O qız xeyli vaxtdır darıxır, odur ki, məndən rica elədi, ki onu da özümle gətirim, gecəni bir yerdə olaq". Mən də onun cavabında dedim: "Bəli, Allah haqqı, izin verirəm!" Sonra da biz şərab içib səhərcən yatdıq; elə ki səhər ayıldıq, xanım yenə on beş dinar çıxarıb mənə dedi: "Yemək-icməyi bir az çox al, axı qız da mənimlə gələcək", sonra da çıxıb getdi. Elə ki üç gün keçdi, mən də həmişəki kimi yemək-icmək hazırladım, gün batandan sonra bir də gördüm ki, həmin xanım, yanında da izara bürünmüş başqa bir xanım gəldilər. Onlar içəri girib aylaşdılar, mən onu görən kimi bu şəri oxudum:

"Gör bir nə gözəl, nə xoş zamandır,
Yoxdur arada bəzəkçi, sözbaz.

Eşqin bəzəyi mey olmuş indi,
Ağlın belə yerdə hökmü olmaz.

Ay pərdə dalında gizlənidir,
Paltar geyinib o sərv edər naz.

Güldür alıxan yanaqlar, al gül,
Nərgiz gözü mədhə söz tapılmaz.

Ömrün ləkəsizdir asımanı,
Dildarına dildar olmuş həmrəz!"

Mən çox şad olub şamları yandırdım, özü də bəxtəvər adamlar kimi fərəhlə onları qarşıladım; xanımlar libaslarını soyundular, təzə gələn qız rübəndini götürəndə nə görəsəm yaxşıdır? Gördüm ki, bu qız elə bil ondürgəcəl idi; mən hələ ömrümdə belə gözəl-göyçək xanım görməmişdim. Mən ayağa durub onlar üçün süfrə saldım, gətirib yemək-icmək düzdüm, aylaşdıq, yeyib-icdik, mən təzə gələn qızı yedirtməyə, piyaləsinə şərab süzməyə, onunla piyalə-piyaləyə vurmağa başladım; əvvəlki qız bunu görüb ürəyində mənə ona qışqanıb dedi:

"Bu qız, Allah haqqı, deyəsən məndən göyçəkdir?" Mən də onun cava-bında dedim: "Bəli, Allah haqqı, səndən göyçəkdir!" Belə olanda, əvvəlki qız dedi: "Mən istərdim ki, sən onunla yatasan". Onda mən dedim: "Baş üstə, gözüm üstə!" Bu sözümlə eşidib əvvəlki xanım ayağa qalxdı, bizim üçün yer saldı, mən də gedib təzə gələn qızla yatdım. Gecənin bir aləmində yerin içində tərpendim, gördüm ki, bədənim tamam yaşıdır, elə bildim tələmişəm, durub aylaşdım, qızı oyatmaq istədim, çiyindən tutub yavaşca tərpedim, bir də gördüm ki, onun başı yadığın üstündən diyirlənib yerə düşdü. Bunu görəndə ağlım başımdan çıxdı, bərkdən dedim: "Ya rəbbi, mənə rəhm elə, bu sirri gizli saxla!" Elə ki gördüm qızın başı kəsilib, elə oturan yerdə quruyub qaldım (dünya-aləm gözümdə qaraldı), əvvəlki rəfiqəmi axtarmağa başladım, amma nə qədər axtardımsa tapa bilmədim, onda başa düşdüm ki, qışqandığına görə qızın başını elə o kəsibdir.

Belə olanda, mən bərkdən dedim: "Allahın qüdrət və qüvvəsi qarşı-sında hər şey acizdir! İndi mən başıma nə çarə qılım?" Sonra da bir az fikirləşib ayağa qalxdım, paltarımı soyundum, otağın ortasında çala qazıdım, qızı elə bəzək-düzəkli çalada basdırdım, təzədən çalanı qumla doldurdum, üstünü mərmər daşla örttdüm. Sonra yuyundum, təmiz libas geydim, olan-qalan pulumu götürüb evdən çıxdım, qapını bağlayıb ev sahibinin yanına getdim, özümü o yerə qoymayıb bir illik kirayə pulunu verdim, sonra da ona dedim: "Mən Qahirəyə gedirəm, əmilə-rimin yanına".

Mən yola düşdüm, gəlib Qahirəyə çatdım, əmilərimi tapdım, onlar mənim gelişimə çox şad oldular, demə onlar mallarının hamısını satıb qurtarıblar. Əmilərim məndən soruşdular: "Sən niyə gəldin?" Mən də onların cavabında dedim: "Ürəyim sizin üçün darıxdı", özü də yanında bir az pul olduğunu onlara demədim. Mən düz bir il əmilərimin yanında qaldım, Qahirəyə, Nil çayına tamaşa eləyib şad oldum, olan-qalan pul-larımı yemək-icməyə xərcləməyə başladım, günlərin bir günü gördüm ki, əmilərim evə yola düşməyə hazırlaşırlar. Belə olanda, mən qaçıb gizləndim, əmilərim mənə nə qədər axtarırlarsa, məndən soruq verən olmur ki, olmur, işi belə görüb onlar deyirlər: "O, yəqin, Dəməşqə qayıdıb", sonra da yola düşürlər. Elə ki onlar yola düşüb gəldilər, mən üzə çıxdım, düz üç il Qahirədə qaldım, pullarımı tamam xərcləyib qurtardım. Mən hər il ev sahibinə kirayə pulunu göndərirdim. Üç ildən sonra ürəyim darıxdı (mən cəmi bir ilin pulunu bərcə qalmışdım): belə olanda, mən yola düşdüm, az getdim, üz getdim, dərə-təpə, düz getdim, gəlib Dəməşqə çatdım, gedib həmin evə düşdüm.

Ev sahibi mənim gelişimə çox şad oldu; mən otaqları gözdüm, gördüm ki, otaqları necə bağlı qoyub getmişəm, eləcə də bağlı qalıbdır; otaqları açdım, orada olan şeyləri bayıra çıxartdım, həmin gecə başı kəsilen qızla yatdığım yorğan-döşəyi götürəndə döşəyin altından qaşdaşlı bir boyunbağı tapdım. Boyunbağını götdürdüm, gördüm ki, onun üstündə öldürülən qızın qan ləkələri var, həmin ləkələri sildim, boyunbağına baxıb bir az ağladım; bu minval ilə iki gün keçdi, üçüncü gün mən hamama gedib çimdım, paltarlarımı dəyişdirdim. Pulum tamam qurtarmışdı. Günlərin bir günü mən bazara getdim, – şeytan da qılığma girdi ki, alnıma nə yazılıbsa o da olsun, – mən boyunbağını götürüb bazara getdim, onu dəllalə verdim ki, satsın. Dəllal ayağa qalxdı, məni ev sahibinin yanında əyləşdirdi, bir az gözlədi ki, bazar qızıssın, sonra xəbərım olmadan götürüb boyunbağını getdi, onu xəlvəti müşətilərə göstərməyə başladı. Demə boyunbağı çox bahalı imiş, onun dəyəri iki min dinarmış. Belə olanda, dəllal gəlib mənə dedi. “Bu boyunbağı misdəndir, frənglərin qayırdıqları qəlp boyunbağıdır, onun qiyməti min dirhəmdən çox deyil”. Mən də dedim: “Elədir, biz onu qayıtdırmışdıq ki, bir arvadı ələ salaq. Bu boyunbağı arvadıma miras qalıb, onu satmaq istəyirik, apar ver, min dirhəmi al gətir...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

29-cu gecə

Elə ki iyirmi doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cavan dəllalə dedi: “Get min dirhəmi al gətir”. Dəllal bu sözləri eşidən kimi, o saat başa düşdü ki, bu boyunbağının işi şübhəlidir, odur ki, bazarbaşının yanına getdi, boyunbağını ona verdi, bazarbaşı da şəhər valisinin hüzuruna gedib, ona dedi: “Bu boyunbağını məndən oğurlayıblar, biz oğrunu tapmışıq, o, tacir balası libası geyibdir”.

Mən hələ gözümü açmamışdım ki, gözətçilər məni araya aldılar, tutub şəhər valisinin yanına apardılar; vali boyunbağının məsələsini məndən soruşdu, mən dəllalə dediklərimi ona dedim, vali gülə-gülə bərkdən mənə dedi: “Dediğin sözlərin hamısı başdan-ayağa yalandır!”

Vali sözünü qurtarmamışdı ki, məni soyundurdular, yanlarımı şallaqlamağa başladılar, şallaq ələ yandırır ki, daha nə deyim. Belə olanda mən onlara dedim: “Mən onu oğurlamışam!” Özlüyümdə fikirləşdim: “Yaxşısı budur deyim oğurlamışam. Deməyəcəyəm ki, boyunbağının sahibəsini mənim evimdə öldürüblər, yoxsa ona görə məni dara çəkərlər”.

Yazdılar ki, boyunbağını mən oğurlamışam, buna görə də sağ əlimi kəsdi, qolumun kəsik yerini dağ yağın içinə basıb çıxartdılar, mən huşumu itirdim, amma mənə şərab verdilər, özümə gəldim, əlimi götürüb evə getdim. Ev sahibi mənə dedi: “Sənin ki, başına belə əhvalat gəlib, oğurluq üstündə sənə cəza veriblər, mənim evimdən çıx, get özünə başqa yerdə ev tap.” Ev sahibinin bu sözlərini eşidib dedim: “Ay ağa, mənə bir-iki gün möhlət ver, özümə ev tapım”. Ev sahibi: “Yaxşı” – deyib məni tək qoydu, çıxıb getdi, mən də oturub ağlaya-ağlaya öz-özümə dedim: “Bəs mən kəsik qolla ata-anamın yanına necə gedəcəyəm? Axı onlar bilmirlər ki, mən günahkar deyiləm. Allah kərimdir, bəlkə o özü bir yol açıb mənə kömək elədi”, sonra da hönkür-hönkür ağladım.

Elə ki ev sahibi məni tək qoyub getdi, mən qəm deryasına qərq oldum, iki gün xəstə yatdım, üçüncü gün bir də gördüm ki ev sahibi, yanında bir nəfər gözətçi, bir də bazarbaşı budur ha gəldilər, bazarbaşı ələ hey boyunbağını oğurladığımı deyirdi. Mən bayıra, gələnlərin qabağına çıxdım, onlardan soruşdum: “Nə olub?” Onlar mənə tərpənməyə belə aman verməyib əl-qolumu bağladılar, boyuma zəncir keçirib dedilər: “Səndən tutulan boyunbağını aparıb Dəməşqin hökmdarına, vəzirə, bir də qızıya göstəriblər, onlar da boyunbağını görən kimi deyiblər ki, bu boyunbağı şəhər hökmdarınınındır, üç il bundan qabaq ondan oğurlanıb, həmin gündən də hökmdarın qızı yoxa çıxıb”.

Elə ki onlardan bu sözləri eşitdim, ürəyim ələ bil yerindən qopdu, öz-özümə dedim: “Hə, daha işin bitdi, buna şəkk-şübhə yoxdur! Allah haqqı, mən hökmdən başıma gələn əhvalatı hökmdara nağıl eləyəcəyəm, istər öldürər, istər günahımdan keçər”.

Elə ki biz hökmdarın hüzuruna gəldik, o buyurdu ki, gəlib lap qabağında dayanım; mən də yaxın gəlib onun qabağında dayandım, hökmdar gözücə mənə baxıb yanındakı adamlara dedi: “Onun əlini niyə kəsmişiz? Bu bədbəxtin heç bir günahı yoxdur, siz əlini kəsib ona zülm eləmişiz”. Elə ki hökmdarın bu sözlərini eşitdim, ürəyim toxtadı, mən rahat oldum; sonra da üzümü hökmdarlara tutub öz elədim: “Ay ağa, Allah haqqı, mən oğru-zad deyiləm! Məni bazarın ortasında şallaqla

döyüb belə böyük günahı zorla boynuma qoydular, mən də nələc qalıb özümə böhtan dedim, heç bir günahım olmaya-olmaya oğurluq elədiyimi boynuma aldım". Mənim sözlərimi eşidib hökmdar dedi: "Sənin heç bir günahın yoxdur!" Sonra da o, bazarbaşını tutdurub ona dedi: "Bu adamın əlinin qanbahasını ver, yoxsa pullarının hamısını əlindən alaram, özünü də dara çəkdirərəm!" Hökmdar bunu deyib gözətçiləri səslədi, onlar da bazarbaşını tutub sürüyə-sürüyə apardılar; mən hökmdarın yanında qaldım. Onun izni ilə zənciri boynumdan çıxartdılar, əl-qolumu açdılar, sonra hökmdar mənə baxıb dedi: "Ay bala mənə düzünü de görüm, bu boyunbağı səndə haradandır? — Sonra da bu beyti oxudu:

Od vurub başdan-başa yandırsalar,
Vermə əldən heç zaman düzgünlüyü".

Mən də hökmdarın cavabında ərz elədim: "Ay ağa, mən sənə düzünü deyəcəyəm", sonra da mən ona əvvəlki qızla olan əhvalatımı, onun ikinci qızı yanıma gətirməyini, qışqandığından onun başını kəsdiyini əvvəldən axıracan nağıl elədim. Hökmdar bunu eşidib başını buladı, əllərini bir-birinə vurdu, cib dəsmalını üzünə tutub bir az ağladı, sonra da bu iki beyti oxudu:

"Almış başımın üstünü zülmət kimi bir dərd,
Bir dərddir o dərd – xəstəsi dünyada sağalmaz.

Aşıqları hər yerdə pusub, izləyir hicran,
Hicran qabağı, heyif səadət az olub, az".

Hökmdar bu beytləri deyəndən sonra yanıma gəlib mənə dedi: "Ay bala, bil və ağah ol ki, böyük qız mənim qızımdır, mən onu naz-nemət içində böyütmüşəm; elə ki, o böyüyüb boya-başa çatdı, onu Qahirəyə göndərdim, qız orada əmisi oğluna ərə getdi; amma əmisi oğlu öldü, qızım da qayıdıb mənim yanıma gəldi. Demə o, Qahirə camaatından yava işlər öyrənbmiş, odur ki, dörd dəfə sənin yanına gəlir, sonra da öz kiçik bacısını sənin yanına gətirir. Onların hər ikisi bir ananın bətnindəndir, özü də onlar bir-birini çox istəyirdilər. Elə ki böyük qızın başına səninlə olan əhvalat gəlir, o öz sirrini kiçik bacısına açıb, bacısı da rica eləyir ki, onu da özü ilə aparsın. Sonra böyük qızım evə tək qayıtdı, mən kiçik qızı ondan soruşdum, gördüm ki, böyük qız onun dərindən ağlayır; sonra o, kiçik bacısının başını kəsdiyini xəlvəti anasına nağıl eləyir

(mən də orada idim). O elə hey ağlaya-ağlaya deyirdi: "Allah haqqı, mən öləncən ona yas saxlayıb ağlayacağam!" Belə də oldu. Ay bala, gör dünyada nələr olur! Mənim sənə bir sözüm var, amma sən görək mənim sözümü yerə salmayasan: "Mən kiçik qızımı sənə verəcəyəm, bu qızım o iki bacının ögey bacısıdır, özü də bəkirə qızıdır; həm də səndən başlıq istəməyəcəyəm, sizə aylıq da verəcəyəm, oğlum yerində olacaqsan".

Hökmdarın bu sözlərini eşidib cavabında ərz elədim: "Yaxşı, belə şey heç ağılıma da gəlməzdi!" Belə olanda, hökmdar o saat adam göndərdi ki, gedib qazı ilə şahidləri çağırınsın; onlar gəlib qızın kəbinini mənə kəsdilər, mən onun qızının yanına girdim, hökmdar bazarbaşından mənə çoxlu pul aldı, mən hökmdarın yanında böyük mənəsb sahibi oldum. Həmin ili atam öldü, hökmdar öz adından çapar göndərdi, o da gedib atamdan qalan pulları mənə gətirdi, indi mən şad-xürrəm ömür sürürəm. Sağ əlimin kəsilməyinin səbəbi bax budur".

Mən bu işə lap mat qaldım, üç gün cavanın yanında oldum, o mənə çoxlu pul verdi, mən onun yanından çıxıb sizin bu şəhərə gəldim, burada ömrüm xoş keçirdi, sonra da başıma qozbellə olan əhvalat gəldi".

Elə ki, yəhudi həkim başına gələn əhvalatı danışib qurtardı, Çin padşahı ona dedi: "Sənin əhvalatın qozbelin başına gələn əhvalatdan qərribə deyil, mən hökmən sizin hamınızı dara çəkdiməliyəm, amma hələ dərzilə qalıbdır, özü də günahkarın ən böyüyü odur". Sonra da o, dərziyə dedi: "Ay dərzi, əgər sən mənə qozbelin başına gələn əhvalatdan daha qərribə bir əhvalat danışsan, sizin hamınızın günahından keçərəm".

Belə olanda dərzilə qabağa keçib dedi:

DƏRZİNİN ƏHVALATI

"Padşah sağ olsun, bil və ağah ol ki, dünən mənim başıma gələn əhvalat, başıma gələn işlər çox qərribədir. Hələ qozbeli görməmişdən əvvəl, dünən şəhər təzdən bir dostumgildə kef məclisində idim, məclisə bu şəhərdə yaşayan iyirmi nəfər adam yığılmışdı, aramızda sənətkarlardan – dərzilər, xarratlar, toxucular, başqa peşə sahibləri var idi. Elə ki gün çıxdı, bizim üçün süfrə açdılar, yeyib-içməyə başladılar, birdən ev sahibi biz olan otağa gəldi, onun yanında gözəl-göyçək bir cavan var idi, bu gözəl cavanın əynində çox qəşəng, bahalı libas var idi, özü də qərribə idi. Bağdad əhlindən idi, amma axsayırdı. Cavan

icəri girib, məclisdəkilərə salam verdi, biz də ayağa qalxıb ona təzim elədik, o, bizimlə süfrə başında əyləşmək üçün qabağa gəldi, amma bizim aramızda bir adamı – dəlləyi görüb oturmadı, çıxıb getmək istədi. Belə olanda, biz cavanı çıxıb getməyə qoymadıq; ev sahibi cavanı tutub saxladı, and verib ondan soruşdu: “Sən niyə gəldin, niyə də gedirsən?” Cavan da onun cavabında ərz elədi: “Ay ağa, Allah xətrinə, mənimlə işin olmasın. Mən burada oturan o bədbəxt dəlləyə görə çıxıb gedirəm!” Cavanın bu sözlərini eşidib ev yiyəsi mat-məəttəl qaldı, sonra dedi: “Çox qəribə işdir! Bu cavan Bağdaddan gəlib, amma dəlləyi görən kimi qanı qaraldı!” Onda biz cavana dedik: “Bunu bizə danış görək dəlləyin elindən niyə acıqlısan?”

Onda cavan üzünü məclisdəkilərə tutub dedi: “Ay məclis əhli, doğma şəhərimdə bu dəlləklə mənim aramda bir əhvalat olub, ayağım onun ucbatından sınıb, mən axsaq olmuşam, and içmişəm ki, heç vaxt nə o olan yerdə olacağam, nə də o yaşayan şəhərdə yaşayacağam; mən elə bu gecə hökmən bu şəhərdən də çıxıb gedəcəyəm”.

Cavanın bu sözlərini eşidib biz ona dedik: “Səni Allaha and veririk, başına gələn əhvalatı bizə nağıl elə!”

Cavan əhvalatı danışmağa başlayıb dedi (dəlləyin rəngi sapsarı olmuşdu): “Ay Allah bəndələri, bilin və ağah olun ki, mənim atam Bağdadın ən varlı tacirlərindən biri idi, Allah ona aman-zaman birçə övlad vermişdi ki, o da mən idim. Elə ki mən böyüyüb boya-başa çatdım, atam ömrünü Allaha bağışladı; atamdan mənə pul, nökrə-naib, var-dövlət qaldı, mən qəşəng geyinməyə, yeyib-icməyə başladım. Amma Allah-təalanın hökmü ilə mənim arvadlardan zəhləm gedirdi. Günlərin bir günü mən Bağdadın dalanları ilə gedirdim, birdən yolda qabağıma bir dəstə arvad çıxdı, mən qaçıb dalanın küncündə gizləndim, bir səkinin qırağında əyləşdim. Elə təzəcə oturmuşdum ki, birdən küncdəki evin pəncərəsi açıldı, orada bir qız göründü, bu qız elə bil ondörd-gecəlik ay idi, o elə gözəl idi ki, yemə, içmə, onun xəttü-xalına, gül camalına tamaşa elə; o, pəncərədəki güllərə su verirdi. Sonra qız bir sağa baxdı, bir sola baxdı, pəncərəni örtüb getdi, onu görəndən sonra arvadlara olan nifrətim məhəbbətə çevrildi, dünya-ələm mənim gözümde heç oldu, gün batanacan oturub orada qaldım. Bir də gördüm ki, qabaqda qullar, dalınca da nökrələr budur ha şəhər qazısı qatır üstə gəlir; o qatırdan düşüb həmin qızın pəncərədə güllərə su verdiyi evə girdi. Mən o saat başa düşdüm ki, qazi qızın atasıdır. Belə olanda, mən dörd-qəm dəryasına batıb evə gəldim, yorğan-döşəyə düşdüm, könizlərim mənim yanıma gəldilər, dərdimdən bixəbər dörd tərəfimdə əyləşdilər, mən

onlara heç nə demədim. Mənim dinib-danışmadığımı görən könizlərim hönkür-hönkür ağladılar, dərdimə qalıb qəm dəryasına batdılar.

Yanıma bir qarı gəldi, üzümə baxan kimi dərdimdən ağah oldu. Qarı keçib baş tərəfimdə əyləşdi. Sonra da mənə mehriban-mehriban dedi: “Bala, də görüm dərdin nədir, səni sevgilinə çatdırmaq üçün ölimdən gələn elərim”. Onda mən əhvalatı əvvəldən axıracan ona danışdım; qarı məsələdən xəbərdar olub mənə dedi: “Ay bala, gördüyün o qız Bağdad qazısının qızıdır, özü də o, dörd divar arasında saxlanılır, elə sən onu gördüyün həmin otaqda yaşayır, atasınınsa alt mərtəbədə böyük otağı var; özü də qız öz otağında tək-tənha olur. Mən onların evinə tez-tez gedib gəlirəm, bu işdə sənə kömək elərim, sən də onunla təklildə görüşmək ləzzətini dadarsan, hə, özünə ürək ver!”

Qarının bu sözlərini eşidib təsəlli tapdım, elə həmin gün qohum-əqrəbam da şad oldular, ertəsi günü səhər mən yaxşılaşıb ayağa durdum. Qarı qızgilə getdi, qayıdıb gələndə gördüm ki, rəngi-ruhu sapsarı saralıb; o, mənə dedi: “Ay bala, qız başıma bir oyun açdı ki, gəl görəsən! Elə ki açıb məsələni ona danışdım, qız mənim cavabımda dedi: “Ay küpəgirən qarı, əgər sən bir də belə sözləri ağzına alıb danışsan, sənə bir tov tutaram ki, özün də əfərin dəyersən!” Amma sən qorxma, ümidini itirmə, mən yenə onun yanına gedəcəyəm”. Elə ki qarının bu sözlərini eşitdim, dərdim daha da artdı.

Bir neçə gündən sonra qarı yanıma gəlib mənə dedi: “Ay bala, muştuluğumu ver!” Qarının ağzından bu sözləri eşidən kimi ürəyim rahat oldu, mən bərkdən dedim: “Muştuluğun mənim gözlərim üstə!” Sonra qarı dedi: “Mən dünən qızın yanında idim, o məni pərişan, göz-yaşlı görüb soruşdu: “Xala can, sənə nə olub, niyə belə pərişansın?” Qızın bu sözünü eşidib, mən hönkür-hönkür ağladım, onun cavabında dedim: “Ay xanım, mənə bura bir cavan göndərib, o sənin dərdindən az qalır öl!” Bu sözlərdən sonra qızın ürəyi yumşaldı, o məndən soruşdu: “O cavan kimdir?” Mən də dedim: “Mənim oğlumdur, mənim ciyərpərəmdir; bir neçə gün bundan əvvəl sən pəncərədə güllərə su verəndə o səni görüb, hüsnü-cəmalını görən kimi bir könüldən min könülə sənə vurulub; elə ki mən birinci dəfə səninlə elədiyim söhbəti ona dedim, onun dörd-qəmi artdı, indi yorğan-döşəyə düşüb. O oğlan öləcək, buna şəkk-şübhə yoxdur”. Mənim bu sözlərimi eşidib qızın rəngi-ruhu saraldı, o, bərkdən dedi: “Bütün bu işlərin baisi mənəm?” Mən də onun cavabında dedim: “Bəli, Allah haqqı, bais sənsən! İndi sözün nədir!” Qız da mənim cavabımda dedi: “Get mənim salamımı ona yetir, özü də ona dəginən ki, mən ondan da artıq dörd-qəm çəkirəm. Sonra da ona

deginən ki, cümə günü günorta namazına az qalmış evimizin yanına gəlsin, o gələn kimi mən aşağı düşüb qapını açaram, onu öz otağıma apararam, bir az mənim yanımda qalar, atam günorta namazından qayıdana yaxın çıxıb gedər".

Elə ki mən qarının bu sözlərini eşitdim, dərd-qəmim dağıldı, ürəyim rahat oldu. Əynimdəki paltar çıxardıb qarıya verdim; qarı mənə dedi: "Ürəyinə təsəlli ver", sonra da çıxıb getdi, mən də dedim: "Daha ürəyimdə dərd-qəm qalmadı". Qohum-əqrəbə, dost-aşna mənim sağaldığımı görüb şad oldular.

Bu minval ilə cüməyəcən gözledim. Elə ki cümə günü oldu, qarı yanıma gəlib məndən hal-əhval tutdu, mən də ona dedim ki, kefim lap yaxşıdır, sonra da libasımı geydim, üstümə ötir çilədim, oturub gözleməyə başladım ki, camaat günorta namazına getməyə başlasın, mən də durub qızın yanına gedim. Bu dəmdə qarı mənə dedi: "Hələ vaxtın var, yaxşı olar ki, bu xəstəlikdən sonra hamama gedəsən, başını qırırdırsan". Mən də onun cavabında dedim: "Doğru sözdür, amma mən əvvəlcə başımı qırırdıracağam, sonra hamama gedəcəyəm".

Başımı qırırdırmaq üçün nökrəri dəlləyin dalınca göndərilib dedim: "Get bazara, elə bir dəllək tap gətir ki, ağıllı olsun, çox danışib mənə başağrısı verməsin". Nökrər də gedib bu bədbəxt qocanı tapıb gətirdi. O, içəri girib mənə salam verdi, mən də onun salamını aldım, sonra mənə dedi: "Görürəm çox arıqlamısan". Mən də onun cavabında dedim: "Naxoş idim". Belə olanda, o bərkəndə dedi: "Allah səni dərdbəladan, qəm-qüssədən uzaq eləsin!"

Mən də ona dedim: "Allah sənin duanı müstəcəb eləsin". Onda dəllək dedi: "Ay ağa, şad ol ki, sağlamsan! Sən başını qırırdırmaq istəyirsən, yoxsa qan aldırmaq? İbn Abbas, Allah ondan razı olsun, deyir ki, belə rəvayət eləyirlər, peyğəmbər deyib: "Cümə günü kim başını qırırdırsa, yetmiş xəstəlik ondan uzaq olar"; belə də rəvayət eləyirlər ki, peyğəmbər deyib: "Cümə günü kim zəli qoydursa, nə onun gözləri işıqdan düşər, nə də onu cürbəcür azar tutar".

Mən də dəlləyə dedim: "Bəsdir danışdın, dur tez başımı qır, mən naxoşluqdan durmuş zəif adamam". Dəllək ayağa qalxdı, əlini uzadıb şeylərinin içindən bir yaylıq götürdü, yaylığı açanda nə görsem yaxşıdır? Bir də görəm ki, yaylığın içində yeddi girdə lövhəli, gümüşə tutulmuş üstürlab¹ var. Dəllək üstürlabı götürüb evin tən ortasında dayandı, başını qaldırıb bir müddət gün işığına baxdı, sonra da mənə

¹ Bucaq ölçən alət

dedi: "Bil və agah ol ki, bu gün səhər, yeni səfər ayının onu, cümə günü səhər sübh vaxtı, peyğəmbərin (Allah ona min rəhmət eləsin!) hicrəti gününün altı yüz altmış üçüncü ilindən, İskəndərin vaxtının isə yeddi min üç yüz iyirminci ilindən səkkiz dərəcə, altı dəqiqə keçibdir, nücum elminin hesabına görə Mərrix¹ ulduzu Utarid ulduzu ilə üzbəüzdür, bu da ona şəhadət eləyir ki, indi baş qırırdırmaq yaxşıdır, bir də onu göstərir ki, sən bir adamla görüşməyə çalışırsan, bu görüş sənin üçün xoş olacaq, amma sonra elə söz-söhbət, dedi-qodu olacaq ki, onu da indi sənə deməyəcəyəm".

Belə olanda, mən dəlləyə dedim: "Allah haqqı, sən məni lap tənə getirdin, özü də mənim üçün çox bəd fal açdın, axı mən səni çağırışam ki, başımı qırıxasan! Di tez ol başımı qır, mənə söhbətə tutma!" Dəllək də mənim cavabımda dedi: "Allah haqqı, bilsəydin ki, başına nə gələcək, bu gün heç bir iş görməzdin. Mənim məsləhətimə qulaq as, özü də mən nə deyirəmsə, elmi-nücum haqq-hesabına görə deyirəm".

Onun bu sözlərini eşidib dedim: "Allaha and olsun, mən hələ nücum elmindən sənin kimi xəbərdar olan dəllək görməmişəm, amma mən onu da bilirəm ki, sənin danışqlarının çoxu boş-boş sözlərdir. Mən səni çağırışam ki, başımı qırıxasan, amma sən gəlib pisniyəbət-pisniyəbət sözlər danışırısan". Belə olanda, dəllək məndən soruşdu: "İstəyirsənmi sənə bəzi para sözlər də deyim? Allah sənin yanına tələ bir münəccim-dəllək göndərüb ki, o, sehrdən, sərf-nəhvədən, nitq, bələğət, məntiq, nücum, həndəsə, hüquq elmlərindən, əfsanələrədən, Quranın şərhindən xəbərdardır, mən çoxlu kitab oxuyub onları özərləmişəm, hər cür işdən yapışıb axırına çatmışam, elmləri öyrənib bilməmişəm, bir çox peşə olduğuma görə sənin atan mənim xatirimi istəyirdi, odur ki, sənə qulluq etmək mənim borcumdur, amma onu da bil ki, mən sən deyən kimi, çox danışan deyiləm, buna görə də mənə azdanışan, təmkinli deyirlər. Sən görək Allahına şükür eləyib mənim dediklərimə zidd çıxmıyasan, çünki mən sənin səmimi məsləhətçinəm, özü də sənə hörmətim var, mən istərdim, düz bir il sənə qulluq eləyəydim, onda sən mənim qədrimi bilərdin, həm də bunun əvəzində səndən heç bir haqq almazdım". Dəlləyin bu sözlərini eşidib bərkəndə ona dedim: "Şəkk-şübhəsiz, sən bu gün məni öldürəcəksən..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

¹ Mars planeti

30-cu gecə

Elə ki ayı başa vuran otuzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cavan üzünü dəlləyə tutub dedi: "Sən bu gün məni öldürəcəksən". Dəllək də onun cavabında dedi: "Ay ağa, az danışmağıma görə adamlar mənim adımlı, altı qardaşımdan fərqli olaraq, Dinməz qoyublar, axı lap böyük qardaşımın adı əl-Bəqbuq (Çərənçi), böyükdən kiçik qardaşımın adı əl-Həddar (Qışqırıqçı), üçüncü qardaşımın adı əl-Fəqiq (Naqqal), dördüncü qardaşımın adı əl-Küz əl-Əsvani (Assuan kuzəsi, güdül, yəni ağziyirtiq), beşinci qardaşımın adı əl-Təşşar (Yalançı), altıncı qardaşımın adı Şəqaşiq (Boşboğaz), lap kiçik qardaş mənəm ki, mənim də adım əs-Samitdir (Dinməz)".

Cavan əhvalatın dalısını danışdı dedi: "Elə ki gördüm dəllək söhbəti uzadı, mənim də az qalır bağrım çatlasın, üzümü nökrəyə tutub buyurdum: "Ona rübü dinar ver, qoy Allah xətrinə, mənim evimdən çıxıb getsin! Mən daha başımı qıxdırmalı olmadım!" Amma dəllək nökrəyə söylədiyim sözləri eşidib mənə dedi: "Ağa, bu nə sözdür! Allah haqqı, sənə qulluq eləməmiş pul-zad alan deyiləm, özü də mən hökmən sənə qulluq eləməliyəm! Sənə qulluq eləmək, lazım olan işi görmək mənim borcumdur, özü də səndən pul almağı heç ağılıma da gətirmirəm. Əgər sən mənim qədrimi bilmirsənsə, mən sən qədrini bilirəm; sən rəhmətlik atan çox əliaciq adam idi, o bizə çox hörmət eləyib. Allah haqqı, sən atan bir dəfə belə mübarək gündə dalımcı adam göndərüb məni çağırırdımsı, elə ki mən onun hüsuruna gəldim (dost-aşnası onun məclisində idi), o mənə dedi: "Məndən qan al!" Belə olanda, mən üstürləbi götürüb baxdım, gördüm ulduzlar elə dayanıblar ki, atandan qan almaq xeyir verməz, onun üçün ağır olar, onda mən atanı bu işdən xəbərdar elədim; o da mənim məsləhətimə qulaq asıb gözlədi, mən də onu tərifləyib bu şəri dedim:

Qan almağa gəldim öz ağamdan,
Gördüm ki, uğursuz andır ol an.

Söhbət elədik, o vaqif oldu,
Mən bir bilik əhli olduğumdan.

Söhbət onu xeyli razı saldı,
"Çoxmuş, – dedi, – sənə elmü ürfan!"

"Sayəndə, – dedim, – sən mən, ey şah,
Oldum belə bir bilikli insan.

Qəlbindəki rəhmə, iltifata,
Comərddiye aləm olmuş heyran".

Elə ki mən şəri oxuyub qurtardım, atan çox şad oldu, nökrəyi çağırıb ona dedi: "Buna yüz üç dinar pul, bir dəst də libas ver!" Onun tapşırıqlarının hamısını mənə verdilər; elə ki xoş saat gəlib çatdı, mən ondan qan aldım. O mənim sözümdən çıxmıdı, atan da, məclisdəki adamlar da mənə "əhsən" dedilər. Atandan qan alandan sonra mən özümü saxlaya bilməyib ondan soruşdum: "Ay ağa, Allah xətrinə, bir de görüm sən bu sözlərin – "Ona yüz üç dinar ver" nə deməkdir? Atan da mənim cavabımda dedi: "Bir dinar münəccimliyən üçün, bir dinar elədiyin söhbət üçün, bir dinar da qan aldığın üçün, yüz dinarla bir dəst libası da mənə oxuduğun mədhnəmə üçün".

Belə olanda, dəlləyə dedim: "Allah mənim atama rəhmət eləsin ki, sən kimi adamı tanıyırdı". Onda dəllək qəhqəhə çəkib güldü, mənə dedi: "La ilahə illəllah, Məhəmmədən rəsulullah. Hər şeyi dəyişdirən, amma özü dəyişməyəne şükür olsun! Mən səni ağıllı-kamallı bir adam bilirdim, amma sən naxoşluqdan sonra çərənçi olmusan, Allah-təala Qurani-şərifində buyurub: "Adam görə qəzəbini udsun, başqalarını günahından keçsin", odur ki, mən də sən günahından keçirəm. Sən nə üçün tələsdiyini bilmirəm, amma özün çox yaxşı bilirən ki, sən atan da baban da mənimlə məsləhətləşməmiş heç bir iş görmürdülər. Axı atalar deyir ki, məsləhətçiye etibar elə, bir də deyir ki, məsləhətə qulaq asan peşman olmaz; belə bir məsələ də var: böyüyü olmayanın özü də böyük deyil. Bu barədə bir şair yaxşı deyib:

Bir işi tutmamışdan,
Müdrüklə məsləhətləş!

Sən mənim kimi hər şeydən xəbərdar olan adam tapa bilməzsən, mən dayanıb sənə qulluq eləyirəm, amma sən məni heç tənqə gətirməmişən, bəs bu necə olan işdir ki, sən mənədən zəhlən gedir? Amma mən, atanın mənə elədiyi yaxşılıqlara görə sənə bu işlərinə dözəcəyəm".

Dəlləyin bu sözlərini eşidib mən bərkənd dedim: "Ay eşşəyin quyruğu, Allah haqqı, sən sözü lap uzatdın, o qədər çərənledin ki, başulağım getdi! Gəl sən mənim başımı qır, çıx get!" Belə olanda, dəllək başımı isladib mənə dedi: "Mən başa düşürəm ki, sən mənim əlimdən lap tənə gəlmisən, amma səni qınamıram, çünki sən hələ uşaqsan, ağılın kəsmir, mən hələ dünənəcən səni dalımda məktəbə aparıb-gətirirdim". Mən lap hövsələdən çıxdım, öynimdəki paltarımı cırıb dəlləyə dedim: "Qardaş səni Allaha and verirəm, mənim başımı qırıb qurtaranacan dinib-danışma, sonra da çıx öz yolunla get". Elə ki dəllək gördü mən hirsimdən paltarımı cırdım, ülgücü götürüb itiləməyə başladı, özü də o qədər itilədi ki, baş qaldı hirsimdən huşumu itirəm, bu dəmdə o gəlib başımın bir tərəfini qırıxdı, sonra əlini yuxarı qaldırıb dedi: "Ay ağa, tələsmək şeytanidir, səbrlə iş görmək rəhmənidir! – Sonra da bu beytləri dedi:

Sevdiyin bir məqsədə tez çatmağa cəhd etmə sən,
Lütfkar ol hər kəsə, bir lütfə yetmək istəsən.

Qadir əllər üstə vardır Allahın qadir əli,
Hər cinayətkar cahanda dərs alıb bir canidən".

Elə ki dəllək şəri oxuyub qurtardı, sonra mənə dedi: "Ay ağa, sən yəqin mənim kim olduğundan bixəbərsən, onda bil və agah ol ki, mən bu əlimlə padşahların, əmirlərin, vəzirlərin, üləmələrin, kamil adamların başını qırıram, özü də gör şair mənim bəmədə nə deyib:

Bir düzüm qaşdır, inan, sənətlər,
İncidir, içlərində dəlləklik.

Dəlləyin əl topu şahlar başıdır,
Boyun əyməkdə ona həm müdrik".

Mən qışqıra-qışqıra ona dedim: "Sən gəl kənar söhbət eləmə, mənə lap boğazıma yığdın, az qalır ürəyim partlasın!" Belə olanda, dəllək məndən soruşdu: "Mənə elə gəlir ki, sən, deyəsən tələsirən?" Mən də onun cavabında qışqırıb dedim: "Bəli, bəli, bəli, tələsirəm!" Onda dəllək dedi: "Heç tələsib eləmə. Tələsmək şeytan işidir, onun da axırı həmişə peşmançılıq, ümitsizlik olur. Bunu deyənə Allah rəhmət eləsin; səbrlə görülən işin axırı yaxşı olur. Sənin belə tələsməyin, Allah haqqı mənə şəkk-şübhəyə salır. Mən istərdim ki, nə üçün tələsdiyini

açıb mənə deyəsən, yoxsa, qorxuram bir bədbəxtlik ola. Axı namaz vaxtına hələ üç saat qalıb. – Sonra da dəllək sözüne davam eləyib dedi: – Mən istəmirəm ki, bu bərdə ürəyimdə şəkk-şübhə qalsın, odur ki, mən vaxtın yəqinini bilmək istəyirəm, çünki boş-boş danışmaq yaxşı iş deyil, özü də mənim kimi adama, axı mən qabil bir adam kimi camaat arasında məşhürəm, odur ki, mən adətən münəccimlərin danışdığı kimi, qarasına danışmamalıyam".

Bu sözləri deyib dəllək ülgücü kənara atdı, üstürləbi götürdü, gedib günün altında xeyli dayandı, sonra qayıdıb gəldi, mənə dedi: "Namaz vaxtına nə az, nə çox, düz üç saat qalıb".

Belə olanda, mən qışqırıb dedim: "Allah xətrinə səsinə kəs, sən lap mənim bağrımı çatlatdın!" Mənim bu sözümü eşidib dəllək yenə ülgücü götürdü, təzədən itiləməyə başlayıb bir az da başımı qırıxdı, sonra da mənə dedi: "Sənin belə tələsməyinin fikri mənə götürüb, bu tələsməyinin səbəbini mənə əyan eləseydin, sənin üçün yaxşı olardı, axı sən bilirsən ki, nə sənin atan, nə də baban mənimlə məsləhətləşməmiş heç bir iş görməzdilər". Mən başa düşdüm ki, canımı bu dəlləyin əlindən qurtara bilməyəcəyəm, odur ki, özlüyümdə dedim: "Namaz vaxtı çatdı, mən gerek camaat məsciddən qayıtmamış qızın yanına gedəm. Əgər birçə dəqiqə də yubansam, bilmirəm sonra onun yanına necə girəcəyəm!"

Bunu fikirləşib dəlləyə dedim: "Kütah elə, çərənçilik, boşboğazlıq eləmə, mən bir dostumun kefi məclisinə tələsirəm". Elə ki dəllək məclis sözünü eşitdi, mənə bərkənd dedi: "Bu gün mənim xoşbəxt günümüdü! Dünən bir neçə dostumu evimə qonaq çağırmışam, amma onlar üçün yeməyə bir şey hazırlamaq lap yadımdan çıxıb, elə indicə yadıma düşdü. Vay, mən onların yanında biabır oldum!" Onun bu sözlərini eşidib cavabında dedim: "Sən bildin, mən bu gün kefi məclisində olacağam, odur ki, yemək-içməyin dərdini çəkmə. Mənim işimi tez gör, başımı tez qır, qurtar, evimdə yemək-içmək adında nə varsa, hamısını sənə verərəm".

Mənim bu sözlərimi eşidib dəllək dedi: "Allah səni həmişə xoşbəxt eləsin!" Mən bilmək istəyirəm görüm sənin evində yemək-içmək adında nə var ki, mən onları qonaqlarıma apara bilim". Mən də onun cavabında dedim: "Mənim evimdə beş cür yemək var, on dənə qızardılmış toyuq, bir dənə də qızardılmış quzu var". Belə olanda, dəllək bərkənd dedi: "Gətir bir onlara baxım!" Mən də əmr elədim ki, həmin şeyləri gətirib dəlləyə göstərsinlər. Elə ki dəllək onları gördü, mənə dedi: "Qaldı içki!" Mən də onun cavabında dedim: "Məndə içki də var".

Onda dəllək bərkədən dedi: "Onları da getir!" Mən içini də getirdim, dəllək mənə dedi: "Sən Allah adamısan! Çox əliəciq, nəcib adamsan! Qaldı buxur, bir də ətriyyat". Belə olanda, mən ona bir bağlama müşk-ənber, əzvay verdim, özü də bunların qiyməti əlli dinar idi.

Vaxta az qalırdı, ürəyim lap partlayırdı, odur ki, dəlləyə dedim: "Bu şeylərin hamısı sənin, götür, səni Məhəmməd peyğəmbərin ruhuna and verirəm, Allah ona rəhmət eləsin, tez ol başımı qır, qurtar!" Amma dəllək bərkədən dedi: "Allah haqqı, bağlamanın içindəkiləri görməsəm, onu götürən deyiləm!" Belə olanda, nökrə ömr elədim ki, bağlamamı açsın, dəllək üstürləbi əlindən yerə saldı, çöməlib bağlamanın içində olan ətriyyata, buxura, əzvaya baxmağa başladı; mən daha dözə bilmirdim, az qalırdı-ürəyim partlasın. Sonra dəllək gəlib ülgücü götürdü, bir az da başımı qırıxıb bu beyti dedi:

"Hər ağac öz kökü üstündə bitir,
Ataya çəkməlidir hər bir uşaq".

Bu beyti oxuyub mənə dedi: "Bala, Allah haqqı, bilmirəm sənə "çox sağ ol" deyim, yoxsa atana rəhmət oxuyum, axı mənim bugünkü məclisimin bir payı sənin səxavətin, əl tutmağın sayəsindədir. Amma mənim elə bir adamım yoxdur ki, bunlara layiq olsun, mənim hörmətli dostlarım hamamçı Zənqut, taxıl alverçisi Saliy, paxla satan Samit, dəvəçi Suəyd, hambal Suveyd, cumadar Əbu Mükəriş, qarovulçu Qasım, mehtər Kərim, göyertisatan İkrishi, zibilçi Humeyddir; özü də onların heç biri nə zəhlətökən, nə şuluşalan, nə çərənci, nə də adamı tənqəd gətirəndir, həm də onların hərəsi bir cür oynayır, bir cür şeir deyir. Amma onların ən yaxşı xasiyyəti budur ki, mən nökrin və qulun kimi, çərəncilik, boşboğazlıq eləməyi bacarmırlar. Hamamçı əntiqə dəf çala-çala oynayır oxuyub deyir: "Ana can, gedirəm dolduram öz kuzəmi mən!" Taxıl alverçisi hamıdan mahirdir, o, oynaya-oynaya oxuyub deyir: "Ay mənim daim ağlar tacisərim, elə iş varmı bu dünyada ki, sən görməyəsən!" – Ona gülməkdən hamı qəşş eləyib arxası üstə yığılır. O ki qaldı zibilçiye, o oxuyanda göydə quşlar qanad saxlayır: "Mənim arvadım o qədər təzə xəbər bilir ki, onlar elə bil iri sandıqdan çıxır", özü də o gözəl-göyçək, bamezə bir adamdır; onun gözəlliyini mən belə nəzmə çəkmişəm:

"Mən yersüpurən bir cavana olmuşam aşiq,
Bilsən, nə qədər onda nəciblik, itilik var!

(Gah güclənir eşqim ona qarşı, azalır gah.)
Bir kərə onu sevdiiymi eyləyib aşkar,

"Od vurma, – dedim, – qəlbimə", aldım bu cavabı;
"Tonqal da qalar, od da vurur, bil ki, dalandar".

Bu dostlarımın hərəsi bir cür bamezə, gülməli sözlər danışib adamın fikrini dağıdır. Amma bir var ki, eşidəsən, bir də var ki, öz gözünlə görəsən, – deyib dəllək sözünə davam elədi, – əgər sən iltifat eləyib bizə gəlsən, bu həm sən üçün, həm də bizim üçün yaxşı olar. Sən öz dostlarının yanına getməyə hazırlamısan, gəl sən bu işdən vaz keç; sən hələ əməlli-başlı sağalmamısan, birdən işdir, onlar çərənci oldular, çərənci-pərənci sözlər danışdılar, ya da onların arasında bir boşboğaz oldu, onda baş ağrısı çəkəcəksən".

Onun bu sözlərini eşidib cavabında dedim: "Başqa bir vaxt gələ-rəm", sonra da qəzəbimdən qəhqəhə çəkib güldüm. Yenə də dəlləyə dedim: "Sən başımı qır, qurtar, qoy mən Allahın köməyi ilə sağ-salamat gedib öz işimi görüb qayıdım, sən də çıx get dostlarının yanına, axı onlar oturub səni gözləyirlər".

Onda dəllək mənə dedi: "Ağa, mən səni həmin gözəl adamlarla, əsil-nəcəbatlı adamların balaları ilə tanış etmək istəyirəm, özü də onların arasında nə çərənci var, nə də çoxdanışan. Mən ağıl kəsəndən bəri özüm kimi azdanışan adamlarla dostluq eləyirəm, ona dərli olmayan şeyi soruşan adamla heç cür dostluq eləyə bilmirəm. Sən onlarla dostlaşsaydın, heç olmasa birçə dəfə onları görsəydin, sən dostlarının hamısından əl çəkərdin". Mən də onun cavabında dedim: "Allah onların üzünə səni şad eləsin! Mən hökmən bir gün onların yanına gələm". Dəllək mənim sözlərimi eşidib bərkədən dedi: "Mənim arzum budur ki, sən elə bu gün onların yanına gedəsən! Əgər mənimlə bərabər dostları-mın məclisinə getmək fikrindənsənsə, onda izin ver, lütf eləyib mənə pay verdiyin şeyləri onlar üçün aparım, yox, əgər sən bu gün hökmən öz dostlarının məclisinə getməliyənsənsə, onda qoy hörmət eləyib mənə pay verdiyin şeyləri aparıb dostlarıma verim, onlar yeyib-içsinlər, mənə gözləməsinlər, sonra da qayıdım gəlim, sənənlə bərabər dostlarının məclisinə gedək. Dostlarım elə adamlardır ki, onları qoyub getdiyimə görə məndən inciməzlər; mən tez qayıdıb sənənin yanına gələm, hara getsən mən də sənənlə gedərəm". Onun bu sözlərini eşidib mən bərkədən dedim: "La hövlə və la quvvətən illa və billah!" Sən çıx get öz dostlarının yanına, otur onlarla kef elə, qoy mən də öz dostlarımın məclisinə gedim, bu günümü onlarla bir yerdə keçirim: axı onlar

oturub mənim yolumu gözləyirlər". Mənim bu sözlərimin cavabında dəllək dedi: "Mən səni tələf etməyə qoymayacağam". Belə olanda, mən ona dedim: "Getdiyim yere mənəndən savayı heç kəsi buraxmırlar". Onda dəllək bərkdən dedi: "Zənnimcə, sən bir arvadla vədələşmişən, yoxsa sən məni də özünə aparardın. Mənim bunu deməyə hamıdan çox erkim çatır, istədiyini hər şeydə sənə köməyim dəyər; mən qorxuram ki, yad bir arvadın yanına gedərsən, sonra da beləyə düşərsən. Bizim bu Bağdad şəhərində heç kəs özü də belə bir gündə sən deyən işi görə bilməz, həm də bizim Bağdadın valisi çox zabitəli, hörmətli adamdır".

Dəlləyin bu sözlərini eşidib mən qışqıra-qışqıra ona dedim: "Ay pisiyyəbət qoca, vay halına! İtil gözümün qabağından! Bu nə sözdür mənə deyirsən!" Belə olanda, dəllək öz elədi: "Ay səfeh, özlüyündə fikirləşirsən ki, bu nə utanmaz adamdır! Sırrını da mənəndən gizlədir-sən, amma mən sənin işini başa düşmüşəm, lap yəqin də eləmişəm, odur ki, mən özüm bu gün sənə kömək etmək istəyirəm".

Onda mən qorxdum ki, qohum-qardaş, qonum-qonşu dəlləyin sözlərini eşidər, odur ki, xeyli müddət lal-dinməz oturdum. Günüortə namazının, xütbənin vaxtı çatdı; dəllək başını qırqıb qurtardı, mən ona dedim: "Sən bu yemək-içməyi götür get dostlarının yanına; mən də oturub sən qayıdandan gözlerəm, gələrsən, bərabər gedirik".

Mən bu məlun dəlləyə yaltaqlanmağa, onu tovlamağa başladım ki, bəlkə mənəndən əl çəksin, çıxıb getsin, amma o dedi: "Bax, sən məni aldadırsan, tələf gədəcəksən, özünü elə beləyə salacaqsan ki, sonra da o belədən heç cür qurtara bilməyəcəksən. Səni Allaha and verirəm, mən qayıdıb gələncən heç yana getmə, gəlib səninlə bərabər gedərəm, işini görərsən, mən də səndən muğayat olaram". Mən də onun cavabında dedim: "Yaxşı, məni çox ləngitmə". Belə olanda, bu məlun ona verdiyim yemək-içməyi, başqa şeyləri götürüb getdi; demə o, bayıra çıxan kimi şeyləri hambala verib evinə göndərir, özü gedib bir dalanda gizlənir. Mən o saat ayağa qalxdım (müəzzinlər peyğəmbərə salat çəkib qurtarmışdılar), libasını geyib tələf getdim, gəlib həmin dalana çatdım, qızı gördüyüm evin yanında ayaq saxladım, demə həmin qarı orada dayanıb məni gözləyirmiş. Mən qarı ilə bərabər qızın otağına qalxdım; elə ki mən qızın otağına girdim, bir də gördüm ki, ev sahibi namazdan qayıdıb gəlmiş, evə girib darvazanı bağladı. Mən pəncərədən aşağı baxanda nə görərdim yaxşıdır? Gördüm ki, bu dəllək, Allah onun belasını versin, darvazanın ağzında əyləşibdir. Mən özlüyümdə fikirləşdim: "Axı, bu şeytan nə bildi ki, mən buradayam?" Allah mənə qəzəb eləməli idi, odur ki, elə bu dəmdə ev sahibinin kənizlərindən biri bir səhv iş görür, ev sahibi də bunun üstündə onu döyməyə başlayır, kəniz qış-

qırır, ev sahibinin qulu qızın harayına gəlir, belə olanda, ev sahibi onu da kənizə qatır, qul da qışqırmağa başlayır. Məlun dəllək elə bilir ki, ev sahibi məni döyür, odur ki, qışqıraraq haray saldı, özünə əl qatıb paltarlarını cırmağa, yerdən torpaq götürüb başına sovurmağa, fəryad eləyib adamları köməyə çağırmağa başladı. Camaat onun başına yığıldı. O, üzünü camaata tutub dedi: "Mənim ağamı qazının evində öldürdülər!"

Sonra da o qışqıra-qışqıra mənim evimə tərəf getdi, camaat da onun dalınca düşdü; onlar mənim qohum-qardaşıma, nöqərlərimə xəbər verdilər; mən özümə gəlməmişdim ki, bir də gördüm qohum-qardaşım, nöqərlərim özlərinə əl qatıb paltarlarını cıra-cıra, saçlarını yola-yola, "Ağam vay" qışqıra-qışqıra gəlirlər. Bu dəllək də onların qabağında, paltarları cırıq-cırıq, qışqıraraq fəryad eləyir, camaat da onun dalınca düşüb gəlir. Qohum-qardaşımın hamısı qışqıraraq fəryad eləyirdi, bu dəllək də lap qabaqdakıların arasında idi, onlar şivən qoparıb: "Vay, öldürdülər! Vay, öldürdülər!" – deyə-deyə mən olan evə tərəf gəlirdilər.

Ev sahibi bayırdan, darvaza ağzından gələn səs-küyü eşidəndə nöqərlərdən birinə buyurdu: "Get gör nə olub?" Nöqər küçəyə çıxdı, sonra da qayıdıb öz ağasına öz elədi: "Ağa, darvazanın ağzında on mindən çox adam var, arvad-kişi ağır-ağıza verib qışqırırlar: "Vay öldürdülər!" Özü də bizim evi göstərirlər". Elə ki qazı nöqərin ağzından bu sözləri eşitdi, fikirləşdi ki, burada bir iş var, odur ki, qəzəbləndi, ayağa qalxdı, gedib darvazanı açdı. Darvaza ağzına yığılmış çoxlu camaatı görəndə çəşib qaldı, üzünü camaata tutub soruşdu: "Ay camaat, nə olub?" Onda mənim nöqərlərim onun üstünə qışqıraraq dedilər: "Ay məlun, ay köpək, ay donuz, sən bizim ağamızı öldürmüşsən!" Belə olanda, qazı camaatdan soruşdu: "Ay camaat axı sizin ağam nə iş görüb ki, mən də onu öldürəm?.."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki otuz birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qazı camaatdan soruşdu: "Axı sizin ağam nə iş görüb ki, mən də onu öldürüm? Buyurun bu mənim evim, bu da siz". Belə olanda, dəllək qazıya dedi: "Sən elə bu saat onu şallaqla döydürdün, özü də onun necə fəryad

elədiyini mən özüm bu qulaqlarımla eşidirdim". Dəlləyin bu sözlərini eşidən qazı ondan soruşdu: "Axı o nə iş görüb ki, mən də onu öldürəm, axı o kimdir, nəkarədir, onu mənim evimə kim gətirib, haradan gəlib, hara gedəndir?" Dəllək də onun cavabında bərkədən dedi: "Sən gəl məlunluq eləmə! Mən bu əhvalatdan, işin nə yerdə olduğundan əməlli-başlı xəbərdaram. Sənin qızın onu sevir, o da sənin qızını sevir, sən onun bu evə gəldiyindən xəbər tutan kimi nökrələrinə əmr eləmişən, onlar da onu döyüblər. Allah haqqı, ya bizim işimizə xəlifə baxacaq, ya da get bizim ağamızı bura gətir ki, qohum-qardaşı onu götürüb aparsınlar, yoxsa mən özüm içəri girib onu sənin evindən bayıra çıxardaram, onda sən xəcil olarsan".

Belə olanda, qazı (o camaatdan xəcalət çəkdiyinə görə lap utana-utana danışdı) dəlləyin cavabında dedi: "Əgər dediklərin doğrudursa, onda özün gir içəri, onu bayıra çıxart".

Qazının bu sözünü eşidən dəllək yel kimi evə cumdu; elə ki onun içəri girdiyini gördüm, mən qaçıb canımı qurtarmaq üçün yol axtarmağa başladım, amma nə qədər axtardım,sa bir yol tapa bilmədim, birdən otaqda gözüme iri bir sandıq dəydi. Mən tez-tələsik sandığın içinə girdim, ağzını bağladım, oturub cıncırımı da çıxartmadım. Elə bu demdə dəllək otağa girdi, özü də içəri girən kimi mənə axtarmağa başladı, fikirləşdi ki, görsün mən haradayam, dönüb bir sağa baxdı, bir sola baxdı, düz mən olan sandığın yanına gəldi, sandığı götürdü, başına qoyub apardı, qorxudan lap qeyrətdən düşdüm. Dəllək tez-tələsik getdi; onda mən bildim ki, o məndən əl çəkməyəcək, odur ki, sandığın ağzını açıb yerə tullandım, qıçım sındı. Bu demdə darvaza təbatay açıldı, gördüm ki, darvazanın ağzında o qədər adam var ki, iyənə atsan yerə düşməz.

Mən belə yaman gün üçün, belə iş üçün paltarımın qolunda çoxlu qızıl pul gizlətmişdim, qızıl pulları çıxarıb səpələməyə başladım ki, adamların başı qarışsın. Adamların başı qarışdı qızıl pulları göydə qapmağa, yerdən yığmağa, mən də Bağdadın dalanları ilə gah sola, gah da sağa dönə-dönə qaçdım, bu məlun dəllək də mənim dalımca qaça-qaça gəlirdi, hara girirdim,sa dəllək dalımca ora gəlib deyirdi: "Onlar mənim ağamın başına bəla açmaq, məni dıl xor eləmək istəyirdilər! Şükür olsun Allaha ki, kömək əlini mənə uzatdı, ağamı onların əlindən qurtardı!" Sənin bu ehtiyatsızlığın həmişə məni dıl xor eləyirdi; əgər Allah-təala məni sənə köməyə göndərməseydi, sən öz əlinlə öz başına bəla açacaqdın, özü də ələ belaya düşəcəkdin ki, ömrünün axırınacan o beladan canını qurtara bilməyəcəkdin. Sən mənə nə qədər ömür istəyirsən ki,

mən sənin üçün sağ-salamat olub səni belalardan qurtarım? Allah haqqı, sənin ehtiyatsızlığın məni lap öldürüb, hələ sən tək getmək istəyirdin! Amma bu səfeh işinə görə biz səni məzəmmət eləməyəcəyik, axı sən cavansan, hələ ağılın kəsmir, özü də hər işi tələsik görürsən".

Mən də dəlləyin cavabında dedim: "Başıma gətirdiyin bəla sənə azdır ki, hələ dalımca düşüb dükən-bazarda mənə belə-belə sözlər də deyirsən!" Özü də onun əlindən ələ yığmışdım ki, hirsimdən az qalırdı üreyim partlasın. Mən bazanın ortasındakı karvansaraya girdim, karvansara sahibindən rica elədim ki, mənə kömək eləsin, o da dəlləyi mənim yanıma buraxmadı. Mən bir otaqda oturub öz-özümə deyirdim: "Mən daha yaxamı bu məlun dəlləyin əlindən qurtara bilməyəcəyəm o, gecəgündüz məndən əl çəkməyəcək, mənim,sa onu görməyə gözüüm yoxdur!"

Belə olanda, mən o saat adam göndərüb şahidləri çağırtdırdım, qohum-qardaşıma vəsiyyətnamə yazdım, öz pullarımı bölüşdürdüm, bu işə göz qoymaq üçün bir adam tutub onu vəkil elədim, özü də ona buyurdum ki, mülkümü, torpaqlarımı satsın, yaxın və uzaq qohumlarım bərəsində nə lazımsa tapşırdım, sonra da başımı götürüb şəhərdən qaçdım, elə o vaxtdan bəri dərbəder düşmüşəm ki, yaxamı bu qaraçının əlindən qurtarım. Mən gəlib sizin şəhərdə ömür sürürəm, bax, məni qonaq çağırıdız, mən də sizin məclisə gəldim, içəri girən kimi bu qaraçanı yuxarı başda oturan gördüm. O, mənim başıma belə oyun açıb, onun ucbatına qıçım sınıb, indi o olan yerdə, sizin məclisinizdə üreyim açılarmı?"

Cavan başına gələn əhvalatı danışandan sonra yemək-içməkdən boyun qaçırdı; belə olan surətdə, dəlləkdən soruşdu: "Bu cavanın sənin bərəndə dedikləri doğrudurmu?" Dəllək də ərz elədi: "Allah haqqı, mən bilici, ağıllı, mərd adam olduğuma görə onunla belə rəftar eləmişəm, mən olmasaydım, o, yəqin ki, məhv olub getmişdi. Onu ölümdən qurtaran mənəm, yaxşı ki bircə qıçı sınıb, canı sağ-salamatdır. Əgər mən çərənçi olsaydım, ona yaxşılıq eləməzdim; bax, mən indi öz başıma gələn bir əhvalatı sizə nağıl elərəm, onda görərsiz ki, mən az danışanam, o biri altı qardaşım kimi boşboğaz deyiləm".

DƏLLƏYİN ÖZ HEKAYƏTİ

“**M**ən əl-Müstədi billahın oğlu əl-Müstənsir billah!” xəlifə olan vaxt Bağdadda yaşayırdım. O, kasıblara, fəqirlərə hörmət eləyirdi, onlara əl tuturdu, özü də həmişə üləmalarla, mömin adamlarla oturub dururdu. Günlərin bir günü xəlifə on nəfər quldurun əlindən qəzəblənir. Bağdadın hökmdarına əmr eləyir ki, bayram günü həmin quldurları (onlar oğru, yolkəsən idilər) onun hüzuruna gətirsinlər. Bağdadın hökmdarı da gedib onları tutur, qayığa mindirir, özü də minir; mən bu adamları qayığa minən görüb özlüyümdə fikirləşdim: “Onlar, yəqin kef eləməyə yığışılar, mənə bu gün axşamacan qayıqda yeyib-içib kef eləyəcəklər, onların süfrəsi başında mən olmasam, bəs kim olacaq!” Belə olanda, ay məclis əhli, çox mərd, təmkinli olmağım sayəsində gedib qayığa mindim, həmin adamlara qoşuldum, qayıq yola düşdü, o biri sahile çatan kimi hamı qayıqdan düşdü, mən də onların arasında. Elə sahile çıxan kimi şəhər hökmdarının fərassları, əsgərlərin əllərində zəncir tökülüşü oğurların boynuna, mənim də boynuma zəncir saldılar, ay məclis əhli, bəs bu mənim mərd, dinib-danışmadığım üçün azdanışan olduğuma dələlət eləmərimi? Bizi zəncirləyib beləcə əmirəlmöminin Müstənsir billahın hüzuruna apardılar; elə ki biz gəlib əmirəlmöminin hüzurunda dayandıq, o əmr elədi ki, on nəfərin boynu vurulsun. Cəllad gəlib əvvəlcə bizi qətl həsirinin üstündə əyləşdirdi, qılıncını siyirib bir-bir on nəfərin boynunu vurdu, cəllad mənə çatıb dayandı. Bunu görən xəlifə üzünü cəllada tutub soruşdu: “Sən niyə doqquzunun boynunu vurdun biri qaldı?” Onda cəllad xəlifəyə ərz elədi: “Allah eləməsin! Hec elə iş olar ki, sən əmr eləyəsən onunun boynunu vur, mən doqquzunun boynunu vuram!” Onun bu sözlərini eşidib xəlifə dedi: “Mənə elə gəlir ki, sən doqquzunun boynunu vurmusan, o, qabağında əyləşən onuncudur”. Cəllad da onun cavabında ərz elədi: “Sənin mərhəmətinə and içirəm ki, onunun boynunu vurmaşam!”

Belə olanda, gəlib boynu vurulanları saydılar, – deyib dəllək sözlünün dalını nağıl elədi, – gördülər ki, doğrudan da on nəfərin boynu vurulub. İşin bu yerdə olduğunu görən xəlifə üzünü mənə tutub soruşdu: “Belə bir vaxtda sən niyə dinib-danışmırdın? Axı necə oldu ki, sən bu məhkumların arasına düşdün, özü də bunun səbəbi nədir? Sən nurani qocasan, amma ağıldan kəmsən”. Elə ki əmirəlmömininin

bu sözlərini eşitdim, ona ərz elədim: “Ya əmirəlmöminin, bil və agah ol ki, mən dinib-danışmayan bir qocayam, özü də çox müdrik adamam, o ki qaldı mənim ahıl ağıma, çox zəkalı, az danışan olmağıma, bu cəhətdən mənim tayım-bərabərim yoxdur; nə peşənin sahibi olduğuma gəldikdə, mən dəlləyəm. Dünən səhər sübh vaxtı mən bu on nəfər adamı gördüm, onlar qayığa tərəf gedirdilər, elə bildim ki, kef məclisi düzəlibdir, odur ki, mən də onlara qarışıb qayığa mindim; heç bircə dəqiqə keçməmişdi ki, fərasslar gəlib bu adamların boynuna zəncir saldılar, mən də onlara qatıb boynuma zəncir saldılar, çox mərd adam olduğuma görə mən bir kəlmə də danışmadım, bu elə əsil mərdlikdir. Bizi qabaqlarına qatıb sənin hüzuruna gətirdilər, sən də on nəfərin boynunu vurmağı əmr elədin; mən cəlladın qabağında əyləşdim, amma kim olduğumu sizə demədim, bu böyük mərdlikdir ki, onun ucubatına az qalmışdı bu adamlarla bərabər mən də ölüm. Amma ömrüm boyu mənim başıma həmişə belə işlər gəlir. Mən adamlara yaxşılıq eləyirəm, onlar yaxşılığımın əvəzində mənə elə pislik eləyirlər ki, daha nə deyim!”

Elə ki xəlifə mənim bu sözlərimi eşitdi, həm də başa düşdü ki, mən çox mərd adamam, böyük bələdan qurtardığım bu cavan dediyi kimi çərənci deyiləm, elə qəhqəhə çəkib güldü ki, qəşş eləyib arxası üstə yıxıldı, sonra da mənə dedi: “Ay Dinməz, sənin altı qardaşın da sənin kimi ağıl dəryası, alim və az danışandır?” Mən də onun cavabında ərz elədim: “Ay o qardaşlarımı görüm yerə girsinlər, onlar hara, mən hara! Ya əmirəlmöminin, sən mənim qəlbimə dəydin, görək onları mənə tay eləməyeydin, axı onların hamısı çərənci olduğuna, mərdlikləri olmadığına görə şikəst olublar: biri taygöz, biri kor, biri təqətsizdir, birinin burun-qulağı, birinin dodaqları kəsikdir, biri də qozbeldir. Ya əmirəlmöminin, elə bilmə ki, mən çərənciyəm; mən hamısını açıb sənə danışmalıyam, biləsən ki, onların içində hamısından mərd adam mənəm. Onların hərəsinin başına bir qəzavü-qəder gəlib, buna görə də şikəst olublar, mən indi bir-bir hamısını sənə nağıl elərəm.

DƏLLƏYİN BÖYÜK QARDAŞININ HEKAYƏTİ

Ya əmirəlmöminin, bil və agah ol ki, lap böyük qardaşım, yəni qozbel Bağdadda dərzilik eləyirdi, bir varlı adamdan kirəldiyi dükanla oturub paltar tikirdi. Ev sahibinin mənzili dükanın üstündə idi, onun evindən azca aşağıda bir dəyirman var idi. Günlərin bir günü mənim qozbel qardaşım dükanla oturub paltar tikirdi, birdən başını qaldıranda görür ki, pəncərədən bir xanım adamlara baxır,

¹ Xəlifə əl-Müstənsir billah (1226-1242-ci illərdən hökmlərlik eləmişdir) – 1170-ci ildən 1180-ci ilədək hökmlərlik eləmiş Müstədinin oğlu yox, nəticəsidir.

bunun hüsnü-cəmalı ilə gözəldir ki, elə bil təzə doğan aydır. Elə ki qardaşım bu xanımı görür, bir könüldən min könülə ona vurulur, işini-gücünü atır, aşıma kimi gözünü zilləyib ona baxır. Ertesi günü səhər tezdən qardaşım gəlib dükanını açır, oturub paltar tikməyə başlayır, özü də hər dəfə iynəni vuranda başını qaldıraraq pəncərəyə baxır, yenə həmin xanımı görür, ona olan məhəbbəti birə min artır. Elə ki o biri gün qardaşım gəlib öz yerində əyləşir, yenə xanım pəncərədən baxmağa başlayır, birdən onu görür, o saat başa düşür ki, qardaşım ona vurulub. Onda xanım qardaşıma baxıb onun üzünə gülür, qardaşım da onun üzünə gülür, sonra arvad pəncərənin qabağından çökilib gedir; kənizi ilə ona bir boxça göndərir, boxçanın içində qırmızı ipək parça var idi. Kəniz qardaşımın yanına gəlib ona deyir: "Xanımımın sənə salamı var, özü də deyir: "Lütf eləyib o mübarək əlinlə bu parçadan bizə bir köynək biçəsən, həm də yaxşı-yaxşı tikəsən". Qardaşım da onun cavabında deyir: "Baş üstə, canla-başla!" Sonra da qardaşım oturub xanımın paltarını biçir, elə həmin gün də tikib qurtarır, ertəsi gün səhər tezdən kəniz qardaşımın yanına gəlib ona deyir: "Xanımımın sənə salamı var, özü də bilmək istəyir ki, dünənki gecəni yata bilmisən, ya yox? Onun ürəyi sənənin yanında qalıb, odur ki, səhərcən gözünə yuxu getməyib". Bu sözləri deyəndən sonra kəniz sarı atlas parçasını qardaşımın qabağına qoyub deyir: "Xanımım buyurur ki, bu parçadan iki dəne çaxçur biçəsən, özü də hər ikisini bu gün tikib qurtarasan". Qardaşım da onun cavabında deyir: "Baş üstə, canla-başla! Xanımına məndən çox-çox salam yetir, özü də mənim adımdan ona deyin: "Ürəyin nə istəyirsə ömr elə, nökrənin həmişə sənənin qulluğunda hazırdır".

İşin bu yerdə olduğunu görüb qardaşım çaxçurları biçir, söylə onları tikir, bir müddət keçir, birdən xanım pəncərə qabağına gəlib gah qaş-gözlə, gah baxıb gülümsəməklə onu salamlayır; belə olanda, qardaşım fikirləşir ki, bu muradına çatacaq. Sonra xanım pəncərənin qabağından çökilib gedir, kəniz qardaşımın yanına gəlir, qardaşım da çaxçurların hər ikisini ona verir, kəniz də onları götürüb aparır; elə ki, gecə olur, qardaşım yatağa girir, amma səhərcən yata bilməyib bir böyrü üstə o biri böyrü üstə çevrilir. Səhər açılan kimi yerindən qalxır, gedib öz yerində əyləşir; elə bu demdə kəniz gəlib ona öz eləyir: "Ağam səni çağırır". Kənizin bu sözünü eşidib qardaşım bərk qorxuya düşür, amma kəniz onun qorxduğunu görüb deyir: "Heç qorxma, sənə xətər dəyməyəcək, işin yaxşı olacaq! Xanımım işi elə düzəldib ki, sən ağamla görüşüb tanış olacaqsan". Kənizin bu sözlərini eşidib qardaşım çox şad olur,

durub kənizlə bərabər gedir; elə ki, onun ağasının, xanımın ərinin yanına girir, əyləlib onun hüsurunda yeri öpür, o da qardaşımın salamını alır, sonra ona çoxlu parça verib buyurur: "Bu parçaları biçib mənə bir neçə dəne köynək tik". Qardaşım da onun cavabında deyir: "Baş üstə, canla-başla!" Sonra da oturub aşıma hətmin parçalarından iynəni dəne köynək biçir, bütün günü ac-susuz işləyir. Belə olanda, ev sahibi qardaşımın soruşur: "Bunun əlmuzdu nə qədərdir?" Qardaşım da onun cavabında deyir: "İyirmi dirhəmdir". Onda xanımın əri kənizə qışqırır: "Get iyirmi dirhəm gətir!" Qardaşım dinməzəcə oturub baxır, elə bu demdə xanım qardaşıma göz-qaş eləyir ki, ondan heç nə alma! İşin bu yerdə olduğunu görüb qardaşım bərkdən deyir: "Allah haqqı, səndən əlmuzdu almayacağam". Sonra da biçdiyi köynəkləri götürüb gedir. Qardaşım elə kasıb idi ki, bir fəls¹ də onun üçün pul idi. Qardaşım köynəkləri cidd-cəhdlə tikməyə başlayır, üç gün bir parça çörək, bir qurtum su ilə dolanır. Kəniz qardaşımın yanına gəlib ondan soruşur: "Köynəklər hazırdır?" Qardaşım da onun cavabında deyir: "Bəli, hazırdır!" Sonra da köynəkləri götürüb onların evinə aparır, xanımın ərinə verir, elə o saat da çıxıb gedir. Demə xanım qardaşımın ona vurulduğunu ərinə xəbər veribmiş (amma qardaşım bundan bixəbər idi), ər-arvad dilbir olublar ki, firsəti əldən verməyib qardaşıma müftə paltar tikdirləsinlər, sonra da onu lağa qoysunlar. Səhərin gözü açılmamış qardaşım dükanə gəlir, kəniz də onun yanına gəlib deyir: "Get gör ağam nə deyir!" Kənizin bu sözünü eşidib qardaşım onunla bərabər gedir; elə ki arvadın ərinin hüsuruna gəlir, arvadın əri ona buyurur: "İstəyirəm ki, mənim üçün beş dəne fərqiyyə biçib tikəsən!" Qardaşım da ona beş dəne fərqiyyə biçir, biçilmiş parçaları götürüb gedir. Sonra da həmin fərqiyyələri tikib, arvadın ərinin hüsuruna aparır, arvadın əri fərqiyyələri bəyənir, buyurur ki, pul kisəsini gətirəsinlər; qardaşım elə əlini uzadır ki, pulları alsın, bu demdə ərinin dal tərəfində dayanmış arvad göz-qaş eləyir ki, heç nə almasın! Belə olanda, qardaşım bu adama deyir: "Ağa, tələsmə, hələ vaxt var!" Bundan sonra qardaşım çıxıb gedir, axı onu eşşək yerinə qoymuşdular, çünki o, eşşək düçar olduğundan var-yoxdan çıxmış, ac-susuz, çıpaq qalmışdı, həm də yorğundu, özü də bunlara dözüldü. Elə ki qardaşım onların hər nə işləri varsa hamısını görüb qurtarır, ər-arvad hiylə ilə öz kənizlərini qardaşıma ödə verirlər, gecə o, kənizin yanına girmək istəyəndə ona deyirlər: "Bu gecəni gedib dəyirməyə yatsan, işin axırı yaxşı olar!"

¹ Xırda qara pul

Qardaşım onların dediyini doğru bilib gecəni dəyirməyə qalır. O, dəyirməyə qalmaqda olsun, sizə kimdən deyim, arvadın örendən; o, dəyirmançının yanına gedib onu öyrədir ki, qardaşımı səhərəcən öküz yerinə işlədib dəyirman daşlarını hərəlməyə məcbur eləsin.

Belə olanda, dəyirmançı gecə yarı dəyirməyə gəlib deyir: "Bu öküz tənəlik eləyir, gecələr heç işləmir, üyütməli buğda elə çoxdur ki, daha nə deyim". Sonra da dəyirmançı dənliyə buğda doldurur, əlində kəndir qardaşının yanına gəlib kəndiri onun boynuna bağlayır, onun üstünə qışqırır deyir: "Hə, tərpen görüm, daşı hərələt, sən elə yeyib-icməyi, bir də yatmağı bilirsen!" Bunu deyib dəyirmançı qırmancı götürür, qardaşımı qırmancılamağa başlayır, qardaşım nə qədər ağlayıb qışqırırsa, dadına çatan olmur, naçar qalib səhərəcən dəyirman daşını hərəldir.

Səhər ev sahibi gəlib qardaşımı dəyirman daşı ağacına bağlanmış görür, bir kəlmə də söz demir, çıxıb gedir, sonra da səhər tezdən kəniz onun yanına gəlib deyir: "Sənin başına gələn bu əhvalat mənim üreyimi elə ağrıdır ki, daha nə deyim! Mən də, xanımım da sənin dərdini çəkirik". Amma bərk döyüldüyü, yorulub əldən düşdüyü üçün ona cavab verməyə qardaşının təqəti olmur.

Bu əhvalatdan sonra qardaşım öz evinə gedir; birdən onun kəbin kağızını yazan mirzə gəlir, salam verib ona deyir: "Allah ömrünü uzun eləsin! Axşamdan səhərəcən kef çəkəndə, mazaqlaşib qucaqlaşanda elə belə olar!" Onun bu sözlərini eşidib qardaşım cavabında bərkdən deyir: "Yalançıya Allah lənət eləsin! Ay dəyyuslar dəyyusu, Allah haqqı, arvadımın yanına girmək əvəzinə, mən səhərəcən öküz yerinə işləyib dən üyütmüşəm!"

Qardaşımın bu sözlərini eşidib mirzə ona deyir: "Başına gələn əhvalatı mənə nağıl elə". Qardaşım da başına gələn əhvalatı əvvəldən axıracan ona nağıl eləyir; mirzə onun əhvalatından halı olub deyir: "Sənin bəxt ulduzun o qızın bəxt ulduzu ilə bərləşməyib, amma istəsən mən sənin bu kəbin kağızını dəyişib başqa cür yazaram". Qardaşım da onun cavabında deyir: "Gör başıma daha nə oyun açə bilərsən!" Sonra da mirzəni qoyub öz dükanına gedir, çörək pulu qazanmaq üçün oturub müştəri gözleməyə başlayır ki, bəlkə bir adam iş gətirdi. Amma elə bu dəmdə birdən kəniz gəlir, qardaşıma deyir: "Dur gəl, xanımımın səne sözü var!" Qardaşım kənizin cavabında deyir: "Rədd ol, vələduz-zina, sənin xanımın kim, mən kim!" Onda kəniz qayıdıb gedir, qardaşımın sözlərini yerli-yerində xanıma xəbər verir. Çox keçmir, qardaşım

baxıb görür ki, xanım pəncərədən boylanır, üzünü ona tutub ağlaya-ağlaya deyir: "Ay mənim sevgilim, necə yeni mən kim, sən kim?"

Xanımın bu sözlərini eşidən qardaşım ona cavab vermir. Xanım and-aman eləməyə başlayır ki, dəyirməyə onun başına gələn işdən xəbəri yoxdur, bu işdə o, günahkar deyil. Elə ki qardaşım onun hüsnü-camalıni bir də görür, onun şükər kimi şirin sözlərini eşidir, yenə ağlıni itirir, dəyirman əhvalatı yadından çıxır, arvadın təqsirindən keçir, onu gördüyünə şad olur. O, arvadla salamlayıb onunla söhbət eləyir, sonra oturub bir müddət tikış tikir, bir azdan kəniz gəlib qardaşıma deyir: "Xanımımın səne salamı var, özü də deyir ki, əri bu gecə öz dostlarının birinin evində qalacaq; elə ki əri ora getdi, sən bizə gələrsən, gecəni səhərəcən xanımla yatıb kef çəkərsən".

Dərzi burada qalsın, sizə kimdən deyim, ev sahibi ilə arvadından. Demə ev sahibi arvadına deyibmiş; "Nə eləyək ki, o səndən əl çəksin?" Arvadı da onun cavabında deyib: "Gəl mən ona elə bir hiylə qurum ki, bütün şəhərdə rüsvay olsun". (Qardaşım isə arvad məkrindən bixəbər idi).

Elə ki axşam olur, kəniz qardaşımın yanına gəlir, onu götürüb evlərinə aparır; qardaşımı görən kimi arvad ona deyir: "Ay ağa, Allah haqqı, sənin üçün elə darıxmışam ki, daha nə deyim!" Arvadın bu sözlərini eşidib qardaşım deyir: "Sən Allah, hər şeydən əvvəl mənə bir öpüş ver!" Qardaşım sözünü deyib qurtarmağa macal tapmamışdı ki, yan otağın qapısı açılır, arvadın əri içəri girir, qardaşımın üstünə qışqırır deyir: "Allah haqqı, mən səni valinin hüzuruna aparmamış yaxandan əl çəkən deyiləm!" Onun bu sözlərini eşidib qardaşım ev sahibinə yalvarıb-yaxarmağa başlayır, o isə qardaşımın sözlərinə məhəl qoymayıb, onu valinin hüzuruna aparır; vali əvvəl onu şallaqla döydürür, sonra da əmr eləyir ki, onun dəvəyə mindirib bütün şəhəri gezdirdirsin. Camaat dəvənin dalınca düşüb qışqırır: "Özgə hərəmxanasına girenin cəzası budur!" Sonra da qardaşımı şəhərdən qovurlar, o da naəlac qalib şəhərdən çıxır, amma bilmir ki, baş götürüb hara getsin; belə olanda, mən qorxdum, dalınca qaçıb qardaşıma çatdım, onu dolandırmağı boynuma götürüb evimə gətirdim, o elə indi də mənim evimdə qalır".

Mənim bu sözlərimi eşidən xəlifə qəhqəhə çəkib güldü, sonra mənə dedi: "Ay Dinməz, ay azdanışan, bu lap əla oldu! Sonra da əmr elədi ki, mənə xələt versinlər, çıxıb gedim. Amma mən özümü xəlifəyə tutub öz elədim: "O biri qardaşlarımın da başlarına gələn əhvalatları səne nağıl eləməyincə səndən heç bir xələt almayacağam, amma elə bilmə ki, mən çox danışanam.

DƏLLƏYİN İKİNCİ QARDAŞININ HEKAYƏTİ

Ya əmirəlmöminin, bil və agah ol ki, mənim ikinci qardaşımın bədənə zəif adamdır. Günlərin bir günü iş elə getirir ki, o öz işinin dalınca getməli olur, birdən yolda bir qarı rast gəlir ona deyir: "Ay Allah bəndəsi bir az dayan!" Sənə bir iş görməyi təklif eləyəcəyəm, əgər bu iş xoşuna gəlsə, Allah köməyin olsun, onu mənim üçün gör". Qarının bu sözünü eşidib qardaşım ayaq saxlayır, qarı da ona deyir: "Mən sənə bir şey deyəcəyəm, onun yolunu da göstərəcəyəm, amma nəbada çərəncilik eləyəsen!" Qardaşım da deyir: "Sözünü de görək". Onda qarı qardaşından soruşur: "Gözlə imarət, şırhaşır sular axan ətirli bağ, cürbəcür meyvə, şərab, bir də hüsnü-camalı gözəl qız ola, özü də axşamdan səhərəcən onu qucaqlayasan, döşünə yatırırsan? Əgər mən deyən kimi eləsən, onda sənə işin yaxşı olacaq".

Qarının bu sözlərini eşidib qardaşım soruşur: "Ay xanım, sən niyə bir belə adamı qoyub, bu iş üçün elə məndən yapışmısan? Axı mənim nəyim sənə xoş gəlir?" Qardaşımın cavabında qarı deyir: "Axı, mən sənə dedim ki, çərəncilik eləmə! Bir kəlmə də danışma, dalımcə gəl". Bunu deyib qarı dönüb gedir, qardaşım da onun dediklərinin həvəsi ilə qarının dalınca düşür. Onlar az gedirlər, çox gedirlər, gəlir böyük bir imarətə çatırlar, içəri girirlər; görürlər ki, evdə çoxlu nəkər var. Qarı qardaşım ilə bərabər yuxarı mərtəbəyə qalxır; qardaşım görür ki, bura çox gözəl bir saraydır.

Ev adamları qardaşımı görüb ondan soruşurlar: "Səni bura kim gətirib?" Belə olanda, qarı onların cavabında deyir: "Onunla işiniz olmasın, səsini kəsin, onun qəlbinə toxunmayın, bu adam işçidir, bizə lazımdır". Sonra da qarı qardaşımı götürüb misli-bərabəri olmayan bəzəkli bir otağa aparır; elə ki onlar bu otağa girirlər, arvadlar ayağa qalxıb qardaşıma salam verirlər, onu öz yanlarında öyləşdirirlər, bir az keçir ki, qardaşım birdən səs-küy eşidir, bir də görür ki, kənizlərin arasında bir qız gəlir; özü də qız nə qız?! Elə bil ondördgecəlik aydır, yemə, içmə onun xəttü-xalına, gül camalına tamaşa elə. Qardaşım zənn ilə qıza baxıb ayağa qalxır, qıza təzim eləyir, qız da ona salam verir, sonra da qardaşıma buyurur ki, öyləşsin, qardaşım da öyləşir, qız ondan soruşur: "Allah sənə kömək olsun, bir də görək yaxşı niyyətlə gəlmişən?" Qardaşım da onun cavabında ərz eləyir: "Ay xanım, mənim ürəyimdə hələ bu vaxtadan yaxşı niyyətdən başqa heç bir şey olmayıb!" Belə olanda, qız buyurur ki, yemək gətirsinlər, qıza ləzzətli yeməklər gətirirlər, o oturub yemək yeməyə başlayır. Özü də qız çörək yeyə-

yeyə elə hey gülür, qardaşım ona baxanda, qız tez üzünü çevirib öz kənizlərinə baxır, guya onlara gülürmüş. Həm də qız özünü qardaşıma vurulmuş kimi göstərir, onunla zarafat eləyir, amma mənim bu eşək qardaşım heç nə başa düşmür, o elə cuşa gəlmişdi ki, elə bilirdi qız ona doğrudan vurulubdur, muradına çatmağa qız ona izin verəcəkdir.

Elə ki qız çörəyini yeyib qurtarır, şərab getirirlər, sonra da əllərdən çoxsimli ud on nəfər kəniz gəlir, bu kənizlər elə bil ondördgecəlik ay idilər, özü də elə gözəl idilər ki, yemə-içmə, onların xəttü-xalına, gül camalına tamaşa elə; bu kənizlər öyləşirlər, bir-birindən xoş səsle oxumağa başlayırlar. Qardaşım elə şad olur ki, daha nə deyim. O, qızın əlindən piyaləni alıb içir, ayağa qalxıb onun hüzurunda dayanır; sonra da qız bir piyalə içir, qardaşım qıza səcdə eləyib deyir: "Nuş olsun!" Bundan sonra qız yenə ona bir piyalə şərab verir; elə ki qardaşım şərabı içir, qız qardaşımın peysərinə bir şapalaq ilişdirir. Qızın bu işi qardaşıma xoş gəlir, odur ki, cəld bayıra çıxır, qarı ona qaş-göz eləməyə başlayır ki, geri qayıt! Qardaşım da geri qayıdır. Belə olanda, qız qardaşıma buyurur ki, öyləşsin, qardaşım da öyləşir, lal-dinməz oturur, qız yenə onun peysərinə şapalaq ilişdirməyə başlayır, amma qıza bu bəs eləmir, kənizlərinə əmr eləyir ki, qardaşımın peysərinə şapalaq ilişdirləsinlər, özü də qız üzünü qarıya tutub deyir: "Mən bundan yaxşısını görməmişəm". Qarı da onun cavabında ucadan ərz eləyir: "Xanım, canın üçün, elədir ki var!"

Kənizlər qardaşımın peysərinə o qədər şapalaq vururlar ki, axırda o huşunu itirib yerə yıxılır, sonra haçandan-haçana ayılıb su başına çıxır, qarı qaça-qaça özünü ona yetirib deyir: "Bir az da səbir eləsən, muradına çatacaqsan". Qarının bu sözlərini eşidib qardaşım ərz eləyir: "Nə vaxtacan səbir eləyim? Peysərimə o qədər şapalaq vurdular ki, axırda huşumu itirdim". Qarı da onun cavabında deyir: "Elə ki qız məst oldu, onda istədiyinə çatacaqsan". Belə olanda, qardaşım qayıdıb öz yerində öyləşir. Kənizlərin hamısı ayağa qalxır, arvad onlara buyurur ki, ətirli quru otlardan yandırıp tüstüsünü qardaşıma versinlər, onun üzünə güləb çiləsinlər, kənizlər də arvadın dediyi kimi eləyirlər; sonra da arvad qardaşıma deyir: "Allah sənə kömək olsun! Sən mənim evimə gəldin, mənim şərtlərimə əməl elədin; sözümə baxmayanların hamısını evimdən qovmuşam. Səbir eləyib dözümlər istədiklərinə çatıblar". Arvadın bu sözünü eşidib qardaşım cavabında deyir: "Ay xanım, mən sənə qulnam, ixtiyarım səndədir". Onda arvad qardaşıma deyir: "Bil və agah ol, Allah-təala mənə belə bir xasiyyət verib ki, mənim şadlıq eləməkdən xoşum gəlir, kefim istəyən işi görən adam muradına çatır".

Sonra da o, qızlara buyurur ki, zildən oxusunlar, qızlar da zildən oxumağa başlayırlar, evdə olan adamların hamısı şad olur, sonra arvad üzünü qızlardan birinə tutub deyir: "Sən ağanı götür apar, nə lazımsa elə, sonra da elə bu saat mənim yanıma gətir".

Arvadın bu sözlərini eşidən kimi kəniz qardaşımı götürüb aparır (özünü də qardaşım bilmir ki, kəniz ona nə eləyəcəkdir), qarı qaça-qaça özünü qardaşım çatdırıb ona deyir: "Səbirli ol, səbirli ol, az qalib!" Elə ki qardaşım qarının bu sözlərini eşidir, onun eyni açılır, o, kənizin yanına gedir (qarı elə hey qardaşıma deyir: "Səbir elə, sən muradına çatmısan"), sonra da qaridan soruşur: "Bir de görüm, axı bu kəniz mənə nə eləyəcək?" Qarı da onun cavabında deyir: "Xeyir işdən başqa nə olacaq! Mən sənə zəmin! Kəniz sən qaşlarına rəng çəkəcək, bir də bığlarını yolacaq!" Qarının bu sözlərini eşidib qardaşım deyir: "Qaşlarımın rəngini yuyaram, amma bığlarımı yolmaq mənə incidəcək!" Qarı da onun cavabında deyir: "Dözüngen, arvadın sözündən çıxma, o bir könlüdən min könlü sənə vurulub". Onda qardaşım buna da dözü, onun qaşlarına rəng çəkirlər, bığlarını yolurlar, sonra kəniz öz xanımının yanına gedir, bunu xanıma xəbər verir, xanıma da kənizə buyurur: "Bircə şey qalib: onun saqqalını da qırx ki, üzü tüksüz olsun".

Belə olanda, kəniz qardaşımın yanına gəlib xanımın buyurduğunu ona yetirir, mənim zırrama qardaşım da kənizdən soruşur: mən camaat arasında rüsvay olaram, bəs onda necə olsun?" Qardaşımın bu sözlərini eşidən qarı onun cavabında deyir: "Arvad ona görə belə eləyir ki, sən bığın, saqqalın olmasın, üzündə onun ay üzünü dalayan heç bir şey olmasın. O bir könlüdən min könlü sənə vurulub, döz, istədiyinə çatacaqsan".

Qardaşım da dözüb kənizə tabe olur, qız onun saqqalını qırxır, götürüb aparır; bir də görürlər ki, qaşları rənglənmiş, bığları yolunmuş, saqqalı qırxılmış, üzü qıpqırmızı qızarmış qardaşım budur ha gəldi! Qız onu bu kökdə görüb əvvəlcə qorxur, sonra qəhqəhə çəkib elə gülür ki, qəşş eləyib arxası üstə yığılır, özünə gəlib bərkədən deyir: "Ay ağa, bu həlsiz-camalınlı mənim ürəyimi əlimdən aldın!" Sonra da qardaşımı and verməyə başlayır ki, durub oynasın, qardaşım da ayağa durub oynamağa başlayır, qız evdə balınc qoymur, hamısını götürüb bir-bir qardaşıma atır, kənizlərin də hamısı o vaxtadan ona turş, şirin narınc, lumu atırlar ki, axırda qardaşım yediyi kötdən, peysərinə vurulan şapalaqlardan, ona dəyən meyvələrin ağrısından huşunu itirib yerə yığılır.

Belə olanda, qarı ona deyir: "İndi daha sən istədiyinə çatdın. Bil və ağah ol ki, sən daha döyülməyəcəksən, təkə bir şey qalib, o da budur: arvadın bir adəti var ki, içib məst olandan sonra paltarlarını, çaxçurunu

soyunub lüt-ürvan olmayınca heç kəsə ona sahib olmağa izin vermir. Elə ki özü lüt soyundu, sonra sənə paltarlarını soyunub qaçmağı əmr eləyəcək, özü də sən qabağınca qaçacaq, guya səndən qaçır, sən də onun dalınca ora-bura qaçmalısan, bundan sonra xanım sənə təslim olacaq".

Sonra da qarı qardaşıma deyir: "Paltarını soyun". Qardaşım da paltarlarını soyunub (dünya onun gözündə deyildi) lüt anadangəlmə olur..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki otuz ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qarı dəlləyin qardaşına deyir: "Paltarını soyun", o da ayağa qalxır (dünya onun gözündə deyildi), paltarlarını soyunub lüt anadangəlmə olur; belə olanda, qız ona deyir: "İndi mən qaçaçağam, sən də dalınca qaça-qaça gəl". Bunu deyib qız da soyunur, sonra da: "Əgər ürəyin bir şey istəyirsə, gəl dalınca!" – deyib qaçır, qardaşım da onun dalınca qaçmağa başlayır, qız qaça-qaça bir otaqdan keçib o birinə girir, qardaşım da qızın dalınca gedir; o elə qızmışdı ki, quduz canavara dönmüşdü. Bu dəmdə qız qaça-qaça qaranlıq bir otağa girir, qardaşım da onun dalınca həmin otağa soxulur, o içəri girib elə döşmənin nazik bir yerinə ayaq basmağını görür, döşmə sınıq; qardaşım gözünü yumub açınca bir də görür ki, dabbaq bazarında, küçənin tən ortasındadır. Tacirlər qardaşımı bu kökdə – lüt anadangəlmə, saqqalı qırxılmış, qaşlarına rəng çəkilmiş, üzü qıpqırmızı qızarmış görəndə, onu hoydu-hoyduya basıb əl çalmağa, xam gönlə döyməyə başlayırlar; qardaşım o qədar döyülər ki, axırda o, huşunu itirib yerə yığılır. Elə ki qardaşım huşunu itirib yerə sərilir, onu götürüb eşşəyin üstünə yığırlar, valinin yanına aparırlar. Vali üzünü adamlara tutub soruşur: "Bu adam kimdir?" Camaat da onun cavabında deyir: "Bu adam elə bu kökdə vəzirin evindən yumalanıb bizim yanımıza düşüb". Belə olanda, vali qardaşımın peysərinə yüz şallaq vurmağı əmr eləyir, sonra da onu Bağdaddan qovur; mən evdən çıxıb özümü qardaşıma yetirdim, xəlvəti onu şəhərə gətirdim, sonra da onun yemək-içməyini boynuma götürdüm. Əgər mən rəhmli olmasaydım, belə adamlardan zəhləm gedərdi.

DƏLLƏYİN ÜÇÜNCÜ QARDAŞININ HEKAYƏTİ

O ki qaldı mənim üçüncü qardaşıma, onun adı Əl-Fəqiqdir, özü də kordur. Günlərin bir günü bəxt-taleyi onu aparıb böyük bir imarətin qabağına çıxarır, qardaşım həmin imarətin darvazasını döyür, elə güman eləyir ki, ev sahibi onunla danışar, qardaşım da ondan bir şey istəyər. Ev sahibi içəridən soruşur: "Kimdir?" Amma qardaşım cavab vermir, onda görür ki, ev sahibi bir də bərkdən soruşur: "Kimdir?" Amma qardaşım yenə cavab vermir; belə olanda, qardaşım ev sahibinin ayaq səsinə eşidir; ev sahibi gəlib darvazanı açır, sonra da qardaşımdan soruşur: "Nə istəyirsən?" Qardaşım da onun cavabında deyir: "Allah yolunda mənə bir şey ver!" Ev sahibi də qardaşımdan soruşur: "Kor-san?" Qardaşım da onun cavabında deyir: "Bəli, koram". Onda ev sahibi qardaşıma deyir: "Əlini mənə ver", qardaşım da əlini ona uzadır, elə bilir ki, ev sahibi ona bir şey vermək istəyir, amma ev sahibi qardaşımın əlindən tutub onu pilləkənlə lap yuxarıya, dama çıxardır, qardaşım elə güman eləyir ki, ev sahibi onu yedizdirəcək, hələ ona bir şey də verəcək.

Elə ki lap yuxarıya çatırlar, ev sahibi qardaşımdan soruşur: "Ay kor, de görək nə istəyirsən?" Qardaşım da ona deyir: "Allah yolunda mənə bir şey ver". Ev sahibi onun cavabında deyir: "Allah versin!" Belə olanda, qardaşım ev sahibinə örz eləyir: "Bəri bax, sən bunu mənə niyə aşağıda demədin?" Ev sahibi də onun cavabında deyir: "Ay alçaq, bəs sən niyə mənə darvaza ağzında o saat hay vermədin?" Ev sahibinin bu sözünü eşidib qardaşım ondan soruşur: "Bəs indi fikrin nədir, başıma nə oyun açmaq istəyirsən?" Ev sahibi də ona deyir: "Mənim sənə verməyə heç bir şeyim yoxdur". Ev sahibinin bu cavabını eşidib qardaşım ondan rica eləyir: "Bəri mənə pilləkənlə aşağı endir". Ev sahibi də qardaşıma deyir: "O yol, o da sən, gedə bilərsən". Belə olanda, qardaşım nəəlac qalıb, özü pilləkənlə aşağı düşməyə başlayır. Darvazaya iyirmi pillə qalmış onun ayağı sürüşür, o yıxılıb darvazanın yanına yumbalanır, başı yarılır. Qardaşım küçəyə çıxır, hara gedəcəyini bilməyib dayanıb durur, bu demədən onun bir neçə kor yoldaşı özlərini çatdırıb soruşurlar: "Sən bu gün neyləmişən, əlinə nə keçib?" Qardaşım da başına gələn əhvalatı onlara nağıl eləyir, sonra da deyir: "Qardaşlar, olan-qalan pulumdan bir az özümə xərclik götürmək istəyirəm".

Demə ev sahibi onların dalınca düşüb gəlmiş, odur ki, qardaşımın dediyi sözləri eşidir, amma nə qardaşımın, nə də onun yoldaşlarının bu adamın onların dalınca gəldiyindən xəbərləri olmur. Qardaşım gəlib öz evinə çatır, içəri girir, o adam da onun dalınca içəri girir, (qardaşımın

bundan xəbəri olmur), qardaşım oturub yoldaşlarını gözləməyə başlayır. Elə ki yoldaşları gəlib içəri girirlər, qardaşım onlara deyir: "Qapını bağlayın, evi axtarın, dalımızca gəlib evə girən yad adam olar". Həmin adam qardaşımın bu sözlərini eşidib tez ayağa qalxır, tavadan bağlanıb sallana qalmış iplə yuxarı dırmaşır, onlar evi axtarırlar, heç nə tapmırlar. Sonra korlar gəlib qardaşımın yanında əyləşirlər, pullarını çıxarıb sayırlar, görürlər ki, on iki min dirhəm pulları var!

Onlar pulları evin bir küncündə qoyurlar, hərəsi özünə lazım olan qədər pul götürür, qalanını yerə atıb əyləşirlər, sonra da bəzi yeməklər gətirib süfrə açır, yeyib-içməyə başlayırlar.

Qardaşım birdən yad bir marçıltı eşidib yoldaşlarına deyir: "Aramızda özge adam var!" Bunu deyib əlini uzadır, həmin adamın, yəni ev sahibinin qolundan yapışır. Qardaşım yoldaşları onun üstünə düşüb döyməyə başlayırlar; o ki var döyəndən sonra qışqırıb haray salırlar: "Ay müsəlmanlar, evimizə oğru girib, pullarımızı oğurlayıb aparmaq istəyir!"

Qardaşım gilin qışqırığını eşidib camaat onların başına yığışır; belə olanda, ev sahibi də camaata yaxınlaşıb onlara deyir ki, qardaşım da, onun yoldaşları da elə özləri oğrudurlar. Həmin adam da gözlərini yumub özünü korluğa vurur, heç kəs də onun kor olmasına şəkk-şübhə eləmir. Özü də qışqıra-qışqıra deyir: "Ay müsəlmanlar, mən Allahu, sultanı köməyə çağıraram, Allaha, bir də sultana pənah götürürəm, qoy onlar özləri bir məsləhət versinlər!" O sözünü deyib qurtaran kimi adamlar onların hamısını, qardaşımı da araya alırlar, hamısını tutub valinin yanına aparırlar.

Vali buyurur onları hüzuruna gətirsinlər, elə ki onları gətirib valinin hüsurunda dayandırırırlar, vali onlardan soruşur: "Bir deyin görək nə olub?" Onun cavabında ev sahibi deyir: "Bax, onu bil ki, əzab verməsən, sənə heç bir şey aydın olmayacaq! Əvvəlcə lap mənim özümə cəza ver". O, əlini uzadıb mənim qardaşımı nişan verir. Belə olanda, ev sahibini ortalığa çəkirlər, onun yanlarına dörd yüz çubuq vururlar, çubuqların yeri göynəm-göynəm göynəyir, o, gözünün birini açır; elə ki ona bir neçə çubuq da vururlar, ev sahibi o biri gözünü də açır.

İşin nə yerdə olduğunu görüb vali ondan soruşur: "Ay mələm, bu nə işdir?" Ev sahibi də onun cavabında örz eləyir: "Mənə aman ver, deyim! Biz dörd nəfərlik, özümüzü yalandan korluğa vurub adamları aldadıırıq, onların evlərinə giririk, arvadlara baxırıq, həm də onları yoldan çıxartmağa çalışırıq. Biz xeyli pul yığmışıq, on iki min dirhəm

pulumuz var, mən öz yoldaşlarıma dedim ki: "Payıma düşən üç min dirhemi mənə verin", amma onlar mənə döydülər, pullarımı vermədilər. Mən Allaha, bir də sənə pənah gətirmişəm. Payıma düşən öz puluma haqqım onların hamısından çoxdur, istəyirəm biləsən ki, mənim sözlərimdə heç bir xilaf yoxdur. Əgər sən onları da bir-bir mənədən də bərk döydürsən, onda görəcəksən ki, onlar da gözlerini açdılar".

Onda vali onlara əzab verməyə, özü də əvvəlcə qardaşıma cəza verməyə başlayır: onu pilləkənin tirinə bağlayırlar, vali ona deyir: "Ay əclaf, Allah sizə görmək üçün göz verib, amma siz özünüzlə korluğa vurub deyirsiz koruq!" Qardaşım qışqırıb deyir: "Allah, Allah! Allah haqqı, biz hamımız koruq!" Qardaşımı o ki var döyürlər, o huşunu itirib yerə yığılır, onda vali deyir: "Bəsdür, qoyun özünə gəlsin, sonra yenə təzədən döyörsüz". Sonra vali əmr eləyir ki, qardaşının yoldaşlarının hərəsinə üç yüzdən çox çubuq vurulsun, gözü açılan ev sahibi də onlara deyirdi: "Gözlərinizi açın, yoxsa sizi yenə döyəcəklər!" Sonra da bu adam üzünü valiyə tutub ərz eləyir: "Bir adam qoş, mənimlə getsin, pulları götürüb sənə hüzuruna gətirsin; bunlar gözlerini açan deyillər: onlar camaatın arasında rüsvay olmaqdan qorxurlar". Vali ona adam qoşur, onlar gedib pulları gətirirlər; o, həmin pullardan ev sahibinin dediyi kimi üç min dirhəm ayırıb onun payını verir, yerdə qalanı da özü üçün götürür, korların üçünü də şəhərdən qovur.

Ya əmirəlmöminin, mən tez bayıra çıxıb özümü qardaşıma yetirdim, ondan hal-əhval tutdum, o da sənə nağıl elədiyim əhvalatı mənə danışdı, mən onu xəlvətcə şəhərə gətirdim, yemək-içmək verib onu gizlicə saxlamağa başladım".

Nağıl elədiyim əhvalatı eşidən xəlifə qəhqəhə çəkib güldü, sonra da əmr elədi: "Ona xələt verin qoyun çıxıb getsin!" Elə ki xəlifənin bu sözlərini eşitdim, üzümü ona tutub ərz elədim: "Allah haqqı, o biri qardaşlarımda da başına gələn əhvalatları əmirəlmömininə danışmayınca heç bir şey almayacağam! Axı, mən az danışanam".

DƏLLƏYİN DÖRDÜNCÜ QARDAŞININ HEKAYƏTİ

Ya əmirəlmöminin, o ki qaldı mənim dördüncü qardaşıma (o tay-gözdür), – deyib mən sözümün dalını danışdım, – o, Bağdadda qəssab idi, ət satırdı, həm də qoyun saxlayıb kökəldirdi, onun dükənina ət almağa əyanlar, varlı-dövlətli adamlar gəlirdilər. Qardaşım qəssablıqdan çoxlu pul qazanmışdı, yük heyvanları, bir neçə ev almışdı,

beləcə uzun müddət ömür sürmüşdü. Günlərin bir günü qardaşım dükanda oturmışdu, bu dəmdə bir şələsaqqal qoca kişi dükanın qabağında dayanır, qardaşıma bir neçə dirhəm uzadıb deyir: "Mənə bu pula ət ver". Qoca kişi pulu verir, ətini alıb çıxıb gedir. Elə ki qoca kişi çıxıb gedir, qardaşım onun verdiyi pullara baxır, pulların işim-işim işildadığını görüb onları ayrıca qoyur.

Həmin qoca kişi düz beş ay hər gün gəlib qardaşımın dükanından beləcə ət alır, qardaşım da onun verdiyi dirhəmləri ayrıca bir sandığa yığır; günlərin bir günü qardaşım qoyun almaq üçün pulları sandıqdan götürmək istəyir, sandığın ağzını açır, amma görür ki, sandığın içində olan pulların hamısı səliqə ilə kəsilmiş ağ kağızdır.

Belə olanda, qardaşım öz başına-gözüne döyməyə, qışqırıb haray salmağa başlayır; qardaşımın özünə əl qatıb qışqırdığını görən camaat onun başına yığılır, o da başına gələn əhvalatı onlara nağıl eləyir, hamı bu işə mat qalır. Sonra qardaşım həmişəki kimi bir qoyun kəsir, qoyunun cəmdəyini dükanın qabağında qənarədən asıb elə hey deyir: "Ay Allah! Kaş o murdar qoca gələydi!" Elə birçə dəqiqə keçməmiş qardaşım görür ki, budur ha qoca əlində həmin gümüş pul gəldi, onu görən kimi qardaşım tez ayağa durur, onun yaxasından yapışır, qışqırıb fəryad eləməyə başlayır: "Ay müsəlmanlar, bura gəlin! Qulaq asın, görün bu kafir mənim başıma nə iş gətirib!"

Qardaşımın bu sözlərini eşidən qoca kişi ondan soruşur: "Gör sənə üçün hansı yaxşıdır: mənə əl çəkməyin, yoxsa camaatın yanında səni rüsvay eləməyim". Onda qardaşım qocadan soruşur: "Axı mən nə pis iş görmüşəm ki, sən mənə rüsvay eləyəsən?" Qoca kişi də deyir: "O pis işi görmüsən ki, qoyun əti yerinə adam əti satırsan". Onun bu sözünü eşidib qardaşım qəzəblə qışqırır: "Yalan deyirsən, mənlun!" Onda qoca da ona deyir: "Mənlun o adamdır ki, dükanında qoyun cəmdəyi yerinə adam cəmdəyi asıb". Qardaşım da onun cavabında deyir: "Əgər sən deyən kimi olsa, onda pulum da, qanım da sənə halaldır". Qardaşımın bu sözünü eşidib qoca kişi üzünü camaata tutub deyir: "Ay camaat, mənim sözlərimin yalan yox, doğru olduğunu öz gözünləzlə görmək istəyirsinizsə, onda dükana girin". Onun bu sözlərini eşidən adamlar qardaşımın dükanına doluşurlar, onlar içəri girən kimi görürlər ki, qənarədən asılmış qoyun cəmdəyi dönüb adam cəsədi oldu; belə olanda, onlar qardaşımın yaxasından yapışb qışqırmağa başlayırlar: "Ay mənlun, ay kafir!" Özü də qardaşımın ən əziz adamı onu döyür, sillələyir və deyirdi: "Deməli, sən bizə Adəm övladının ətini yedirdirsən!" Qoca da vurub qardaşımın bir gözünü çıxardır.

Sonra da camaat adam cəsədini götürüb əmirin yanına aparırlar, qoca üzünü əmirə tutub ərz eləyir: "Ya əmir, bu məlun qoyun əvəzinə adamları kəsib onların ətinə satır, buna görə də biz onu tutub sənin hüzuruna gətirmişik. Nə durmusan, onu Allah divanına çek!" Qardaşım nə qədər özünü təmizə çıxartmağa çalışırsa, əmir onun sözünə qulaq asmır, qardaşıma beş yüz çubuq vurmağı əmr eləyir; onun pullarının hamısını əlindən alırlar, pulu olmasaydı, yəqin ki onu öldürərdilər.

Sonra qardaşım ayağa qalxır, üzünü bərrü-biyabana tutub gedir, amma hara getdiyini özü də bilmir, az gedir, üz gedir, dərə, təpə düz gedir, gəlib bir böyük şəhərə çatır; o, özlüyündə belə fikirləşir: "Yaxşısı budur ki, burada qalib başmaqçılıq eləyim". O, dükən açib başmaqçılıq eləyir ki, bir parça çörək pulu qazana bilsin. Günlərin bir günü qardaşım dükandan çıxıb iş dalınca gedəndə birdən at ayaqlarının tappılığını eşidir, adamlardan soruşur ki, nə olub, ona deyirlər: "Padşah şikara çıxır". Qardaşım da dayanıb padşahın hüsnü-camalına tamaşa etməyə başlayır, birdən padşahın gözü qardaşımın gözüne sataşır; elə ki padşahın gözü qardaşımın gözüne sataşır, deyir: "Allah, sən özün bu günün şərindən saxla!" Sonra da atının ağzını döndərüb geri qayıdır; onun bütün nökr-ənaibləri də dönüb geri qayıdırlar. Sonra padşah öz nökrələrinə əmr eləyir ki, qardaşımı haqlasınlar, onlar da gəlib qardaşımı tutub o qədər döyürlər ki, az qalır canı çıxsın. Qardaşım nə üçün döyüldüyünü bilməyib, dəli kimi öz evinə qayıdır. Sonra padşahın nökrələrindən birinin yanına gedir, başına gələn əhvalatı ona nağıl eləyir; onun başına gələn əhvalatı eşidən nökr qəhqəhə çəkib elə gülür ki, qəşş eləyib arxası üstə yıxılır, sonra da qardaşıma deyir: "Qardaş, bil və agah ol ki, padşah təkgöz adamın, özü də sağ gözü kor olan adamın heç üzünü görmək istəmir; padşah belə adamı görəndə öldürməmişəyindən əl çəkmir".

Nökrin bu sözlərini eşidib qardaşım baş götürüb bu şəhərdən qaçmaq qərarına gəlir, elə o dəqiqə ayağa qalxıb şəhərdən çıxır, az gedir, üz gedir, dərə, təpə düz gedir, gəlib elə bir yerə çatır ki, orada onu tanıyan bir nəfər də olmur; uzun müddət orada qalır. Sonra qardaşım başına gələn barədə fikirləşməyə başlayır. Günlərin bir günü o, başmaq seyrinə çıxır, birdən at ayaqlarının tappılığını eşidib öz-özünə deyir: "Əcəlim yetişdi". Sonra da gizlənmək üçün yer axtarmağa başlayırsa, bir yer tapa bilmir, dörd tərəfə baxır, birdən bağlı bir qapı görür. Qardaşım həmin qapını itələyən kimi qapı tarappılı ilə yerə düşür, qardaşım uzun bir dəhliz görüb ora girir; o, hələ özünə gəlməmiş, iki nəfər

onun yaxasından yapışıb deyir: "Allaha şükür ki, səni bizə yetirdi, əlimizə keçdin! Ay Allahsız, sən üç gecədir ki yuxunu bizə haram eləmişən, bizə rahatlıq vermirsən, canımızı boğazımıza yığmışan!" Onların bu sözlərini eşidən qardaşım soruşur: "Ay Allah bəndələri, axı sizə nə olub?" Onlar da onun cavabında deyirlər: "Sən bizi aldadırsan, bizi biabır etmək istəyirsən! Sən cürbəcür hiylə işlədirsən ki, ev sahibinin başını kəsəsən! Hə, hər gecə bizə qara-qorxu gəldiyin o bıçağı çıxart görək!" Bunu deyib onlar qardaşımın hər yerini axtarırlar, paltarlarının altından kəmərinə sancdığı bıçağı tapırlar. Belə olanda, qardaşım onlara deyir: "Ay Allah bəndələri, Allahdan qorxun. Bilin və agah olun ki, mənim başıma çox qərribə bir əhvalat gəlib". Qardaşımın bu sözlərini eşidib həmin adamlar soruşurlar: "Sənin başına nə əhvalat gəlib?" Qardaşım da başına gələnləri əvvəldən axıracan onlara nağıl eləyir ki, onu buraxsınlar. Amma onlar qardaşımın sözlərinə fikir vermirlər, qardaşımın paltarlarını cırıq-cırıq eləyib görürlər ki, bədənində şallaq yerləri var; elə ki onlar şallaq yerlərini görürlər, deyirlər: "Ay məlun, bu da şallaq yerləri!" Sonra da qardaşımı götürüb valinin hüzuruna aparırlar, qardaşım öz-özünə deyir: "Gördüyüm günah işlərin cəzasıdır çəkirəm, birçə Allah-təaladan başqa heç kəs mənə bu belədən qurtara bilməz". Elə bu dəmdə vali qardaşımın soruşur: "Ay bədbəxt bir də görək səni bu işə nə vadar elədi? Sən adam öldürmək üçün xalqın evinə girmisən?" Valinin bu sözlərini eşidib qardaşım ərz eləyir: "Ya əmir, sənə yalvarıram, Allah xətrinə mənim sözlərimə diqqətlə qulaq as, mənə cəza verməyə tələsmə!" Amma vali onun sözünə qulaq asmayıb deyir: "İşimiz-gücümüz qurtarmışdı, oturub kürəyində şallaq yeri olan oğruya qulaq asacayıq! Sən böyük bir günah iş görmüsən ki, səni şallaqla belə döyüblər". Vali bu sözləri deyəndən sonra, əmr eləyir ki, qardaşıma yüz çubuq vursunlar; qardaşıma yüz çubuq vurandan sonra onu dəvəyə mindirib şəhərdə gözdirməyə başlayırlar, onu dəvə üstə gözdirə-gözdirə car çəkib deyirlər: "Özgə evinə girənin cəzası, özü də ən kiçik cəzası budur!"

Sonra da vali buyurur ki, qardaşımı şəhərdən qovsunlar, qardaşım da çıxıb gedir, amma hara getdiyini özü də bilmir; mən bu əhvalatı eşidən kimi onun yanına getdim, sorğu-suala tutub başına gələn soruşdum, qardaşım da başına gələn əhvalatı əvvəldən axıracan mənə nağıl elədi, onu şəhərdə dəvə üstə gözdirəndə mən də onun dalınca bütün şəhəri dolandım; elə ki onu buraxdılar, mən onun yanına getdim, onu xəlvətcə şəhərə gətirdim, yeməyini-içməyini verib saxladım.

DƏLLƏYİN BEŞİNCİ QARDAŞININ HEKAYƏTİ

Ya əmirəlmöminin, o ki qaldı mənim beşinci qardaşıma, onun qulaqlarını kəsiblər, o kasıb adam idi, axşamlar dilənirdi, gündüzlər isə dilənib yığdıqlarını xərcləyirdi. Bizim atamız əldən düşmüş qoca kişi idi, o ömrünü Allaha bağışlayanda ondan bizə yeddi yüz dirhəm pul qalmışdı; hərəmiş payımıza düşən yüz dirhəm pulu götürdük. Elə ki mənim beşinci qardaşım payına düşən yüz dirhəmi götürür, çaşib qalır, bilmir ki, o pulları neyləsin; qardaşım bunu fikirləşəndə birdən onun ağlına gəlir ki, cürbəcür şüşə qab-qacaq alıb satsın, mənfəət götürsün. O, elə də eləyir, gedib yüz dirhəmə şüşə qab-qacaq alır, onları iri məcmeyinin içinə düzür, gedib bir yerdə oturur, onları satmağa başlayır. O, kürəyini divara söykəyib əyləşir, özlüyündə fikirləşir.

Qardaşım oturub belə fikirləşir: "Mən bu şüşə qab-qacağa yüz dirhəm maya qoymuşam, amma onları iki yüz dirhəmə satacağam; elə ki, onları iki yüz dirhəmə satdım, gedib iki yüz dirhəmlə şüşə qab-qacaq alacağam, sonra onları dörd yüz dirhəmə satacağam, çoxlu pul yığacağam, elə hey şüşə qab-qacaq alıb satacağam, sonra cürbəcür mallar, qiymətli daş-qaş, ətriyyat alıb satacağam, çoxlu mənfəətim olacaq; onda özümə bir gözəl imarət də, qullar da, çoxlu at da, qızıl yəhərlər də alaram, yeyib-içməyə başlaram, özü də şəhərdə nə bir xanəndə kişi, nə də bir xanəndə arvad qalmaz, hamısını bir-bir evimə çağıraram. Allah qoysa, mən yüz min dirhəm sərməyə yığaram..." O oturub bunları fikrində götür-qoy eləyirdi, içinə şüşə qab-qacaq düzül-müş məcməyi də onun qabağında idi; qardaşım bu dəmdə fikirləşməyə başlayır. "Elə ki pulum yüz min dirhəm oldu, onda şahların, vəzirlərin qızlarına elçi göndərəm, vəzirin qızına nişanlanaram, mənə belə bir xəbər çatıb: vəzirin qızı elə gözəldir, elə göyçəkdir ki, yemə, içmə onun xəttü-xalına, gül camalına tamaşa elə, qızdan ötrü lap min dirhəm kəbin haqqı verərəm; işdir, atası razı olsa, onda belə elərəm, yox, razı olmasa, lap atasının gözü baxa-baxa onu güclə götürüb qaçırdaram. Elə ki qızı evimə gətirdim, onun üçün on nəfər uşaq hərəməyə alaram, özümə şahlara, sultanlara layiq libaslar tikdirərəm, bahalı qaş-daşlı, qızıldan yəhər qayıtdıram, sonra da ata minib, həm qabağımca, həm də dalımca qullar şəhərə çıxaram, camaat mənə salam verər, dua eləyər. Sonra vəzirin, yəni qızın atasının yanına gedərəm (özü də dalımda, qabağımca, sağ-solumda qullar), vəzir məni görəndə kimi ayağa qalxıb pişvazıma çıxar, aparıb məni öz yerində əyləşdirər, özü məndən aşağı əyləşər – axı o mənim qayınatamdır. Əllərində pul kisəsi (hər kəsə

min dinar) iki hərəməyə mənim sağ-solumda dayanar, mən ona min dinar kəbin haqqı verərəm, min dinar da bağışlaram ki, vəzir mənim necə comərd, əliaçıq, səxavətli adam olduğumu bilsin, həm də görsün ki, dünya malında mənim gözüm yoxdur. İşdir, vəzir üzünü mənə tutub on kəlmə söz desə, mən ikicə kəlmə ilə cavab verərəm, çıxıb öz evimə gedərəm. Arvadımın qohum-qardaşından kim evimə gəlsə, ona pul da, libas da bağışlaram; işdir, qonaq özü mənə bəxşis gətirsə, onda gətirdiyi bəxşisi almaram, özünə qaytararam, qoy bilsinlər ki, mən mağrur adamam, ürəyimi təkcə qıza vermişəm. Sonra mən onlara buyuraram ki, məni geyindirib-kecindirsinlər; elə ki onlar məni geyindirib-kecindirdilər, onda omr elərəm ki, gəlini gətirsinlər, özü də evimi əməlli-başlı səli-yəqə saldıraram; elə ki qızın duvağını açmaq vaxtı gəlib çatdı, mən ən bahalı libasımı, ipək parçadan tikilmiş libasımı geyərəm, uzanıb dirseklənərəm, nə sağa, nə də sola dönmərəm, axı mən çox ağıllı, təmkinli adamam. Qəşəng libas geymiş, daş-qaş taxmış arvadım da ay parçası kimi hüzzurunda dayanacaq, orada olan adamların hamısı mənə deməyincə: "Ay ağa, sizin arvadın, könizin hüzzurunda dayanıb, lütf elə, ona bax, axı belə dayanmaq onun üçün çətindir", mən lovğa-lovğa, təkəbbürlə oturub ona baxmayacağam. Onlar bir neçə dəfə öyilib mənim qabağında yeri öpəndən sonra mən başımı qaldırıb gözücu ona baxaram, sonra yenə də başımı aşağı salaram. Elə ki onu gəlin otağına apardılar, mən də libasımı dəyişib daha yaxşısını geyərəm; gəlini mənim yanıma gətirəndən sonra o bir neçə dəfə məndən rica eləməyincə onun üzünə baxmaram, sonra ona baxıb yenə başımı aşağı salaram..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki otuz üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, dəlləyin qardaşı özlüyündə fikirləşirdi: "Sonra başımı aşağı salaram, onun duvağını açıb qurtarınca belə eləyərəm. Sonra da nöqərlərdən birinə buyuraram ki, gedib pul kisəsinin içinə beş yüz dinar qoyub gətirsin; gəlin bura varid olan kimi pul kisəsini könizlərə verib buyuraram ki,

məni gəlinin yanına aparsınlar. Elə ki məni gəlinin yanına apardılar, nifrət elədiyim üçün nə onun üzünə baxaram, nə də onu dindirirəm, qoy desinlər ki, mən məğrur adamam. Belə olanda, gəlinin anası gəlib başımdan, bir də əlimdən öpüb ərz eləyər: "Ay ağa, öz kənizinin üzünə bax, o səninlə yaxınlıq istəyir, onun ürəyinə şəfa ver". Mən ona cavab vermərəm; qızın anası işin belə olduğunu görüb ayağa qalxar, gəlib ayaqlarına düşər, ayağımdan öpüb ərz eləyər: "Ay ağa, mənim qızım hələ kişi üzünü görməmiş gözəl-göyçək qızıdır, sən bu cür təmkinli adam olduğunu görüb ürəyi sınar. İltifat elə, onu dindir". Sonra da gəlinin anası ayağa durar, gedib mənə bir piyalə şərab gətirər, gəlin də piyaləni anasından alıb mənə gətirər; elə ki gəlin gəlib mənim hüzürümdə dayandı, mən də onu ayaq üstə saxlamam, özüm qullab mütekkəyə dirsəklənib uzanaram, özü də qəlbim məğrur olduğundan o mənə hökmdar, sultan deməyincə, məndən rica etməyincə: "Ay ağa, sən allah, lütf elə, bu piyaləni öz qaravaşının əlindən al, axı mən sənə kəniziməm", onun üzünə baxmaram. O rica eləyəndən sonra da mən ona cavab vermərəm; belə olanda, qız məndən əl çəkməyib ərz eləyər: "Sən bu piyaləni hökmən içməlisən". Bunu deyib qız piyaləni dödəqlərimə yaxınlaşdırar, onda mən qızın üzünə bir siləli ilişdirərəm, sonra da bir təpik vuraram, bax belə!" Qardaşım təpik atır, içinə şüşə qab-qacaq düzülmüş məcməyi yerə düşür (özü də məcməyi hündür yerdə imiş) içində nə vadısa, hamısı çilik-çilik olur.

Belə olanda, qardaşım qışqıra-qışqıra deyir: "Bunların hamısı qəlbimin böyüklüyündədir!" Ya əmirəlmöminin, onda qardaşım başına döyməyə başlayır, paltarını cırır, ağlamağa başlayıb özünə əl qatır; cümə namazına gedən adamlar dayanıb ona baxırlar, onların bəzilərinin baxıb ona yazığı gəlir, bəziləri də heç onu vəclərinə almırlar. Qardaşım bu hala düşür: maya da gedir, qazanc da. O beləcə oturub bir müddət ağlayır; birdən nə görsə yaxşıdır? Görür ki, bir arvad qatır üstə gəlir, qatırın yəhəri qızıldandır, arvadın yanında bir neçə nəfər nökr var, özü də arvaddan dörd tərəfə müşki-ənbər ətri yayılır, o cümə namazına gedir. Elə ki arvad çilik-çilik olmuş şüşə qab-qacağı, qardaşımın qəm dəryasına batıb oturduğunu, hönkür-hönkür ağladığını görür, pərişan olur, qardaşıma yazığı gəlir, onun başına nə gəldiyini soruşur; belə olanda, ona deyirlər: "Onun bir məcməyi şüşə qab-qacağı vardı, həmin qab-qacağı satmaqla bir təhər özünü dolandırır, qab-qacağı çilik-çilik oldu, özün də onun başına gələn beləni görürsən". Arvad işdən hali olur, öz nökrələrindən birini çağırır deyir: "Yanında nə qədər pul varsa, apar o fağıra ver", nökrə də gəlib qardaşıma bir pul kisəsi verir, qarda-

şım kisəni açıb baxanda görür ki, onun içində beş yüz dinar pul var; elə ki qardaşım bu pulları görür, sevindiyyindən az qalır ki, ürəyi partlasın.

Qardaşım həmin arvada dua eləyər-eləyər varlanmış adam kimi öz evinə gəlir, oturub başına gələnəri fikirləşməyə başlayır, birdən qapı döyülür. O, ayağa qalxıb qapını açır, görür ki, qapının ağzında tanımadığı bir qarı dayanıb. Qardaşımı görən kimi qarı ona deyir: "Ay bala, bil və agah ol ki, namaz vaxtına lap az qalıb, mənə hələ heç dəstəməz də almamışam, məni evinə burax, dəstəməz alıb namaz qılım". Qarının bu sözlərini eşidib qardaşım ona deyir: "Buyur, gözüm üstə yerin var", sonra da içəri girir, qarını da evə çağırır; elə ki qarı evə girir, qardaşım ona dəstəməz almaq üçün afta verir.

Qardaşım keçib öz yerində öyləşir, arvadın ona bağışladığı dinarlara görə elə sevinir ki, ürəyi əsım-əsim əsir, sonra da qardaşım həmin dinarları pul kisəsinə doldurub ağzını bağlayır; elə ki qardaşım dinarları pul kisəsinə doldurub ağzını bağlayır, qarı da dəstəməz alıb qurtarır, qardaşımın öyləşdiyi otağa gəlir, iki rükət namaz qılır, sonra da qardaşıma əməlli-başlı dua eləyir. Qardaşım da qarıya çox razılıq eləyir, əlini uzadıb kisədən iki dinar pul götürür, onu qarıya verir, sonra da özlüyündə deyir: "Bu da mənim sədəqəm". Elə ki qarı dinarları görür, qardaşıma deyir: "İlahi, şükür sənə kərəminə! Sən niyə xətrini istəyən adamı dilənçi hesab eləyirsən? Pullarını götür, onlar mənə gerek deyil, onları götür yenə ürəyinin üstə qoy; əgər sən bu pulları sənə verənlə görüşmək istəyirsənsə, mən sizi görüşdürərəm, həmin arvad mənim bacılığımıdır". Qarının bu sözlərini eşidib qardaşım ondan soruşur: "Ana can, mən necə eləyim ki, onun yanına gedim?" Onda qarı qardaşıma deyir: "Ay bala, o varlı-hallı adama meyl eləyir: sən gəl belə elə, nə qədər pulun varsa, hamısını götür, dalımcə gəl, onda səni ürəyin istəyən həmin arvada çatdıraram. Elə ki sən onunla görüşdün, məhrəbanlıq elə, bacardığın qədər şirin dillə danış, onda sən onun gül cama-lından, mal-dövlətindən ürəyin istəyən qədər mənəfətdar olarsan".

Qardaşım qarının bu sözlərini eşidib olan-qalan qızıklarını götürüb ayağa durur, qarı ilə bərabər yola düşür (o özü də hələ buna inanmır); qarı dayanmadan hey gedir, qardaşım da onun dalınca, xülasə, onlar az gedirlər, çox gedirlər, gəlib bir iri darvazaya çatırlar. Elə ki gəlib darvazaya çatırlar, qarı darvazanı döyür, bir yunan kəniz gəlib darvazanı açır, qarı içəri girir, qardaşıma da onunla bərabər içəri girməyi buyurur, qardaşım da böyük bir imarətə girir, sonra da böyük bir otağa keçir; bu otağa elə qərribə xalçalar döşənmişdi ki, daha nə deyim, özü də otaqda pərdələr asılmışdı. Qardaşım öyləşir, qızilları qabağına, çalmasını dizi

üstə qoyur; o, elə təzəcə öyləşmişdi ki, bir də görür əyninə bahalı libas geymiş bir qız içəri girdi, özü də tayı-bərabəri olmayan bu qız elə gözəldir, elə göycəkdir ki, yemə, içmə onun xəttü-xalına, gül camalına tamaşa elə. Qızı görən kimi qardaşım dik ayağa qalxır; qız qardaşımı görüb onun üzünə gülür, işarə eləyir ki, öyləşsin. Sonra da buyururlar ki, qapını bağlasınlar, qız qardaşımın yanına gəlib elindən tutur, hər ikisi xudmani bir otağa gəlir, bu otaq cürbəcür ipək parça ilə bəzənmişdi.

Elə ki xudmani otağa gəlirlər, qardaşım keçib öyləşir, qız da onun yanında oturub onunla bir az dilxoşluq eləyir, sonra ayağa durub qardaşıma deyir: "Mən gəlincə nəbədə yerindən tərpənəsen!" Bunu deyib qız gedir, bir müddət görünür. Qardaşım beləcə oturub qızı gözləyir, birdən əlində siyirmə qılınc bir nataraz qara qul otağa girir, qara qul qardaşımın başının üstünü alıb ona deyir: "Vay halına, səni bura kim gətirib, sənin burada nə işin var?" Qardaşım qara qulu görən kimi elə qorxur ki, ona heç cavab verə bilmir, dili boğazında quruyur, ağzını açıb danışa bilmir. Qara qul qardaşımı yerdən qaldırır soyundurur, qılıncın yanı ilə o vaxtadan döyür ki, axırda qardaşım huşunu itirib yerə yığılır, məlun qara qul elə güman eləyir ki, qardaşım ölübdür. Qardaşım qara qulun dediyi sözləri eşidir: "Duzlayan qız hanı?" O, bu sözləri deyən kimi otağa bir qız gəlir, onun əlində içi duz dolu bir boşqab var idi, qara qul qardaşımın yaralarına əl hey duz səpər, amma qardaşım tərpənir, qorxur ki, qara qul sağ olduğunu bilib onu öldürər.

Sonra kəniz çıxıb gedir, – deyib dəllək nağılın dalını danışdı, – belə olanda, qara qul qışqırır: "Meyidxanaya baxan arvad hanı?" Qara qul bunu deyən kimi qarı gəlib qardaşımın qıncından yapışır, sürüyə-sürüyə zirzəmiyə aparıb çoxlu meydirlərin üstünə atır. Qardaşım iki gün meydixanada qalır, Allahın hökmü ilə duz onun sağ qalmasına səbəb olur, çünki yaralardan axan qanı kəsir; qardaşım görür ki, yeriməyə qüvvəsi var, onda yavaşca ayağa qalxır, qapı yerinə meydixananın üstünə qoyulmuş sal daşı qorxa-qorxa qaldırır bayıra çıxır.

Dəmə Allahın nəzəri onun üstündə imiş, qardaşım qaranlıqda həmin meydixanadan çıxan yerdə gizlənir; elə ki səhər açılır, həmin məlun qarı başqa ov dalınca gedir, qardaşım da çıxıb onun dalınca düşür, amma qarının bundan xəbəri olmur. Qardaşım öz evinə gəlir, o vaxtadan özünə müalicə eləyir ki, yaraları tamam sağalır; elə ki yaraları sağalır, qardaşım qarını güdməyə başlayır, qarının bir-bir adamları tovlayıb həmin evə apardığını görür, amma heç kəsə heç nə demir.

Elə ki qardaşım görür ki, əməlli-başlı sağalıb, gücü özünə gəlib, bir cındır parçası götürür, ondan pul kisəsi tikir, içinə şüşə qırıqları doldurub

kəmərinə bağlayır. O, libasını dəyişdirir ki, heç kəs onu tanımasın, sonra qılıncı götürüb paltarının altında gizlədir; elə ki qarını görür, ona yan alır, farsca ona deyir: "Ay qarı, mən qəribəm, bu şəhərə elə bu gün varid olmuşam, özü də heç kəsi tanımıram. Bəlkə sənə beş yüz dinar çəkə bilən tərəzi ola? Əvəzinə sənə həmin dinarlardan bir az bağış-laram". Qarı da onun cavabında deyir: "Oğlum sərrafdır, onda hər cür tərəzi var; nə qədər ki o çıxıb bir yerə getməyib, tez gedək onu öz yerində tutaq, sənin qızılarını çəksin". Belə olanda, qardaşım qarıya deyir: "Sən qabağa düş, gedək!" Qarı qabağa düşür, qardaşım da onun dalınca gedir, onlar az gedirlər, çox gedirlər, gəlib həmin evin darvazasına çatırlar, qarı darvazanı döyür, həmin qız gəlib darvazanı açır. Qarı qızın üzünə gülüb deyir: "Bu gün sizə yağlı tikə gətirmişəm". Onda qız qardaşımın əlindən yapışır onu əvvəlki otağa aparır. Bir az qardaşımın yanında öyləşəndən sonra qız ayağa qalxıb, qardaşıma deyir: "Mən gəlincə nəbədə yerindən tərpənəsen!" Bunu deyib qız gedir. Qardaşım hələ özünə gəlməmiş bir də görür ki, məlun qara qul gəldi, həmin qılıncı da onun əlində, qara qul içəri girən kimi qardaşıma deyir: "Qalx ayağa, məlun!" Qardaşım da dinməz-söyləməz ayağa qalxır, qara qul qabağa düşür, qardaşım da onun dalınca gedir; qardaşım əlini uzadıb paltarının altında gizlətdiyi qılıncı siyirib, qara qulun boynunu vurur, onun başı yerə düşür; sonra da qardaşım onun qıncından yapışır sürüyə-sürüyə meydixananın yanına aparıb qışqırır: "Duzlayan qız hanı?" Qardaşım bu sözləri deyən kimi bir qız əlində də içi duz dolu boşqab gəlir. O, qardaşımın əlində siyirmə qılınc görüb üz qoyur qaçmağa, amma qardaşım aman vermir, haqlayıb qılıncı onun boynunu vurur. Qardaşım qızın boynunu vuran kimi qışqırır: "Qarı hanı?" Onda qarı gəlir, qardaşım qarından soruşur: "Məni tanıdınmı, məlun qarı? Qarı da qardaşımın cavabında deyir: "Yox, ağa, tanımadım". Belə olanda, qardaşım ona deyir: "Mən həmin pul sahibiyəm ki, sən mənim yanıma gəlmişdin, özü də mənim evimdə dəstəməz alıb namaz qıldın, sonra da məni götürüb bura gətirdin". Qardaşımın bu sözlərini eşidib qarı ona deyir: "Allahdan qorx, mənim barəmdə bir fikirleş"; amma qardaşım heç qarının üzünə də baxmır, qılıncı çalib onu dörd parça eləyir, sonra da çıxıb qızı axtarmağa başlayır; elə ki qız qardaşımı görür, ağı başından çıxır, o, qardaşıma deyir: "Mənə rəhmin gəlsin!" Qardaşım da ona rəhm eləyir.

Belə olanda, qardaşım qızdan soruşur: "Axı sən hara, bu qara qul hara? Səni buna vadar eləyən nədir?" Qız da qardaşımın cavabında öz eləyir: "Mən bir tacirin kənizi idim, bu qarı mənim yanıma gəlib-

gedirdi, mən onunla cici-bacı oldum. Günlerin bir günü qarı mənə dedi: "Bizdə bu gün toydur, özü də hələ heç kəş ömründə belə toy eləməyib, muradım budur ki, sən də bu toyda olasan". Mən də ona dedim: "Baş üstə, itaətkaram!". Sonra da ən yaxşı libasını geydim, qaş-daşımı taxdım, pul kisəsinə də yüz dinar qoyub özümlə götürdüm, qarı ilə evdən çıxdım, o mənə bu evə gətirdi. Mən içəri girməyimi gördüm, qara qul göz açmağa macal verməyib mənə basmarladı, bu lənətə gəlmiş qarının hiyləsi üzündən indi mən düz üç ildir ki, bu haldayam". Sonra qardaşım qızdan soruşur: "Bu evdə onun bir şey-meyi varmı?" Qız da onun cavabında ərz eləyir: "Kəfin istəyən qəder şey-şüyü var, eğer onları götürüb apara bilirsənsə, yığ apar, Allah sənə kömək olsun".

Qızın bu sözlərini eşidib qardaşım ayağa qalxır, qızla bərabər gedir, qız bir-bir sandıqların ağzını açır; qardaşım görür ki, sandıqların içində pul kisələri var; elə ki qardaşım kisələri görür, mat-məəttəl qalır, bu dəmdə qız qardaşıma deyir: "İndi qoy mən burada qalım, sən də get adam tut ki, pulları götürüb aparasan". Qardaşım da qızın sözünə baxıb bayıra çıxır, on nəfər adam tutub onlarla bərabər darvazanın ağzına gəlir, amma görür ki, darvaza taybatay açıqdır, lələ köçüb, yurdu qalib, nə qız var, nə də kisələr, təkə bir neçə kisə, bir də parça mallar qalib. Qardaşım başa düşür ki, qız onu aldadıb. Belə olanda, o, qalan pulları götürür, sonra anbarların ağzını açır, nə vardisa hamısını yığışdırır, evdə bir çöp də qoymur qalsın, gecəni şad-xürrəm keçirir.

Elə ki şəhər açılır, qardaşım görür darvazanın ağzını iyirmi fərraş kəsdirib, onlar qardaşımı görən kimi onun yaxasından yapışib deyirlər: "Vali buyurub ki, sənə tutub onun hüsuruna aparaq". Bunu deyib fərraşlar qardaşımı tutub aparırlar, qardaşım nə qədər yalvarıb-yaxarır ki, öz evinə dəyməyə ona rüsxət versinlər, amma onlar rüsxət vermirlər, qardaşım onlara çoxlu pul boyun olur, onlar ipə yatmırlar. Qardaşımın əl-qolunu kəndirə möhkəm bağlayıb valinin hüsuruna aparırlar, yolda qardaşımın bir dostu onlara rast gəlir, qardaşım ona pənah gətirib otəyindən yapışır, yalvarmağa başlayır ki, ayaq saxlasın, kömək eləyib onu fərraşların əlindən qurtarsın. Belə olanda, qardaşımın dostu ayaq saxlayıb onlardan soruşur ki, bu adam nə eləyib: fərraşlar da deyirlər: "Vali buyurub ki, bu adamı tutub onun hüsuruna aparaq, biz də onu tutub aparırıq". Qardaşımın dostu fərraşlardan xahiş eləyir ki, onu buraxsınlar, özü də onlara beş yüz dinar boyun olub deyir: "Elə ki valinin hüsuruna qayıtdız, ona deyərsiz: "Biz onu tapa bilmədik". Amma fərraşlar onun sözlərinə məhəl qoymurlar, qardaşımı üzə üstə sürüyə-sürüyə valinin hüsuruna aparırlar; elə ki vali qardaşımı görür,

üzünü ona tutub soruşur: "Bu parçalar, bu pullar sənə üçün haradan-dır?" Qardaşım da onun cavabında deyir: "Mənə rəhm elə, aman ver". Vali də rəhm eləyib ona aman verir; onda qardaşım başına gələnəri qarı ilə olan əhvalatını əvvəldən axıranca ona nağıl eləyir, qızın necə qaç-dığını da danışır, sonra da valiye deyir: "Mənim oradan götürdüklərim-dən istədiyin qədər götür, mənə dolanmaq üçün xərclik qoysan kifayətdir". Vali də pulların, parçaların hamısını götürür, amma sultanın qulağına xəbər çatacağından qorxub qardaşıma buyurur: "Bu şəhərdən çıx, yoxsa sənə dara çəkdirərəm!" Qardaşım da onun cavabında deyir: "Baş üstə, itaətkaram!" Bundan sonra o, baş götürüb bir şəhərə gedir, yolda quldurlar onu tutub soyurlar, əməlli-başlı döyürlər, sonra da qulaqlarını kəsirlər. Onun xəbəri qulağıma çatdı, mən özümü ona yetir-dim, onun üçün libas götürdüm, onu xəlvətə şəhərə gətirdim, yemək-icməyini verib saxlamağa başladım.

DƏLLƏYİN ALTINCI QARDAŞININ HEKAYƏTİ

Ya əmirəlmöminin, o ki qaldı mənim altıncı qardaşıma, onun dodaqlarını kəsiblər. O, kasıblaşmışdı, günlərin bir günü bayıra çıxır ki, yeməyə bir şey tapsın, acından ölməsin; qardaşım bir yol ilə gedəndə birdən gözəl bir imarət görür, bu imarətin enli, hündür eyvanı var idi, özü də darvazanın ağzında əmrlər verən, qadağan qoyan nökrə-naiblər dayanmışdılar. Qardaşım darvaza ağzında dayanan adamların birindən soruşur ki, bu ev kimindir? Həmin adam da qardaşımın cavabında deyir: "Bu ev Bərməkildən birinin evidir!"

Belə olanda, qardaşım qapıçıların yanına gəlib fağır payı diləyir, onlar da deyirlər: "Darvazadan içəri gir, ağamız üreyin istədiyi şeyi sənə verər". Qapıçıların bu sözünü eşidən qardaşım eyvanın altından keçib gözəllikdə, qəşənglikdə misli-bərabəri olmayan bir imarətin həyətinə girir; həyətdə bir bağ var idi ki, gəl görəsən, qardaşım hələ ömründə belə bir bağ görməmişdi; evin döşəməsi mərmərdəndi, hər yerdən pərdələr asılmışdı!

Qardaşım mat-məəttəl qalır, bilmir ki, hara getsin, sonra o, evin yuxarı başına tərəf gedir, orada xoşsimalı, saqqallı bir kişi görür; o, qardaşımı görən kimi ayağa qalxıb salam verir, ondan hal-əhval tutur. Qardaşım da bir tikə çörəyə möhtac olduğunu ona ərz eləyir.

¹ Bərməkilər - VIII əsrdə yaşamış vəzir Xəlid ibn Bərməkinin nəslidir. Bu ailənin bir çox üzvləri ərəb xəlifələrinin sarayında böyük vəzifələrdə işləmişlər.

Həmin adam qardaşının bu sözlərini eşidib çox pərişan olur, əl atıb öz əynindəki paltarlarını cırıq-cırıq ələyir, sonra da qardaşıma deyir: "Heç belə iş olar ki, mən bu şəhərdə ola-ola sən ac qalasan! Mən buna dözmə bilmərəm!"

Sonra da o, qardaşıma hər cür kömək vəd ələyir deyir: "Sən hökmən mənimlə düz-çörək kəsməlisən". Qardaşım da onun cavabında ərz ələyir: "Ay ağa, mən elə acam ki, heç ayaq üstə dayanmağa təqətim yoxdur!" Belə olanda, ev sahibi qışqırır: "Ay uşaq, aftafa-ləyən gətir!" Sonra da qardaşıma deyir: – Gəl əl-üzünü yu. Onun bu sözünü eşidib qardaşım ayağa qalxır ki, əl-üzünü yusun. Amma nə ləyən görür, nə də aftafa. Ev sahibi əllərini bir-birinə elə sürtür ki, elə bil doğrudan əllərini yuyur, sonra da qışqırır: "Süfrə salın!" Amma qardaşım orta-lıqda nə süfrə, nə də yemək görür. Həmin adam qardaşıma deyir: "Buyur, heç utanıb-zad eləmə, bu yeməklərdən yeginən!" Bunu deyib ev sahibi əllərini ağzına elə aparır ki, elə bil doğrudan da bir şey yeyir, özü də o, qardaşıma deyir: "Mən məəttəl qalmışam, sən lap az yeyirsən! Utanma, doyunca yeginən, bilirəm sən yaman acsan!" Belə olanda, qardaşım da özünü elə göstərməyə başlayır ki, guya yeyir, ev sahibi bu dəmdə ona deyir: "Yeginən, bir bax, gör bu çörək nə yaxşıdır, özü də necə ağdır". Amma qardaşım heç bir şey görmür, odur ki, özlüyündə fikirləşir: "Deyəsən bu kişi adamları elə salmaqdan ləzzət alır". Sonra qardaşım ona ərz ələyir: "Ay ağa, mən hələ ömrümdə belə ağ, belə ləzzətli çörək görməmişəm". Həmin adam da qardaşının cavabında deyir: "Mən altı yüz dinara bir kənz almışam, bu çörəyi o bəşiribdir". Bundan sonra ev sahibi qışqırır deyir: "Ay uşaq, ot qutabı, et suyu gətir, özü də yağlı elə!" Sonra da qardaşından soruşur: "Ay qonaq, səni Allaha and verirəm, bir də görüm, sən heç ömründə bundan yaxşı qutab görmüsənmi? Sən mənim canım, yeginən, heç utanıb-zad eləmə! Ay uşaq, – deyib sonra ev sahibi qışqırır, – bizə turşuqovurma, bir də qızardılmış yağlı kəklik gətir!" Sonra da qardaşıma deyir: "Ay qonaq, yeginən, görürəm acsan, doyunca yeməlisən". Belə olanda, qardaşım çənəsini elə tərpətməyə başlayır ki, elə bil nə isə çeynəyir, həmin adam da elə dalbadal cürbəcür xörəklər gətirməyi buyurur, amma ortaya heç nə gətirmirlər, o isə elə hey qardaşıma deyir ki, yeginən.

Ev sahibi yenə qışqırır: "Ay uşaq, bizim üçün püstə doldurulmuş cücələr gətir!" Sonra da qardaşıma deyir: "Ay qonaq, bu cücələri püstə ilə bəsləyiblər, ömründə görmədiyin şeydir, səni öz canın, yeginən, utanıb-zad eləmə". Onun bu sözlərini eşidib qardaşım onun cavabında deyir: "Ay ağa, bu çox ləzzətli yeməkdir!" Ev sahibi əlini qardaşının

ağzına uzadır, elə bil onu yedizdirir; o, xörəkləri bir-bir elə hey ac qardaşıma tərifləyir, qardaşının aclığı elə artır ki, bu dəmdə lap arpa lavaşı da olsa idi yeyərdi. Ev sahibi sonra qardaşından soruşur: "Sən heç ömründə bu xörəklərə vurulan ədviyyatdan yaxşısını görmüsənmi?" Qardaşım da onun cavabında deyir: "Yox görməmişəm, ağa". Belə olanda, ev sahibi qardaşıma deyir: "Doyunca yeginən, heç utanıb-zad eləmə!" Qardaşım da onun cavabında ərz ələyir: "Mən lap doydum". Qardaşından bu sözü eşitək ev sahibi qışqırır: "Gəlin bunları aparın, şirniyyat gətirin!" Sonra da qardaşıma deyir: "Bax, bunu yeginən, çox ləzzətli şeydir, bu yağlı fətiirlərdən yeginən. Sən öz canın, nə qədər ki, yağı axmayıb, bu yağlı fətiri götür". Onda qardaşım da ev sahibinə deyir: "Ay ağa, Allah səni mənə çox görməsin". Sonra da ev sahibindən soruşur ki, yağlı fətiirlərə çoxmu müşk-ənbər vurulub. Qardaşımın bu sözünü eşidən ev sahibi onun cavabında deyir: "Mənim evimdə bəşirilən hər yağlı fətirə bir misqal müşk, yarım misqal ənbər vururlar". Ev sahibi danışıqca qardaşım bir şey yeyən kimi başını, ağzını, çənəsini tərpədir. Bu dəmdə ev sahibi yenə qardaşıma deyir: "Bu badamdan yeginən, heç utanıb-zad eləmə". Qardaşım da onun cavabında ərz ələyir: "Ay ağa, elə doymuşam ki, daha heç nə yəyə bilmərəm!" Belə olanda, ev sahibi bərkdən deyir: "Ay qonaq, səni Allaha and verirəm, əgər ürəyin bir şey istəyirsə, ləzzətlə yeginən, ac qalma!" Qardaşım da onun cavabında deyir: "Ay ağa, bir belə xörəyin hamısını yeyən adam ac olarmı?" Bunu deyib qardaşım fikrə gedir, özlüyündə deyir: "Mən hökmən onun başına elə oyun açacağam ki, özü də afərin desin, bir də belə iş görməsin!" Bu dəmdə həmin adam qışqırır: "Bizə şərab verin!" Onun bu sözlərini eşidib nökrələr əllərini havada elə tərpətməyə başlayırlar ki, elə bil şərab verirlər. Ev sahibi piyaləni qardaşıma uzadıb deyir: "Bu piyaləni al, şərab xoşuna gəlsə, mənə deginən". Qardaşım da onun cavabında ərz ələyir: "Ay ağa, bu şərabın ətri yaxşıdır, amma mən iyirmiillik şərab içməyə adət eləmişəm". Qardaşımın bu sözlərini eşidib ev sahibi deyir: "Bu qapını döy, onda sən həmin şərabdan bir az içə bilərsən". Qardaşım da ona ərz ələyir: "Ay ağa, mərhəmətin artıq olsun!" Sonra da əlini dodaqlarına aparır, guya şərabi içir, ev sahibi isə ona deyir: "Sağlıqla iç, nuş olsun!" Sonra ev sahibi də əlini dodaqlarına aparır, guya şərab içir, ikinci piyaləni qardaşıma uzadır, qardaşım da içir, özünü sərxoşluğa vurur, qardaşım əlini elə yuxarı qaldırır ki, qoltuğunun altı görünür, qolaylanıb qəfildən ona elə bir sille ilişdirir ki, səsindən otaq cingildəyir. Sonra bir sille də ilişdirir, həmin adam qışqırır deyir: "Ay əclaf, bu nədir?"

Qardaşım da onun cavabında ərz eləyir: "Ay ağa, sən mərhəmət eləyib öz qulunu evinə gətirdin, onu doyunca yedizdirdin, ona köhnə şərab içirtdin, o da məst olub şuluqluq eləməyə başladı, amma sən elə yaxşı adamsan ki, onun gördüyü axmaq işlərə dözüb günahından keçirən".

Qardaşımın bu sözlərini eşidib ev sahibi qəhqəhə çəkib gülür, sonra da qardaşıma deyir: "Mən çoxdandır ki, adamları ələ salıram, dostlarımı lağa qoyub onlara gülürəm, amma hələ ömrümdə elədiklərimi mənimlə bərabər eləyən belə səbirli, belə fərasətli adam görməmişəm. Mən sənə günahından keçirəm; indi gəl sən mənim doğrudan da həmsüfrəm ol, özü də heç vaxt məndən ayrılmı". Ev sahibi bunu deyib bir süfrə açdırır ki, gəl görəsən; süfrədə bayaq dedi ki cürbəcür xörəklər olur, o, qardaşımla oturub doyunca yeyir, sonra da şərab otağına keçirlər; həmin otaqda qardaşım nə görsə yaxşıdır? O görür ki, bu otaqda kənizlər var, özü də onlar elə gözəldirlər ki, elə bil ay parçasıdırlar, yemə, içmə, onların xəttü-xalına, gül camalına tamaşa elə; kənizlərin əllərində ürəyin istəyən çalğı alətləri var, onlar çalmağa, səs-səse verib oxumağa başlayırlar, sonra ev sahibi ilə qardaşım yenə oturub şərab içirlər, hər ikisi məst olur; onlar cani-dildən elə dostlaşırlar ki, lap qardaş olurlar, o, mehrini qardaşıma salır, ona xələt verir. Elə ki şəhər olur, onlar yenə yeyib-icməyə başlayırlar, bu minval ilə iyirmi il keçir. Sonra həmin adam ömrünü Allaha tapşırır, sultan onun var-dövlətini, qardaşımın da var-yoxunu zəbt eləyir, olan-qalan nə pulu var idisə, hamısını əlindən alıb onu lüt eləyir, qardaşım yenə elə kasıblayır ki, daha nə deyim.

Belə olanda, qardaşım həmin adamın evindən çıxır, üzünü bərrü-biyabana tutub qaçır; yarı yolda bədəvilər üstünə düşüb onu əsir eləyirlər. Onlar qardaşımı öz yerlərinə aparırlar, onu əsir alan adam qardaşımı incitməyə başlayıb deyir: "Pul ver, canını qurtar, yoxsa sənə cəhənnəmə vasil elərəm!" Qardaşım da ağlaya-ağlaya ona ərz eləyir: "Allah haqqı, mənim heç bir şeyim yoxdur! Mən sənə əsirinəm, ürəyin nə istəyirsə elə".

Belə olanda, bədəvi bıçağı çıxarıb qardaşımın dodaqlarını kəsir, onun yaxasından daha bərk yapışdırıb pul istəyir. Həmin bədəvinin gözəl-göycək arvadı varmış, bədəvi bayıra çıxıb bir yerə gedəndə arvad qardaşıma təklif eləyir ki, onunla yatsın, özü də onu cüsa gətirməyə çalışır, qardaşım isə arvada məhəl qoymur; amma günlərin bir günü arvad yenə dilə tutub qardaşımı yoldan çıxartmaq istəyəndə qardaşım onunla mazaqlaşmağa başlayır, onu öz dizi üstə öyləşdirir. Elə bu dəmdə onun

əri birdən içəri girir, qardaşımı arvadının yanında görüb qışqırır: "Vay halına, məlun, indi də mənim arvadımı yoldan çıxarıb korlamaq istəyirsən!" Bunu deyib bədəvi bıçağı çıxardır, qardaşımı axtalayır, sonra da onu dəvənin üstünə yığır, aparıb bir dağın başında qoyur, qayıdıb öz evinə gəlir.

Bir müddətdən sonra onun yanından səyyahlar keçirlər, onlar baxıb qardaşımı tanıyırlar, onu yedirib-icirdirlər; sonra da onun başına gələn əhvalatı gəlib mənə xəbər verdilər; mən də tez gedib qardaşımı şəhərə gətirdim, nə lazımsa ona verdim. "Ya əmirəlmöminin, indi bax, mən sənə hüzurundayam, olub keçən əhvalatları sənə nəğil eləməyincə buradan getməyə qorxdum, əgər mən onları sənə danışmasaydım, böyük səhv eləmiş olardım. Axı altı qardaşım mənim öhdəmə düşüb, özü də onların qeydinə mən qalıram".

Elə ki əmirəlmöminin mənim başıma gələn əhvalatı, bir də ona nəğil elədiyim qardaşlarımın başına gələnləri eşitdi, qəhqəhə çəkib güldü, sonra da mənə dedi: "Sən haqlısan, ay Dinməz, sən çoxdanışan deyilsən, çərənci deyilsən, amma indi bu şəhərdən çıx, get ayrı şəhərdə yaşa!" Sonra da əmirəlmöminin fərzaşlara tapşırır ki, mənə şəhərdən çıxarıb qovsunlar.

Elə ki mənə şəhərdən qovdular, mən xəlifənin ölüm xəbərini, onun yerinə başqa xəlifə taxta öyləşdiyini eşidənəcn bu şəhər sənə, o şəhər mənim, bu vilayət sənə, o vilayət mənim, o ki var gözüb dolaşdım, sonra bu şəhərə gəldim, nə görsem yaxşıdır? Gördüm ki, qardaşımın altısı da ölüb. Belə olanda mən bu cavanın yanına gəldim, onun üçün çox yaxşı işlər gördüm, mən olmasaydım, onu yəqin öldürmüşdürlər, amma o mənə elə bir şeydə töhmətləndirir ki, mənə heç ömrümdə elə şey olmayıb. Ay məclis əhli, mənim çərənci olmağım barədə onun dedikləri də yalandır. Ay məclis əhli, bu cavanı tapmaq üçün bir çox ölkələri gözməyim, axırda gəlib onu burada tapmağım mənim tərəfimdən comərdlik deyilsə, bəs nədir?"

Elə ki biz dəlləyin başına gələn əhvalatı, onun çərənlədiklərini eşitdik, bu cavanın başına oyun açıb onu incitdiyini bildik, dəlləyi tutub dama saldıq, oturub nuşi-canla yeyib-icdik, kef məclisimiz axşam azanında dağıldı. Sonra mən oradan çıxıb düz evə gəldim, arvadım qaşqabağını sallayıb mənə dedi: "Sən kef çəkirsən, mənə tək-tənha oturub dörd çəkirim! Əgər sən mənə aparıb axşamacan gözəldirməsən, onda mən bizim yaxınlıq təlimizi qıraram, özü də ayrılmağımıza bəis olarsan".

Onda mən arvadımı götürüb şəhərə çıxdım, biz axşamacan gözdük, sonra evə qayıdanda yolda qozbelə rast gəldik, bu dəmdə o bərk sərxoş idi, özü də bu şəri oxuyurdu:

"Mey qədəh rəngindədir: işlər yeqin,
Bir təhərdir, gözləmək olmaz fəreh.

Sanki meylə yoxdur, qədəhdür gördüyün,
Ya ki, meylə var, yoxdur o büllur qədəh".

Belə olanda, mən qozbeli qonaq apardım, küçəyə çıxıb qızardılmış balıq aldım, sonra arvadım bir parça çörəklə bir tikə balığı götürüb onun ağzına dürtüşdürdü, çörəklə balıq qozbelin boğazında qaldı, o, canını Allaha tapşırırdı. İşin bu yerdə olduğunu görüb mən onu qucağıma alıb apardım, hiylə işlədib bu yəhudi həkimin evinə atıb qaçdım; həkim də zirək tərpənib onu mətbəxağasının evinə tullayırdı, mətbəxağası da biclik işlədib onu dəlləlin yolu üstə qoyur. Bax bu da mənim başıma gələn əhvalat, dünən başıma gələn iş. Məgər bu, qozbelin başına gələn əhvalatdan daha maraqlı deyil?

Elə ki Çin padşahı bu əhvalatı eşitdi, başını silkələdi, bu işə mat qalıb dedi: "Cavanla çərənçi dəlləyin əhvalatı doğrudan da yalançı qozbelin başına gələn əhvalatdan çox-xoş yaxşıdır, ondan maraqlıdır!"

Bundan sonra padşah üzünü saray əyanlarından birinə tutub əmr elədi: "Durun, dərzi ilə bərabər gedin, dəlləyi zindandan çıxardıb mənim hüzuruma gətirin: Mən onun danışığına qulaq asım, özü də sizin hamınızın beladan qurtarmağınızın bəisi o olacaq; o ki qaldı bu qozbelə, onu dəfn elərik..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki otuz dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Çin padşahı əmr elədi: "Dəlləyi mənim hüzuruma gətirin, sizin hamınızın canını qurtaran o olacaq; o ki qaldı bu qozbelə, – axı o, dünən ölübdür, – ona sərdaba tikdirərik".

Padşahın bu sözlərini eşidən saray əyanı ilə dərzi bir dəqiqə də keçməmişdi ki, çıxıb zindana tərəf üz qoydular, onlar, az getdilər, çox getdilər, gəlib zindana çatdılar, dəlləyi zindandan çıxartdılar, onu padşahın hüzuruna gətirdilər, padşah ona zənn ilə baxanda nə görsə yaxşıdır? Padşah gördü ki, hüsurunda dayanan bu adam, sir-sifəti qara, saqqalı, kirpikləri ağarmış, pərqulaq, uzunburun, yaş doxsandan keçmiş, əldən düşmüş bir qoca kişidir, özü də lap səfehdir. Padşah onu gören kimi qəhqəhə çəkib güldü, sonra da dəlləyə dedi: "Ay Dinməz, başına gələn əhvalatlardan birini danış, mən də qulaq asım". Padşahın bu sözünü eşidib dəllək ondan soruşdu: "Qibleyi-ələm sağ olsun, bu xaçpərəstin, bu yəhudinin, bu müsəlmanın, bir də sizin aranızda olan ölü qozbelin əhvalatı nə əhvalatdır, həm də sizin bura yığılmağınızın səbəbi nədir?" Onda Çin padşahı dedi: "Axı, sən bunu niyə soruşursan?" Belə olanda, dəllək onun cavabında ərz elədi: "Mən onların barəsində ona görə soruşuram ki, qoy padşah bilsin: nə mən çərənçiyəm, nə də bunların dediyi kimi çərənçilikdə təqsirkaram. Mən Dinməz adlı həmin adamam, özü də adıma layiq adamam, bir şair bu barədə dediyi kimi:

Ləqəbi bəzi əsilzadələrin,
Bildirir məniyyəni, xislətini".

Dəlləyin bu sözlərini eşidib padşah yanındakılara buyurdu: "Bu qozbelin başına gələn əhvalatı, dünən axşamdan bəri onun başına gələnləri, həm də yəhudi, xaçpərəst, mətbəxağası və dərzinin nağıl elədiklərini dəlləyə danışın", onlar da danışdılar (təkrar eləməyin faydası yoxdur!); belə olanda, dəllək başını tərpətib dedi: "Allah haqqı, bu doğrudan da çox əcaib əhvalatdır! Bu qozbelin üstündəki örtüyü götürün!"

Qozbelin üstündən örtüyü götürdülər, dəllək keçib qozbelin yanında əyləşdi, onun başını götürüb öz dizi üstə qoydu, zənn ilə onun üzünə baxdı, birdən elə qəhqəhə çəkib güldü ki, qəşş eləyib arxası üstə yıxıldı, sonra da bərkdən dedi: "Hər cür ölüm öz-özlüyündə qoribə işdir, amma bu qozbelin ölüm əhvalatı qızıl suyu ilə yazılmalıdır!" Ora yığılan adamlar dəlləyin bu sözlərini eşidən kimi çaşıb qaldılar, padşah da onun sözlərinə mat qaldı, sonra da dəlləkdən soruşdu: "Ay Dinməz, sənə nə oldu? Bizə danış görək". Dəllək padşahın cavabında dedi: "Qibleyi-ələm sağ olsun, sənə mərhəmətinə and olsun ki, yalançı qozbelin hələ ruhu bədənindən çıxmayıb!" Bunu deyib dəllək qoltu-

ğundan balaca bir mücrü çıxartdı, onun ağzını açıb içindən bir saxsı qab çıxartdı, bu qabın içindəki piyden götürüb qozbelin boğazına, boy-nunun damarlarına sürüb ovuşdurdu, sonra da iki dəne demir qarmaq çıxartdı, onları qozbelin boğazına saldı, tıxlı balıq tikəsini çıxartdı; elə ki dəllək tıxlı balıq tikəsini çıxartdı, gördülər ki, tikə qanlıdır. Bu dəmdə qozbel bir dəfə asqırdı, dik qalxıb ayaq üstə dayandı, salavat çevirib dedi: "La ilahə illəllah, Məhəmmədən rəsulullah!" Padşah da, orada olan adamlar da öz gözləri ilə gördükləri bu işə lap mat-məəttəl qaldılar.

Çin padşahı da, buradakı adamlar da qəhqəhə çəkib elə güldülər ki, qəşş eləyib arxası üstə yığıldılar; belə olanda, sultan dedi: "Allah haqqı, bu qəribə əhvalatdır, hələ mən ömrümdə bundan qəribə əhvalat eşitməmişəm!"

Sonra sultan üzünü orada olan adamlara tutub soruşdu: "Ay müsəlmanlar, ay qoşun əhli, siz heç ömrünüzdə görmüsünüz ki, ölü dirilsin? Allah bu dəlləyi qozbel üçün bura gətirib çıxartmasaydı, yəqin o ölmüşdü (onun sağ qalmasına bais dəllək idi).

Padşahın bu sözlərini eşidib oradakı adamların hamısı bir ağızdan öz elədi: "Allah haqqı, bu çox qəribə əhvalatdır!" Sonra da Çin padşahı buyurdu ki, bu əhvalatı qızıl suyu ilə yazsınlar; əhvalatı padşah ömr elədiyi kimi yazıb padşahın xəzinəsinə qoydular. Padşah yəhudiyyə, xaçpərəstə, bir də mətbəxağasına bahalı libas verib buyurdu ki, çıxıb getsinlər; onlar da çıxıb getdilər. Sonra padşah dərziyə tərəf döndü, ona bahalı libas verdi, həm də onu öz dərzisi elədi; ona aylıq təyin elədi, sonra da onu qozbellə barışdırdı, qozbellə bahalı, qəşəng libas bağışladı, öz həmsüfrəsi eləyib ona aylıq təyin elədi, dəlləyə rəhm eləyib onu padşahlığın baş dəlləyi, həm də özünə həmpiyalə elədi. Onlar Nəşələri pozan, Məclisləri dağıdan gələncən beləcə şad-xürrəm ömür sürdülər.

Amma bu nağıl heç də iki vəzir ilə Ənis əl-Calisin nağılından qəribə deyil". Şəhrizadın bu sözünü eşidib Dünyazad soruşdu: "Həmin nağıl necədir?"

İki vəzir ilə Ənis əl-Calisin nağılı

Şəhrizad nağılı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Bəsredə bir şah var idi, o, kəsiblərə, dilənçilərə hörmət eləyirdi, rəiyyəti ilə çox yaxşı rəftar eləyirdi. Məhəmməd peyğəmbərə inananlara öz pullarından nəzir verərdi, Allah ona min rəhmət eləsin! Bir şair həmin padşah haqqında necə deyibse eləcə idi:

Sis-dumantək onu düşmən bürsə hər yandan,
Çəkdiyi zağlı qılınc onlara verməz fürsət.

Nizosindən yaxa qurtarmaz igidlər də onun,
Yağının basqınına səddir ağır qalxanı, sədd.

Bu şahın adı Məhəmməd ibn Süleyman öz-Zeyni idi, onun iki vəzir var idi, bu vəzirlərin birinin adı əl-Muin ibn Savi, o birinin adı əl-Fəzl ibn Xaqan idi. Həm də əl-Fəzl ibn Xaqan öz zamanəsinin ən cəmərd adamı idi, özü də o, pak bir ömür sürürdü, adamlar da hamılıqla onun xətrini dünyalarca istəyirdilər, hamı onun yanına məsləhətə gəlirdi, hamı ona dua eləyirdi ki, ömrü uzun olsun, çünki o həmişə yaxşılıq eləyirdi, kin-küdurət nə olduğunu bilmirdi.

Vəzir əl-Muin Savinin isə adamları görməyə gözü yox idi, yaxşılıq nə olduğunu bilməzdi, özü də çox xəbis, kinli adam idi, şair onun barəsində yaxşı demişdir:

Nanəciblərdən uzaq qaç, arxan olsun bir nəcib,
Atalar düzgün deyiblər: "Mərd olandan mərd törər".

Nəslə bədzad, özü qəddar olmuşa bel bağlama,
Kökü üstündə bitər ot, qurddan ancaq qurd törər.

Adamlar da əl-Fəzl ibn Xaqanın xətrini nə qədər istəyirdilərsə, onların bir o qədər də əl-Muin ibn Savidən zəhlələri gedirdi.

Bu şahın padşahlığı zamanı qüdrətli Allahın hökmü ilə belə bir əhvalat oldu: günlərin bir günü şah Məhəmməd ibn Süleyman öz-Zeyni padşahlıq taxtında əyləşmişdi, padşahlığın əyanları onun dörd tərəfində dayanmışdılar, padşah öz vəziri əl-Fəzl ibn Xaqanı hüzuruna çağıraraq dedi: "Mən elə bir kənz almaq istəyirəm ki, öz zamanəsində onun tayı-bərabəri olmasın, özü də gözəllikdə misli-bərabəri olmasın, qədd-qaməti hamıdan yaxşı, həm də tərifi layiq sifətləri olsun".

Padşahın bu sözlərini eşidib əyanlar ərz elədilər: "Belə kənizi yalnız on min dinara taparsan". Belə olan surətdə, sultan öz xəzinədarını çağıraraq ona buyurdu: "Götür on min dinar əl-Fəzl ibn Xaqangilə apar!" Xəzinədar da sultanın buyurduğuna əməl elədi.

Sultan vəzirə buyurdu ki, hər gün bazara getsin, dəllallara tapşırınsın ki, qiyməti min dinardan yuxarı olan hər bir kənizi vəzirə göstərməmiş satmasınlar; bundan sonra vəzir çıxıb getdi. Belə olanda, heç bir kənizi vəzirə göstərməmiş satmırdılar, amma nə qədər kəniz gətirildilərsə, heç birisi vəzirin xoşuna gəlmirdi.

Günlərin bir günü dəllal vəzir əl-Fəzl ibn Xaqanın imarətinin qabağına gəldi, onu at üstə şahın sarayına gedən gördü, atın üzəngisindən yapışıb dedi:

"Verdin həyat çoxdan ölüb getmiş adətə,
Keçsin sevinc içində həyatın, məişətin.

Çəkdi çıxartdı sən ki, qəbirdən səxavəti,
Allah yanında olsun uca qədiri-qiymətin!"

Sonra da o vəzirə dedi: "Ay ağa, sənin buyurduğun həmin şey hazırdır!" Dəllalın bu sözünü eşidən vəzir buyurdu: "Get onu mənim yanıma getir!" Dəllal da getdi, bir müddətdən sonra qədd-qamətli, döşlü-başlı, gözələrinə sürmə çəkilmiş, girdesifət, incə bədənlə, ombaları iri bir qızla gəldi, qızın əynində elə gözəl libas var idi ki, daha nə deyim; onun ağzının suyu baldan da şirin, qaməti əyilən budaqlardan da zərif, səsi səhər mehindən xoş idi, bir şair bu barədə yaxşı deyib:

Onda bir nöqsan tapammasan, gözəllər şahıdır,
Ahudan, ceyran-cüyürdən incədir, üstündür o.

Hər cəhətdən tək yaratmış hüsnünü pərvərdigar,
Həm kamaldan, həm camaldan elədir, düzgündür o.

Yeddi ulduztək bəzər rüxsarını yeddi xalı,
Dövrəsində yeddi zənci səf çəkən bir güldür o.

Nitqi, xain gözləri bir nizə, bir oxtək dələn,
Baxışı odlar sağan, canlar yaxan bir gündür o.

Elə ki, vəzir qızı gördü, onun gözəlliyindən bihuş oldu, sonra da dəllaldan soruşdu: "Bu kənzin qiyməti nəçədir?" Dəllal da onun cavabında ərz elədi: "Onun qiyməti gəlib on min dinardə dayanıb, özü də onun sahibi and içir ki, on min dinar heç qızın yeddiyi cücələrin, onun öz müəllimlərinə içirtməyi içkilərin, onlara bağışladığı libasların dəyəri deyil, axı bu qız həm hüsnəxt, həm sərf-nəhv, həm dil, həm Quranın şərhini, həm şəriət və dinin əsaslarını, həm təbibliyi, həm təqvimini, həm də hər cür çalğı çalmağı öyrənmişdir". Dəllalın bu sözlərini eşidib vəzir ona buyurdu: "Get onun ağasını mənim hüzuruma getir!" Dəllal da gedib o saat, o dəqiqə qızın ağasını gətirdi; ağası uzun ömür sürmüş bir fars idi, özü də tale onu əldən salsa da ona rəhm eləmişdi, bu barədə bir şair yaxşı deyib:

Məni gör bir nə dərde saldı fəlok,
Belə işlərlə fəxr edir o müdam.

Bir zaman yol gedər yorulmazdım,
İndi yol getməmiş yorulmadayam.

Vəzir qızın ağasına dedi: "Sən sultan Məhəmməd ibn Süleyman əz-Zeynidən on min dinar alıb bu kənizi ona verməyə razısanmı?" Fars da onun cavabında bərkdən dedi: "Allah haqqı, mən bu kənizi sultana heçə-puçə verirəm, özü də mən hökmən belə eləməliyəm!" Onda vəzir buyurdu ki, pulları gətirsinlər; gedib pulları gətirdilər, çəkib farsa verdilər.

Qul alverçisi vəzirə yaxın gəlib dedi: "Hökmədarımız vəzir izin versə, ona bir söz deyərəm!" Vəzir də onun cavabında buyurdu: "Nə sözün varsa, de gəlsin!" Qul alverçisi dedi: "Zənnimcə, sən bu gün qızı sultanın hüsuruna aparmasan yaxşıdır: o, yoldan gəlir, həm havası dəyişib, həm də yol onu, əldən salıb. Sən onu on gün öz imarətində saxla, qoy o öz evvəlki halına gəlsin, onu hamama göndər, əyninə ən yaxşı paltar geyindir, sonra sultanın hüsuruna apar, onda sən bəxtin lap gətirər."

Vəzir qul alverçisinin sözlərini fikrində götür-qoy eləyib gördü ki, o, yaxşı söz deyir. Vəzir qızı götürüb öz imarətinə apardı, ona ayrıca otaq ayırdı, hər gün ona yemək-icmək, lazım olan başqa şeylər verdi, bu minval ilə bir neçə gün keçdi.

Vəzir əl-Fəzl ibn Xaqanın bir oğlu vardı, o elə gözəl idi ki, aya deyirdi sən çıxma, mən çıxım, günə deyirdi sən çıxma, mən çıxım, onun yanaqları alma kimi qırmızı, üzündəki xalı elə bil ətirli danə idi, bıq yeri təzəcə tərləmişdi, bir şair bu barədə lap yaxşı deyib:

Bədrələnmiş aydır üzdən, ağı başdan eyləyər,
Qəddinin şümşadə, sərve az deyildir bənzəri.

Zənci zülfündən də qıvrım zülfə malikdir o genc,
Qəddi düzgünlükdə düz bir şaxədən qalmaz geri.

Çox zərifdir zahirən, əfsus, kobuddur batinən,
Sancmaq olmuş adeti eşqindən üzgün kəsləri.

Zahiriylə batini olsaydı bir məftunlara,
Mərhəmətkeş bir nəzər eylərdi əhsan gözləri.

Sevdiyimçün mən onu, əl atmasın yad tənəyə,
Hansı qəlbi yoldan etməz şəhdü-şərbət sözləri?!

Göz görüb, könlün sevəndən sonra gəl şad ol, görüm,
Eşq ucundan yanmağın, qəmlənməyən var öz yeri.

Bu cavanın kənizdən xəbəri yox idi, onun atası qızı öyrədir ona demişdi: "Qızım, bil və ağah ol ki, mən səni yalnız şah Məhəmməd ibn Süleyman əz-Zeyni üçün kəniz kimi almışam, mənim bir oğlum var, o, küçədə bir qızla təklidə qaldı ha, hökmən onun işini görməlidir. Özünü ondan qoru, nabadə üzünü ona göstərəsən, səsinə ona eşitdirəsən". Qız da onun cavabında ərz eləmişdi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Vəzir qızı öz imarətində qoyub getdi.

Allahın izni ilə belə oldu ki, günlərin bir günü qız imarətdəki hamama getdi, kənizlərdən biri onu çimdirdi, qız əyninə qəşəng libas geydi, bu libas onu daha gözəl, daha qəşəng elədi, sonra qız xanımın, vəzirin arvadının yanına getdi, onun əlindən öpdü; vəzirin arvadı qıza dedi: "Səhhət-vücud, Ənis əl-Calis! Hamam yaxşı idi?" Qız da onun cavabında dedi: "Ay xanım, yerin məlum". Belə olanda, xanım kənizlərə buyurdu: "Gedəyin hamama!" Kənizlər də onun cavabında dedilər: "Gözümüz üstə, itaət borcumuzdur!" Bunu deyib kənizlər ayağa qalxdılar, xanım da onların arasında idi, onlar Ənis əl-Calisin olduğu otağın qapısının keşiyini çəkməyi iki balaca kənizə tapşırıb onlara dedilər: "Heç kəsi qızın yanına buraxmayın!" Balaca qızlar da onların cavabında dedilər: "Gözümüz üstə, itaət borcumuzdur!"

Ənis əl-Calis otaqda oturmuşdu, birdən vəzirin oğlu gəldi, onun adı Nürəddin Əli idi, o, anasını, qızları soruşdu, kənizlər onun cavabında dedilər: "Onlar hamama gediblər".

Kəniz Ənis əl-Calis öz otağında oturmuşdu, o, vəzirin oğlu Nürəddin Əlinin sözlərini eşitdi, öz-özünə dedi: "Bir bu cavana baxım, görüm o necə adamdır ki, vəzir mənə deyirdi: o, küçədə bir qızla təklidə qaldı ha, hökmən onun işini görəcəkdir! Allah haqqı, mən ona baxmaq istəyirəm!" Bunu deyib qız ayağa qalxdı (özü də indicə hamamdan gəlmişdi), otağın qapısı ağzına gəlib Nürəddin Əliyə baxdı, birdən nə görse yaxşıdır? Gördü ki, cavan elə göyçəkdir ki, elə bil ondördgecəlik aydır. Elə ki qız cavanı gördü, ürəyindən min ah qopdu, cavan da ötəri nəzər salıb qıza baxdı, o da qızı görən kimi onun da ürəyindən min ah qopdu, onlar bir könüldən min könülə bir-birinə vuruldular.

Belə olanda, cavan yaxın gəlib balaca kənizlərin üstünə qışqırdı, onlar qorxub qaçdılar, uzaqda dayanıb baxmağa başladılar ki, görsünlər o nə eləyəcəkdir. Cavan birdən otağın qapısı ağzına gəldi, qapını açıb içəri girdi, içəri girən kimi də qızdan soruşdu: "Atam səni mənə alıb?" Qız da onun cavabında dedi: "Bəli". Qızın bu sözünü eşidib cavan ona yaxınlaşdı (o lap məst idi), qollarını qızın belinə doladı, qız da qollarını

cavanın boynuna sarıyıb onu öpüşə qərq elədi. İki gənc biri-birinə qovuşdu...

Elə ki balaca kənzilər gördülər onların ağası Ənis əl-Calisin yanına girdi, qışqırıb fəryad elədilər, cavan nəfsini öldürüb qızın otağından çıxdı, gördüyü işin axırından qorxub canını qurtarmaq üçün qaçıb getdi. Balaca kənzilərin fəryadını eşidib onların xanımı ayağa qalxdı, hamamdan çıxıb (onun bədənindən tər gile-gilə axırdı) xəbər aldı: "Bu nə fəryaddır evdə qoparıblar", sonra qızın qapısı ağzında oturan balaca kənzilərin yanına gəlib bərkənd dedi: "Vay halınıza, nə olub?" Balaca kənzilər xanımı görüb ona dedilər: "Ağamız Nureddin yanımıza gəlib bizi döydü, biz də qaçıb getdik, o, Ənis əl-Calisin yanına girib onu qucaqladı, bundan sonra nə elədiyini bilmədik. Biz səni səsləyəndə o qaçıb getdi". Balaca kənzilərin bu sözləri eşidən xanım Ənis əl-Calisin yanına gedib soruşdu: "Nə olub?" Ənis əl-Calis də onun cavabında dedi: "Ay xanım, mən oturmışdım, birdən gözəl-göyçək bir cavan içəri girib məndən soruşdu: "Atam səni mənə alıb?" Mən də onun cavabında dedim: "Bəli!" Allah haqqı, xanım, mən elə bildim ki, o, doğru deyir, onda cavan yaxın gəlib mənə qucaqladı". Xanım işin bu yerdə olduğunu görüb Ənis əl-Calisdən soruşdu: "O, bundan başqa sənə söz-zad demədi ki?" Ənis əl-Calis də onun cavabında dedi: "Bəli dedi, özü də üzüməndən üç öpüş götürdü". Xanım bərkənd: "O, muradına yetmədən səndən əl çəkməz!" – deyib qorxdı ki, atası Nureddinin başını kəsəcəkdir. Sonra da kənzilərlə bərabər hönkür-hönkür ağlamağa, özünə əl qatıb baş-gözünə döyməyə başladı.

Elə bu dəmdə vəzir içəri girdi, arvadının özünə əl qatdığını görüb soruşdu ki, nə olub, onda arvadı vəziyə dedi: "And iç ki, mənim sözlərimə axıracan qulaq asacaqsan!" Vəzir də dedi: "Yaxşı, and içirəm". Belə olanda, arvadı oğlunun gördüyü işi əvvəldən axıracan vəziyə nağıl elədi, vəzir qəm deryasına qərq oldu, özünə əl qatıb öynindəki paltarını cırıq elədi, baş-gözünə döyməyə, saqqalını yolmağa başladı. Arvadı ona dedi: "Özünü həlak eləmə, mən öz pullarımdan qızın dəyərini, on min dinarı sənə verərəm". Arvadının bu sözlərini eşidən vəzir başını qaldırıb dedi: "Vay halına, arvad, mənə onun dəyəri lazım deyil, mən qorxuram ki, bu kənzizin ucbatına canım da, malım da bada getsin". Vəzirin bu sözlərini eşidən arvadı soruşdu: "Ay ağa, axı belə niyə?" Vəzir də onun cavabında dedi: "Məgər sən bilmirsən ki, düşmənimiz əl-Muin ibn Savi bizi güdür? Bu iş onun qulağına çatən kimi sultanın hüzuruna gedib..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki otuz beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir öz arvadına dedi: "Məgər sən bilmirsən ki, düşmənimiz əl-Muin ibn Savi bizi güdür? Bu iş onun qulağına çatən kimi sultanın hüzuruna gedib ona ərz eləyəcək: "Deyirdin vəzirin səni çox istəyir, bu da sənin istəklisi vəzirin! Verdiyin on min dinara gedib bir kənz alıb, özü də o kənz elə gözəl-göyçəkdir ki, dünyada misli-bərabəri tapılmaz; qız onun çox xoşuna gəlib, odur ki, öz oğluna deyib: "Al, bu qız sənin olsun, qız sultandan çox sənə yaraşır". Oğlu da qızı alıb aparıb, onun üzünü açıbdir. Bax həmin kənz indi də onun evindədir". Onun bu sözlərini eşidəndə padşah da deyəcək: "Sən yalan deyirsən!" O da padşaha ərz eləyəcək: "İzin versən, mən onun evinə soxulub həmin kənzini sənin hüzuruna gətirərəm". Belə olanda, padşah ona əmr eləyəcək ki, get getir, o da gəlib evi axtaracaq, qızı götürüb sultanın hüzuruna aparacaq, sultan da əhvalatı qızdan soruşacaq, qız da olanların hamısını açıb deyəcək, onda əl-Muin də üzünü padşaha tutub ərz eləyəcək: "Padşah sağ olsun, indi gördün ki, mən sənin səmimi məsləhətçinəm, amma sənin yanında mənim bəxtim gətirmir?" Belə olanda, sultan adamların gözü qabağında derimi soyacaq, canını alacaq". Vəzirin bu sözlərini eşidib arvadı dedi: "Bunu heç kimin yanında ağzından qaçırtma, bu iş gizlində olub, bu əhvalatı Allaha tapşır". Arvadının bu sözlərini eşidib vəzirin ürəyi toxtadı.

Vəzir burada qalsın, sizə kimdən deyim, Nureddin Əlidən; kənzilə olan əhvalatdan sonra Nureddin Əli işin axırından qorxub axşama kimi bağlarda gəzib dolanırdı, gecəyə az qalmış gəlib anasının yanında yatdı, səhərin gözü açılmamış durub bağa gedirdi. Bu minval ilə düz bir ay keçdi, o, atasının gözünə görünmədi. Günlərin bir günü anası onun atasına dedi: "Ay ağa, qorxuram ki, biz qızı da, oğlanı da bədbəxt eləyək? Belə getsə, oğlan bizi atıb gedəcək". Arvadın bu sözlərini eşidib vəzir ondan soruşdu: "Bəs necə eləyək?" Onda arvadı onun cavabında dedi: "Bu gecə yatma, elə ki oğlan evə gəldi, onu tut, sonra da onunla barış. Qızı da ver ona, axı qız da onu sevir, o da qızı, o ki qaldı pul məsələsinə, qızın dəyərini mən sənə verərəm".

Vəzir də oğlu gələncən yatmadı; elə ki, oğlu gəldi, vəzir onu tutub başını kəsmək istədi, bu dəmdə Nureddinin anası özünü yetirib ərindən soruşdu: "Sən nə eləmək istəyirsən?" Vəzir də dedi: "Mən onun başını kəsəcəyəm". Belə olanda, oğlu atasından soruşdu: "Məgər mən sənə üçün heç nəyəm?" Oğlunun sözünü eşidib vəzirin gözləri yaşardı, o, oğluna dedi: "Ay bala, bəs sən niyə mənim malımı, pulumu, mənim canımı heç vəcinə də almadın?" Cavan da atasına dedi: "Ata can, qulaq as, gör şair nə deyib:

Düzdür, günahım böyükdür, amma
Mərdlər günahı bağışlayırlar.

Sən zirvədəsən, rəqibin ancaq
Qalmış dənizin dibində nəçar".

Oğlunun dediyi bu şəri eşidib vəzir onun sinəsinin üstündən qalxdı, sonra da dedi: "Ay bala, sənə günahından keçdim!" Vəzir rıqqətə gəldi, oğlu ayağa qalxıb atasının əlindən öpdü, onda vəzir oğluna dedi: "Ay bala, bilsə idim ki, sən Ənis əl-Calis ilə yaxşı rəftar eləyəcəksən, onu sənə bağışladım". Atasının bu sözlərini eşidib Nureddin ondan soruşdu: "Ata can, bəs mən onunla necə rəftar eləməliyəm ki, yaxşı olsun".

Onda vəzir də dedi: "Oğlum, qulaq as, gör sənə nə deyirəm: ondan başqa nə arvad al, nə də kəniz, özünü də onu heç vaxt satma". Nureddin də atasının cavabında and içib dedi: "Ata can, and içirəm ki, mən ondan başqa heç kəsi almayacağam, heç vaxt da onu satmayacağam", sonra da kəninin yanına getdi, düz bir il onunla ömür sürdü. Allah-təala da elədi ki, bu qızın əhvalatı padşahın yadından çıxdı.

O ki qaldı əl-Muin ibn Saviyə, bu əhvalatın xəbəri onun qulağına çatdı, amma sultanın yanında vəzirin çox böyük hörməti olduğuna görə ağzını açıb bir kəlmə də danışa bilmədi.

Daha bir il keçəndən sonra günlərin bir günü vəzir əl-Fəzl ibn Xaqan hamama getdi, çimib tərlə-tərlə hamamdan çıxdı, ona elə bərk soyuq deydi ki, yorğan-döşəyə düşdü, yuxusuzluq onu əldən saldı, bədəni zəifləməyə başladı.

Belə olanda, o, oğlu Nureddin Əlini yanına çağırırdı; elə ki Nureddin Əli gəlib onun hüzurunda dayandı, vəzir ona dedi: "Oğlum, bil və agah ol ki, mənim ömrüm qurtarıb, vaxtım çatıb, hər adam ölüm piyalesini içməlidir". Sonra da bu şəri oxudu:

"Ömür ötüşdü, vaxt yetişdi, dünyadan köçmək gerek,
Hiss edir könlüm: ecəldir ömr edib, "gəl keç!" deyən.

Baş əyib şahlar da, bu hökm ilə candan ayrılır,
Ancaq Allahdır, bir Allah, daimi ömür eyləyən".

Sonra vəzir dedi: "Oğlum, sənə bircə vəsiyyətim var: Allahdan qorx, görəcəyin işlərin axırını fikirləş, bir də ki, Ənis əl-Calisin qeydinə qal". Atasının bu sözlərini eşidib Nureddin dedi: "Ata can, axı sənə tay-bərabər kim ola bilər? Gördüyün yaxşı işlərə görə səni hamı tanıyır, minbərlərdən sənə canına dua eləyirlər!"

Oğlunun bu sözlərini eşidib vəzir dedi: "Bala, ümidvaram ki, Allah-təala mənim ruhumu qəbul eləyər". Sonra da kəlməyi-şəhadətini deyib canını Allaha tapşırırdı.

Elə ki vəzir canını Allaha tapşırırdı, saray adamları fəryad qopartdılar, vəzirin ölüm xəbəri sultana çatdı, şəhər camaatı da əl-Fəzl ibn Xaqanın vəfat elədiyini eşitdi, uşaqlar məktəblərdə yas saxlayıb onun ölümünə ağladılar. Oğlu Nureddin Əli atasını kəfənə tutdurub cüz qoydu, emirlər, vəzir-vüzəra, padşahlığın əyanları, şəhər adamları onu basdırmağa gəldilər, vəzir əl-Muin ibn Savi də onların arasında idi. Cənazəni evdən bayıra çıxaranda bir nəfər dedi:

"Ruh uçdu bədəndən, qapının bir tayı üstə
Çimdirdi məni mürdşirəm – halı pərişan.

Öz köynəyim, öz arxalığım qaldı kənarda,
Geydirdi kəfən, bağladı başdan və ayaqdan.

Tabutumu bir məscidə çatdırdı adamlar,
Rəhmət oxuyub, rəhm rica etdilər haqdan.

Dostlar elə ki qıldı namaz, fətihe verdi,
Qəbristanı yolladılar, oradan edib əfqan.

Qan-yaş tökərək eylədilər torpağa təslim,
Oldum qapısız, pəncərəsiz bir evə mehman".

Elə ki dostları, qohum-qardaşı əl-Fəzl ibn Xaqanı torpağa təslim eləyib evə qayıtdılar, Nureddin də ah-vayla ağlaya-ağlaya onlarla bərabər evə gəldi, onun halı elə bil deyirdi:

"Ötdü beş gün, tək qoyub dostlar məni qeyb oldular,
Getdi dostlar, bir cənazəm qaldı orada, bir məzar.

Bir də gördüm ruh da onlarla gedir: "Dön, gəl!" – dedim.
Ruh cavab verdi: "Hara? Ah, səndə bir sənikmi var?"

Mən hara, donmuş, nəfəssiz tən hara? İndən belə
Sür-sümüklərdən ibarət cismə ruh etməz güzər!"

Nurunu qeyb etdi çəşmim tərkdə edincə ruh məni,
Bu amansız ayrılıqdan həm lal oldum, həm də kar".

Nurəddin Əli uzun müddət atasının yasını saxladı, günlərin bir günü o, atasının evində oturmuşdu, bir də gördü ki, birisi qapını döyür. Nurəddin Əli ayağa qalxıb qapını açdı, atasının həmsüfrələrindən və dotslarından biri içəri girib Nurəddin Əliyə dedi: "Ağa, sənə kimi oğul qoyub gedən adam ölməmişdir, şahın da, dilənçinin də axırı qəbir evidir. Ağa, ürəyinə toxdaqlıq ver, yasdan çıx!"

Belə olanda, Nurəddin qonaq otağına keçdi, lazım olan hər şeyi ora apardı, dostları onun başına yığıldılar; o, öz kənizini də həmin otağa gətirdi. On nəfər tacir balası onun evinə yığıldı, onlar oturub yeyib-ichməyə başladılar. O, süfrədəki yemək-ichməyi dalbadal dəyişdirirdi, səxavət göstərərək adamlara bəxşiş verirdi.

Belə olanda, onun işlər vəkili gəlib Nurəddin Əliyə dedi: "Ay ağa, ya Nurəddin, məgər sən bir nəfərin dediyi bu kəlamı eşitməmişən: "Bədxərclik eləyən kasıblaşar bilmədən", şair də bu barədə yaxşı deyib:

Özümlün göz bəbəyimdən pulu yüksək tuturam,
Nə qılıncdır, nə də qalxan, bir odur arxa mənə.

Ağ günü qapqara bir günə dəyişmiş kimidir,
Pulu pay-puş eləyərsə biri həmdəmlərinə.

Pul mənədirsə əgər qoy məni xoşbəxt eləsin,
Vermərəm dəngini pulsuz-parasız can verənə.

Nə rəqiblər, nə də yadlar bu əziz pullarımın,
Bilə bilməz yerini, dəyso cahan bir-birinə.

Vermərəm, dost desə: "Bir günlüyə bir dirhəm ver,
İki dirhəm verərəm ertəsi gün mən də sənə".

Pul üçün qonşuya getsəm, o məni rədd eləsə,
Özümü it bilərəm, vay, – deyərəm, – vay bu günə!

Birinin xidməti, ağı, biliyi ümman ola,
Pulu yoxdursa qoyulmaz o heç insan yerinə".

Sonra da o ərz elədi: "Ağa, bu böyük xərclər, bahalı bəxşişlər pulun axırına çıxar".

Elə ki Nurəddin Əli işlər vəkildən bu sözləri eşitdi, ona baxıb cavabında dedi: "Sənə dediyin sözlərin heç birinə əməl eləməyəcəyəm! Mən şairin belə bir sözünü eşitmişəm:

Əlimdə pul var ikən eyləsəm xəsislik əgər,
Təbibə sərf eləyim yığdığım o pulları mən.

Xəsislik ilə cahanda kimin ucaldı başı,
Zəlif olan kim olubdur səxavət əhlindən?"

Sonra o, bunu da dedi: "Ay işlər vəkili, bil və agah ol, mən istərdim ki, səndə naharıma çatacaq pul qalıbsa, mənə şam yeməyinin fikrini çəkdirməyəsən".

Onun bu sözlərini eşidən vəkili çıxıb öz işinə getdi, Nurəddin Əli əvvəlki kimi gününü eys-ışrətdə keçirməyə başladı, onun həmsüfrələrindən kim desəydi ki, bu, nə gözəl şeydir! Nurəddin onun cavabında deyərdi: "Peşkəşdir". Ya da bir başqası ərz eləsəydi: "Ağa, filan ev çox gözəldir!" Nurəddin Əli onun cavabında deyərdi: "Həmin ev sənə peşkəşdir".

Nurəddin hər gün səhər də, axşam da onlara süfrə açdı, bu minval ilə düz bir il keçdi. Bir ildən sonra, günlərin bir günü o, evdə oturmuşdu, birdən qulağına səs gəldi, fikir verib gördü ki, Ənis əl-Calis şair oxuyur:

"Taleyindən razı idin ömrünün xoşbəxt çağı,
Dövrünün heç bir qəmi etmirdi narahat səni.

Qəlbini əyləndirirdi çox zaman aydın gecə,
Bəzən aydın bir gecə gizlər yüz alçaq fitnəni".

Ənis əl-Calis şeri oxuyub qurtarmamışdı ki, birdən qapı döyüldü, Nurəddin ayağa qalxıb qapıya getdi, onun həmsüfrələrindən biri də onun dalınca getdi, amma Nurəddin Əli qapını açıb görəndə ki, işlər vəkili dayanıbdır, ondan soruşdu: "Nə var?" İşlər vəkili də onun cava-

bında dedi: "Ağa, o şeydən ki mən qorxurdum, həmin şey oldu". Onda Nurəddin işlər vəkili soruşdu: "Nə şey oldu?" İşlər vekili də onun cavabında dedi: "Bil və ağah ol ki, mənim əlimdə elə bir şey qalmayıb ki, onun qiyməti bir dirhəm, ya bir dirhəmdən aşağı, ya da yuxarı olsun; bu da dəftərlər, sənin əvvəllər olan mal-mədarın, bir də ki, mənim xərcələdiklərimin hamısı burada yazılıb".

Elə ki Nurəddin Əli işlər vəkili üçün sözlərini eşitdi, başını aşağı salıb dedi: "La hövlə vəla qüvvətən illa və billah".

Nurəddin Əlinin nə danışacağına qulaq asmaq üçün gizlicə onun dalınca gələn həmsüfrəsi işlər vəkili üçün sözlərini eşidib öz dostlarının yanına qayıtdı, onlara dedi: "İndi biz nə eləməliyik? Nurəddin Əli var-yoxdan çıxıbdır".

Elə ki Nurəddin Əli qayıdıb dostlarının yanına gəldi, onlar açıq-aşkar gördülər ki, onun qanı qaralıbdır, elə bu dəmdə onun həmsüfrələrindən biri ayağa qalxdı, Nurəddin Əliyə baxıb dedi: "Ağa, mənə izin verərsənmi mürexəss olum?" Nurəddin ondan soruşdu: "Sən niyə bu gün çıxıb getmək istəyirsən?" Qonaq da onun cavabında dedi: "Arvadım doğur, mən bu gün onun yanında olmalıyam, gedib ona dəymək istəyirəm". Nurəddin də ona izin verdi.

Belə olanda, Nurəddinin həmsüfrəsindən biri də ayağa qalxdı, Nurəddinə dedi: "Ay ağa, ya Nurəddin, mən bu gün qardaşımgilə olmalıyam, o, oğluna sünnət toyu eləyir".

Xülasə, dostlarının hərəsi bir bəhanə gətirib izin istədi, çıxıb öz işinə getdi; Nurəddin bir də gördü ki, hamı çıxıb gedib, o tək-tənha qalıb.

Onda Nurəddin Əli öz kənizini çağırıb, ona dedi: "Ya Ənis əl-Calis, gördünmü başıma nə iş gəldi?" Sonra da işlər vəkili ona dediklərini kənizə nağıl elədi. Elə ki, Ənis əl-Calis onun var-yoxdan çıxdığını eşitdi, Nurəddinə dedi: "Ağa, mən hələ bir neçə gecə bundan əvvəl bu barədə sənə demək istəyirdim, amma sənə belə bir şeir oxuduğunu eşitdim:

Yaxşılıq gəlsin əlindən, ruh bədənəndən çıxmamış,
Bərk deyil dünya sənə, dünyaya sən də olma bərk.

Bəxti puç etməz səxavət, sakininkən ruh sənə,
Ruh çıxıb getdikdə olmaz bil, xəsislikdən kömək.

Bu şeiri oxuduğunu eşidib dinmədim, sənə heç bir söz demədim". Onun bu sözlərini eşidib Nurəddin Əli dedi: "Ya Ənis əl-Calis, sən onu bilirsen ki, pullarımı mən təkcə öz dostlarıma bağışlamışam, onlar

məni var-yoxdan çıxartdılar, amma mən belə guman eləyirəm ki, pis günəmdə dostları mənə əl tutarlar". Nurəddinin bu sözlərini eşidib Ənis əl-Calis onun cavabında dedi: "Vallah, onların heç biri sənə kömək eləməyəcək".

Belə olanda, Nurəddin Əli bərkəndə dedi: "Mən elə bu saat onların qapısına gedəcəyəm, bəlkə onlar mənə bir şey verdilər, onu əlimdə maya eləyəm, eyş-işrətdən, kefdən əl çəkəyəm, başlaram alver eləməyə".

Bunu deyib Nurəddin Əli elə o dəqiqə ayağa qalxdı, bayıra çıxıb düz birbaşa dostlarının yaşadığı dalana getdi (onların hamısı bu dalanda oturdu). O, əvvəlcə darvazaya yaxın gəlib darvazanı döydü, bir nəfər kəniz gəlib ondan soruşdu: "Kimsən?" Nurəddin Əli onun cavabında dedi: "Get ağana deyin: Nurəddin Əli qapıda dayanıb sənə deyir: "Qulun əlindən öpüb qapıda səni gözləyir".

Kəniz evə gedib öz ağasına xəbər verdi, amma ağası ona dedi: "Qayıt ona deyin ki, evdə yoxdur!" Kəniz də qayıdıb Nurəddinə dedi: "Ay ağa, mənim ağam evdə yoxdur".

Kənizin bu sözünü eşidib Nurəddin yol aldı, gedə-gedə öz-özünə fikirləşdi: "Bu vələdüzünə çıxdısa, o biri vələdüzünə olmaz". Nurəddin belə fikirləşə-fikirləşə o biri dostunun darvazası ağzına gəldi, yenə darvazanı döydü, kəniz gəldi, Nurəddin bayaqkı sözləri bu kənizə də dedi, bu kəniz də gedib qayıtdı, ağasının evdə olmadığını dedi, onda Nurəddin bu beyti söylədi:

"Evinə çox getdiyin dostlar qaçıb gizləndilər,
Nə qızartma verdilər onlar sənə, nə qeyri et".

Bu beyti oxuyandan sonra Nurəddin bərkəndə dedi: "Allah haqqı, mən hökmən onların hamısını bir-bir sınaıcağam; bəlkə onlardan biri mərd çıxıb hamısının əvəzi oldu!" O, on nəfər dostunun hamısının bir-bir qapısına getdi, amma heç biri onun üzünə nə qapısını açdı, nə onun gözüne göründü, nə də onun qabağına bir təkçə çörək qoydu; belə olanda, Nurəddin bu şeiri oxudu:

"Varlı-dövlətli adam barlı ağaclar kimidir:
Dolanırlar çox olur barlı ağac dövrəsinə.

Elə ki bar sovuşar, bağda görünməz bir adam,
Varını pay verənin hay verən olmaz səsinə.

Əsrin övladları min lənəyə gəlsin – deyirəm:
Nə mürüvvət, nə ağıl rast gələr onlarda sənə".

Sonra da Nureddin Əli öz kəninin yanına qayıtdı (o, qəm dəryasına elə qərq olmuşdu ki, daha nə deyim), kənizi ona dedi: "Ay ağa, mən sənə demədimmi ki, onlardan sənə fayda olmayacaq?" Nureddin də onun cavabında dedi: "Allah haqqı, onların heç biri mənə nə üzünü göstərdi, nə də heç biri məni saydı". Belə olanda, kənizi ona dedi: "Ay ağa, Allah sənə bir yol açanacan hələlik ev şeylirni, qab-qacağı bir-bir apar sat, dolan".

Nureddin də ev şeylərini bir-bir satdı, axırda gördü ki, daha evdə ələ gələn heç bir şey yoxdur; belə olanda, o, Ənis əl-Calisi baxıb ondan soruşdu: "Bəs indi nə eləyəcəyik". Ənis əl-Calisi də onun cavabında dedi: "Ay ağa, zənnimcə, sən elə bu saat ayağa durmalısən, məni bazara aparıb satmalısən. Sən bilirsən ki, atan məni on min dinara alıb; Allah kərimdir, bəlkə elə həmin qiymətdən azca aşağı məni satdın, sonra Allah-təala istəsə ki, biz bir yerdə olaq, özü yol açar, yenə bir yerdə olarıq".

Kəninin bu sözlərini eşidib Nureddin onun cavabında dedi: "Ay Ənis əl-Calisi, Allah haqqı, mən səndən heç bir dəqiqəliyə də ayrılı bilmərəm". Onun bu sözlərini eşidib Ənis əl-Calisi dedi: "Ağa, Allah haqqı, mən də səndən ayrılı bilmirəm, amma başqa çarə olmayanda nə eləyə bilərsən, bu barədə də şair yaxşı deyib:

Ehtiyac bəzən insan övladını,
Başqa yol tutmağa edər vadar.

Ehtiyac olmadan bu vasitəyə,
Sanma dünyada bir nəfər əl atar".

Belə olanda, Nureddin ayağa qalxıb Ənis əl-Calisin əlindən tutdu (Nureddinin göz yaşı sel kimi yanaqlarından üzünə aşağı axırdı), pərişan halını şeir dili ilə ərz elədi:

"Hicran demidir, ey dost,
Baxsın sənə göz doysun.

Dərddən üzülən qəlbim,
dalsın bu tamaşaya.

Müskülə bu iş hərgah,
Qalmaq yaramaz yoldan.

Yansın ürəyim dərddən,
Getsin həyatım zayə".

Bu şəri deyib, o, Ənis əl-Calisi bazara apardı, dəllala verib dedi: "Ay Hacı Həsən, satacağın kəninin qiymətini bil". Dəllal da onun cavabında ərz elədi: "Ay ağa, ay Nureddin, hər şeyin kökü olduğu kimi qalır!"

Sonra da dəllal Nureddindən soruşdu: "Bu həmin Ənis əl-Calisi deyilmi ki, onu atan məndən on min dinara almışdı?" Nureddin də onun cavabında ərz elədi: "Bəli, həmin Ənis əl-Calisdır".

Belə olanda, dəllal tacirlərin yanına getdi, gördü ki, hələ onların hamısı yığışmayıb, odur ki, onların hamısı yığışanacan, bazara cürbəcür millətlərdən kənizlər dolanacan gözlədi; bu kənizlərin arasında türk, firəng qızları, çərkəz, həbəş, Nubiya, Tekrur¹ qızları, yunan, tatar, gürcü və başqa millətlərdən olan qızlar var idi. Elə ki dəllal gördü bazar dolub, ayağa qalxdı, qabağa çıxıb qışqırdı: "Ay tacirlər, ay pullu adamlar, hər girdə şey qoz deyil, hər uzunsov şey banan deyil, hər gözəl şey at deyil, hər ağ şey piy deyil! Ay tacirlər, məndəki bu mirvari bir dənədir, onun qiyməti yoxdur. Mən onun müzayidəsini necədən başlayım?" Tacirlərdən biri onun cavabında dedi: "Dörd min beş yüz dinardan başla"; belə olanda, qiymət qışqıran müzayidəni dörd min beş yüz dinardan başladı.

O bu sözləri deyən dəmdə, birdən vəzir əl-Muin ibn Savi bazarı gəzməyə başladı; o, bazarın yuxarı başında dayanmış Nureddin Əlini görüb özlüyündə dedi: "İbn Xaqan burada niyə dayanıb? Məgər bu kefcilin kənz almağa pulu qalıb? Sonra da vəzir dörd tərəfə göz gəzdirdi, birdən bazarın ortasında dayanıb qiymət qışqırının səsinə eşitdi; vəzir gördü ki, tacirlər onu dövrəyə alıblar; belə olanda, vəzir özlüyündə fikirləşdi: "Ey dili-qafil, o, yəqin vardan-yoxdan çıxıb, odur ki, kənizi Ənis əl-Calisi satmağa getirib".

Sonra da vəzir özlüyündə fikirləşdi: "Ah bu kənz ürəyimə nə yatır!" O belə fikirləşib qiymət qışqırını çağırdı, o da vəzirin hüsuruna gəldi, onun qabağında baş əydi, Vəzir ona dedi: "Satdığın o kənizi mən almaq istəyirəm".

Hərracbaşı da onun sözündən çıxma bilməyib cavabında dedi: "Allah xeyir versin, ay ağa!" Sonra kənizi qabağa çıxarıb vəziərə göstərdi.

Kənz vəzirin xoşuna gəldi, o dəllaldan soruşdu: "Ay Həsən, bu kənizə nə qədər qiymət veriblər?" Dəllal da onun cavabında dedi: "Müzayidəni açmaq üçün dörd min beş yüz dinar verdilər". Dəllalın bu sözünü eşidib əl-Muin qışqırdı: "Mənim üçün dörd min beş yüz dinar getirin!"

¹ Əslə tekrurlu (Morkozi və Qərbi Afrikadan) olan müsəlman kənz.

Elə ki tacirlər bunu eşitdilər, onların heç biri bir dirhəm də artıq qiymət vermədi, özü də onlar vəzirin haqsız adam olduğunu bildirdilər, odur ki, hamısı qırağa çəkildi, əl-Muin ibn Savi də dəllalə baxıb dedi: "Nə dayanmısan? Get mənim adımdan dörd min dinar təklif elə, beş yüz dinar da sənə verərəm".

Belə olanda, dəllal Nureddinin yanına gəlib ona dedi: "Ay ağa, sənənin kənin heçə-puçə əlindən çıxır!" Dəllalın bu sözlərini eşidib Nureddin ondan soruşdu: "Necə yəni heçə-puçə əlindən çıxır?" Dəllal da onun cavabında dedi: "Kənin müzayidəsini biz dörd min beş yüz dinardan başladığ, elə bu dəmdə bazardan keçən o yaramaz əl-Muin ibn Savi gəlib çıxdı, kənizi gören kimi xoşladı, üzünü mənə tutub dedi: "Mənim adımdan dörd min dinar təklif elə, sənə də beş yüz dinar verərəm". Mənim zənnimcə, o, yəqin bilib ki, bu kəniz sənənin kənizidir, əgər o, elə bu saat pulunu sənə versə, yaxşı olar; amma mən bilərəm ki, o insafsız adamdır, sənə kağız yazıb verəcək, işlərini idarə edənlərdən birinin üstünə göndərəcək, özü də dalınca o saat adam göndərəcək onlara desin ki: "Ona heç nə verməyin". Hər dəfə sən pul üçün onların üstünə gedəndə, onlar sənə deyəcəklər: "Bu saat verərik", sənəni get-gələ salacaqlar, sən də ki, haqqını istəyən adamsan, onlardan əl çəkməyəcəksən. Elə ki sən onları tənqə gətirdin, onda sənə deyəcəklər: "Kağızı bizə göstər", sən kağızı göstərən kimi əlindən alıb cıracaqlar, kənizin pulu batacaq".

Dəllalın bu sözlərini eşidib Nureddin Əli ona baxdı, sonra da dedi: "Bəs mən necə eləyim?" Dəllal da onun cavabında dedi: "Sənə bir məsləhət eləyəcəyəm, ona əməl eləsən, bəxtin gətirəcək". Onda Nureddin dəllaldan soruşdu: "O necə məsləhətdir?" Dəllal da onun cavabında dedi: "Mən gedib bazarın ortasında dayanan kimi sən yanıma gələrsən, kənizi mənim əlimdən alarsan, ona bir şapalaq ilişdirib deyərsən: "Ay qız, mən öz andıma əməl elədim, and içdim ki, səni hökmən bazara aparacağam, dəllalə verəcəyəm ki, müştərilərə təklif eləsin!" Sən belə eləsən, bəlkə vəzir də, bütün adamlar da bu hiyləni başa düşməsinlər, elə zənn eləsinlər ki, sən öz andına əməl etmək üçün onu bazara çıxarmısan". Dəllalın bu sözlərini eşidib Nureddin bərkədən dedi: "Bax, bu lap yaxşı sözdür!"

Sonra dəllal ondan ayrılıb bazarın ortasına getdi, kənizin əlindən tutdu, vəzir əl-Muin ibn Savini işarə ilə çağıraraq ona dedi: "Ay ağa, kənizin sahibi bax odur gəlir". Nureddin gəldi, kənizi dartıb onun əlindən aldı, ona bir şapalaq ilişdirib bərkədən dedi: "Vay halına, ay qız, mən andımı pozmamam üçün səni bazara gətirdim! Get evə, bir də mənim

sözümü iki eləmə! Bir də mənə söz qaytarsan, vay halına! Sənənin puluna belə möhtacam ki, hələ səni satım da! Mən evin şey-şüyünü satsam, sənə verilən qiymətdən yüz dəfə artıq pul çıxardar".

Vəzir əl-Muin ibn Savi Nureddini görüb ona dedi: "Vay halına, məgər sənə pula gedən bir şey qalıb ki?" Bunu deyib əl-Muin ibn Savi onun üstünə atılmaq istədi, bunu gören tacirlər Nureddinə baxdılar (onların hamısı onun xətrini istəyirdi), Nureddin də onlara dedi: "Bax, mən sizin gözünüzün qabağında yam, siz də onun necə qəddar adam olduğunu lap yaxşı bilirsiniz!" Onun bu sözlərini eşidib vəzir bərkədən dedi: "Vallahı ki, siz olmasaydız, mən onu yəqin öldürərdim!" Onda tacirlər Nureddinə göz elədilər: "Onun dərşini ver! Heç birimiz ona harayçılıq eləyən deyilik".

Belə olanda, Nureddin vəzir ibn Saviyə yaxınlaşdı (özü də Nureddin igid oğlan idi), vəziri yəhərin üstündən dartıb yerə saldı, həmin yerdə də palçıq tutmuşdular, vəzir düz palçıqın içinə yıxıldı, Nureddin onu kötkəlməyə, yumruqlamağa başladı, Nureddinin bir yumruğu onun ağzından deyib dişlərini sındırdı, vəzirin saqqalı qana bulaşdı.

Vəzirin yanında on nəfər qul var idi, qullar görəndə ki, Nureddin onların ağasını şil-küt eləyir, əl atdılar qılıncların dəstəsinə ki, qılınclarını siyirib onun üstünə düşsünlər, doğram-doğram eləsinlər; elə bu dəmdə oradakı adamlar qullara dedilər: "Bu vəzirdirsə, o biri də vəzir oğludur. Ola bilər ki, onlar bir vaxt barışarlar, onda siz hər ikisinin yanında pis kişi olarsız; olmadı elə, oldu belə, birdən qılınclarınız əl-Muine deydi, onda sizi min əziyyətlə cəhənnəmə vasil eləyərler. Yaxşı olar ki, heç onların işinə qarışmayasız".

Nureddin vəziri duyunca döyüb qurtarandan sonra öz kənizini götürüb evə getməkdə olsun, sizə kimdən deyim, vəzirdən; vəzir ibn Savi elə o saat durub getdi, onun paltarı qara palçığa, öz qanına, bir də külə boyanıb üç rəngdə olmuşdu.

Vəzir özünü bu kökdə görəndə bir parça həsir götürüb ciyninə saldı, əlinə iki dəstə xəlifəyi¹ alıb düz sultanın sarayına getdi; elə ki vəzir gəlib saraya çatdı, qışqırmağa başladı: "Qibleyi-aləm sağ olsun, mənə incidiblər!"

Vəziri bu kökdə görüb onu sultanın hüsuruna apardılar, sultan zənn ilə baxanda nə görsə yaxşıdır? Gördü ki, bu kökə salınan onun baş vəziridir! Sultan üzünü ona tutub soruşdu: "Ya vəzir, səni kim bu kökə salıb?" Onda vəzir hönkür-hönkür ağlamağa başlayıb bu şəri oxudu:

¹ Ceyranotu

"Daim güvənib mən sənə, şahim, düşündürdüm:
Arxam şir ikən qurd yaxınımdan keçə bilməz.

Aləm su içərkən sənə ehsan yağışından,
Qarşımda susuzluq bir an əl-qol açə bilməz".

Sonra vəzir sultana ərz elədi: "Qibleyi-aləm sağ olsun, səni istəyən, sənə qulluq eləyənlərin hamısının başına belə oyun açılar!" Vəzirin bu sözlərini eşidib sultan bərkdən buyurdu: "Vay halına, tez ol də görək sənə nə olub, səni bu kökə kim salıb, axı sənə hörmət eləməyən, mənə də hörmət eləməyib!" Vəzir də sultanın cavabına dedi: "Qibleyi-aləm sağ olsun, bil və agah ol ki, bu gün mən bir aşpaz kəni almaq üçün bazara çıxmışdım, bir qız gördüm, o elə gözəl, elə göyçək idi ki, yemə, içmə, onun xəttü-xalına, gül camalına tamaşa elə. Mən o qızı hökmdarımız sultana almaq istədim, odur ki, dəllaldan qızın kim olduğunu soruşdum, dəllal da mənə dedi ki, bu kəniş əl-Fəzl ibn Xaqanın oğlu Nureddin Əlinindir. Hökmdarımız sultan da çoxdan onun atasına on min dinar vermişdi ki, ona gözəl-göyçək bir kəniş alsın, demə atası bu kənişi alır, kəniş onun çox xoşuna gəlir odur ki, kənişi hökmdarımız sultana verməyə qızırğandır¹, götürüb onu öz oğluna verir. Atası öləndən sonra bu oğul nə ki imarətləri, bağları vardı, hamısını satır, sonra evin qab-qacağını da satır, tamam var-yoxdan çıxır, axırda nələc qalıb həmin kənişi bazara gətirib dəllalə verir ki, satsın, dəllal da onu müştərilərə təklif eləyib müzaidəyə qoyur, tacirlər o vaxtacan qiyməti artırır ki, axırda gəlib onun qiyməti dörd min beş yüz dinara çatır. Elə ki kənişin qiyməti dörd min beş yüz dinara çatdı, mən özlüyümdə fikirləşdim: "Bu kənişi hökmdarımız sultan üçün alım, axı bu kənişə verilən pul əvvəlcə sultanın ki olub", odur ki, mən Nureddin Əliyə dedim: "Bala, kənişin dəyərini mənəndən al, onu mənə ver". Elə ki Nureddin Əli mənim bu sözlərimi eşitdi, dik üzümə baxıb dedi: "Ay yaramaz qoca, mən onu yəhudiyə sataram, xaçpərəstə sataram, amma sənə satmaram!" Belə olanda, mən ona dedim: "Mən onu özüm üçün almıram, hökmdarımız sultana, bizə xoş gün verən sultanımıza alıram". Mənim bu sözlərimi eşidib o elə qəzəbləndi ki, əldən düşmüş mən qoca kişini dartıb atın üstündən yerə saldı, mənə bu kökə salınca yumruqladı; özün də görürsən ki, nə kökdəyəm. Özü də bu işlərin hamısı mənim başıma ona görə gəlib ki, mən həmin kənişi sənənin üçün almaq istədim".

Bunu deyib vəzir üzüqoylu yerə yıxıldı, hönkür-hönkür ağlamağa, əsım-əsim əsməyə başladı; elə ki sultan onun nə kökdə olduğunu

gördü, onun dediyi sözləri eşitdi, bərk qəzəbləndi, gözələrinə qan doldu. Sultan dönüb saray əyanlarına baxdı, o saat qırx nəfər siyirmə qılınc onun hüsurunda hazır oldu; sultan üzünü onlara tutub buyurdu: "Elə bu saat düz Nureddin Əli ibn Xaqanın evinə gedin, onun evini talan eləyin, dağıdıb yerlə yeksan eləyin, Nureddin Əlini də, kənişi də qolları bağlı hüsuruma gətirin, özü də hər ikisini mənim hüsuruma üzüqoylu, yerlə sürüyə-sürüyə gətirin!"

Sultanın buyuruğunu eşidən əyanlar onun cavabında dedilər: "Baş üstə, itaət borcumuzdur!" Bunu deyib onlar silahlandılar, Nureddin Əlinin evinə getməyə hazırlaşmağa başladılar.

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, sultanın saray əyanı Əlaməddin Səncərdən; o, əvvəllər Nureddin Əlinin atası əl-Fəzl ibn Xaqanın qulu idi, sonralar qulluq göstərdiyindən o vaxtacan böyüdü ki, axırda sultan onu öz sarayının əyanı elədi. Elə ki Əlaməddin Səncər sultanın əmrini eşitdi, həm də gördü ki, düşmənlər onun ağasını öldürmək üçün silahlanıblar, bu ona çox ağır gəldi, odur ki, sultanın sarayından çıxıb ata mindi, tez özünü Nureddinin Əlinin evinə yetirdi. Qapını döydü, Nureddin Əli qapıya gəldi, onu görə kim tanıdı, ona hörmətlə salam verdi, Əlaməddin ona dedi: "Ay ağa, indi nə salam, nə də danışmaq vaxtı deyil; qulaq ver, gör şair nə deyib:

Aradan çıx, sənə üz versə kəder,
Ağlayır ağlasın arxanca yuvan.

Başqa ev tapmaq olar qürbətə,
Başqa can tapmağa yoxdur imkan".

Bu şəri eşidib Nureddin ondan soruşdu: "Ya Əlaməddin, nə olub?" Saray əyanı onun cavabında dedi: "Tez ol, ayağa qalx, öz canını da, kənişinin canını da beladan qurtar! Əl-Muin ibn Savi sizə tor qurub; elə ki onun çənginə keçdiz, hər ikinizi öldürəcək. Sultan sizə qırx nəfər əli qılıncı göndərib, zənnimcə siz, bəla gəlməmiş qaçıb canınızı qurtar-malısınız".

Bunu deyib Səncər əlini qurşağına uzatdı, oradan qırx dinar çıxarıb Nureddinə verdi, sonra da dedi: "Ay ağa, bu pulları al, özünə apar. Yanımda çox olsaydı çox verərdim, indi giley-güzar vaxtı deyil".

Belə olanda, Nureddin kənişin yanına gedib onu işdən xəbərdar elədi; bunu eşidən kənişin əl-ayağı soyudu, dünya gözündə qaraldı, sonra onlar o saat şəhərdən çıxdılar (Allahın də kölgəsi onların üstündə imiş), az getdilər, çox getdilər, gəlib bir çayın kənarına çatdılar, gördülər ki, bir gəmi səfərə çıxmağa hazır dayanıb.

¹ Heyfi gəlir, əsirgəyir, xəsislik edir, verməyə oli gəlmir və s.

Bu dəmdə gəmiçi gəminin ortasında dayanıb qışqırırdı: "Kim yol azuqəsi götürmək istəyir, götürsün, kim qohum-qardaşı ilə xudaha-fizləmək istəyir, xudahafizləşsin, ya da kimin yadından bir şey çıxıbsa, tez götürsün, biz yola düşürük". Onun cavabında gəmidəki adamların hamısı dedi: "Ay gəmiçi, bizim heç bir işimiz yoxdur". Belə olanda, gəmiçi öz adamlarına qışqırdı: "Cəld olun, ipləri açın, payaları dartıb çıxarın!" Elə bu dəmdə Nureddin Əli gəmiçidən soruşdu: "Ay gəmiçi, səfəriniz haradır?" Gəmiçi də onun cavabında dedi: "Səfərimiz Dar əs-Salama – Bağdadadır..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki otuz altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, gəmiçi Nureddin Əliyə dedi: "Səfərimiz Dar əs-Salama – Bağdadadır". Belə olanda, Nureddin Əli gəmiyə mindi, kənz də onunla bərabər mindi, onlar yola düşdülər, yelkənləri açdılar, gəmi elə gedirdi ki, elə bil qanadlı quşdur, bu barədə şair lap əla deyib:

Əsir edən səni, ey dil, uzaqda bir gəmidir,
Odur dəniz küləyindən açan dümağ yelkən.

Baxan güman ələyir, ağqanadlı bir quşdur,
O asiman qızına göy sulardır, amma vətən.

Gəmi yol alıb getdi, özü də səmt küləyi əsirdi; bunlar gəmidə getməkdə olsunar, sizə kimdən deyim, padşahın qullarından.

Padşahın qulları Nureddin Əlinin evinə gəldilər, qapını sındırıb içəri girdilər, evi ələk-vələk elədilər, amma onların izini-tozunu da tapa bilmədilər; belə olanda, onlar evi dağıdıb yerlə yeksan elədilər, qayıdıb sultanın sarayına gətdilər, onların yoxa çıxıqlarını sultana xəbər verdilər; sultan bunu eşidən kimi qışqırıb əmr elədi: "Gedin axtarın, lap yerin altında da olsalar, tapıb mənim hüzuruma gətirin!" Padşahın buyurğunu eşidən qullar ərz elədilər: "Baş üstə, itaət borcumuzdur!"

Bundan sonra vəzir əl-Muin ibn Savi çıxıb öz evinə getdi (sultan ona fəxri libas vermişdi), onun üreyi rahat oldu, sultan da ona dedi:

"Sənin intiqamını özgəsi yox, mən özüm alacağam". Sultanın bu sözünü eşidib vəzir ona dua elədi, Allahdan ona uzun ömür istədi.

Sonra sultan əmr elədi ki, şəhərdə car çəkilsin: "Ay camaat, məmə yeyəndən pəpə deyənəcnə hamı bilsin! Hökmdarımız sultan buyurub ki, Xaqanın oğlu Nureddin Əlini kim görse, onu tutub sultanın hüzuruna gətirse, sultan həmin adama fəxri libas, bir də min dinar pul verəcək, kim ki onu gizlətsə, yerini bilib xəbər verməse, həmin adama layiq olduğu cəza veriləcək". Nureddin Əlini axtarmağa başladılar, nə qədər axtarıdılar ondan soraq verən olmadı. Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, Nureddin Əli ilə onun kənzindən.

Elə ki Nureddin Əli ilə kənizi sağ-salamat gəlib Bağdada çatdılar, gəmiçi onlara dedi: "Bu da Bağdad. Bura əmin-amanlıq şəhəridir, özü də soyuq qış qurtarıb, indi bu şəhərə güllü-çiçəkli bahar gəlib, ağaclar gül açıb, arxılardan su şırşaşır axır".

Belə olan surətdə, Nureddin Əli kənizi ilə bərabər gəmidən düşdü, gəmiçiyə beş dinar verdi; elə ki onlar gəmidən düşdülər, az gətdilər, çox gətdilər, bəxt-tələləri gətirib onları bağlara çıxartdı. Onlar gəlib bir yola çıxdılar, gördülər ki, bu yol tərtəmiz süpürülüb, yerə su səpilibdir, özü də burada uzun kürsülər qoyulub, su dolu dolçalar asılıb, həm də yolun üstü qamış talvardır, yolun ağzında bağa açılan darvaza var, amma darvaza bağlıdır.

Nureddin Əli kənzinə dedi: "Allah haqqı, bura çox gözəl yerdir!" Kənizi də onun cavabında dedi: "Ay ağa, gəl bir az bu kürsülərdən birində əyləşək, dincimizi alağ". Onlar keçib kürsüdə əyləşdilər, əl-üzlərini yudular, bağ havası onları xumarlandırırdı, odur ki, yuxuya gətdilər (əhsən o adama ki, yatmır!).

Bu bağın adı Şenlik bağı idi, bağın içində bir imarət var idi, onun da adı Zövqü-səfa və Xəyal imarəti idi, özü də bu imarət xəlifə Harun ər-Rəşidindi. Üreyi darıxanda xəlifə bu bağa gəlib imarətdə əyləşərdi, imarətin səksən pəncərəsi var idi, özü də imarətdə səksən dənə asma çıraq yanırdı, imarətin ortasında böyük qızıl şamdan var idi. Xəlifə bura gələndə kənzilərə əmr elərdi ki, pəncərələri açsınlar, sonra da qızlara, bir də İshak ibn İbrahim ən-Nadimə buyurardı ki, oxusunlar, onlar da oxuyardılar, bu vaxt onun üreyi açıları, dörd-qəmi dağılardı.

Bu bağın bir qoca, pirani bağbanı var idi, onun adı Şeyx İbrahim idi; bağban bir iş üçün bağa çıxıb yava arvadlarla gözən adamları görəndə, bərk qəzəblənərdi. Şeyx İbrahim o vaxtacan gözlədi ki, günlərin bir günü xəlifə onun yanına gəldi, onda bağban gördüyünü xəlifəyə danışdı; bağbanın bu sözlərini eşidib xəlifə ona dedi: "Bağın darvazası ağzında kimi görsən, nə istəyirsən elə".

Elə ki həmin gün bağban Şeyx İbrahim bir vacib iş üçün bayıra çıxdı, gördü ki, bağın darvazası ağzında iki adam yatıb, özü də onlar üstlərinə təkə bir izar çəkiblər. Bağban onları görüb dedi: "Allah haqqı, bu lap yaxşı oldu! Onlar bilmirlər xəlifə mənə icazə də verib, əmr eləyib ki, burada kimi görsən öldür! Amma mən onları öldürməyə cəyəm, o qədər döycəyəm ki, bir də bağın darvazası həndəvərinə dolanmasınlar". Bunu deyib Şeyx İbrahim bir yaş çubuq kəsdi, onların yanına gəlib, əlini elə qaldırdı ki, qoltuğunun altı göründü, çubuğu endirmək istədi, amma birdən fikirləşib öz-özünə dedi: "Ay İbrahim, sən bu adamların işindən bixəbər ola-ola onları necə döyə bilərsən? Bəlkə onlar qərirdirlər, ya da səyyahdırlar, bəxt-tələləri gətirib onları bura çıxardıb. Mən onların üzünü açıb baxacağam görüm kimdirlər". Bunu deyib Şeyx İbrahim izarı qaldırdı, onların üzlərinə baxanda öz-özünə dedi: "Hər ikisi göyçəkdir, rəva deyil ki, mən onları döyüm", sonra da izarla onların üzlərinə örtüdü, keçib Nureddin Əlinin ayaqlarını ovuşdurmağa başladı.

Elə bu dəmdə Nureddin gözələrinə açıb gördü ki, bir qoca kişi ayaq tərəfində dayanıbdır, özü də abırlı, nurani bir qocadır, onda Nureddin Əli utandı, ayaqlarını altına yığıb əyləşdi, Şeyx İbrahimin əllərindən tutub öpdü. Şeyx İbrahim Nureddindən soruşdu: "A bala, sən haralısan?" Nureddin də onun cavabında ərz elədi: "Ay ağa, biz qərribik". Bunu deyən kimi onun gözələrindən gildir-gildir yaş axdı. Onun ağladığını görüb Şeyx İbrahim dedi: "Oğlum, bil və agah ol ki, peyğəmbər (Allah ona min rəhmət eləsin!), bizə vəsiyyət eləyib ki, qərribə hörmət eləyək. Bala, bəlkə bağa girib gəzənsən? Onda üreyin açılar". Bağbanın bu sözlərini eşidib Nureddin ondan soruşdu: "Ay ağa, bu kimin bağıdır?" Şeyx İbrahim də onun cavabında dedi: "Oğlum, bu bağ mənə atamdan miras qalıb" (Şeyx İbrahim belə deyirdi ki, onlar qorxmayıb bağa girsinlər).

Şeyxin bu sözlərini eşidib Nureddin ona razılıq elədi, kənizlə bərabər ayağa qalxdı (Şeyx İbrahim onların qabağına düşdü), onlar bağa girdilər, özü də bağ nə bağ! Gördülər ki, bağın darvazası eyvan kimi təğlildir, onun hər yanını tənək basıbdır, özü də tənəklərdə cürbəcür üzüm – yaqut kimi qırmızı, kömür kimi zil qara üzüm var. Onlar talvarın altından baxıb gördülər ki, burada qarışıq bitən meyvə ağacları da, tək-tək bitən meyvə ağacları da var, budaqlara qonmuş quşlar cəh-cəh vurur, bülbüllər səs-səsə verib, qumru quşlarının xoş səsi hər tərəfi başına alıb, qaratoyuqlar adam kimi dilboğaza qoymur, göyərçinlər elə bil şərab içib məst olub, ağaclarda üreyin istəyən dəymiş meyvə var,

özü də meyvələrin hamısı cüt-cütdür. Burada kafur əriyindən tutmuş badami, Xorasan əriyincən hər cür ərik də, gözəl-göyçək adamın üzü rəngində cürbəcür gavalı da, dişlərin sarılığını aparan albalı da, iki rəngdə əncir də – ağ əncir ayrı, qırmızı əncir ayrı, çiçəkləri mirvariyyə və mərcana oxşayan cürbəcür narıncı da, gözəllərin al yanaqlarına xəcalət verən qıpqırmızı qızılgüllər də, gecə alov kimi şəfəq saçan, fosfora oxşayan benövşə də, mərsin də, şəbbu da, hüsəmə də, kirid lələsi də var, özü də bu çiçəkləri buludların göz yaşı islatmışdır, çobanyastığı gülləri ağızlarını açıb gülür, nərgiz çiçəkləri qara qul gözü ilə qızılgülləri seyr eləyir, şirin lumular elə bil piyalə, turş lumular elə bil xalis qızıldandır. Hər yer gül-çiçəkdir, bahar gəlib, bu yer əlvən don geyib, sular sırışar axır, quşlar cəh-cəh vurur, külək vırıldayır, hava da xoşdur.

Sonra Şeyx İbrahim onları bağın yuxarı başındakı imarətə apardı. Nureddin gördü ki, bu çox gözəl imarətdir, pəncərələrdəki şamları görəndə kef məclisləri onun yadına düşdü, odur ki, bərkədən dedi: "Vallah bura çox gözəl yerdir!" Sonra onlar əyləşdilər, Şeyx İbrahim süfrə açıb yemək gətirdi, onlar doyunca yeyib əllərini yudular, sonra Nureddin pəncərələrdən birinin qabağına gəldi, öz kənizini də çağırdı, qız gəlib onun yanında dayandı, onlar ağaclara tamaşa etməyə başladılar, meyvələrin ağırlığından ağacların budaqları az qalırdı yerə dəysin.

Sonra Nureddin Şeyx İbrahimə tərəf dönüb ondan soruşdu: "Ya Şeyx İbrahim, sənə içməyə bir şey tapılmaz ki? Axı yeyəndən sonra adam bir şey içmək istəyir". Şeyx İbrahim də gedib onlara əla, lətif, şərin su gətirdi, amma Nureddin ona dedi: "Ya Şeyx İbrahim, bu mən istəyən içki deyil". Onda Şeyx İbrahim ondan soruşdu: "Bəlkə şərab istəyirsən?" Elə ki Nureddin onun cavabında "bəli" dedi, Şeyx İbrahim ərz elədi: "Allah eləməsin! Mən düz on üç ildir ki, şərab içmirəm, axı peyğəmbər (Allah ona min rəhmət eləsin!), şərabı haram buyurubdur, onu içənlərə də, çəkənlərə də, alıb satanlara da lənət oxuyubdur".

Belə olanda, Nureddin Şeyx İbrahimə dedi: "Qulaq as, sənə ikicə kəlmə sözüm var". Onda qoca ərz elədi: "De görüm". Nureddin dedi: "İşdir, bir məlun eşək lənətə gəlsə, onun lənətə gəlməyinə görə sənə bir şey olarmı?" Qoca da onun cavabında dedi: "Yox, olmaz". Onun bu cavabını eşidib Nureddin dedi: "Onda bu bir dinar iki dirhəm al, həmin eşşəyə min, get şərab dükanından bir az uzaqda dayan; elə ki gördün biri şərab alır, onu yanına çağırıb deyinən: "Bu iki dirhəm sənə, get bu bir dinara mənə şərab al gətir, eşşəyin üstündəki xurcuna qoy". Onda belə olar ki, sən nə şərab almısan, nə də götürməsin, buna görə də sənə heç nə olmaz".

Nurəddinin bu sözlərini eşidib Şeyx İbrahim gülə-gülə dedi: "Oğlum, Allah haqqı, mən sənə təki məzəli, sənə kimi şirin sözlər danışan adam görməmişəm!" Şeyx İbrahim Nurəddin deyən kimi elədi, Nurəddin də ona "Çox sağ ol" deyib sonra ərz elədi: "İndi biz sənə ixtiyarındayıq, sən də gərək bizim sözümüzü yerə salmayasan. Get bizə nə lazımsa gətir". Şeyx İbrahim də onun cavabında dedi: "Oğlum, bu mənim sərdabım, bu da sən (bu sərdab isə əmirəlmömininin anbarı idi), gir nə lazımsa götür, orada ürəyin nə istəyirsə var".

Nurəddin sərdaba girəndə nə görsə yaxşıdır? Gördü ki, burada qaş-qaş tutulmuş qızıl, gümüş büllur qab-qacaq doludur; Nurəddin lazım olan qab-qacağı getirib yan-yana düzdü, pıyalələrə, şüşələrə şərab süzdü; o gördüyü şeylərə həm şad oldu, həm də mat qaldı, Şeyx İbrahim də gedib onlar üçün cürbəcür meyvə, gül-çiçək gətirdi, sonra da keçib otağın bir tərəfində əyləşdi, Nurəddin ilə kəniz isə içib kef eləməyə başladılar.

Onlar məst oldular, aşiqanə nəzərlə bir-birinə baxmağa başladılar, Nurəddin Əli Şeyx İbrahimə dedi: "Ay ağa, sənə and verirəm öz canına, gəl bizim yanımızda əyləş!" Nurəddinin bu sözünü eşidən Şeyx İbrahim gəlib onların yanında əyləşdi. Onda Nurəddin pıyaləyə şərab süzdü, Şeyx İbrahimə baxıb dedi: "İç, gör tamı necədir? "Allah eləməsin! Mən düz on üç ildir ki, belə şeyləri dilimə vurmuram!" Nurəddin də özünü bicliyə vurdu ki, guya qocanın bayaq dediyi yadından çıxıbdır, sonra pıyaləni başına çəkdi, bir azdan özünü sərxoşluğa vurub yerə sərilirdi.

Belə olanda, Ənis əl-Calis Şeyxə baxıb ərz elədi: "Ya Şeyx İbrahim, gör o mənim başıma nə oyun gətirdi". Şeyx İbrahim də qızdan soruşdu: "Axı, ona nə oldu, ay xanım?" Qız da onun cavabında dedi: "O həmişə mənim başıma belə oyun gətirir; bir az içən kimi yıxılıb yatır, mən təki qalırım: indi mənim həmpıyaləm yoxdur ki, oturma mənimlə axıracan bədənəş olsun". Onda Şeyx İbrahim dedi: "Allah haqqı, bu heç yaxşı iş deyil". (Özü də Şeyx İbrahim bədəninin əzaları itaətdən çıxdı, qızın bu sözlərinə görə mehrini ona saldı.) Bu dəmdə qız pıyaləni doldurdu, Şeyx İbrahimə baxıb dedi: "Sən olasan öz canın, bəlkə bu pıyaləni məndən alıb içəsən? Sözümü yerə salma, mənim ürəyimi şad elə".

Qızın bu sözlərini eşidən Şeyx İbrahim əlini uzadıb pıyaləni qızdan aldı, başına çəkdi, qız yenə pıyaləni doldurdu, onu şamdanın üstünə qoyub dedi: "Ay ağa, bircə bunu da içsən kifayətdir". Onda Şeyx İbrahim də dedi: "Allah haqqı, onu içə bilməyəcəyəm! İcdiyim mənə

kifayətdir!" Amma qız ona baxıb bərkəndə dedi: "Allah haqqı, sən bu pıyaləni hökmən içməlisən!" Belə olanda, Şeyx İbrahim pıyaləni götürüb içdi, sonra qız onun pıyaləsini üçüncü dəfə doldurdu, o pıyaləni götürüb içmək istəyirdi ki, elə bu dəmdə Nurəddin birdən qalxıb dik əyləşdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki otuz yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Nurəddin Əli ayıldı, qalxıb dik əyləşdi, üzünü Şeyxə tutub dedi: "Ya Şeyx İbrahim, bu nədir? Məgər mən indicə sənə and vermədim ki, içəsən, sən də içməyib demədin ki, "mən düz on üç ildir ki, belə şeyləri dilimə vurmuram?" Şeyx İbrahim pərt olub cavabında dedi: "Allah haqqı, mən təqsirkar deyiləm, qız məni içirtdi!" Onun bu sözünü eşidib Nurəddin güldü.

Onlar əyləşib içki içməyə başladılar, qız öz ağasına yavaşca dedi: "Ay ağa, içginən, amma Şeyx İbrahimi dilə tutma ki, içsin, onda görərsən o nə eləyəcək". Sonra da qız pıyaləyə dalbadal şərab süzüb öz ağasını içirtməyə başladı, Şeyx İbrahim də onlara baxıb dedi: "Əcəb dostluqdur! Bizim yerimizə də içən o acgözə Allah lənət eləsin! Ay qardaş, mənə də içki verərsənmi? Ay imam övladı, belə də iş olarmı!" Qız onun bu sözlərini eşidib elə qəhqəhə çəkib güldü ki, qəşş ələyib arxası üstə yıxıldı, sonra onlar yenə içdilər, Şeyx İbrahimi də içirttilər, gecədən xeyli keçənəcən oturub beləcə içdilər.

Belə olanda, qız Şeyx İbrahimə dedi: "Ya Şeyx İbrahim, izin verərsənmi mən durub yan-yana düzülmüş bu şamlardan birini yandırım?" Şeyx İbrahim də onun cavabında dedi: "Dur, amma bir dənədən artıq yandırma". Onda qız ayağa qalxdı, əvvəlcindən başlayıb səksən şamın hamısını yandırdı, gəlib öz yerində əyləşdi. Sonra Nurəddin də Şeyx İbrahimə dedi: "Ya Şeyx İbrahim, bəs mənim payıma nəyin var? İzin verərsənmi bu çıraqlardan birini də mən yandırım?" Şeyx İbrahim də dedi: "Sən də zöhlə aparın olma, dur çırağın birini yandır". Nurəddin də ayağa qalxdı, əvvəlcindən başlayıb səksən çırağın hamısını yandırdı. Möhkəm məst olmuş Şeyx İbrahim də bərkəndə dedi: "Siz məndən

cürətlisiz!” O da ayağa qalxıb, pəncərələrin hamısını açdı; imarət başdan-başa par-par parlayırdı, onlar da Şeyx İbrahimlə əyləşib şeir deyər-deyə içirdilər.

Hər şeyə qadir olan Allah-təala belə istəmişdi ki (özü də o, səbəbsiz heç bir şey eləməz), elə bu dəmdə xəlifə ay işığında Dəclə çayının sahilindəki imarətin pəncərələrinə baxsın, şamların, çıraqların çaya düşən işığını görsün. Xəlifə də zənn ilə baxanda gördü ki, bağın içindəki imarət şamların, çıraqların işığından elə nura qərq olub ki, daha nə deyim. Bunu görüb xəlifə bərkədən buyurdu: “Cəfər Bərməkini hüzuruma çağırın!”

Əmirəlmöminin buyurduğu ilə Cəfər Bərməkinin onun hüzurunda hazır olması bir oldu. Xəlifə onu görüb qışqırdı: “Ay vəzir! arasında köpəyin biri köpek! Mənim xəbərim olmaya-olmaya sən Bağdad şəhərini mənim əlimdən alırsan?” Xəlifənin bu sözlərini eşidib Cəfər ondan soruşdu: “Bu nə sözdür?” Xəlifə də onun cavabında dedi: “Əgər Bağdad şəhəri mənim əlimdən alınmasaydı, Xəyal imarəti şamların, çıraqların işığına qərq olmazdı, onun pəncərələri açıq olmazdı! Vay halına! Əgər sən xilafəti mənim əlimdən almasa idin, kim cürət eləyib belə iş görə bilirdi?”

Cəfər qorxudan dizləri əsə-əsə xəlifədən soruşdu: “Bunu sənə kim dedi ki, Xəyal imarətinin işıqları yanır, onun pəncərələri açıqdır?” Onda xəlifə Cəfərə dedi: “Gəl, yanımda dayan bax!”

Xəlifənin bu sözünü eşidən Cəfər gedib onun yanında dayandı, bağa tərəf baxanda gördü ki, gecənin zülmətində imarət şamların işığında par-par parlayır. Belə olanda, Cəfər bağban Şeyx İbrahimə haqq qazan-dırmaq istədi, bəlkə də bu işdən bir xeyir görəcəyini zənn eləyib xəlifəyə ərz elədi: “Ya əmirəlmöminin, Şeyx İbrahim keçən həftə mənə demişdi: “Ay ağa, ya Cəfər, nə qədər ki, əmirəlmöminin də sağ-salamatdır, sən də sağ-salamatsan, oğlanlarıma sünnət toyu eləmək istəyirəm”. Onda mən də Şeyx İbrahimdən soruşdum: “Sənə nə lazımdır?” Şeyx İbrahim də mənə dedi: “Xəlifədən rüxsət al, mən oğlanlarıma sünnət toyunu bu imarətdə eləyim”. Mən də onun cavabında dedim: “Get sünnət toyunu elə, mən xəlifə ilə görüşüb onu bu işdən xəbərdar elərəm”. O, beləcə mənim yanımdan çıxıb getdi, sənə xəbər vermək mənim yadımdan çıxıb”.

Cəfərin bu sözlərini eşidib xəlifə dedi: “Ya Cəfər, mənim hüzurumda günahın bir idi, indi oldu iki, çünki sən ikitərəfli günah iş görmüsən: əvvəla, sən bu işdən məni xəbərdar etməmişdin, ikincisi də, sən Şeyx İbrahimi məğmun eləmişdin: axı o, sənənin yanına gəlib bu sözləri deməklə işarə ilə bir az pul istəyib ki, o pulla işini düzəltsin,

sən də ona heç nə verməmişdin, bu bir qırağa dursun, bunu mənə də xəbər verməmişdin”.

Xəlifənin bu sözlərini eşidib Cəfər dedi: “Ya əmirəlmöminin, yadımdan çıxıb”. Onda xəlifə bərkədən dedi: “Ata-babalarımızın ruhuna and olsun ki, mən gecənin qalanını onun yanında olacağam! O mömin adamdır, qocalara, fəqirlərə əl tutur, onları öz yanına çağırır, onlar da onun başına yığışırlar, bəlkə həmin qocaların, fəqirlərin birinin duası müstəcəb oldu, bu dünyada da, o dünyada da bizə xoşbəxtlik nəşib oldu. Mənim orada olmağımın bu işdə ona xeyri dəyər, Şeyx İbrahim də şad olar”. Cəfər də onun cavabında dedi: “Ya əmirəlmöminin, gecə vaxtıdır, özü də onların məclisi bu saat qurtarır”. Amma xəlifə onun üstünə qışqırıb dedi: “Mən hökmən onların yanına getmək istəyirəm!” Belə olanda, Cəfər səsini kəsdi, özünü itirdi, nə eləyəcəyini bilmədi.

Xəlifə ayağa qalxdı, Cəfər onun qabağına düşdü, hərəmağası Məsrur da onların yanınca getdi, hər üçü paltarlarını dəyişdirib xəlifənin sarayından çıxdılar, tacir paltarında az getdilər, çox getdilər, gəlib həmin bağın darvazasına çatdılar. Xəlifə darvazanın ağzına gəlib, gördü ki, darvaza açıqdır, buna təəccüb eləyib dedi: “Cəfər, bir bax! Bu necə işdir ki, Şeyx İbrahim darvazanı gecənin bu vaxtına açıq qoyub! O heç belə iş görməz!”

Onlar bağa girdilər, gedib bağın o başına çatdılar, imarətin yanında dayandılar, sonra xəlifə Cəfərə buyurdu: “Ya Cəfər, mən içəri girməmişdən baxmaq istəyirəm. Qulağıma heç səs-səmir dəymir, heç bir zahid də Allahın adını çəkmir”.

Bunu deyib xəlifə ətrafa göz gəzdirdi, bir uca qoz ağacı görüb, Cəfərə dedi: “Ya Cəfər, bu qoz ağacının budaqları pəncərələrə yaxındır, mən bu ağaca çıxıb onlara tamaşa eləmək istəyirəm. Xəlifə bunu deyib ağaca dırmaşdı, budaqlardan yapışa-yapışa o vaxtanan birindən o birinə keçdi ki, axırda pəncərə ilə üz-büz bir budağa qalxdı, həmin budaqda oturub imarətin pəncərəsindən içəri baxanda nə görsə yaxşıdır? Gördü ki, bir qızla bir cavan oturublar, özləri də elə gözəldirlər, elə göyçəkdirlər ki, daha nə deyim! Hər ikisi elə bil ki, ondördgecəlik aydır (onları yaradana əhsən!), sonra da gördü ki, Şeyx İbrahim oturub əlində piyalə deyir: “Ay qız, ay gözəllər gözəli, çalğısız içki heç nəyə dəyməz! Mən eşitmişəm ki, bir şair belə deyib:

İrili-xırdalı olsun camın,
Al olindən onu ayüzlülərin.

Bəzəsin müsiqi mey məclisini,
Fət verilməzsə, su içməz köhərin”.

Elə ki xəlifə Şeyx İbrahim belə işlərə qurşandığını gördü, qəzəb damarı altında şişdi, ağacdən yerə düşüb Cəfərə dedi: "Mən ömrümdə möminləri bu kökdə görməmişəm! Sən də bu ağaca çıx ki, möminlərin duasından məhrum olmayasan".

Əmirəlmömininin bu sözlərini eşidib Cəfər mat-məəttəl qaldı, bilmədi ki, nə eləsin; o da ağacın kəlləsinə dırmaşub pəncərədən baxan kimi Nurəddini, Şeyx İbrahimi, bir də kənizi gördü, özü də Şeyx İbrahim əlində piyalə tutubdur; Cəfər bunu gören kimi ürək-göbəyi düşdü, yəqin elədi ki, işi bitdi, ağacdən düşdü, gəlib əmirəlmömininin hüzurunda dayandı, xəlifə ona dedi: "Ya Cəfər, qanuna əməl eləməyi bizə buyuran Allaha şükr olsun!" Pərtliyindən Cəfər deməyə söz tapmadı, xəlifə baxıb dedi: "Bir gör ha! Bu adamları bura kim gətirib, onları mənim sarayına kim buraxıb? Amma onu da deyim ki, mən hələ ömrümdə bu gözəllikdə cavan, bu qıza bərabər gözəl görməmişəm". Cəfər də onun cavabında ərz elədi: "Qibleyi ələm-sağ olsun, lap doğru deyirsən"; özü də ümid eləməyə başladı ki, xəlifə Harun ər-Rəşid onun günahından keçəcək; elə bu dəmdə xəlifə ona buyurdu: "Ya Cəfər, gəl pəncərə ilə üz bəüz olan həmin budağa çıx, onlara tamaşa eləyək!"

Hər ikisi ağaca çıxıb tamaşa eləməyə başladı, birdən Şeyx İbrahim səsini eşitdilər, o deyirdi: "Ay mənim ağalarım, şərab içməklə mən ağır-sənginliyimdən əl çəkdim, amma şərab yalnız musiqi simləri dillənəndə adama nəşə verir". Ənis əl-Calis də onun cavabında dedi: "Ya Şeyx İbrahim, Allah haqqı, bizdə bir musiqi aləti olsa idi, şadlığımızı tamam-kamal olardı". Kəninin bu sözlərini eşidib Şeyx İbrahim ayağa qalxdı. Onun ayağa qalxdığını görüb xəlifə Cəfərə dedi: "Görək o nə eləyəcək?" Cəfər də dedi: "Bilmirəm". Şeyx İbrahim gedib əlində bir ud qayıtdı, xəlifə zənn ilə baxıb gördü ki, bu ud Əbu İshaq ən-Nadimin ududur.

Belə olanda, xəlifə bərkdən dedi: "Allah haqqı, əgər bu kəniz pis oxusa, sizin hamınızı çarmıxa çəkdirəcəyəm, yox, əgər yaxşı oxusa, onda mən onların günahından keçəcəyəm, təkcə səni çarmıxa çəkdirəcəyəm". Xəlifənin bu sözlərini eşidib Cəfər dedi: "Ay Allah, elə eləginən ki, qız pis oxusun!" Onda xəlifə Cəfərdən soruşdu: "Niye?" Cəfər də onun cavabında dedi: "Ona görə ki, sən bizim hamımızı çarmıxa çəkdirəsən, biz də bir-birimizi əyləndirək". Cəfərin bu sözlərini eşidib xəlifə güldü.

Bu dəmdə qız udu götürüb baxdı, sonra kökləyib çalmağa başladı; çaldığı hava adamın ürəyini açdı; özü də bu şəri oxudu:

"Ey sevən gənclərə yanan kəslər,
Hədəf olmuş bolalara sinomiz.

Layiqlik hər cəzaya, amma bilin,
Dar ayaqda sığınmışıq sizə biz.

Xar edib dərd bizi, sizinkidir ömr,
Əlinizlə yox olluq, istəsəniz.

Bizi məhv etməyin, aman günüdür,
Bari siz batmayın, nəhaq qana siz".

Elə ki qız oxuyub qurtardı, xəlifə Cəfərə dedi: "Ya Cəfər, vallahi ki yaxşı oxuyur! Mən hələ ömrümdə bu qızın səsi kimi mələhətli xanəndə səsi eşitməmişəm!" Xəlifənin bu sözlərini eşidib Cəfər ondan soruşdu: "Bəlkə xəlifənin qəzəbi soyudu?" Xəlifə də onun cavabında: "Bəli, soyudu" – deyib Cəfərlə bərabər ağacdən yerə düşdü, həm də Cəfərə buyurdu: "Mən istəyirəm içəri girib onların yanında əyləşəm, özü də istəyirəm ki, qız da mənim hüzzurunda oxusun". Onda Cəfər dedi: "Ya əmirəlmöminin, sən onların yanına getsən, bəlkə səndən utandılar, Şeyx İbrahim isə qorxudan ölər". Amma xəlifə bərkdən dedi: "Ya Cəfər, fikirləş elə bir fənd tap ki, mən hökmən onların yanına girim, özü də onlar məni tanımasınlar".

Belə olanda, xəlifə ilə Cəfər bu barədə fikirləşə-fikirləşə Dəclə çayına tərəf getdilər, bir də gördülər ki, bir balıqçı imarətin pəncərələrinin qabağında dayanıb balıq tutur.

Əvvəllər, günlərin bir günü iş elə gətirmişdi ki, xəlifə Şeyx İbrahimi səsləyib ondan soruşmuşdu: "İmarətin pəncərələrinin qabağında bu nə səs-küydür?" Şeyx İbrahim də onun cavabında ərz eləmişdi: "Balıqçılardır, səs-küy salıblar". Onda xəlifə də ona buyurmuşdu: "Get onları qovginən", elə o vaxtdan da balıqçıları ora buraxmırdılar.

Həmin gecə Kərim adında bir balıqçı gəlib gördü ki, bağın darvazası açıqdır, öz-özünə dedi: "Bax ha, ehtiyatsızlıq eləyib darvazanı açıq qoyublar! Mənə də elə bu fürsət lazımdır, indi gedib bolluca balıq tutaram!" Kərim torunu götürüb çaya atdı, birdən xəlifə, özü də təktənha onun başının üstünü aldı. Xəlifə onu tanıyıb dedi: "Kərim!" Öz adını eşidib Kərim dönüb baxdı, xəlifəni gören kimi qorxudan dizləri əsdi, çaşıb qaldı, sonra da xəlifəyə dedi: "Ya əmirəlmöminin, Allah haqqı, mən bu işi ömrünü saya salmadığıma görə eləmirəm, kasıblıq, bir də arvad-uşaq derdi məni buna vadar eləyib!"

Xəlifə də ona buyurdu: "Mənim adıma bir tor at". Balıqçı şad oldu, toru götürüb çaya atdı, tor tamam açılıb suyun dibinə yatanacan gözlədi, sonra toru çəkib çıxartdı, gördü ki, tora cürbəcür balıqlar düşüb.

Xəlifə buna çox şad olub dedi: "Kərim, paltarını soyun!" Kərim də paltarını soyundu (onun əynində cod yundan bir xələt var idi ki, tamam

yamaq-yamaq idi, özü də yamaqların tikişləri quyuqlu bit ilə dolu idi), üç il sarığını açmadığı çalmasını başından götürdü; həm də bu çalmaya əlinə düşən əski-üşkünü tikmişdi.

Elə ki Kərim xələfini çıxartdı, çalmasını başından açdı, xəlifə əynində İskəndəriyyə və Bəlbəy ipeklərindən tikilmiş iki paltarı, çiyinliyini, bir də fərçiyəsini çıxarıb ona dedi: "Al bunları geyginən". Xəlifə də götürüb balıqçının xələfini geydi, onun çalmasını başına qoydu, üzünü yaylıqla örtüb balıqçıya buyurdu: "Çıx get öz işinə", balıqçı əyilib xələfinin ayaqlarından öpdü, ona dua elədi, sonra da bu şəri dedi:

"Yaxşılıq etdin mənə,
qəlbim unutmaz bunu,

Qərq edib ehsanlara,
könlümü aldın ələ.

Düşməyəcəkdir adın,
bil ki, dilimdən bir an,

Yad edəcək torpağım
ismini, ölsəm belə".

Balıqçı şerini oxuyub qurtarmamışdı ki, bitlər xələfinin canına darsadılar, xəlifə iki əlilə öz boynundan bitləri götürüb tullamağa başladı, sonra da Kərimə dedi: "Ay balıqçı, vay halına, doğrudan da xələtdə bit çox imiş!" Balıqçı da onun cavabında ərz elədi: "Ay ağa, indi bədənə qasınır, amma elə ki bir həftə keçdi, sən onları nə duyacaqsan, nə də vecinə alacaqsan". Kərimin bu sözlərini eşidib xəlifə gülə-gülə ona dedi: "Vay halına! Mən bu xələti bir də əynimə geyəcəyəm ki!" Onda balıqçı xəlifəyə ərz elədi: "Sənə bir kəlmə söz demək istəyirəm". Xəlifə də buyurdu: "De görüm, nə deyirsən". Balıqçı ona ərz elədi: "Ya əmirəlmöminin, mənim ağılıma belə bir şey gəlib, sən ki, balıqçılığı öyrənmək fikrinə düşmüşsən, əlində bir sənətin olsun, onda bu xələt sənə yaraşar".

Xəlifə balıqçının bu sözlərinə güldü, sonra balıqçı çıxıb öz yolu ilə getdi, xəlifə də balıq dolu səbətin üstünə bir az göy ot qoydu, səbəti götürüb Cəfərin yanına gəldi, onun qabağında dayandı. Cəfər elə bildi ki, bu adam balıqçı Kərimdir, onun üçün qorxuya düşüb dedi: "Kərim, sən burada nə gözirsən? Qaç, canını qurtar! Xəlifə bu gün bağdadır, o səni görsə boynunu vurduracaq". Cəfərin bu sözlərini eşidib xəlifə qəhqəhə çəkib güldü; xəlifə gülən kimi Cəfər onu tanıyıb dedi: "Olmaya sən hökmdarımız sultansan?" Onda xəlifə dedi: "Bəli, Cəfər, sən

mənim vəzirimsən, biz bura bərabər gəlmişik, bir halda ki, mənə tanımadın, Şeyx İbrahim necə tanıya bilər, özü də məst ola-ola? Mən qayıdıb sənənin yanına gələncən burada dayan, yerindən tərpənmə!" Cəfər də onun cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Sonra xəlifə imarətin qapısına getdi, qapını yavaşca döydü, Nurəddin bunu eşidib bağbana dedi: "Ya Şeyx İbrahim, qapını döyürlər". Şeyx İbrahim bərkdən soruşdu: "Kimdir?" Xəlifə də onun cavabında dedi: "Şeyx İbrahim, mənəm". Şeyx İbrahim də ondan soruşdu: "Sən kimsən? Xəlifə dedi: "Mənəm, balıqçı Kəriməm. Eşitdim ki, qonağın var, sənə bir az balıq gətirmişəm. Özü də lap yaxşı balıqlardır".

Balıq sözünü eşidib Nurəddin də onun kənizi də şad oldular, Şeyx İbrahim dedilər: "Ay ağa, qapını aç, qoy bizə balıq gətirsin". Şeyx İbrahim də ayağa qalxdı, gedib qapını açdı, xəlifə balıqçı libasında içəri girdi, içəri girən kimi əvvəlcə salam verdi; Şeyx İbrahim üzünü ona tutub dedi: "Oğru, quldur və qumarbaza salam olsun! Qabağa gəl, gətirdiyin balıqları göstər görək!" Xəlifə də balıqları göstərdi, onlar gördülər ki, balıqlar diridir, tərpənirlər, kəniz bunu görəndə bərkdən dedi: "Vallah, ağa, yaxşı balıqlardır! Qızardılmış olsa idi onda lap yaxşı olardı!" Kəninin bu sözlərini eşidib Şeyx İbrahim onun cavabında ərz elədi: "Vallah, xanım, lap düz deyirsən!" Sonra da xəlifəyə dedi: "Sən niyə bu balıqları qızardıb gətirməmişsən? İndi dur ayağa, onları qızart gətir". Xəlifə də onun cavabında dedi: "Mən bu saat onları qızardıb gətirərəm". Onlar da dedilər: "Tez ol!"

Xəlifə qaça-qaça getdi, Cəfərin yanına gəlib qışqırdı: "Cəfər!" Cəfər də onun cavabında ərz elədi: "Bəli, əmirəlmöminin, işlər yaxşıdır mı?" Onda xəlifə Cəfərə dedi: "Onlar mənə buyurdular ki, balıqları qızardım". Cəfər də onun cavabında dedi: "Ya hökmdar, balıqları bəri ver, mən qızardaram". Amma xəlifə bərkdən dedi: "Ata-babalarımın qəbrinə and olsun ki, balıqları mən özüm, bu əllərimlə qızardacağam!"

Bunu deyib xəlifə bağbanın komasına getdi, oranı axtarıb lazım olan hər şeyi tapdı, lap duz, zəfəran, mərzə, başqa şeylər də tapdı, ocağın yanına gəlib tavanı ocağın üstünə qoydu, balıqları yaxşıca qızartdı; elə ki, balıqları qızardıb hazır elədi, götürüb xurma yarpağının üstünə yığdı, bağdan lumu, meyvə qurusu götürdü, balıqları getirib onların qabağına qoydu.

Qız, cavan, Şeyx İbrahim yaxın gəlib yeməyə başladılar, yeyib qurtarandan sonra əllərini yudular, Nurəddin xəlifəyə dedi: "Vallah, ay balıqçı, sən bu gecə bizə çox böyük hörmət elədin!" Sonra da o, əlini cibinə salıb səfərə çıxanda Səncarın ona verdiyi pullardan üç dinar çıxartdı, xəlifəyə dedi: "Ay balıqçı, mənə bağışla, mənə başıma gələn

əhvalatdan qabaq mənə tanısa idin, yəqin ki, səni dünya malından qane eləyordim, sən də kasıblığın daşını atardın, bu pulu al, Allah bərəkət versin!" Nurəddin bunu deyib dinarları xəlifəyə tulladı, xəlifə də onları götürüb öpdü, yır-yığış elədi (xəlifə bu işləri görəndə bircə istəyirdi ki, qızın oxumağına qulaq assın).

Sonra xəlifə Nurəddinə dedi: "Sən yaxşı, mərhəmətli iş gördün, amma sənə o böyük mərhəmətin sayəsində istərdim ki, bu qız bir şey oxusun, mən də qulaq asım". Belə olanda, Nurəddin öz kəməzinə dedi: "Ənis əl-Calis!" Kəməzi də onun cavabında dedi: "Bəli". Onda Nurəddin qıza dedi: "Sən öz canın, bu balıqçının xətrinə bir şey oxu o, sənə oxumağına qulaq asmaq istəyir!"

Sahibinin bu sözlərini eşidib qız udu götürdü, simlərini köklədi, onları dilləndirib oxumağa başladı:

"Tellərdə gözən əllərə mat qaldı ağıllar,
Qəlbərsə schirləndi şirin nəğmələrindən.

Daş pərdəsi yırtıldı karın, birdən eşitdi,
Lallar dil açdı söylədi: "Əhsən, sənə əhsən!"

Sonra qız elə qəşəng bir hava çalmağa başladı ki, oradakıların ağı başından çıxdı, bu şəri də oxudu:

"Gəlişindən bu şəhər razı qalıb şadlandı;
Gecənin zülmətini qərqlədin öz nuruna.

Düşdüyün mənzili müşk-ənbərə qərqlətməliyik,
Gül suyu səpməliyik şanlı, mübarək yoluna".

Xəlifə elə şad oldu ki, daha nə deyim; şadlığından elə cuşə gəldi ki, özünü saxlaya bilməyib üç dəfə bərkdən dedi: "Vallah yaxşıdır! Allah haqqı yaxşıdır! Allah haqqı yaxşıdır!" Onun bu sözlərini eşidib Nurəddin ondan soruşdu: "Ay balıqçı, kəməzin xoşuna gəldimi?" Xəlifə də onun cavabında ərz elədi: "Bəli, Allah haqqı xoşuma gəldi!" Belə olanda, Nurəddin ona dedi: "Onu bağışladım sənə, qoy o, əsil-nəcəbətlə adamın bəxşişi olsun; özü də bil ki, onu sənə bağışlayan səxavətli adam nə sözündən dönər, nə də bağışladığını geri alar".

Bunu deyib Nurəddin ayağa qalxdı, xələtini götürüb balıqçıya atdı, buyurdu ki, qızı da götürüb getsin; qız Nurəddinə baxıb ərz elədi: "Ay ağa, sən mənimlə vidalaşmamış çıxıb gedirsən! Əgər hökmən belə olmalıdırsa, bari dayan sənəninlə vidalaşım, halımı sənə əyan eləyim". Sonra da qız bu şəri oxudu:

"O ələmi-dərdli keçmiş mənə verməyir rahatlıq,
Dolanır gözüm önündə yenə də o dərd, o möhnət.

Elə bilmə, ruzigarım keçəcək fərəhlə sənə,
Nə qədər ki, var həyatım, üzəcək bu qəlbi həsrət.

Desələr: "Göz yaşında kim üzə bilər?" inan ki,
Olaram birinci qəvvəs gözümün yaşında əlbət.

Qədəhin kənarından daşan ağ köpüklü meytək,
Daşır, etibarlı dostu ürəyimdə saf məhəbbət.

Eşit ey vəfalı dildar, çatır ayrılıq məqamı,
Məni qorxudur bu hicran, mənə titrədir bu firqət.

Səni, Xaqan oğlu, heç vaxt unudan deyil bu könlüm,
Bu saf eşqini sinəmdən qoparar de, hansı qüvvət?

Məni sevdininçün oldun şah ilə vəzirə düşməni,
Vətənimdən ayrı düşdün, sənə məskən oldu qütbət.

Kərimə bağışladın sən mənə sonra canla-başla,
Dilərəm Kərim də olsun, olasan özün də xoşbəxt".

Elə ki qız şəri oxuyub qurtardı, Nurəddin də onun cavabında bu beytləri dedi:

"Gedirəm, – söylədi canan, – gedirəm,
Necə tab eyləyəcəksən, de buna?

Öləcək bir adama vermə, – dedim –
Bu sual-sorğunu ver sağ qalana".

Xəlifə qızın oxuduğu şeirdə: "Kərimə bağışladın sən mənə" sözlərini eşidəndə, onun qıza saldıqı mehri bir on artıdı, amma onları bir-birindən ayırmaq xəlifəyə çox ağır gəldi, odur ki, cavandan soruşdu: "Ay ağa, qız şerində belə bir söz dedi ki, sən onun ağasına və sahibinə düşməni oldun, kiminlə düşməncilik elədiyini, səni kim axtardığını mənə nağıl elə". Nurəddin də onun cavabında ərz elədi: "Allah haqqı, ay balıqçı, mənimlə bu kəməzin başına çox qərribə bir əhvalat, çox əcaib bir iş gəlir, əgər həmin əhvalatı yazsalar, az-çox ağı başında olan adam gözücu oxuyan kimi ondan ibrət götürər!" Nurəddinin bu sözlərini eşidib xəlifə ondan soruşdu: "Başına gələn işi bizə nağıl eləməzsən, başına gələn əhvalatdan bizi ağah eləməzsən? Bəlkə Allahın köməyi ilə işin yaxşı oldu". Belə olanda, Nurəddin xəlifədən soruşdu: "Ay balıqçı, bizim əhvalatımızı sənə şeir sapına düzülmüş ləl-cəvahirlə

nağıl eləsəm qulaq asarsanmı?" Xəlifə də onun cavabında dedi: "Ləl-cəvahir sözdür, şeir isə sapa düzülmüş ləl-cəvahirdir".

Belə olanda, Nureddin başını aşağı salıb bu şəri oxudu:

"Ey əziz dost, yuxu getmir gözümə,
Düşmüşəm çox, çox uzaq el-obadan.

Atam oxşardı, əzizlərdi mənə,
Onu torpaqlara tapşırıd zaman.

Başıma sonra nələr gəldi, nələr!
Yaman incitdi mənə dünya, yaman!"

Mənə şux bir kənz almışdı atam,
Qaməti sərv, hilal qaşı kaman.

O gözəl afətə, dost-aşnalara,
Var-yoxu sərf elədim mən sonacan.

Sonra hicran çox ağır olsa da mən,
Razılaşdım ki, satılsın canan.

Onu hərəracə qoyurkən, "Alıram" –
Deyə dilləndi qocalmış bir ilan.

Bunu təhqir bilərək mən özümə,
"Yox, satılmır, – dedim, – o sərv-rəvan!"

Qoca hirsəndi və yumruqlarını,
Qaldırıb üstümə yollandı haman.

O ki var, döydüm onu; döydükçə
Ürəyimdən, elə bil, çıxdı tikan.

Götürüb Calisi qaçdım evimə...
Keçməmiş bir elə müddət aradan,

Bir dalandar mənə gizlincə dedi:
"Ayıq ol, vali veribdir fərman:

Səni həbs cəzələyəcəklər bu saat,
Nə dayanmaq yeridir, qaç buradan!"

Tərk edib doğma vətən torpağını,
Tutdum axır qoca Bağdadda məkan.

Her nəyim vardısı verdim sənə mən,
Nə bir iz qaldı o vardan, nə nişan.

Can bilirdim Ənis əl-Calisi mən.
Sənə peşkeş edilib indi o can".

Nureddin şəri oxuyub qurtaran kimi xəlifə ona dedi: "Ay ağa, ya Nureddin, başına gələn əhvalatı mənə nağıl elə". Nureddin də başına gələn əhvalatı əvvəldən axıracan ona nağıl elədi. Elə ki Xəlifə Nureddinin halından agah oldu, ondan soruşdu: "Sən indi hara getmək fikrindəsən?" Nureddin də onun cavabında ərz elədi: "Allahın yaratdığı bu dünyada nə çox yer". Onda xəlifə Nureddinə dedi: "Bax, mən bir namə yazıb sənə verəcəyəm, onu aparıb sultan Məhəmməd ibn Süleyman əz-Zeyniyə verərsən; elə ki o, verdiyim naməni oxudu, sənə heç bir xəter yetirməz, səni incitməz..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki otuz səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xəlifə Nureddin Əliyə dedi: "Mən bir namə yazıb sənə verərəm, onu aparıb sultan Məhəmməd ibn Süleyman əz-Zeyniyə çatdırarsan; elə ki, verdiyim naməni oxudu, sənə heç bir xəter yetirməz". Xəlifənin bu sözlərini eşidib Nureddin Əli bərkədən dedi: "Dünyada elə bir balıqçı var ki, o, padşahlara namə yazır? Heç vaxt belə iş olmaz!" Xəlifə də onun cavabında dedi: "Sən düz deyirsən, amma mən sənə bunun səbəbini deyim: bil və agah ol ki, mən onunla bir mədrəsədə, bir müəllimin yanında oxumuşam, özü də mən onun böyüyü idim, sonra onun bəxti gətirdi, o sultan oldu, mənim bəxtimi isə Allah döndərib mənə balıqçı elədi. Amma hələ bu vaxtacan elə bir iş olmayıb ki, mən onun yanına adam göndərib rica eləyim, o mənim sözümü yerə salsın, mən lap gündə ondan min dəfə rica eləsəm, o, sözümün birini də yerə salmaz".

Xəlifənin bu sözlərini eşidib Nureddin dedi: "Yaxşı, yaz, mən də baxaram". Belə olanda, xəlifə qələmi, mürəkkəbqabını götürüb mədhnamə, sonra da belə bir namə yazdı: "Harun ər-Rəşid ibn əl-Mehdidən, himayəmdə olan, səltənətimin bir hissəsinin hökmdarlığını tapşırıdığım

ələhəzrət Məhəmməd ibn-Süleyman əz-Zeyniyə namə. Vəzirin oğlu Nurəddin Əli ibn Xaqan bu naməni sənə çatdıran kimi həmin saatda hökmdarlıqdan əl çək, onu öz yerinə qoy, həm də mənim əmrimin əleyhdarı olma. Allah amanında!"

Sonra xəlifə məktubu Nurəddin Əli ibn Xaqana verdi. Nurəddin də məktubu aldı, öpüb gözünün üstə qoydu, çalmasında gizlədib o saat yola düşdü.

Nurəddin Əli getməkdə olsun, sizə kimdən deyim, xəlifədən. Xəlifə baliqçı libasında olanda Şeyx İbrahim ona baxıb bərkəndə dedi: "Ay baliqçıların ən alçağı, sən bizə iki dənə baliq gətirdin, onun qiyməti heç iyirmi dirhəm deyil, əvəzində üç dinar aldın, bu bəs deyilmiş, hələ qızı da aparmaq istəyirsən!" Şeyx İbrahim bu sözlərini eşidib xəlifə onun üstünə qışqırdı, Məsrurə işarə elədi, Məsrur da içəri girib Şeyxin üstünə cumdu. Cəfər də bağda olan uşaqlardan birini saray qapıçısının yanına göndərərək buyurdu ki, padşah üçün libas gətirsin, uşaq da gedib sultan üçün paltar gətirdi, əyilib xəlifənin qabağında yeri öpdü, xəlifə də əynindəki baliqçı paltarını çıxardıb uşağın gətirdiyi paltarı geydi.

Şeyx İbrahim balaca bir kürsüdə əyləşmişdi, xəlifə də dayanıb baxırdı ki, görsün axırı nə olacaq, Şeyx İbrahim bu yerdə karıxdı, özünü itirib barmağını dişləyə-dişləyə dedi: "Bir bax ha! Mən yatmışam, ya oyağam?" Bu dəmdə xəlifə ondan soruşdu: "Ya Şeyx İbrahim, bu nə işdir?" Xəlifənin bu sözlərini eşidib Şeyx İbrahim tamam ayıldı, xəlifənin ayaqlarına döşənib ərz elədi:

"Keç günahımdan, ah, mənim
büdrəmişəm, yıxılmışam,

Qul xətdən uzaq deyil,
mərd ağalarsa rəhmdən.

Etiraf eləyib bunu,
diz çöküb istəmə, nicat,

Mən yerinə yetirdim öz
borcumu, amma, amma sən?"

Xəlifə də onun günahından keçib buyurdu ki, qızı saraya aparsınlar: elə ki qız saraya gəldi, xəlifə ona ayrıca otaq ayırdı, qıza qulluq etmək üçün kənzilər verdi, sonra da ona dedi: "Bil və ağah ol ki, mən sənəin ağası Bəsrəyə sultan göndərmişəm, inşallah biz ona fəxri libas göndərərək, səni də onun yanına yola salırıq".

Bunlar burada qalsınlar, indi sizə kimdən deyim, Nurəddin Əli ibn Xaqandan. Elə ki o, yola çıxdı, heç yerdə ləngiməyib gecə-gündüz

yol getdi, az getdi, üz getdi, dərə, təpə düz getdi, gəlib Bəsrəyə çatdı, Bəsrəyə çatan kimi düz sultanın sarayının qabağına gəlib bərkəndə qışqırdı, sultan qışqırqı səsi eşidib onu öz hüzuruna gətirdirdi. Nurəddin onun hüzuruna gələn kimi əyilib onun qabağında yeri öpdü, sonra da naməni çıxardıb ona uzatdı; elə ki sultan namənin mədhnəmə sətirlərini gördü, əmirəlmömininin xəttini tanıyıb tez ayağa qalxdı, məktubu üç dəfə öpüb bərkəndə dedi: "Allah-təalaya, bir də əmirəlmömininə salam olsun, onlara itaət-kəram!"

Sonra da o, dörd nəfər hakim və əmir çağırıb onların hüzurunda hökmdarlıqdan əl çəkmək istədiyi dəmdə birdən həmin vəzir əl-Muin ibn Savi gəldi, sultan naməni ona verdi, vəzir naməni oxuyub cırıq-cırıq elədi, ağzına alıb çeynədi, sonra da bir kənara atdı, sultan qəzəblə onun üstünə qışqırıb dedi: "Vay sənəin halına, nə üçün belə elədin?" Vəzir də onun cavabında dedi: "Ya hökmdar sultan, sənəin canına and içirəm ki, bu adam nə xəlifəni görüb, nə də onun vəzirini. Bu adam dara çəkil-məlidir, fitnə-fəsad törədən iblisdir; xəlifənin xətti ilə yazılmış bir namə onun əlinə düşüb, o da həmin naməni götürüb öz məqsədi üçün düzəldib. Xəlifə onu göndərməyib ki, hakimiyyəti sənəin əlindən alsın, onun əlində nə əsil fərman var, nə də təyinnamə. Onu xəlifə göndərməyib, yox, yox, yox! Əgər belə bir şey olsa idi, xəlifə onunla bərabər saray əyanı, ya da vəzirini göndərərdi, amma bu adam tək gəlib".

Vəzirin bu sözlərini eşidib sultan ondan soruşdu: "Bəs necə eləyək?" Vəzir də onun cavabında dedi: "Bu cavanı mənim ixtiyarına ver, sənəin hüvurundan çıxan kimi onu bir nəfər saray əyanı ilə bərabər Bağdada göndərərəm. Əgər onun sözləri doğrudursa, onda bizə əsil fərman, bir də təyinnamə gətirər, yox əgər gətirməsə, onda mənəi incidən bu adamın cəzasını verərəm". Vəzir əl-Muin ibn Savinin bu sözlərini eşidib sultan dedi: "Götür onu apar, nə eləyirsən elə!"

Vəzir Nurəddin Əlini sultandan alıb öz evinə gətirdi, nökrələrini səslədi, onlar da gəlib onu yerə uzadıb o qədər döydülər ki, Nurəddin Əli huşunu itirdi. Belə olanda, vəzir onun ayaqlarına kündə vurdurdu, zindana gətirib zindanbanı səslədi, zindanban gəldi, vəzir qabağında əyilib yeri öpdü (bu zindanbanın adı Kuteyt idi). Vəzir zindanbana dedi: "Ya Kuteyt, mən istəyirəm ki, sən bu adamı zindanında olan zirzəmilərdən birinə salasan, gecə də, gündüz də ona işgəncə verəsən!" Zindanban da onun cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Zindanban Nurəddini zindana salıb qapısını bağladı, sonra qapının yanındakı kürsünü sildirib təmizlətdirdi, onun üstünə döşəkcə, xalça saldırıb Nurəddini kürsüdə əyləşdirdi, ayaqlarına vurulan kündəni açdı, ona mehribanlıq göstərdi. Vəzir hər gün zindanbanın yanına adam gön-

dərüb ömrü eləyirdi ki, Nuruddini döysün, amma zindanban düz qır xundə Nuruddinə bir çırtma da vurmayıb onu qorudu.

Elə ki qır birinci gün oldu, xəlifədən ənamlar gəldi, sultan da bu baxışları görüb çox şad oldu, sonra onların bərəsində vəzirle məsləhətləşməyə başladı, oradakılardan biri sultana dedi: "Bəlkə bu ənamlar təzə sultan üçün gəlib?" Onda vəzir Əl-Muin ibn Savi sultana dedi: "Biz onu gələn kimi öldürsəydik, lap yaxşı olardı". Vəzirin bu sözünü eşidib sultan bərkədən dedi: "Allah haqqı, lap yaxşı oldu ki, sən onu mənim yadıma saldın! Get onu gətir, boynunu vurdur". Vəzir də onun cavabında ərz elədi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra ayağa qalxıb dedi: "Mən istəyirəm ki, şəhərdə car çəkilsin: "Kim Nuruddin Əli ibn Xaqanın boynunun vurulmasını görmək istəyirsə, sarayın qabağına gəlsin!" Onda işi olan da, işi olmayan da tamaşaya gələr, ürəyim rahat olar, düşmənlərimin gözü çıxar". Sultan dedi: "Necə istəyirsən, elə də eləginən".

Sultanın bu sözlərini eşidib vəzir çox şad oldu, kefi kökəldi, sonra valinin yanına gedib buyurdu ki, bayaq dediyimiz kimi, şəhərdə car çəkdirsin.

Elə ki camaat carçının sözlərini eşitdi, hamı – məktəbdə uşaqlar da, dükanlarında oturan tacirlər də qəm deryasına qər qolub hönkür-hönkür ağlamağa başladılar. Adamlar qətlə baxmaq üçün qaça-qaça sarayın qabağına axışdılar, bəziləri zindana tərəf gedirdilər ki, Nuruddinlə bərabər gəlsinlər. Vəzir də on nəfər qul götürüb zindana getdi, zindanban Kuteyt vəzirə görüb ondan soruşdu: "Ya hökmdarımız vəzir, nə istəyirsən? Vəzir də dedi: "O, dara çəkilməli adamı hüsuruma gətir". Vəzirin bu sözlərini eşidən zindanban ona dedi: "Mən onu o qədər döymüşəm ki, o heç yerindən dura bilmir".

Sonra da zindanban qayıdıb zindana girdi, gördü ki, Nuruddin bu şəri oxuyur:

"Elə bir dərəcə ducar olmusan, ey dərddli könül,
Tapmaq olmaz ona dərman gəzərsən əldə çıraq.

Ayrılıq dərddi mənim qəlbimi döndərdi qana,
Tələyim dostları da düşmən edib saldı uzaq.

Tapa bilməmmi havadar özümə, bircə deyin,
Haradadır bir elə mərd, dərddimə olsun ortağ?

Nəyə lazımdır həyat, yar məni yad etmərsə,
Ürəyimdən belə keçmir daha xoşbəxt yaşamaq.

Ey xuda, and verirəm mən səni peyğəmbərinə,
Sənin o elçinə ki, elmi dənizdir, özünə haqq,

O nəbilər nəbisi eşiqinə əfv et suçumu,
Yetiş imdada, bu möhnətləri et mənəndən iraq!"

Belə olanda, zindanban onun əynindəki təmiz paltarını çıxardıb iki çirkli köynək geyindirirdi, onu götürüb vəzirin hüsuruna apardı; Nuruddin baxanda nə görə yaxşıdır? Nuruddin gördü ki, bu adam, onu öldürməyə çalışan düşmənidir. Nuruddin vəzirə görən kimi ağlamağa başladı, sonra da ondan soruşdu: "Olmaya sən qəzanın qəderindən uzaqsan? Ya da şairin bu beytini eşitməmişən:

Hanı var sahib, tac sahib Xosrovlar, hanı?
Nə xəzinə, nə də iz qaldı o ilk şahlardan!"

Sonra Nuruddin ona dedi: "Ya vəzir, onu bil ki, təkəcə Allah-təala, şükr onun kərəminə, istədiyini eləyir". Vəzir də onun cavabında dedi: "Ay Əli, sən belə sözlərlə məni qorxutmaq istəyirsən? Bəs camaatın acığına mən bu gün sənin boynunu vurduracağam, özün də fikir-zad etməyəcəyəm, qoy sonra bəxtim başıma nə gətirir gətirsin. Mən sənin öyüd-nəsihətinə yox, şairin bu sözlərinə qulaq asacağam:

Qoy fələk min kərə tüğyan eləsin,
Çəkmə heç fikrini etdiklərinin.

Başqa bir şair də çox gözəl deyib:

Bir gün belə düşməninə artıq
Ömür etsən əgər, zəfər səindir".

Bu beytləri deyəndən sonra vəzir qullara buyurdu ki, Nuruddini götürüb qatırın üstünə yıxınsınlar; bu iş qullara çox ağır gəldi, onlar Nuruddinə dedilər: "Lap bizim hamımızı öldürsələr də eybi yoxdur, təkəcə sən izin ver onu daş-qalaq eləyək, parça-parça doğrayaq". Amma Nuruddin Əli onlara dedi: "Heç elə iş görməyin. Məgər siz şairin bu beytlərini eşitməmişiz:

Hesablanıb sayı əvvəldən ömrün anlarının,
O say hayanda tamamlansa, can çıxar orada.

Çəkib aparsa belə öz yuvası ağzına şir,
Tamam deyilsə o say, sənə toxunmaz o da".

Bundan sonra onlar Nuruddini asmaq bərədə car çəkməyə başladılar: "Padşahlara böhtan deyənə ən kiçik cəzası budur!" Onlar o vaxtacan Nuruddini Bəsrədə gözəldirdilər ki, axırda gəlib sarayın pəncərələri altına çatdılar; elə ki onlar gəlib saraya çatdılar, Nuruddini aparıb qətl

xalçası üstündə əyləşdirdilər, cəllad gəlib ona dedi: "Ay ağa, bu işdə mən əmr quluyam. Əgər sənə bir sözün-sovun varsa, mənə dəginən, mən onu yerinə yetirərəm, sultan pəncərədən baxanacan sənə ömrün qalıb".

Belə olanda, Nureddin bir sağa, bir sola, bir dala, bir qabağa baxıb bu şəri oxudu:

"Duydum mən ölüm dəhşətini, cəlladı gördüm,
"Düşdüm nə yaman dərdə" – deyib əylədim ah-zar.

Yoxdurmu bu dostlardan elə mərdi ki, bir an,
Olsun mənə bimar eləyən qəmlərə qəmzar?

Artıq başımın üstünü almışdır ölüm-qan,
Kimdir o behiştlik ki, mənə olsun havadar?

Görsün nə hala düşdüyümü, dərdimə qalsın,
Bir cam su verib, "çəkmə, – desin, – bunca əzablar".

Bunu eşidən adamlar hönkür-hönkür ağlamağa başladılar, cəllad ayağa qalxdı, gedib bir qab su gətirdi, onu Nureddinə uzatdı, amma vəzir yerindən qalxıb əlilə vuraraq suyu dağıtdı, su qabını da sındırdı, sonra cəlladın üstünə qışqırıb əmr elədi ki, Nureddinin boynunu vursun.

Belə olanda, cəllad Nureddinin gözlərini bağladı, camaat bunu görüb vəzirin üstünə qışqırdı, bir fəryad qopdu ki, gəl görəsən, adamlar bir-birinə deydi, elə bu dəmdə çöldə bir toz qopdu ki, daha nə deyim: tozdan göz-gözü görmürdü.

Sarayında əyləşmiş sultan çöldə toz qopduğunu görüb adamlara buyurdu: "Bir görün nə olub?" Sultanın bu sözünü eşidən vəzir bərkdən ona dedi: "Əvvəlcə onun boynunu vurduraq!" Amma sultan onun sözünə məhəl qoymayıb dedi: "Hələ dayan, görək nə olub?"

Dəmə bu toz xəlifənin vəziri Cəfər Bərməki ilə gələnlərin qaldırdığı toz idi, onların gəlməyinin də səbəbi bu idi ki, Əli ibn Xaqanın işi düz otuz gün xəlifənin yadına düşmüş, heç kəs də bu işi onun yadına salmır, bir gecə o, Ənis əl-Calisin otağının qapısı ağzına gələndə qızın ağladığını, məlahətli, xoş səslə şairin bu sözlərini oxuduğunu eşidir:

"Hər zaman göz önündədir xəyalın,
Dolaşır xoş adın dilimdə mənim".

Sonra da qız hönkür-hönkür ağlamağa başlayır, xəlifə birdən qapını açıb içəri girir, gözüyaşlı Ənis əl-Calisi görür, qız xəlifəni görən kimi onun ayaqlarına düşüb, üç dəfə ayaqlarından öpür, sonra da bu şəri oxuyur:

"Ey nəslə nəcəbətli, kökü pak,
Ey barlı budaq, güllü çəmənzar.

Öz əhdini bir an yada sal sən,
Qurtar bizi dardan, bizi qurtar!"

Qızın dediyi şəri eşidib xəlifə ondan soruşur: "Sən kimsən?" Qız da onun cavabında deyir: "Mən, Əli ibn Xaqanın sənə bağışladığı kəniməm, istəyirəm ki, mənə verdiyin vədi yerinə yetirəsən, yəni mənə ənamla onun yanına göndərəsən; düz otuz gündür ki, buradayam, özünü də gözüme yuxu getməyib".

Belə olanda, xəlifə Cəfər Bərməkinin öz hüzuruna çağırıb ona buyurur: "Cəfər, düz otuz gündür ki, Əli ibn Xaqandan xəbər-əətər eşitmirəm, mənə belə gəlir ki, sultan onu öldürüb. Amma başıma and içirəm, dedə-babalarımın qəbrinə and içirəm ki, əgər onun başına bir iş gəlsə, lap gözümin işığı da olsa, hökmən öldürdürəcəyəm!" Mən istəyirəm ki, sən lap elə bu saat Bəsrəyə yola düşsən, hökmdar Məhəmməd ibn Süleyman öz-Zeynidən, bir də Əli ibn Xaqandan mənə xəbər gətirəsən". Sonra da xəlifə ona deyir: "Əgər gedib qayıtmağa lazım olan vaxtdan çox ləngisən, boynunu vurduracağam.

Ay əmoğlu sən ki, Nureddin Əlinin əhvalatından, onu öz adımdan namə ilə göndərdiyimdən xəbərdarsan. Ay əmoğlu, işdir, görəsən ki, hökmdar, ona göndərdiyim sifariş əməl eləməyib, onu da, vəziri əl-Muin ibn Savini də lap çörək yeyən yerdə görəsən, götür hüzuruma gətir. Yola lazım olan vaxtdan çox ləngimə".

Cəfər də onun cavabında deyir: "Baş üstə, itaət karam!" Bunu deyib xəlifənin hüzurundan mürəxxəs olur, elə o saat yıғыşıb yola düşür, az gedir, üz gedir, dərə, təpə düz gedir, gəlib Bəsrəyə çatır; onların gəldiyini görən adamlar, bunu xəbər vermək üçün bir-birini ötə-ötə padşah Məhəmməd ibn Süleyman öz-Zeyninin hüzuruna qaçdılar.

Elə ki vəzir Cəfər gəlib bu qarışıqlığı, şuluqluğu, basabası gördü, camaatdan soruşdu: "Bu nə basabasdır?" Adamlar da Nureddin Əli ibn Xaqanın başına gələn əhvalatı ona nağıl elədilər; Cəfər onların sözlərini eşidən kimi tez-tələsik sultanın yanına getdi, salam verib nə üçün gəldiyini söylədi, bir də bunu dedi ki, əgər Əli ibn Xaqanın başına bir qəzavü-qəder gəlmiş olsa, xəlifə bu işin bəisini öldürəcək. Bunu deyib Cəfər sultanı da, vəzir əl-Muin ibn Savini də tutub zindana saldı, Nureddin Əli ibn Xaqanı buraxmağı əmr elədi, sonra da onu sultan Məhəmməd ibn Süleyman öz-Zeyninin yerinə sultan eləyib onun taxtında əyləşdirdi.

O, üç gün üç gecə Bəsrədə qonaq qaldı; elə ki dördüncü gün səhər açıldı, Əli ibn Xaqan Cəfərə dedi: "Ürəyim əmirəlmöminini görmək istəyir". Belə olanda, Cəfər padşah Məhəmməd ibn Süleyman öz-Zeyniyə dedi: "Yol tədarükü gör, səhər namazını qılıb Bağdada yola düşürük". Padşah da onun cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Onlar səhər namazını qılıb hamılıqla yola düşdülər, vəzir əl-Muin ibn Savi də onların arasında idi, özü də o, gördüyü işə çox peşman olmuşdu. O ki qaldı Nureddin Əli ibn Xaqana, o, Cəfərlə yan-yanı gedirdi; onlar az getdilər, üz getdilər, dərə, təpə düz getdilər, gəlib Bağdada – Dar əs-Salama çatdılar.

Sonra xəlifənin hüsuruna getdilər; elə ki gəlib xəlifənin hüsurunda dayandılar, Nureddinin başına gələn əhvalatı, o ölüm ayağında olan demdə özlərini yetirdiklərini xəlifəyə nağıl elədilər. Xəlifə işin nə yerdə olduğunu bilib üzünü əli ibn Xaqana tutub buyurdu: "Bu qılınıc götür, öz düşmənin boynunu vur".

Xəlifənin bu sözlərini eşidib Nureddin qılınıc götürdü, gəlib əl-Muin ibn Savinin yanında dayandı, əl-Muin ibn Savi Nureddinə baxıb ərz elədi: "Mən pis adamam, sənə pislik elədim, sən yaxşı adamsan, yaxşılıq elə, öldürmə məni". Onun bu sözlərini eşidib Nureddin qılınıc əlindən yerə saldı, xəlifəyə baxıb dedi: "Ya əmirəlmöminin, o, bu sözlərlə məni aldatdı? – Sonra da bu beyti dedi:

Gəldi – aldatdım onu bir fəndlə, bir hiyləylə mən,
Aldanar xoş sözlərə azadlığın aşiqləri".

Belə olanda, xəlifə dedi: "Sən qırağa çəkilsən". Sonra da qışqırıb Məsrurə əmr elədi: "Ya Məsrur, ayağa qalx, onun boynunu vur!" Məsrur da ayağa qalxıb vəzir əl-Muin ibn Savinin boynunu vurdu.

Bundan sonra xəlifə Əli ibn Xaqana dedi: "Məndən bir şey istə". Nureddin də onun cavabında ərz elədi: "Ya əmirəlmöminin, Bəsrənin hökmdarı olmağı istəmirəm, arzum budur ki, sənə canla-başla qulluq eləyim, həmişə də sənə o xoş üzünü görüm". Onun bu sözlərini eşidib xəlifə dedi: "Çox yaxşı, gözüm üstə!"

Sonra xəlifə həmin kəndə Ənis əl-Calisi öz hüsuruna çağırırdı; qız gəlib xəlifənin hüsurunda dayandı, xəlifə hər ikisinə lütf eləyib Bağdadın ən gözəl imarətlərindən birini onlara bağışladı, onlara aylıq pul kəsdi, Nureddin Əlini özünə həmsüfrə elədi, onlar beləcə öləncə şəad-xürrəm ömür sürdülər".

MÜNDƏRİCAT

"1001 gecə" haqqında	4
Şəhriyar şahla qardaşının əhvalatı	13
Öküzle eşşəyin əhvalatı	20
Tacirlə cinin nağılı (1-2-ci gecələr)	23
Birinci qocanın hekayəti (1-ci gecə)	26
İkinci qocanın hekayəti (2-ci gecə)	30
Üçüncü qocanın hekayəti (2-ci gecə)	33
Balıqçı nağılı (3-9-cu gecələr)	35
Yunan şahın vəzirinin hekayəti (4-5-ci gecələr)	42
Sindibad şahın hekayəti (5-ci gecə)	46
Xain vəzir nağılı (5-ci gecə)	48
Tilsimə salınmış cavanın əhvalatı (7-8-ci gecələr)	62
Hamballa üç qızın nağılı (9-19-cu gecələr)	72
Birinci qələndərin əhvalatı (11-12-ci gecələr)	90
İkinci qələndərin əhvalatı (12-14-cü gecələr)	96
Yaxşı adamla paxıl adamın əhvalatı (13-cü gecə)	105
Üçüncü qələndərin əhvalatı (14-16-cı gecələr)	118
Birinci qızın nağılı (17-18-ci gecələr)	136
İkinci qızın nağılı (18-ci gecə)	145
Üç alma əhvalatı (19-20-ci gecələr)	156
Vəzir Nureddinlə qardaşının nağılı (20-24-cü gecələr)	165
Qozbelin hekayəti (25-34-cü gecələr)	218
Xaçpərəstin hekayəti (25-27-ci gecələr)	224
Mətbəxağasının əhvalatı (27-28-ci gecələr)	237
Yəhudi həkimin əhvalatı (28-29-cu gecələr)	246
Dərzinin əhvalatı (29-31-ci gecələr)	255
Dəlləyin öz hekayəti (31-ci gecə)	270
Dəlləyin böyük qardaşının hekayəti (31-ci gecə)	271
Dəlləyin ikinci qardaşının hekayəti (31-32-ci gecələr)	275
Dəlləyin üçüncü qardaşının hekayəti (32-ci gecə)	280
Dəlləyin dördüncü qardaşının hekayəti (32-ci gecə)	282
Dəlləyin beşinci qardaşının hekayəti (32-33-cü gecələr)	286
Dəlləyin altıncı qardaşının hekayəti (33-cü gecə)	293
İki vəzirə Ənis əl-Calisin nağılı (34-38-ci gecələr)	301

MİN BİR GECƏ

SƏKKİZ CİLDDƏ

I CİLD

1-38-ci gecələr

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ

2007

Buraxılışa məsul: *Əziz Güləliyev*

Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*

Tərtibatçı-rəssam: *Nərgiz Əliyeva*

Kompyuter səhifələyicisi: *Aslan Almasov*

Korrektorlar: *Leyla Hüseynova*
Elnaz Xəlilqızı

Yığılmağa verilmişdir 11.07.2007. Çapa imzalanmışdır 08.11.2007.

Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 21,5. Ofset çap üsulu.

Tirajı 25000. Sifariş 212.

Kitab “PROMAT” mətbəəsində çap olunmuşdur.

III 6 (5)
M 64

